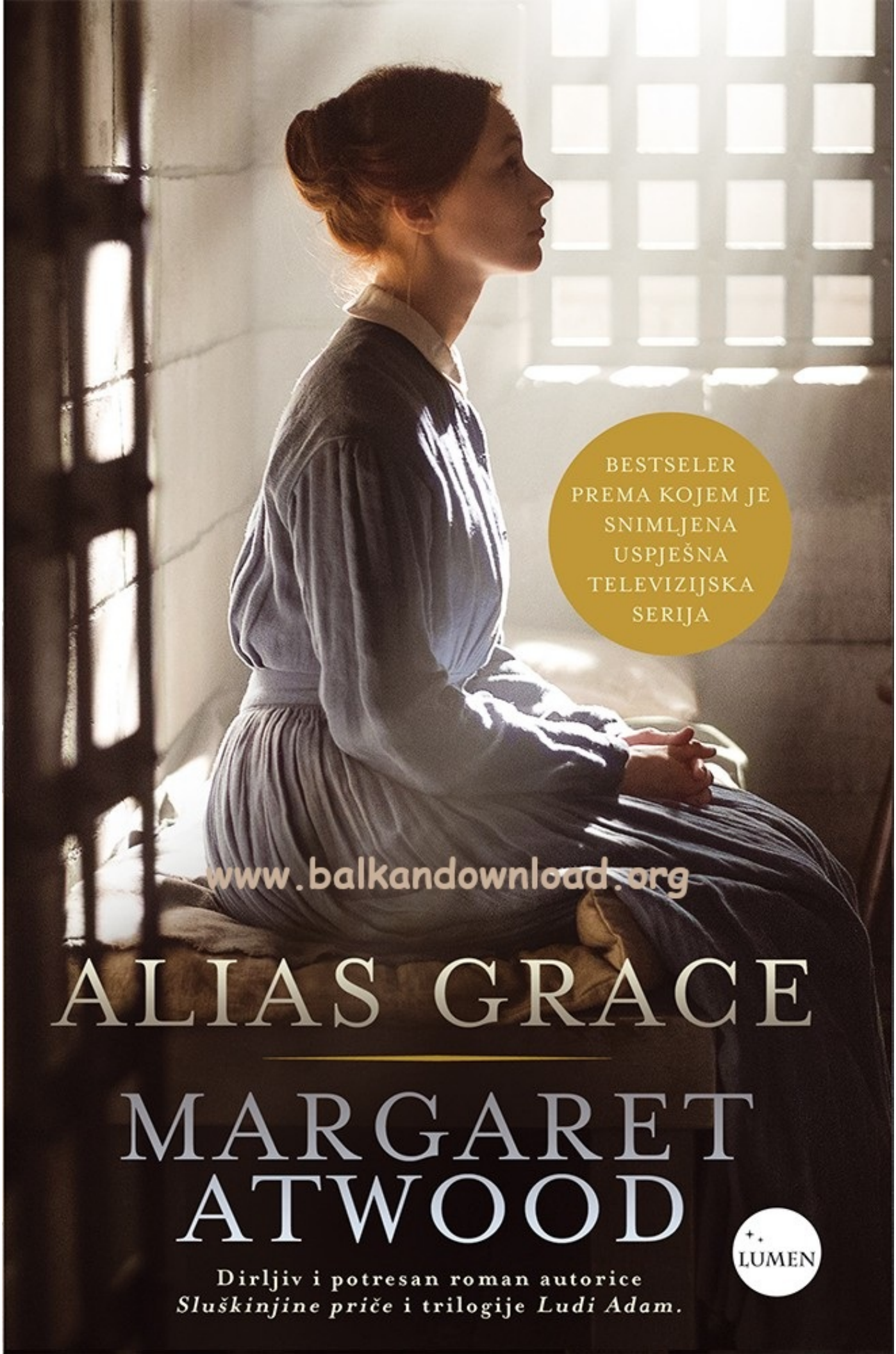

www.balkandownload.org

ALIAS GRACE

MARGARET ATWOOD

LUMEN

Dirljiv i potresan roman autorice
Sluškinjine priče i trilogije *Ludi Adam*.

MARGARET ATWOOD

ALIAS GRACE

S engleskoga prevela
Nedeljka Paravić

Za Graeme i Jess

Što god se možda dogodilo tih godina, Bog zna da govorim istinu kad kažem da lažete.

William Morris,

»Obrana Ginevre«

Meni se ne sudi.

Emily Dickinson,

Pisma

Ne mogu vam reći što je svjetlo, ali vam mogu reći što nije... Koja je svrha svjetla? Što je svjetlo?

Eugene Marais,

Duša bijeloga mrava

I.

NAZUBLJENI RUB

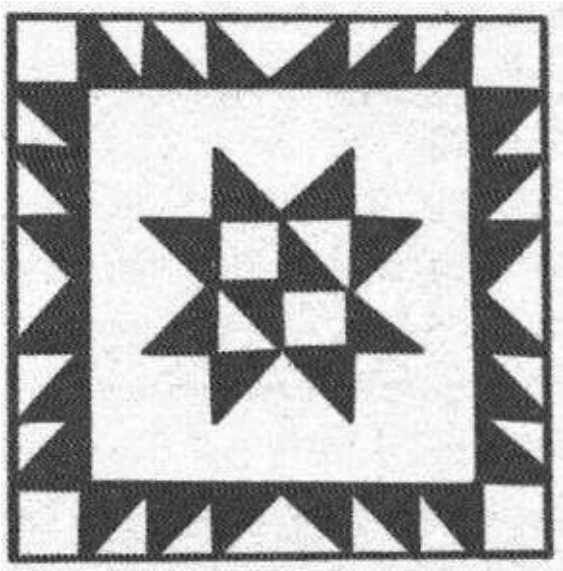

Kada sam posjetila kaznionicu, u njoj je bilo samo četrdeset žena. To pokazuje nadmoćni moralni odgoj slabijega spola. Glavni cilj mojega posjeta njihovu odjelu bijaše želja da vidim slavnu ubojicu Grace Marks, o kojoj sam mnogo čula, ne samo iz novina, nego i od gospodina koji ju je branio na suđenju i koji ju je vrsnom obranom spasio od vješala na kojima je njezin bijedni sukrivac završio svoj zločinački životni put.

SUSANNA MOODIE,

Život u divljini, 1853.

Dođi, vidi

pravo cvijeće

ovog bolnog svijeta.

Basho

1.

Iz šljunka rastu božuri. Probijaju se kroz rasute sive kamenčiće, njihovi pupoljci ispituju zrak poput puževih očiju, zatim bubre i otvaraju se, golemi tamnocrveni cvjetovi, sjajni i blistavi poput satena. Zatim pršte i padaju na tlo.

U jednom trenutku, prije negoli se raspadnu, doimaju se kao božuri u vrtu ispred kuće gospodina Kinneara, onoga prvog dana, samo što su oni bili bijeli. Nancy ih je rezala. Na sebi je imala svijetlu opravu s ružičastim ružinim pupoljcima i suknju obrubljenu trostrukim volanom, te slamnati šešir koji joj je skrivao lice. Nosila je plitku košaru za cvijeće; sagibala se iz kukova poput dame, ne savijajući se u struku. Kad nas je čula i okrenula se prema nama, podignula je ruku na vrat kao da se uplašila.

Poniknem glavom dok hodam, držeći korak s ostalima, spuštena pogleda, bez riječi, dvije po dvije dvorištem, unutar četverokuta što ga tvore visoki kameni zidovi. Ruke su mi sprijeda sklopljene, koža im je raspucana, članci na prstima crveni. Ne sjećam se kada su bili drukčiji. Vrhovi cipela uvlače mi se pod rub suknje i izvlače ispod njega, plavi i bijeli, plavi i bijeli, škripeći na stazi. Te mi cipele pristaju bolje od svih što sam ih dotad imala.

Godina je 1851. Navršit ću dvadeset i četvrtu. Ovdje sam zatvorena od svoje šesnaeste. Uzorna sam uznica, ne stvaram neprilike. Tako barem kaže upraviteljeva žena, slučajno sam je čula. Vješta sam u tome. Budem li dovoljno dobra i mirna, možda će me ipak pustiti; no, nije lako biti dobar i miran, to je kao da visiš na rubu mosta kad si već pao preko ograde; čini ti se da se ne mičeš, kao da samo visiš, ali to ti ipak oduzima svu snagu.

Promatram božure ispod oka. Znam da ih ovdje još ne bi smjelo biti; travanj je, a božuri ne cvjetaju u travnju. Evo ih još tri, točno ispred mene, rastu na samom puteljku. Kriomice pružam ruku da dotaknem jedan cvijet. Pod rukom osjećam suhoću i shvaćam da je napravljen od tkanine.

Zatim vidim Nancy ispred sebe, na koljenima, kosa joj pada na lice, a krv joj se slijeva u oči. Oko vrata ima bijeli pamučni rubac s plavim cvjetovima, mačjim

brkovima, moj je. Diže glavu, pruža ruke prema meni tražeći milost; ima male zlatne naušnice na kojima sam joj nekoć zavidjela, ali sada joj više nisam jalna, Nancy ih može zadržati, jer će ovaj put biti sve drukčije, ovaj put pritrčat ću joj i pomoći i obrisati krv svojom suknjom, otrgnut ću komadić podsuknje i napraviti zavoj i bit će sve kao da se ništa nije dogodilo. Gospodin Kinnear doći će kući poslije podne, dojahat će kolnim prilazom, i McDermott će uzeti konja, i gospodin Kinnear će ući u salon, i ja ću mu skuhati kavu, i Nancy će mu je odnijeti na poslužavniku, onako kako to ona rado čini, i on će reći: što je kava dobra; a navečer će se u voćnjaku pojaviti krijesnice i bit će glazbe pod svjetiljkama. Jamie Walsh. Dječak sa sviralom.

Već sam gotovo stigla do Nancy, do mjesta na kojemu kleči. No, ne mijenjam korak, i dalje hodamo dvije po dvije; a zatim se Nancy smiješi, samo ustima, krv i kosa skrivaju joj oči, pa nestaje, pretvara se u obojenu mrlju, u nanos crvenih pamučnih latica po kamenju. Stavljam ruke nad oči, jer je odjednom mrak, i ondje stoji čovjek sa svijećom zatvarajući put koji vodi uza stube; i oko mene su posvuda podrumski zidovi, i znam da nikada neću izići.

Eto, to sam ispričala doktoru Jordanu kad smo stigli do toga dijela priče.

II.

KAMENITA CESTA

U utorak, desetak minuta poslije dvanaest sati, ispred novoga zatvora u ovom gradu, James McDermot, ubojica gospodina Kinneara, podvrgnut je najstrožoj zakonskoj kazni. Skupilo se nepregledno mnoštvo muškaraca, žena i djece željno iščekujući posljednju borbu grešnoga bližnjega. Kakve li osjećaje mogu imati te žene koje su se ovdje sjatile iz daljine i blizine, kroz blato i kišu, kako bi prisustvovale tom groznom prizoru, ne možemo naslutiti. Usuđujemo se reći da nisu baš *istančani* ili *profinjeni*. U tom strašnom trenutku nesretni je zločinac odavao istu ravnodušnost i neustrašivost kakvom se odlikovalo njegovo vladanje otkako su ga uhitili.

Toronto Mirror,

23. studenoga 1843.

prijestup kazna

smijanje i pričanje 6 udaraca; višestruki bič

pričanje u praonici 6 udaraca; sirova koža

prijetnja da će kažnjeniku

prosuti mozak 24 udarca; višestruki bič

razgovor s čuvarima o stvarima

koje nemaju veze s njihovim

poslom 6 udaraca; višestruki bič

pritužba na obroke kad stražari 6 udaraca; sirova koža, te kruh

traže da se sjedne i voda

zurenje uokolo i nepažljivost za

doručkom kruh i voda

napuštanje posla i odlazak na

zahod dok je ondje drugi 36 sati u tamnoj ćeliji, te kruh

kažnjenik i voda

Knjiga kazni

Kingstonska kaznionica, 1843.

Grace Marks alias Mary Whitney James McDermott

Onakvi kakvi su se pojavili u sudnici. Optuženi za ubojstvo gospodina Thomasa Kinneara i Nancy Montgomery.

2.

UBOJSTVO GOSPODINA THOMASA KINNEARA
I NJEGOVE DOMAĆICE NANCY MONTGOMERY
U RICHMOND HILLU
I SUĐENJE GRACE MARKS I JAMESU McDERMOTTU
I VJEŠANJE JAMESA McDERMOTTA U NOVOM TORONTSKOM
ZATVORU 21. STUDENOGA 1843.

Grace Marks bje sluškinja,
Bijaše joj šesnaest ljeta,
I James McDermott konjušar,
A gazda Thomas Kinnear.

Kinnear bje gospodin,
I lagodno mu bi,
I domaćicu svoju je ljubio,
Zvanu Nancy Montgomery.

O, Nancy draga, ne tuguj,
U grad ja moram sad,
Da novac ti donesem ,
Iz banke, iz Toronta tad.

O, Nancy, ti dama nisi,
O, Nancy, ti kraljica nisi,
A ipak svilu i kadifu nosi,
Najljepše što oku godi.

O, Nancy, dama nisi,
A tjeraš me k’o roba,
Od zore do mraka da rintam,
Dok ne dođem do groba.

Grace je voljela Kinneara,
A James McDermott Grace,
I ljubav je, to kažem vam,
Odvela njih u grijeh.

O, Grace, budi moja prava ljubav,
O, ne, to ne može biti,
Ne ubiješ li za mene,
Nancy Montgomery.

Sjekirom je zamahnuo,
Po glavi Nancy lijepe,
Odvukao je do podruma,

I niza stube bacio.

Poštedi me, o, McDermott,
Poštedi me, reče ona,
Grace Marks, smiluj se i ti,
Tri ću ti haljine dati.

Ne molim milost za se,
Ne molim za dijete nerođeno,
Već za ljubav svoju, Kinneara,
Da za njega dočekam sutra.

Za kosu zgrabi je McDermott,
A za glavu Grace Marks,
I tada, groznih li zlotvora,
Daviše je dok nije izdahnula.

Što učinih, bez duše sam,
I za život svoj se bojim!
Moramo se spasiti
I Kinneara ubiti.

Nemoj, o, nemoj, molim te,
Za život njegov preklinjem!

Ne, on umrijeh mora sad,
Prisegnula si da bit ćeš moja tad.

Kad Kinnear se vratio,
I u kuhinju kročio,
McDermott ga je u srce pogodio,
I u moru je krvi potonuo.

Tad pokućar je pokucao,
Da haljinu mi ponudi.
Oh, idite, pokućaru,
Imam ih dovoljno za tri.

Tad pokuca i mesar,
Kako svakog tjedna bi;
Oh, idite, mesaru,
Imamo mesa svi!

Opljačkaše Kinnearu srebro,
Opljačkaše mu zlato,
Ukradoše konja i kola
Da krenu u Toronto.

I tad u mrkloj noći,

U Toronto htjedoše pobjeći,
Jezerom u Sjedinjene Države,
Kaznu pravednu izbjeći.

McDermotta za ruku uze,
Baš drska tada bi,
I u hotel Lewiston uđe,
Pod imenom Mary Whitney.

U podrumu ležahu tijela,
I lice joj baš crno bje,
Nju nađoše pod koritom,
A njega na leđima, gle.

Za njima šerif Kingsmill pođe,
I brod unajmi smjesta,
I odmah i brzo otplovi on,
Preko jezera u Lewiston.

Ni šest sati ne bijahu u krevetu,
Šest možda, možda i više,
Kada u Lewiston je stigao,
I na vrata im pokucao.

O, tko je to, ljupka će Grace,
Čime vam mogu služiti?
Umoriste vrloga Thomasa Kinneara
I Nancy Montgomery.

Na sud Grace je došla,
I sve ondje je porekla.
Ne vidjeh je zadavljenu,
Nit' čuh njega kako pada.

Nasilu me odveo,
I da šutim mi prijetio,
Jer hitcem bi me ubio,
I u pak'o poslao!

McDermott stade pred sud,
Ne učinih to sam,
Već za volju njoj,
Grace Marks, ljepotici toj.

I mladi Jamie Walsh stade pred sud,
Prisegnu: da, to je istina;
Nancyna na Grace je haljina,
Da, i kapa je njezina!

McDermotta objesiše,
Visoko na vješala,
A Grace u tamnicu baciše,
Gdje venula je, tugovala.

I visio je sat il’ dva,
I tijelo tad mu bi,
Na komade razrezano
Za studente priređeno.

Grob Nancyn krasi ruža,
A Kinnearov loza,
Razvile se i splele,
I tako ih sjedinile.

A Grace sav život dug,
U uzi provest’ mora,
U Kingstonskoj kaznionici,
Za grijeh i zločin tog stvora.

No, ako se jednom pokaje,
I svoje grijehe okaje,
Tad stat će, kad kucne čas,

Pred prijestolje Iskupiteljevo.

I stat će pred Iskupitelja,
Izliječena od bola,
I On isprat će krv joj svu,
Da bude k’o snijeg bijela.

I bit će k’o snijeg bijela
I u Nebo se uznijeti,
I u Raju prebivati,
U Raju sad na kraju.

III.

BRUSIM,
BRUSIM ŠKARICE[1]

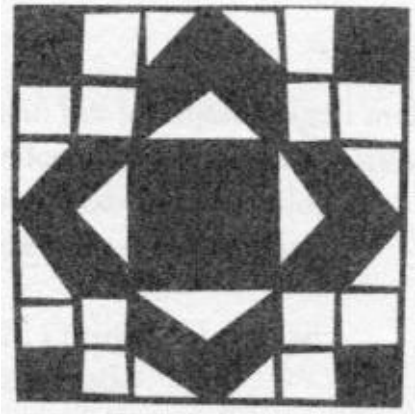

Ona je srednjega rasta, vitka i ljupka stasa. Na njezinu se licu ocrtava beznadna sjeta, koju je vrlo bolno promatrati. Put joj je svijetla i zacijelo je, prije negoli ju je izblijedila beznadna tuga, bila prekrasna. Oči su joj blistave, plave, kosa zlatnosmeđa, a lice bi bilo vrlo lijepo da nije te duge, zakrivljene brade koja mu, kao i većini osoba s takvim nedostatkom, pridaje lukav, okrutan izražaj.

Grace Marks gleda vas iskosa, kradomice; nikada vas ne gleda u oči, i nakon toga potajnog promatranja, redovito spušta pogled. Doima se poput osobe iznad svojega niskog društvenog položaja...

SUSANNA MOODIE,

Život u divljini, 1853.

Zatočenica podiže glavu; lice joj bijaše blago i meko
K’o kip mramorne svetice, il’ dijete usnulo, slatko;
Bijaše tako blago i meko, tako lijepo i milo,
Ni bol, ni tuga ne ureza boru u to lice glatko.

Zatočenica podiže ruku i pritisne obrvu tad;
»Tuku me«, reče, »i patim sad;
No, nema vajde od zasuna i okova jakih:
Neće me zadržati ni od čelika kovanih.«

Emily Bronte,
»Zatočenica«, 1845.

3.

1859.

Sjedim na grimiznoj baršunastoj sofi u upraviteljevu salonu, u salonu upraviteljeve žene; bio je to oduvijek salon upraviteljeve supruge, premda supruga nije bila uvijek ista, jer su upravitelje mijenjali prema politici. Prekrižila sam ruke na krilu onako kako dolikuje, premda nemam rukavice. Rukavice kakve bih željela bile bi mekane i bijele i pristajale bi, priljubljene, bez nabora.

Često sam u tom salonu, odnoseći posuđe za čaj i brišući prašinu sa stolića i duga zrcala uokvirena grozdovima i lišćem vinove loze te s glasovira, zatim s visoka sata iz Europe, s narančastozlatnim suncem i srebrnim mjesecom, koji ulaze i izlaze prema dobu dana i tjedna u mjesecu. Najviše mi se sviđa taj sat u salonu, premda mjeri vrijeme, a vremena ionako imam previše.

No, još nikada nisam sjela na sofu, jer je ona za goste. Gospođa Parkinson, supruga gradskoga vijećnika, rekla je da dama ne smije nikada sjesti u naslonjač s kojega se upravo dignuo gospodin, premda nije htjela reći zašto; no, Mary je Whitney rekla: zato, glupa gusko, jer je još topao od njegove guzice; to je bila prosta primjedba. Stoga ne mogu a da ne pomislim na damske guzice što su sjedile baš na toj sofi, sve nježne i bijele, poput drhtavih meko kuhanih jaja.

Posjetiteljice imaju na sebi poslijepodnevne haljine s redovima puceta sprijeda i krutim, žičanim krinolinama ispod suknje. Čudno je što uopće mogu sjediti, a dok hodaju, ništa se ne dotiče njihovih nogu ispod nadutih suknji, samo podsuknje i čarape. Nalik su na labudove koji klize na nevidljivim nogama ili na meduze u vodama stjenovite luke blizu naše kuće, dok sam bila mala, prije negoli sam uopće krenula na ono dugo, tužno prekooceansko putovanje. Bile su zvonolike i namreškane, ljupko se ljuljajući s valovima pod vodom, ali kad bi ih more naplavilo na obalu i kad bi se osušile na suncu, od njih ne bi ostalo ništa. A takve su i gospođe: uglavnom voda.

Kad su me doveli ovamo, nije još bilo žicanih krinolina. Tada su bile od konjske strune, jer o žičanima nitko nije ni razmišljao. Gledam ih kako vise u ormarima kad

ulazim da pospremim i izlijem ostatke pića. Nalik su na krletke, ali što je u njima zatvoreno? Noge, noge gospođa; noge zatočene tako da ne mogu izlaziti i trljati se o muške hlače. Upraviteljeva žena nikada ne kaže noge, premda su novine spomenule noge kad su pisale o Nancy i njezinim nogama koje su stršale ispod korita.

Ne dolaze samo te meduzaste gospođe. Utorkom imamo Žensko pitanje i emancipaciju ovoga ili onoga, s osobama oba spola, pobornicima reformi; a u četvrtak Spiritistički krug uz čaj i razgovor s mrtvima, a to je utjeha upraviteljevoj ženi zbog njezina pokojnoga sinčića. No, uglavnom dolaze gospođe. Sjede pijuckajući iz tankih šalica, a upraviteljeva žena zvoni porculanskim zvončićem. Ne sviđa joj se što je upraviteljeva žena, jer bi radije da on upravlja nečim drugim, a ne zatvorom. Upraviteljevi prijatelji bili su dovoljno utjecajni da bi on postao upraviteljem, ali ne i nešto više.

No, što je, tu je, i ona mora izvući najbolje što može iz svojega društvenog položaja i svojih uspjeha, i premda budim strah, poput pauka, ali i milosrđe, i ja sam jedan njezin uspjeh. Ulazim u sobu, klanjam se i vrtim se ondje, stisnutih usta, pognute glave, skupljam ili postavljam šalice, ovisno o tome što treba; a one zure u mene, naizgled neupadljivo, ispod svojih šeširića.

Žele me vidjeti zato što sam slavna zločinka. Ili su barem tako napisali. Kad sam to prvi put vidjela, iznenadila sam se, jer obično kažu *slavna pjevačica* i *slavna pjesnikinja* i *slavna spiritistkinja* i *slavna glumica*, ali što se slavi kad je posrijedi ubojstvo? Ipak, *zločinka* je jaka riječ kad ti je pripišu. Ima u sebi nekakav zadah, ta riječ - slatkast i težak, poput uvela cvijeća u vazi. Katkada noću šapućem te riječi: *Zločinka, ubojica.* Šušte mi kroz glavu poput taftane suknje po podu.

Zločinac je samo okrutan. Poput čekića, komada kovine. Radije sam zločinka negoli zločinac, ako mi je to jedini izbor.

Katkada se pogledam u zrcalo s grožđem dok ga brišem, premda znam da je to taština.

Na poslijepodnevnom svjetlu u salonu moja je koža svijetloljubičasta, poput izblijedjele modrice, a zubi su mi zelenkasti. Razmišljam o svemu što su napisali o meni - da sam nečovječni zloduh, da sam nevina žrtva nekakva nitkova, prisiljena na zločin protiv svoje volje i u životnoj opasnosti, da sam previše neuka, pa se nisam snašla i da bi vješanje bilo sudska osuda nevina čovjeka, da volim životinje, da sam vrlo lijepa i da imam prekrasnu put, da imam plave oči, da imam zelene oči, da imam

crvenkastu, ali i smeđu kosu, da sam visoka, ali i da nisam natprosječne visine, da sam lijepo i pristojno odjevena, da sam opljačkala mrtvu ženu kako bih tako izgledala, da sam žustra i vrsna u poslu, da sam mrzovoljna i svadljiva, da izgledam poput osobe iznad svojega niskog društvenog položaja, da sam dobra, prilagodljiva djevojka i da se o meni ne priča ništa ružno, da sam lukava i podmukla, da sam blesava i samo malo pametnija od idiota. A ja se pitam kako mogu biti sve to u isto vrijeme?

Moj im je odvjetnik, gospodin Kenneth MacKenzie, zapravo rekao da sam poluidiot. Ljutila sam se na njega zbog toga, ali mi je rekao da mi je to najbolja prilika i da se ne smijem pokazati previše inteligentnom. Rekao je da će me svim silama braniti, jer sam u to doba, bez obzira na istinu, bila još gotovo dijete, te da misli kako će sve ovisiti o slobodnoj volji, te vjeruje li tko u nju ili ne. Bio je drag gospodin, premda su za mene njegove riječi bile bez glave i repa, ali me je zacijelo dobro branio. U novinama je pisalo da se junački bori protiv premoći nepovoljnih okolnosti. Premda ne znam zašto to nazivaju obranom, jer on nije nikoga branio, nego je pokušavao prikazati sve svjedoke nemoralnima, zločestima ili pak ljudima u zabludi.

Pitam se je li mi ikada povjerovao barem jednu riječ.

Kad s poslužavnikom izađem iz sobe, gospođe gledaju album upraviteljeve žene. O, zamislite, već me hvata nesvjestica, kažu one, a vi puštate tu ženu da slobodno hoda vašom kućom, zacijelo imate čelične živce, moji to ne bi nikada podnijeli. Pa, znate, čovjek se mora na to naviknuti u našem položaju, mi smo gotovo i sami zatvorenici, znate, premda moramo biti sućutni prema tim jadnim bićima koja žive u mraku neznanja, a osim toga, ona je izučena sluškinja i dobro je da se nečim bavi, prekrasno šiva, vrsna je, brza i vrlo korisna, posebice za djevojačke haljine, ima oko za urese, i u sretnijim okolnostima bila bi izvrsna kitničarska pomoćnica.

No, naravno, ona može ovdje biti samo danju, a noću je ne bih ni držala u kući. Bila je, znate, neko vrijeme u duševnoj bolnici u Torontu, bilo je to prije sedam-osam godina, i premda je, čini se, potpuno ozdravila, nikada se ne zna kada ih može ponovno zgrabiti, katkada priča sama sa sobom i glasno pjeva na vrlo neobičan način. Ne možete riskirati, navečer je čuvari odvode i propisno zaključavaju, jer inače ne bih noću ni oka stisnula. O, ne krivim vas, i kršćansko milosrđe ima granica, vuk dlaku mijenja, ali ćud nikada, ali nitko ne može reći da niste izvršili

svoju dužnost i pokazali pravu sućut.

Album upraviteljeve supruge stoji na okruglom stolu ispod svilenog šala s isprepletenim viticama, cvijećem, te crvenim voćem i plavim pticama, to je zapravo visoko drvo, i ako se zagledate u njega, vitice će se zatresti kao od vjetra. Poslala joj ga je iz Indije najstarija kći koja se udala za misionara, što ja nikad ne bih učinila. Nedvojbeno umrete rano, ako ne od domaćih pobunjenika u Kanpuru - s tim strašnim nasiljima nad čestitim gospođama, i sreća je da su ih sve poklali i oslobodili muka, jer zamislite samo tu sramotu - zatim od malarije, od koje potpuno požutite pa izdahnete u groznim napadajima; u svakom slučaju, prije negoli shvatite što vam se događa, već vas pokopaju ispod palme u tuđoj zemlji. Vidjela sam njihove slike u knjizi s istočnjačkim bakrorezima, koju upraviteljeva supruga izvlači kad želi proliti pokoju suzu.

Na istom okruglom stolu hrpa je modnih časopisa *Godey's Ladies' Books* [2] s modom iz Sjedinjenih Država i spomenari dviju mlađih kćeri. Gospođica Lydia kaže mi da sam romantični lik, ali njih su dvije vrlo mlade, pa gotovo i ne znaju što govore. Katkada me izazivaju i zadirkuju; Grace, kažu, zašto se nikada ne nasmiješiš, nikada ne smiješ, nikada te ne vidimo kako se smješkaš, a ja kažem, gospođice, čini mi se da sam se odviknula od toga, moje se lice više ne krivi u tom smjeru. No, kad bih prasnula u smijeh, možda se ne bih mogla zaustaviti, a i pokvarila bih njihovu predodžbu o mojoj romantičnosti. Od romantičnih ljudi ne očekuje se smijeh, toliko znam iz slika što sam ih vidjela.

Kćeri ulažu svašta u albume, komadiće tkanine sa svojih haljina, ostatke raznih vrpca, slike iz časopisa - ruševine staroga Rima, slikoviti samostani iz francuskih Alpa, stari londonski most, slapovi Nijagare ljeti i zimi, koje bih rado vidjela jer svi kažu da su vrlo dojmljivi, zatim portrete ove ili one *lady* ili ovoga ili onog lorda iz Engleske. I njihove prijateljice upisuju svašta svojim skladnim rukopisima, *Najdražoj Lydiji, uvijek njezina prijateljica Clara Richards; Najdražoj Marianne, za uspomenu na prekrasni izlet na obali najplavijega jezera Ontarija.* Ima i pjesama:

Kao bršljan oko jakog hrasta

Ovija se, ljubi, čvrsto grli

Moja vjera tako snažna, i znaj

Da uvijek samo tebi hrli. Tvoja vjerna Laura.

Ili:

Premda u dalek svijet moram poć’

Ne tuguj jadna bez mene.

U našoj duši uvijek raste cvijeće

Koje nikad uvenuti neće. Tvoja Lucy.

Ubrzo zatim ta se mlada gospođica utopila u jezeru kad je njezina lađa potonula u oluji, i ništa nisu našli osim njezina kovčega s inicijalima od srebrnih čavala; bio je još zaključan, i premda u vodi, ništa se nije smočilo, i gospođica Lydia dobila je iz toga kovčega šal za uspomenu.

I kada umrem i u grob legnem

I kada sve kosti istrunu,

Sjeti se mene i

Moje uspomene.

Ispod te pjesmice pisalo je: *Uvijek ću biti s tobom u duhu, Tvoja voljena >Nancy<, Hannah Edmonds*, i moram reći da sam se uplašila kad sam to prvi put vidjela, premda je to, dakako, bila druga Nancy. Ipak, trule kosti. Valjda su već istrunule. Bila je sva crna kad su je našli, zacijelo je grozno zaudaralo. U to doba bilo je vruće, bio je srpanj, ali je ipak sagnjila iznenađujuće brzo, čovjek bi pomislio da će se u mljekari dulje sačuvati, jer je ondje obično hladno. Svakako mi je drago što me ondje nije bilo, jer bi to zacijelo bilo vrlo tužno.

Ne znam zašto su svi tako zapeli da ih sačuvamo u sjećanju. Što imaju od toga? Svi bi trebali ponešto zaboraviti i nikada spomenuti.

Album upraviteljeve žene posve je drukčiji. Ona je, dakako, odrasla osoba, nije djevojčica, i premda se rado sjeća, ne želi pamtiti ni ljubice ni izlet. U njezinu albumu nema *najdražih, ljubavi* i *ljepote*, nikakvih *vječnih prijateljica;* umjesto njih drži u njemu same slavne zločince - one koje su objesili ili ih pak ovamo dopremili da okaju zločin, jer je to kaznionica, i ovdje biste se trebali pokajati, i bolje je reći da ste se pokajali, imali se zbog čega pokajati ili ne imali.

Upraviteljeva žena izrezuje te zločine iz novina i lijepi ih u svoj album; ona čak piše da joj pošalju stare novine sa zločinima učinjenima prije njezina vremena. To je njezina zbirka, ona je gospođa i danas svi nešto skupljaju, pa mora i ona, a to i čini umjesto čupanja paprati ili prešanja cvijeća, i osim toga, voli zaprepaštavati svoje poznanice.

Stoga sam pročitala što su napisali o meni. Sama mi je pokazala album, vjerojatno je htjela vidjeti što ću učiniti; no, naučila sam kako sačuvati nepomično lice, pa sam širom i beživotno otvorila oči, poput sove pri svjetlu baklje, i rekla sam da sam to okajala gorkim suzama, i da sam sada druga osoba i bi li htjela da sada odnesem iz sobe šalice i čajnik; no, otada sam ga mnogo puta pregledala kad sam bila sama u salonu.

Mnogo toga je laž. U novinama je pisalo da sam nepismena, ali sam i onda znala malo čitati. Majka me je učila u djetinjstvu, ali je bila preumorna, a ja sam ostatcima konca vezla na platnu A za alka, B za baka; a i Mary Whitney mi je često čitala, u kući gospođe Parkinson, dok smo krpale; mnogo sam naučila otkako sam ovdje, jer vas namjerno podučavaju. Žele da čitate Bibliju, a i vjerske rasprave, jer su vjera i batine jedini lijek za izopačenu prirodu, a treba misliti i na naše besmrtne duše. Čovjek se zaprepasti koliko zločina ima u Bibliji. Upraviteljeva bi ih žena trebala sve izrezati i nalijepiti u album.

Doduše, napisali su i nekoliko istinitih stvari. Rekli su da imam čvrst karakter, i to zato što me još nitko nije izrabio, premda su neki pokušali. No, Jamesa McDermotta nazvali su mojim ljubavnikom. Napisali su to, baš u novinama. Mislim da je odvratno napisati takvo što.

Upravo to ih i zanima - i gospodu i gospođe. Baš ih briga jesam li koga ubila, mogla sam prerezati desetke i desetke grla, baš tomu se i dive kod vojnika, ne bi ni okom trepnuli. Ne: jesam li doista bila ljubovca, uglavnom ih to zanima, a ni sami ne znaju bi li htjeli potvrdni ili niječni odgovor.

Sada ne gledam album, jer bi svakog trenutka mogle ući. Sjedim, prekriženih, ispucanih ruku, spuštena pogleda, zureći u cvijeće na turskom ćilimu. Ili bi to barem trebalo biti cvijeće. Ima latice u obliku kara na igraćim kartama; poput karata rasprostrtih na stolu u kući gospodina Kinneara poslije kartanja večer prije. Tvrde i uglate. No tamnocrvene, neprozirne. Debeli, ugušeni jezici. Danas ne očekuju dame nego liječnika. On piše knjigu; upraviteljeva supruga voli poznanstvo s ljudima koji pišu knjige, knjige s naprednim ciljevima, to pokazuje da je ona osoba liberalnih uvjerenja i naprednih pogleda, a znanost jako napreduje, i uz sva suvremena otkrića, Kristalnu palaču i skupljeno znanje, tko zna kamo ćemo svi dospjeti za stotinu godina.

Doktori su uvijek loš znak. Ako već sami ne ubijaju, njihov dolazak znači da je smrt blizu, i u tom svjetlu oni su poput gavrana ili vrana. No, ovaj mi liječnik neće zadati bol, obećala mi je upraviteljeva žena. Samo mi želi izmjeriti glavu. Mjeri glave svim zločincima u kaznionici kako bi provjerio objašnjavaju li kvrge na njihovim lubanjama kakvi su oni zločinci, jesu li džepari ili varalice, pronevjeritelji, zločinački luđaci ili ubojice, nije rekla: poput tebe, Grace. I tada bi mogli te ljude staviti pod ključ prije negoli im se pruži prilika da učine zločin, i misle kako bi to poboljšalo svijet.

Kad su objesili Jamesa McDermotta, napravili su sadreni odljevak njegove glave. I to sam pročitala u albumu. Vjerojatno su to i htjeli radi toga - da poprave svijet.

I secirali su ga. Kad sam to prvi put pročitala, nisam znala što znači *secirali,* ali sam brzo doznala. To su radili doktori. Razrezali su ga na komade kao svinju koju treba staviti u rasol, a kad su oni posrijedi, mogao je lako biti i slanina. Njegovo tijelo koje sam slušala kako diše i srce kako kuca, razrezano nožem... ne mogu podnijeti ni pomisao na to.

Pitam se što su učinili s njegovom košuljom. Je li to bila jedna od one četiri koje mu je prodao pokućar Jeremiah? Trebalo ih je biti tri ih pet, jer neparni brojevi nose više sreće. Jeremiah mi je oduvijek želio sreću, ali je nije nipošto želio Jamesu McDermottu.

Nisam vidjela vješanje. Objesili su ga ispred zatvora u Torontu. Trebala si biti ondje, Grace, rekoše mi čuvari, bila bi ti to dobra pouka. Zamišljala sam to mnogo puta, jadnoga Jamesa kako stoji svezanih ruku i gola vrata, dok mu navlače kapuljaču preko glave kao mačiću kojega treba udaviti. Barem je s njim bio svećenik, nije nipošto bio sam. Da nije bilo Grace Marks, rekao im je, sve se to ne bi dogodilo.

Kišilo je, a golemo mnoštvo stajalo je u blatu, neki od njih došli su iz mjesta udaljenih milje i milje. Da u posljednjoj minuti nisu promijenili moju smrtnu osudu, s istim pohotnim užitkom gledali bi kako vješaju mene. Ondje je bilo mnogo žena i gospođa; svi su htjeli zuriti, htjeli su udisati smrt poput miomirisna parfema, i kad sam pročitala o tome, pomislila sam: ako mi je to pouka, što li sam to trebala naučiti?

Čujem već njihove korake, pa brzo ustajem i poravnavam pregaču. Zatim glas nepoznata muškarca: nadasve ljubazno od vas, gospođo, a upraviteljeva žena odvraća: veoma sam sretna što vam mogu pomoći, a on će ponovno: nadasve ljubazno.

Zatim ulazi trbušina, crni ogrtač, tijesni prsluk, srebrna puceta, precizno pričvršćen ovratnik, ja dižem pogled samo do njegove brade, a on kaže: ovo neće dugo trajati, ali bio bih vam zahvalan, gospođo, kad biste ostali u sobi, čovjek ne samo da mora biti krepostan, nego mora ostaviti dojam kreposti. On se smije kao da je to šala, a čujem mu po glasu da me se boji. Žena poput mene uvijek je iskušenje, ako se to može srediti neopazice; i što god rekli poslije, nitko nam neće vjerovati.

Zatim vidim njegovu ruku, ruku nalik na rukavicu, rukavicu nadjevenu sirovim mesom, njegovu ruku kako uranja u otvorene ralje kožnate torbe. Izlazi svjetlucava, a ja znam da sam takvu ruku već vidjela; a zatim dižem glavu i gledam ga ravno u oči, i srce mi se steže i poskakuje u meni, pa počinjem vrištati.

Zato što je to isti doktor, posve isti, doktor s posve istim crnim ogrtačem i torbom punom svjetlucavih noževa.

4.

Osvijestili su me čašom hladne vode kojom su mi zapljusnuti lice, ali sam nastavila vriskati, premda doktora više nije bilo na vidiku; stoga su me držale dvije kuhinjske pomoćnice i mladi vrtlar koji mi je sjeo na noge. Upraviteljeva žena poslala je po nadzornicu ženskoga odjela, i ona je došla sa dva čuvara; žustro mi je prilijepila pljusku, pa sam prestala. U svakom slučaju, to nije bio isti doktor, samo mu je bio sličan. Isti hladni i pohlepni pogled, ista mržnja.

Jedini način s histericima, vjerujte mi, gospođo, rekla je nadzornica, imamo bogato iskustvo s takvim napadajima, ova im je bila sklona, ali joj nikada nismo popustili, trudile smo se da to ispravimo i mislile smo da su napadaji prestali, možda se vratila njezina stara boljka, jer što god rekli oni gore u Torontu, ona je prije sedam godina bila prava luđakinja, i sretni ste što joj pod rukom nije bilo škara ili oštrih predmeta.

Zatim su me čuvari gotovo odvukli natrag u glavnu zatvorsku zgradu i zaključali me u ovu sobu, sve dok ne dođem k sebi, kako rekoše, premda sam im rekla da mi je bolje kad više nema doktora s noževima. Rekla sam da se jednostavno bojim doktora, da me ne razrežu, baš kao što se neki boje zmija; no, rekli su: dostaje tvojih podvala, Grace, htjela si samo privući na sebe pozornost, nije te htio razrezati, nije uopće imao noževe, vidjela si samo šestar za mjerenje glave. Dobrano si uplašila upraviteljevu ženu, ali pravo joj budi, previše te je razmazila, postala si njezina mezimica, nije li tako, naše društvo gotovo ti više i nije dobro. E pa, to gore za tebe, morat ćeš izdržati ovdje, gdje te nitko neće maziti. Sve dotle dok ne odluče što će s tobom.

Ova prostorija ima samo jedan prozorčić visoko gore, s rešetkama iznutra, i slamnjaču. Na limenomu tanjuru korica kruha i kameni vrč s vodom, drveno vjedro u kojemu nema ničega, a služi kao noćna posuda. U takvu su me prostoriju stavili prije negoli su me otpremili u ludnicu. Rekla sam im da nisam luda, da nisam takva, ali me nisu htjeli slušati.

Ionako ne bi prepoznali luđaka kad bi ga i vidjeli, jer velik dio žena u ludnici nije bio nimalo luđi od engleske kraljice. Mnoge su bile prilično normalne kad su bile trijezne, jer je njihovo ludilo potjecalo iz boce, a takve sam veoma dobro poznavala. Jedna je bila ondje kako bi pobjegla od muža, koji ju je tako tukao da bi sva pomodrjela, on je bio lud, ali ga nitko nije htio zatvoriti; a druga je rekla da poludi u jesen, jer nema doma, a u ludnici je toplo, i kad se ne bi svojski pretvarala da je luda, smrznula bi se; no, u proljeće bi ponovno duševno ozdravila, jer je vrijeme bilo lijepo, pa bi mogla tumarati šumom i loviti ribu, a kao poluindijanka bila je u tome vrlo spretna. I ja bih to voljela kad bih znala i kad se ne bih bojala medvjeda.

No, neke se nisu pretvarale. Jednoj jadnoj Irkinji pomrla je cijela obitelj, pola od velike gladi u Irskoj, pola od kolere na lađi kojom je doplovila ovamo; i ona bi lutala zovući ih. Drago mi je što sam prije toga otišla iz Irske, jer su patnje o kojima je govorila bile strašne, a posvuda su ležale gomile tijela, koja nije imao tko pokopati. Jedna druga žena ubila je svoje dijete, i ono ju je svuda slijedilo i vuklo je za suknju; katkada bi ga podignula, zagrlila i poljubila, katkada kričala na njega i bacila ga daleko od sebe. Nje sam se bojala.

Jedna je pak bila vrlo pobožna, uvijek je pjevala i molila se, i kad je čula što sam ja učinila, mučila me kad god je mogla. Na koljena, rekla bi, ne ubij, kaže Bog, ali je uvijek milosrdan prema grešnicima, pokaj se, pokaj dok još ima vremena, jer te čeka prokletstvo. Bila je poput propovjednika u crkvi, i jednom me je pokušala krstiti juhom, bila je to rijetka juha s kupusom, pa mi je izlila žlicu juhe na glavu. Kad sam se požalila, nadzornica me je hladno pogledala, stisnutih usana poput poklopca na kutiji i rekla: no, Grace, možda bi je morala poslušati, nikada nisam čula da se iskreno kaješ, koliko god to bilo potrebno tvojemu krutom srcu; a zatim sam se iznenada razljutila i stala kričati: ništa nisam učinila, ništa nisam učinila! Ona, kriva je ona!

Na koga to misliš, Grace, rekla je, priberi se ili te čekaju hladne kupke i luđačka košulja, pa dobacila pogled drugoj nadzornici: eto. Što sam ti rekla. Ljuta kao guja.

Nadzornice u ludnici bile su sve tuste i jake, snažnih, jakih ruku i brade koja im se stapala s vratom i nestajala u bijelom ovratniku, i kose smotane poput izblijedjela konopa. Nadzornice su morale biti jake ako im na leđa skoči luđakinja i počne im čupati kosu; tada bi bile još gore. Katkada bi nas izazivale, posebice pred samo vrijeme posjeta. Htjele su pokazati kako smo opasne, ali i kako nas mogu obuzdati, jer bi tako ispale vrednije i vještije.

Stoga sam im se prestala tužiti. Nisam ništa govorila ni doktoru Bannerlingu,

koji bi ušao u moju sobu dok sam bila svezana u tami, s debelim rukavicama na rukama: budi mirna, ovdje sam da te pregledam, nema smisla da mi lažeš. Ni drugim doktorima koji bi dolazili: oh, doista, kakva li zanimljiva slučaja, kao da sam dvoglavo tele. Naposljetku sam potpuno zašutjela, osim da, gospođo, ne, gospođo, da i ne, gospodine - vrlo uljudno kad bi mi se netko obratio. Zatim su me ponovno poslali u kaznionicu, pošto su se sastali svi u crnim ogrtačima, Hm, aha, ja mislim, i: cijenjeni kolega, pa: gospodine, dopustite da se usprotivim. Oni, dakako, nisu mogli ni u jednom trenutku priznati da su pogriješili kad su me strpali u ludnicu.

Gospoda odjevena na takav način nikada ne griješe. Osim toga, nikada ne prde. Mary Whitney znala je reći: ako se čuje prdac u prostoriji u kojoj su oni, znaj da on ide na tvoju dušu. Ako to i nisi ispustila, bit će bolje da to ne kažeš, jer će inače reći: kakve li drskosti, pa nogom u guzicu i van iz kuće.

Jezik joj je često prostački. Drukčije nije naučila. I ja sam tako govorila, ali sam se u zatvoru naučila ljepše ponašati.

Sjedam na slamnjaču. Čuje se zvuk nalik na psikanje. Poput šuma vode na žalu. Prebacujem se s jedne strane na drugu i osluškujem taj šum. Mogla bih sklopiti oči i zamisliti da sam na morskoj obali, po suhom vremenu, bez mnogo vjetra. Onkraj prozora, daleko, netko cijepa drva, sjekira se spušta, nevidljiv bljesak a zatim tup zvuk, ali odakle znam da je to uopće drvo?

Hladno je u ovoj prostoriji. Nemam šala, obavijam se rukama, jer tko će drugi to činiti? Dok sam bila mlađa, mislila sam kako bih se mogla smanjiti kad bih se jako stisnula obavijajući se rukama, jer za mene nikada nije bilo dovoljno prostora, ni kod kuće, ni igdje drugdje; no, ako se stisnem, svagdje ću se uklopiti.

Kosa mi viri ispod kape. Crvena kosa ljudožderke. Zvijer, pisalo je u novinama. Čudovište. Kad dođu s večerom, nabit ću kantu sa smećem sebi na glavu i sakriti se iza vrata, pa će se uplašiti. Ako su baš toliko zapeli za čudovište, imat će ga.

No, ja nikada ne činim takvo što. Samo razmišljam o tome. Kad bih to učinila, zacijelo bi rekli da sam opet poludjela. *Sišla s uma*, kažu, ili katkada, *skrenula pameću*, kao da se um i pamet kreću, kao da ulaziš u neku drugu kuću ili potpuno drukčiju zemlju. No, kad siđeš s uma, ne ideš nikamo, ostaješ gdje jesi. A penje se netko drugi.

Neću da me ostave samu u toj prostoriji. Zidovi su goli, na njima nema slika, nema ni zavjesa na visoku prozorčiću, nemaš što gledati, pa gledaš u zid, a kad dugo

gledaš u njega neko vrijeme, pojave se i slike, i crveno cvijeće raste na njemu.

Mislim da spavam.

Jutro je, ali koje? Drugo ili treće. Izvana, kroz prozor, prodire novo svjetlo, to me i probudilo. S mukom se uspravljam, štipam se i žmirkam, zatim ustajem ukočenih udova sa šuškave slamnjače. Zatim pjevam jednu pjesmu, tek toliko da čujem glas i pravim sebi društvo:

Bože Svemogući, sveti, sveti, sveti,

Naša će se pjesma jutrom k Tebi uznijeti,

Milosrdni, moćni, sveti, sveti, sveti,

Trojno si jedinstvo i Trojstvo Sveto.

Ne mogu mi prigovoriti ako pjevam crkvenu pjesmu. Pjesmu jutru. Uvijek sam voljela izlazak Sunca.

Zatim pijem posljednje ostatke vode; zatim hodam prostorijom; zatim podižem podsuknje i pišam u kantu. Poslije nekoliko sati ovdje će smrdjeti kao u crnoj jami.

Kad spavaš odjeven, umoran si. Odjeća ti se zgužva, a i tijelo ispod nje. Osjećam se kao da me netko smotao i bacio na pod.

Kad bih barem imala čistu pregaču.

Nitko ne dolazi. Prepuštena sam razmišljanju o svojim grijesima i prekršajima, a najbolje razmišljaš u samoći, takvo je barem naše stručno i promišljeno shvaćanje, Grace, stečeno dugim iskustvom. U samici, a katkada u tami. Ima zatvora u kojima te drže godinama, a da ne vidiš ni drveta, ni konja, ni ljudsko biće. Neki kažu da je to dobro za ten.

I prije su me zatvarali samu. Nepopravljiva je, rekao je doktor Bannerling, pokvarena i licemjerna. Ne miči se, ovdje sam da ti pregledam cerebralnu konfiguraciju, a najprije ću ti izmjeriti rad srca i provjeriti disanje, ali znala sam što kani. Skini ruku s mojih cica, đubre jedno, rekla bi Mary Whitney, ali ja sam mogla

samo reći: oh, ne, oh, ne, a nisam se mogla ni saviti niti okrenuti, ne onako prikovana, svezana za stolac, rukava prekriženih sprijeda i svezanih straga; stoga mi je preostalo samo da zarijem zube u njegove prste, a zatim smo se prevrnuli i pali poleđuške na pod zavijajući poput mačaka u vreći. Vonjao je na sirove kobasice i vlažno vuneno donje rublje. Bilo bi mu bolje da su ga pošteno ofurili i stavili na sunce da izblijedi.

Sinoć nije bilo večere, a ni preksinoć, ništa osim kruha, pa ni komadića kupusa; e pa, to se moglo i očekivati. Izgladnjivanje smiruje živce. Danas će biti opet kruha i vode, jer meso uzbuđuje zločince i luđake, nanjuše ga kao vukovi, pa si onda sam kriv. No, jučerašnju sam vodu svu popila i vrlo sam žedna, umirem od žeđi, usta su mi raspucana, jezik natečen. To se događa brodolomcima, čitala sam o njima u izvještajima sa suđenja, o izgubljenima na moru kako jedni drugima piju krv. Ždrijebaju slamkama tko će prvi. Ljudožderske grozote zalijepljene u albumu. Sigurna sam da ne bih nikada takvo što učinila da sam ne znam kako gladna.

Jesu li zaboravili da sam ovdje? Morat će opet donijeti hrane ili barem vode, jer ću inače skapati, smežurat ću se, koža će mi se osušiti, požutjet će kao staro platno, pretvorit ću se u kostur, naći će me mjesecima, godinama, stoljećima poslije i pitat će: tko je ovo, zacijelo smo je zaboravili. No, dobro, pometi te kosti i smeće u kut, ali sačuvaj dugmad, nema smisla da ih bacimo, tu se više ne da ništa učiniti.

Kad počneš žaliti samu sebe, imaju te u šaci. Zatim šalju po kapelana.

Oh, dođi u naručje moje, ti jadna, zalutala dušo. Nebo se više raduje jednom zabludjelom janjetu. Olakšaj svoj izmučeni duh. Klekni do mojih nogu. Stisni ruke u muci. Opiši kako te savjest muči dan i noć i kako te oči tvojih žrtava progone po sobi, kako gore poput užarena ugljena. Prolij pokajničke suze. Ispovjedi se, ispovjedi. Dopusti da ti oprostim i da te žalim. Dopusti da ti sastavim peticiju. Ispričaj mi sve.

I što je zatim učinio? Oh, grozno. I što onda?

Lijevom ili desnom rukom?

Dokle, dokle točno?

Pokaži mi gdje.

Mislim da čujem šaptanje. Sada je tu oko, promatra me kroz prorez na vratima. Ne mogu ga vidjeti, ali znam da je tu. Zatim kucanje.

A ja razmišljam: tko bi to mogao biti? Nadzornica? Glavni nadzornik, da me izgrdi? No, ne može to biti nitko od njih, jer ovdje nitko ne kuca na vrata, promatraju te kroz uski prorez, a tada samo uđu. Uvijek najprije pokucaj, govorila je Mary Whitney. Zatim pričekaj da ti kažu: naprijed. Nikada ne znaš čime se bave, a pola toga što rade ne žele da vidiš, mogu kopati nos ili gurati prst u nešto drugo, jer i fina gospođa osjeća potrebu da se češe gdje je svrbi, i ako vidiš par peta kako vire ispod kreveta, najbolje je da se na to ne obazireš. Danju su prava finoća, a noću su svi prosti k’o šlape.

Mary je bila osoba demokratskih pogleda.

Ponovno kucanje. Kao da imam izbora.

Guram kosu pod kapu i dižem se sa slamnjače, ravnam haljinu i pregaču, a zatim se povlačim u kut što dalje mogu i javljam se čvrstim glasom, jer je dobro sačuvati dostojanstvo što više možeš.

Izvolite ući.

5.

Vrata se otvaraju i ulazi muškarac. Mlad je; moje dobi ili malo stariji, a muškarac je mojih godina mlad, a žena nije, jer žena mojih godina stara je cura, ali muškarac nije stari dečko sve do pedesete, no za fine gospođe još i onda ima nade, kako je znala reći Mary Whitney. Visok je, dugih nogu i ruku, ali ga upraviteljeve kćeri ne bi nazvale lijepim; sklonije su onim mlitavcima iz časopisa, vrlo elegantnima i onima koji se doimaju kao da ne znaju nabrojiti do pet, uskih stopala i šiljastih čizama. U ovom čovjeku ima žustrine, koja sada nije moderna, ima i prilično velike noge premda je gospodin ili gotovo gospodin. Mislim da nije Englez, pa je stoga teško reći.

Kosa mu je smeđa i prirodno kovrčava - neposlušna, moglo bi se reći, kao da je ne može zagladiti četkanjem. Njegov je kaput dobar, lijepa kroja, ali nije nov, jer su mu laktovi izlizani. Ima prsluk sa škotskim uzorkom, škotski je uzorak popularan otkako je kraljica zavoljela Škotsku i sagradila ondje dvorac pun jelenskih glava, barem se tako priča; no, sada vidim da to nije pravi škotski uzorak već samo kockice. Žute i smeđe. Ima zlatni lanac za sat, a to znači da nije siromašan, premda je zgužvan i nenjegovan.

Nema zaliske kakve su počeli nositi u najnovije vrijeme; meni se baš ne sviđaju, ja sam za brkove ili bradu, ili nisam ni za što. James McDermott i gospodin Kinnear brijali su bradu, a i Jamie Walsh, premda nije imao bogzna što za brijanje; gospodin Kinnear imao je samo brkove. Kad bih ujutro praznila njegov lavor za brijanje, uzela bih vlažni sapun - rabio je dobar sapun, iz Londona - i njime bih natrljala kožu, kožu oko ručnih zglobova, pa bih taj miris nosila cijeli dan, barem do vremena za ribanje podova.

Mladić zatvara vrata za sobom. Ne zaključava ih, ali netko ih drugi zaključava s druge strane. Zaključani smo zajedno u ovoj prostoriji.

Dobro jutro, Grace, kaže on. Čujem da se bojiš doktora. Moram ti odmah reći da sam i ja doktor. Ja sam doktor Jordan, doktor Simon Jordan.

Brzo ga pogledam, zatim spuštam pogled. Kažem: dolazi li ponovno drugi

doktor?

Onaj koji te uplašio? kaže on. Ne, ne dolazi.

Onda ste valjda vi došli, kažem, da mi izmjerite glavu.

Nije mi ni nakraj pameti, kaže on smješkajući se; ipak, baca pogled na moju glavu odmjeravajući je. Međutim, imam kapu na glavi, pa ne može ništa vidjeti. Sada, kad je progovorio, čini mi se da je Amerikanac. Ima bijele zube, sve ih ima, barem sprijeda, a lice mu je duguljasto i koščato. Sviđa mi se njegov osmijeh, premda mu se jedan kut usana diže više od drugoga, pa se doima kao da se šali.

Gledam njegove ruke. Nema ništa u njima. Baš ništa. Nema prstenja. Imate li torbu s noževima? kažem. Kožnatu torbu?

Nemam, kaže, ja nisam obični doktor. Nikoga ne režem. Bojiš li me se, Grace?

Još ne mogu reći da li ga se bojim. Prerano je da to kažem; prerano da razaberem što on hoće. Nitko me ne posjećuje ako nešto neće.

Htjela bih da mi kaže kakav je on to doktor, ako nije uobičajeni, ali umjesto toga on kaže: ja sam iz Massachusettsa. Barem sam ondje rođen. Odonda sam mnogo putovao. Prođoh zemljom i obiđoh je. Gleda me da vidi jesam li razumjela.

Znam da je to Knjiga o Jobu prije negoli Job dobije gnojne čireve i otvorene rane, prije silnoga vjetra. To Sotona kaže Bogu. Doktor zacijelo misli time reći da me je došao iskušati, premda je zakasnio, jer me je Bog već uvelike iskušao, pa bi čovjek pomislio da mu je već toga dosta.

No, ne kažem mu to. Glupo ga gledam. Dobar mi je taj glupi pogled koji sam uvježbala.

Kažem: jeste li bili u Francuskoj? Odande dolazi sva moda.

Vidim da sam ga razočarala. Jesam, kaže. I u Engleskoj, i u Italiji, i u Njemačkoj, u Švicarskoj također.

Vrlo je neobično stajati u zaključanoj prostoriji kaznionice i razgovarati s neznancem o Francuskoj, Italiji i Njemačkoj. S čovjekom koji se naputovao. Zacijelo je lutalica, kao pokućar Jeremiah. No, Jeremiah je putovao da zaradi kruh, a ta druga vrsta ljudi već je dovoljno bogata. Putuju jer su znatiželjni. Tumaraju svijetom i zure u stvari, plove preko oceana kao da to ništa ne znači, i ako prođu loše u jednom mjestu, jednostavno se pokupe i odu u drugo.

No, sada sam ja na redu da nešto kažem. Ne znam, gospodine, kažem, kako se

snalazite među svim tim tuđincima, nikada ne znate što govore.

Kad jadnici dođu ovamo, gaču kao guske, premda djeca nauče brzo prilično dobro govoriti.

To je istina, jer djeca, bez obzira na to odakle su, brzo uče.

On se smješka, a zatim čini nešto čudno. Stavlja lijevu ruku u džep i izvlači jabuku. Polako mi prilazi držeći jabuku ispred sebe poput nekoga tko pruža kost opasnomu psu kako bi ga pridobio.

Ovo je za tebe, kaže on.

Vrlo sam žedna, pa mi jabuka izgleda poput velike okrugle kapi vode, hladne i crvene. Mogla bih je iskapiti jednim gutljajem. Oklijevam; a zatim pomislim: nema ništa loše u jabuci, pa je uzimam. Odavno nisam sama pojela jabuku. Ova je jabuka zacijelo jesenska, sačuvana u bačvi u podrumu, ali mi se čini još svježom.

Nisam pas, kažem mu.

Mnogi bi me pitali što time želim reći, ali on se smije. Njegov je smijeh tek jedan dah, ha, kao da je našao nešto što je zagubio; i on kaže: nisi, Grace, vidim da nisi pas.

Što on misli? Stojim držeći jabuku objema rukama. Osjećam je pod prstima poput dragocjenosti, poput teškog blaga. Dižem je i njušim. Tako miriše na vanjski svijet da bih zaplakala.

Nećeš li je pojesti, kaže.

Ne, još neću, kažem.

Zašto nećeš, kaže.

Zato što je tada neće biti, kažem.

Zapravo ne želim da me gleda dok jedem. Neću da vidi moju glad. Ako osjećaš potrebu i oni je opaze, iskoristit će je protiv tebe. Najbolje je odustati od svih želja.

Opet onaj njegov smijeh. Možeš li mi reći što je to, kaže.

Gledam ga, zatim skrećem pogled. Jabuka, kažem. Zacijelo misli da sam blesava; ili je to nekakva smicalica; ili je on lud, pa su zato zaključali vrata - zaključali su me u ovu prostoriju s luđakom. No, muškarci u takvoj odjeći kakva je njegova ne mogu biti ludi, posebice s tim zlatnim lancem - njegovi rođaci ili pak njegovi čuvari oduzeli bi mu ga u tren oka.

Smješka se tim iskrivljenim smiješkom. Na kakvu te pomisao navodi jabuka? kaže.

Kako molim, gospodine, kažem. Ne razumijem vas.

Valjda je to zagonetka. Razmišljam o Mary Whitney i kori jabuka što smo je one večeri bacale preko ramena da vidimo za koga ćemo se udati. No, to mu neću reći.

Mislim da posve dobro razumiješ, kaže.

Na moje vezivo, kažem.

Ovaj put on ništa ne razumije. Na što? kaže.

Na moj ručni rad koji sam vezla u djetinjstvu, kažem. J za jabuku, B za baku.

O, da, kaže. No, na što još?

Namještam svoj priglupi pogled. Na pitu od jabuka, kažem.

Ah, da, kaže. Na nešto što se jede.

E pa, to se i nadam, gospodine, kažem. Za to i jest pita od jabuka.

A postoji li jabuka koju ne smiješ jesti? kaže on.

Valjda trula, kažem.

On se igra pogađanja, poput dr. Bannerlinga u ludnici. Uvijek postoji pravi odgovor, koji je pravi jer takav oni žele, a na njihovim se licima vidi jesi li ga pogodila ili nisi; premda su za doktora Bannerlinga svi odgovori pogrešni. Ili je on možda doktor teologije; i oni su skloni takvim pitanjima. Dovoljno sam ih vidjela, pa mi ih je zadugo dosta.

On misli na jabuku Stabla spoznaje. Dobra i zla. To bi pogodilo svako dijete. No, neću mu udovoljiti.

Vraćam se na svoj glupi pogled. Jeste li vi svećenik? kažem.

Ne, kaže, nisam svećenik. Ja sam doktor koji se ne bavi tijelom nego dušom. Duševnim bolestima i bolestima mozga i živaca.

Stavljam ruke s jabukom iza leđa. Uopće nemam u njega povjerenja. Ne, kažem. Neću ponovno tamo. Neću u ludnicu. To nije za ljude.

Ne boj se, kaže. Ti zapravo nisi luda, nije li tako, Grace?

Ne, gospodine, nisam, kažem.

Onda nema razloga da ideš ponovno u ludnicu, nije li tako?

Ondje ne uvažavaju razloge, gospodine, kažem.

E pa, zato sam ja ovdje, kaže. Ovdje sam kako bih uvažio razloge. No, ako te ja moram slušati, ti ćeš morati govoriti.

Vidim kamo smjera. On je pobirač. Misli da mi samo mora dati jabuku, a zatim me pobrati. Možda je iz novina. Ili je na putu pa razgledava. Takvi dolaze, ulaze i zure, a kad te pogledaju, osjećaš se malenim poput mrava, pa te uzmu između palca i kažiprsta i muljaju te. A zatim te spuste i odlaze.

Nećete mi vjerovati, gospodine, kažem. Ionako je sve bilo odlučeno, suđenje je odavno završilo i moje riječi neće ništa promijeniti. Trebali biste pitati odvjetnike i sudce, te novinare, čini se da oni znaju više o meni od mene same. U svakom slučaju, ja se ne sjećam, sjećam se drugih stvari, ali onaj dio potpuno mi je ishlapio iz glave. Valjda su vam to i rekli.

Htio bih ti pomoći, Grace, kaže.

Eto kako to počne. Nude ti pomoć, ali žele zahvalnost, valjaju se u njoj kao svinja u blatu. On želi otići kući i sam sebi reći: baš sam dobar, prst u blato gurnuh, bisera se domogoh. No, ja ne želim biti ničiji biser. Ne kažem ništa.

Ako se potrudiš i popričaš, nastavlja on, potrudit ću se da te poslušam. Moje je zanimanje posve znanstvene prirode. Ne smiju nas zanimati samo ubojstva. Govori ljubaznim glasom, ljubaznim na površini, ali se ispod nje skrivaju druge skrivene želje.

Možda ću vam ispričati laži, kažem.

On ne kaže: Grace, kakve li zločeste pomisli, imaš grešnu maštu. Kaže: Možda hoćeš. Možda ćeš govoriti laži, a da to sama ne želiš, a možda ćeš ih i namjerno govoriti. Možda si lažljivica.

Gledam ga. Bilo ih je koji su rekli da sam lažljivica, kažem.

Morat ćemo riskirati, kaže.

Gledam u pod. Hoće li me ponovno odvesti u ludnicu? kažem. Ili će me strpati u samicu samo s koricom kruha?

On kaže: dajem ti riječ. Ostat ćeš tu gdje jesi sve dok budeš razgovarala sa mnom i sve dok budeš vladala sobom i ne budeš nasilna. To mi je obećao upravitelj.

Gledam ga. Skrećem pogled. Ponovno ga gledam. Držim jabuku objema

rukama. On čeka.

Naposljetku dižem jabuku i pritišćem je na čelo.

IV.

MLADIĆEVA MAŠTANJA

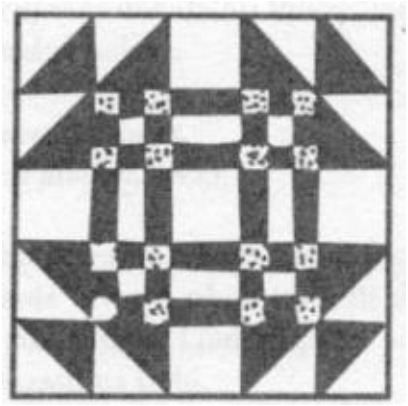

Među tim mahnitim luđacima prepoznajem jedinstveno lice Grace Marks - ne više tužno i očajno, već obasjano vatrom ludila i zažareno od grozne i demonske radosti. Kad je spazila da je neznanci promatraju, pobjegla je u jednu od postraničnih soba kričeći poput sablasti. Čini se da je i u najžešćim napadajima njezine strašne bolesti progoni sjećanje na prošlost. Nesretne li djevojke! Kada će završiti dugotrajna grozota njezine kazne i kajanja? Kada će sjesti do Isusovih nogu, u neokaljanu ruhu njegove pravednosti, bez krvi na rukama i duše iskupljene i pomilovane, i pri zdravoj pameti?...

Nadajmo se da se sva njezina dotadašnja krivnja može pripisati početnomu djelovanju ove strašne bolesti.

Susanna Moodie,

Život u divljini, 1853.

Nadasve je žalosno što nemamo znanja kojim bismo mogli izliječiti te nesretnike. Kirurg može otvoriti trbuh i otkriti slezenu. Mišiće mogu izrezati i pokazati ih studentima. Ljudsku psihu ne mogu raščlaniti niti djelovanje mozga prikazati na stolu.

Kao dijete igrao sam se »šišmiša«; povežu ti oči, pa ne vidiš. Sada sam poput toga djeteta. S povezom preko očiju, napipavajući put, ne znajući kamo idem ni idem li dobrim putom. Jednoga dana netko će mi skinuti taj povez s očiju.

Dr. Joseph Workman,

ravnatelj Pokrajinske duševne bolnice,

Toronto; pismo »Henryju«, mladom i

uznemirenom znatiželjniku, 1866.

Ne moraš biti soba - da te salijeću duhovi -
Ne moraš biti kuća -
Mozak ima hodnike - da nadvisi
Tijelo -
...
Mi sami iza sebe samih, skriveni -
Uplašiti bismo se najviše morali -
Ubojica pritajen u stanu našem -
Najmanja groza jest...

Emily Dickinson, o. 1863.

6.

Dr. Simonu Jordanu, Laburnum House, Loomisville, Massachusetts, Sjedinjene Američke Države od dr. Josepha Workmana, ravnatelja Pokrajinske duševne bolnice, Toronto, Zapadna Kanada

15. travnja 1859.

Poštovani doktore Jordan,

potvrđujem primitak Vašega pisma od 2. ovoga mjeseca i zahvaljujem na preporuci svojega cijenjenog kolege, dr. Binswangera iz Švicarske; pratio sam s velikim zanimanjem utemeljenje njegove nove klinike. Dopustite mi da Vam kažem da ste kao poznanik dr. Binswangera uvijek dobrodošli na razgledanje ustanove koje sam ja ravnatelj. Bit će mi posebno drago osobno Vam pokazati prostorije i objasniti naše metode.

Budući da namjeravate utemeljiti vlastitu ustanovu, naglasio bih Vam veliku važnost higijene i dobre kanalizacije, jer nema smisla skrbiti o duševnim bolesnicima dok je tijelo izloženo zarazama. Tu stranu i prečesto zanemaruju. Kad sam došao ovamo, bilo je mnogo slučajeva kolere, teških dizenterija, tvrdokornih proljeva uz cijeli niz smrtonosnih tifusnih oboljenja, prava pošast za ustanovu. Ispitujući uzroke, otkrio sam veliku i nadasve škodljivu zahodsku jamu ispod cijelog podruma, ponegdje sadržaja gusta poput jakog oparka crnoga čaja, a ponegdje poput žitkoga mekanog sapuna, pa nije bilo odvodnje zbog propusta graditelja koji nisu spojili cijevi s glavnim odvodnim kanalom; osim toga, voda za piće i pranje dopremala se dovodnom cijevi iz jezera, iz stajaće vode jednoga zaljeva, blizu cijevi kroz koju je glavni odvodni kanal izbacivao svoj truli sadržaj. Stoga nije čudno što su se štićenici često žalili da voda za piće ima okus na nešto što bi malo njih poželjelo kušati.

Štićenici su ovdje gotovo podjednako podijeljeni prema spolu, no podjela

prema simptomima vrlo je raznolika. Smatram da je vjerski fanatizam isto toliko raširen uzrok ludila koliko i pijanstvo - ali sklon sam vjerovati da ni religija ni pijanstvo neće izazvati ludilo u istinski zdravu duhu - mislim da uvijek postoji sklonost pojedinca nekoj bolesti kad je izložen učinku smetnje, fizičke ili mentalne.

Međutim, glede obavijesti u vezi s glavnim predmetom Vašega upita, žao mi je što ćete je morati potražiti na drugom mjestu. Zatvorenica Grace Marks, čiji je zločin ubojstvo, vraćena je u kingstonsku kaznionicu u kolovozu 1853. godine nakon petnaestomjesečnoga boravka ovdje. Budući da sam imenovan ravnateljem samo tri tjedna prije njezina odlaska, nisam imao mnogo prilike temeljito ispitati njezin slučaj. Stoga sam Vaše pismo proslijedio dr. Samuelu Bannerlingu koji ju je liječio pod kontrolom mojeg prethodnika. Ne mogu govoriti o stupnju njezina ludila u početku. Imao sam dojam da je dosta dugo bila prilično normalna, pa je njezin odlazak iz ove ustanove bio opravdan. Posebno sam im preporučio da s njom blago postupaju; mislim da sada dio dana provodi kao sluškinja u upraviteljevoj obitelji. Potkraj svojega boravka u ustanovi ponašala se besprijekorno; a svojom marljivošću i općom ljubaznošću prema pacijenticama pokazala se u isto vrijeme korisnom štićenicom ove ustanove. Povremeno je razdražljiva i pati od bolnoga lupanja srca.

Jedna od najvećih poteškoća s kojima se susreće ravnatelj javne ustanove kakva je ova jest sklonost zatvorskih vlasti da nam upućuju mnoge neugodne kriminalce, među njima gnusne ubojice, provalnike i lopove, kojima nije mjesto među nevinim i nepokvarenim duševnim bolesnicima, samo zato da ih maknu iz zatvora. Zgrada namijenjena liječenju i oporavku duševnih bolesnika ne može biti mjesto zatočenja za lude kriminalce, a svakako još manje za kriminalce koji glume duševne bolesnike, i čvrsto sam uvjeren da su potonji brojniji negoli se općenito misli. Osim neizbježnih štetnih posljedica za bolesnike zbog miješanja nedužnih s kriminalnim duševnim bolesnicima, treba se s pravom bojati sve goreg utjecaja na raspoloženje i običaje čuvara i službenika ustanove, pa oni više nisu sposobni za ljudske i ispravne postupke prema nedužnim duševnim bolesnicima.

No, budući da namjeravate otvoriti privatnu ustanovu, uvjeren sam da ćete biti manje izloženi takvim poteškoćama i da će Vam se u posao manje upletati politika koja često stvara smetnje; u tome i u svakom drugom pogledu želim Vam mnogo uspjeha. Pothvati kakav je Vaš danas su, nažalost, i te kako potrebni, i u našoj i u vašoj zemlji, jer zbog sve većih napetosti današnjega života, a stoga i sve većih opterećenja za živce, brzina gradnje takvih ustanova gotovo i ne može držati korak s velikim brojem molitelja; radovat ću se ako Vam ičim mogu pomoći, bude li to u mojoj moći.

Sa štovanjem,

dr. Joseph Workman

* * *

Od gđe Constance Jordan, Laburnum House, Loomisville, Massachusetts, Sjedinjene Američke Države dr. Simonu Jordanu, kod bojnika C. D. Humphreyja, Lower Union Street, Kingston, Zapadna Kanada

29. travnja 1859.

Najdraži sine,

danas je stiglo Tvoje pismo koje sam dugo čekala, s Tvojom sadašnjom adresom i uputama za reumatsku mast. Obradovala sam se vidjevši ponovno Tvoj dragi rukopis, koliko god kratko bilo pismo, i lijepo je od Tebe što Te zanima sve lošije zdravstveno stanje Tvoje jadne majke.

Koristim prigodu da Ti napišem nekoliko redaka i priložim pismo koje je stiglo za Tebe nekoliko dana nakon Tvojega odlaska. Tvoj nedavni posjet bio je vrlo kratak - kada se možemo nadati da ćemo Te ponovno vidjeti u obitelji i među prijateljima? Tolika putovanja ne mogu biti korisna, ni za Tvoj duševni mir ni za Tvoje zdravlje. Čeznem za danom kada se odlučiš skrasiti među nama i poslovno se afirmirati onako kako Tebi odgovara.

Nisam mogla ne opaziti da je priloženo pismo iz Pokrajinske duševne bolnice u Torontu. Pretpostavljam da je namjeravaš posjetiti, premda si dosad zacijelo već vidio sve takve ustanove na svijetu, pa Ti vjerojatno neće pomoći da vidiš još jednu. Tvoj opis ustanova u Francuskoj i u Engleskoj, pa i one u Švicarskoj, koja je mnogo čistija, ispunja me grozom. Moramo se svi moliti da sačuvamo duševno zdravlje; no, ozbiljno sam zabrinuta za Tvoju budućnost ako nastaviš putem koji si zacrtao. Oprosti mi što Ti to kažem, dragi sine, ali nikada nisam mogla razumjeti Tvoje zanimanje za takvo što. Nitko iz naše obitelji nije se dosad zanimao za duševne bolesnike, premda je tvoj djed bio kvekerski svećenik. Pohvalno je željeti ljudima

olakšati muke, ali duševni bolesnici, te idioti i bogalji djelo su Božje Providnosti, i čovjek ne bi smio mijenjati odluke koje su svakako pravedne, premda nama nedokučive.

Osim toga, ne mogu vjerovati da bi se privatna duševna bolnica isplatila, jer su rođaci duševnih bolesnika, kako je dobro poznato, vrlo nemarni čim smjeste takva bolesnika, pa više ne žele ni čuti za njega, a ta nemarnost proteže se i na plaćanje računa; tu su troškovi za hranu i ogrjev te za osobe koje se za njih moraju brinuti. Mnogo toga treba uzeti u obzir, a i svakodnevno druženje s luđacima nipošto ne pridonosi mirnom životu. Moraš misliti na buduću ženu i djecu koji ne bi smjeli biti tako blizu gomile opasnih luđaka.

Znam, nije na meni da određujem Tvoj životni put, ali uporno tvrdim da bi manufaktura bila mnogo bolje rješenje, i premda tekstilne tvornice više nisu što su bile zbog lošeg gospodarenja političara koji nemilosrdno zlorabe povjerenje javnosti i iz godine u godinu bivaju sve gori, ipak se pružaju i druge mogućnosti, i neki su ih ljudi uspjeli dobro iskoristiti, jer se svakoga dana čuje kako su se obogatili; i uvjerena sam da si i Ti poduzetan i oštrouman kao ti ljudi. Priča se o novom šivaćem stroju za kućnu uporabu, koji bi mogao požnjeti veliki uspjeh kad bi ga mogli jeftino proizvoditi, jer svaka bi žena poželjela takav stroj koji bi joj prištedio mnoge mukotrpne sate jednolična rada i beskrajna i dosadna posla, a bila bi to i velika pomoć jadnim krojačicama. Ne bi li mogao uložiti ono svoje malo nasljedstvo, koje Ti je ostalo nakon prodaje tvrtke Tvojega jadnog oca, u nekakav takav dobar i pouzdan posao? Sigurna sam da bi šivaći stroj olakšao muke mnogim ljudskim bićima baš kao i stotinu duševnih bolnica, a možda i više.

Naravno, oduvijek si bio idealist, ispunjen optimističnim snovima, ali zbilja se mora u jednom trenutku nametnuti, a Ti si već prešao tridesetu.

Ne govorim Ti to zato što bih se htjela miješati ili upletati u Tvoj život, već zbog zabrinutosti majke za budućnost svojega jedinog i voljenog sina. Od srca se nadam da ću Te vidjeti sretnoga i zbrinutoga prije negoli umrem - bila bi to želja i Tvojega dragog oca - pa, znaš da živim samo za Tvoje dobro.

Moje se zdravlje malo pogoršalo poslije Tvojega odlaska - Tvoja nazočnost uvijek povoljno djeluje na moje raspoloženje. Jučer sam mnogo kašljala, pa mi je moja vjerna Maureen jedva pomogla uza stube - gotovo je stara i slaba poput mene, pa smo zacijelo izgledale kao dvije vještice koje hramaju uzbrdo. Usprkos mješavinama koje uzimam nekoliko puta na dan i koje mi u kuhinji spravlja moja dobra Samantha - odvratne su kao što svi lijekovi moraju biti odvratni, ali se ona kune da su joj izliječile majku - moje je stanje isto, premda sam se danas osjećala

dosta dobro, pa sam mogla primati u salonu kao i obično. Imala sam nekoliko posjetiteljica, između ostalih gospođu Cartwright, suprugu gospodina Henryja Cartwrighta, koja ima dobro srce, premda ne uvijek i »šlifa«, a takvi su često novopečeni bogataši, ali s vremenom će ga steći. Pratila ju je kći Faith, koje ćeš se sjećati kao nespretne trinaestogodišnjakinje, ali ona je sada odrasla i nedavno se vratila iz Bostona, u kojemu je boravila kod svoje tete da proširi znanje. Pretvorila se u privlačnu mladu ženu, u sve što bi čovjek poželio, i pokazala uljudnost i zadivljujuću finoću, a to je mnogo vrednije od raskošne ljepote. Donijele su košaru poslastica - gospođa Cartwright potpuno me je razmazila - na kojima sam joj srdačno zahvalila, premda nisam mogla gotovo ništa okusiti jer trenutno nemam teka.

Tužno je biti invalidom, i svake se večeri molim da Te Bog poštedi takvih muka i da se pričuvaš i ne pretrgneš od prekomjernog učenja i živčane napetosti i da ne ostaješ na nogama cijele noći uz svjetiljku uništavajući oči i razbijajući nečim glavu, te da pripaziš i nosiš vunenu odjeću na goloj koži sve dok ne zatopli. Niknula je naša prva zelena salata. a jabuka je propupala; mislim da je tamo gdje živiš još sve pokriveno snijegom. Mislim da Kingston, koji je tako daleko na sjeveru i na obali jezera, nipošto ne može biti dobar za pluća, jer je zacijelo vrlo hladno i lažno. Griju li vam dobro sobe? Od srca se nadam da jedeš okrepljujuću hranu i da imaju dobroga mesara.

Najsrdačnije Te pozdravljam, dragi sine, a Samantha i Maureen mole da ih ne zaboraviš; svi čekamo vijesti od Tebe i nadamo se da ćemo ih ubrzo primiti i da će nam najaviti Tvoj skori posjet, a do tada

ljubi Te Tvoja majka

* * *

Od dr. Simona Jordana, kod bojnika C. D. Humphreyja, Lower Union Street, Kingston, Zapadna Kanada dr. Edwardu Murchieju, Dorchester,

Massachusetts, Sjedinjene Američke Države

1. svibnja 1859.

Dragi moj Edwarde,

oprosti što nisam mogao doći u Dorchester da vidim kako si otkako si otvorio vlastitu ordinaciju i kako pomažeš mjesnim bogaljima i slijepcima dok se ja skićem po Europi i nastojim pronaći način za istjerivanje đavla, a tu tajnu, među nama rečeno, još nisam otkrio; no, kako možda pretpostavljaš, vrijeme između mojega dolaska u Loomisville i odlaska iz njega proveo sam uglavnom u pripremama, dok sam poslijepodneva neizbježno morao provoditi s majkom, ali kad se vratim, moramo se dogovoriti i sastati, te uz čašicu-dvije nazdraviti dobrim starim vremenima i popričati o prošlim doživljajima i sadašnjim planovima. Poslije razmjerno mirne plovidbe preko jezera, sretno sam stigao na odredište. Još se nisam sastao s čovjekom s kojim se dopisujem i, tako reći, poslodavcem, s velečasnim Verringerom, jer je otputovao u Toronto u nekakav posjet, pa me taj užitak još čeka, premda on, poput mnogih svećenika, ako su mi njegova pisma ikakav pokazatelj, pati od neoprostiva nedostatka duha i od žarke želje da sa svima nama postupa kao s izgubljenim ovcama čiji on mora biti pastir.

Međutim, upravo njemu - i vrlom doktoru Binswangeru, koji me je njemu predložio kao najboljega čovjeka za tu svrhu na zapadnoj strani Atlantika, uz ne baš visoku cijenu, jer je poznato da su metodisti škrti - zahvaljujem na toj divnoj prilici, prilici, koju ću, nadam se, moći iskoristiti za proširenje znanja, jer su duh i njegovo djelovanje još *terra incognita*, usprkos znatnom napretku.

A sada o mojemu sadašnjem boravištu. Kingston nije baš privlačan grad, jer je do temelja izgorio prije dvadesetak godina, pa su ga obnovili vrlo brzo zanemarivši ljepotu. Nove su zgrade od kamena ili opeke, pa se nadaju da neće biti tako izložene požarima. Sam zatvor građen je u stilu starogrčkih hramova, i ljudi se ovdje nadasve ponose njime; no, tek moram otkriti koji se poganski bog tu štuje.

Smjestio sam se u kući bojnika C. D. Humphreyja, i premda prostorije nisu raskošne, dovoljno su prostrane za moje potrebe. Međutim, bojim se da je moj gazda pijanac.

Već sam ga dvaput susreo i oba puta mučio se navlačeći rukavice ili ih možda skidajući, nije bio ni sam siguran što zapravo radi, pa me je bijesno pogledao kao da me želi pitati kog’ vraga radim u njegovoj kući. Proričem da će završiti u privatnoj duševnoj bolnici o kojoj još sanjam, premda moram obuzdati sklonost da u svakom novom poznaniku gledam budućeg štićenika koji će ondje plaćati boravak. Doista je upadljivo kako se vojne osobe, kad odu u mirovinu s polovicom plaće, često promijene nagore; kao da u civilni život moraju prenijeti jaka uzbuđenja i nasilne

emocije na koje su se naviknuli. No, sve sam sredio, ne s bojnikom - koji se nedvojbeno ne bi mogao sjetiti nikakvih dogovora - nego s njegovom izmučenom ženom.

Jedem - osim doručka koji se pokazao još žalosnijim od doručaka kakve smo imali kao studenti medicine u Londonu - u obližnjoj, bijednoj gostionici, u kojoj svako jelo zagori, poput žrtve paljenice, i nikome ne smeta ako u jelo dospije malo prljavštine sa začinom od kukaca. No, ostajem ovdje unatoč toj kulinarskoj farsi, a to ćeš zasigurno shvatiti kao mjeru moje iskrene predanosti načelima znanosti.

Što se tiče društvenoga života, moram Te izvijestiti da ovdje ima zgodnih djevojaka kao i svagdje, premda su odjevene po pariškoj modi prije tri godine, to jest po njujorškoj prije dvije. Usprkos reformskim tendencijama sadašnje vlade, grad obiluje ogorčenim torijevcima, a i sitnim provincijskim snobizmom; već slutim da će pristraniji stanovnici gledati sumnjičavo na Tvojega nezgrapnog i nehajno odjevenog prijatelja i, što je još zgodnije, jenkijevskog demokrata.

Bilo kako bilo, upravitelj zatvora - čini mi se, na navaljivanje velečasnoga Verringera - posebno se trudi da mi ugodi, pa se pobrinuo da mi Grace Marks bude na raspolaganju nekoliko sati svako poslijepodne. Ona je u toj kući nekakva neplaćena sluškinja, premda još moram utvrditi smatra li ona taj svoj posao povlasticom ili kaznom; to nipošto neće biti laka zadaća, jer će ljupka Grace, koja se čeliči u vatri već petnaestak godina, biti vrlo tvrd orah. Moja ispitivanja ne mogu biti učinkovita ako ne steknem povjerenje ispitanika; no, s obzirom na moje znanje o kaznenim ustanovama, slutim da Grace vrlo dugo gotovo i nije imala razloga da bilo komu vjeruje.

Do ovoga trenutka samo mi se jedanput pružila prilika da vidim predmet svojega istraživanja, pa je prerano da opišem dojmove. Rekao bih samo da sam pun nade; a budući da si ljubazno izrazio želju da čuješ kako napredujem, doista ću se potruditi da Te redovito o svemu obavještavam, a do tada, dragi moj Edwarde, primi pozdrave od Tvojega starog prijatelja i nekadašnjeg kolege

Simona

7.

Simon sjedi za pisaćim stolom grickajući kraj pera i promatrajući kroz prozor sivo i valovito Ontarijsko jezero. S druge je strane jezera otok Wolfe, nazvan po slavnu generalu, kako pretpostavlja. Ne divi se pogledu - tako je sve neumoljivo vodoravno - no vizualna jednoličnost može katkada potaknuti razmišljanje.

Kiša pljušti i lupeta po prozoru; niski, rastrgani oblaci jure iznad jezera. Samo se jezero diže i spušta, nadima; valovi mlate po obali, uzmiču, ponovno mlate; a vrbe ispod prozora tresu se poput glava duge zelene kose, svijaju i šibaju oko sebe. Vjetar nosi nešto blijedo mimo prozora: nalik je na bijeli ženski šal ili koprenu, ali tada zamjećuje da je to tek galeb koji se bori protiv vjetra. Bezumno previranje Prirode, razmišlja; Tennysonovi zubi i pandže.

Ne osjeća ništa od samosvjesne nade koju je upravo izrazio. Umjesto toga osjeća nelagodu, a i nemalu malodušnost. Razlog njegova boravka ovdje čini mu se dvojbenim, ali to mu je zasada najbolja prilika. Počeo je studirati medicinu iz mladenačkoga inata. U to doba njegov je otac bio imućan tvorničar, čvrsto uvjeren da će Simon s vremenom preuzeti posao, a i Simon je bio u to uvjeren. Međutim, najprije će se malo buniti, izmaknuti se jarmu, putovati, učiti, iskušati se u svijetu, pa i u svijetu prirodnih znanosti i medicine, koja ga je oduvijek privlačila. Zatim će se vratiti kući s hobijem, uljuljan u sigurnost da se njime neće morati baviti za novac. Većina najboljih znanstvenika, on zna, ima privatne prihode koji im omogućavaju da se bave nepristranim istraživanjem.

Nije očekivao kolaps svojega oca, a ni njegovih tvornica tekstila - nije ni znao što je došlo prvo. Umjesto zabavne vožnje čamcem nizvodno mirnom rijekom, snašla ga je strahovita nesreća na moru, pa se očajnički uhvatio za slomljeni križ jarbola. Drugim riječima, morao se osloniti na vlastite snage, a to je u svojim mladenačkim prepirkama s ocem najviše tražio i priželjkivao. Tvornice su prodali, a i velebnu kuću njegova djetinjstva, s mnogobrojnom poslugom - sobaricama, kuhinjskim pomoćnicama, poslužiteljicama - tom velikom skupinom nasmiješenih djevojaka ili žena koje su se neprekidno izmjenjivale i zvale, primjerice, Alice i Effie, koje su ga mazile, ali i vladale njegovim djetinjstvom i mladenaštvom; činilo

mu se da su i one na neki način prodane s kućom. Mirisale su na jagode i sol, imale dugu valovitu kosu kad je bila spuštena, ili ju je imala jedna od njih - možda Effie. Što se pak tiče nasljedstva, ono je manje nego što misli njegova majka, a većinu prihoda od njega dobiva ona. Ona smatra da živi u lošijim uvjetima, a to je istina s obzirom na sve čega su se morali odreći. Uvjerena je da se žrtvuje za Simona, a on joj ne želi razbiti tu iluziju. Otac se uzdignuo vlastitim snagama, a majka tuđim, a poznato je da su takve tvorbe krhke.

Stoga je privatna umobolnica zasada još daleko izvan njegova dosega. Da prikupi novac morao bi ponuditi nekakvu novinu, otkriće ili novi način liječenja - na području koje je već time preplavljeno, a i vrlo sporno. Možda će se, kad se za njega pročuje, udružiti s drugima, ali da pritom ne izgubi samostalnost: mora biti slobodan, potpuno slobodan, kako bi radio po vlastitim metodama čim odluči kakve će one biti. Napisat će brošuru za potencijalne ulagače s opisom bolnice: velike i vesele sobe, dobar sustav provjetravanja i odvodnje, prostrano zemljište kroz koje bi potjecala rijeka, jer zvuk vode smiruje živce. No, ograničit će strojeve i modne hirove: neće biti električnih naprava, ništa s magnetima. Istina je da je američka javnost prekomjerno podložna takvim utjecajima - vole liječenje podizanjem poluge ili pritiskom na dugme - no, Simon ne vjeruje u njihovu učinkovitost. Unatoč iskušenju, neće dopustiti da ugroze njegovu čestitost.

Sve su to zasada pusti snovi. No, mora imati nekakav plan kojim bi mahao pred majkom. Ona mora vjerovati da on ima ovakav ili onakav cilj, odobravala ga ona ili ga ne odobravala. Mogao bi, dakako, sklopiti brak iz računa, kao što je i ona učinila. Zamijenila je svoje ime i veze svoje obitelji za tek stečeno bogatstvo, pa je i te kako voljna takvo što srediti i za njega: to cjenkanje, sve češće između osiromašenih europskih plemića i američkih milijunaških skorojevića poznato je i u Loomisvilleu, Massachusetts, ali u mnogo manjem opsegu. Obuzima ga drhtavica pri pomisli na izbočene prednje zube gospođice Faith Cartwright i njezin pačji vrat.

On gleda na sat: ponovno kasne s doručkom. Jede ga u sobi, a stiže mu svakoga jutra na drvenu poslužavniku što ga nosi Dora, gazdaričina djevojka za sve poslove. S treskom i zveketom spušta ga na stolić u drugom kraju dnevne sobe, za koji, čim ona ode, sjedne da ga proguta ili pojede barem ono što mu se čini jestivim. Prije doručka obično bi pisao za drugim, većim stolom, pretvarajući se da je zadubljen u posao i da je stoga ne mora gledati.

Dora je debela i bućoglava, malih, obješenih usta kao u mrzovoljna djeteta.

Njezine guste duge obrve sastaju se iznad nosa, pa se doima trajno namršteno, s izrazom prijekora i uvrede. Očito je da prezire činjenicu što je djevojka za sve; zanima ga bi li joj se nešto drugo više sviđalo.

Pokušava je zamisliti kao prostitutku - često se poigrava takvim mislima pri susretu s raznim ženama - ali ne može zamisliti muškarca koji bi joj doista platio takve usluge. Bilo bi to kao da platiš da te pregaze kola, ali i isto tako izrazito pogibeljno za zdravlje. Dora je kršno stvorenje i mogla bi muškarcu slomiti kralježnicu kad ga pričepi bedrima, koje Simon zamišlja kao sivkaste, kuhane kobasice, čekinjave kao na osmuđenu puranu i goleme - svaku poput velikog odojka.

Dora mu uzvraća nedostatak poštovanja. Ona, čini se, misli da je on unajmio te prostorije s jedinim ciljem da njoj stvara neprilike. Kida mu rupčiće i prejako škrobi košulje, gubi dugmad koju, nedvojbeno, namjerno trga. Čak sumnja kako namjerno pušta da prepečenac pregori i jaja se prekuhaju. Kad tresne poslužavnik, zaurla: - Na, evo vam jelo - kao da zove svinju; zatim teškim koracima izlazi iz sobe, zatvarajući za sobom vrata, samo ton tiše od treska. Simona je razmazila europska posluga koja od rođenja zna gdje joj je mjesto; još se nije iznova naviknuo na odvratno iskazivanje jednakosti, uobičajeno s ove strane oceana. Osim, dakako, na jugu; ali tamo on ne ide.

U Kingstonu bi mogao dobiti bolji stan od ovoga, ali Simon ga ne želi plaćati. Ovaj je posve pristojan za kratko vrijeme što će ga ovdje provesti. Nema ni drugih stanara, a on cijeni svoju samoću i mir kako bi mogao razmišljati.

Kuća je kamena, hladna i vlažna; no po naravi - zacijelo zbog stare novoengleske krvi u njemu - Simon donekle prezire udovoljavanje vlastitim tjelesnim ugodama; a kao student medicine naviknuo se na redovničku jednostavnost i duge satove rada u teškim uvjetima.

Ponovno se vraća za pisaći stol. *Najdraža majko,* počinje. *Hvala Ti na dugom i informativnom pismu. Meni je vrlo dobro i znatno napredujem u proučavanju živčanih i moždanih bolesti među zločincima i, ako možda pronađem rješenje, postići ću veliki napredak u ublažavanju...*

Ne može nastaviti; previše laže. No, nešto mora napisati, jer će ona inače misliti da se utopio ili iznenada umro od sušice ili da su ga presreli razbojnici. Vrijeme je uvijek zahvalna tema; no, ne može praznog želudca pisati o vremenu.

Iz ladice pisaćega stola izvlači brošuricu iz vremena zločina, koju mu ie poslao velečasni Verringer. Sastoji se od priznanja Grace Marks i Jamesa McDermotta te od skraćene verzije sudskoga postupka. Na naslovnoj je stranici portret Grace u bakrotisku, koji bi lako prošao kao lik junakinje ljubavnoga romana; u to doba bilo joj je tek šesnaest godina, ali žena na slici izgleda barem pet godina starija. Ramena su joj pokrivena pelerinom; obod šešira okružuje joj glavu poput tamne aureole. Nos joj je ravan, usta ljepuškasta, lice osjećajno u skladu sa suvremenim prikazima - dosadna, zamišljena Magdalena velikih očiju koje samo zure preda se.

Do njezine je slike sličan portret Jamesa McDermotta, s golemim ovratnikom iz roga doba, s kosom napoleonski počešljanom na lice i izrazom koji namjerno odaje žestinu. Bajronovski je namršten i zamišljen; autor crteža zacijelo mu se divio.

Ispod toga dvostrukog portreta piše, također u bakrotisku: *Grace Marks, alias Mary Whitney; James McDermott. Onakvi kakvi su se pojavili u sudnici. Optuženi za ubojstvo gospodina Thomasa Kinneara i Nancy Montgomery.* Sve to neugodno podsjeća na pozivnicu na vjenčanje, ili bi podsjećalo kad ne bi bilo slika.

Pripremajući se za prvi razgovor s Grace, Simon je potpuno zanemario taj portret. Zacijelo se već potpuno promijenila, pomislio je; neurednija; povučenija; poniznija; vrlo vjerojatno umobolna. Čuvar ga je odveo u njezinu privremenu ćeliju, zaključao ga s njom upozorivši ga da je jača nego što izgleda i da ima vražje zube kad ugrize i savjetovao mu je da zove upomoć bude li nasilna.

Čim ju je ugledao, znao je da se to neće dogoditi. Jutarnje svjetlo koso je prodiralo u sobu kroz prozorčić visoko na zidu osvjetljavajući kut u kojemu je stajala. Svojim jednostavnim crtama i uglatom čistoćom ta se slika doimala gotovo srednjovjekovno: redovnica u samostanu, djevica u tamnici kule, koja čeka da je sutradan spale na lomači ako u posljednjem trenutku ne dođe vitez i spasi je. Žena stjerana u kut; kažnjenička haljina, ravna, do poda, skriva noge, najvjerojatnije bose; na podu slamarica; plašljivo skupljena ramena; ruke čvrsto pripijene uz tanko tijelo, dugi pramenovi crvenkastosmeđe kose što proviruju iz nečega što na prvi pogled izgleda poput vijenca od bijela cvijeća - i posebice oči, goleme na blijedu licu i raširene od straha ili nijeme molbe - sve je bilo onako kako je trebalo biti. U bolnici Salpetriere u Parizu vidio je mnoge histerične žene koje su upravo tako izgledale.

Prišao joj je sa smirenim smiješkom, s izrazom dobronamjernosti - a bio je to doista iskren izraz, jer je uistinu došao s dobrim namjerama. Važno je uvjeriti takve pacijente da barem vi ne vjerujete kako su oni ludi, jer ni oni sami to ne vjeruju.

No, tada je Grace iskoračila, maknula se sa svjetla, i žena koju je trenutak prije vidio pred sobom odjednom je nestala. Sada je to bila drukčija žena - uspravnija, viša, pribranija, u uobičajenoj kažnjeničkoj odjeći, u suknji s plavim i bijelim prugama, a ispod nje stopala, nipošto bosa, već u običnim cipelama. Nije joj virilo ni onoliko kose koliko je mislio, jer je veći dio ugurala ispod bijele kape.

Njezine su oči doista bile neobično velike, ali nipošto umobolne. Naprotiv, otvoreno su ga ocjenjivale. Kao da promatra predmet još neobjašnjenoga pokusa; kao da je on, a ne ona, podvrgnut ispitivanju.

Simon se trza sjetivši se toga prizora. Podlegao sam, zaključuje. Mašti i fantaziji. Moram se držati opažanja, moram biti oprezan. Valjani pokus mora imati provjerljive rezultate. Moram se oduprijeti melodrami i pregrijanu mozgu.

Pred vratima se čuje nekakvo komešanje, zatim lupetanje. To je zacijelo njegov doručak. Okreće leđa i osjeća kako mu se vrat uvlači u ovratnik poput kornjače u oklop. - Naprijed - javlja se, i vrata se širom otvaraju.

- Na, evo vam jelo - urla Dora. Tresak poslužavnika na stol; ona stupa iz sobe i bučno zatvara vrata za sobom. Načas, nehotice, Simon je zamišlja kako, obješena za gležnjeve, visi u izlogu mesnice, nadjevena klinčićima i glazirana poput ušećerene šunke. Asocijacija pojmova doista je značajna, pomisli, čim čovjek počne u vlastitoj glavi promatrati kako ona djeluje. Na primjer: Dora - svinja - šunka. Da prijeđeš s prvoga pojma na treći, bitan ti je drugi pojam; premda od prvoga do drugog, i od drugoga do trećeg nema velikoga skoka.

Morat će zabilježiti: *Srednji pojam bitan.* Možda je manijak samo osoba kod koje ti asocijacijski trikovi mozga prelaze crtu koja dijeli stvarno od fantastičnoga, kako se to može dogoditi pod utjecajem groznice i somnambulističkoga transa te određenih droga. No, kakav je mehanizam posrijedi? Nekakav svakako jest. Je li ključ u živcima ili u samom mozgu? Što mora biti oštećeno da nastane umobolnost, i na koji način?

Doručak će mu se zacijelo ohladiti ako ga Dora već nije namjerno ohladila. Upire se i diže od stola oslobodivši duge noge, proteže se i zijeva, a zatim se upućuje prema drugom stolu, onomu s poslužavnikom. Jučer je jaje bilo gumasto; spomenuo je to gazdarici, beskrvnoj gospođi Humphrey, a ona je zacijelo prekorila Doru, jer je danas jaje nedokuhano. gotovo sirovo, plavkasto poput bjeloočnice.

Prokleta baba, pomisli on. Mrzovoljna, surova, osvetoljubiva; um ispod

razumske razine, ali je ipak lukava, dvolična i neuhvatljiva. Ne možeš me stjerati u kut. Prava masna krmača.

Prepečenac mu pucketa pod zubima poput škriljevca. *Najdraža majko,* sastavlja u glavi. *Vrijeme je ovdje vrlo lijepo; snijeg se gotovo otopio, u zraku se osjeća proljeće, sunce grije jezero, i snažni zeleni izboji...*

Čega? Nikada nije znao mnogo o cvijeću.

8.

Sjedim u šivaonici na vrhu stubišta u kući upraviteljeve žene, na uobičajenom stolcu kod uobičajenoga stola sa šivaćim priborom kao obično, ali bez škara. Uporno traže da mi ne budu na dohvat ruke, pa ih stoga, ako moram odrezati konac ili podrezati rub, moram zatražiti od doktora Jordana, koji ih vadi iz džepa svojega prsluka i ponovno sprema kad završim. Kaže kako smatra takve besmislice nepotrebnima, jer me drži posve neopasnom i prisebnom. Čini se da on svima vjeruje. Premda katkada samo odgrizem kraj konca.

Doktor Jordan im je rekao da želi ozračje opuštenosti i mira, jer mu to pridonosi postizanju ciljeva, kakvi god oni bili, pa je preporučio da mi daju iste svakodnevne poslove koliko god je to moguće. I dalje spavam u ćeliji koju su mi dodijelili, nosim istu odjeću i jedem isti doručak, u tišini, ako se to može nazvati tišinom, sa četrdeset žena, većina njih je ovdje ni zbog čega goreg od krađe, koje sjede i žvaču kruh otvorenih usta i srču čaj da se nečim oglase kad već ne govore, dok im naglas čitaju poučan odlomak iz Biblije.

Tada se možeš pozabaviti vlastitim mislima, no, ako se nasmiješ, moraš se pretvarati da kašlješ ili se gušiš; gušenje je bolje, ako se gušiš, udare te po leđima, no ako kašlješ, pozovu liječnika.

Hrga kruha, lončić slaboga čaja, meso za ručak, ali ne mnogo, jer prejedanje bogatom hranom potiče kriminalne organe mozga, tako barem kažu doktori, a čuvari i stražari zatim ponavljaju. Ako je tako, zašto onda njihovi kriminalni organi nisu jače potaknuti kad jedu meso, piliće, slaninu s jajima i sir, i to koliko god mogu. Zato i jesu debeli. Mislim da oni katkada uzmu i ono što je namijenjeno nama, a to me uopće ne bi iznenadilo, jer ovdje vlada laktašenje, a tko je jači, taj kvači.

Poslije doručka vode me u upraviteljevu kuću, kao obično, dvojica čuvara koji se ne susprežu od zbijanja šala kad ih ne čuju pretpostavljeni. Pa, Grace, kaže jedan, čujem da imaš novu ljubav, nikog manje negoli doktora, je li već kleknuo pred tebe ili si mu se ti namjestila, morat će dobro pripaziti, jer ćeš ga inače povaliti. Da, kaže drugi, povaliti u podrumu, skinutih čizama i s metkom u srcu. Zatim se smiju; njima je to vrlo smiješno.

Pokušavam zamisliti što bi rekla Mary Whitney, pa to katkada i kažem. Ako doista tako mislite o meni, bolje bi bilo da te svoje pogane jezike držite za zubima, rekla sam im, jer ću vam ih jedne mračne večeri iščupati s korijenom, i neće mi trebati nož, samo ću zagristi i iščupati ih, i te prljave žandarske ruke k sebi, molim vas.

Pa ti zbilja ne shvaćaš šalu; bio bih sretan da sam na tvojem mjestu, mi smo jedini muškarci koji će ikad spustiti ruku na tebe dok si živa, ovdje si zatvorena poput redovnice, daj, hajde, priznaj, rado bi da te netko povali, to ti nije bilo nimalo teško s onim kržljavcem Jamesom McDermottom prije nego što su mu rastegnuli vrat, smrdljivom ubojici; tako je to, Grace, kaže drugi, digla si nos, baš kao nevina djevica, nemaš noge, zar ne, čista si kao anđeo, ma nemoj, kao da nikada nisi vidjela mušku sobu u onom svratištu u Lewistonu, čuli smo o tome, baš si stavljala steznik i čarape kad su te ščepali, ali baš mi je drago što je u tebi ostalo još malo one stare, bijesne vatre koju ti još nisu ugasili. Volim malo žestine u ženi, reče jedan. Ili punu bocu žeste, žesta vodi u grijeh, blagoslovljena bila, nema ničega boljeg od malo goriva za potpaljivanje vatre. Što pijanija, to gorljivija, a najbolje su mrtve pijane, jer ih tada ne moraš slušati, ništa gore od vrištave kurve. Jesi li se derala, Grace, kaže drugi, jesi li skvičala i stenjala, jesi li se migoljila ispod onoga malog garavog štakora, gledajući me da vidi što ću reći. Katkada kažem da neću takve razgovore, a oni se tome glasno smiju; ali uglavnom ne kažem ništa.

I tako nam prolazi vrijeme do zatvorskih vrata: tko to ide ah, pa to si ti, dobar dan, Grace, vodiš ova dva dečka sa sobom, zar ne, lijepe ti se na suknju, mig i kimanje, zatim ulicom, svaki čvrsto drži jednu ruku, oni to ne moraju činiti, ali to im se sviđa, naslanjaju se na mene sve više i više sve dok me ne stisnu kao u škripcu, kroz blato, preko lokava, oko nakupina konjskih izmetina, mimo rascvjetana drveća u ograđenim dvorištima, njihovih resica, cvjetova što vise poput blijedožutozelenih gusjenica, dok psi laju, a kola i kočije prolaze cestom prskajući, i ljudi zure jer je očito odakle dolazimo, vide to po mojoj odjeći, sve dok se ne počnemo uspinjati dugim prilazom obrubljenim cvjetnim gredicama i skrećemo na ulaz za poslugu, zatim: evo je žive i zdrave, pokušala je pobjeći, zar ne, Grace, htjela nam umaknuti, lukava je naša Grace pa da ima ne znam kako velike plave oči, e pa, više sreće drugi put, curo, trebala si malo više dignuti suknje i pokazati petice i malo gležnja kad si već počela, kaže jedan. O ne, još više, kaže drugi, trebala si ih dignuti do vrata pa bi otplovila kao lađa, punim jedrima, s vjetrom u guzicu, zaslijepile bi nas tvoje draži, udareni u glavu kao janje za klanje, pogođeni gromom, a ti bi se fino nevina izvukla. Cerekaju se jedan drugomu i smiju, prave se važni. Cijelo vrijeme obraćaju se jedan drugomu, a ne meni.

To su prostaci.

Ne mogu se slobodno kretati po kući kao prije. Upraviteljeva žena još me se plaši; boji se da će me spopasti još jedan napadaj, a ona ne želi da joj se razbiju njezine najljepše čajne šalice; čovjek bi pomislio da nikada nije čula nikoga da vrišti. Stoga ovih dana ne brišem prašinu, ne nosim poslužavnik s čajem, ne praznim noćne posude i ne namještam krevete. Umjesto toga radim u stražnjoj kuhinji, ribam lonce i tave ili perem rublje u praonici. Tome se toliko ne protivim, jer oduvijek volim prati rublje, to je naporan posao i ruke ti ogrube, ali volim miris čistoće poslije toga.

Pomažem stalnoj pralji, staroj Clarrie, koja je polucrnkinja i nekada je bila robinja, prije negoli su ovdje ukinuli ropstvo. Ona se mene ne boji, nema ništa protiv mene i baš je briga za ono što sam možda učinila, pa makar ubila gospodina; samo kima kao da kaže: jedan manje. Kaže da dobro radim, da se trudim i da ne trošim uludo sapun, da znam kako se postupa s finim platnom, da za to imam ruku, da također znam očistiti mrlje, čak sa svijetle čipke, a to baš nije jednostavno; također dobro i uredno štirkam i može se uzdati da neću ništa spaliti dok glačam, a njoj je to dovoljno.

U podne odlazimo u kuhinju i kuharica nam daje ostatke, iz smočnice; barem malo kruha i sira te mesne juhe, ali obično malo više, jer Clarrie je njezina miljenica i zna planuti kad joj nešto nije pravo, a upraviteljeva se žena kune njome, posebice kad je riječ o čipki i naborima, pa kaže da je ona zlato i da joj nema premca i da bi se razljutila kad bi je izgubila, stoga kuharica ne škrtari; ni na meni, jer sam s njom.

Hrana je bolja od one među zidinama. Jučer smo jele ostatke pileta. Sjedile smo za stolom kao dvije lisice u kokošinjcu i glodale kosti. Gore prave takav cirkus zbog škara, a cijela je kuhinja načičkana noževima i ražnjićima za meso poput dikobraza, mogla bih spustiti nož u džep pregače dok trepneš okom, ali o tome, dakako, i ne razmišljaju. Što ne vidiš, to ne znaš, njihov je moto, i za njih su donje, služinske prostorije podzemlje, i ne znaju da služinčad iznese više na žlici kroz stražnja vrata nego što gospodar može unijeti lopatom kroz prednja; samo treba paziti da to činiš malo-pomalo. Nikomu neće nedostajati kakav nožić, a najbolje bih ga sakrila u kosi, ispod kape, dobro prikopčan, jer bih se neugodno iznenadila kad bi mi ispao u krivo vrijeme.

Nožem smo razrezale pile, i Clarrie je pojela dva komadića mesa s trtice, ona to voli, ako ostane, a kako je starija, bira prva. Nismo mnogo razgovarale, ali smo se smijuckale, jer je tako bilo ugodno jesti to pile. Ja sam pojela salo s trtice i kožu, posisala rebrica, zatim oblizala prste kao mačka; a kad smo bile gotove, Clarrie je na brzinu popušila lulu na stubama, i zatim smo se ponovno dale na posao. Gospođica

Lydia i gospođica Marianne zaprljaju brdo rublja, premda većinu toga ne bih nipošto nazvala prljavim; mislim da ujutro nešto probaju i predomisle se, zatim sve skinu i pobacaju nemarno po podu i gaze po tomu, pa to onda mora ići na pranje.

Poslije posla i kad se sunce gore na satu pomakne na sredinu poslijepodneva, dolazi doktor Jordan na prednja vrata.

Osluškujem kako bih čula kucanje, zveckanje i sluškinjine korake, a zatim me vode stražnjim stubištem, ruke su mi bijele kao snijeg od sapuna iz praonice i prsti smežurani od vrele vode kao u nekoga tko se tek utopio, ali ipak crveni i hrapavi, a zatim dolazi vrijeme za šivanje.

Dr. Jordan sjedi na stolcu nasuprot meni; ima notes koji stavlja na stol. Uvijek nešto donosi sa sobom; prvoga dana donio je nekakav suhi cvijet, plav, drugoga dana zimsku krušku, trećega luk, nikada ne znaš što će donijeti, premda obično nosi voće i povrće; a na početku svakoga razgovora pita me što mislim o tome što je donio, pa kažem nešto samo da mu udovoljim, a on sve zapisuje. Vrata moraju stalno biti otvorena, jer ne smije biti nikakve sumnje, nikakve nepristojnosti iza zatvorenih vrata; kako bi bilo smiješno kad bi samo znali što se događa svaki dan na mom putu ovamo. Gospođica Lydia i gospođica Marianne prolaze ovuda stubištem i zaviruju unutra, žele vidjeti doktora, znatiželjne su kao ptice. Oh, mislim da sam ovdje ostavila naprstak, dobar dan Grace, nadam se da si ozdravila, molim vas, oprostite nam, doktore Jordan, nismo vam htjele smetati. Zanosno mu se osmjehuju, proširio se glas da je neoženjen i da ima nešto svojega novca, premda mislim da se ni jedna od njih ne bi skrasila sa jenkijevskim doktorom kad bi našle nešto bolje; ipak, rado iskušavaju na njemu svoje čari i privlačnost. No, kad im se onako nasmiješi, iskrivljenim usnama, on se mršti. Ne poklanja im mnogo pozornosti, one su tek mlade glupačice i nije zbog njih ovdje.

Zbog mene je ovdje. Stoga ne želi da nam prekidaju razgovor.

Prva dva dana nije bilo mnogo razgovora, pa stoga ni prekida. Neprestano sam imala spuštenu glavu, nisam ga gledala, uporno sam radila na dijelovima popluna, za poplun što ga izrađujem za upraviteljevu ženu, moram završiti još samo pet dijelova. Promatrala sam iglu kako ulazi i izlazi, premda mislim da bih to mogla raditi i spavajući, radim to od svoje četvrte godine, sitni ubodi iglom kao mišjim zubićima. Moraš zarana početi da bi naučio, jer to inače nećeš nikada svladati. Glavne su boje svjetlija i tamnija ružičasta s grančicom i cvijetom na svjetlijoj, zatim modra s bijelim golubicama i grožđem. Ili bih gledala iznad glave doktora Jordana, u zid iza njega. Ondje visi uokvirena slika, cvijeće u vazi, voće u zdjeli, sve izvezeno križićima, rad upraviteljeve žene, nezgrapan, jer su jabuke i kruška četvrtaste i krute,

kao izrezane iz drveta. Njezin ne baš najuspješniji pokušaj, zato ga je i objesila ovdje, a ne u jednoj od gostinskih soba. Ja bih to bolje izvezla i svezanih očiju.

Bilo je teško početi razgovor. Nisam mnogo govorila posljednjih petnaest godina, nisam zapravo razgovarala onako kako sam razgovarala s Mary Whitney i s pokućarom Jeremiahom, a i s Jamiejem Walshom prije negoli se izdajnički ponio prema meni; a nekako sam i zaboravila kako. Rekla sam doktoru Jordanu da ne znam što on želi da kažem. Rekao je da nije posrijedi to što on želi da ja kažem, nego to što ja sama želim reći, i to ga zanima. Rekla sam da nemam nikakvih takvih želja, jer mi položaj ne dopušta da bilo što poželim reći.

E pa Grace, rekao je, moraš se više potruditi, pogodili smo se.

Da, gospodine, rekla sam. No, ne mogu se ničega sjetiti.

Razgovarajmo onda o vremenu, rekao je; zacijelo možeš nešto primijetiti u vezi s tim, jer time svi počinju razgovor.

Nasmiješila sam se tome, ali sam se ipak ustručavala. Nisam bila naviknuta da me netko pita za mišljenje, pa ni o vremenu, a posebice ne muškarac s bilježnicom. Jedini takvi muškarci s kojima sam se susrela bili su gospodin Kenneth MacKenzie, odvjetnik, i njega sam se bojala, zatim oni u sudnici i u zatvoru; a oni su bili novinari i pisali laži o meni.

Budući da u početku nisam mogla razgovarati, doktor Jordan progovorio je prvi. Pričao mi je kako sada posvuda grade željeznice, kako postavljaju pruge, kako rade lokomotive, pomoću kotla i pare. To me je malo opustilo, pa sam rekla da bih se i ja rado vozila u takvu vlaku; a on je rekao da ću se jednoga dana i voziti. Ja sam rekla da se to vjerojatno neće dogoditi, jer sam osuđena na doživotni boravak ovdje, premda čovjek ipak nikada ne zna što mu donosi vrijeme.

Zatim mi je pričao o gradu u kojemu živi i koji se zove Loomisville, u Siedinjenim Američkim Državama, da je to grad tvornica tekstila, premda ne tako bogat kao prije, jer dolaze jeftine tkanine iz Indije. Rekao je da je njegov otac nekada imao tvornicu i da su u njoj radile djevojke sa sela, da su im omogućavali vrlo uredan život, da su živjele u pansionima s ozbiljnim i čestitim gazdaricama, da alkohol nije bio dopušten, katkada bi se u salonu našao i glasovir, a radilo se samo dvanaest sati na dan, dok je nedjelja ujutro bila slobodna radi odlaska u crkvu; i sudeći po izrazu njegovih vlažnih i čeznutljivih očiju, ne bih se začudila da sam čula kako je među njima imao dragu.

Zatim je rekao da su te djevojke učili čitati i da su imale svoj časopis u kojima su im objavljivali književne priloge. A ja sam ga pitala što su mu to književni prilozi, i on mi je rekao da su one pisale priče i pjesme koje su im stavljali u časopis, a ja sam upitala: pod njihovim imenom? Rekao je da jesu, a ja sam rekla da su bile hrabre i nisu li time otjerale mladiće, jer tko bi htio ženu koja piše nešto što svi vide i pritom izmišlja, i da ja nikada ne bih bila tako besramna. A on se nasmiješio i rekao da to očito nije smetalo mladićima, jer su djevojke štedjele za miraz, a miraz se uvijek primao. A ja sam rekla da su poslije udaje zacijelo imale i previše posla za bi izmišljale kojekakve priče, zbog sve te djece.

Zatim sam se rastužila jer sam se sjetila da se nikada neću udati niti mati vlastitu djecu; premda i dobroga može biti previše, jer ipak ne bih htjela imati devetero-desetero djece i umrijeti od toga kako se mnogima događa. No, ipak mi je žao.

Kad je čovjek tužan, najbolje je promijeniti predmet razgovora. Pitala sam ga je li mu majka još živa, a on je rekao da jest, premda je zdravlje ne služi dobro; a ja sam mu rekla kako je sretan da ima živu majku, jer moja nije. Zatim sam ponovno promijenila temu i rekla da neobično volim konje, pa mi je pričao o svojoj kobili Bess koju je imao kao dječak. I nakon nekog vremena, ne znam ni sama kako, otkrila sam kako malo-pomalo sve opuštenije s njim razgovaram i smišljam što ću mu reći.

Poput žiga na papiru na kojemu bi je zapisali, i znala sam da ne bih nikada mogla povući riječ koju sam izgovorila; no, to su bile samo pogrešne riječi, jer što god sam rekla, sve bi iskrenuli, pa i onda kad sam govorila čistu istinu. Tako je bilo kod doktora Bannerlinga u umobolnici. No, sada mislim da je ispravno sve što kažem. Čim nešto kažem, bilo što, doktor Jordan mi se nasmiješi i zapiše to, zatim mi kaže da to dobro činim.

Dok piše, čini mi se kao da me crta; ili da crta po meni - po mojoj koži - ne olovkom kojom piše nego staromodnim guščjim perom, ne badrljicom nego pernatim krajem. Kao da se stotine leptira spustilo na moje lice, pa nježno rasklapaju i sklapaju krila.

No, ispod toga krije se jedan drugi osjećaj, osjećaj da imam širom otvorene oči i da sam budna. Kao kad te netko usred noći iznenada probudi spustivši ti ruku na lice, pa sjedneš i srce ti lupa, a nikoga nema. A ispod toga je i drugi osjećaj, osjećaj da te je netko silom rastvorio; ne kao tijelo od krvi i mesa, jer ne boli kao takvo, već poput breskve; nije ni silom rastvorena, ali je prezrela, pa puca sama i otvara se.

A u breskvi je koštica.

9.

Od dr. Samuela Bannerlinga, The Maples, Front Street,
Toronto, Zapadna Kanada,
dr. Simonu Jordanu, kod gđe C. Jordan, Laburnum House,
Loomisville, Massachusetts, Sjedinjene Američke Države. Ponovno
naslovljeno na dr. Simona Jordana, kod bojnika C. D. Humphreyja,
Lower Union Street, Kingston, Zapadna Kanada

20. travnja 1859.

Poštovani doktore Jordan,

primio sam Vašu molbu od 2. travnja upućenu doktoru Workmanu u vezi sa zatvorenicom Grace Marks. On mi je poslao pisamce moleći me da Vas izvijestim o svemu što mi je poznato.

Moram Vas odmah izvijestiti da se doktor Workman i ja ne slažemo uvijek. Po mojoj ocjeni - a bio sam u umobolnici više godina nego što je on dosad tamo - njegova politika popustljivosti navela ga je na uzaludan trud da od magarca napravi konja. Većina osoba koje pate od težih živčanih i moždanih poremećaja ne može se izliječiti nego samo obuzdati; do sada se pokazalo da su za tu svrhu prilično učinkoviti tjelesna suzdržanost i kazne, ograničena prehrana, te puštanje krvi radi smanjenja prekomjernih životinjskih sila. Premda dr. Workman tvrdi da je postigao pozitivne rezultate u nekoliko slučajeva koje su prije smatrali beznadnima, s vremenom će se nedvojbeno pokazati da su ta navodna izlječenja površinska i privremena. Otrov ludila kola u krvi i ne može se ukloniti s malo blagog sapuna i krpicom.

Doktor Workman mogao je promatrati Grace Marks tek nekoliko tjedana, dok je

pod mojim okom bila više od godinu dana; stoga njegovo mišljenje o njezinoj naravi ne može mnogo vrijediti. Bio je ipak dovoljno pronicav, pa je otkrio jednu relevantnu činjenicu - da je Grace Marks glumila ludilo - a do toga mišljenja sam i ja došao još prije, premda vlasti nisu u to doba ništa htjele poduzeti. Stalno promatranje nje same i njezinih smišljenih »ludorija« navelo me je na zaključak da ona zapravo nije umobolna, kako se pretvarala, nego da mi pokušava smišljeno i otvoreno bacati pijesak u oči. Otvoreno govoreći, njezino je ludilo bilo lažno i prijetvorno, kojemu se utekla da ugodi sebi i da drugi ugode njoj, jer joj se nije sviđao strog režim u kaznionici u koju su je smjestili radi pravedne kazne za njezine grozne zločine.

Savršena je glumica i nadasve vješta lažljivica. Dok je bila kod nas, zabavljala se nizom tobožnjih napadaja, halucinacijama, luckastim doskočicama, cvrkutanjima i sličnim varkama, i u njezinoj glumi nedostajalo je samo Ofelijino cvijeće upleteno u kosu; no, i bez toga je bila izvrsna, jer je uspjela prevariti ne samo časnu gospođu Moodie - koja je poput svih plemenitih žena sklona povjerovati u svaku glumačku glupariju što im je serviraju, uz uvjet da je dovoljno patetična, i čiji ste netočni i histerični opis toga cijelog tužnog slučaja nedvojbeno čitali - nego i nekoliko mojih kolega, a to je izvanredni primjer stare, općepoznate istine da zdrav razum leti kroz prozor kad kroz vrata uđe lijepa žena.

Ako unatoč tome odlučite pregledati Grace Marks u njezinu sadašnjem boravištu, imajte na umu, molim Vas, da sam Vas dovoljno upozorio. Mnoge starije i mudrije glave već su se uhvatile u njezinu zamku, i savjetovao bih Vam da začepite uši voskom, onako kako je Odisej začepio uši svojim mornarima da ne čuju sirene. Ona nema ni morala ni skrupula, a iskoristit će svako sredstvo koje joj nesvjesno dođe pod ruku.

Moram Vas upozoriti i na mogućnost da će Vas, čim se upustite u slučaj Grace Marks, opsjedati mnoštvo dobronamjernih ali slaboumnih osoba jednoga i drugog spola, pa i svećenika, koji su se ustrudili oko nje. Gnjave vladu peticijama za njezino oslobađanje, pa će u ime dobročinstva zaskočiti i Vas kako bi Vas pridobili. Neprestance sam ih morao tjerati sa svojih vrata govoreći im da je Grace Marks zatvorena s razlogom, to jest zbog zlodjela što ih je učinila, i na koje su je potaknuli njezin pokvareni karakter i bolesna mašta. Pustiti je s lanca pred javnost koja nema pojma bilo bi nadasve neodgovorno, jer bi joj to samo omogućilo da zadovolji svoju krvoločnost.

Uvjeren sam da ćete, ako odlučite dalje istraživati taj slučaj, doći do istih zaključaka do kojih je već došao

Vaš sluga pokorni,

dr. Samuel Bannerling

10.

Simona jutros čeka sastanak s velečasnim Verringerom. Ne veseli se tome: čovjek je studirao u Engleskoj i sigurno će se prenavljati. Nema veće budale od obrazovane budale, i Simon će se morati napuhavati vlastitim europskim svjedodžbama, razmetati se znanjem i opravdavati se. Taj će razgovor biti naporan, i Simon će doći u iskušenje da razvlači riječi, da govori *Smaaaaatram*, da glumi britansku kolonijalnu verziju jenkija koji prodaje muda pod bubrege, samo da ga naljuti. Međutim, morat će se obuzdati; previše toga ovisi o njegovu dobrom ponašanju. Uvijek zaboravlja da više nije bogat i da stoga više nije potpuno svoj gospodar.

Stoji ispred zrcala pokušavajući privezati rubac oko vrata. Mrzi kravate i rupce oko vrata i najradije bi ih poslao kvragu; prezire i hlače i svu krutu i propisanu odjeću. Zašto civilizirani čovjek smatra da mora mučiti svoje tijelo uguravajući ga u luđačku košulju gospodskoga odijela? Možda je to za trapljenje tijela, poput košulje od kostrijeti. Čovjek bi se trebao roditi u malomu vunenom odijelu koje bi raslo s njegovim godinama, pa bi tako izbjegao natezanje s krojačima, s njihovom beskrajnom sitničavošću i snobizmom.

Barem nije žena, pa ne mora nositi steznik i deformirati se čvrstim zatezanjem vezica. Duboko prezire općeprihvaćeno mišljenje da žene imaju slabu kičmu i da su po prirodi mekane kao želatina i da bi klonule na pod poput otopljena sira kad ne bi bile vezane. Dok je studirao medicinu, secirao je mnoge žene - iz radništva, naravno - i njihove kralježnice i mišići nisu u prosjeku bili slabiji od muških, premda su mnoge bolovale od rahitisa.

Nakon podužeg hrvanja sa šalićem, uspijeva ga svezati u nešto nalik na leptir-kravatu. Nahereno je, ali bolje ga ne zna svezati; više sebi ne može priuštiti sobara. Četka neposlušnu kosu koja odmah ponovno počinje stršati. Zatim uzima ogrtač i, nakon kraćeg razmišljanja, kišobran. Kroz prozore prodire slabo sunčevo svjetlo, ali bilo bi previše nadati se da neće pasti kiša. Kingston je u proljeće vlažno mjesto.

Probija se nečujno prema prednjem stubištu, ali nedovoljno nečujno: gazdarica ga stalno dočekuje u zasjedi zbog ove ili one sitnice, pa i sada polako izlazi iz salona

u svojoj izblijedjeloj, crnoj svilenoj haljini s čipkastim ovratnikom, stišćući kao i obično rupčić u mršavoj ruci kao da će svaki čas briznuti u plač. Ne tako davno bila je nedvojbeno ljepotica, mogla bi još biti kad bi se potrudila i kad staza po sredini njezine plave kose ne bi bila tako stroga. Lice joj je srcoliko, put mliječna, oči velike i neobično privlačne; no, iako joj je struk tanak, doima se metalno, kao da na sebi ima dimovod umjesto steznika. Danas joj lice ima uobičajeni izraz napete tjeskobe; miriše na ljubice, ali i na kamfor - nedvojbeno je sklona glavoboljama - i na nešto što ne može odrediti. Vreli suhi miris. Bijelo platno, tek oglačano?

Simon u pravilu izbjegava takve prigušene i tihe, ali izbezumljene žene, premda liječnici privlače takve žene poput magneta. Ipak, ima u njoj stroge i nenakićene elegancije - kao u žena s kvekerskog sastajališta - a u tome ima privlačnosti, privlačnosti koja je, za njega, ograničena na estetski doživljaj. Čovjek ne spava sa sakralnim objektom.

- Doktore Jordan - obraća mu se. - Htjela sam vas pitati... - Zastaje. Simon se smiješi ohrabrujući je da nastavi. - Jaje jutros... Jeste li bili zadovoljni? Ovaj put sama sam ga skuhala.

Simon laže. Bilo bi neoprostivo nepristojno kad bi postupio drukčije.

- Bilo je ukusno, hvala - odgovara on. Jaje je zapravo bilo konzistentno poput izvađenog tumora što mu ga je kolega na studiju medicine u šali spustio u džep - bilo je i tvrdo i spužvasto. Potrebna je doista posebna darovitost da tako izmaltretiraš jaje.

- Tako mi je drago - kaže ona. - Vrlo je teško dobiti dobru pomoćnicu. Izlazite li?

Ta je činjenica vrlo očita, pa Simon samo kima.

- Dobili ste još jedno pismo - reče ona. - Sluškinja ga je zametnula, ali ja sam ga našla. Stavila sam ga na stol u predvorju. - Govori to drhtavim glasom kao da svako pismo za njega mora imati tragičan sadržaj. Usne su joj pune, ali nekako krhke, poput ruže koja samo što nije uvenula.

Simon joj zahvaljuje, pozdravlja je, uzima pismo - od majke je - i odlazi. Ne želi poticati duge razgovore s gospođom Humphrey. Osamljena je - kako i ne bi bila kad je udana za alkoholom natopljenoga i smušenoga bojnika - a osamljenost u žena je kao glad u psa. On nipošto ne želi slušati bolne povjerljive poslijepodnevne pričice, u salonu, iza navučenih zavjesa.

Unatoč tomu, ona je zanimljiv objekt za proučavanje. Na primjer, ona smatra da zaslužuje mnogo viši društveni položaj bez obzira na sadašnje prilike. U djetinjstvu

je svakako imala guvernantu: to se vidi po držanju ramena. Dok su se dogovarali o stanovanju, bila je tako sitničava i stroga da mu je bilo neugodno upitati je da li je u cijenu uključeno i pranje rublja. Svojim je ponašanjem dala naslutiti da nema običaj razgovarati s muškarcima o njihovim osobnim stvarima i da stoga ta neugodna pitanja treba prepustiti slugama.

Jasno mu je dala na znanje, iako posredno, da je prisiljena iznajmljivati sobe, premda to čini protiv svoje volje. To sada čini prvi put; zbog novčanih poteškoća koje su sigurno privremene. Štoviše, bila je vrlo konkretna... *Povučenom gospodinu ako se želi hraniti negdje drugdje,* pisalo je u njezinu oglasu. Kad je Simon pregledao sobe i rekao da ih uzima, malo je oklijevala, a zatim zatražila dva mjeseca stanarine unaprijed.

Simon je pogledao i druge stanove koje su mu nudili, ali su bili ili preskupi ili mnogo prljaviji, stoga je prihvatio njezinu ponudu. Imao je tu sumu u gotovini. Sa zanimanjem je na njoj zapazio mješavinu oklijevanja i nestrpljivosti te nervozno rumenilo koje joj je oblilo lice zbog toga sukoba. Ta joj je tema bila odvratna, gotovo nepristojna; nije htjela dotaknuti njegov novac onako gol i više bi voljela da joj ga je dao u omotnici, ali se ipak morala svladati da ga ne zgrabi.

Slično držanje - stidljivost zbog novčane transakcije, pretvaranje kao da je zapravo i nije bilo, skrivena pohlepa - bilo je karakteristično za bolju kategoriju francuskih kurvi, premda kurve nisu bile tako nespretne. Simon se ne smatra autoritetom na tom području, ali bi iznevjerio obvezu prema svojemu zvanju da nije iskoristio mogućnosti koje mu je pružala Europa - mogućnosti kojih u Novoj Engleskoj nipošto nije bilo u tolikom broju i u tolikoj raznolikosti. Čovjek mora poznavati ljudski rod da bi ga liječio, a ne možeš ga upoznati iz daljine; moraš se tako reći sljubiti s njim. Simon smatra da je dužnost njegove profesije temeljito ispitati najdublje dubine života, i premda ih mnoge još nije ispitao, barem je počeo. Pobrinuo se, dakako, za sve mjere opreza protiv bolesti.

Ispred kuće susreće bojnika koji zuri u njega kao kroz gustu maglu. Oči su mu ružičaste, šalić oko vrata nakrivljen i nema jedne rukavice. Simon pokušava zamisliti na kakvim je pijankama bio i koliko su trajale. Zacijelo ima određene slobode u tome kad nemaš ugled koji možeš izgubiti. Simon kima i diže šešir. Bojnik se doima uvrijeđeno.

Simon odlazi pješice prema kući velečasnoga Verringera u Sydenham Streetu. Ne uzima ni kočiju, a ni konja; taj trošak ne bi bio opravdan, jer Kingston nije veliko mjesto. Ulice su blatne i zakrčene konjskim izmetom, ali on ima dobre čizme.

Vrata impresivnoga župnog dvora svećenika Verringera otvara starija žena s licem nalik na borovu dasku; svećenik je neoženjen, i potrebna mu je besprijekorna domaćica.

Uvodi Simona u biblioteku. Ta je biblioteka upadljivo samosvjesni odraz prave biblioteke, pa osjeća poriv da je potpali.

Velečasni Verringer ustaje iz starinskoga kožnatog naslonjača i pruža mu ruku. Iako mu se kosa i koža doimaju staračk i bezbojno, stisak njegove ruke iznenađujuće je čvrst; unatoč, nažalost, malim i napućenim ustima - kao u punoglavca, razmišlja Simon - njegov rimski nos odaje jak karakter, njegovo visoko, zaobljeno čelo razvijen um, a pogled njegovih malo izbuljenih očiju vedrinu i živahnost. Ne može mu biti više od trideset i pet godina; zacijelo ima dobre veze, pomisli Simon, kad je tako napredovao u metodističkim krugovima i dokopao se imućnih vjernika. Sudeći po knjigama, zacijelo ima novca. Simonov je otac nekada imao takve knjige.

- Drago mi je što ste mogli doći, doktore Jordan - kaže; glas mu nije tako afektiran kako se Simon pribojavao. - Lijepo je od vas što ste tako susretljivi prema nama. Vaše je vrijeme sigurno dragocjeno. - Sjedaju, stiže kava, domaćica plosnata lica nosi je na poslužavniku, jednostavnomu, ali ipak srebrnom. Metodistički poslužavnik: nije kićen, ali se diskretno nameće svojom vrijednošću.

- Taj mi je slučaj kao liječniku vrlo zanimljiv - reče Simon. - Ne javlja se često, ne s toliko zagonetnih pojedinosti. - Govori kao da je osobno liječio stotine takvih slučajeva. Morat će pokazati zanimanje, ali ne i preveliku zagrijanost, kao da zapravo on pravi uslugu. Nada se da neće pocrvenjeti.

- Vaše bi izvješće i te kako pomoglo našem odboru - kaže velečasni Verringer - kad bi bilo u prilog pretpostavci da je nevina. Priložili bismo ga svojoj peticiji; vlasti su danas mnogo sklonije uzeti u obzir stručno mišljenje. Naravno - dodaje i lukavo gleda Simona - isplatit ćemo vam ugovorenu sumu bez obzira na to što zaključite.

- Potpuno mi je jasno - kaže Simon s uglađenim smiješkom. - Niste li vi studirali u Engleskoj?

- Počeo sam se baviti svojim pozivom kao član državne Anglikanske crkve - kaže velečasni Verringer - a tada je došla kriza savjesti. Svjetlost Božje riječi i milosti nedvojbeno dopire i do onih izvan Engleske crkve, te neposrednijim sredstvima od liturgije.

- Uzdam se da je tako - uljudno će Simon.

- Jedan ugledni svećenik, velečasni Egerton Ryerson iz Toronta, pošao je vrlo sličnim putem. On je glavni borac za besplatno školovanje i za ukinuće alkoholnih pića. Čuli ste, dakako, za njega.

Simon nije čuo za njega, stoga ispušta dvosmisleno »hm« nadajući se da će to proći kao potvrda.

- A vi ste...?

Simon se pokušava izvući. - Obitelj mojega oca je kvekerska - reče. - Godinama. Moja je majka unitarijanka.

- Ah, da - kaže velečasni Verringer.

- Sve je, dakako, mnogo drukčije u Sjedinjenim Državama. - Nastupa stanka u kojoj se obojica prepuštaju razmišljanju o tome.

- No, vi vjerujete u besmrtnost duše?

To je škakljivo pitanje; to je zamka koja bi mogla upropastiti njegove izglede. - O, da, naravno - reče Simon. - U to nema nikakve dvojbe.

Verringer je, čini se, odahnuo. - Danas mnogi znanstvenici sumnjaju u to. Prepusti tijelo liječnicima, a dušu Bogu. Caru carevo, reklo bi se.

- Naravno, naravno.

- Doktor Binswanger kovao vas je u zvijezde. Imao sam sreću da ga upoznam na putovanju po Europi

- Švicarska me neobično zanima, iz povijesnih razloga - i razgovarao sam s njim o njegovu radu; i stoga mi je bilo prirodno pitati ga za savjet kad sam tražio stručnjaka s ove strane Atlantika. Stručnjaka - Verringer oklijeva - koji bi bio u granicama naših sredstava. On kaže da dobro poznajete moždane bolesti i živčane poremećaje i da ćete na području gubitka pamćenja postati kapacitet. Tvrdi da mnogo obećavate.

- Lijepo je od njega što tako govori - mrmlja Simon. - To je vrlo zagonetno područje. No, objavio sam dva-tri članka o tome.

- Nadajmo se da ćete ih još objaviti potkraj svojih istraživanja i osvijetliti tu zagonetnu tamu; a društvo će vam odati dužno priznanje, siguran sam. Posebice kad je posrijedi takav slavni slučaj.

Simon opaža da velečasni Verringer nije nimalo glup, premda ima usta poput

punoglavca. Svakako ima njuh za tuđe ambicije. Ima li njegov prelazak iz Anglikanske u Metodističku crkvu ikakve veze s padom političke zvijezde prve i usponom druge u ovoj zemlji?

- Nadam se da ste pročitali izvješća koja sam vam poslao?

Simon potvrđuje glavom. - Jasno mi je što vas muči - kaže. - Teško je znati u što treba povjerovati. Čini se da je Grace ispričala jednu priču u istražnom postupku, a drugu na suđenju, zatim i treću kad je pomilovana poslije izricanja smrtne kazne. Međutim, u sve tri priče ona poriče da je stavila ruku na Nancy Montgomery. A tada, poslije nekoliko godina, imamo izvješće gospođe Moodie, u kojemu Grace priznaje da je učinila taj zločin; i ta se priča podudara s posljednjim riječima Jamesa McDermotta, neposredno prije vješanja. Međutim, vi kažete da ona to poriče od povratka iz umobolnice.

Velečasni Verringer srče kavu. - Ona poriče *sjećanje* na to - kaže.

- Ah, da. Sjećanje na to - kaže Simon. - Važna razlika.

- Drugi su je lako mogli uvjeriti da je učinila nešto što zapravo nije učinila - kaže velečasni Verringer. - To se već događalo. Takozvano priznanje u kaznionici, koje gospođa Moodie vrlo slikovito opisuje, pojavilo se poslije nekoliko godina provedenih u zatvoru i za duge službe glavnoga nadzornika Smitha. Poznato je da je taj čovjek bio pokvaren i vrlo nepodoban za to mjesto. Optuživali su ga za sablažnjivo i vrlo okrutno ponašanje; na primjer, njegov se sin smio koristiti zatvorenicima u vježbama gađanja, i jednom je prigodom doista pogodio jednoga u oko. Pričalo se i o njegovoj zloporabi zatvorenica, možete zamisliti kakvoj, i mislim da, nažalost, nema u tome nikakve dvojbe; sve su temeljito istražili. Stoga to razdoblje ludila Grace Marks pripisujem zlodjelima njegovih ruku.

- Ima ih koji poriču njezino ludilo - kaže Simon.

Velečasni se smiješi. - To ste zacijelo čuli od doktora Bannerlinga. On je od početka protiv nje. Naš je odbor apelirao na njega - njegov povoljni izvještaj bio bi nadasve koristan za naš cilj - no, on je nepopustljiv. Torijevac, naravno, najgore vrste - kad bi bilo po njemu, on bi sve jadne luđake okovao u lance na slami i objesio svakoga tko bi ga ružno pogledao. Žao mi je što moram reći da ga smatram sastavnim dijelom istoga pokvarenog sustava koji je imenovao glavnim nadzornikom takva grubog i bezbožnog čovjeka kakav je Smith. Znam da je i u umobolnici bilo nepravilnosti - do toga da se sumnjalo kako je stanje Grace Marks vrlo osjetljivo nakon povratka iz nje. Te su glasine srećom bile neutemeljene; no, kako li je samo kukavički - kako bezosjećajno! - iskoristiti nekoga tko ne vlada sobom! Proveo sam

mnogo vremena u molitvi s Grace Marks nastojeći joj izliječiti rane koje su joj nanijeli ti nevjerni i pokudni izdajnici povjerenja javnosti.

- Žalosno - kaže Simon. Možda bi ga smatrao pohotnim kad bi zatražio da čuje više pojedinosti.

Odjednom mu pukne pred očima - velečasni Verringer zaljubljen je u Grace Marks!

Odatle njegovo zgražanje, njegov žar, njegova ustrajnost, njegove marljive peticije i odbori; a povrh svega, njegova žarka želja da vjeruje kako je ona nedužna. Želi li je on izvući iz zatvora, dokazati da je potpuno nedužna, a zatim se oženiti njome? Ona je još lijepa žena i bila bi nedvojbeno dirljivo zahvalna svojemu spasitelju. Ponizno zahvalna; ponizna zahvalnost ženskoga bića nedvojbeno je prvorazredna roba na Verringerovoj duhovnoj burzi.

- Vlada se srećom promijenila - reče velečasni Verringer. - No, podnijet ćemo peticiju tek kad budemo znali da smo na potpuno čvrstom tlu; stoga smo vas i pozvali. Moram vam otvoreno reći da nisu svi članovi odbora odobrili vaš dolazak, ali sam ih uspio uvjeriti u potrebu stručnoga i objektivnog mišljenja. Treba razmotriti dijagnozu latentnoga ludila u doba zločina, na primjer - ali vrlo oprezno i pošteno. Mnogi i danas osuđuju Grace Marks, a ljudi su ovdje i te kako pristrani. Torijevci su pobrkali Grace s irskim pitanjem, premda je ona protestantkinja, pa ubojstvo samo jednoga torijevca - koliko god on bio cijenjeni gospodin i koliko god to ubojstvo bilo žalosno - smatraju pobunom cijele rase.

- Sve se zemlje muče sa strančarenjem - kaže Simon taktički.

- No, i bez obzira na to - kaže velečasni Verringer - zapeli smo u raskoraku između predodžbe o možda nedužnoj ženi, za koju mnogi misle da je kriva, i predodžbe o možda krivoj ženi za koju neki misle da je nedužna. Ne bismo željeli protivnicima reforme dati prigodu za likovanje. No, kako Gospodin kaže: »Istina će vas osloboditi.«

- Istina se može pokazati čudnijom negoli mislimo - kaže Simon. - Mnogo onoga što obično nazivamo zlim, namjerno odabranim zlom, možda je bolest nastala lezijom živčanoga sustava, a sam vrag deformacija mozga.

Velečasni se smiješi. - Ah, sumnjam da ćemo doći tako daleko - kaže. - Što god znanost postigla u budućnosti, vrag će uvijek činiti svoje. Mislim da su vas pozvali k upravitelju u nedjelju poslije podne?

- Imao sam tu čast - uljudno kaže Simon. Namjerava se izvući.

- Radujem se što ću vas ondje vidjeti - kaže velečasni Verringer. - Ja sam sredio da vas pozovu. Upraviteljeva cijenjena supruga neobično je vrijedna članica našega odbora.

11.

U upraviteljevoj rezidenciji Simona uvode u salon, prilično velik, pa gotovo zaslužuje da ga nazovu dvoranom. Pojastučene su sve moguće površine; boje podsjećaju na tjelesnu nutrinu - kestenjastosmeđa boja bubrega, crvenkastogrimizna srca, mutnoplava krvnih žila, boja bjelokosti zubi i kostiju. Zamišlja kakvu bi sablazan izazvao kad bi tu misao izrekao glasno. Dočekuje ga upraviteljeva supruga. To je lijepa žena od otprilike četrdeset i pet godina, očito ugledna, ali odjevena nametljivo provincijski; ako je jedan red čipke i volana lijep, tri su reda zacijelo ljepša, smatraju ovdašnje gospođe. Pogled joj je zabrinut, oči malo izbuljene, a to je znak prekomjerne živčanosti ili pak bolesti štitne žlijezde.

- Vrlo mi je drago što ste nas mogli počastiti svojim posjetom - kaže ona i dodaje da je upravitelj nažalost službeno odsutan, ali da nju i te kako zanima njegov posao; ona nadasve poštuje suvremenu znanost, a posebice suvremenu medicinu; postignut je vrlo velik napredak. Posebice s eterom, koji je ljude oslobodio tolike boli. Ona ga prodorno i značajno gleda, i Simon u sebi uzdiše. Poznat mu je taj izraz: upravo mu se sprema samoinicijativno izdeklamirati svoje simptome.

U početku, tek poslije diplome, bio je potpuno nepripremljen na to kakav će učinak imati doktorska titula na žene, na žene iz viših slojeva, posebice udane gospođe besprijekorna ugleda. Čini se da ih je privlačio kao da posjeduje nekakvo neprocjenjivo, ali paklensko blago. Njihovo je zanimanje bilo posve nedužno - nisu mu kanile žrtvovati svoju krepost - no ipak su čeznule za tim da ga namame u mračni kut, da razgovaraju s njim ispod glasa, da mu se povjeravaju - plaho i drhtavo, jer je u njima budio i strah. U čemu je bila tajna njegove privlačnosti? Bilo bi to teško objasniti licem koje je vidio u zrcalu, ni ružnim ni lijepim.

S vremenom je, čini se, otkrio tajnu. Čeznule su za znanjem; no, nisu smjele priznati da čeznu za njim, jer je to bilo zabranjeno znanje - znanje povezano s odvratnošću, znanje stečeno silaskom u pakao. Bio je ondje gdje one nikada ne bi mogle stići, vidio ono što one nikada ne bi mogle vidjeti; otvarao je ženska tijela i gledao unutra. U ruci, kojom je upravo dizao njihove ruke prema svojim usnama, možda je nekoć kucalo žensko srce.

Tako je on sada član mračnoga trija - doktor, sudac, krvnik - pa s njima dijeli vlast nad životom i smrću. Predati se bez svijesti; ležati razotkrivena, bez srama, predana na milost i nemilost drugih; biti izložena dodirima, izrezana, orobljena, ponovno skrpana - o tome razmišljaju kad ga gledaju razrogačenih očiju i poluotvorenih usana.

- Tako strašno patim - počinje glas upraviteljeve žene. Sramežljivo, kao da pokazuje gležanj, priča o jednom simptomu - ubrzano disanje sa stezanjem oko rebara - dajući naslutiti da dolaze novi, raskošniji simptomi. Boli je - no, ne želi reći točno gdje. Što bi moglo biti uzrok?

Simon se smješka i kaže da se više ne bavi općom medicinom.

Nakon kratka mrštenja zbog neispunjene nade upraviteljeva se supruga također smiješi i kaže da bi ga htjela upoznati s gospođom Quennell, slavnom spiritisticom i pobornicom veće uloge žene u društvu; ona je zvijezda vodilja naših društvenih sastanaka utorkom i spiritističkih četvrtkom; takva svestrana osoba koja je vidjela i svijeta, putovala u Boston i drugdje. Gospođa Quennell u svojoj golemoj krinolini nalikuje na bavarsku pomadu boje lavande; glavu kao da joj kruni mala siva pudlica. Ona pak Simona upoznaje s doktorom Jeromeom DuPontom iz New Yorka, koji je upravo ovdje u posjetu i koji je obećao da će prikazati svoje izvanredne moći. On je vrlo poznat, kaže gospođa Quennell, i boravio je u Engleskoj, bio gost kraljevske obitelji. Ili ne baš kraljevske obitelji, ali ipak aristokratskih obitelji.

- Izvanredne moći? - uljudno će Simon. Htio bi znati kakve su to moći. Vjerojatno čovjek tvrdi da levitira, ili personificira mrtva Indijanca ili razgovara lupajući s duhovima poput slavnih sestara Fox. Spiritizam je manija srednje klase, posebice među ženama; skupljaju se u zamračenim sobama i igraju se guranja stola onako kako su njihove bake igrale vist, ili pak automatski ispisuju beskrajne stranice na diktat Mozarta ili Shakespearea; no, u tom slučaju, pomisli Simon, smrt zacijelo porazno utječe na nečiji prozni stil. Kad ti ljudi ne bi bili tako imućni, strpali bi ih zbog ponašanja u duševnu bolnicu. Još je gore što svoje salone napučuju fakirima i šarlatanima u prljavim haljama samozvane nazovisvetosti, dok društvena pravila nalažu da prema njima budeš pristojan.

Doktor Jerome DuPont ima duboke, vlažne oči i prodoran pogled profesionalnoga šarlatana; no, smije se skrušeno i prezrivo sliježe ramenima. - Nažalost, nisu baš izvanredne - kaže. Govori s laganim stranim naglaskom. - Takve su stvari samo drugi jezik; ako netko njime govori, on to uzima zdravo za gotovo. Samo ga drugi smatraju izvanrednim.

- Vi razgovarate s duhovima? - pita Simon, a usta mu se trzaju.

Doktor DuPont se smješka. - Ja ne - kaže. - Ja se bavim, moglo bi se reći, liječničkom praksom. Ili istraživanjem, poput vas. Ja sam izučeni hipnotizer iz škole Jamesa Braida.

- Čuo sam za njega - kaže Simon. - Škot, nije li tako? Poznati stručnjak, mislim, za deformacije stopala i strabizam. Međutim, službena medicina ne priznaje te njegove druge tvrdnje. Nije li taj njegov hipnotizam samo oživljavanje Mesmerova ozloglašenoga animalnog magnetizma?

- Mesmer je pretpostavljao da je tijelo okruženo magnetnim fluidom, a to je svakako bilo netočno - kaže doktor DuPont. - Braidovi postupci obuhvaćaju samo živčani sustav. Dodao bih da ga napadaju samo oni koji nisu iskušali njegove metode. Više ih prihvaćaju u Francuskoj u kojoj su liječnici manje skloni pokoravanju konvencionalnim metodama. Korisnije su za razne histerije negoli u drugim slučajevima, dakako; ne mogu mnogo pomoći kod prijeloma noge. No, u slučajevima amnezije - slab osmijeh - tim se metodama često postižu začudni i, rekao bih, vrlo brzi rezultati.

Simon osjeća da je u nepovoljnijem položaju te mijenja temu. - DuPont... Je li to francusko prezime?

- Moji su bili francuski protestanti - kaže doktor DuPont. - No, samo s očeve strane. On se amaterski bavio kemijom. Ja sam Amerikanac. Odlazim, dakako, u Francusku iz profesionalnih razloga.

- Možda bi doktor Jordan htio prisustvovati jednoj našoj seansi - prekida ih gospođa Quennell. - U naš spiritistički četvrtak. Našoj dragoj gospođi upraviteljici te su seanse velika utjeha kad zna da je njezin sinčić, sada na onomu svijetu, tako sretan i zadovoljan. Sigurna sam da je doktor Jordan skeptik, ali mi uvijek pozdravljamo skeptike! - Sićušne svijetle oči ispod pasje frizure nestašno joj trepere dok ga gleda.

- Nisam skeptik - kaže Simon - samo sam liječnik.

Nije mu ni nakraj pameti da se upleće u kompromitirajuće i nerazborite brbljarije. Pita se što li je Verringer mislio kad je uključio takvu ženu u svoj odbor. No, ona je očito imućna.

- Liječniče, izliječi se - kaže doktor DuPont. Čini se da se šali.

- Što mislite o ukidanju ropstva, doktore Jordan? - obraća mu se gospođa Quennell. Sada se pretvara u intelektualku, pa će ustrajati na ratobornim

razgovorima o politici i nedvojbeno mu zapovjediti da smjesta ukine ropstvo na Jugu. Simonu smeta što ga neprestance optužuju, njega kao pojedinca, za sve grijehe njegove zemlje, posebice ti Britanci koji valjda misle da ih nedavno otkrivena savjest opravdava za to što u prijašnjem razdoblju nisu uopće imali savjesti. Na čemu se temelji njihovo sadašnje bogatstvo ako ne na trgovini robljem; i što bi bilo s njihovim velikim industrijskim gradovima kad ne bi bilo južnjačkoga pamuka?

- Moj je djed bio kveker - kaže on. - U djetinjstvu su mi zabranjivali otvarati vrata na ormarima, jer se iza njih mogao skrivati nekakav jadni bjegunac.

Uvijek je mislio da je stavljanje vlastite sigurnosti na kocku mnogo vrednije negoli lajanje na druge pod okriljem ograde.

- Ni zatvorske zidine ne mogu sputati slobodan duh - vedro će gospođa Quennell.

- No, svi znanstvenici moraju bez predrasuda otvarati vidike - reče doktor DuPont. On se vjerojatno vraća na prijašnji razgovor.

- Sigurna sam da ih doktor Jordan i te kako otvara - kaže gospođa Quennell. - Kako čujemo, bavite se našom Grace. U duhovnom smislu.

Simonu je jasno da će se beznadno zaplesti bude li objašnjavao razliku između *duha* u smislu njezine riječi i *duha* kao nesvjesnih duševnih mehanizama u smislu svoje riječi; stoga se samo smješka i kima glavom.

- Kojom se metodom služite? - pita doktor DuPont. - Kako biste joj vratili izgubljeno pamćenje.

- Počeo sam - kaže Simon - metodom koja se temelji na sugestiji i na asocijaciji ideja. Pokušavam, oprezno i postupno, ponovno uspostaviti lanac misli, koji je prekinut, možda od šoka zbog nasilnih događaja u koje je bila upletena.

- Ah - uzdiše doktor DuPont i nadmoćno se smije. - Polako ali sigurno, i pobjeda vam ne gine! - Simon bi ga najradije ritnuo.

- Sigurni smo da je nedužna - kaže gospođa Quennell. - Svi mi u odboru! Uvjereni smo u to! Velečasni Verringer pokreće peticiju. Nije prva, ali se nadamo da ćemo ovaj put uspjeti. Ponovno u napad, naš je moto. - Hihoće se poput djevojke. - Dajte recite da ste na našoj strani!

- Nećemo odustati tako lako - kaže doktor DuPont svečano.

- Nisam još ništa zaključio - kaže Simon. - Ne zanima me toliko je li kriva ili nedužna koliko...

-... koliko sami mehanizmi - kaže doktor DuPont.

- Ne bih se baš tako izrazio - kaže Simon.

- Ne zanima vas pjesmica koja svira iz glazbene kutije, već kotačići i zupčanici unutra.

- A vas? - pita Simon kojemu je doktor DuPont sve zanimljiviji.

- Ah - kaže DuPont. - Mene ne zanima ni lijepo oslikana kutija. Meni je važna samo glazba. Glazbu stvara fizički predmet; a glazba ipak nije taj predmet. »Vjetar puše gdje god hoće«, kaže Biblija.

- Sveti Ivan - kaže gospođa Quennell. - Duh je onaj koji je rođen od Duha.

- A tko je rođen iz tijela, tijelo je - kaže DuPont. Njih dvoje zure u njega s primjesom tihe ali nepobitne pobjede, a Simonu se čini kao da se guši pod strunjačom.

- Doktore Jordan - obraća mu se tih glas uz lakat. To je gospođica Lydia, jedna od dviju upraviteljevih kćeri. - Mama me šalje da vas pitam jeste li već vidjeli njezin album.

Simon u sebi blagoslivlja svoju domaćicu i kaže da još nije imao to zadovoljstvo. Pomisao na tmurne bakroreze europskih ljepota, obrubljene ukrasnim perastim listićima papirnate paprati, obično ga ne privlači, ali u tom trenutku pruža mu se kao slamka. Smješka se, kima i dopušta da ga djevojka odvede.

Gospođica Lydia smješta ga na sofu u boji jezika, zatim odlazi po tešku knjigu na obližnjem stolu i sjeda do njega.

- Ona misli da će vas to možda zanimati zbog onoga što radite s Grace.

- Da? - kaže Simon.

- Unutra su sva znamenita ubojstva - objašnjava gospođica Lydia. - Majka ih izrezuje i lijepi, a ima i vješanja.

- Doista to čini? - pita Simon. Ta je osoba zacijelo i umišljeni bolesnik i morbidna.

- Pomaže joj da se odluči koja bi od zatvorenica bila dostojna njezina milosrđa - kaže gospođica Lydia. - Evo Grace. - Ona otvara album na svojim koljenima i naginje se prema njemu, svečano mu objašnjavajući. - Ona mi je zanimljiva; ima izvanredne sposobnosti.

- Poput doktora DuPonta? - pita Simon.

Prodoran pogled gospođice Lydije. - Ah, ne. Ne držim do toga. Ne bih se nikada dala hipnotizirati, to je tako nepristojno! Hoću reći da je Grace izvanredno sposobna kao krojačica.

Ima u njoj pritajene lakoumnosti, pomisli Simon; kad se nasmije, vide joj se i gornji i donji zubi. No, za razliku od majke, barem zdravo razmišlja. Zdrava mlada životinja. Simon je svjestan njezina bijelog vrata, koji krasi skromna vrpca urešena ružinim pupoljkom, kako dolikuje slobodnoj djevojci. Njezina ruka pritišće njegovu kroz nekoliko slojeva nježne tkanine. Nije on neosjetljivi panj i, premda karakter gospođice Lydije, kao u svih takvih djevojaka, zacijelo još nije oblikovan i premda je još djetinjasta, ona ima vrlo tanak struk. Iz nje se širi oblak mirisa, miris đurđica, koji ga obavija olfaktivnom koprenom.

No, gospođica Lydia vjerojatno nije svjesna kakav učinak ima na njega, jer očito ništa ne zna o prirodi takvih učinaka. On prebacuje nogu preko noge.

- Evo smaknuća - kaže gospođica Lydia - Jamesa McDermotta. Tu su sliku objavili u nekoliko novina. Ova je iz *Examinera*.

Simon čita:

»Kakve li morbidne gladi u društvu za takvim prizorima kad se uza sadašnje stanje na cestama skupila takva gomila ljudi kako bi na svoje oči vidjela samrtnu borbu nesretnoga ali zločinačkog ljudskog bića! Može li se pretpostaviti da će se takvim javnim spektaklima poboljšati javni moral ili suzbiti sklonost prema odvratnim zločinima?«

- Sklon sam se s time složiti - kaže Simon.

- Ja bih to išla gledati da sam bila ondje - kaže gospođica Lydia. - Vi ne biste?

Simona zaprepaštava takva neposrednost. On ne odobrava javna smaknuća koja opasno uzbuđuju i bude krvoločnu maštu u nestabilnijem dijelu pučanstva. No, on sebe poznaje; i, kad bi mu se pružila prigoda, znatiželja bi mu nadvladala obzire. - Možda, u svojstvu liječnika - kaže oprezno. - Međutim, kad bih imao sestru, ne bih joj dopustio da bude ondje. Gospođica Lydia širi oči. - A zašto ne biste? - pita.

- Žene ne bi smjele prisustvovati takvim okrutnim spektaklima - kaže on. - Opasni su za njihovu profinjenu prirodu. - Svjestan je pompoznosti u glasu.

Na svojim se putovanjima susreo s mnogim ženama koje se ne bi baš mogle »optužiti« za profinjenost prirode. Vidio je luđakinje kako trgaju sa sebe odjeću i pokazuju golotinju; vidio je najnižu vrstu prostitutki kako čine isto. Vidio je žene kako loču i psuju, kako se hrvaju, čupaju jedne drugima kosu. Pariške i londonske ulice vrve njima; znao je da ubijaju vlastitu djecu i da prodaju svoje mlade kćeri bogatim muškarcima koji misle da će se silovanjem djece spasiti od zaraznih bolesti. Stoga ga ne može obmanuti prirođena profinjenost žena; kudikamo je potrebnije zaštititi čistoću onih koje su još čiste. U takvu slučaju licemjerje je svakako opravdano: što mora biti istina treba prikazati kao da je doista istina.

- Mislite li da je moja priroda profinjena? - pita gospođica Lydia.

- Uvjeren sam da jest - kaže Simon. Pita se osjeća li njezino bedro uza svoje ili samo dio njezine haljine.

- Katkada nisam baš sigurna u to - kaže gospođica Lydia. - Neki tvrde da gospođica Florence Nightingale[3] nema profinjenu prirodu, jer inače ne bi mogla sudjelovati u takvim ponižavajućim prizorima a da ne ugrozi svoje zdravlje. Međutim, ona je junakinja.

- Nedvojbeno - kaže Simon.

Čini mu se da koketira s njim. Daleko od toga da mu je to neugodno, ali ga navodi, u tome i jest nastranost svega, da razmišlja o svojoj majci. Koliko li je prihvatljivih djevojaka diskretno dovukla pred njega, poput pernatih ribičkih mamaca? Ona ih slaže, uvijek, pokraj vaze s bijelim cvijećem. Njihovo je ćudoređe besprijekorno, njihovo ponašanje prozirno kao izvorska voda; njihov mu je duh prikazan kao tijesto, a on bi imao povlasticu da ga mijesi i oblikuje. Kad prođe jedna žetva djevojaka i završi zamkama i udajom, niču nove mladice, poput tulipana u svibnju. Sada su već vrlo mlade u usporedbi sa Simonom, pa mu je već teško razgovarati s njima; kao da pričaš s košarom mačkica.

No, njegova je majka oduvijek brkala mladost s prilagodljivošću. Ona zapravo želi snahu koju će oblikovati ona, ne Simon, nego ona; i tako se djevojke i dalje prikazuju, a on i dalje ravnodušno okreće glavu, a majka ga i dalje optužuje zbog lijenosti i nezahvalnosti. On sam sebe kori zbog toga - on je tužan svat, hladan kao riba - pa nastoji zahvaliti majci na trudu i tješi je da će se jednoga dana oženiti, ali da još nije spreman za brak. Najprije se mora baviti istraživanjem; mora postići nešto vrijedno, otkriti nešto važno; mora sebi stvoriti ime.

On već ima ime, uzdiše ona prijekorno; savršeno ime koje je on, čim se, odlučio iskorijeniti kad ga odbija prenijeti dalje. U tom trenutku uvijek se malo zakašlje kako

bi naglasila da ga je teško rodila, da ju je to gotovo ubilo i zlokobno oslabilo njezina pluća - medicinski nevjerojatan učinak, zbog kojega bi se kao dječak sav skupio od osjećaja krivnje. Kad bi samo napravio sina - pošto se, dakako, oženi - ona bi umrla sretna On je bocka govoreći kako bi u tom slučaju bilo grešno od njega da se uopće ženi, jer bi time učinio materoubojstvo; zatim dodaje - da ublaži oštrinu - kako bi mu bilo bolje bez žene negoli bez majke, osobito bez takve savršene majke kakva je ona; na to mu ona dobacuje oštar pogled koji mu kaže da ona ne nasjeda na takve smicalice i da ga je prozrela. On misli da je pametniji nego što jest, kaže ona; neka ne misli da je može pridobiti laskanjem. No, to je ipak smekšava.

Simon katkada dolazi u iskušenje da se pokori. Mogao bi odabrati jednu od ponuđenih mladih dama, najbogatiju. Njegov bi se svakodnevni život sredio, doručak bi mu bio jestiv, djeca bi bila puna poštovanja. Čin prokreacije proveo bi se nevidljivo, promišljeno obavijen bijelim platnom - ona, pokorna ali dolično nesklona, on u okviru svojih prava - ali ga ne bi trebalo ni spominjati. Njegov bi dom imao sav suvremeni komfor, a on bi uživao u okrilju svile i kadife. Ima i gorih sudbina.

- Mislite li da je Grace ima? - pita gospođica Lydia. - Profinjenu prirodu. Sigurna sam da nije učinila ona umorstva; premda joj je žao da o njima nikome nije ništa rekla, poslije. James McDermott zacijelo je lagao o njoj. Kažu da mu je ona bila ljubavnica. Je li to istina?

Simon osjeća kako crveni. Ako koketira, nije svjesna što čini. Prenaivna je da bi shvatila nedostatak svoje naivnosti. - Ne bih znao - mrmlja.

- Možda su je oteli - kaže gospođica Lydia sanjalačkim glasom. - U knjigama ženu uvijek otmu. No, ja osobno ne poznajem ni jednu ženu koju je netko oteo. A vi?

Simon kaže da nema takvih iskustava.

- Odrubili su mu glavu - kaže Lydia tišim glasom. - McDermottu. Drže je u boci, na Sveučilištu u Torontu.

- Ma kakvi - kaže Simon, ponovno uznemiren. - Možda su konzervirali lubanju, ali nipošto ne i cijelu glavu!

- Poput velikog krastavca - zadovoljno kaže gospođica Lydia. - Ah, čujte, mama želi da razgovaram s velečasnim Verringerom. Ja bih radije razgovarala s vama - on je tako didaktičan. Ona misli da je on dobar za moje ćudoređe.

Velečasni Verringer doista upravo ulazi u sobu i smješka se Simonu - dobrohotnošću koja ga živcira, kao da je Simon njegov *protege*. Ili se možda smješka Lydiji.

Simon promatra Lydiju kako lebdi sobom; ima taj podmazani korak koji toliko njeguju. Prepušten sam sebi na sofi, otkriva kako razmišlja o Grace, onako kako je vidi svaki dan, kako mu sjedi sučelice u šivaonici. Na portretu izgleda starije, ali sada izgleda mlađe. Put joj je blijeda, koža mekana i nenaborana, izvanredne teksture, možda zato što je zatvorena ili možda zbog škrte zatvorske hrane. Sada je mršavija, ne tako punašna u licu; i dok je na slici zgodna, sada je više negoli lijepa. Ili ne samo lijepa. Linija njezinih obraza ističe se mramornom, klasičnom jednostavnošću; kad je čovjek gleda, vjeruje da patnja doista pročišćuje.

No, u skučenosti šivaonice Simon je i gleda i osjeća njezin miris. Nastoji ne obraćati pozornost, ali njezin ga miris uznemirava. Miriše na dim; na dim, na sapun za rublje i sol na koži; a miriše i na samu kožu sa svim primjesama vlage, punoće, zrelosti - čega? Na paprat i gljive, na voće, zdrobljeno i prevrelo. Zanima ga kako se često zatvorenice smiju kupati. Iako ima pletenice smotane pod kapom, iz kose joj se također širi miris, jak mošusov miris vlasišta. On je u nazočnosti ženke; nečega lisičjeg i opreznog. Osjeća kako i njegova koža odgovara s istim oprezom, osjećaj kao kad se dignu bodlje. Katkada mu se čini kao da hoda po živom pijesku.

Svaki dan postavio bi mali predmet ispred nje na stol te bi je pitao na što je on podsjeća. Ovaj tjedan pokušao je s raznim vrstama korjenastoga povrća nadajući se povezanosti koja će voditi prema zemlji: na primjer, cikla - celer - leševi; ili čak repa - podzemlje - grob. Prema njegovoj teoriji, pravi predmet trebao bi u njoj izazvati lanac neugodnih asocijacija; doduše, dosad je ponuđene predmete prihvaćala onakvima kakvi jesu, i sve što je iz nje izvukao bio je tek niz kuharskih naputaka.

U petak je pokušao neposrednije. - Možeš biti potpuno iskrena prema meni, Grace - rekao je. - Ne moraš ništa tajiti.

- Nemam razloga da ne budem iskrena prema vama, gospodine - rekla je. - Fina gospođa možda skriva nešto, jer bi mogla izgubiti dobar glas, ali to za mene ne vrijedi.

- Kako to misliš, Grace? - upitao je.

- Samo to da nisam nikada bila fina gospođa, gospodine, i izgubila sam dobar glas, ako sam ga ikada i imala. Mogu reći sve što hoću; ili, ako ne želim, ne moram

ništa reći.

- Tebi nije stalo da imam dobro mišljenje o tebi, Grace?

Dobacila mu je kratak, prodoran pogled, zatim nastavila šivati. - Već su me osudili, gospodine. Svejedno je što biste mogli misliti o meni.

- Pravedno osudili, Grace? - Nije se mogao obuzdati da joj ne postavi to pitanje.

- Pravedno ili nepravedno, nije važno - rekla je. - Ljudi žele krivca. Ako se zločin dogodio, žele znati tko ga je učinio. Ne vole kad ne znaju.

- Znači, odustaješ od nade?

- Kakve nade, gospodine? - upitala je blagim glasom.

Simon se osjećao glupo kao da je prekršio pravilo lijepa ponašanja. - Pa... nade da će te pustiti.

- E pa, recite mi zašto bi to učinili, gospodine? - rekla je. - Ženu ubojicu ne vidite svaki dan. A nadu čuvam za male stvari. Živim u nadi da ću sutra dobiti bolji doručak od današnjega. - Nasmiješila se. - U ono doba rekli su da će me, za opomenu drugima, primjerno kazniti. Stoga su me najprije osudili na smrt, a poslije na doživotnu robiju.

A što ta primjerna kazna znači, poslije svega? Njezina je priča gotova. To jest, glavna priča; priča koja ju je odredila. Kako će ispuniti ostatak v remena? - Ne smatraš li da s tobom postupaju nepravedno? - upitao je.

- Ne znam što mislite, gospodine. - Nizala je konac u iglu; ovlažila je u ustima kraj konca da joj bude lakše, i ta mu se gesta odjednom učinila potpuno prirodnom i nepodnošljivo intimnom.

Činilo mu se kao da je promatra kako se svlači, kroz pukotinu u zidu; kao da se pere jezikom, poput mačke.

V.

POLUPANO POSUĐE

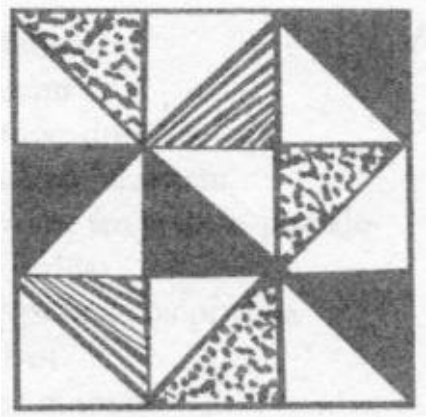

Zovem se Grace Marks. Kći sam Johna Marksa, koji živi u gradu Torontu, po zanimanju je klesar; došli smo u ovu zemlju sa sjevera Irske prije otprilike tri godine; imam četiri sestre i četiri brata, jedna sestra i jedan brat stariji su od mene. U srpnju sam navršila 16 godina. Posljednje tri godine, koliko sam u Kanadi, radila sam kao sluškinja na raznim mjestima...

Dragovoljno priznanje Grace Marks

gosp. Georgeu Waltonu, u zatvoru,

dne 17. studenoga 1843.,

Star and Transcript, Toronto

... Svih sedamnaest godina

nikada posumnjala nisam

kako je sudba moja posve drukčija

od sudbe svih drugih žena na svijetu.

Razlog je jamačno u tome što je malo-pomalo

postala tako grozna i čudna:

te su se čudne nedaće prikrale na prstima

u moj dom i u moj život,

sjele sa mnom, legle sa mnom,

i ja sam upoznala strah.

Tada upadoše prijatelji, podigoše baklju i povikaše:

Zaboga, Pompilijo, odakle ti u pećini,
s rukom što ti grli vuka?
A ta meka traka što ti leži na nogama i oko njih,
i svija ti se oko koljena - pa to je zmija!«
I tako dalje.

Robert Browning,
Prsten i knjiga, 1869.

12.

Već je deveti dan kako sjedim u ovoj sobi s doktorom Jordanom. Ti dani nisu išli redom, jer ima i nedjelja, a nekih drugih dana nije došao. Nekada sam brojila od svojih rođendana, a zatim sam brojila od prvoga dana u ovoj zemlji, pa od posljednjega dana Mary Whitney na ovome svijetu, a poslije toga od onoga srpanjskog dana kad se dogodilo ono najgore, te od prvoga dana u zatvoru. A sada brojim od prvoga dana s doktorom Jordanom u šivaonici, jer ne možeš uvijek brojiti od istoga, to ti dosadi, a vrijeme se oteže i biva sve dulje i dulje, pa ga jedva podnosiš.

Doktor Jordan sjedi mi sučelice. Miriše na brijaći sapun, engleske vrste, na oprane uši i na kožu svojih čizama. To je umirujući miris i uvijek mu se radujem, jer su mi draži muškarci koji se peru nego oni koji se ne peru. Danas je stavio krumpir na stol, ali me još nije pitao o njemu, stoga on samo leži između nas. Ne znam što očekuje da kažem o njemu, osim to da sam ga se u životu nagulila i nagulila, a i najela, mladi krumpir s malo maslaca i soli, i s peršinom ako ga ima, pravi je užitak, a i veliki, stari, može se lijepo ispeći; ali, o njemu ne možeš dugo razgovarati. Neki krumpiri nalikuju na dječje lice, ili pak na životinje, a jedanput sam vidjela krumpir nalik na mačku. No, ovaj izgleda baš kao krumpir, ni više ni manje. Katkada mislim da doktor Jordan nema baš sve kotače u glavi. Ipak, radije bih s njim razgovarala o krumpiru, ako mu se to sviđa, nego da uopće s njim ne razgovaram.

Danas ima drukčiju kravatu, crvena je s plavim točkama ih plava s crvenim točkama, malo kričava za moj ukus, ali ne mogu točno razabrati, jer ga ne mogu tako uporno promatrati. Trebam škare, pa ga molim za njih, a zatim on želi da počnem govoriti, stoga kažem: danas završavam posljednju četvorinu za ovaj poplun, zatim ću sve te četvorine sastaviti i vatirati ga, namijenjen je za jednu od upraviteljevih mladih dama. Naziva se »Planinska kućica«.

Takav poplun trebala bi imati svaka mlada žena prije braka, jer on znači dom; u sredini je uvijek crvena četvorina koja znači vatru u ognjištu. To mi je rekla Mary Whitney. No, ja to ne govorim, jer mislim da ga to neće zanimati zato što je banalno, premda nije banalnije od krumpira.

A on kaže: što ćeš šivati poslije toga? A ja kažem: ne znam, mislim da će mi reći, ja im ne trebam za vatiranje, samo za dijelove popluna, jer je to fin posao, a upraviteljeva žena je rekla da je prava šteta što me koriste za obično šivanje u kaznionici, za poštanske vreće i odore i tako dalje; no, u svakom slučaju, vatira se navečer, i to je zabava, a mene ne zovu na zabave.

A on pita: kad bi mogla napraviti poplun samo za sebe, koji bi uzorak izabrala?

E pa, tu nema nikakve dvojbe, znam odgovor. Bilo bi to »Rajsko stablo«, poput onoga u škrinji gospođe Parkinson, znala sam ga izvući izgovarajući se kako želim vidjeti treba li ga pokrpati, samo da mu se divim, bio je prekrasan, napravljen od trokuta, tamni za lišće, a svijetli za jabuke, vrlo fin rad, bodovi sitni, gotovo kao moji, samo što bih na svojemu napravila drukčiji obrub. Na njezinom je cikcak obrub, ali moj bi obrub bio preplet, jedna svijetla boja, jedna tamna, zovu to lozom, loza se isprepleće poput vitica na zrcalu u salonu. Bilo bi to mnogo posla i dugo bi trajalo, ali kad bi to bilo moje i samo za mene, rado bih se toga prihvatila.

No njemu kažem drugo. Kažem: ne znam, gospodine. Možda bi to bile »Jobove suze«, »Rajsko stablo« ili »Križna ograda«; ili pak »Usidjeličina zagonetka«, zato što sam ja usidjelica, zar ne, gospodine, a i svakako vrlo zagonetna. Rekla sam mu ovo posljednje iz zločestoće. Nisam mu izravno odgovorila, jer ako kažeš glasno što doista misliš, to ti nosi nesreću, pa ti se dobro nikada ne ostvari. Možda se ionako ne bi ostvarilo, ali tek toliko da se osiguraš, moraš paziti kad govoriš o onome što želiš ili čak da nešto želiš, jer te mogu za to kazniti. To se dogodilo Mary Whitney.

On zapisuje imena popluna. Kaže: »Rajsko stablo« ili »Rajska stabla«?

Stablo, gospodine, kažem. Možete imati poplun s više stabala, ja sam vidjela četiri, s krošnjama prema sredini, ali se ipak zove samo »Stablo«.

Zašto, što misliš, Grace, zašto? kaže. Katkada je poput djeteta, uvijek pita zašto.

Zato što je to ime uzorka, gospodine, kažem. Postoji i »Stablo života«, ali to je drugi uzorak. Možete imati i »Stablo kušnje«, a postoji i »Bor«, i taj je uzorak vrlo lijep.

On sve to zapisuje. Zatim diže krumpir i gleda ga pa kaže: nije li prekrasno da takvo što raste ispod zemlje, moglo bi se reći da raste u snu. daleko od pogleda u tami, skriveno od očiju.

Pa, ne znam gdje on misli da raste krumpir, nisam nikada vidjela da visi na grmlju. Ništa ne govorim, pa on kaže: što je još pod zemljom, Grace?

Valjda repa, kažem. I mrkva, gospodine, kažem. To im je u prirodi.

Čini se da je razočaran tim odgovorom i ne zapisuje ga. Gleda me i razmišlja. Zatim kaže: sanjaš li što, Grace?

A ja kažem: kako to mislite, gospodine?

On misli, čini mi se, sanjam li o budućnosti, imam li ikakvih planova za nešto što bih mogla raditi u životu, i čini mi se da je to okrutno pitanje; kad me vidi ovdje gdje jesam, do smrti, nemam baš mnogo izgleda o kojima bih razmišljala. Ili me možda pita sanjarim li, sanjam li o nekom muškarcu poput mlade djevojke, a i to je pitanje okrutno, ako ne i okrutnije; pa kažem, malo ljutito i prijekorno: što bih ja sa snovima, nije baš lijepo što me to pitate.

A on kaže: ne, vidim da ne shvaćaš što sam htio. Pitam te da li sanjaš kad noću spavaš?

Kažem, malo ujedljivo, jer je to opet jedna od njegovih gospodskih gluposti, a osim toga, još sam ljuta: svatko sanja, gospodine, barem tako mislim.

Da, Grace, ali, sanjaš li i ti? kaže. Nije zapazio napetost u mojemu glasu, ili ju nije htio zapaziti. Mogu mu reći što god hoću, ali on se neće zbuniti niti uplašiti, neće se ni previše iznenaditi, samo će sve zapisati. Valjda ga zanimaju moji snovi zato što san može nešto značiti, tako barem piše u Bibliji, na primjer, o faraonu s debelim i mršavim kravama, pa o Jakovu i anđelima što po ljestvama silaze i uzlaze. I jedan se poplun zove po tome, »Jakovljeve ljestve«.

Sanjam, gospodine, kažem.

On kaže: što si noćas sanjala?

Sanjala sam da stojim na vratima kuhinje u kući gospodina Kinneara. Bila je to ljetna kuhinja; upravo sam oribala pod, znam jer su mi suknje još bile podignute, a noge bose i mokre, i još nisam obula klompe. Ondje je bio i jedan muškarac, tik do vrata na stubi, nekakav pokućar, poput pokućara Jeremiaha, od kojega sam jedanput kupila dugmad za svoju novu haljinu, a McDermott četiri košulje. No, to nije bio Jeremiah, bio je to netko drugi. Otvorio je svežanj i rasprostro robu po zemlji, vrpce, dugmad, češljeve i tkanine, u snu su bile vrlo živih boja, svila i šalovi od kašmira, pamučne tkanine s uzorkom, i sve je to svjetlucalo na suncu, jer je bio bijeli dan, usred ljeta.

Slutila sam da otprije poznajem toga čovjeka, ali je on okrenuo glavu, pa nisam mogla vidjeti tko je. Osjetila sam da gleda dolje, gleda u moje gole noge, gole od

koljena, ne baš čiste od ribanja poda, ali noga je noga, prljava ili čista, a ja nisam spustila suknje. Pomislila sam: neka jadnik gleda, jer tamo, odakle dolazi, nema ništa slično. Zacijelo je bio stranac, dugo je hodao, izgledao mi je mračan i kao da je pregladnio, ili mi se to samo činilo u snu.

No, tada je prestao gledati i pokušavao mi je nešto prodati. Imao je nešto moje i ja sam to morala dobiti natrag, ali nisam imala novca da to otkupim od njega. Onda ćemo trgovati, rekao je, pogodit ćemo se. Hajde, što ćeš mi dati, rekao je zafrkantski.

Držao je u ruci jednu moju ruku. Vidim je i sada, bijelu i smežuranu. držao ju je za zglob poput rukavice i njihao. Zatim sam pogledala samu sebe i vidjela da još imam dvije ruke, na zglobovima, da vire iz rukavica kao i obično, i znala sam da ta ruka zacijelo pripada drugoj ženi. Žena će morati doći i potražiti je, a budem li je ja imala, ona bi mogla reći da sam je ukrala; ali, ja je više nisam htjela, jer je sigurno bila odrezana. I doista, vidjela sam kako kapa krv, gusta poput sirupa; no, nisam se uopće zgrozila onako kako bih se zgrozila da sam budna i da vidim pravu krv: međutim, uznemirila sam se zbog nečega drugog. Iza sebe čula sam zvuk svirale, pa sam se uzrujala.

Odlazi, rekla sam pokućaru, moraš smjesta otići. No, on je i dalje gledao u stranu i nije se htio maknuti, i slutila sam da mi se smije.

Osim toga, pomislila sam: to će kapati po čistom podu.

Kažem, gospodine, ne mogu se sjetiti. Ne mogu se sjetiti što sam noćas sanjala. Bilo je nešto zbrkano. I on to zapisuje.

Nemam zapravo ničega, nemam imovine, nemam posjeda, nemam privatnoga kutka vrijednog spomena, a moram nešto sačuvati za sebe; u svakom slučaju, kakve bi on koristi imao od mojih snova?

Zatim on kaže: dobro, ima više načina da odereš mačku.

Smatram to čudnim izborom riječi i kažem: ja nisam mačka, gospodine.

A on kaže: ah, znam, nisi ni pas, pa se smije. Zatim kaže: pitanje je Grace, što si ti? Riba ili meso, ili želiš zamesti trag?

A ja kažem: kako, molim, gospodine?

Ne volim da me zovu ribom, pa bih rado napustila sobu, ali se ne usuđujem.

A on kaže: počnimo ispočetka.

A ja kažem: od kakvog početka, gospodine?

A on kaže: od početka tvojega života.

Rodila sam se, gospodine, kao svi drugi, kažem, još ljuta na njega.

Imam sa sobom tvoje priznanje, kaže on, daj da ti pročitam što si rekla u njemu.

To zapravo nije moje priznanje, kažem, to je samo ono što mi je odvjetnik rekao da kažem i što su izmislili oni ljudi iz novina. Mogli biste također povjerovati i onom smeću, onom letku što su ga raznosili i prodavali po kućama. Kad sam prvi put vidjela novinara, pomislila sam: zna li tvoja mama gdje se klatariš? Bio je mlad gotovo kao ja, što taj može pisati za novine kad je još gotovo golobrad. Svi su oni takvi, balavci, i ne bi otkrili istinu ni da se potepu na nju. Govorili su da mi je osamnaest, devetnaest ili da nemam više od dvadeset, a ja sam tek bila navršila šesnaestu, a nisu znali ni imena napisati pravilno, pisali su Jamie Walsh na tri različita načina, Walsh, Welch, Walch, a i McDermott, jedanput Mc, drugi put Mac, pa jedno »t« i dva »t«, a umjesto Nancy pisali su Ann, nitko je nikada nije tako zvao, kako onda možete očekivati da će i sve drugo biti točno? Izmislit će sve samo da njima odgovara.

Grace, kaže on, tko je Mary Whitney?

Dobacujem mu pogled: Mary Whitney, gospodine? Gdje ste čuli to ime? kažem.

Ono piše ispod tvojega portreta, kaže on. Sprijeda, na priznanju. *Grace Marks, alias Mary Whitney.*

Ah, da, kažem: nema baš sličnosti sa mnom.

A Mary Whitney? kaže on.

Ah, to je samo ime, gospodine, koje sam dala u gostionici u Lewistonu kad je James McDermott bježao sa mnom. Rekao je da ne smijem reći svoje ime ako nas budu tražili. Sjećam se da me je tada čvrsto držao za ruku. Za svaki slučaj, da napravim kako mi je rekao.

A jesi li navela bilo koje ime koje ti je palo na um? kaže on.

Ma, nisam, gospodine. Mary Whitney bila je moja posebna prijateljica. U to doba već je bila mrtva, gospodine, i pomislila sam da mi neće zamjeriti poslužim li se njezinim imenom. Ona mi je katkada posuđivala i odjeću.

Šutim nekoliko trenutaka razmišljajući kako bih se najbolje izrazila.

Bila je uvijek dobra prema meni, kažem; i bez nje bi cijela priča bila drukčija.

13.

Sjećam se pjesmice iz djetinjstva:

Igle, konci, rajngle, lonci - ženi su oni na svakom koraku, a muškarcu eto brige tek u braku.

No, ne kaže kada počinju ženske brige. Moje su možda počele kad sam se rodila, jer kažu, gospodine, da ne možeš birati roditelje, a od svoje volje ne bih izabrala one koje mi je Bog dao.

Istina je što piše na početku mojega priznanja. Doista sam došla sa sjevera Irske, premda sam smatrala da je vrlo nepravedno kad su napisali da su *oba optuženika iz Irske prema vlastitom priznanju.* Kao da je to zločin, a ja ne znam da je zločin kad si iz Irske; premda sam često vidjela da se tako smatra. No, naravno, moji su bili protestanti, a to je drugo.

Sjećam se male stjenovite morske luke, zelene i sive zemlje, bez mnogo drveća, pa sam se stoga dobrano uplašila kad sam vidjela visoko drveće kakvo je ovdje, jer nisam mogla razumjeti kako drvo može biti tako visoko. Ne sjećam se dobro toga mjesta jer sam bila mala kad sam otišla odande; samo u komadićima, kao da ti se razbije tanjur. Uvijek ima komadića koji, čini se, pripadaju nekom drugom tanjuru, a ima i praznina koje ne možeš ispuniti.

Živjeli smo u dvije sobice u kućici, kojoj je prokišnjavao krov, na kraju sela blizu grada, nisam ga htjela imenovati pred novinarima, jer bi moja teta Pauline još mogla biti živa, a ja joj ne bih htjela nanijeti sramotu. Uvijek je imala lijepo mišljenje o meni, premda sam je čula kako govori mojoj mami što bi se zapravo moglo očekivati od mene kad gotovo nemam izgleda i uz takvog oca. Smatrala je da se majka udala za čovjeka ispod svojega društvenog položaja, rekla je da je to tako u obitelji, pa je pretpostavljala da ću i ja tako završiti; međutim, meni je rekla da se moram protiv toga boriti, da moramo sebe visoko cijeniti i da se ne smijem upustiti s prvim vjetrogonjom na kojega naiđem, poput moje majke, ne provjeravajući iz kakve

je obitelji i kakvo ima obrazovanje te da se moram čuvati neznanaca. S osam godina nisam baš imala pojma o čemu ona govori, premda je to ipak bio dobar savjet. Moja je majka rekla da teta Pauline misli dobro, ali da su njezina mjerila izvrsna za one koji ih mogu sebi priuštiti.

Teta Pauline i njezin muž, moj tetak Roy, čovjek spuštenih ramena, otvoren, imali su dućan u obližnjem gradu; osim mješovite robe prodavali su tkanine za haljine i čipku te platno iz Belfasta, pa su stajali prilično dobro. Moja je majka bila Paulinina mlađa sestra, ljepša od tete Pauline, koja je imala kožu kao brusni papir i bila kost i koža, s člancima na rukama debelima kao na kokošjim nogama; no, moja je majka imala dugu crvenkastokestenjastu kosu, ja sam je od nje naslijedila, te okrugle plave oči kao na lutki, a prije braka živjela je s tetom Pauline i tetkom Royem i pomagala im u dućanu.

Moja majka i tetka bile su kćeri svećenika - bio je metodist, a govorilo se da je učinio nešto neočekivano s crkvenim novcem, pa poslije nije mogao dobiti mjesto; kad je umro, ostale su bez i jednog jedinog penija, pa su bile prisiljene brinuti se same o sebi. Međutim, obje su bile obrazovane, znale su vesti i svirati glasovir; stoga je i teta Pauline smatrala da se i ona udala za čovjeka ispod svojega položaja, jer voditi dućan ne dolikuje gospođi; no, tetak Roy bio je dobronamjeran, premda neuglađen, i poštovao ju je, a to je ipak bilo nešto; i kad god bi pogledala u ormar s posteljinom ili prebrojavala dvije garniture servisa za jelo - jedna za svaki dan, a druga od pravoga porculana za izvanredne prigode, blagoslovila bi svoju sretnu zvijezdu i bila zahvalna, jer je mogla proći i gore, a pritom je mislila na moju majku.

Mislim da ona nije sve to govorila kako bi povrijedila majčine osjećaje, premda ju je majka tako shvaćala i poslije bi plakala.

Počela je život pokoravajući se teti Pauline, i tako je ostalo, samo što se poslije morala pokoravati i ocu. Teta Pauline uvijek joj je govorila da se suprotstavi mojem ocu, a moj bi joj otac govorio da se suprotstavi teti Pauline, pa je tako izgorjela između dvije vatre. Bila je plašljivo stvorenje, neodlučna, slaba i krhka, i to me je ljutilo. Htjela sam da bude jača kako ja sama ne bih morala biti tako jaka.

A moj otac nije čak bio ni Irac. Bio je Englez sa sjevera zemlje, i nikada nisam doznala zašto je došao u Irsku, jer je većina onih kojima se putovalo birala suprotni smjer. Teta Pauline je rekla da je on zacijelo nešto učinio u Engleskoj, pa je navrat-nanos prešao u Irsku da se skloni. Marks možda i nije njegovo pravo prezime, rekla je; a i izgledao je poput zločinca. No, to je rekla tek poslije kad je sve pošlo krivo. U početku, rekla je majka, doimao mi se kao vrlo pristojan mladić, pouzdan, čak je i teta Pauline morala priznati da je lijep, onako visok, plavokos, muškarac koji je

uspio sačuvati gotovo sve zube; kad su se vjenčali, on je imao novca i dobrih izgleda, jer je doista bio klesar, kako je pisalo u novinama. Unatoč tome, teta je govorila da se majka ne bi udala za njega da nije morala i da se sve zataškalo, premda se pričalo da je moja najstarija sestra Martha prevelika za dijete rođeno sa sedam mjeseci, zato što moja majka nije znala reći »ne«, pa se poput mnogih mladih žena zbog toga uhvatila u zamku; a teta mi je sve to rekla da se i meni to ne dogodi. Rekla je da je moja majka imala veliku sreću zato što je otac pristao da se oženi njome, jer bi većina sjela na prvu lađu i otplovila za Belfast kad bi čula takve vijesti ostavljajući ženu na cjedilu, i što bi onda teta Pauline mogla učiniti za nju kad je i sama morala paziti na vlastiti ugled i na dućan.

Stoga su se i otac i majka osjećali tako kao da su jedno drugomu upali u klopku.

Ne vjerujem da je moj otac bio zapravo loš čovjek; međutim, lako bi skrenuo na stranputicu, a i okolnosti su bile protiv njega. Kao Engleza, nisu ga rado primali ni protestanti, jer nisu voljeli strance. Osim toga, tvrdio je da je moj tetak rekao kako se na prevaru oženio mojom majkom da bi mu bilo lijepo, da bi lagodno živio posižući za njihovim novcem od dućana; to je dijelom bilo istina, jer mu to nisu mogli odbiti zbog moje majke i djece.

Sve sam to doznala u ranom djetinjstvu. Ni jedna vrata u našoj kući nisu bila tako debela, a i ja sam imala velike uši; i otac je bio glasan kad se napio, i kad bi jednom počeo, ne bi vidio tko možda stoji odmah iza ugla ili ispod prozora, tih kao miš.

Govorio je često da ima previše djece i da bi ih bilo previše i za bogatijega čovjeka. Kako je pisalo u novinama, bilo nas je devetero, to jest devetero živih. Nisu spominjali mrtve, a bilo ih je troje, ne brojeći jedno koje je umrlo prije negoli se rodilo, pa nije ni dobilo ime. Moja majka i teta Pauline govorile su da je beba izgubljena, a kad sam bila mala, pitala sam gdje se izgubila, jer sam mislila da su je izgubili onako kako čovjek izgubi novčić; osim toga, ako je dijete izgubljeno, onda će se možda jednoga dana i naći.

Ostalo troje pokopali su na crkvenom groblju. Iako se majka molila sve više, išli smo u crkvu sve manje, jer je rekla da neće svijetu pokazivati svoju djecu u prnjama poput strašila, bosu.

Bila je to tek mala župna crkva, ali usprkos svojoj plašljivoj ćudi, majka je bila ponosna, a kako je bila svećenikova kći, znala je da u crkvi moraš biti pristojno odjeven. Gorjela je od želje da i ona i mi budemo pristojno odjeveni. No, gospodine, teško je biti pristojno odjeven bez prave odjeće.

Ja sam ipak odlazila na groblje. Crkva nije bila veća od staje, a groblje je bilo uglavnom obraslo. Naše je selo nekoć bilo veliko, ali mnogi su se odselili, u Belfast u tvornice, ili preko oceana, pa često nije bilo nikoga iz obitelji da se brine za grobove. Groblje je bilo jedno od mjesta na koje sam vodila mlađu djecu kad bi mi majka rekla da ih moram izvesti iz kuće; tako bismo otišli tamo i posjetili naša tri mrtva, a i druge grobove. Neki su bili vrlo stari, na grobnom su kamenu imali anđeoske glave, premda je svaka više nalikovala na pogaču sa dva izbuljena oka, a krila s jedne i druge strane izlazila su s mjesta na kojima bi trebale biti uši. Nisam mogla shvatiti kako može letjeti glava koja nije spojena s tijelom; nisam shvatila ni to kako netko može biti i na nebu i na groblju; međutim, svi su govorili da je tako.

Naše troje djece nije imalo kamen, već samo drvene križeve. Sada su zacijelo potpuno obrasli.

Kad sam navršila devetu, moja je starija sestra Martha otišla u službu, pa je sada sav posao koji je Martha radila po kući pao na mene; a dvije godine poslije, moj je brat Robert otišao u mornare na trgovački brod, i više nikada nismo čuli za njega; no, kako smo ubrzo zatim i mi otišli, ne bismo ionako primili vijesti od njega da nam se i javio.

Tako smo petero malih i ja ostali kod kuće, s još jednim djetetom na putu. Ne mogu se sjetiti kada majka nije bila u takozvanom blagoslovljenom stanju; iako ne vidim što bi u tome bilo blagoslovljeno. Zovu ga i drugim stanjem, a to je bliže istini - drugo stanje nakon kojega slijedi sretan događaj, premda on nipošto nije uvijek sretan.

Ocu je tada već svega bilo navrh glave. Govorio bi: čemu rađaš još jedno derište, zar ti nije dosta, ali ne, ti ne znaš stati, sada moram hraniti još jedna usta, kao da on s tim nije imao nikakve veze. Kad sam bila posve mala, šest-sedam godina, stavila sam ruku na majčin trbuh, sav okrugao i napet, i rekla: što je unutra, još jedna usta za hraniti, a majka se tužno nasmiješila i rekla: nažalost, tako je, i ja sam zamišljala golema usta na glavi poput glava letećih anđela na grobovima, ali sa zubima i svim drugim, kako proždiru moju majku iznutra, pa sam se rasplakala misleći da će je to ubiti.

Naš je otac putovao, čak do Belfasta, radeći za graditelje koji su ga najmili; a kad bi posao završio, došao bi kući na nekoliko dana, zatim ponovno tražio posao. Kad bi došao kući, odlazio bi u gostionicu da pobjegne od vrištanja. Govorio je da čovjek ne može čuti svoje misli u toj galami, da mora razmišljati, uz takvu veliku obitelj, i da ne shvaća kako će sastaviti kraj s krajem. No, najviše je razmišljao o tome kako prazniti čaše, a uvijek je bilo onih koji su mu pomagali u tom

razmišljanju; no, kad bi se napio, razgnjevio bi se i psovao Irce, vrijeđajući ih da su čopor podlih beskorisnih lopovskih prostaka, i tada bi se potukli. No, on je imao jake ruke i ubrzo ostao bez mnogih prijatelja, jer iako su s njim rado pili, nisu htjeli da ih stigne njegova šaka kad bi za to došlo vrijeme. Stoga je pio sam, sve češće i češće, a kako je piće bivalo jače, i večeri su bivale dulje, pa je počeo danju zanemarivati posao.

I tako je došao na glas da nije pouzdan, pa je dobivao sve manje posla, i sve rjeđe. Bilo je gore kad je bio kod kuće nego kad ga nije bilo, jer se njegov gnjev više nije ograničavao samo na gostionicu. Govorio bi kako ne zna zašto mu je Bog naprtio na leđa takav okot, da svijetu više ne treba nitko od nas, da nas treba sve potopiti kao mačiće u vreći, pa bi se manja djeca uplašila. Stoga bih povela četvero djece, koja su bila dovoljno velika da hodaju tako daleko, pa bismo se, držeći se za ruke u redu, uputili na groblje i čupali korov ili bismo se spustili u luku, penjali se po stijenama na obali i nabadali štapovima naplavljene meduze ili tražili po lokvama od plime što god bismo mogli naći.

Ili bismo otišli na malen dok s privezima ribarskih čamaca. Nismo smjeli odlaziti onamo, jer se majka bojala da bismo se mogli poskliznuti, pasti u vodu i utopiti se, no ja bih ipak vodila djecu onamo, jer bi nam ribari katkada dali ribu, lijepog sleđa ili skušu, a svaka hrana bila je u kući prijeko potrebna; katkada nismo danas znali što ćemo jesti sutra. Majka nam je zabranila da prosimo, pa to nismo ni činili, ili pak jesmo, ali s malo riječi; no, kad gledaš petero malih odrpanaca gladnih očiju, ne možeš im odoljeti, barem je tako bilo u našem selu u ono doba. I tako bismo sve češće dobivali ribu i odlazili kući ponosni kao da smo je sami ulovili.

Priznat ću da bi me gdjekad obuzela ružna pomisao kad bih vidjela djecu kako sjede poredana na doku i kako im vise bose nožice. Pomislila bih, mogla bih jedno-dvoje gurnuti u vodu, pa bi se hranilo manje usta i pralo manje odjeće. Jer ja sam se u to doba naprala i naprala rublja. No, to je bila samo pomisao, koju mi je nedvojbeno vrag ulio u glavu. Ili, vjerojatnije, otac, jer sam mu u toj dobi još nastojala ugoditi.

Nakon nekog vremena dospio je u sumnjivo društvo, i bio je viđen s nekoliko ozloglašenih pripadnika Oranskoga reda, pa je zatim, dvadesetak milja dalje, izgorjela kuća protestantskoga plemića koji je stao na stranu katolika, a drugoga su našli razbijene glave. Otac i majka porječkali su se zbog toga, i on je rekao kako, kvragu, očekuje da će doći do novca i da najmanje što može učiniti jest da o tome šuti, ne da bi se ženi ikada moglo vjerovati ni koliko je crno pod noktom, jer prevari čovjeka čim ga pogleda, a za tu bandu pakao je i predobar. A kad sam pitala majku

kakva je to tajna, izvadila je Bibliju i rekla kako moram na nju prisegnuti da ću i ja čuvati tajnu i da će me Bog kazniti ako prekršim to sveto obećanje; to me je strahovito uplašilo, jer sam se bojala da se ne izlanem, jer nisam imala pojma što to znači. A Božja je kazna strašna, zato što je on mnogo veći od mojega oca; i poslije toga uvijek sam i te kako pazila da čuvam tuđe tajne, kakve god bile.

Neko je vrijeme bilo novca, ali se stanje nije popravilo, i grube su se riječi pretvorile u udarce, premda ga moja sirota majka nije ničim izazivala; a kad bi teta Pauline došla u posjet, majka bi šaptala, pokazivala modrice na rukama, plakala i govorila: nije uvijek bio takav; a teta bi Pauline rekla: ma pogledaj ga sada, on je bure bez dna, što više lijevaš odozgo, više izlazi pri dnu, to je sramota i poniženje.

Tetak Roy došao je s njom njihovim jednopregom, donio nekoliko jaja od njihovih kokoši i komad slanine, jer naših kokoši i svinje odavno više nije bilo; sjedili su u sobi s prednje strane kuće, u kojoj je visjelo rublje što se sušilo, jer tek što bismo ga oprali i objesili van po sunčanu danu u tom podneblju, već bi se naoblačilo i kišica bi počela sipiti; a tetak Roy, koji je bio vrlo otvoren čovjek, rekao je da još nije vidio čovjeka koji lijep novac tako brzo kao moj otac pretvara u govno. A teta Pauline natjerala ga je da se ispriča zbog takvih riječi, premda je majka čula i gore, jer kad se otac napio, psovao bi da poganije nije mogao.

U međuvremenu više nije bilo ni ono malo novca što bi otac donosio kući kako bismo preživjeli, pa je majka šivala košulje, a ja sam joj pomagala, a i moja mlađa sestra Katey; teta Pauline nabavljala joj je posla, donosila ga i odnosila, a to ju je zacijelo skupo stajalo zbog konja, vremena i napora. No, uvijek bi donijela hrane sa sobom, jer premda smo imali komadić zemlje za krumpir i zelje, to nipošto nije bilo dosta; donijela bi i restlove tkanina iz dućana, od kojih smo šivali odjeću kakvu smo mogli.

Naš je otac odavno prestao pitati odakle nam sve to. U ono doba, gospodine, bilo je pitanje časti da muškarac uzdržava obitelj što god mislio o njoj; a moja majka, premda mlake ćudi, bila je dovoljno mudra da bi mu išta o tome rekla. A druga osoba, koja nije znala što se sve događa, bio je tetak Roy, premda je zacijelo nagađao i opažao da iz njegove kuće nestaju neke stvari, koje se zatim pojavljuju u našoj. No, moja teta Pauline bijaše uporna žena.

Rodilo se još jedno dijete, pa sam morala više prati, kao i uvijek s novorođenčadi, a naša je majka bila dulje bolesna negoli obično; stoga sam se morala brinuti za večeru, pa i za doručak, a to sam ionako već činila; otac je ipak rekao kako bismo trebali novorođenče maznuti po glavi i zakopati ga među zeljem, jer bi bilo mnogo sretnije pod zemljom negoli iznad nje. Zatim je rekao da ogladni

čim ga pogleda, da bi izgledalo mnogo bolje na tanjuru s pečenim krumpirom i s jabukom u ustima. A zatim bi pitao zašto svi tako zurimo u njega.

U to doba dogodilo se nešto neočekivano. Teta Pauline oduvijek je očajnički čeznula za vlastitom djecom, pa je na nas gledala kao na svoju djecu; no, pojavili su se znaci da je u drugom stanju. I bila je presretna zbog toga, a i moja se majka veselila. No, tetak Roy rekao je teti Pauline da će se nešto morati promijeniti, jer on više neće moći nastaviti uzdržavati našu obitelj kad će morati misliti na svoju, pa će se morati nešto smisliti. Teta Pauline rekla je da nas ne mogu pustiti da umremo od gladi, koliko god loš bio moj otac, jer je njezina sestra njezina krv i meso, a djeca nisu ništa kriva; a tetak je Roy upitao tko je ikada spomenuo umiranje od gladi i da je on mislio na iseljenje. Mnogi to čine, rekao je, i u Kanadi se može besplatno dobiti zemlja i moj otac mora ponovno prionuti bez obzira na prošlost. Ondje je velika potražnja za klesarima, zbog svih onih kuća i tvornica što ih grade, a iz pouzdanih je izvora čuo da će se graditi mnoge željezničke pruge, pa bi marljiv čovjek mogao uspjeti.

Teta Pauline rekla je da je sve to vrlo dobro, ali tko će platiti put? A tetak je rekao da je nešto uštedio i da će posegnuti duboko u džep i da će to biti i za brod i za hranu na putovanju; on već ima u vidu čovjeka koji će sve srediti za novac. Tetak je sve to isplanirao prije negoli je poveo razgovor o tome, jer je uvijek pucao na sigurno.

I tako je to bilo odlučeno, i teta je Pauline došla posebno u svojem jednopregu, unatoč svojem stanju, da sve to ponovi mojoj majci, a majka je rekla da mora razgovarati s ocem i dobiti njegovu suglasnost, ali to je bio samo privid. Poklonjenu konju ne gledaš u zube, kad si siromašan, ne smiješ biti probirljiv, a i nemaš drugog izlaza; a osim toga, u selu su vidjeli nepoznate ljude koji su pričali o spaljenoj kući i o ubijenom muškarcu i postavljali pitanja; poslije toga moj se otac požurio da im se makne s puta.

Stoga se pretvarao da je sretan i rekao da je to novi početak i da je tetak Roy velikodušan i da novac za putovanje smatra pozajmicom koju će vratiti čim mu pođe dobro; tetak Roy pretvarao se da mu vjeruje. Nije htio poniziti mojega oca, samo je htio da ga više nikada ne vidi. Što se tiče njegove velikodušnosti, čini mi se da je mislio kako je bolje zagristi tvrd orah i isplatiti odjednom veliku sumu nego iz godine u godinu malo-pomalo krvariti sve dok ne iskrvari; i ja bih učinila isto da sam na njegovu mjestu.

I tako se sve pokrenulo. Odlučeno je da ćemo otploviti potkraj travnja, jer bismo na taj način stigli u Kanadu početkom ljeta, a imali bismo i toplo vrijeme sve

dok se ne sredimo. Teta Pauline i majka uglavnom su planirale, odabirale i pakirale; obje su nastojale biti vesele, premda su obje bile potištene. Napokon, bile su sestre, zajedno i u zlu i u dobru, no znale su da se kad lađa zaplovi više nikada u životu neće vidjeti.

Teta Pauline donijela nam je iz dućana dobru lanenu plahtu, samo s malom greškom; i debeli vuneni šal, jer je čula da je na drugoj strani oceana hladno; i košaricu, a unutra porculanski čajnik, spremljen u slami, te dvije šalice s tanjurićima, a na njima ruže. A moja joj je majka zahvaljivala govoreći kako joj je uvijek bila dobra i da će, za uspomenu na nju, čuvati taj čajnik kao najveće blago.

Zatim su dugo i tiho jecale.

14.

U Belfast smo stigli kolima što ih je unajmio tetak, bilo je to dugo i drmusavo putovanje, ali nije mnogo kišilo. Belfast je bio velik i kameni grad, najveće mjesto u kojemu sam ikada bila, i posvuda su klopotale kočije i kola. Bilo je nekoliko veličanstvenih zgrada, ali i mnogo sirotinje koja je dan i noć radila u tvornicama platna. Budući da smo došli navečer, plinske su svjetiljke bile upaljene, i tek sam ih tada prvi put vidjela; bile su nalik na mjesečinu, samo zelenije.

Spavali smo u jednoj gostionici koja je bila puna buha kao štenara; i sve smo sanduke unijeli u sobu da nam ne ukradu naše zemaljsko blago. Nisam imala prilike vidjeti mnogo više, jer smo se ujutro morali odmah ukrcati, pa sam morala požurivati djecu. Nisu shvaćala kamo idemo, a istini za volju, gospodine, mislim da ni jedno od nas nije to shvaćalo.

Brod je stajao na vezu u pristaništu; bio je golem i ružan, doplovio je iz Liverpoola, a poslije sam čula da je prevozio trupce iz Kanade, a iseljenike odvozio na zapad, a i na jedne i druge gledalo se jednako, kao na teret što ga treba prevesti. Ljudi su se već ukrcavali sa svojim svežnjevima i sanducima, a neke su žene dugo jecale; no, ja nisam plakala, jer nisam vidjela koristi od toga, a naš je otac bio namrgođen, trebala mu je tišina i nije bio nimalo sklon štedjeti nadlanicu.

Brod se ljuljao na valovima, i nisam imala u njega povjerenja. Manja su djeca bila uzbuđena, posebice dječaci, a meni je bilo nelagodno, jer se još nikada nisam vozila na brodu, pa ni u malim ribarskim čamcima u našoj luci, a znala sam da plovimo preko oceana, da nećemo vidjeti kopno, i palo mi je na um da nitko od nas ne zna plivati ako nas snađe brodolom ili padnemo s broda.

Vidjela sam tri vrane kako jedna do druge sjede na prečki jarbola, i majka ih je vidjela i rekla da je to loš znak, jer tri vrane u redu znače smrt. Začudila sam se njezinim riječima, jer ona nije bila praznovjerna; no, valjda je bila sjetna, jer, kako sam zamijetila, malodušnici su skloniji crnim mislima. No, strašno sam se toga uplašila, premda to nisam pokazivala zbog djece: ako vide da sam uzrujana, i oni će se uznemiriti, a već je ionako bilo dosta buke i gungule.

Naš se otac junačio i stupao po mostiću za ukrcavanje noseći najveći svežanj odjeće i posteljine, te gledao oko sebe kao da mu je sve to poznato i kao da se ne boji; no, naša je majka hodala vrlo tužno, obavijena šalom, lijući potajno suze i lomeći ruke, pa mi je rekla: ah, što nas je natjeralo na taj put, a kad smo stali na palubu, rekla je: moja noga neće više nikada stupiti na kopno. A ja sam rekla: majko, zašto to govoriš? A ona je rekla: imam predosjećaj.

I pokazalo se da je imala pravo.

Naš je otac platio nosačima da odnesu najveće sanduke na brod i spreme u potpalublje; bilo je šteta trošiti na to novac, ali to je bio jedini način, jer nije mogao sve te stvari nositi sam, jer su nosači bili grubi i nametljivi, pa bi ga zasigurno ometali pri nošenju. Paluba je bila krcata, mnogi su dolazili i odlazili, a mornari su nam vikali da im se maknemo s puta. Sanduke koji nam nisu bili potrebni na palubi odnosili su u posebnu prostoriju, pod ključem, kako bi spriječili krađe, a i zalihe hrane, koje smo ponijeli sa sobom za putovanje, otišle su na posebno mjesto; no, deke i plahte otišle su dolje na naše ležajeve; i majka je zahtijevala da čajnik tete Pauline bude uz nju, jer ga nije htjela izgubiti iz vida; i svezala je uzicom košaricu za nogu kreveta.

Morali smo spavati ispod palube i silaziti masnim ljestvama u takozvano skladište koje je bilo puno ležajeva. Bili su to tvrdi, hrapavi ležajevi od dasaka, slabo pričvršćenih čavlima jedna do druge, šest stopa dugi i šest široki, za dvije osobe na svakom i za troje-četvero djece; i u dva reda, iedan iznad drugoga, a između njih jedva toliko mjesta da se uguraš. Ako si sjedio na donjem krevetu, nije bilo dovoljno mjesta da sjedneš kako treba, jer kad bi se pokušao uspraviti, lupio bi glavom u gornji ležaj; ako si pak bio na gornjem ležaju, prijetila je veća opasnost da ćeš se prevrnuti i tresnuti odozgo. Svi smo tu bili zajedno, nagurani poput sardina u sanduku, a nije bilo ni prozora ni ničega drugog za dovod zraka, osim otvora na palubi. Već je bilo zagušljivo, ali ni nalik na ono kako je bilo poslije. Morali smo se brzo dočepati svojih postelja i smjesta spustiti stvari na njih, bila je takva gužva i gungula, a ja nisam htjela da se razdvajamo, da djeca ostanu sama i uplaše se u noći na nepoznatu mjestu.

Otplovili smo u podne kad je sve bilo ukrcano. Čim su povukli mostić za ukrcaj i kad više nije bilo povratka na kopno, pozvalo nas je zvono kako bi nam se kapetan broda mogao obratiti. Bio je to mršav, naboran čovjek, Škot s juga. Rekao nam je da moramo poštovati pravila na brodu, da ne smijemo paliti vatru i kuhati, jer će nam

hranu pripravljati brodski kuhar ako je donesemo odmah na zvuk zvona; da nema pušenja lule, posebice ne u potpalublju, jer bi moglo doći do požara, te da oni koji ne mogu bez duhana, mogu žvakati i pljuvati. I da nema pranja rublja, osim u dane kada je lijepo vrijeme i da će on to prosuditi; jer, bude li oluje, vjetar bi nam mogao svu imovinu otpuhati s palube, a bude li padala kiša, skladište će noću biti puno mokroga rublja koje se isparava i uvjeravao nas je da ne bismo u tome uživali.

Također nema, bez odobrenja, iznošenja posteljine na palubu radi provjetravanja, i svi moraju slušati njegove zapovijedi i zapovijedi prvoga časnika i drugih časnika, jer o tome ovisi sigurnost broda; ako pak netko prekrši stegovna pravila, morat će nas zatvoriti u »rupu«, pa se nada kako nitko neće pokušati njegovo strpljenje staviti na kušnju. Osim toga, rekao je, pijančevanje nije dopušteno, jer ljudi od toga padaju; možemo se napiti kao zemlja čim se iskrcamo, ali ne na njegovu brodu; a radi svoje sigurnosti, ne smijemo se noću penjati na palubu, jer bismo mogli pasti u more. Njegovim mornarima ne smijemo smetati dok obavljaju svoje dužnosti, niti ih smijemo podmićivati za usluge; a on ima oči i na zatiljku, pa će smjesta vidjeti kad netko pokuša nešto učiniti. Kako mogu posvjedočiti njegovi mornari, on sve nepopustljivo vodi čvrstom rukom, a na otvorenom moru njegova je riječ zakon.

Ako se netko razboli, rekao je, na brodu je i liječnik, ali većina može očekivati da će se osjećati loše sve dok se ne naviknu na more i da liječnika ne treba gnjaviti sitnicama kakva je obična morska bolest; i da ćemo, ako sve prođe dobro, ponovno biti na kopnu za šest ili osam tjedana. Još je naposljetku htio reći da na svakom brodu ima pokoji štakor, a to je sretan znak, jer štakori odmah znaju ako je brodu suđeno da potone, pa stoga ne želi da ga uznemiravaju ako neka otmjena gospođa slučajno ugleda štakora. Rekao je kako vjerojatno nitko od nas još nije vidio štakora - tome su se svi nasmijali - no, ako smo znatiželjni, upravo su jednoga ubili, izgleda i vrlo ukusno, ako ogladnimo. Smijeh je bio još glasniji, jer se on samo šalio kako bismo se mogli opustiti.

Kad je smijeh zamro, rekao je u zaključku da njegov brod nije Bucinghamska palača niti smo mi kraljevi, a kao i uvijek u životu, dobili smo onoliko koliko smo platili. I poželio nam je dobro more. Zatim se povukao u svoju kabinu i prepustio nas samima sebi da se snađemo kako najbolje znamo i umijemo. U dubini srca najvjerojatnije bi nam svima poželio sretan put na dno mora, ali da pritom zadrži novac za naš prijevoz. No, barem se činilo da zna što hoće, pa mi je stoga bilo lakše. Ne moram vam ni reći da se mnoge njegove upute nisu poštovale, posebice one o pušenju i opijanju; no, oni koji su se prepuštali tim užitcima, morali su biti lukavi.

U početku nije bilo tako loše. Oblaci su se prorijedili, povremeno se pojavljivalo Sunce, a ja sam stajala na palubi i promatrala kako brod izlazi iz luke zakošenih jedara, i dok god smo plovili zaštićeni kopnom, gibanje mora nije mi smetalo. No, čim smo uplovili u Irsko more, a oni razapeli više jedara, postalo mi je čudno i mučno, pa sam ubrzo povratila doručak u izljev na palubi, držeći po jedno dijete za ruku, jer su i oni povraćali. Nisam nipošto bila jedina, jer su se mnogi poredali poput svinja nad valovom. Naša je majka bila iscrpljena, a ocu je bilo mučnije negoli meni, pa ni od jednog ni drugog nisam imala nikakve koristi u brizi za djecom. Sreća je što nismo ručali, jer bi nam bilo još gore. Mornari su bili pripremljeni za to, jer im to nije bilo prvi put, pa su dovlačili vjedra i vjedra slane vode kako bi sve to isprali.

Nakon nekog vremena bilo mi je bolje; možda zbog svježega morskog zraka ili stoga što sam se naviknula na valjanje i dizanje broda, a osim toga, oprostit ćete mi, gospodine, što se tako izražavam, nije ostalo ništa od čega bi mi bilo zlo; i dok sam bila gore na palubi, nije mi bilo baš mučno. Nije bilo ni govora o večeri za našu obitelj, jer su svi i te kako patili od morske bolesti; no, jedan mi je mornar rekao kako bi za nas bilo bolje kad bismo popili malo vode i gricnuli komadić dvopeka; a kako smo po naputku mojega tetka imali zalihu dvopeka, činili smo to koliko god smo mogli.

Bilo je malo bolje sve do večeri, a zatim smo se morali spustiti u potpalublje, gdje je sve postalo mnogo gore. Kako rekoh, putnici su bili nagurani, bez pregrada između sebe, a većini je bilo strašno mučno; i nije se čulo samo kruljenje i stenjanje susjeda - smučilo bi vam se već i od tih zvukova, a kamoli ne od toga što zrak gotovo i nije ulazio u potpalublje, pa je u skladištu bivalo sve zagušljivije, a već od samoga smrada okretao vam se želudac.

Osim toga, oprostite mi što to spominjem, gospodine, nije bilo prave mogućnosti da se čovjek olakša. Bilo je doduše čabrova, ali bi vas svi vidjeli ili mogli vidjeti da je bilo svjetla; stoga je bilo tapkanja u tami i psovanja, čabrove su nehotice prevrtali, a kad čabar i ne bi pao, na pod bi otišlo ono što ne bi ušlo unutra. Nasreću, pod je bio šupljikav, pa se barem dio toga slijevao u kaljužu. To me je navelo na pomisao, gospodine, da žene katkada bolje prođu sa svojim suknjama negoli muškarci s hlačama, jer se barem krećemo kao u nekakvu prirodnom šatoru, dok su jadni muškarci morali teturati s hlačama spuštenima do gležnjeva. No, kako rekoh, svjetla baš i nije bilo.

Uza sve propinjanje i propadanje i škripanje broda, i pljuskanje valova, i buke i smrada, i štakora što su uokolo trčkarali, prkosno poput gospode, osjećali smo se kao

izmučene duše u paklu. Sjetila sam se Jone u kitovoj utrobi, ali je on ipak morao ostati ondje samo tri dana, a nas je čekalo osam tjedana; osim toga, on je u utrobi bio potpuno sam, pa nije morao slušati stenjanje i bljuvanje drugih.

Nakon nekoliko dana stanje se popravilo, jer je mnogima popustila morska bolest, ali noću je uvijek bilo zagušljivo i bučno. Bilo je, doduše, manje povraćanja, ali više kašljanja i hrkanja; ali i mnogo plača i molitve, a to je bilo razumljivo u takvim okolnostima.

No, nisam htjela povrijediti vašu tankoćutnost, gospodine. Napokon, brod je bio samo ploveće sirotinjsko naselje bez jeftinih krčmi; čujem da sada imaju bolje brodove.

Možda biste htjeli otvoriti prozor.

No, u svim tim patnjama bilo je i nečega dobrog. Putnici su bili i katolici i protestanti, a uz njih i nekoliko Engleza i Škota koji su se ukrcali još u Liverpoolu; a da su bili zdravi, zacijelo bi se svađali i tukli, jer se mrze. No, nema ničega boljeg od jakih napadaja morske bolesti za ubijanje želje za tučnjavom; a one, koji bi na kopnu veselo jedni drugima prerezali vrat, često smo viđali kako jedan drugomu drži glavu nad izljevom, poput najnježnije majke; a slične sam prizore opazila i u zatvoru, jer nevolja zbližava i najljuće neprijatelje. Putovanje brodom i zatvor možda su upozorenje kojim nas Bog podsjeća da smo svi smrtnici, da je svako tijelo kao trava i da je svako tijelo slabo. Ili barem ja u to vjerujem.

Nakon nekoliko dana naviknula sam se na ljuljanje broda, pa sam se mogla uspinjati ljestvama na palubu i spuštati se u potpalublje, odlazeći po jelo i donoseći ga. Svaka se obitelj sama brinula za hranu; odnosili smo je brodskom kuharu koji ju je stavljao u mrežicu i uranjao u kotao vrele vode i kuhao s hranom drugih ljudi; i tako niste dobili samo svoj ručak nego i okus onoga što su drugi jeli. Imali smo svinjetinu iz rasola i govedinu iz rasola; imali smo luka i krumpira, premda ne mnogo zbog težine; zatim sušena graška i glavicu zelja koje je brzo otišlo, jer sam smatrala da ga treba pojesti prije negoli uvene. Zobeno brašno, koje smo ponijeli, nije se moglo kuhati u velikom kotlu, nego se miješalo s vrelom vodom da omekša, a i čaj se miješao na isti način. I, kako rekoh, imali smo dvopeka.

Teta Pauline dala je majci tri limuna, vrijedna svoje težine u zlatu, jer je, kako je rekla, bilo dobro poznato da je limun dobar protiv gnjilca, skorbuta; i njih sam brižljivo spremila ako zatrebaju. Sve u svemu, imali smo svega dostatno da

sačuvamo snagu, imali smo i više od nekih koji su glavninu novca potrošili za put; čak smo uspjeli malo zaštedjeti, barem mi se tako činilo, jer naši roditelji nisu mogli pojesti svoj dio. Stoga sam malo dvopeka dala našoj susjedi, starijoj ženi, gospođi Phelan, i ona mi je zahvaljivala i zahvaljivala i rekla Bog te blagoslovio. Bila je katolkinja i putovala je sa dvoje kćerine djece, koja su ostala s njom kad je obitelj emigrirala; sada ih je vodila u Montreal, jer je njezin zet platio za put; a ja sam joj pomagala oko djece, i poslije mi je bilo drago što jesam. Baci kruh svoj na vodu, vratit će ti se deseterostruko, uvjerena sam da ste to često puta čuli, gospodine.

A kad su nam rekli da možemo oprati rublje, jer je lijepo vrijeme i vjetar povoljan za sušenje - pranje je i te kako bilo potrebno zbog svih onih mučnina - oprala sam uz naše stvari i njezinu deku. Nije to bilo bogzna kakvo pranje rublja, jer smo se mogli služiti samo vjedrima morske vode, ali se barem opralo ono najgore, premda je poslije sve vonjalo na sol.

Nakon desetak dana zahvatila nas je strahovita oluja bacakajući brod poput pluta u bačvi, pa su se ljudi grozničavo molili i vriskali. Kuhati se nije moglo, a noću je bilo nemoguće spavati, jer ste se mogli otkotrljati s ležaja ako se niste držali za nešto, i kapetan je poslao prvoga časnika da nam kaže da ostanemo mirni, jer je to obična oluja, ništa zbog čega bi se trebalo uzrujavati, te da puše baš u smjeru kojim želimo ploviti. No, voda se slijevala kroz otvore na palubi, pa su ih zatvorili; i bili smo zatvoreni u mrkloj tami s još manje zraka negoli prije, pa sam mislila da ćemo se svi ugušiti. No, kapetan je to zacijelo znao, pa su povremeno skidali poklopce s otvora. Međutim, ljudi blizu otvora smočili bi se, pa bi tako platili bolju opskrbu zrakom kakvu su dotad imali.

Dva dana poslije vjetar se ispuhao, pa su protestanti održali bogoslužje u znak zahvalnosti, a jedan je svećenik slavio misu za katolike; bili smo nazočni na jednom i drugom, jer je to bilo nemoguće izbjeći zbog skučenosti; no, nitko nije prosvjedovao, jer, kako rekoh, te dvije vrste ljudi podnosile su se bolje negoli na kopnu. Sprijateljila sam se sa starom gospođom Phelan; a ona je poslije oluje bila žustrija i pokretljivija od moje majke koja je i dalje bila slaba.

Poslije oluje bilo je hladnije. Počeli smo se susretati s maglom i ledenjacima, kojih je, kako su rekli, bilo više no obično u to doba godine; stoga smo plovili još sporije bojeći se da se s njima ne sudarimo, jer su mornari rekli da je najveći dio

ledenjaka pod vodom i nevidljiv, te da smo sretni što nema jakog vjetra, jer bismo inače naletjeli na njega i doživjeli brodolom; no, ja ih se nisam mogla nagledati. Bile su to goleme ledene gore, s vrhovima i tornjevima, bijele i iskričave kad bi ih Sunce osvijetlilo, s plavim svjetlima u sredini; od toga su, zacijelo, napravljeni rajski zidovi, samo nisu tako hladni.

No, upravo među ledenjacima naša se majka ozbiljno razboljela.

Uglavnom je ležala zbog mučnine i nije ništa stavljala u usta osim malo dvopeka i vode te malo kaše od zobenoga brašna. Ni našem ocu nije bilo mnogo bolje, i da ste mjerili jačinu stenjanja, njemu je bilo gore; i stvari su bile u bijednom stanju, jer za oluje nismo mogli ništa prati, niti zračiti posteljinu. Stoga nisam odmah zamijetila da je mami mnogo lošije. No, rekla je da je strahovito boli glavi i da jedva vidi, pa sam smočila krpe i stavila joj ih na čelo; tada sam opazila da ima vrućicu. Počela se tužiti na jake bolove u trbuhu, pa sam ga opipala i napipala tvrdu oteklinu i pomislila da dolaze još jedna mala usta koja treba hraniti, premda mi nije bilo jasno da to ide tako brzo.

Stoga sam porazgovarala sa starom gospođom Phelan, koja mi je rekla da je porodila šesnaestero djece, uključujući devetero svojih; i odmah je došla, opipala oteklinu, pritiskivala i bockala, a majka je vrištala; zatim je gospođa Phelan rekla da odem po brodskoga liječnika. Nije mi se išlo, jer je kapetan rekao da ga ne smijemo gnjaviti sitnicama, ali žena je rekla da to nije sitnica, a ni beba.

Pitala sam oca, ali je on rekao kvragu, neka činim što hoću, jer je njemu previše zlo da bi o tome razmišljao; stoga sam naposljetku poslala po liječnika. Međutim, on nije došao, a mojoj je ubogoj majci iz sata u sat bivalo sve gore. Već je jedva govorila, a ono što bi ipak uspjela reći bilo je potpuno besmisleno.

Gospođa Phelan rekla je da je to sramota i da bi s kravom postupali bolje te da ćemo najlakše dovući liječnika ako kažemo da je možda tifus ili kolera, jer se na brodu ničega na svijetu nisu bojali više od toga. To sam doista rekla, i liječnik je odmah došao.

No, od njega malo koristi - oprostite mi, gospodine - kao od sisa na pijetlu, kako je znala reći Mary Whitney, jer je, pošto je opipao majčino bilo i čelo, te postavio nekoliko pitanja na koje nije bilo odgovora, samo rekao da nije kolera, a to sam znala, jer sam to sama izmislila. No, nije znao reći što joj je; najvjerojatnije tumor, cista ili puknuće crvuljka; rekao je da će joj dati nešto protiv bolova. To je i učinio; mislim da je to bio laudanum, velika doza, jer se majka ubrzo smirila, a to je nedvojbeno i htio.

Rekao je da se moramo samo nadati da će izdržati krizu; ne zna što joj je dok je ne otvori, a to ne smije učiniti, jer bi je to sigurno ubilo, rekao je.

Pitala sam ga ne bismo li je mogli odnijeti na palubu radi zraka, ali je on rekao da bi bilo pogrešno kad bi je micali. Zatim je otišao što je brže mogao spomenuvši, nikome posebno, kako je dolje tako zagušljivo da se gotovo ugušio. A i to sam već znala.

Te noći majka je umrla. Rado bih vam rekla kako su joj se potkraj priviđali anđeli i kako nam je održala lijep govor na samrti, kao u knjigama; no, ako je i imala priviđenja, zadržala ih je za sebe, jer nije rekla ni riječi, ni o njima, ni o bilo čemu. Zaspala sam, premda sam kanila bdjeti i pripaziti, a kad sam se ujutro probudila, bila je nepomična i mrtva, otvorenih i ukočenih očiju.

Gospođa Phelan me zagrlila i zamotala šalom, dala mi gutljaj iz boce s rakijom koju je imala za lijek; i rekla da će mi pomoći budem li plakala, da se ubogo stvorenje napokon oslobodilo muka, da je sada na nebu sa svetcima, premda je bila protestantkinja.

Gospođa Phelan rekla je također kako nismo otvorili prozor da duša izleti, kakav je bio običaj; no, možda se to mojoj majci neće pripisati u zlo, jer na dnu broda nema prozora, pa se nisu mogli ni otvoriti. Osim toga, nikada nisam čula za takav običaj.

Nisam plakala. Činilo mi se da sam umrla ja, a ne moja majka; i sjedila sam kao oduzeta ne znajući što da počnem. No, gospođa je Phelan rekla da je ne možemo ostaviti ležati ondje i upitala me imam li bijelu plahtu kako bismo je u njoj pokopali. I tada sam se strahovito zabrinula, jer smo imali samo tri plahte. Dvije stare, koje su se bile istrošile, pa smo ih razrezale popola i okrenule, i jednu novu koju nam je dala teta Pauline; i nisam znala koju da uzmem. Činilo mi se kako ne bi bilo dostojno uporabiti staru, ali ako uzmem novu, mislila sam, propast će za žive; i sva se moja tuga usredotočila, tako reći, na plahte. Naposljetku sam se upitala što bi majci bilo milije, i s obzirom na to da je sebe uvijek stavljala na drugo mjesto, odlučila sam se za staru; barem je bila koliko-toliko čista. Kad smo obavijestili kapetana, došla su dvojica mornara da odnesu majku na palubu; i gospođa Phelan pošla je sa mnom, pa smo je uredile, sklopile joj oči i spustile njezinu lijepu kosu, jer je gospođa Phelan rekla kako se tijelo ne smije pokopati sa zamršenom kosom. Ostavila sam je u odjeći koju je imala na sebi, samo sam je izula. Zadržala sam cipele i šal koji joj neće trebati. Bila je blijeda i krhka, poput proljetnoga cvijeta, i djeca su stajala oko nje

plačući; i ja sam svakomu od njih naredila da je poljube u čelo, ali to ne bih dopustila da sam znala da je umrla od nečega zaraznog. Jedan od mornara, koji je bio stručnjak za te poslove, zamotao ju je vrlo uredno u plahtu, koju je zategnuo i sašio na rubovima, pa oko nogu privezao željezni lanac kako bi potonula. Zaboravila sam odrezati uvojak njezine kose za uspomenu, a to sam morala učiniti; međutim, bila sam previše zbunjena da bih se toga sjetila.

Čim joj je plahta prekrila lice, pomislila sam da ispod plahte zapravo nije moja majka, nego neka druga žena; ili da se majka promijenila, i da bi bila posve druga osoba kad bih je razmotala. Vjerojatno su mi od šoka padale na um takve misli.

Nasreću, na brodu je bio svećenik, koji je putovao u kabini, onaj isti koji je održao službu Božju poslije oluje; i pročitao je kratku molitvu, i moj je otac doteturao ljestvama iz potpalublja, i stajao je ondje spuštene glave, zgužvan i neobrijan, ali je barem došao. I dok su oko nas plutali ledenjaci i magla bivala sve gušća, moju su ubogu majku spustili u more. Do toga trenutka nisam razmišljala o tome kamo ide, i bilo je grozno zamisliti je kako tone u bijeloj plahti među svim onim ribama ukočenih očiju. To je gore nego kad te stave u zemlju, jer kad je čovjek pod zemljom, barem znaš gdje leži.

I tada je sve prošlo, vrlo brzo, a idući je dan prošao kao i prije, samo bez moje majke.

Te večeri uzela sam jedan limun i razrezala ga, te naredila svakom djetetu da pojede po krišku, a i sama sam jednu pojela. Bio je tako kiseo, pa mi se činilo da mora koristiti. Samo to mi je palo na um, nisam znala što bih drugo mogla učiniti.

Sada vam još samo nešto moram reći o tom putovanju preko oceana. Dok smo bili u bezvjetrici i u najgušćoj magli, košara s čajnikom tete Pauline pala je na pod i čajnik se razbio. A ta je košara stajala na svojemu mjestu cijelo vrijeme oluje, podnijela ljuljanje, bacanje i drmanje; i bila je privezana za nogu kreveta.

Gospođa Phelan je rekla da ju je netko odvezao nedvojbeno zato što ju je pokušao ukrasti, ali je odustao kad je zaprijetila opasnost da ga netko vidi; i to ne bi bila prva stvar koja je promijenila vlasnika. No, ja nisam na to pomislila. Mislila sam da je to majčin duh, zarobljen na dnu broda, jer nismo mogli otvoriti prozor, ljut na mene zbog stare plahte. A sada će zauvijek ostati zarobljen, dolje u skladištu, poput leptira u boci, te ploviti amo-tamo preko sablasnoga, tamnog oceana, gdje iseljenici idu u jednom smjeru, a trupci u drugom. I zbog toga sam bila vrlo nesretna.

Vidite, gospodine, kakve čudne misli padnu čovjeku na um. No, tada sam još bila samo djevojčica koja ništa nije znala.

15.

Nasreću, više nismo dugo plovili u bezvjetrici, jer bismo inače ostali bez hrane i vode; no, vjetar se podignuo i magla raspršila, pa su nam rekli da smo sretno prošli Newfoundland; nisam ga ni vidjela, pa nisam bila sigurna je li to grad ili zemlja; ubrzo smo uplovili u rijeku St. Lawrence, premda još dugo nismo ugledali kopno. A kad smo ga doista ugledali sjeverno od broda, bile su to same stijene i drveće, sve se doimalo tamno i odbojno, potpuno neprikladno za ljudsko prebivalište; i golema jata ptica kričala su kao izgubljene duše, a ja sam se samo nadala da nećemo biti prisiljeni živjeti na takvome mjestu.

No, nakon nekog vremena opazili smo na obali farme i kuće, i zemlja se doimala spokojnije, ili, moglo bi se reći, pitomije. Morali smo pristati na jednom otoku kako bi nas pregledali zbog kolere, jer su je mnogi prije nas unijeli brodom u zemlju; no, kako su neki putnici na našem brodu pomrli od drugih bolesti - još četvero osim majke, dvoje od sušice i jedan od moždane kapi, a jedan je skočio u more - dopustili su nam da nastavimo putovanje.

Pružila mi se prilika da djecu dobro izribam u rijeci premda je bila vrlo hladna - barem lica i ruke koji su vapili za pranjem.

Sutradan smo ugledali grad Quebec, na klisuri iznad rijeke. Kuće su bile kamene, a u luci je bilo mnogo piljara i pokućara, koji su prodavali svoju robu, pa sam od jedne žene kupila malo luka. Govorila je samo francuski, ali sporazumjele smo se prstima; uvjerena sam da mi je spustila cijenu zbog djece i njihovih mršavih malih lica. Bacili smo se na taj luk i pojeli ga sirovoga, poput jabuka, pa smo poslije bili napuhnuti, ali ne sjećam se da mi je luk ikad tako išao u tek.

Neki su se putnici iskrcali u Quebecu da ondje okušaju sreću, no mi smo nastavili putovanje.

Ne mogu se više ničega sjetiti što bih trebala spomenuti o ostatku putovanja. Putovali smo i putovali, uglavnom neudobno, katkada kopnom da izbjegnemo

brzice, a zatim drugim brodom Ontarijskim jezerom, koje je više nalikovalo na more negoli na jezero. Bockali su nas rojevi i rojevi mušica i komaraca velikih poput miševa; a djeca su se češala do krvi. Naš je otac bio turoban i sjetan, često govoreći da ne zna kako će se snaći bez naše majke. U tim trenutcima bilo je najbolje da šutimo.

Napokon stigosmo u Toronto gdje se, kako su govorili, mogla besplatno dobiti zemlja. Grad nije na povoljnom položaju, jer je u nizini i vlažan je; toga dana padala je kiša, gradom su hitala mnoga kola i ljudi, a posvuda je bilo blata osim u glavnim ulicama koje su bile popločene. Kiša je bila blaga i topla, a zrak gust, vlažan i ljepljiv poput ulja na koži; poslije sam doznala da je takvo vrijeme uobičajeno za to godišnje doba i pogodno za razvitak mnogih groznica i ljetnih bolesti. Neke su četvrti imale plinsko osvjetljenje, ali ne onako veličanstveno kao u Belfastu.

Ljudi su, čini se, bili vrlo izmiješani, s mnogo Skota i malo Iraca, a bilo je tu, dakako, Engleza, mnogo Amerikanaca i nešto Francuza; i Indijanaca, premda nisu imali perje; i Nijemaca; ukratko, ljudi svih boja kože, a to je za mene bilo novo; i nikada niste znali koji ćete jezik čuti.

Oko luke bilo je mnogo krčmi i mnogo pijanaca zbog mornara, i sve se doimalo poput Babilonske kule.

Međutim, toga prvog dana nismo vidjeli mnogo u gradu, jer smo se morali pobrinuti za krov nad glavom, što jeftiniji. Naš se otac sprijateljio s jednim čovjekom s broda koji nam je dao nekoliko obavijesti, pa nas je ostavio s vrčem jabukovače, stiješnjene među našim sanducima u sobi nekakve gostionice, koja je bila prljavija od svinjca, te se otišao još malo propitati.

Vratio se ujutro i rekao nam da je našao smještaj, pa smo otišli onamo. Pronašao ga je istočno od luke, blizu Lot Streeta, u stražnjem dijelu kuće koja je doživjela bolje dane. Naša gazdarica, gospođa Burt, bila je čestita udovica jednoga pomorca, ili nam je barem tako rekla, prilično debela i crvena lica, sa zadahom dimljene jegulje; bila je nekoliko godina starija od mojega oca. Živjela je u prednjem dijelu kuće, koji je vapio za bojenjem, a mi smo stanovali u stražnjem dijelu, više nalik na šupu. Ispod kuće nije bilo podruma, i bila sam sretna što nije zima, jer bi nas vjetar propuhao. Podovi su bili od širokih dasaka, postavljenih preblizu zemlje, pa bi se žohari i druge male životinje probijali kroz pukotine između dasaka, osobito poslije kiše, a jednoga jutra našla sam i živoga crva.

Sobe nisu bile namještene, no gospođa Burt nam je posudila dva kreveta s madracima punjenima komušinom, sve dok otac ponovno ne stane na noge, rekla je,

poslije tužnog udarca koji ga je snašao. Vodu smo crpli iz pumpe na dvorištu; kuhali smo na željeznom štednjaku u prolazu između jednoga i drugog dijela kuće. To nije bio pravi štednjak nego grijalica, ali ja sam se trudila koliko sam mogla, i nakon kratke borbe, naučila sam njime rukovati i prisiliti ga da skuha vodu u kotliću. Bio je to prvi željezni štednjak s kojim sam imala posla, pa možete zamisliti da je bilo trenutaka tjeskobe, a da dim i ne spominjem. No goriva je bilo dostatno jer je cijela zemlja bila prekrivena drvećem, koje su marljivo sjekli i odvozili. Osim toga, bilo je drvenih otpadaka, jer se mnogo gradilo, pa ste od radnika mogli dobiti ostatke dasaka za smiješak i trud za odnošenje.

No, istini za volju, gospodine, nije bilo posebnog nakuhavanja, jer je naš otac rekao da mora štedjeti ono malo novca što ga imamo kako bi čvrsto stao na vlastite noge čim mu se ukaže prilika; stoga smo u početku živjeli uglavnom od zobene kaše. No, gazdarica je imala kozu u šupi na drugom kraju dvorišta i davala nam je svježe mlijeko, a kako je već bio kraj lipnja, dala nam je i malo luka iz vrta, a mi smo joj zauzvrat plijevili korov kojega je bilo napretek; a kad bi mijesila kruh, napravila bi i jednu štrucu za nas.

Rekla je da joj je žao što je naša majka umrla. Ona nije imala djece, jedino dijete umrlo joj je od kolere kad i njezin ljubljeni muž, pa joj je nedostajao zvuk koraka malih nogu, tako je barem govorila našem ocu. Sjetno nas je gledala i nazivala ubogim janjcima bez majke ili anđelčićima, premda smo bili u prnjama, a nismo bili ni previše čisti. Mislim da se njoj motala po glavi udaja za mojega oca; pokazivao je svoje najbolje osobine i počeo voditi brigu o svojem izgledu; a takav čovjek, tek odnedavno udovac i s toliko djece, gospođi se Burt doimao poput zrele kruške koja tek što nije pala sa stabla. Često ga je pozivala u prednji dio kuće da ga utješi; govorila mu je da nitko poput nje, koja je i sama udovica, ne zna kako mu je, kako ti je kad izgubiš bračnoga druga, to te obori s nogu, i čovjeku je tada prijeko potreban pravi prijatelj koji suosjeća, netko tko će s tobom podijeliti tugu, i dala mu je naslutiti da je baš ona kao stvorena za to; i možda je imala pravo, jer nije bilo drugih kandidata.

Naš je otac shvatio mig i prihvatio igru, hodao uokolo skršen od bola, s uvijek spremnim rupčićem; i govorio je kako mu je srce živo iščupano iz tijela i kako ne zna što će bez ljubljene družice, koja je sada na nebu, jer je bila predobra za ovaj svijet, i kad ima sva ta nevina ustašca koja mora nahraniti. Često sam ga slušala kako u gazdaričinom salonu govori o tome, jer pregradni zid u kući nije bio predebeo, i kad biste stavili čašu na zid i uho na drugi kraj čaše, mogli ste čuti još i bolje. Imali smo tri čaše koje nam je posudila gospođa Burt, sve sam ih iskušala i ubrzo odabrala najbolju za tu svrhu.

Bilo mi je vrlo teško kad je umrla naša majka, ali sam se trudila da sačuvam prisutnost duha u svim tim nevoljama i podmetnem leđa; i okretao mi se želudac slušajući oca kako cmizdri. Mislim da sam ga tek tada iskreno zamrzila, osobito kad sam se sjetila kako je postupao s majkom dok je bila živa - kao da je bila otirač za njegove čizme. A ja sam znala što gospođa Burt nije znala - da sve to glumi i da nastoji utjecati na njezine osjećaje, jer je kasnio sa stanarinom potrošivši novac u prvoj krčmi; zatim je prodao mamine porculanske šalice s ružama, i premda sam ga zaklinjala da mi ostavi razbijeni čajnik, prodao je i njega, jer je rekao da se nije potpuno razbio i da će se moći slijepiti. I majčine cipele nestale su na isti način, i naša najbolja plahta; mogla sam je glatko uporabiti za ispraćaj moje uboge majke, kako bi bilo i dolično.

Izlazio bi iz kuće šepireći se kao paun, pretvarajući se da traži posao, ali ja sam znala kamo ide, osjetila bih to po zadahu kad bi se vratio. Promatrala bih ga kako tetura ulicom i gura rupčić u džep; i naša je gazdarica ubrzo odustala od svoje nakane da ga utješi, pa više nije bilo pozivanja na čaj u salonu; i prestala nas je opskrbljivati mlijekom i kruhom, zatražila da joj vratimo čaše i platimo stanarinu, jer će nas inače izbaciti sa svom našom imovinom.

U to doba otac mi je počeo govoriti kako sam već gotovo odrasla i kako ga dovodim na prosjački štap, kako je vrijeme da odem u svijet i počnem zarađivati za kruh, kao i moja sestra prije mene, premda nam od svoje nadnice nikada nije slala dovoljno, nezahvalna drolja. A kad sam ga pitala tko će se brinuti za dječicu, rekao je da će to biti moja mlađa sestra Katey. Bilo joj je devet godina, gotovo deset. I uvidjela sam da nema drugog izlaza.

Nisam imala ni pojma kako da nađem mjesto, ali sam upitala gospodu Burt, jer je ona bila jedina osoba koju sam poznavala u gradu. Htjela nas se osloboditi, a tko bi je i okrivio zbog toga; no, vidjela je u meni nadu u povrat svojega novca. Njezina je prijateljica poznavala domaćicu u kući gospođe Parkinson, supruge gradskoga vijećnika, i čula je da im treba još jedna pomoćnica u kući; stoga mi je rekla da se uredim, posudila mi svoju čistu kapu i sama me tamo odvela i predstavila domaćici. Rekla je da sam radišna i marljiva, dobre ćudi i da osobno jamči za mene. Zatim je rekla da je moja majka umrla na brodu, da joj je grob u moru, i domaćica se složila da je to tužno i pogledala me malo bolje. Opazila sam da nema ništa bolje od smrti da nešto postigneš.

Domaćica, gospođa Honey, bila je medena samo imenom, jer je bila ispijena i šiljasta nosa poput gasila za svijeće. Doimala se kao da živi od korica staroga kruha i obrezina sira, što je najvjerojatnije i činila, jer je bila osiromašena engleska gospođa

iz dobre obitelji koja je morala obavljati posao domaćice samo zbog smrti svojega muža, jer je ostala bez igdje ičega u ovoj zemlji i nije imala svojega novca. Gospođa joj je Burt rekla da mi je trinaest godina, a ja joj nisam proturječila - već me je prije upozorila da će tako biti najbolje, jer ću imati više izgleda da me primi; a to i nije bila potpuna laž, jer sam trebala navršiti trinaestu za manje od mjesec dana.

Gospođa Honey pogledala me je skupljenih usana i rekla da sam strašno mršava i da se nada kako nisam bolesna i upitala je od čega je umrla moja majka; no, gospođa Burt je rekla od ničega zaraznog, da sam samo malo premalena za svoje godine i da još nisam narasla do pune visine, ali da sam vrlo žilava i da me je vidjela kako nosim naramke drva kao muškarac.

Gospođa Honey primila je to oprezno, frknula nosom i pitala jesam li nagle ćudi, jer su crvenokosi ljudi često takvi; a gospođa je Burt rekla da imam najblažu ćud na svijetu i da sam podnijela sve svoje muke i kršćanski se pomirila sa sudbinom poput svetice. Te su riječi potaknule gospođu Honey da upita jesam li katoličke vjere, jer su ti iz Irske uglavnom katolici; i ako je tako, ona ne želi imati posla sa mnom, jer su katolici praznovjerni i buntovni papisti koji uništavaju zemlju; no, odahnula je kad je čula da nisam. I gospođa Honey je upitala znam li šivati, i gospođa Burt je rekla da znam, brzo kao vjetar, i gđa Honey upitala je izravno mene da li je to istina; i uzrujano sam joj rekla kako sam od malih nogu pomagala majci šivati košulje, kako znam izrađivati lijepe rupice za dugmad, krpati čarape, i nisam joj se zaboravila obratiti s gospođo.

Zatim je gospođa Honey zastala kao da nešto zbraja u glavi; a tada je zatražila da mi pogleda ruke. Možda je htjela vidjeti jesu li to ruke osobe koja naporno radi; no, nije ju to trebalo zabrinjavati, jer su mi ruke bile hrapave i crvene da ih grublje poželjeti nisam mogla, pa je bila zadovoljna. Kao da kupuje konja; iznenadila sam se kad nije tražila da mi pogleda u zube, ali, mislim, ako nekomu plaćate, očekujete da vam to pošteno i uzvrati.

Gospođa Honey se naposljetku posavjetovala s gospođom Parkinson, suprugom gradskoga vijećnika, i sutradan me je obavijestila da dođem.

Rekla je da će mi plaćati stan i hranu i jedan dolar na mjesec, manje mi mirne savjesti nije mogla platiti; no, gospođa Burt je rekla da mogu tražiti više kad se uhodam i budem starija. A za jedan dolar moglo se kupiti više nego danas. Što se mene tiče, bila sam zadovoljna što ću zarađivati vlastiti novac i mislila da je to bogatstvo.

Moj se otac zanosio mišlju kako ću trčati između te dvije kuće i spavati u našem domu, kako je nazivao naše dvije ruševne prostorije, te da ću kao dotad, čim ustanem, naložiti onaj nemogući štednjak, pristaviti kotlić vode, a potkraj dana sve pospremiti i povrh toga oprati rublje, onoliko koliko smo ga mogli oprati jer nismo imali bakreni lonac, a bilo je besmisleno tražiti od oca da troši novac i na najlošiji sapun. No, Parkinsonovi su htjeli da stanujem kod njih; i trebala sam nastupiti početkom tjedna.

I premda mi je bilo žao što se moram odvojiti od braće i sestara, bila sam sretna što moram otići, jer bi inače ubrzo bilo slomljenih kostiju kad bih se potukla s ocem. Što sam bila starija, manje je bio zadovoljan sa mnom, a i sama sam izgubila svu prirodnu vjeru djeteta u roditelja, jer je zapio kruh iz usta vlastite djece i ubrzo bi nas prisilio da prosimo ili krademo ili činimo još gore stvari. Vratio mu se i bijes, jači od onoga prije majčine smrti. Ruke su mi već bile crne i modre, a tada me je jedne noći bacio na zid, onako kako je to činio s majkom, vičući da sam drolja i kurva, pa sam se onesvijestila; i poslije sam se bojala da će mi slomiti kralježnicu i obogaljiti me. No, pošto bi ga tako zgrabio bijes, ujutro bi se probudio i rekao da se ničega ne sjeća i da nije bio pri sebi i da ne zna što mu je bilo.

Premda sam bila umorna kao pas potkraj dana, ležala bih budna razmišljajući o tome. Nikada se nije znalo kad će tako izgubiti glavu i podivljati, prijetiti da će ubiti ovoga ili onoga, uključujući svoju djecu, bez ikakva prepoznatljiva razloga, osim opijanja.

Počela sam razmišljati željeznom loncu i o tome koliko je težak; i kad bi slučajno pao na njega dok spava, smrskao bi mu lubanju i ubio ga, a ja bih rekla da je to bio nesretan slučaj; no, nisam htjela da zbog toga zapadnem u smrtni grijeh, premda sam se bojala da će me na to natjerati žestok gnjev koji sam osjećala u duši.

I tako, dok sam se spremala za odlazak u kuću gospođe Parkinson, zahvaljivala sam Bogu što me nije odveo na put iskušenja i molila se da me od toga sačuva i u buduća vremena. Gospođa Burt poljubila me na rastanku i zaželjela mi sve dobro, i unatoč njezinu debelom i pjegavom licu i vonju na dimljenu ribu, njezin me zagrljaj razveselio, jer na ovom svijetu morate primiti svaku mrvicu ljubaznosti gdje god na nju naiđete, jer ona ne raste na drveću. Mališani su plakali kad sam odlazila sa svojim zavežljajem i majčinim šalom, i rekla sam im da ću ponovno doći i posjećivati ih; a tako sam i mislila u to doba. Oca nije bilo kod kuće kad sam odlazila. To je i bilo dobro, jer bi najvjerojatnije, žao mi je što to govorim, dobacivali jedno drugomu psovke, premda bi moje bile neizrečene.

Uvijek je pogrešno dobacivati psovke jačemu od sebe, osim ako je između vas

ograda.

16.

Od dr. Simona Jordana, kod g. bojnika C. D. Humphreyja, Lower Union Street, Kingston, Canada West, dr. Edwardu Murchieju, Dorchester, Massachusetts, Sjedinjene Američke Države

15. svibnja 1859.

Dragi moj Edwarde,

pišem Ti ovo u kasne noćne sate kakve smo često zajedno provodili, u ovoj vraški ledenoj kući, koja je u tom pogledu potpuno ista kao i naš stan u Londonu. No, ubrzo će biti prevruće, pa će nas napasti neugodni vlažni mijazmi[4] i ljetne bolesti, ali na njih ću se potužiti kad dođu na red.

Hvala Ti na pismu i radosnim vijestima. Znači, zaprosio si lijepu Corneliju i ona je pristala!

Oprostit ćeš starom prijatelju što ne izražava veliko iznenađenje, jer si to dovoljno jasno napisao između redaka u svojim pismima, pa čovjek ne mora biti previše pronicav da to nasluti. Molim Te, primi moje najsrdačnije čestitke. Prema onomu što znadem o gđici Rutherford, doista si sretnik. U takvim trenutcima zavidim onima koji su našli sigurno utočište za svoje srce; ili im možda zavidim što imaju srce da ga podare. Često mislim da ga ja uopće nemam i da umjesto njega imam samo srcoliki kamen; i stoga sam osuđen da »lutam sam kao oblak«, kako kaže Wordsworth.

Vijesti o Tvojim zarukama nedvojbeno će ohrabriti moju milu majku i potaknuti je na još jače napore da me oženi! Osim toga, ne sumnjam da će protiv mene iskoristiti Tebe kao uzor čestitosti i kao štap kojim će me udariti, kad god se za to ukaže prilika. Ona, nedvojbeno, ima pravo. Prije ili poslije morat ću odbaciti

skrupule i poslušati biblijsku zapovijed »plodite se i množite«. Svoje kameno srce morat ću predati u ruke neke bajne djeve koja neće previše prosvjedovati što to nije pravo srce od krvi i mesa i koja će imati dovoljno novčanih sredstava da vodi brigu o njemu; jer, poznato je, kameno je srce zahtjevnije glede lagodna života od drugih srdaca.

Unatoč tom svojem nedostatku, moja mila majka nastavlja plesti bračnu mrežu. Trenutno pjeva hvalospjeve o gđici Faith Cartwright koju si, ako se sjećaš, upoznao prije nekoliko godina kad si nas posjetio. Čujem da joj je boravak u Bostonu bio vrlo koristan, a znam sigurno - a i Ti znaš, dragi moj Edwarde, jer si sa mnom studirao na Harvardu - da to nikomu nije koristilo; no, sudeći po načinu na koji moja majka slavi *moralne* vrline te mlade dame, bojim se da se ta korist ne odnosi na njezine vanjske čari. Nažalost, djevojka koja bi imala moć da tvojega ciničnog starog prijatelja pretvori u privid ljubavnika bila bi drukčija od besprijekorne i hvalevrijedne Faith.

No, dosta gunđanja i mrzovolje. Od srca mi je drago za Tebe, dragi prijatelju, i plesat ću na Tvojoj svadbi s najvećim užitkom, budem li u Tvojoj blizini kad bude vjenčanje. Vrlo si ljubazan - uza svu svoju zanesenost - što se zanimaš kako napredujem s Grace Marks. Zasada Ti ne mogu mnogo reći, ali kako su metode koje primjenjujem postupne i kumulativne glede svojega učinka, nisam ni očekivao brze rezultate.

Moj je cilj probuditi usnule dijelove njezina mozga - prodrijeti ispod praga njezine svijesti i otkriti sjećanja koja su ondje zacijelo zakopana. Približavam se njezinu duhu kao zaključanoj škrinji za koju moram pronaći pravi ključ; no, zasada, moram priznati, nisam daleko odmaknuo.

Pomoglo bi mi kad bi ona doista bila luda ili barem malo luđa negoli se čini; no, dosad je pokazala prisebnost na kojoj bi joj pozavidjela i vojvotkinja. Još nisam upoznao takvu potpuno zakopčanu ženu. Osim one epizode u doba mojega dolaska - nažalost, došao sam prekasno da bih je doživio - nije bilo ekscesa. Glas joj je tih i ugodan, uglađeniji od glasova uobičajenih kod posluge - vještina koju je nedvojbeno svladala služeći dugo u kućama ljudi na višoj društvenoj ljestvici; nije zadržala gotovo ni truna sjevernoirskoga naglaska s kakvim je zacijelo došla, premda to nije tako neobično, jer je u to doba bila još dijete, a sada već više od pola života živi na ovom kontinentu.

»Sjedi na jastuku i spaja iglom šavove lijepe«, posve hladnokrvna, čedno stisnutih usta poput guvernante, a ja se podbočim laktovima na stolu nasuprot njoj, razbijajući sebi glavu i uzalud se trudim kako bih je naveo da mi otvori srce, da mi se otvori poput kamenice. Premda se čini da je prilično iskrena, polazi joj za rukom da

mi kaže što je moguće manje ili što je moguće manje od onoga što ja želim čuti; premda sam uspio mnogo doznati o njezinoj obiteljskoj situaciji dok je bila dijete, o prekooceanskom, emigrantskom putovanju; no, ništa ne ide dalje od uobičajenoga - samo uobičajeno siromaštvo i poteškoće itd.

One koji vjeruju da je umna poremećenost nasljedna, mogla bi donekle utješiti činjenica da je njezin otac pijanac, a možda i palikuća; no, unatoč nekim oprečnim teorijama, ja nisam nipošto uvjeren da su takve sklonosti bezuvjetno nasljedne.

A kad je o meni riječ, da me njezin slučaj ne privlači, poludio bih od dosade; ovdje nemam mnogo društva i nikoga tko bi sa mnom podijelio osjećaje i zanimanje, osim možda dr. DuPonta koji ovdje gostuje kao i ja; no, on je odani pristaša onoga škotskog čudaka Braida, a i sam je čudan svat. Zabave i razonode također ima malo; stoga sam odlučio zamoliti gazdaricu da mi dopusti kopati u njezinu vrtu - koji je grozno zapušten - i posaditi malo zelja i tako dalje, samo radi zabave i razgibavanja. Vidiš li dokle je to dotjeralo mene koji gotovo nikada u životu nisam držao motiku u ruci!

No, prošla je ponoć, i sada moram završiti i leći u hladan i samotan krevet. Želim Ti sve najbolje i vjerujem da je Tvoj život uspješniji i da nije tako zamršen kao život

Tvojega starog prijatelja

Simona

VI.

TAJNA LADICA

Histerija - ti se napadaji javljaju uglavnom u mladih, nervoznih, neudanih žena... Mlade žene, koje trpe od tih napadaja, obično misle da boluju od »svih smrtničkih zala«; i lažni simptomi bolesti, koji se na njima očituju, nalik su na prave, pa je često vrlo teško otkriti razliku. Samim tim napadajima prethodi uglavnom velika malodušnost, plač, mučnina, lupanje srca itd... Pacijentica tada gubi svijest; baca se na sve strane, na usta joj izlazi pjena, govori nesuvislo, a zatim je spopadaju napadaji smijeha, plača ili vrištanja. Kad napadaj prođe, pacijentica uglavnom gorko plače, katkada je svjesna svega, a katkada nije...

ISABELLA BEETON,

Priručnik za domaćinstvo, 1859.- 1861.

Moje bi je srce čulo i zakucalo,

Da je i zemlja na postelji zemljanoj;

Moj bi je prah čuo i oživio,

Kad bih i stoljeće mrtav počivao;

Trgnuo bih se i pod nogama joj zadrhtao,

I u cvat se, grimizan i crven, raspršio.

Alfred, Lord Tennyson,

Maud, 1855.

17.

Simon sanja o hodniku. To je hodnik na tavanu njegove kuće, njegove stare kuće, kuće njegova djetinjstva; velike kuće koju su imali prije očeve propasti i smrti. Tu su nekoć spavale sluškinje. Bio je to tajni svijet, svijet koji kao dječak nije smio istraživati, ali to je ipak činio, šuljajući se u čarapama, tiho poput uhode. Osluškujući uz poluotvorena vrata. O čemu su razgovarale kad su mislile da ih nitko ne može čuti? Kad se osjećao vrlo hrabrim, usudio bi se ući u njihove sobe znajući da su dolje.

Drhteći od uzbuđenja, pregledavao bi njihove stvari, njihove zabranjene stvari; polako bi izvlačio ladice, doticao drveni češalj sa dva slomljena zupca, brižljivo smotanu vrpcu; kopao bi po kutovima, iza vrata: zgužvana podsuknja, pamučna čarapa, samo jedna. Dotaknuo bi je; bila je topla pod rukom. U njegovu snu hodnik je isti, samo veći. Zidovi su viši i žući: blistaju kao da ih Sunce obasjava. No, vrata su zatvorena i zaključana. Pokušava ih otvoriti, jedna za drugima, podižući zasune, blago gurajući, ali vrata ne popuštaju.

A unutra su ipak ljudi, osjeća ih. Žene, sluškinje. Sjede na rubovima uskih postelja, u bijelim pamučnim potkošuljama, spuštene kose koja im se kovrča na ramenima, razdvojenih usana, blistavih očiju. Čekaju ga.

Vrata na kraju hodnika ipak se otvaraju. Iza njih je more. Ne može se zaustaviti, već je unutra, voda mu se sklapa nad glavom, a iz njega se diže bujica srebrnih mjehurića. U ušima mu zvoni, čuje slab i drhtav smijeh; zatim ga miluju mnoge ruke. To su ruke tih sluškinja; samo što one znaju plivati. No, sada plivaju dalje od njega, ostavljajući ga. On ih doziva, *Pomozite mi,* ali njih više nema.

Drži se za nešto: za slomljeni stolac. Valovi se dižu i spuštaju. Unatoč uzburkanosti nema vjetra, i zrak je oštar i čist. Mimo njega, gotovo na domak ruke, plutaju razni predmeti: srebrni poslužavnik, dva svijećnjaka, zrcalo, gravirana burmutica, zlatni sat koji daje cvrkutave zvukove, poput cvrčka. Predmeti koji su nekada bili očevi, ali su prodani poslije njegove smrti. Dižu se iz dubina poput mjehurića, i sve ih je više i više; dižu se na površinu, polako izvrću, poput nadutih, mrtvih riba. Nisu tvrdi, poput kovine, nego su mekani; ljuskavi su, poput jegulja.

Gleda ih, užasnut, jer se sada skupljaju, isprepleću, ponovno oblikuju. Rastu im ticala. Mrtva ruka. Njegov otac na vijugavu putu povratka u život. Simona svladava jak osjećaj da je prekoračio granicu dopuštenoga.

Budi se, srce mu snažno lupa, plahte i pokrivač zapleteni oko njega, jastuci na podu. Kupa se u znoju. Leži mirno neko vrijeme, razmišljajući, čini mu se da razumije slijed asocijacija koji je zacijelo doveo do toga sna: Graceina priča o putovanju preko Atlantika, ispraćaj pokojnice u more, katalog kućanskih predmeta i, naravno, nasilni otac. Jedan otac vodi k drugomu.

Gleda na džepni sat koji je na noćnom ormariću: zaspao je, iznimno. Nasreću, doručak kasni; no, mrzovoljna će Dora doći svakoga trenutka, a on ne želi da ga ona iznenadi u noćnoj košulji, uhvati u lijenosti. Prebacuje na sebe kućni ogrtač i brzo sjeda za pisaći stol, s leđima prema vratima.

Pribilježit će svoj san u dnevnik što ga vodi za takve svrhe.

Jedna škola francuskih *aliénistes* preporučuje bilježenje snova kao dijagnostičkoga sredstva - i vlastitih snova i snova svojih pacijenata, radi usporedbe. Oni smatraju snove i somnambulizam manifestacijom animalnoga života koji se nastavlja ispod razine svijesti, skriven od očiju, izvan dosega volje. Možda su kuke - zapravo, šarke - u lancu sjećanja, smještene ondje? Morat će ponovno pročitati knjigu Thomasa Browna o asocijaciji i sugestiji te Herbartovu teoriju o pragu svijesti - onoj crti koja dijeli ideje koje se opažaju pri punoj dnevnoj svjetlosti od onih koje zaboravljene vrebaju u sjenama podsvijesti. Morcau de Tours smatra san ključem znanja o duševnim bolestima, a Maine de Biran držala je da je svjesni život samo vrsta otoka, koji plovi na mnogo većoj podsvijesti, te vuče iz njega misli poput riba. Naši opažaj i poznatoga tek su mali dio onoga što je možda pohranjeno u toj tamnoj riznici. Izgubljeno pamćenje leži duboko dolje poput potonula blaga, koje čeka da ga izvadimo, komad po komad, ako se uopće može izvaditi; a amnezija bi zapravo mogla biti nekakva vrsta obrnutoga procesa od sanjanja; utapanje sjećanja, uranjanje...

Iza njegovih leđa otvaraju se vrata: ulazi njegov doručak. Marljivo umače pero. Čeka tresak poslužavnika, zveckanje posuđa na drvenoj površini, ali ne čuje ništa.

- Samo ga spusti na stol, dobro? - kaže on ne okrećući se.

Čuje se zvuk kao kad zrak izlazi iz maloga mijeha, pa zaglušni prasak. Prva mu je pomisao da je Dora zavitlala poslužavnik prema njemu - ona mu oduvijek budi u mislima sliku jedva zatomljenog i potencijalno zločinačkog nasilja. On nehotice viče, skače i naglo se okreće. Na podu, među krhotinama razbijena porculana i upropaštene hrane, leži njegova gazdarica, gospođa Humphrey, koliko je duga i široka.

On hita k njoj; kleči i opipava bilo. Barem je još živa. Podigne joj jednu vjeđu, zapaža mutnu bjeloočnicu. Brzo joj razvezuje ne baš čistu pregaču, i u njoj prepoznaje onu koju obično nosi prljava Dora; zatim otkopčava haljinu sprijeda, zapaža da joj nedostaje jedno dugme i da na tom mjestu još vise končići. Opipava unutarnje slojeve odjeće i napokon uspijeva nožićem prerezati vrpce njezina steznika i osloboditi miris vodice od ljubica, jesenskoga lišća i vlažne puti. Ima je više no što je pretpostavljao, premda nipošto nije debela.

Nosi je u svoju spavaću sobu - sofa u njegovoj dnevnoj sobi premalena je - poliježe je na krevet, stavlja joj jastuk ispod stopala kako bi joj se krv lakše vratila u glavu. Razmišlja bi li joj izuo cipele - koje danas još nisu očišćene - ali zaključi da bi takva prisnost bila neopravdana.

Gospođa Humphrey ima skladne gležnjeve od kojih on okreće pogled; kosa joj je kuštrava od pada. Ovako izgleda mlađa no što je mislio; a kako joj je nesvijest izbrisala uobičajeni izražaj napete tjeskobe, mnogo je privlačnija. Stavlja joj uho na prsa i sluša: srce kuca pravilno. Znači, obična nesvjestica. Moči ručnik u vodi iz vrča i stavlja joj ga na lice i potiljak. Vjeđe joj podrhtavaju.

Simon ulijeva pola čaše vode iz boce na noćnom ormariću i dodaje dvadeset kapljica otopine mirisave soli - lijeka što ga uvijek nosi sa sobom u poslijepodnevne posjete ako slična slabost uhvati Grace Marks, jer kažu da je sklona nesvjesticama - i, podignuvši glavu gospođi Humphrey, prinosi čašu njezinim usnama.

- Popijte ovo.

Ona nespretno guta, zatim diže ruku na glavu. Na obrazu ima crvenu mrlju koju on sada opaža. Možda taj nitkov, njezin muž, nije samo pijanac nego je i grubijan. Premda mu je to više nalik na trag jake pljuske, a muškarac kakav je bojnik sigurno bi je udario stisnutom šakom. Simon osjeća kako ga preplavljuje val zaštitničke sućuti koju on sebi doista ne smije dopustiti. Ta je žena samo njegova gazdarica; inače mu je posve strana. Ne želi mijenjati ovo stanje unatoč predodžbi koja mu se iznenada nameće, nehotice - izazvana nedvojbeno pogledom na nemoćnu ženu u neredu svoje postelje - predodžbi gospođe Humphrey u polusvjesnu stanju kako

bespomoćno lamata rukama po zraku, bez steznika i gotovo strgnutoga prslučića, njezine noge - začudo, još u cipelama - grčevito se trzaju, a ona mijauče slabašnim glasom dok je divljački obljubljuje nekakva trupina nimalo nalik na njega; premda se čini da je s njegova motrišta toga prljavog prizora - odozgora i sa strane - vatirani kućni ogrtač isti kao njegov.

Uvijek su ga zanimale te manifestacije mašte, jer ih je i u sebi promatrao. Odakle su? Ako se javljaju kod njega, zacijelo se pojavljuju i kod većine drugih muškaraca. On je pri zdravoj pameti i normalan, pa je potpuno razvio racionalne sposobnosti svojega mozga; pa ipak, ne može uvijek upravljati tim slikama. Pristojni muškarac i surovi zlotvor - luđak, recimo - razlikuju se možda samo prozirnom, vanjskom uglađenošću kao posljedicom voljnoga samoobuzdavanja.

- Ne bojte se - kaže joj blago. - Pali ste. Morate mirno ležati dok vam ne bude bolje.

- Ali... već ležim na krevetu. - Gleda oko sebe.

- To je moj krevet, gospođo Humphrey. Morao sam vas prenijeti na njega, jer nije bilo prikladnijeg mjesta.

Obrazi su joj sada rumeni. Zapaža da on na sebi ima kućni ogrtač. - Moram smjesta otići.

- Nemojte, molim vas, zaboraviti da sam liječnik, i u ovom trenutku moja ste pacijentica. Kad biste sada pokušali ustati, moglo bi se ponoviti.

- Ponoviti?

- Pali ste dok ste nosili - čini mu se nepristojnim da joj to spomene - poslužavnik s doručkom. Smijem li vas pitati... što je s Dorom?

Na njegovo zaprepaštenje, ali ne i na iznenađenje, ona se rasplače.

- Ne mogu joj platiti. Dugujem joj plaću za tri mjeseca; uspjela sam prodati neke... neke osobne predmete, ali mi je muž uzeo novac, prije dva dana. Odonda se nije vratio. Ne znam kamo je otišao. - Vidljivo se napreže kako bi zatomila suze.

- A jutros?

- Malo smo... razgovarale. Uporno je tražila da joj platim. Rekla sam joj da ne mogu, da je to nemoguće. Tada će ona sebi, rekla je, sama naplatiti. Počela je pretraživati ladice pisaćega stola, mislim da je tražila nakit. Kako ga nije našla, rekla je da će uzeti moj vjenčani prsten. Od zlata je, ali vrlo jednostavan. Nastojala sam ga obraniti od nje. Rekla je da nisam poštena. Ona... udarila me je. Zatim je uzela prsten

i rekla da više ne želi biti moja neplaćena robinja, a zatim je izišla iz kuće. Poslije toga sama sam vam spremila doručak i ponijela ga gore. Što sam drugo mogla učiniti?

Znači, nije muž, pomisli Simon. Bila je to ta prasica Dora. Gospođa Humphrey ponovno plače, tiho, bez napora, kao da su ti jecaji ptičji pjev.

- Zacijelo imate prijateljicu kojoj možete otići. Ili koja može doći k vama. - Simon jedva čeka da gospođu Humphrey sa svojih leđa prebaci na tuđa. Žene pomažu jedna drugoj; njihov je djelokrug pomaganje patnicima. Kuhaju govedsku juhu i hladetinu. Pletu tople šalove. Tapšaju jedna drugu po ramenu i tješe.

- Nemam ovdje prijateljica. Tek smo se nedavno doselili u ovaj grad pošto... pošto smo zapali u novčane poteškoće u prijašnjem prebivalištu. Moj je muž odbijao posjete. Nije htio da ja izlazim.

Simonu sine korisna misao. - Morate nešto pojesti. Osjećat ćete se jači.

Ona se smješka na te riječi. - U kući nema ništa, doktore Jordan. Vaš je doručak bio posljednje jelo. Nisam jela dva dana, sve od odlaska mojega muža. Ono malo što je ostalo pojela je Dora. Ja sam pila samo vodu.

I tako se Simon iznenada našao na tržnici kupujući namirnice za tjelesno održavanje svoje gazdarice, svojim novcem. Pomogao je gospođi Humphrey da stubištem siđe u svoj dio kuće; tražila je to od njega govoreći kako ne može sebi dopustiti da je muž, kad se vrati, nađe u podstanarevoj spavaćoj sobi. Nije se iznenadio kad je vidio da u tim prostorijama gotovo nema pokućstva: u salonu je ostao samo stol s dva stolca. No, u spavaćoj sobi u stražnjem dijelu kuće ipak je ostao krevet na koji je smjestio gospođu Humphrey, živčano iscrpljenu. A i pregladnjelu: nije čudno što je tako mršava. Okrenuo je glavu od postelje i od prizora bračne bijede koji su se zacijelo tu odigravali.

Zatim se vratio gore u svoje prostorije s prljavim vjedrom što ga je uspio naći; u kuhinji je bio nered. Očistio je i oprao pod od prolivena doručka i razbijena posuđa, zapazivši da je razbijeno jaje barem ovaj put bilo izvrsno skuhano.

Vjerojatno će joj morati otkazati stan, a to će biti nezgodno; premda je i to bolje nego uništiti svoj život i rad, a to bi se svakako dogodilo kad bi morao ostati. Nered, kaos, ovrhovitelji koji bi nedvojbeno dolazili po pokućstvo u njegove sobe. No, ako ode, što će biti s tom jadnicom? Nije ju htio imati na savjesti, a imat će je sigurno

ako ona umre od gladi na ulici.

U kiosku jedne stare seljanke kupuje jaja, slanine i sira i nekakav razvodnjeni maslac; u dućanu kupuje čaj zamotan u papir. Htio bi uzeti kruha, ali ga ne vidi. On i ne zna kupovati u dućanu. Već je i prije bio na tržnici, ali nakratko, kako bi kupio povrće nadajući se da će njime potaknuti Graceino pamćenje. Sada je sve potpuno drukčije. Gdje se kupuje mlijeko? Zašto nema jabuka? Taj svijet nije nikada istraživao, jer ga nije mučila znatiželja odakle dolazi hrana sve dotle dok dolazi. Drugi su kupci na tržnici sluškinje, s košarama preko ruku; ili pak žene iz siromašnijih klasa, u otrcanim šeširićima i šalovima. Osjeća kako mu se smiju iza leđa.

Vraća se, a gospođa Humphrey već je na nogama. Omotana je poplunom, počešljana, sjedi pokraj peći, nasreću, naložene - on sam to ne bi uspio učiniti - trljajući rukama i drhtureći. Uspijeva joj skuhati čaj, ispržiti jaja sa slaninom i popržiti staru žemlju koju je konačno našao na tržnici. Jedu zajedno za jedinim preostalim stolom. Kad bi barem bilo pekmeza.

- Vrlo ste ljubazni, doktore.

- Ne razmišljajte o tome. Ne bih vas mogao pustiti da gladujete. - Ne želi da mu glas bude tako srdačan, glas vedra i neiskrena strica koji jedva čeka da poniznu, siromašnu nećakinju obdari novčićem, uštipne za obraz i pobjegne u kazalište. Simon se pita što li sada radi zli bojnik Humphrey, proklinjući ga u sebi i zavideći mu. Što god radio, zabavnije mu je negoli ovo.

Gospođa Humphrey uzdiše. - Bojim se da će do toga doći. Ostala sam bez ičega. - Sada je smirena i objektivno gleda na svoju situaciju. - Treba platiti najamninu, a novca nema. Ubrzo će doletjeti poput strvinara da pokupe ostatke i mene izbace na ulicu. Možda će me i uhititi zbog dugova. Radije bih umrla.

- Nešto zacijelo možete učiniti - kaže Simon - da zaradite za život. -Pokušava se uhvatiti za ostatke samopoštovanja, i on joj se divi zbog toga.

Netremice ga gleda. Pri ovom svjetlu njezine oči imaju neobičnu nijansu zelene boje mora. - Što predlažete, doktore? Šivanje? Vezenje? Žene poput mene nisu tako vješte da bi mogle unovčiti svoj posao. - U glasu joj se osjeća prizvuk zlobna podsmijeha. Zna li ona što je mislio dok je bez svijesti ležala na njegovu nenamještenu krevetu?

- Platit ću vam stanarinu dva mjeseca unaprijed - čuje vlastiti glas. On je blesav, idiot mekana srca; kad bi imao imalo zdrave pameti, pobjegao bi odavde kao da ga gone svi vrazi. - To će biti dovoljno da se vukovi smire, barem dok ne nađete

vremena da razmislite o svojoj budućnosti.

Oči su joj pune suza. Ona bez riječi diže njegovu ruku i nježno je primiče svojim usnama. Učinak kvare samo tragovi maslaca na njezinim ustima.

18.

Danas doktor Jordan izgleda smušenije negoli obično i kao da mu se nešto mota po glavi; čini se da baš ne zna kako da počne. Stoga šivam i dalje dok on nađe vremena da se pribere; a tada kaže: radiš li na novom poplunu, Grace?

A ja kažem: da, gospodine, to je »Pandorina kutija« za gospođicu Lydiju.

To mu daje poticaj da se igra učitelja, pa vidim da će me nešto naučiti, nešto što gospoda rado čine. I gospodin Kinnear bio je takav. I on kaže: znaš li, Grace, tko je bila Pandora?

A ja kažem: da, Grkinja iz drevnih dana, koja je pogledala u kutiju u koju nije smjela, tako su joj rekli, pa su iz nje izišle mnoge bolesti, ratovi i ljudska zla; znate, ja sam to odavno naučila kod gospođe Parkinson, supruge gradskoga vijećnika. Mary Whitney nije držala do te priče i rekla je: zašto su pustili tu kutiju da se uokolo mota ako nisu htjeli da se otvori.

On je iznenađen što ja to znam i kaže: no, znaš li što je bilo na dnu kutije?

Znam, gospodine, kažem, bila je nada. I mogli biste od toga napraviti šalu i reći da je nada ono što dobijete kad grebete po dnu, poput nekih koji se naposljetku moraju vjenčati iz očaja. Ili biste mogli reći da je to kutija nade. No, u svakom slučaju, to je sve samo priča, premda i lijep uzorak za poplun.

E pa, mislim da nam svima povremeno treba malo nade, kaže on. Otvaram usta da kažem kako se već neko vrijeme snalazim i bez nade, ali se susprežem; a zatim kažem: danas ne izgledate dobro, gospodine, nadam se da niste bolesni.

On se smješka onim svojim smiješkom i kaže da nije bolestan, da je samo zaokupljen mislima; no, pomoći će mu ako nastavim svoju priču, jer će ga to odvući od briga; no, ne govori kakve bi to brige trebale biti. I stoga nastavljam.

A sada ću, gospodine, prijeći na sretniji dio svoje priče; i u tom dijelu pričat ću vam o Mary Whitney; i tada ćete razumjeti zašto sam posudila njezino ime kad sam bila u nevolji, jer ona nikada nije odbila prijatelja u nevolji, a nadam se da sam i ja njoj pomogla kad je za to kucnuo čas.

Kuća u kojoj sam se zaposlila bila je veličanstvena i poznata kao jedna od najotmjenijih u Torontu. Bila je u Front Streetu, gledala na jezero, a ondje je bilo i mnogih drugih velikih kuća; imala je zakrivljeni trijem s bijelim stupovima sprijeda. Blagovaonica je bila ovalna, a takav je bio i salon, divota za vidjeti, ali sve puno propuha. Imali su i biblioteku, veliku poput plesne dvorane, s policama do stropa natrpanim knjigama u kožnom uvezu, s više riječi u njima nego što biste ikada poželjeli pročitati u životu. A u spavaćim sobama bili su visoki kreveti s baldahinom i mreže za zaštitu od muha ljeti, te toaletni stolići sa zrcalima i komode od mahagonija, škrinje i sve ostalo. Bili su pripadnici Anglikanske crkve kao i svi najotmjeniji ljudi tih dana i oni koji su to htjeli biti, jer je to bila državna crkva.

Obitelj se sastojala ponajprije od gospodina Parkinsona, gradskoga vijećnika, kojega smo rijetko viđali jer je bio sav u poslu i u politici. Izgledao je poput jabuke u koju su zataknuta dva štapića kao noge. Imao je mnogo zlatnih lanaca za sat, i zlatnih igala, i zlatnih burmutica i drugih drangulija, pa bi se, kad bi se rastalio, moglo od njega napraviti pet ogrlica s odgovarajućim naušnicama. Zatim gospođa Parkinson, vijećnikova supruga, a Mary je Whitney rekla da bi vijećnik trebala biti ona, jer je veće muško od njega. Bila je povelika, a u stezniku posve drukčijeg oblika negoli bez njega; no, kad je bila čvrsto stisnuta, grudi bi joj stršale poput otvorenih ladica, i mogla bi na njima ponijeti cijeli čajni servis a da ne prolije ni kapi. Bila je iz Sjedinjenih Država, imućna udovica prije negoli ju je, kako je rekla, na juriš osvojio gospodin vijećnik Parkinson, a to je zacijelo bio prekrasan prizor; a Mary Whitney je rekla kako je čudno što pritom gospodin vijećnik nije izgubio život.

Imala je dva odrasla sina koji su studirali u Sjedinjenim Državama, zatim španijela Bevelinu kojega uključujem u obitelj jer su tako s njim postupali. Općenito volim životinje, ali on mi je bio naporan.

Zatim je tu bila mnogobrojna služinčad; dok sam bila ondje, jedni su odlazili, a drugi dolazili, pa ih neću sve spominjati. Gospođa Parkinson imala je osobnu sobaricu koja je tvrdila da je Francuskinja, premda smo sumnjali u to, i nije se ni sa kime družila; zatim gospođa Honey, domaćica, koja je imala prostranu sobu u stražnjem dijelu prizemlja, a takvu je sobu imao i *butler,* dok su kuharica i pralja stanovale pokraj kuhinje. Vrtlar i konjušari stanovali su u pokrajnim zgradama, a tako i dvije kuhinjske pomoćnice, blizu staje s konjima i sa tri krave, i onamo sam katkada odlazila kako bih pomogla pri mužnji.

Mene su smjestili na tavan, na sam vrh stubišta, a krevet sam dijelila s Mary Whitney koja je pomagala u praonici. Naša soba nije bila velika, u njoj je ljeti bilo vruće, a zimi hladno, jer je bila ispod samoga krova, a u njoj nije bilo ni ognjišta ni

peći; bio je krevet i na njemu slamarica, zatim mala komoda, obični stalak za pranje s okrhnutim lavorom i noćna posuda; a i jedna stolica s ravnim naslonom, obojena svijetlozeleno, na koju smo navečer slagale odjeću. Malo dalje od nas, s hodnika se ulazilo u sobu Agnes i Effie, sobarica. Agnes je bila pobožna, premda dobroćudna i susretljiva. U mladosti je pokušala nekakvim pripravkom ukloniti žutilo sa zubi, ali je sa žutilom otišla i bjelina, pa se možda stoga rijetko smijala i pritom pazila da ne otvara usta. Mary Whitney rekla je da se ona toliko moli nadajući se da će joj Bog vratiti bijele zube, ali bez rezultata. Effie je postala vrlo sjetna kad su njezina mladog muža otpremili u Australiju, jer je tri godine prije sudjelovao u Ustanku; a kad je primila pismo u kojem su je obavijestili da je ondje umro, pokušala se objesiti uzicama svoje pregače; no, slomile su se, i našli su je poluzadavljenu na podu, poremećenu, pa su je morali otpremiti u ludnicu.

Nisam ništa znala o Ustanku, jer u to doba nisam bila u zemlji, pa mi je Mary Whitney sve ispričala. Podignuli su ga protiv plemića koji su držali svu vlast u rukama i čuvali za sebe sav novac i zemlju; a vodio ga je gospodin William Lyon Mackenzie, koji je bio radikal, i kad ustanak nije uspio, pobjegao je preko snijega i leda u ženskoj odjeći i preko jezera u Sjedinjene Države, i mogli su ga mnogo puta izdati, ali nisu, jer je bio plemenit čovjek koji je uvijek stajao na strani običnih seljaka; no, mnoge su radikale uhvatili, otpremili u Australiju ili objesili, pa su izgubili posjede; ili su otišli na jug; a većina onih koji su ostali ovdje bili su torijevci ili su se za njih izdavali; stoga je bilo najbolje ne spominjati politiku, osim među prijateljima.

Ja sam rekla da se uopće ne razumijem u politiku, pa mi ionako ne bi palo na um da o tome govorim; i pitala sam Mary je li radikalka. Ona je rekla da to ne smijem reći Parkinsonovima, jer su oni čuli drugu priču, ali da je njezin otac na taj način izgubio farmu, koju je sam raskrčio radeći mnogo i mukotrpno; i spalili su brvnaru koju je sagradio vlastitim rukama boreći se protiv medvjeda i drugih divljih životinja; zatim je izgubio i život, jer se razbolio skrivajući se zimi po šumama; a njezina je majka umrla od tuge. No, rekla je Mary, njihovo će vrijeme doći, pa će ih osvetiti; i poprimila je divlji izgled dok je to govorila.

Bilo mi je drago što sam s Mary Whitney, jer mi se odmah svidjela. Osim mene, ona je sa svojih šesnaest godina bila ondje najmlađa; bila je zgodna i vedra djevojka, pristojna stasa, tamnokosa, blistavih crnih očiju i ružičastih obraza s rupicama; mirisala je na muškatni oraščić ili na karanfile. Zanimalo ju je sve o meni, pa sam joj

ispričala sve o putovanju brodom, o majčinoj smrti, o pokopu između ledenjaka. I Mary je rekla kako je to tužno. Zatim sam joj pričala o ocu, premda sam zatajila najgore stvari, zato što nije lijepo pričati ružno o roditeljima; i rekla kako sam se bojala da će htjeti svu moju plaću; a ona je rekla da mu ne smijem dati svoj novac, jer ga on nije zaradio i da to neće koristiti mojim sestrama i braći, jer će on sve potrošiti na sebe i najvjerojatnije za piće. Rekla sam da ga se bojim, a ona je rekla da on ovdje ne može do mene, a ako pokuša, ona će razgovarati s Jimom iz staje, koji je jak i ima prijatelje. I počela sam se osjećati ugodnije.

Mary je rekla da sam možda vrlo mlada i neuka poput djeteta, ali bistra kao suza, i da je razlika između glupih i neukih u tome što neuki mogu učiti. I rekla je da izgledam kao dobra radnica koja i te kako može potegnuti, te da ćemo se dobro slagati; i da je već radila na dva druga mjesta, i ako se već moraš zaposliti kao sluškinja, onda bolje kod Parkinsonovih nego bilo gdje drugdje, jer oni nisu škrtarili na jelu. I to je bila istina, jer sam se ubrzo počela popunjavati i narasla sam. U Kanadi je svakako bilo lakše doći do hrane negoli na drugoj strani oceana, a bila je i raznovrsnija; čak je i služinčad jela meso svaki dan, premda samo usoljenu svinjetinu i slaninu; i kruh je bio dobar, pšenični, a i kukuruzni; osim toga, imali su tri krave, vrt i voćnjak, jagode, ribiz i grožđe, pa i gredice cvijeća.

Mary Whitney bila je uvijek spremna za šalu, vragolasta i hrabra na jeziku kad smo bile same. No, prema starijima i pretpostavljenima bila je puna poštovanja i smjerna; i zbog toga i zbog žustrine na poslu svi su je voljeli. No, iza njihovih leđa zbijala je šale na njihov račun, oponašala izraze njihovih lica, način hoda i ponašanja. Često sam se čudila riječima što su izlazile iz njezinih usta, jer je većina bila prosta; ne mogu reći da prije toga nikada nisam čula takav jezik, jer je takvih riječi bilo i previše kad bi se otac napio, a i na brodu kojim smo putovali, pa dolje u luci blizu krčmi i gostionica; no, iznenadila sam se kad sam ih čula iz usta djevojke, tako mlade i zgodne, lijepo i uredno odjevene. Međutim, brzo sam se na to naviknula pripisujući to činjenici što se rodila u Kanadi, jer nije znala za mjeru. A kad bi me povremeno zaprepastila, rekla bi da ću ubrzo pjevati tužne pjesme poput Agnes i hodati uokolo spuštenih usana, mrzovoljna i obješena poput guzice stare usidjelice; zatim bih stala prosvjedovati i sve bi završilo smijehom.

Međutim, ljutilo bi je što su jedni imali previše, a drugi premalo, pa u tome nije vidjela nikakav božanski plan. Tvrdila je da joj je baka Indijanka i da joj je zbog toga kosa tako crna; i da bi pobjegla u šumu kad bi joj se ukazala i najmanja prilika, pa bi lutala s lukom i strijelom i ne bi morala dizati kosu i hodati u stezniku; i ja bih mogla poći s njom. A zatim bismo planirale kako ćemo se sakriti u šumi, dočekivati putnike i skalpirati ih, jer je o tome čitala u knjigama; i rekla je kako bi rado skalpirala

suprugu gospodina vijećnika, ali trud se ne bi isplatio, jer ona nema svoju kosu, jer je čuperke i pramenove te kose držala u svojoj garderobi; a jedanput je vidjela francusku sobaricu kako češlja cijelu hrpu toga, pa je mislila da je to španijel. Eto, takvi su bili naši razgovori, i nitko pritom nije mislio ništa loše.

Od samoga početka Mary me uzela pod svoje okrilje. Ubrzo je pogodila da nemam onoliko godina koliko sam rekla i zaklela se da me neće odati; zatim je pregledala moju odjeću i rekla da mi je uglavnom sve premaleno i dobro samo za otpad, da neću izdržati zimu samo s majčinim šalom, jer će me vjetar propuhati kao sito; ona će mi pomoći da nabavim potrebnu odjeću, jer joj je gospođa Honey rekla da izgledam kao odrpanka i da moram biti pristojno odjevena, zato što gospođa Parkinson mora čuvati svoj dobar glas. No, najprije me treba ostrugati kao mladi krumpir da mi skinu sve slojeve prljavštine.

Rekla je da će od gospođe Honey posuditi sjedeću kadu, i ja sam se sva usplahirila jer još nisam bila ni u kakvoj kadi, a i bojala sam se gospođe Honey; ali Mary je rekla da pas koji laje ne grize, a osim toga, uvijek ste je mogli čuti kako dolazi, jer su svi ti ključevi zveckali na njoj kao stari lonci na kotlokrpinim kolima; zaprijetila mi je, ako se budem prepirala, da će me okupati vani, golu golcatu, pod pumpom na dvorištu. Zaprepastila sam se i rekla da to neću dopustiti; zatim je rekla da to ona, naravno, ne bi nikada učinila, ali da treba samo spomenuti kadu, i gospođa Honey će pristati.

Ubrzo se vratila i rekla da možemo uzeti kadu, ali da je poslije moramo dobro izribati; i odnijele smo je u praonicu, napumpale vodu, smlačile je na štednjaku i prelile u kadu. Prisilila sam Mary da mi okrene leđa i stoji kod vrata kako nitko ne bi ušao, jer još nikada nisam morala sve odjedanput skinuti sa sebe, ali sam ipak ostavila podsuknju, jer sam se stidjela. Voda nije bila baš topla, i kad je bilo gotovo, drhtala sam već cijelim tijelom, i sreća je što je bilo ljeto, jer bih umrla od hladnoće. Mary je rekla da moram oprati i kosu; i premda je istina da prečesto pranje kose izvlači svu snagu iz tijela - poznavala je djevojku koja je od čestoga pranja kose samo venula i umrla - ipak ju je trebalo prati barem svaka tri ili četiri mjeseca; zatim mi je pregledala glavu i rekla da barem nemam uši, a ako se pojave, rekla je, kosu treba natrljati sumporom i terpentinom; jedanput je to ona učinila, pa je danima zaudarala na trula jaja.

Mary mi je posudila spavaćicu dok se moja osuši, jer je oprala svu moju odjeću; zatim me je omotala plahtom kako bih mogla izići iz praonice i popeti se stražnjim

stubištem; i rekla je da izgledam vrlo smiješno, kao prava luđakinja.

Mary je zamolila gospođu Honey da mi dade predujam za pristojnu haljinu; i dobile smo slobodno da već sutradan pođemo u grad. Gospođa Honey održala nam je prodiku prije negoli smo krenule i rekla da se moramo čedno ponašati i odmah se vratiti, da ne smijemo razgovarati s nepoznatim ljudima, posebice ne s muškarcima; i obećale smo da ćemo je poslušati.

Mislim da smo ipak pošle duljim putem, gledale cvijeće u ograđenim vrtovima ispred kuća, dućane, kojih nije bilo ni približno onoliko koliko ih je bilo u Belfastu, niti su bili tako lijepi, barem prema onomu što sam ondje uspjela vidjeti. Zatim me Mary upitala bi li htjela vidjeti ulicu u kojoj žive kurve; ja sam se bojala, ali je ona rekla da nije opasno. Doista su me zanimale žene koje su zarađivale od prodaje svojega tijela, jer sam pomislila da bih, u najgorem slučaju ili ako budem smrtno gladna, i ja imala što za prodaju; i htjela sam vidjeti kako izgledaju. Stoga smo pošle u Lombard Street, ali kako je bilo jutro, nismo imale bogzna što vidjeti. Mary je rekla da tu ima nekoliko javnih kuća, premda ih izvana ne možeš razlikovati od drugih kuća; no, iznutra su, kako se pričalo, bile raskošne, s turskim sagovima i kristalnim svijećnjacima i baršunastim zavjesama, a kurve su ondje živjele u vlastitim spavaćim sobama, i sluškinje su im donosile doručak i prale podove i namještale krevete i iznosile noćne posude, a one su se samo trebale oblačiti i svlačiti te ležati na leđima, i to je bio lakši posao negoli u ugljenokopu ili u tvornici.

Žene iz tih kuća bile su bolje kurve i skuplje, a muškarci su bili gospoda ili barem mušterije s dubokim džepom. No one jeftinije morale su vani »štrihati« i koristiti se sobama iznajmljenima na sat; mnoge bi se razboljele i ostarjele već u dvadesetoj te morale pokrivati lice bojom kako bi prevarile jadne pijane mornare. Premda su izdaleka izgledale možda vrlo otmjeno, s perjem i u satenu, izbliza su njihove haljine bile prljave i loše su im stajale, jer je svaki šav na njihovim stražnjicama bio tako reći iznajmljen na jedan dan, i jedva bi im ostalo za kruh; bio je to jadan život, i ona se pitala kako to da se ne bace u jezero, a neke su se i bacile, pa bi ih nalazili kako plutaju u luci.

Zanimalo me je odakle Mary toliko toga znade o njima; no nasmijala se i rekla da bih i ja mnogo toga čula kad bih otvorila uši, posebice u kuhinji; osim toga, poznavala je jednu djevojku sa sela koja je zašla na krivi put, pa ju je često viđala na ulici; no nije znala što se s njom dogodilo i nije se nadala ničemu dobrom.

Zatim smo otišle u King Street, u trgovinu suknom u kojoj su se jeftino

prodavali restli; bilo je tu svile, pamučnih tkanina i flanela, satena i tartana, svega što ti srce zaželi; no morale smo razmisliti o cijeni i o namjeni. Naposljetku smo kupile čvrstu plavo-bijelu pamučnu tkaninu, i Mary je rekla da će mi ona pomoći u šivanju; premda se iznenadila, kad je za to došlo vrijeme, vidjevši kako lijepo šijem i kako su mi šavovi vrlo tanki, pa je rekla kako je šteta što radim kao sluškinja i da bih trebala raditi kao švelja.

Kupili smo konac za haljinu, a i dugmad, od pokućara koji je naišao sutradan; ondje su ga svi dobro poznavali. Bio je kuharičin ljubimac, pa mu je skuhala čaj i odrezala komad kolača, a on je otvorio svoj zavežljaj i rasprostro robu.

Zvao se Jeremiah, a dok se približavao kolnim prilazom stražnjem ulazu, pratila su ga petorica-šestorica malih raščupanih uličnjaka, kao u mimohodu, a jedan od njih lupao je kuhačom po loncu; i svi su pjevali:

Jeremiah, vatru raspiri,

Hu, hu, hu;

Najprije hukni, hukni,

A onda puhni, puhni!

Buka nas je sve privukla prozoru; i kad su stigli do stražnjih vrata, dao im je peni, i oni se razbježaše; a kad ga je kuharica pitala što sve to znači, rekao je kako mu se više sviđa da ga djeca slijede na njegovu zapovijed, nego da ga zapljuskuju grudicama blata i konjskim izmetom, jer su to obično radili pokućarima, a oni se nisu mogli dati u potjeru za njima a da ne ostave svoj zavežljaj s robom; kad bi to učinili, fakinčići bi ih brzo opljačkali; stoga je odabrao mudriji put, zaposlio ih i sam ih naučio tu pjesmicu.

Taj Jeremiah bio je vješt i okretan čovjek, duga nosa i nogu, i kože preplanule od sunca, i kovrčave crne brade, i Mary je rekla da je on, premda izgleda kao Židov ili Ciganin, što je većina pokućara i bila, Jenki od oca Talijana koji je došao u Ameriku da bi radio u tvornici u Massachusettsu; i prezime mu je bilo Pontelli, ali je bio obljubljen. Govorio je dobro engleski, premda sa stranim naglaskom; i imao je prodorne crne oči, te širok, lijep osmijeh i besramno je laskao ženama.

Imao je mnogo stvari koje bih rado kupila, ali nisam ih sebi mogla priuštiti,

premda je rekao da će uzeti samo polovicu novca, a ostatak kad dođe drugi put; no, nisam se htjela zaduživati. Imao je vrpce i čipke, konce i dugmad, metalnu ili sedefnu, drvenu ili rožnatu, a ja sam izabrala rožnatu; zatim pamučne čarape, ovratnike i orukvice, kravate i rupčiće; zatim nekoliko podsuknji i dva steznika, rabljena, ali dobro oprana i gotovo kao nova; zatim ljetne rukavice svijetlih boja, prekrasne izradbe. Zatim naušnice, srebrne i zlatne boje, premda je Mary rekla da će se boja izbrisati; i burmuticu od pravoga srebra; i nekoliko bočica parfema s mirisom ruža, vrlo jakim. Kuharica je kupila parfem, a Jeremiah je rekao da joj zapravo nije potreban, jer već miriše kao princeza; crvenjela je i hihotala premda se već približavala pedesetoj, a nije bila ni lijepo građena, i rekla je: prije na luk; a on je rekao kako miriše tako lijepo da bi je najradije zagrizao, a put do muškoga srca vodi preko želudca, zatim se nasmiješio i pokazao svoje velike bijele zube, koji su se doimali još duži i bjelji zbog tamne brade, pa je gladnim očima pogledao kuharicu i oblizao usne kao da je i sama slastan kolač kojega bi najradije progutao; zbog toga je još jače pocrvenjela.

Zatim nas je upitao imamo li i mi što za prodaju, jer nam je, kako smo znale, nudio povoljne cijene; i Agnes je prodala svoje koraljne naušnice što ih je naslijedila od tetke, jer ih je smatrala taštinom, ali mi smo znale da joj treba novac za sestru koja je bila u škripcu; i Jim iz staje ušao je u kuću i rekao da bi zamijenio košulju i veliki šareni rupčić za drugu i finiju košulju koja mu se više sviđa; i uz džepni nožić s drvenim drškom posao je bio sklopljen.

Dok je Jeremiah bio u kuhinji, bilo je kao na zabavi, pa je došla gospođa Honey da vidi zbog čega sva ta buka. I rekla je: vidim, Jeremiah, da se opet služiš starim smicalicama kako bi iskoristio žene. No, dok je to govorila, smješkala se, a to je bio rijedak prizor. I on je rekao da se služi, da upravo to čini, da ima mnogo ljepotica, pa im ne može odoljeti, ali da ni jedna nije tako lijepa kao ona; i kupila je dva rupčića od finoga batista, premda mu je ipak rekla da požuri i da to ne može trajati cijeli dan, jer djevojke imaju posla. A zatim je odzveketala iz kuhinje.

Neke su htjele da im pročita sudbinu iz dlana; no, Agnes je rekla da je to petljanje s Đavolom i da supruga gospodina vijećnika Parkinsona ne bi htjela da se proširi glas o ciganskim vradžbinama u svojoj kuhinji. Stoga je odustao. No, na silne molbe i preklinjanja oponašao je gospodina, i glasom i ponašanjem i svim tim, a mi smo mu pljeskale od oduševljenja, jer je to bilo tako vjerno; zatim je izvukao srebrni novčić iz kuharičina uha i pokazao nam kako guta vilicu, ili se pretvarao da je guta. Rekao je da su to čarobnjački trikovi što ih je naučio u danima svoje razuzdane mladosti, kad je još bio neobuzdan momak i radio na sajmovima prije negoli je postao pošteni trgovac dopuštajući da mu zgodne cure poput nas barem pedeset puta,

i više, izvuku sve iz džepa i slome srce; i svi su se prisutni smijali.

No pošto je sve ponovno nagurao u svoj zavežljaj, popio šalicu čaja i pojeo kolač i rekao da nitko ne peče tako fine kolače kao kuharica i spremao se otići, mahnuo mi je rukom da mu pridem i dao mi još jedno rožnato puce koje je pristajalo uz ona četiri što sam ih kupila. Gurnuo mi ga je u ruku i sklopio prste nad njim, a njegovi su prsti bili tvrdi i suhi, poput pijeska; no, najprije se na trenutak zagledao u moju ruku, a tada rekao: pet nosi sreću; jer ljudi njegova soja smatraju četiri nesretnim brojem, a i neparni su brojevi sretniji od parnih. Zatim me je pogledao svojim blistavim crnim i pametnim očima i rekao, tiho da drugi ne čuju: pred tobom su šiljaste stijene. A ja mislim, gospodine, da jesu i sada i da ih je i prije bilo, ali sam ih premostila i preživjela, i to me nije obeshrabrilo.

Tada je rekao nešto najneobičnije. Rekao je: ti si jedna od nas.

Zatim je naprtio zavežljaj, uzeo štap i otišao; a ja sam ostala pitajući se što je htio reći. No, kad sam promozgala o svemu, zaključila sam kako je mislio da sam i ja bez doma, lutalica poput drugih pokućara i onih koji rade na sajmovima, jer mi ništa drugo nije palo na um.

Svi smo nekako bili bezvoljni i prazni kad je otišao; jer takve su užitke rijetko dopuštali nama koje smo radile u prostorijama s dvorišne strane i u kuhinji, podrobno razgledanje takvih lijepih stvari, a i mogućnost da se smijemo i radujemo usred bijela dana.

No, haljina je ispala vrlo lijepo, a kako je bilo pet puceta, a ne četiri, tri smo prišile na ovratnik, a po jedno na orukvice; čak je gospođa Honey rekla kako zbog toga drukčije izgledam, uredno i dolično sad kad sam pristojno odjevena.

19.

Potkraj prvoga mjeseca navratio je moj otac i htio mi uzeti plaću; no, mogla sam mu dati samo četvrt dolara, jer sam ostalo potrošila. Nato me počeo psovati i proklinjati te me zgrabio za ruku; no, Mary je na njega nahuškala stajske momke. Došao je još jedanput potkraj drugoga mjeseca, i ja sam mu ponovno dala četvrt dolara, a Mary mu je rekla da više ne dolazi. Strašno ju je izgrdio, a ona njega još strašnije i zazviždala momcima; i tako su ga otjerali. Bila sam zdvojna zbog toga, jer mi je bilo žao mališana; i poslije sam im pokušala poslati malo novca preko gospođe Burt, ali mislim da ništa nisu primili.

Počela sam najprije raditi u kuhinji kao sudoperka i ribala lonce i tave, ali ubrzo su zamijetili da su željezni kotlovi preteški za mene; zatim je naša pralja otišla na novi posao, i došla je druga koja nije bila tako žustra, pa je gospođa Honey rekla da ću Mary pomagati ispirati i cijediti, vješati, slagati, glačati i krpati, pa smo obje bile sretne. Mary je rekla kako će me učiti sve što moram znati, i jer sam bistra, brzo ću naučiti, kazala je.

Kad bih nešto pogriješila i uplašila se zbog toga, Mary bi me utješila i rekla da ne smijem sve shvaćati tako ozbiljno: ako ne pogriješiš, nećeš nikada naučiti; a kad bi me gđa Honey korila oštrim glasom, pa sam bila na rubu suza, Mary bi rekla da joj ne smijem zamjeriti, jer je to njezin način i da je to zato što je progutala bocu octa, pa joj kiselina izlazi na jezik. I da također moram zapamtiti da nismo robinje i rođene kao sluškinje, niti ćemo morati dovijeka raditi taj posao; to je samo posao. Rekla je kako je u ovoj zemlji običaj da djevojke idu raditi kako bi zaradile za miraz; zatim se udaju, i ako imaju uspješne muževe, tada će i same zapošljavati poslugu, barem jednu djevojku za sve; i da ću jednoga dana biti gospodarica lijepe kuće na selu i biti neovisna, pa ću na svoje patnje i nevolje pod željeznom rukom gospođe Honey gledati kao na zgodnu šalu. I da je jedan čovjek dobar kao i drugi i da s ove strane oceana ljudi postižu nešto napornim radom, a ne onim što im je bio djed, i tako to mora biti.

Rekla je da je sluškinja zanimanje kao i svako drugo, da su to majstorije koje mnoge nikada ne nauče i sve ovisi o tome kako gledaš na stvari.

Na primjer, govorili su nam da uvijek moramo ići stražnjim stubištem kako bismo se obitelji sklanjale s puta, ali istina je obratna: prednje je stubište služilo za to da bi se obitelj sklanjala s puta nama. Mogli su klipsati prednjim stubištem gore-dolje u otmjenoj odjeći i nakićeni drangulijama, dok se pravi posao odvijao iza njihovih leđa, pa ga nisu kočili, nisu se petljali i dosađivali. Ta su stvorenja, premda bogata, bila slaba, nisu imala ni o čemu pojma, a većina ne bi znala ni potpaliti vatru kad bi im i prsti na nogama otpadali od zime, jer nisu znali kako, bilo je pravo čudo što su znali obrisati nos ili stražnjicu, po prirodi su bili beskorisni baš kao pimpek na svećeniku - oprostite mi, gospodine, ali upravo se tako izrazila - a kad bi izgubili sav svoj novac i bili bačeni na ulicu, ne bi bili u stanju zaraditi za život ni poštenim kurvanjem, jer ne bi znali što kamo treba ugurati, pa bi im ono - neću reći tu riječ - završilo u uhu; i većina ne bi znala razlikovati šupak od rupe u zemlji. I rekla je još nešto o ženama, ali prosto je, pa neću ponoviti, gospodine, ali time nas je dobro nasmijala. Rekla je da je majstorija obaviti posao, a da te pritom ne vide; i ako te netko slučajno iznenadi na poslu, najbolje je da se odmah izgubiš. Naposljetku, rekla je, mi smo u boljem položaju, jer peremo njihovo prljavo rublje i stoga znamo mnogo o njima; oni naše ne peru, pa o nama ništa ne znaju. Malo su tajni mogli sačuvati od posluge; i ako ikada doguram do sobarice, morat ću naučiti iznositi kantu punu smrada kao da je vaza s cvijećem, jer ti ljudi najviše mrze kad ih nešto podsjeti da i oni imaju tijelo i da njihovo govno smrdi kao i tuđe, ako ne i gore. I tada bi recitirala pjesmicu: *Ako je Eva prela, a Adam kopao, tko gospodin je bio?*

Kako rekoh, gospodine, Mary je bila vrlo otvorena mlada žena i nije imala dlake na jeziku; a imala je vrlo demokratske poglede, pa mi je trebalo neko vrijeme da se naviknem.

U najgornjem dijelu kuće bio je velik tavan, podijeljen na nekoliko dijelova; i kad biste se popeli stubištem i prošli mimo sobe u kojoj smo spavale, a zatim se spustili niz nekoliko stuba, našli biste se u sušionici. Ondje su bili razapeti konopci; bilo je i nekoliko prozorčića pod strehom koji su se otvarali prema van. I kuhinjski dimnjak prolazio je kroz tu prostoriju. Ondje se sušilo rublje zimi, a i kad je kišilo.

Obično nismo prale rublje ako se spremalo ružno vrijeme; no, događalo se, osobito ljeti, da osvane lijep dan i odjednom se naoblači, pa zagrmi i počne kišiti; a grmljavinske oluje bile su vrlo silovite, s praskavim gromovima i blještavim munjama, kojih je bilo tako mnogo kao da dolazi propast svijeta. Uplašila sam se kad sam to prvi put doživjela, pa sam se zavukla pod stol i rasplakala, a Mary je rekla da

to nije ništa, da je to samo nevrijeme; no, ispričala mi je nekoliko priča o ljudima koji su radili vani na polju ili čak unutra u sjeniku, koje je ubio grom, a i kravu koja je stajala pod drvetom.

Kad bismo objesile rublje i kad bi pale prve kapi, istrčale bismo van s košarama i pokupile sve što smo brže mogle, odvukle gore i ponovno objesile u sušionici, jer rublje nije smjelo ostati dugo u košarama da se ne upljesnivi. Oh, kako sam voljela miris rublja koje se suši na zraku, bio je to lijep miris svježine; a košulje i spavaćice lepršale su na povjetarcu po lijepu danu poput velikih bijelih ptica, ili pustopašnih anđela, samo bez glave.

No, kad bismo iste te stvari objesile unutra, u sivom sumraku sušionice, izgledale su drukčije, poput blijedih duhova što lebde i svjetlucaju u polutami; i sam pogled na njih, tako tihe i bestjelesne, ulijevao mi je strah. A Mary, koja bi takvo što smjesta zapazila, ubrzo je otkrila moj strah, pa bi se sakrila iza plahti, priljubila se uz njih tako da joj se ocrtava lice i tiho stenjala; ili bi stala iza spavaćica i mahala njihovim rukavima. Htjela me je uplašiti, pa bi u tome uspjela i ja bih vrisnula; zatim bismo stale loviti jedna drugu između redova rublja smijući se i vrišteći, ah smo se trudile da ne budemo preglasne, a kad bih je uhvatila, bacila bih se na nju i stala je škakljati, jer je bila jako škakljiva; povremeno bismo navlačile steznike gospođe Parkinson preko svoje odjeće i hodale izbočenih grudi i uzdignuta nosa; i smijeh bi nas tako svladao da bismo pale u košare s posteljinom i dahtale poput riba na suhom sve dok se ne bismo uozbiljile.

To je bilo samo naše mladenačko raspoloženje, koje nije uvijek bilo baš dostojanstveno, a uvjerena sam, gospodine, da vam je to poznato.

Gospođa Parkinson, supruga gradskoga vijećnika, imala je više popluna sastavljenih od nekoliko komada no što sam ih ikada prije vidjela, jer to nije bilo baš moderno s druge strane oceana, a ni pamučnih tkanina s uzorkom nije bilo mnogo i nisu bile baš jeftine. Mary je rekla da se ovdje djevojka ne smatra spremnom za brak ako nema tri takva popluna napravljena vlastitim rukama; a najraskošniji su bili bračni, na primjer, s uzorkom »Rajsko stablo« ili »Košara s cvijećem«. Drugi, na primjer »Divlje guske« i »Pandorina kutija«, sastojali su se od mnogo komada i trebalo je imati vješte ruke: a »Planinske kućice« ili »Deveterac« bili su za svakodnevnu uporabu i brže su se izrađivali. Mary još nije počela raditi na bračnom poplunu, jer kao sluškinja nije imala vremena, ali je »Deveterac« već završila.

Jednoga lijepog dana sredinom rujna gospođa je Honey rekla kako je vrijeme da

se na zrak iznesu zimski popluni i deke, te da se pripreme za hladne dane i pokrpaju; i tu je zadaću povjerila Mary i meni. Popluni su bili spremljeni na tavanu, podalje od sušionice da se ne bi navlažili, u sanduku od cedrovine, s muslinskom plahtom između popluna i s dovoljno kamfora da ubije mačku, pa mi se od toga smrada vrtjelo u glavi. Trebale smo ih snijeti i povješati na konopce, očetkati ih i pregledati da vidimo imaju li moljaca; zato što bi se katkada, unatoč cedrovini i kamforu, moljci zavukli u njih, jer su zimski popluni bili punjeni vunom, a ljetni vatom.

Zimski su popluni bili tamniji od ljetnih, u crvenoj, narančastoj, plavoj i grimiznoj boji, a neki su imali svilene, baršunaste i brokatne dijelove. Tijekom mnogih godina u zatvoru, kad sam sama, a uglavnom jesam sama, sklopim oči i okrenem glavu prema Suncu, pa vidim crveno i narančasto, svijetle boje baš kao na tim poplunima; a kad bismo ih pet-šest objesile na konopac, jedan do drugoga, doimali su mi se poput zastava što ih izvjese kad vojska odlazi u rat.

I od toga vremena često se pitam kako to da su žene odlučile šivati takve zastave, a zatim ih stavljati na krevete? Jer zbog njih krevet biva najuočljiviji predmet u sobi. Zatim sam pomislila da je to nekakvo upozorenje. Zato što ćete možda pomisliti, gospodine, da krevet daje mir, i za vas on možda znači odmor i ugodu i dobar san. Ali, ne za sve; a u krevetu vrebaju svakakve opasnosti. U njemu se rađate, i to je prva pogibelj u vašem životu; i u njemu žene rađaju, često posljednji put. I tu se događa ono između muškarca i žene, ali to vam, gospodine, neću spomenuti, no mislim da znate što je to; neki to zovu ljubav, a neki očaj, ili pak samo poniženje koje moraju otrpjeti. I, napokon, krevet je mjesto na kojemu spavamo, sanjamo, a često i umiremo.

Međutim, o poplunima sam počela tako maštati tek u zatvoru. Tu imate mnogo vremena za razmišljanje i nikoga komu biste mogli povjeriti svoje misli, pa ih kazujete sami sebi.

Na ovom mjestu doktor Jordan me moli da malo stanem kako bi stigao sve zapisati, jer ga, kako kaže, neobično zanima ono što sam mu upravo ispripovjedila. To mi je drago, zato što sam uživala pripovijedajući mu o tim danima, i kad bi bilo po meni, zadržala bih se na njima koliko god bih mogla. Stoga čekam i gledam kako se njegova ruka miče po papiru i mislim kako je lijepo kad je čovjek vješt i tako brzo piše, a ta se vještina može postići samo vježbom, kao kad vježbaš glasovir. Pitam se ima li lijep glas i pjeva li navečer u duetu s mladim damama kad mene zatvore samu u ćeliju. Najvjerojatnije pjeva, jer je lijep, ljubazan i neoženjen.

I tako ti, Grace, kaže on podignuvši glavu, smatraš da je krevet opasan?

Glas mu ima drukčiji prizvuk; možda mi se potajno smije. Ne bih smjela s njim govoriti tako otvoreno, pa donosim odluku da više neću bude li razgovarao takvim tonom.

Svakako ne, gospodine, kad god legnete, kažem ja, samo u prigodama koje sam vam spomenula. Zatim šutim i nastavljam šivati.

Jesam li te možda uvrijedio, Grace? kaže on. Nisam htio.

Još nekoliko trenutaka šijem i šutim. Zatim kažem: želim vam vjerovati, gospodine, i držim vas za riječ; nadam se da ćete i vi meni uzvratiti istom mjerom.

Naravno, naravno, kaže on srdačno. Molim te, nastavi pripovijedati. Nisam te smio prekinuti.

Zasigurno ne želite slušati o običnim stvarima, o svakidašnjici, kažem.

Želim čuti sve što ćeš mi ispripovjediti, Grace, kaže on. Male pojedinosti iz života često kriju nadasve važne stvari.

Ne znam točno što time želi reći, ali nastavljam.

Naposljetku smo snijele sve poplune i objesile ih na sunce, zatim ih očetkale; dva smo ponovno unijele u kuću da ih pokrpamo. Ostale smo u praonici, u kojoj se toga dana ništa nije pralo, jer je ondje bilo svježije negoli na tavanu; osim toga, tu je bio i velik stol na kojemu smo mogle rasprostrijeti poplune.

Jedan je od njih izgledao nekako čudno; na njemu su bile četiri sive urne, a iz njih su rasle četiri vrbe, a u svakom kutu bila je po jedna bijela golubica, ili mi se samo činilo da bi to trebale biti golubice, jer su više nalikovale na kokoši; u sredini je bilo crnim izvezeno žensko ime: Flora. I Mary je rekla da je to spomen-poplun koji je gospođa Parkinson izradila za uspomenu na dragu prijateljicu, kako je to u to doba bilo u modi.

Drugi se poplun zvao »Tavanske vidjelice«; bio je sastavljen od mnogo komada, i kad ste ga gledali s jedne strane, uzorci su izgledali poput zatvorenih sanduka, dok su s druge strane ti sanduci bili otvoreni, i ja pretpostavljam da su zatvoreni sanduci bili tavan, a otvoreni sanduci vidjelice; i tako je to na svim poplunima, možete ih vidjeti na dva različita načina, ovisno o tome gledate li tamne ili svijetle komade. No, kad mi je Mary rekla ime, nisam je dobro čula, pa sam

mislila da je rekla »Tavanske udovice«, pa sam rekla: »Tavanske udovice«, čudno ime za poplun. Zatim mi je Mary ponovila pravo ime, pa smo dobile napadaj smijeha, jer smo zamislile tavan pun udovica, kako krše ruke, u crnim haljinama, s udovičkim kapama i crnim koprenama, lica razvučenih od plača, kako pišu pisma na crno obrubljenom papiru i brišu oči, lagano ih dodirujući, crno obrubljenim rupčićima. I Mary je rekla: i sve škrinje i sanduci na tavanu bili bi do ruba napunjeni ošišanom kosom njihovih ljubljenih pokojnih muževa; a ja sam rekla: a možda su i njihovi ljubljeni pokojni muževi u škrinjama.

I to nas je ponovno natjeralo na smijeh. Nismo se mogle prestati smijati, pa ni onda kad smo čule kako hodnikom zvekeće gospođa Honey. Zakopale smo lica u poplune, i kad je otvorila vrata, Mary se već pribrala, ali moje je lice bilo zakopano u poplunu, i ramena su mi se dizala i spuštala, i gospođa Honey je rekla: što vam je, djevojke, a Mary se dignula i rekla: molim vas, gospođo Honey, to Grace plače za svojom pokojnom mamom, i gospođa Honey je rekla: onda dobro, možeš je odvesti u kuhinju i dati joj šalicu čaja, ali nemojte se zadržavati, zatim je rekla kako su djevojke često plačljive, ali da mi Mary ne smije popuštati i dopustiti da me to svlada. A kad je ona otišla, čvrsto smo se zagrlile i smijale se i smijale, pa sam pomislila da ćemo umrijeti od smijeha.

Pomislit ćete, gospodine, kako smo bile bezosjećajne što smo se smijale udovicama i da sam trebala znati kako se ne smijem šaliti na račun smrti u obitelji. No, da je u blizini bila neka udovica, ne bismo se nipošto smijale, jer je grijeh ismijavati tuđu patnju. No nije bilo udovica koje bi nas mogle čuti, i samo mogu reći, gospodine, da smo bile mlade, a mlade su djevojke često tako luckaste; a bolje se smijati nego plakati.

Zatim sam pomislila na udovice - na udovičku pogrbljenost, na udovički hod, na udovičina dva leptona[5] iz Biblije, obol koji mi sluškinje moramo uvijek davati siromašnima od naše plaće; a pomislila sam i na muškarce kako bi namigivali i kimali kad bi netko spomenuo mladu i bogatu udovicu i kako je udovica dostojna poštovanja kad ostari i bude siromašna, ali inače nije; a to je vrlo neobično kad čovjek promisli.

U rujnu je vrijeme bilo prekrasno, dani su bili kao ljetni, a zatim je drveće u listopadu poprimilo crvenu, žutu i narančastu boju kao da gori, i nisam ga se mogla nagledati. A jedno poslijepodne, već prema večeri, bila sam s Mary vani kako bismo pokupile plahte s konopaca i čule smo buku kao kad uglas viču mnogobrojni

promukli glasovi, i Mary je rekla: digni glavu, to divlje guske lete na jug da prezime. Zacrnile su nebo, i Mary je rekla: sutra ujutro počet će lov. Bilo je tužno pomisliti kako će pucati u ta divlja stvorenja.

Jedne večeri potkraj listopada dogodilo mi se nešto strašno. Ne bih vam to ispripovjedila, gospodine, ali vi ste liječnik, a liječnicima je to već poznato, pa se nećete zaprepastiti. Poslužila sam se noćnom posudom, jer sam se već skinula u spavaćicu i spremala leći, pa nisam htjela po tami izlaziti iz kuće na zahod; i kad sam slučajno pogledala u posudu, ugledala sam krv, a ugledala sam je i na spavaćici. Krv mi je curila između nogu, pa sam mislila da umirem i rasplakala sam se. Mary me je zatekla u tom stanju kad je ušla u sobu i upitala što se dogodilo, a ja sam rekla da imam nekakvu groznu bolest i da ću sigurno umrijeti; bolio me je i trbuh, ali sam to zanemarila misleći da sam pojela previše toploga kruha, jer se toga dana pekao kruh. No, tada sam se sjetila majke i kako je njezina smrt počela s bolovima u trbuhu, pa sam se još jače rasplakala.

Mary je pogledala, i moram priznati da me nije ismijala, nego mi je sve objasnila. Začudit ćete se što nisam to znala kad se uzme u obzir koliko je moja majka rodila djece; no, činjenica je da sam znala sve o bebama i o tome kako izlaze, pa čak i to kako su ušle unutra, jer sam vidjela pse na ulici; no, nisam vidjela to drugo. Nisam imala prijateljica svojih godina, jer bih inače vjerojatno nešto doznala.

I Mary je rekla: sada si žena, i ja sam ponovno briznula u plač. Zagrlila me je i tješila me, ni majka me ne bi bolje utješila, jer je uvijek bila zaposlena, umorna ili bolesna. Zatim mi je posudila svoju crvenu podsuknju od flanela dok i ja takvu ne nabavim, zatim mi je pokazala kako da složim krpe u uloške i namjestim ih i rekla kako to neki zovu Evinim prokletstvom, no ona misli da je to glupo i da je jedino pravo Evino prokletstvo to što se morala pomiriti s Adamovim glupostima, jer bi je uvijek okrivio za sve čim se pojavila nekakva nevolja. Dat će mi, također je rekla, da žvačem vrbovu koru, ako me bude jako boljelo, i da će mi to pomoći; osim toga, zagrijat će opeku na štednjaku i omotati je ručnikom, protiv bolova. Bila sam joj vrlo zahvalna, jer je doista bila dobra i draga prijateljica.

Zatim me je posjela i stala me češljati, i to je bilo ugodno i smirujuće, a tada je rekla: Grace, bit ćeš ljepotica, ubrzo ćeš muškarcima zavrtjeti glavom. Najgori su muškarci iz finih obitelji, jer misle da imaju pravo na sve što požele; i kad navečer izlaziš na zahod, oni su pijani, čekaju te u zasjedi i zgrabe gdje stignu, izgube glavu, i ako ne ide drukčije, moraš ih udariti između nogu, jer će to osjetiti; bolje je da uvijek zaključaš vrata i da rabiš noćnu posudu. No, i drugi će muškarci pokušati isto; svašta će ti obećati, reći da će učiniti sve što kažeš; no, moraš i te kako paziti što

tražiš, i ne smiješ nikada ništa za njih učiniti sve dok ne održe obećanje; a ako ti dođu s prstenom, mora s njima doći i svećenik.

Bezazleno sam je upitala zašto je tako, a ona je rekla da su muškarci po prirodi lašci i da će reći sve samo da dobiju od tebe što žele, a zatim će se predomisliti i nestati prvim brodom. I tako sam zamijetila da je to posve ista priča kakvu je teta Pauline govorila mojoj majci, pa sam mudro kimala i rekla da ima pravo, premda nisam baš bila sigurna što je time htjela reći. A ona me je čvrsto zagrlila i rekla da sam dobra djevojka.

Na večer 31. listopada, na blagdan Svih svetih, kad kažu da duhovi izlaze iz grobova, premda je to praznovjerje - dakle, te večeri Mary je ušla u našu sobu noseći nešto skriveno u pregači i rekla: gle, imam za nas četiri jabuke, molila sam kuharicu da nam ih dade. U to doba godine bilo je mnogo jabuka i u podrumu su već spremili bačve pune jabuka. Ah, rekla sam, hoćemo li ih pojesti, a ona je rekla: poslije, ali danas je večer kad možeš otkriti za koga ćeš se udati. Rekla je da ih je donijela četiri i da svaka od nas može iskoristiti dvije prilike.

Pokazala mi je nožić koji je također dobila od kuharice, barem je tako rekla. Istina je da je povremeno uzimala stvari bez pitanja, pa sam se zbog toga uzrujavala; premda je rekla da nije krađa ako stvari vratiš na mjesto. No gdjekad nije ni to činila. Uzela je primjerak *Gospođe s jezera* sir Waltera Scotta iz biblioteke u kojoj su ih imali pet, pa mi je čitala; imala je i zalihu ostataka svijeća koje je jednu po jednu donosila iz blagovaonice, pa ih je skrivala ispod jedne rasklimane podne daske; ne bi ih skrivala da je dobila dopuštenje. Smjele smo imati svijeću kako bismo se navečer mogle skinuti, ali je gospođa Honey rekla da ne smijemo biti rastrošne sa svijećama, da nam jedna mora trajati tjedan dana, a to je bilo manje svjetla negoli je Mary htjela. Imala je i nekoliko žigica koje je također skrivala, i kad bi naša službena svijeća izgorjela, mogla je zapaliti drugu kad god je htjela; i sada je zapalila dva ostatka.

Evo ti nožić i jabuku, rekla je, moraš je oguliti u jednom, dugom komadu; a zatim tu koru moraš, ne okrećući se, baciti preko lijevog ramena. Tada će se oblikovati početno slovo imena muškarca za kojega ćeš se udati, a noćas ćeš ga sanjati. Bila sam premlada da bih razmišljala o muževima, ali Mary je o njima mnogo pričala. Kad uštedi dosta od svoje plaće, udat će se za zgodnoga mladog farmera koji je već raskrčio zemlju i sagradio lijepu kuću; ne dobije li jednoga takvog, zadovoljit će se s nekim tko ima brvnaru, pa će kuću sagraditi poslije. Čak je

znala koje će kokoši i krave imati - htjela je crvene leghornice i kravu džersejku zbog sira i vrhnja, jer je rekla da nema boljega od toga.

Stoga sam uzela jabuku i ogulila je u jednom komadu. Zatim sam koru bacila iza sebe, pa smo pogledale kako je pala. Nije se znalo što je gore, a što dolje, ali smo naposljetku zaključile da je to slovo J. I Mary me stala zafrkavati i nabrajati sve muškarce koje je poznavala i čija su imena počinjala s J; rekla je da ću se udati za Jima iz staje, koji je škiljio i grozno smrdio; ili pak za pokućara Jeremiaha koji je bio mnogo zgodniji, ali bih morala klipsati po zemlji i ne bih imala kuću, već samo zavežljaj koji bih, poput puža, nosila na leđima. I rekla je da ću morati prijeći sedam brda i sedam dolina prije negoli se to dogodi, a ja sam joj rekla da izmišlja; nasmiješila se, jer sam pogodila da me vara.

Zatim je na nju došao red, pa je počela guliti jabuku. No, kora je puknula na prvoj jabuci, a i na drugoj; ja sam joj dala svoju jabuku, ali se ona usplahirila, pa ju je gotovo odmah raspolovila. Zatim se nasmijala i rekla da su to samo bablja naklapanja, te je pojela treću jabuku, a dvije stavila na prozorsku klupčicu da ih sačuva za jutro, ja sam svoju jabuku pojela; zatim smo se zabavljale smijući se steznicima gospođe Parkinson; no, uza svu šalu i smijeh bila je potištena.

Kad smo legle, znala sam da ne spava i da samo pokraj mene leži na leđima i zuri u strop; a kad sam zaspala, nisam uopće sanjala o muževima, već o majci kako, zamotana plahtom, tone kroz hladnu, plavozelenu vodu; zatim se plahta razvezala na gornjem dijelu, pa je zalelujala kao na vjetru, i njezina se kosa izvukla i treperila poput morske trave; no, kosa joj je prekrila lice, pa ga nisam vidjela, i bila je tamnija od majčine; i tada mi je bilo jasno da to uopće nije bila moja majka, nego nekakva druga žena, i da uopće nije bila mrtva u toj plahti, nego još živa.

I bojala sam se; probudila sam se, a srce mi je lupalo strahovito brzo i oblio me je hladan znoj. No Mary je spavala duboko dišući, i već se naziralo sivo i ružičasto svjetlo zore; a vani su zakukurijekali pijetli, i sve je bilo kao obično. I tada mi je bilo bolje.

20.

I tako se sve to nastavilo i u studenomu kada je lišće popadalo i rano se spuštala noć; vrijeme je bilo sumorno i sivo, a kiša je pljuštala; zatim je došao prosinac, zemlja se od leda skrutila poput kamena i lepršale su snježne pahuljice. U našoj tavanskoj sobi bilo je vrlo hladno, posebice ujutro kad smo se morale dizati u tami i bose stati na ledene podne daske; Mary je rekla da će ona, kad bude imala vlastitu kuću, pred svaki krevet staviti pletenu prostirku, a ona će imati tople pustene papuče. Odjeću smo držale pokraj sebe u krevetu kako bismo je zagrijale prije negoli je odjenemo; oblačile smo se pod pokrivačem; a noću bismo grijale opeke na štednjaku, omatale ih flanelom i stavljale u krevet kako nam se nožni prsti ne bi pretvorili u ledenice. Voda u našem lavoru bila je tako hladna da bi nam bol sijevnula kroz podlaktice kad bismo prale ruke; bila sam sretna što smo spavale zajedno.

No, Mary je rekla da to nije ništa, jer prava zima još nije došla i da će još biti mnogo hladnije; i jedino je dobro u svemu tome bilo to što su u kući morali pojačati vatru i ostaviti je da gori dulje. I bilo je bolje biti sluškinja, barem danju, jer smo se mogle ugrijati u kuhinji, a u salonu je bio propuh kao u sjeniku, i kamin nije grijao, osim ako niste stajali tik do njega; gospođa bi Parkinson podignula suknju i podsuknje ispred kamina kad bi bila sama u sobi kako bi zagrijala stražnjicu; a jednoga zimskog dana planule su joj podsuknje, i Agnes, njezina osobna sobarica, čula ju je gdje viče, pa je utrčala u sobu i dobila histerični napadaj od straha, a onda je Jim iz staje bacio preko gospođe deku i zakotrljao je kao bačvu. Nasreću, nije izgorjela, već se samo malo opekla.

Sredinom prosinca otac je poslao moju jadnu sestru Katey da isprosi malo više od moje plaće; sam nije htio doći. Bilo mi je žao Katey, zato što je teret, koji sam nekada nosila ja, sada bio na njoj; odvela sam je u kuhinju i ugrijala je pokraj štednjaka, te zamolila komad kruha od kuharice, koja je rekla da nije njezina dužnost hraniti svu gladnu siročad u gradu, ali joj je ipak dala kruha; Katey se rasplakala i rekla kako bi htjela da se vratim kući. Dala sam joj četvrtinu dolara i rekla da kaže ocu kako je to sve što imam, a to je, žao mi je što moram priznati, bila laž; no, već sam prije zaključila da njemu ne dugujem istinu. Njoj sam dala deset centi, a ona je rekla da će ih sačuvati za slučaj nevolje, premda je već i sama bila u velikoj nevolji.

Dala sam joj i svoju podsuknju, jer sam je prerasla.

Rekla je da naš otac nema stalni posao, da radi samo povremeno, ali ima izgleda da u zimi ode na sjever za drvosječu; da je čuo kako još dalje na zapadu ima besplatne zemlje i otići će tamo čim dođe proljeće. To je i učinio, iznenada, jer je došla gospođa Burt i rekla da je otac otišao ne plativši ni približno sve što je dugovao. Najprije je htjela da ja nadoknadim dugove, ali Mary joj je rekla da ne može prisiliti trinaestogodišnju djevojčicu da plati dug koji je sebi nakopao na glavu odrastao čovjek; gospođa Burt nije bila zla u duši, pa je naposljetku rekla da ja nisam za to kriva.

Ne znam što je bilo s mojim ocem i djecom. Nikada nisam dobila pismo od njih, niti sam išta čula o njima u doba suđenja.

S dolaskom Božića raslo je i raspoloženje; više se ložilo, i trgovac je iz dućana mješovitom robom slao košare pune svega, a mesar velike komade govedine i jednu svinju koju je trebalo ispeći cijelu, i u kuhinji se sve užurbalo od priprema; Mary i mene pozvali su iz praonice da pomognemo kuharici, pa smo miješale i mućkale, gulile jabuke i rezale ih na kriške, čistile sitne i krupne grožđice, mljele muškatne oraščiće i tucale jaja, sve što se od nas tražilo; nama se to nadasve svidjelo, jer smo mogle okusiti ovdje, gricnuti ondje, i kad god smo mogle, ostrugale smo malo šećera i za sebe; kuharica nije ništa zamijetila ili nije rekla, jer je imala posla preko glave.

Mary i ja smo pravile donje kore za pite od mljevena mesa, a kuharica je pravila gornje rekavši da je to umijeće koje mi još nismo naučile jer smo premlade; izrezivala je zvjezdice za njih i druge lijepe oblike. Dopustila nam je da razmatamo božićne kolače, oslobodimo ih od slojeva muslina, te da ih prelijemo konjakom i viskijem, a zatim ponovno zamotamo; i njihov je miris bio nešto najljepše čega se sjećam.

Trebalo je napraviti mnogo pita i kolača, jer je bilo vrijeme posjeta, svečanih večera, zabava i plesova. Njihova dva sina došla su kući sa studija, s Harvarda u Bostonu; bili su to gospodin George i gospodin Richard, i obojica su bili zgodni i prilično visoki. Nisam obraćala na njih veliku pozornost, jer je to za mene značilo više pranja i kudikamo više košulja koje je trebalo štirkati i glačati; no, Mary je uvijek virila s prozora na katu u dvorište da ih vidi kako odlaze na jahanje ili da ih osluškuje u hodniku dok su u dvopjevu zabavljali gospođe u gostima; a najviše joj se sviđala pjesma *Ruža iz Traleea*, jer se u njoj spominjalo njezino ime: *Ah, to istina se nazire u očima njenim, i ljubio sam Mary, ružu iz Traleea.*

I ona je imala lijep glas i znala je mnoge pjesme napamet; a mlada su gospoda

znala doći u kuhinju i salijetali je da pjeva. I nazivala ih je fakinčićima premda su obojica bili nekoliko godina stariji od nje.

Na sam Božić Mary mi je dala tople rukavice što ih je sama isplela. Vidjela sam kako ih plete, ali je bila lukava i rekla mi je da ih je namijenila jednoj svojoj mladoj prijateljici; a meni nije bilo ni nakraj pameti da sam ja ta mlada prijateljica. Bile su prekrasne tamnoplave boje s izvezenim crvenim cvjetovima. A ja sam joj dala kutiju za igle koju sam napravila od pet četvorina crvenoga flanela i spojila ih na rubovima, a zatvarala se dvjema vrpcama. Mary mi je zahvalila, čvrsto me zagrlila i poljubila, te rekla da je to najljepša kutija na svijetu i da će je uvijek brižljivo čuvati.

Toga je dana napadalo mnogo snijega i ljudi su se vozili saonicama koje su vukli konji sa zvončićima, i to je bio prekrasan zvuk. Kad je obitelj dovršila svoju božićnu večeru, a mi posluga svoju, a i mi smo jeli puricu i mesnu pitu, zajedno smo otpjevali nekoliko božićnih pjesama i bili smo sretni.

Bio je to najsretniji Božić kakav ni prije ni poslije nisam doživjela.

Gospodin Richard vratio se na fakultet poslije blagdana, a gospodin George ostao je kod kuće. Prehladio se i prehlada mu je udarila na pluća i dosta je kašljao; gospodin i gospođa Parkinson samo su hodali po kući tužna lica, zatim je došao liječnik koji me je uznemirio. No rekao je da nema sušicu, samo jaku prehladu s vrućicom i križobolju, da mora mirovati i piti vrele napitke, i pića je dobio koliko god mu je srce zaželjelo, jer je bio vrlo obljubljen među slugama i sluškinjama. Mary je zagrijala željezno puce na štednjaku rekavši da je to najbolje za križobolju ako se metne na pravo mjesto; i odnijela mu ga je gore.

Kad je prizdravio, već je bila sredina veljače; izgubio je veći dio semestra, pa je rekao da će ostati do sljedećega; gospođa Parkinson se složila i rekla je da mladić mora prikupiti snagu. I tako je ostao, i svi su ga pazili i mazili, a imao je previše vremena i ne baš previše posla, a to je vrlo loše za živahna mladića. U zabavama nije oskudijevao, ni u djevojkama s kojima je plesao, a ni u majkama koje su za njega planirale ženidbu bez njegova znanja. Svi su mu i te kako ugađali, a i on sam sebi. Jer, gospodine, ako svijet lijepo postupa s vama, počinjete vjerovati da ste to i zaslužili.

Mary je rekla istinu o zimi. Snijega je napadalo oko Božića, poput pokrivača od

perja, i vani kao da je bilo toplije kad je pao; stajski su se momci zabavljali i bacali grude, a kako su bile mekane, raspale bi se kad bi pogodile cilj.

No ubrzo je počela prava zima, a ni snijeg se nije šalio. Sada je bio krut, poput bodljikavih ledenih kuglica, a nosio ga je oštar i jak vjetar skupljajući ga u debele nanose; i ja sam se bojala da će nas žive zakopati. S krova su visjele ledenice i rasle, i trebalo je paziti kako se hoda ispod njih, jer su mogle pasti, a bile su šiljaste i oštre; Mary je čula za ženu koju je ubila takva ledenica, jer ju je probila kao ražanj. Jednoga dana pala je solika i prekrila sve grane ledom, i sutradan su zablistale poput tisuća dijamanata; no drveće je od toga otežalo, pa su mnoge grane puknule. I cijeli je svijet bio tvrd i bijel, a kad bi zasjalo Sunce, zaslijepilo bi nas, pa smo morali zaštititi oči i ne predugo gledati u nj.

Zadržavali smo se u kući koliko god smo mogli, jer je prijetila opasnost od ozeblina, posebice na prstima ruku i nogu; muškarci su hodali sa šalovima oko ušiju i nosa, a dah je izlazio iz njih u oblacima. Obitelj Parkinson imala je krzna u saonicama, ogrtače i plašteve kad su odlazili u posjete; mi pak nismo imale takvu toplu odjeću. Mary i ja smo noću stavljale šalove preko pokrivača i spavale u čarapama i u još jednoj podsuknji; ni tako nam nije bilo toplo. Vatra bi se do jutra ugasila, naše bi se vruće opeke ohladile, pa smo drhtale poput kunića. Posljednjega dana u veljači vrijeme se malo popravilo, pa smo se odvažile na izlazak kako bismo obavile sitne poslove, omotavši noge debelim slojevima flanela u čizmama koje smo isprosile od stajskih momaka; i omotale smo se s onoliko šalova koliko smo ih mogli naći ili posuditi, a zatim se spustile čak do luke. Sve se sledilo, a gromade i blokovi leda skupili su se na obali; jedno su mjesto očistili od snijega, pa su se gospođe i gospoda klizali. Bili su to umilni pokreti, kao da gospođe klize na kotačima ispod haljina, pa sam rekla Mary da je to zacijelo prekrasno. Ondje je bio i gospodin George koji je, kližući se, držao za ruku mladu gospođu u krznenom šalu, i kad nas je vidio, veselo nam je mahnuo. Pitala sam Mary je li se ikad klizala, i ona je odgovorila da nije.

Nekako u to vrijeme počela sam zapažati promjenu na Mary. Često je kasno dolazila na spavanje; a kad bi došla, više nije htjela razgovarati. Nije čula što bih joj rekla, ali je, čini se, osluškivala nešto drugo; neprestance je gledala kroz vrata ili prozore, ili preko mojega ramena. Jedne večeri, kad je mislila da spavam, vidjela sam da nešto skriva u rupčiću i stavlja pod dasku na podu, tamo gdje je držala ostatke svijeća i žigice; i kad sam zavirila tamo, dok nje nije bilo u sobi, vidjela sam da je to zlatni prsten. Prva mi je pomisao bila da ga je ukrala, a to bi bilo više negoli je dotad ukrala, i bilo bi strašno za nju kad bi je uhvatili; međutim, nitko u kući nije spominjao nestanak prstena.

Više se nije smijala i šalila kao prije, niti je odlazila na posao žustro kao dotad; i ja sam se zabrinula. Kad sam joj se obratila i upitala ju je li u kakvoj nevolji, nasmijala se i rekla da ne zna odakle mi takva pomisao. No njezin se miris promijenio, od muškatnog oraščića u slanu ribu.

Snijeg i led počeli su se topiti, i vratile su se neke ptice, pa se dale u pjev i zov; tako sam znala da dolazi proljeće. A jednoga dana potkraj ožujka, dok smo u košarama nosile oprano rublje stražnjim stubištem u sušionicu da ga objesimo, Mary je rekla da joj je zlo, pa je otrčala niza stube i istrčala na dvorište, iza pomoćnih zgrada. Spustila sam košaru i pošla za njom, u onomu u čemu sam bila, bez šala; i našla sam je kako kleči na snijegu blizu zahoda, u koji nije stigla jer ju je svladala strašna mučnina.

Pomogla sam joj da ustane, a čelo joj je bilo vlažno i ljepljivo; rekla sam joj da mora leći; no, razljutila se kad je to čula i rekla je da je nešto pojela, da je to zacijelo od jučerašnje ovčetine i da se sada toga oslobodila. No, i ja sam jela ovčetinu i izvrsno sam se osjećala. Prisilila me je da joj obećam kako to neću nikomu spomenuti, i obećala sam da neću. No, kad se to ponovilo za nekoliko dana, pa jutro poslije toga, iskreno sam se zabrinula, jer sam i prečesto vidjela svoju majku u tom stanju, i bio mi je poznat taj mliječni zadah; znala sam vrlo dobro što je Mary.

Razmišljala sam o tome i prevrtala to po glavi; potkraj travnja pritisnula sam je i svečano joj obećala da je neću odati ako mi se povjeri; naime, mislila sam da joj je i te kako potreban netko komu se može povjeriti, jer je noću bila nemirna, imala velike crne podočnjake i bila opterećena teretom svoje tajne.

Tada je popustila i rasplakala se te mi rekla da su moje sumnje posve opravdane, da joj je taj čovjek obećao brak, dao joj prsten, pa mu je povjerovala misleći da je drukčiji od drugih muškaraca; no, nije održao obećanje i nije htio s njom razgovarati; i bila je očajna i nije znala što da radi.

Pitala sam je tko je taj čovjek, ali mi nije htjela reći; i rekla je da će je izbaciti iz kuće čim se dozna u kakvoj je nevolji, jer gospođa Parkinson ima vrlo stroge poglede na svijet; i što će onda biti s njom? Neke bi se djevojke vratile u svoju obitelj, ali ona ju nije imala; a sada se njome ne bi oženio ni jedan pošteni muškarac, pa će morati završiti na ulici i postati mornarska kurva, jer nema drugoga načina da prehrani sebe i dijete. I takav bi je život brzo dokrajčio.

Bila sam sva utučena zbog nje, ali i zbog sebe, jer je ona bila moja najvjernija, zapravo jedina prijateljica na svijetu. Tješila sam je koliko god sam mogla, ali nisam znala što bih joj kazala.

Cijeli svibanj Mary i ja smo često razgovarale o tome što bi ona trebala učiniti. Rekla sam joj da vjerojatno postoji ubožnica ili slična kuća koja će je primiti, a ona je rekla da ne zna ni za jednu, ali kad bi i znala, ne bi išla, jer djevojke koje odu u takve kuće uvijek umru od groznice čim rode; osim toga, bebe u takvim kućama potajno zadave kako ne bi pale na državni trošak; i ona će radije riskirati i umrijeti negdje drugdje. Razgovarale smo o tome kako ćemo nekako same obaviti porođaj, da o tome ne pričamo i da ćemo dijete predati u sirotište; no, rekla je kako će se ubrzo vidjeti da je u drugom stanju, a gospođa Honey ima oko sokolovo, i već je rekla da se Mary deblja, pa se nije mogla nadati da će dugo ostati neotkrivena.

Predložila sam joj da još jedanput, posljednji put, porazgovara s tim muškarcem i pozove se na njegovu savjest. To je i učinila; no, kad se vratila s razgovora - koji je zacijelo bio negdje blizu, jer se nije zadržala - bila je gnjevnija no ikada. Rekla je da joj je dao pet dolara; a ona ga je pitala vrijedi li mu njegovo dijete samo toliko. A on je rekao da ga na taj način neće uhvatiti i kako sumnja da je to njegovo dijete, jer je bila vrlo uslužna prema njemu, pa je valjda takva i prema drugima; i bude li mu prijetila skandalom ili otišla njegovoj obitelji, on će sve poreći i uništiti joj dobar glas, ako joj je uopće što od njega ostalo; i ako želi brzo dovršiti svoje muke, neka se baci u vodu i utopi.

Rekla je da ga je nekoć iskreno ljubila, ali da je to sada prošlost, zatim je bacila na pod onih pet dolara i gorko plakala jedan sat; no, vidjela sam je poslije kako brižljivo sprema novac pod rasklimanu dasku.

Iduće je nedjelje rekla da neće ići u crkvu, nego da će sama prošetati; a kad se vratila, rekla je kako se spustila u luku da bi se bacila u jezero i okončala takav život. A ja sam je preklinjala sa suzama u očima da ne čini takvo zlo.

Dva dana poslije rekla je da je bila u Lombard Streetu i čula za liječnika koji joj može pomoći; tom su liječniku išle kurve kad je trebalo. Pitala sam je na koji im način on može pomoći, a ona je rekla da ne bih smjela pitati; nisam znala što je time mislila, jer nisam nikada čula za takve liječnike. I pitala me je bih li joj posudila svoju uštođevinu, koja je u to doba iznosila tri dolara i koju sam čuvala za novu ljetnu haljinu. Odgovorila sam joj da ću joj to od svega srca rado posuditi.

Zatim je izvukla komad pisaćega papira kojega se dokopala dolje u biblioteci, uzela tintu i pero te napisala:

Ako umrem, neka moje stvari pripadnu Grace Marks. I potpisala se. Zatim je rekla: možda ću uskoro umrijeti, ali ti ćeš ostati živa. I pogledala me hladno i

odbojno, onako kako bi gledala druge iza leđa, ali nikada mene.

Strašno sam se uznemirila zbog toga, zgrabila je za ruku i molila da ne ide k tom liječniku, tko god on bio; no, rekla je da mora, da prestanem gnjaviti i da kriomice vratim tintu i pero na pisaći stol u biblioteci i nastavim svoj posao; i da će se sutra iskrasti poslije ručka, a da ja moram reći, ako me pitaju, da je upravo otišla u zahod ili da je gore u sušionici ili pronaći bilo kakav izgovor koji mi padne na um; i zatim se moram išuljati iz kuće i sastati se s njom, jer će joj možda biti teško vratiti se kući.

Ni jedna od nas nije te noći dobro spavala; i sutradan je napravila sve kako je rekla i uspjela potajno izići iz kuće, s novcem zauzlanim u rupčiću; ubrzo sam i ja izišla i sastala se s njom. Liječnik je živio u ovelikoj kući u finoj četvrti. Ušle smo kroz ulaz za poslugu; i dočekao nas je sam liječnik. Najprije je prebrojio novac. Bio je to krupan muškarac u crnom kaputu i promatrao nas je vrlo strogo; rekao mi je da čekam u praonici suda i dodao da će, budem li išta o tome ikome rekla, poreći da me je ikad vidio. Zatim je skinuo svoj dugi kaput i objesio ga na kuku, pa zasukao rukave na košulji kao da se kani tući.

Neobično je nalikovao, gospodine, na onoga liječnika koji mjeri glave i zbog kojega sam dobila napadaj straha neposredno prije vašega dolaska.

Mary je izišla s njim, blijeda kao krpa; zatim sam čula krikove i plač, i nakon nekog vremena liječnik ju je ugurao u praonicu. Haljina joj je bila potpuno mokra, priljubljena uz tijelo poput vlažnog obloga, i jedva je hodala; obgrlila sam je i pomogla, koliko god sam mogla, da izađemo iz te kuće. Kad smo stigle kući, sva se svijala od bolova i rukama se držala za trbuh i molila da joj pomognem uza srube. To sam i učinila, jer je bila vrlo slaba. Presvukla sam je u spavaćicu i spremila u krevet; zadržala je na sebi podsuknju i zgužvala ju je između nogu. Pitala sam je što se dogodilo, a ona je rekla da je liječnik uvukao nož u nju i nešto unutra rezao; rekao je da će boljeti i da ću krvariti i da će to trajati nekoliko sati, ali da će poslije toga biti sve dobro. I dala mu je lažno ime.

Odjednom mi je sinulo da je liječnik izrezao dijete iz nje, što je po mojem mišljenju bilo veliko zlo; ali, pomislila sam i na to da je ovako bilo jedno tijelo, a onako bi bila dva, jer bi se ona u suprotnom slučaju zasigurno bacila u jezero; stoga je u dubini duše nisam mogla koriti.

Imala je jake bolove, pa sam joj navečer zgrijala opeku; međutim, nije dopustila da odem po nekoga. Rekla sam joj da ću spavati na podu, jer će joj biti udobnije; a ona je rekla da nema bolje prijateljice od mene i da me nikada neće zaboraviti što

god se dogodilo. Zamotala sam se šalom, pregaču stavila pod glavu umjesto jastuka i legla na pod koji je bio tvrd; što zbog toga, što zbog Maryna stenjanja nisam mogla odmah zaspati. No smirila se nakon nekog vremena, pa sam zaspala i probudila se tek u zoru. I tada sam zapazila kako Mary leži na krevetu, mrtva, širom otvorenih i ukočenih očiju.

Dotaknula sam je, ali bila je hladna. Ukočila sam se od straha; ipak sam se dignula, prešla hodnik i probudila sobaricu Agnes i bacila se u njezin zagrljaj plačući; zatim je ona rekla: što se dogodilo? Nisam mogla govoriti, ali sam je uzela za ruku i odvela je u našu sobu, tamo gdje je bila Mary. Agnes ju je zgrabila za ramena i protresla, a zatim rekla: mili Bože, mrtva je.

A ja sam rekla: ah, Agnes, što da radim? Nisam znala da će umrijeti, sada će okriviti mene što nisam prije rekla da se razboljela; no, obećala mi je da neće. I ja sam jecala kršeći ruke.

Agnes je dignula pokrivač i pogledala ispod njega. Spavaćica i podsuknja bile su natopljene krvlju; i plahta je bila sva crvena od krvi, a smeđa tamo gdje se krv skrutila. Ovo ne sluti na dobro, rekla je i naredila mi da ostanem u sobi, a zatim je otišla po gospođu Honey. Čula sam kako se njezini koraci udaljavaju i činilo mi se da je dugo nema.

Sjela sam na stolac i pogledala u Maryno lice; oči su joj bile otvorene i osjećala sam kako me gleda ispod oka. Učinilo mi se da se pomaknula, pa sam rekla: Mary, pretvaraš se? Naime, znala se pretvarati da je mrtva, iza plahte u sušionici, kako bi me uplašila. No, nije se pretvarala.

Zatim sam čula korake dviju osoba kako hitaju hodnikom, pa sam premrla od straha. Dignula sam se. I u sobu je ušla gospođa Honey; nije se doimala tužno, doimala se ljutito, gledala je s gađenjem kao da osjeća strašan zadah. U sobi se doista osjećao zadah; bio je to zadah vlažne slame, iz madraca, ali i slankast zadah krvi; sličan zadahu u mesnici. I gospođa Honey je rekla: to je grozno, sramota, moram to reći gospođi Parkinson. Zatim smo čekale, i došla je gospođa Parkinson, supruga gradskoga vijećnika, i rekla; pod mojim krovom, podmukle li djevojke. I gledala je ravno u mene, premda je govorila o Mary. Zatim je rekla: zašto me nisi obavijestila, Grace? I ja sam rekla: oprostite, gospođo, Mary mi nije dala. Rekla je da će joj ujutro biti bolje. Rasplakala sam se i rekla: nisam znala da će umrijeti!

Agnes, koja je, kako rekoh, bila vrlo pobožna, rekla je: grijeh se plaća smrću.

Gospođa je Parkinson rekla: to je pokvareno, Grace, a Agnes je rekla: ona je još dijete, vrlo je poslušna, samo je učinila ono što joj je rečeno. Pomislila sam da će je

gospođa Parkinson prekoriti što se uplela, ah nije. Nježno me je uhvatila za ruku, pogledala me u oči i rekla: tko je taj muškarac? Toga nitkova treba raskrinkati i prisiliti da plati za svoj zločin. Pretpostavljam da je to nekakav mornar, dolje iz luke, nemaju savjesti kao ni životinje. Znaš li, Grace?

Rekla sam da Mary nije poznavala ni jednoga mornara. Viđala se s jednim gospodinom, zaručili su se. Samo što je on pogazio riječ i nije se htio oženiti njome.

I gospođa Parkinson je rekla oštrim glasom: Kakav gospodin?

Ja sam rekla: oprostite, gospođo, ne znam. Samo je kazala da se vama ne bi nipošto svidjelo kad biste otkrili tko je on.

Mary to nije rekla, ali mene je mučila sumnja.

Nato se gospođa Parkinson zamislila i stala koračati gore-dolje po sobi; zatim je rekla: Agnes i Grace, nećemo više o tome raspravljati, jer će to samo dovesti do nesreće i još veće nevolje, što je, tu je; a iz poštovanja prema pokojnici, nećemo reći od čega je Mary umrla. Reći ćemo da je umrla od groznice. To će biti najbolje za sve.

I sve nas je pogledala krutim pogledom, pa smo se poklonile. A cijelo to vrijeme Mary je bila na krevetu, slušala nas i čula kako kanimo lagati o njoj; i ja sam pomislila: neće joj biti lako pri duši.

Nisam spomenula liječnika, a oni nisu ni pitali. Možda nisu ni razmišljali o toj mogućnosti. Zacijelo su mislili da je samo izgubila bebu, jer se to ženama često događa, i da je Mary umrla od toga, kako se to ženama često događa. Vi ste prva osoba kojoj sam pričala o tom liječniku, gospodine; no, duboko sam uvjerena da ju je on ubio onim svojim nožem; i on i gospodin jednako su krivi. Jer nije uvijek pravi ubojica onaj koji zada udarac; i Mary je ubio nepoznati gospodin baš kao da je sam uzeo nož i zario joj ga u tijelo.

Gospođa Parkinson izišla je iz sobe, a nakon nekog vremena došla je gospođa Honey i rekla da moramo skinuti posteljinu, njezinu spavaćicu i podsuknju te ih oprati od krvi; oprati tijelo te izvući madrac i same se pobrinuti za to da se on spali; a tamo gdje su spremljeni popluni, dodala je, još je jedna navlaka za madrac, pa bismo je mogle napuniti slamom i otići po čistu plahtu. Pitala je ima li Mary još jednu spavaćicu da joj je odjenemo, i ja sam rekla da ima, jer je Mary imala dvije; ali ta druga bila je u pranju. Zatim sam rekla da ću joj dati svoju. Rekla je da ne smijemo nikomu ništa reći o Marynoj smrti dok je ne dotjeramo, navučemo poplun na nju i sklopimo joj oči i lijepo je počešljamo. Zatim je izišla iz sobe, a Agnes i ja učinile smo što je rekla; Mary je bilo lako dignuti, ali teško urediti. Zatim je Agnes rekla: tu

se nešto krije, i pitam se tko je taj muškarac. Zatim me je pogledala. I rekla: tko god bio, još je živ i dobro mu je i najvjerojatnije baš u ovom trenutku uživa u svojem doručku, ne mareći za jadnu Mary baš kao što ne bi mario ni za polutku obješenu u mesnici.

Agnes je rekla: to je Evino prokletstvo koje moramo nositi u sebi, i ja znam da bi se Mary tome nasmijala. A zatim sam na svoje uši čula njezin glas, jasan i glasan, kako kaže: *pusti me unutra.* Trgnula sam se i zagledala u Mary koja je već ležala na podu, jer smo namještale krevet. No nije pokazivala nikakav znak da je išta rekla, a oči su joj još bile otvorene i ukočeno gledale u strop.

Zatim sam u naletu straha pomislila: pa, nisam otvorila prozor. Potrčala sam preko sobe i otvorila ga, jer sam zacijelo krivo čula njezine riječi: *pusti me van.* Agnes je rekla: što to radiš, pa vani je led ledeni, a ja rekoh: zlo mi je od smrada. I ona se složila da sobu treba prozračiti. Nadala sam se da će Maryna duša izletjeti kroz prozor i da neće ostati u sobi i šaptati mi u uho. No pitala sam se nije li već bilo prekasno.

Napokon smo sve obavile, pa sam smotala plahtu i u njoj spavaćicu, a zatim sve odnijela u praonicu, napumpala punu bačvu hladne vode, jer krv treba isprati hladnom vodom; topla voda ne skida takve mrlje. Na moju sreću, pralje nije bilo, jer je u glavnoj kuhinji grijala glačala i ogovarala s kuharicom. A ja sam ribala i ribala, izišlo je mnogo krvi od koje je voda sva pocrvenjela; izlila sam je u izljev i napumpala još vode te napunila bačvu, ostavila plahtu i spavaćicu da se namaču, te ulila malo octa protiv smrada. Ne znam je li od hladnoće ili od straha, ali zubi su mi cvokotali; a kad sam dotrčala gore, uhvatila me vrtoglavica.

Agnes je u sobi čekala s Mary, sada lijepo položenom i sklopljenih očiju kao da spava i prekriženih ruku na prsima. Rekla sam Agnes što sam napravila, a ona me je poslala gospođi Parkinson da joj kažem kako je sve gotovo. Učinila sam to i vratila se, i ubrzo zatim došla je ostala posluga da je vidi, neki su plakali, neki bili tužna lica, kako se dolikovalo; no ipak je vladalo nekakvo čudno uzbuđenje, kao i uvijek kad netko umre, pa sam vidjela da im krv jače kola žilama nego u obične dane.

Agnes je govorila i rekla da je to bila iznenadna groznica, za takvu pobožnu ženu izvrsno je lagala; ja sam stajala do Marynih nogu i šutjela. I netko je rekao: jadna Grace, probudi se ujutro i nađe je hladnu i ukočenu do sebe u krevetu, bez upozorenja. A netko drugi: naježiš se od takve pomisli, moji to živci ne bi izdržali.

Odjednom mi se učinilo da je sve tako i bilo; mogla sam zamisliti buđenje uz Mary u krevetu tik do sebe, kako je dotičem i otkrivam da mi ne odgovara, zatim bih

osjetila strah i tugu; i u tom trenutku srušila sam se kao mrtva u nesvijest.

Rekli su da sam tako ležala deset sati, i nitko me nije mogao probuditi, premda su me štipali i pljuskali, polijevali hladnom vodom, palili mi perje pod nosom; a kad sam se probudila, nisam znala gdje sam ni što se dogodilo; i nisam prestajala pitati kamo je Grace otišla. I kad su mi rekli da sam ja Grace, nisam im vjerovala, nego sam se rasplakala i htjela pobjeći iz kuće, jer sam rekla da je Grace izgubljena, da je otišla u jezero i da je moram potražiti. Rekli su mi poslije kako su se uplašili da ću izgubiti razum koji se zacijelo poremetio od šoka zbog svega toga; i kad dobro razmislim, ne bi bilo ni čudno.

Zatim sam ponovno zapala u dubok san. Kad sam se probudila, bilo je to sutradan, ponovno sam znala da sam ja Grace i da je Mary mrtva. Sjetila sam se onoga dana kada smo bacale kore od jabuka preko ramena i da je Mary svoju triput prelomila; i sve se to ostvarilo, jer se ni za koga nije udala i više se nikada neće udati.

No ne mogu se sjetiti ničega što sam govorila ili činila dok sam bila budna, između ta dva duga sna; i zbog toga sam se zabrinula.

I tako je najsretnije doba mojega života zauvijek prošlo.

VII.

KRIŽNA OGRADA

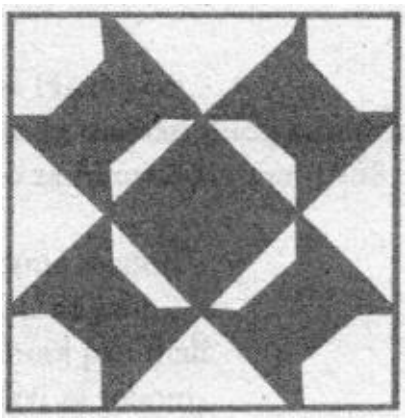

McDermot... bio je mrzovoljan i neotesan. Malo je toga bilo vrijedno divljenja u njegovu karakteru... Bio je žustar mladić, tako spretan da bi trčao po križnoj ogradi poput vjeverice ili bi radije preskočio peterogredna vrtna vrata nego ih otvorio ili se preko njih popeo...

Grace je bila živahna osoba i lijepa ponašanja, pa je možda bila predmet Nancyne ljubomore... Ima mnogo prostora za pretpostavku da ga ona nije huškala niti poticala na ta strašna zlodjela, nego da je bila nesretna, lakovjerna osoba u tom groznom zločinu. U ličnosti te djevojke nije sigurno bilo ničega što se moglo razviti u utjelovljenje opačine, kako ju je pokušao prikazati McDermot, ako je uopće i izgovorio polovicu onih iskaza koje mu pripisuju u priznanju. Njegovo preziranje istine bilo je dobro poznato...

WILLIAM HARRISON,

»Sjećanje na tragični slučaj Kinnear«,

napisano za *Newmarket Era*, 1908.

No, ako zaborav ti otme mene, .

Pa sjećanje me vrati, ti ne žali,

Već ako u truleži tamnoj pa i mali

Trag misli mojih ostavi za sobom,

Zaboravi sa smiješkom sve,

Nek’ duša ti ne tuguje.

Christina Rossetti,

»Sjeti se«, 1849.

21.

Simon uzima šešir i štap od sobarice upraviteljeve žene i nesigurnim koracima izlazi na sunce. Presvijetlo mu je; preoštro, kao da je dugo bio zatvoren u mračnoj sobi, premda u šivaonici uopće nije mračno. Zapravo je mračna Graceina priča; čini mu se da je upravo izišao iz klaonice. Zašto je taj prikaz smrti tako snažno djelovao na njega? Znao je, dakako, da se takve stvari događaju; takvi liječnici doista postoje, i nije to kao da nikada nije vidio mrtvu ženu. Vidio ih je mnogo; no, bile su pravi mrtvaci. Predmeti proučavanja. Nije ih nikada uhvatio na djelu, tako reći. Ta Mary Whitney, još niti... koliko? Sedamnaest?

Mlada djevojka. Bijedno! Rado bi oprao ruke.

Obrat događaja nesumnjivo ga je zatekao nespremna. Pratio je njezinu priču, morao je priznati, s određenim osobnim užitkom - i on je proživio sretnije dane i ostali su mu u sjećanju, i u njima se također pojavljuju slike čistih plahta i radosnih blagdana te vedrih mladih sluškinja - a zatim, usred svega toga, to sumorno iznenađenje. Ona je izgubila i pamćenje, premda samo na nekoliko sati i u najnormalnijem napadaju histerije - no ipak, možda se to pokaže značajnim. Čini se da je to jedina uspomena koju je zaboravila, barem dosad; inače nije propustila ni jedno puce, ni komadić svijeće. No, ako se dobro razmisli, on to nipošto ne može znati; osim toga, pratila ga je neugodna slutnja da je mnoštvo njezinih sjećanja možda samo nekakvo odvraćanje pozornosti, način odvraćanja misli od skrivene ali bitne činjenice, poput ljupka cvijeća zasađenoga na grobu. Osim toga, podsjeća on sama sebe, jedini svjedok koji bi mogao potkrijepiti njezin iskaz - kad bi ovo bio sud - bila bi sama Mary Whitney, a nje nema.

Kolnim putem slijeva dolazi sama Grace, hoda spuštene glave, a s boka joj hodaju dva odvratna muškarca, i on misli da su to uznički stražari. Potpuno su se nagnuli prema njoj kao da nije ubojica već skupocjeno blago koje moraju čuvati. Ne sviđa mu se kako se stiskaju uz nju; no, naravno, njihov bi život postao vrlo mučan kad bi uspjela pobjeći. Iako zna da je vraćaju svaku večer i zaključavaju u usku ćeliju, danas mu je to apsurdno. Razgovarali su cijelo poslijepodne kao da su u salonu; i sada je slobodan kao ptica i može raditi što hoće, a ona mora iza brave i iza

rešetaka. Zatvorena u kavezu zatvorskoga sivila. Namjernoga sivila, jer kad zatvor ne bi bio sivilo, gdje bi bila kazna?

Danas ga grebe i sama riječ *kazna*. Ne može izbrisati iz pameti Mary Whitney. Kako leži pod krvavim mrtvačkim pokrovom.

Toga poslijepodneva ostao je dulje negoli obično. Za pola sata mora biti na večeri kod velečasnoga Verringera. Nije uopće gladan. Odluči prošetati uz obalu jezera; godit će mu povjetarac, a možda i pobuditi tek.

Ipak je dobro da nije nastavio raditi kao kirurg. Najstroži od svih njegovih nastavnika u londonskomu Guy's Hospitalu, slavni doktor Bransby Cooper, znao je reći da je uvjet za dobra kirurga kao i dobra kipara sposobnost nepristrana pristupa radu što ga obavlja u tom trenutku. Kipar ne smije sebi dopustiti da mu prolazne draži modela odvrate pozornost, mora ga promatrati objektivno, samo kao sirovinu ili glinu od koje će oblikovati svoju umjetninu. Tako je i kirurg kipar ljudskoga mesa; morao bi zarezati ljudsko tijelo na promišljen i istančan način kao da reže kameju. Za to su potrebni mirna ruka i čvrst pogled. Onima koji previše suosjećaju s bolesnikovim mukama klizi nož iz ruke. Pacijentu ne treba vaša sućut već vaša vještina. Tako je govorio.

Sve je to lijepo i dobro, razmišlja Simon; no, muškarci i žene nisu kipovi, nisu beživotni poput mramora, premda se često pretvore u to na bolničkoj kirurgiji, nakon mučna razdoblja bučne i krvave boli. U toj je bolnici brzo otkrio da ne voli krv.

No, ipak je naučio nešto korisno. Kako ljudi lako umiru, kao prvo; kako često umiru, kao drugo. I kako su duh i tijelo vješto povezani. Pogrešan rez i napraviš idiota. Ako je tako, zašto ne bi vrijedilo obratno? Ne bi li se šivanjem i rezanjem i spajanjem mogao skrojiti genij? Koje li tajne treba još otkriti u živčanom sustavu, u tom spletu materijalnoga i eteričnog, toj mreži niti koje prolaze tijelom, sastavljenoj od tisuću Arijadninih konaca, koji svi vode u mozak, u tom tamnom središnjem skrovištu posutom ljudskim kostima, gdje čudovišta vrebaju...

Ali i anđeli, podsjeća sebe. I anđeli.

U daljini vidi ženu kako hoda. U crnom je; suknja joj je blago namreškano zvono, a koprena se vuče iza nje poput tamna dima. Ona se okreće, gleda na trenutak iza sebe; to je gospođa Humphrey, njegova sumorna gazdarica. Nasreću, udaljava se od njega; a možda ga namjerno izbjegava. Baš dobro, jer mu nije do razgovora, a kamoli do zahvalnosti. Zanima ga zašto se ona uporno odijeva poput udovice. Što se

babi htilo... možda. Nema još vijesti o bojniku. Simon hoda obalom zamišljajući gdje se bojnik mogao zadržati - na trkalištu, u javnoj kući, u gostionici; na jednomu od ta tri mjesta. Zatim mu pada na um nesuvisla pomisao da se izuje i zagazi u jezero. Sjeća se kako je gacao u potočiću na obiteljskom posjedu, kao dječak, u društvu dadilje - jedne od mladih tvorničkih radnica koje su prešle u sluškinje, poput većine njihovih ondašnjih sluškinja - pa se zaprljao, i majka ga je korila, ali i nju zato što mu je to dopustila.

Kako li se zvala? Alice? Ili je to bilo poslije, kad je već išao u školu i nosio duge hlače, pa otišao na tavan u jednu od svojih tajnih pustolovina, kad ga je djevojka uhvatila u svojoj sobi? Nedužnoga, zapravo - gladio je jednu njezinu podsuknju. Naljutila se na njega, ali nije, dakako, mogla izraziti svoju srdžbu, jer je htjela zadržati mjesto; stoga je napravila ono što bi napravile sve žene i briznula u plač. Zagrlio ju je da je utješi, i sve je završilo poljupcima. Kapa joj je pala i kosa se raspustila; duga, plava kosa, razbludna, ne prečista, s mirisom zgrušana mlijeka. Ruke su joj bile crvene, jer je čistila jagode, a i usta su joj imala okus jagoda.

Poslije mu je košulja, tamo gdje je otkopčavala dugmad, bila puna crvenih mrlja, no, tada je prvi put poljubio ženu i bilo mu je neugodno, a zatim se uplašio ne znajući kako treba nastaviti. Vjerojatno mu se smijala.

Kako li je samo bio neiskusan; kakva li glupana. Smješka se prisjećajući se toga doživljaja. To je slika bezazlenijega doba, i poslije pola sata već mu je mnogo bolje.

Gazdarica velečasnoga Verringera pozdravlja ga prijekornim kimanjem glave. Kad bi se morala nasmijati, lice bi joj se raspalo kao ljuska od jajeta. Zacijelo postoji škola ružnoće, razmišlja Simon, u koju šalju takve žene na obuku. Uvodi ga u biblioteku u kojoj gori vatra i u kojoj su pripremljene dvije čaše nepoznata napitka. Zapravo bi rado popio čašu poštena viskija, ali nema nade da će ga dobiti od trezvenjačkih metodista.

Velečasni Verringer stoji već neko vrijeme među knjigama s kožnatim uvezom, ali prilazi Simonu kako bi mu zaželio dobrodošlicu. Sjede i pijuckaju; bućkuriš u čaši ima okus na alge s primjesom malinova pupara. - To je za čišćenje krvi. Moja ga gazdarica sama pravi, prema starom naputku - kaže velečasni. Vrlo starom, pomisli Simon; padaju mu na um vještice.

- Ima li ikakva napretka u... našem zajedničkom projektu? - pita Verringer.

Simon je očekivao to pitanje; ipak zamuckuje dok mu odgovara. - Napredujem

vrlo oprezno - kaže. - Ima svakako nekoliko niti koje se isplati slijediti. Najprije sam morao stvoriti temelj povjerenja i mislim da sam u tome uspio. Poslije toga, morao sam izmamiti iz nje obiteljsku anamnezu. Čini se da se naša ispitanica živo sjeća svojega života prije dolaska u kuću gospodina Kinneara s mnogo opširnih pojedinosti, i to pokazuje da nije problem općenito u njezinu sjećanju. Doznao sam sve o njezinu putovanju u ovu zemlju i o prvoj godini rada kao kućne pomoćnice, koja nije obilježena nesretnim epizodama, osim jedne.

- A to je...? - pita velečasni Verringer podignuvši rijetke obrve.

- Poznajete li obitelj Parkinson u Torontu?

- Čini mi se da ih se sjećam - kaže Verringer - iz mladosti. On je bio, koliko se sjećam, gradski vijećnik. Umro je prije nekoliko godina, a njegova se udovica, mislim, vratila u rodni kraj. Bila je iz Sjedinjenih Država, kao i vi. Zime su joj ovdje bile prehladne.

- Šteta - kaže Simon. - Nadao sam se da ću moći razgovarati s njima kako bih potkrijepio neke nejasne činjenice. Graceino prvo mjesto bilo je kod te obitelji. Ondje je imala prijateljicu, također sluškinju, koja se zvala Mary Whitney; to je bilo ono lažno ime, ako se sjećate, koje je uzela kad je pobjegla u Sjedinjene Države, a s njom i James McDermott; ako je to doista bio bijeg, a ne nekakva prisilna emigracija. U svakom slučaju, ta je mlada žena umrla u iznenadnim okolnostima, tako bih to nazvao; i dok je sjedila s njezinim mrtvim tijelom u sobi, naša je ispitanica mislila da čuje glas preminule prijateljice. Naravno, slušna halucinacija.

- To uopće nije neuobičajeno - kaže Verringer. - Bio sam i sam uz mnoge smrtne postelje, a smatra se znakom nepoštivanja, posebice među preosjećajnim i praznovjernim ljudima, ako se *ne čuje* pokojnikov glas. To bolje, ako još uz to čuju zbor anđela. - Glas mu je opor, a možda i podsmješljiv. Simon je malo iznenađen: dužnost je svećenika, svakako, da potiču pobožno zasljepljivanje. - Poslije toga - nastavlja - dolazi do epizode s nesvjesticom, zatim histerije, pomiješane s nečim što bi se moglo nazvati somnabulizmom, a nakon toga uslijedio je dubok i dug san s gubitkom pamćenja.

- Ah! - kaže Verringer naginjući se naprijed. - Znači, već je i prije imala takvih ispada!

- Ne smijemo prenaglo zaključivati - kaže Simon razborito. - Ona je zasada moj jedini izvor informacija. On zastaje; ne želi ispasti netaktičan. - Bilo bi mi nadasve korisno kad bih, radi donošenja stručnoga mišljenja, mogao razgovarati s Graceinim znancima iz doba tih... tih događaja s kojima je povezana, sa svjedocima njezina

ponašanja u kaznionici u prvim godinama njezina boravka ondje, a i u duševnoj bolnici.

- Ja u to doba nisam bio ovdje - kaže velečasni Verringer.

- Čitao sam prikaz gospođe Moodie - kaže Simon. - Ona znade mnogo toga što bi me zanimalo. Prema njezinim riječima, Kenneth MacKenzie, odvjetnik, posjetio je Grace u kaznionici kad je već bila zatvorena šest-sedam godina, i Grace mu je rekla da je progoni Nancy Montgomery - da je posvuda prate njezine krvlju podlivene, blještave oči, te da se pojavljuju, primjerice, u njezinu krilu i tanjuriću za sapun.

I gospođa je Moodie vidjela Grace u duševnoj bolnici - mislim u odjelu za nasilne bolesnike - pa opisuje nesuvislu luđakinju koja kriješti poput fantoma i trči kao podbodena. Taj je prikaz, dakako, zapisan prije negoli je mogla znati da će Grace za manje od godinu dana otpustiti iz duševne bolnice, ako već ne kao potpuno normalnu, a ono barem kao dovoljno normalnu da se vrati u kaznionicu.

- Čovjek za to ne mora biti potpuno normalan - kaže Verringer sa smijehom koji Simona podsjeća na škripanje šarke.

- Bavim se mišlju da posjetim gospođu Moodie - kaže Simon. - No, potreban mi je vaš savjet. Ne znam točno kako da oblikujem pitanja, a da ne pobudim sumnju u istinitost njezine priče.

- Istinitost? - kaže Verringer blagim glasom. Kao da nije iznenađen.

- Nedvojbeno ima nesuglasja - kaže Simon. - Na primjer, gospođa Moodie ne zna točno gdje je Richmond Hill, navodi netočna imena i datume, neke sudionike te tragedije naziva imenima koja nisu njihova, a gospodinu Kinnearu dodjeljuje vojni čin koji očito nije zaslužio.

- Možda odličje *post mortem* - mrmlja Verringer.

Simon se smješka. - Osim toga, kaže da su krivci raščetvorili tijelo Nancy Montgomery prije negoli su ga sakrili ispod korita, a to sigurno nije bilo učinjeno. Novine ne bi sigurno propustile objaviti takvu senzacionalnu pojedinost. Ta dobra žena ne shvaća, nažalost, kako je teško razrezati čovječje tijelo kad to sama nikada nije učinila. Ukratko, zbog svega toga možemo posumnjati i u druge pojedinosti. Na primjer, motiv tih ubojstava - žena to pripisuje Graceinoj divljoj ljubomori na Nancy koja posjeduje gospodina Kinneara, zatim razbludnosti McDermotta kojemu je za učinjene mesarske usluge obećan uzvrat u obliku Graceine naklonosti.

- To je bilo opće mišljenje u to doba.

- Nedvojbeno - kaže Simon. - Javnosti će se uvijek više sviđati sočna melodrama od suhoparne priče o običnoj krađi. No, vidite, čovjek se stoga mora donekle ograditi i od priče o krvlju podlivenim očima.

- Gospođa Moodie - kaže velečasni Verringer - javno je izjavila da je veliki ljubitelj Charlesa Dickensa, posebice *Olivera Twista.* Mislim da se sjećam sličnih očiju iz toga djela, koje su također pripadale pokojnici zvanoj Nancy. Ne znam kako bih se izrazio. Gospođa Moodie podložna je utjecajima. Možda bi vam se dalo pročitati pjesmu gospođe Moodie, zove se *Luđakinja,* ako ste *aficionado* sir Waltera Scotta. Njezina pjesma sadržava sve što je potrebno - klisuru, Mjesec, bijesno more, prevarenu djevicu koja pjeva divlji napjev i luta u nezdravoj vlažnoj odjeći, a njezina je duga kosa - ako se dobro sjećam - nakićena botaničkim uzorcima. Mislim da završava skakanjem sa slikovite klisure, tako brižno pripremljene za nju. Da vidimo... - I sklapajući oči i udarajući takt desnicom, stane recitirati:

Haljom vitla joj vjetar ljuti, a travanjski pljusak grubi

Draguljima kosu joj kiti što divlje je cvijeće ljubi;

Oluja joj silna obnaženu miluje grud

I nesmiljeno bije je ponoćna stud.

Iz crna joj oka ludilo plamti

Dok motri me k’o duha što živa ga pamti,

I pjesmom glasnom prati grubi taj šum

Na tužaljku nalik sjeda mi na um.

A onaj što ostavi je ludilu i sramu

Što oduze joj glas i ote čast samu,

Misli li na srce što ga skrši, sada,

Na zavjet što ga slomi, na bol što joj zada?

A gdje je dijete što rođenjem zatre

Mir svoje majke i jadom je satre?

On ponovno otvara oči. - Gdje je, uistinu? - kaže.

- Zapanjujete me - kaže Simon. - Imate izvanredno pamćenje.

- Nažalost, imam, za određene stihove; zato što previše pjevam crkvene pjesme - kaže velečasni Verringer. - Iako je sam Bog odredio da se veliki dio Biblije napiše u stihovima, što pokazuje da se on slaže s takvim oblikom, bez obzira na to kako se ona ravnodušno propovijeda. Bilo kako bilo, ne možemo poreći moralne pouke gospođe Moodie. No siguran sam da znate što mislim. Gospođa Moodie žena je od pera, ali poput svih takvih žena, a ja doista općenito volim taj spol, sklona je...

- Friziranju - kaže Simon.

- Točno - kaže velečasni Verringer. - Sve što ovdje kažem strogo je povjerljivo, naravno. Iako su u doba Ustanka Moodiejevi bili torijevci, uočili su svoju pogrešku, i sada su nepokolebljivi pristaše reforme; zbog toga trpe, jer ih određene opake osobe muče sudskim procesima i sličnim sredstvima. Ne bih izustio ni riječi protiv te gospođe. No, ne bih vam savjetovao da je posjetite. Usput rečeno, čuo sam da je pala u ruke spiritistima.

- Zbilja? - kaže Simon.

- Tako sam čuo. Dugo je bila sumnjičava, a njezin se muž prvi »obratio«. Dosadilo joj je, nedvojbeno, provoditi večeri sama dok je njezin muž slušao fantomske trublje i razgovarao s Goetheovim i Shakespeareovim duhom.

- Čini mi se da vi to ne odobravate.

- Svećenike moje vjerske pripadnosti isključuju iz Crkve zato što se bave, po mojem mišljenju, tim bezbožnim radnjama - kaže velečasni Verringer. - Istina je da neki članovi našega odbora sudjeluju na tim seansama, čak su i uvjereni pristaše; no, moram se s time pomiriti sve dok to ludilo ne popusti i dok se ne priberu. Kako je rekao Nathaniel Hawthorne, sve je to obmana, a ako nije, to gore za nas; jer duhovi koji se ukazuju okretanjem stola i na slične načine zacijelo su oni koji nisu uspjeli ući u svijet vječnosti, pa se još gomilaju u našemu poput nekakve spiritualne prašine. Vjerojatno nam ne žele dobro, i što im se manje moramo obraćati, bolje je za nas.

- Hawthorne? - kaže Simon. Iznenađen je da svećenik čita Hawthornea: optužili su ga za putenost i - posebice nakon *Grimiznoga slova* - za nećudoređe.

- Čovjek mora ići ukorak sa svojim stadom. No, što se tiče Grace Marks i njezina negdašnjega ponašanja, bit će bolje da se posavjetujete s gospodinom Kennethom MacKenziejem, koji ju je branio na suđenju i koji je, koliko mi je poznato, vrlo staložen čovjek. Sada je partner u jednoj odvjetničkoj tvrtki u Torontu i

brzo je napredovao u svojoj struci. Poslat ću mu preporuku za vas; siguran sam da će vas primiti.

- Hvala - kaže Simon.

- Drago mi je što mi se pružila prilika da porazgovaram s vama nasamu, prije dolaska dama. No, već ih čujem.

- Dama?

- Upraviteljeva supruga i njezine kćeri počastit će nas večeras svojim društvom - kaže Verringer. - Nažalost, upravitelj je službeno odsutan. Nisam li vas o tome obavijestio? - Dvije crvene mrlje pojavljuju se na njegovim blijedim obrazima, na svakomu po jedna. - Kako bi bilo da ih pozdravimo?

Došla je samo jedna kći. Marianne, kaže njezina majka, je morala ostati u krevetu jer je prehlađena. Simon je na oprezu: poznate su mu takve lukavštine, poznate su mu majčinske spletke. Upraviteljeva je žena odlučila omogućiti Lydiji da se nesmetano baci na njega tako da mu Marianne ne odvrati pozornost. Možda bi trebao odmah otkriti svoje mizerne prihode kako bi je spriječio u nakani. No, Lydia je slatka, a on se ne želi tako brzo odreći takva estetskoga užitka. Sve dotle dok nema nikakvih izjava, ne može nikomu nauditi; osim toga, uživa kad ga netremice gledaju blistave oči kakve su njezine.

Godišnje se doba službeno promijenilo: Lydia je procvjetala kao proljetni cvijet. Slojevi blijedih cvjetnih nabora niču posvuda iz nje i mašu s njezinih ramena poput prozračnih krila. Simon jede ribu - prekuhana je, ali nitko na ovom kontinentu ne zna pošteno skuhati ribu - i divi se glatkim, bijelim obrisima njezina vrata i onomu što joj vidi od grudi. Kao da ju je netko umjetnički oblikovao iz tučenoga vrhnja. Nju bi trebalo staviti na tanjur, a ne ribu. Čuo je priče o slavnoj pariškoj kurtizani koja se tako predstavila na jednom banketu; gola, dakako. Zabavlja se skidanjem Lydije, a zatim i garniranjem: trebalo bi je okititi cvijećem - u boji bjelokosti, sedefa - i možda obrubiti grožđem iz staklenika i breskvama.

Njezina buljooka majka napeta je kao i uvijek; prstima prelazi preko kuglica ogrlice od crnoga jantara i odmah se baca na ozbiljni posao te večeri. Društvo koje se kod nje sastaje utorkom žarko želi da im se obrati doktor Jordan. Ništa previše službeno, samo ozbiljni razgovori među prijateljima - koji su vjerojatno i njegovi prijatelji - koje zanimaju iste važne teme. Možda bi mogao reći nešto o ukidanju ropstva? Ta je tema svima vrlo zanimljiva.

Simon kaže da nije stručnjak za to - štoviše, nije baš informiran, jer je posljednjih nekoliko godina proveo u Europi.

U tom slučaju, predlaže velečasni Verringer, možda bi doktor Jordan bio ljubazan da ih obavijesti o najnovijim teorijama o živčanim i duševnim bolestima? I to bi pozdravili, jer je dugoročni plan njihove grupe reforma javnih ustanova za duševne bolesnike.

- Doktor DuPont kaže da bi ga to posebno zanimalo - kaže upraviteljeva žena. - S doktorom Jeromeom DuPontom već ste se upoznali. On ima takvu širinu, ima takav raspon... stvari koje ga zanimaju.

- Ah, meni bi to bilo čarobno - kaže Lydia gledajući Simona ispod dugih tamnih trepavica. - Nadam se da ćete nas uslišiti! - Nije bila razgovorljiva te večeri; no, nije imala ni prilike govoriti, samo je odbijala česte ponude ribe kojima ju je salijetao velečasni Verringer. - Uvijek sam se pitala kako bi se čovjek osjećao kad bi poludio. Grace mi neće reći.

Simon zamišlja sebe u tamnom kutu s Lydijom. Iza zavjese od teška, svijetloljubičasta brokata. Kad bi je zagrlio oko struka - nježno, da je ne uplaši - bi li uzdisala? Bi li popustila ili bi ga odgurnula? Ili i jedno i drugo.

Vrativši se u svoj stan, toči sebi veliku čašu šerija, iz boce koju drži u ormaru. Cijele večeri ništa nije popio - na Verringerovoj večeri pili su vodu - ali nekako je zbunjen kao da jest. Zašto je pristao da održi predavanje toj vražjoj skupini u utorak? Što su oni njemu, a što on njima? Može li im išta reći što bi za sve imalo nekakva smisla kad nisu stručni u tom pogledu? To je zbog Lydije, njezina divljenja, njezine privlačnosti. Kao da ga je iz zasjede prepao rascvjetani grm.

Previše je iscrpljen da ostane dugo na nogama, da čita i radi kao obično. Liježe i odmah tone u san. Zatim sanja; to je uznemirujući san. On je u ograđenomu dvorištu u kojemu rublje lamata na konopcu. Nema nikoga, i to ga ispunja potajnim zadovoljstvom. Plahte i drugo bijelo rublje miče se na vjetru, kao da je prilijepljeno na nevidljive, zaljuljane bokove; kao da je živo. Dok to promatra - zacijelo je još dijete, jer je prenizak da vidi gore - vjetar otpuhuje nekakav šal ili koprenu od bijela muslina s konopca, pa to blago vijuga zrakom kao da netko odmotava zavoj ili razlijeva boju u vodi. Trči da ga uhvati, iz dvorišta, cestom - znači, na selu je - a zatim u polje. Voćnjak. Tkanina se zapleće u granje jednoga stabalca punog zelenih jabuka. Vuče je prema sebi i ona pada na njegovo lice; i u tom trenutku shvati da to

uopće nije tkanina nego kosa, duga mirisna kosa nevidljive žene, koja se ovija oko njegova vrata. On se bori; već je u čvrstom zagrljaju; jedva diše. Taj je osjećaj bolan i gotovo nepodnošljivo erotski, i on se trza i budi.

22.

Danas sam u šivaonicu stigla prije doktora Jordana. Nema smisla pitati se što ga je zadržalo, jer gospoda dolaze i odlaze kad hoće; stoga nastavljam šivati i pritom malo pjevušim.

Vječna Stijeno što se nudi,

Utočište moje budi;

Voda Tvoja nek' i krv,

Što iz boka kvase brv,

Grijeha svakoga me Ti,

Zla i moći pročisti.

Volim tu pjesmu, jer me navodi da mislim na stijene, vodu, na obale, na sve što je vani; a kad o nečemu razmišljaš, čini ti se kao da si ondje.

Nisam znao da tako lijepo pjevaš, Grace, kaže doktor Jordan, ulazeći u šivaonicu. Imaš prekrasan glas.

Ima tamne podočnjake i doima se kao da nije oka sklopio.

Hvala, gospodine, kažem. Nekada je bilo više prigoda za to negoli danas. Sjeda, uzima notes i olovku, vadi i pastrnak te ga stavlja na stol. Ja ne bih takav izabrala, jer je narančast, a to znači da je star.

Ah, pastrnak, kažem.

Podsjeća li te na što? pita on.

Pastrnak je nalik na peršin, kažem. Razumije se kao koza u peršin, kako kažu. Osim toga, teško se guli.

Mislim da ga drže u podrumu, kaže on.

Ah, ne, gospodine, odgovaram. Vani, u trapu, pa ga pokriju slamom, jer je mnogo ukusniji kad se smrzne.

Gleda me nekako umorno, pa se pitam što li je uzrok njegove nesanice. Možda neka mlada dama do koje mu je stalo, a ona mu ne uzvraća osjećaje; ili pak ne jede redovito.

Hoćemo li nastaviti tamo gdje smo stali? pita on.

Zaboravila sam gdje smo stali, kažem. To nije istina, ali htjela bih vidjeti je li me on doista slušao ili se samo pretvarao da me sluša.

Kod Maryne smrti, kaže on. Kod smrti tvoje jadne prijateljice Mary Whitney.

Ah, da, kažem. Kod Mary.

E pa, gospodine, okolnosti u kojima je Mary umrla zataškali su koliko god se moglo. Moglo se i nije se moralo vjerovati da je umrla od groznice, ali nitko nije glasno rekao *ne*. Niti je itko porekao da je svoju imovinu ostavila meni s obzirom na ono što je napisala; premda su neki u čudu dizali obrve i pitali kako je to mogla napisati, kao da je unaprijed znala da će umrijeti. No ja sam rekla kako bogati ljudi unaprijed pišu oporuke, pa zašto to ne bi učinila i Mary; poslije to više nisu spominjali. Nisu ništa pitali za pisaći papir, niti ih je zanimalo kako ga se domogla.

Prodala sam njezinu vrijednu škrinju i njezinu najbolju haljinu pokućaru Jeremiahu koji je došao neposredno nakon njezine smrti; prodala sam mu i zlatni prsten što ga je držala skrivenoga u podu. Rekla sam mu da mi je to za pristojan pogreb, pa mi je za to i više negoli pošteno platio. Rekao je da je vidio smrt u Marynim očima, ali lako je poslije biti prorok. Također je rekao kako mu je žao što je umrla i da će se pomoliti za nju, premda nisam mogla zamisliti njega kako se moli, jer je bio pravi poganin, uza sve one čarolije i vračanje. No nije bitan oblik molitve, jer Bog razlikuje samo dobre i zle nakane; tako barem ja vjerujem. Agnes mi je pomogla oko pokopa. U lijes smo stavili cvijeće iz vrta gospođe Parkinson pošto smo dobili njezino odobrenje; i kako je bio lipanj, bilo je ruža na visokim stabljikama i božura, a izabrale smo samo bijele. Posula sam je laticama i stavila u lijes kutijicu za igle koju sam joj bila sašila, ali tako da se ne vidi, jer je bila crvena, pa bi se moglo krivo shvatiti; odrezala sam joj i malo kose sa zatiljka za uspomenu i svezala je končićem.

Pokopale smo je u mojoj najljepšoj spavaćici, ali nije izgledala kao mrtvac, samo je bila vrlo blijeda, kao da spava, i dok je ležala onako sva u bijelom, izgledala je kao nevjesta. Lijes od borovih dasaka bio je vrlo jednostavan, jer sam za novac koji sam imala htjela natpis na nadgrobnom kamenu, ali sam imala novca samo za ime. Rado bih dala uklesati pjesmu, na primjer *Kad odeš u Nebo s ovoga svijeta, sjeti se mene i moje uspomene,* ali to bi bilo daleko iznad mojih mogućnosti. Pokopana je među metodistima u Adelaide Streetu, u kutu, tik do grobova siromašnih, ali ipak na groblju, pa sam osjećala da sam napravila za nju sve što sam mogla.

Bile su nazočne samo Agnes i još dvije sluškinje, jer se zacijelo proširio glas da je Mary umrla u sumnjivim okolnostima; a kad su lopatom bacili zemlju na lijes i mladi je svećenik rekao: prah si, u prah ćeš se i vratiti, rasplakala sam se misleći da će mi srce puknuti. Razmišljala sam o mojoj ubogoj majci koja nije imala pravi ukop sa zemljom na lijesu, onako kako to mora biti, nego su je samo bacili u more. Bilo mi je teško povjerovati da je Mary doista mrtva. Neprestance sam se nadala da će ući u sobu, a kad bih navečer legla, pomislila bih katkada da je čujem kako pokraj mene diše; ili da se smije pred samim vratima. Svake nedjelje stavila bih cvijeće na njezin grob, ne iz vrta gospođe Parkinson, jer smo ga dobili samo za tu posebnu prigodu, nego divlje cvijeće koje sam mogla nabrati na polju, na obali jezera ili gdje god je raslo.

Ubrzo nakon Maryne smrti otišla sam od Parkinsonovih. Nisam htjela ostati, jer su gospođa Parkinson i gospođa Honey bile neljubazne prema meni poslije Maryne smrti. Zacijelo su mislile kako sam ja pomagala Mary u njezinoj vezi s gospodinom i vjerovale da znam kako se on zove; iako to nije bilo istina, teško je presjeći sumnju kad se jednom javi. Kad sam rekla da bih htjela otići, gospođa Parkinson nije prosvjedovala, već me je pozvala u biblioteku i još jednom me vrlo strogo upitala poznajem li toga čovjeka; a kad sam porekla, zatražila je da se zakunem na Bibliju kako nikada neću odati to ime, kad bih ga i znala, a ona će mi napisati lijepu preporuku. Nije mi se sviđalo takvo nepovjerenje, ali sam učinila no se od mene tražilo, a gospođa Parkinson napisala je preporuku i ljubazno navela da nije bilo prigovora mojemu radu, pa mi je dala dva dolara na odlasku, što je bilo velikodušno, i našla mi je drugo mjesto kod gospodina Dixona koji je također bio gradski vijećnik.

Ondje su mi plaćali više, jer sam sada već imala iskustva i preporuku. Pouzdane posluge bilo je malo, jer su poslije Ustanka mnogi otišli u Sjedinjene Države, i premda su stalno stizali doseljenici, manjak se još nije nadoknadio, pa su sa svih

strana tražili radnu snagu; i zbog toga sam znala da ne moram ostati nigdje gdje mi se ne sviđa.

Nije mi se sviđalo kod Dixonovih, jer sam osjetila da znaju previše o meni, a i čudno su postupali sa mnom; stoga sam pola godine poslije dala otkaz i otišla u kuću gospodina McManusa; no, ondje mi nije odgovaralo, jer su osim mene imali samo još jednoga slugu, koji je radio na imanju i beskrajno pričao o propasti svijeta, o patnjama i škripanju zubima, a i za vrijeme jela nije bio ugodan.

Ostala sam samo tri mjeseca, pa sam prešla u kuću gospodina Coatesa i ostala ondje nekoliko mjeseci poslije svojega petnaestog rođendana; no, imali su još jednu sluškinju koja je bila ljubomorna na mene, jer sam radila brižljivije od nje; i kad mi se ukazala prva prilika, otišla sam u kuću gospodina Haraghyja, za istu plaću kao kod Coatesovih.

Neko je vrijeme sve išlo dobro, ali počela sam se osjećati neugodno, jer je gospodin Haraghy postao preslobodan i pokušavao svašta u hodniku dok sam nosila posuđe iz blagovaonice; iako sam se sjetila Maryna savjeta o udaranju između nogu, pomislila sam da ne bi bilo zgodno kad bih ritnula poslodavca, a možda bi me i otpustio bez preporuke. A tada sam ga jedne večeri čula pred vratima svoje tavanske sobice; prepoznala sam njegov zasopljeni kašalj. Prtljao je nešto po bravi. Noću bih se uvijek zaključavala, ali sam znala da će on, imala ja zaključano ili ne imala, naći načina da uđe unutra, ako ne nikako drukčije, a ono ljestvama, pa nisam mogla mirno spavati dok sam o tome razmišljala; a san mi je bio potreban, jer sam bila prilično umorna poslije cjelodnevnoga rada. A kad te nađu s muškarcem u sobi, uvijek si ti kriva, i tko te pita kako je on ušao u sobu. Neki gazde, kako je Mary znala govoriti, misle da im moraš biti na usluzi dvadeset i četiri sata na dan i da glavni posao moraš obaviti ležeći poslušno na leđima. Mislim da je gospođa Haraghy nešto posumnjala. Bila je iz dobre obitelji koja je zapala u nevolje, pa je uzela što joj se u obliku muža nudilo: gospodin Haraghy obogatio se klanjem svinja. Sumnjam da se gospodin prvi put tako ponašao, jer kad sam dala otkaz, gospođa me nije ni pitala zašto, samo je uzdahnula i rekla da sam dobra djevojka, zatim mi je odmah napisala preporuku na svojemu najljepšem pisaćem papiru.

Otišla sam u kuću gospodina Watsona. Bila bih prošla bolje da sam se malo okrenula oko sebe, ali sam osjećala da mi je brzina potrebna, jer je gospodin Haraghy sopćući i dašćući upao u praonicu posuđa dok sam ribala lonce, ruke su mi bile sve masne i čađave, i pokušao me je zgrabiti unatoč tome, a to je znak zdvojna čovjeka. Gospodin Watson bio je postolar i pomoć mu je i te kako bila potrebna, sa ženom i troje djece i četvrtim na putu, a imali su samo jednu sluškinju koja nije bila

u stanju oprati svo to rublje, premda je dobro kuhala jednostavna jela; stoga je pristao da mi plaća dva dolara i pedeset centi na mjesec i da mi k tomu daje i jedan par cipela. Trebale su mi cipele, jer su me Maryne žuljale, svoje sam već gotovo iznosila, a nove su bile vrlo skupe.

Nisam bila dugo kod njih kad sam se upoznala s Nancy Montgomery koja je došla u posjet Sally, kuharici gospođe Watson, jer je s njom odrasla na selu. Nancy je došla u Toronto da kupi kod Clarksona na dražbi neke tkanine; pokazala nam je lijepu grimiznu svilu koju je kupila za zimsku haljinu, a ja sam se pitala zašto bi gazdarica u bogatoj kući poželjela takvu haljinu; zatim fine rukavice i stolnjak od irskoga platna za svojega poslodavca. Rekla je da je povoljnije kupovati na dražbi negoli u dućanu, jer su cijene niže, a njezin je gazda vagao svaki novčić. Nije došla poštanskom kočijom, nego ju je dovezao njezin gazda, a to je, rekla je, mnogo udobnije, jer se ne droncaš s nepoznatim ljudima.

Nancy Montgomery bila je vrlo lijepa, tamnokosa, i moglo joj je biti dvadeset četiri-pet godina; imala je prekrasne smeđe oči, smijala se i šalila baš kao nekoć Mary Whitney; a činila se vrlo dobroćudnom. Sjedila je u kuhinji i pila čaj dok je sa Sally razgovarala o starim vremenima. Išle su zajedno u školu sjeverno od grada, i to je bila prva škola u okrugu, a vodio ju je mjesni svećenik subotom ujutro kad bi djecu oslobodili od rada. Škola je bila u brvnari, više nalik na staju, rekla je Nancy; morale su do škole ići kroz šumu, pa su se uvijek bojale medvjeda kojih je tada bilo mnogo; i jednoga su dana doista vidjele medvjeda, i Nancy je vrišteći pobjegla i popela se na drvo. Sally je rekla da se medvjed više uplašio od nje, a Nancy je rekla da je vjerojatno bio muškoga roda i bježao od nečega opasnog, njemu još nepoznatog, ali mu je možda to zapelo za oko kad se popela na drvo; zatim su se obje dobro nasmijale. Pričale su o tome kako su dečki prevrnuli zahod iza škole dok je unutra bila jedna djevojčica, ali nisu prije toga upozorili djevojčicu, već su je gledali sa svima drugima, ali poslije im je bilo krivo. Sally je rekla kako uvijek uzmu na zub sramežljive, a Nancy je rekla: da, ali moraš naučiti brinuti se sama o sebi u životu; i ja sam smatrala da ima pravo.

Dok je uzimala šal i skupljala stvari - imala je prekrasan suncobran, ružičast, premda je bio zreo za pranje - Nancy mi je rekla da je domaćica u kući gospodina Thomasa Kinneara koji živi u Richmond Hillu, sjeverno od Yonge Streeta te mimo Gallow’s Hilla i Hogg’s Hollowa. Rekla je da joj treba još jedna sluškinja koja će joj pomoći u poslu, jer je kuća velika, a djevojka koja je ondje radila je otišla i udala se. Gospodin Kinnear bio je posjednik iz fine škotske obitelji, ležernih navika i nije bio oženjen; znači, ondje je bilo manje posla i nije bilo gospodarice da gunđa i prigovara i bi li mene zanimao taj posao?

Tvrdila je da čezne za ženskim društvom, jer je farma gospodina Kinneara daleko od grada; osim toga, nije htjela ondje biti sama, sama žena s gospodinom u kući, kako bi ljudi rekli; i smatrala sam da ima pravo. Rekla je da je gospodin Kinnear velikodušni gospodar i da znade pokazati kad je zadovoljan; i da ću, ako prihvatim to mjesto, napraviti dobar posao i napredovati u svijetu. Zatim me je pitala koliko mi sada plaćaju, pa rekla da će mi ona davati tri dolara na mjesec; a ja sam to smatrala više nego poštenim. Nancy je rekla da za tjedan dana ima posla u gradu i da će do tada pričekati kako bi čula što sam odlučila; a ja sam provela cijeli tjedan mozgajući o tome.

Mučilo me je to što ću biti na selu, a ne u gradu, jer sam se već priviknula na život u Torontu - uvijek se mnogo toga moglo vidjeti kad se išlo u dućane, a katkada je bilo predstava i sajmova, premda ste se morali čuvati kradljivaca; i propovjednika pod vedrim nebom, i uvijek bi pokoji dječak ili žena pjevali na ulici za peni. Vidjela sam čovjeka kako guta vatru i još jednoga, trbuhozborca, i svinju koja je znala brojiti, i medvjeda s brnjicom koji je plesao, premda je to prije bilo glavinjanje, a mali uličari boli su ga štapovima. Osim toga, na selu će biti više blata, neće biti lijepih, uzdignutih pločnika; a i noću neće biti plinskih svjetiljki, ni velikih dućana, ni toliko crkvenih tornjeva i elegantnih kočija, ni novih banaka od opeke, sa stupovima. No, ako mi se ne bude sviđalo na selu, razmišljala sam, uvijek se mogu vratiti.

Kad sam pitala Sally za mišljenje, rekla je da ne zna je li to zgodno mjesto za mladu djevojku poput mene; a kad sam je pitala zašto, rekla je da je Nancy uvijek bila ljubazna prema njoj i da radije ne bi ništa pripovijedala, da je svatko kovač svoje sreće, da joj je bolje držati jezik za zubima, i kako ništa ne zna sigurno, bit će bolje da ništa i ne govori; no, smatra kako je njezina dužnost da mi ipak kaže onoliko koliko mi je rekla, zato što nemam majku koja bi mi dala savjet. A ja nisam imala ni pojma o čemu ona govori.

Pitala sam je nije li čula nešto loše o gospodinu Kinnearu, a ona je rekla: ništa što bi svijet općenito smatrao lošim.

Bilo je to poput zagonetke koju nisam znala odgonetnuti; i bilo bi za sve bolje da je bila otvorenija. No plaća je bila veća no što sam je ikada imala, i to je prevagnulo, a još je više prevagnula Nancy Montgomery. Nalikovala je na Mary Whitney, ili se barem meni tako činilo u to doba; a sve od Maryne smrti bila sam potištena. I tako sam odlučila otići.

23.

Nancy mi je platila put, pa sam ugovorenoga dana krenula prvom poštanskom kočijom. Bilo je to dugo putovanje, jer je Richmond Hill bio šesnaest milja sjeverno od Yonge Streeta. Na izlasku iz grada cesta nije bila tako loša, premda je bilo nekoliko strmih uzvisina, ispred kojih smo morali izići iz kočije i pješačiti, jer nas konji ne bi mogli vući uzbrdo. Pokraj jaraka raslo je mnogo cvijeća, tratinčice i slično, uokolo su letjeli leptiri, i taj dio ceste bio je vrlo živopisan. Palo mi je na um da naberem cvijeća, ali sam se sjetila da bi putem sigurno uvenulo.

S vremenom je cesta bivala sve lošija, s dubokim kolotečinama i kamenjem, a drmanja i poskakivanja bilo je dovoljno da ti se rasklimaju kosti, pa prašine na vrhovima brežuljaka da se zagušiš, i blata u nizini koliko hoćeš, i balvana preko močvarnih dijelova. Pričalo se da je cijela cesta, kad bi padala kiša, bila prava močvara, a u ožujku, kad bi se u proljeće otapao snijeg i potekla voda, gotovo se i nije moglo putovati. Najpogodnije je bilo zimi, jer je sve bilo smrznuto, pa bi saonice brzo odmicale, ali su u to doba bjesnjele opasne snježne mećave, mogli ste se smrznuti kad bi se saonice prevrnule, a katkada je bilo snježnih nanosa visokih kao kuća, pa vas je jedino moglo spasiti malo molitve i puno viskija. Sve to, i više, rekao mi je čovjek koji je sjedio priljubljen uz mene, trgovac poljodjelskim potrepštinama i sjemenom, te tvrdio da dobro poznaje cestu. Neke kuće, mimo kojih smo prošli, bile su velike i lijepe, a druge su bile obične brvnare, niske i siromašne.

Ograda oko polja bilo je svakakvih, križnih od rascijepanih greda, zatim onih napravljenih od korijenja drveća, iščupanoga iz zemlje, koje je izgledalo poput golemih uvojaka drvene kose. Povremeno bismo naišli na raskrižje s nekoliko priljubljenih kuća i gostionicom, gdje su se mogli odmoriti ili zamijeniti konji i popiti čaša viskija. Neki muškarci, koji su se motali onuda, popili su očito mnogo više od jedne čaše, i bili bijedno odjeveni i drski, pa su prišli kočiji u kojoj sam sjedila i pokušavali zaviriti pod obod mojega šeširića. Kad smo se u podne zaustavili, trgovac poljodjelskim potrepštinama upitao me bi li ušla i popila s njim čašicu i nešto pojela, ali ja sam odbila, jer poštena žena ne ulazi u takve krčme s nepoznatim muškarcem. Imala sam sa sobom kruha i sira i mogla sam popiti vode na zdencu u dvorištu, i to mi je bilo dosta.

Za put sam odjenula lijepu ljetnu odjeću. Imala sam slamnati šešir, urešen plavom vrpcom iz Maryne škrinje, a ispod njega kapu; zatim platnenu haljinu s uzorkom i rukavima bez jastučića, koji su već izlazili iz mode, ali nisam ih imala vremena prepraviti; u početku su piknje bile crvene, ali su se isprale i postale ružičaste, a dobila sam je od Coatesovih umjesto dijela plaće. Dvije podsuknje, jedna poderana, ali uredno pokrpana, dok je druga bila prekratka, ali tko je to mogao vidjeti? Pamučni kombine i steznik, sve rabljeno, od pokućara Jeremiaha, zatim bijele pamučne čarape, pokrpane, ali još dobre za neko vrijeme. Cipele od gospodina Watsona, postolara, koje baš nisu bile najbolje i nisu mi pristajale: najbolje su bile engleske. Ljetni šal od zelenog muslina, rupčić koji mi je ostavila Mary, a koji je prije pripadao njezinoj majci - bijeli s plavim cvjetićima, mačkov brk, preklopljen u trokut, a nosio se oko vrata protiv sunca i pjega. Godila mi je takva uspomena na nju. No nisam imala rukavice. Nije mi ih nikada nitko dao, a bile su preskupe da ih kupim.

Zimska odjeća, crvena flanelska podsuknja i teška, topla haljina, vunene čarape, flanelska spavaćica i još dvije pamučne za ljeto, te ljetna radna haljina, klompe, dvije kape i pregača, te još jedna podsuknja smotani u majčinom šalu i smješteni na krovu kočije. Bio je dobro sapet remenjem, ali sam ipak bila zabrinuta cijelim putem bojeći se da ne padne i izgubi se na cesti, pa sam se stalno okretala. Nikada ne gledajte iza sebe, rekao je trgovac poljodjelskim potrepštinama. Zašto, rekla sam. Znala sam da nije pristojno razgovarati s nepoznatim muškarcima, ali bilo je to vrlo teško kad smo bili nabijeni jedno na drugo. Zato što je prošlost prošlost, rekao je, kajanje je uzaludno, što je bilo, bilo je. Znate što se dogodilo Lotovoj ženi, nastavio je. Pretvorila se u stup soli, šteta za dobru ženu, dakako da bi bile bolje sa zrnom soli. zatim se nasmijao. Nisam shvatila što je htio reći, ali sam slutila da nije moglo biti ništa dobro i pomislila da bi bilo bolje kad bih s njim prestala razgovarati.

Komarči su bili grozni, posebice na močvarnim mjestima i na rubovima šuma, jer premda je zemlja uz cestu bila iskrčena, bilo je ipak velikih poteza s drvećem, vrlo visokim i tamnim. Zrak u šumi odisao je posve drukčijim mirisom; bio je svjež i vlažan, mirisao je na mahovinu, na zemlju i na staro lišće. Nisam vjerovala šumi, jer je bila puna divljih životinja, na primjer medvjeda i vukova; a sjetila sam se i Nancyne priče o medvjedu.

Trgovac poljodjelskim potrepštinama je rekao: bi li vas bilo strah, gospođice, ići u šumu, a ja sam rekla da ne bi, da se ne bih bojala, ali ne bih išla kad ne bih morala. A on je rekao: bolje je tako, mlade žene ne bi smjele ići same u šumu, nikad se ne zna što im se može dogoditi; jednu su nedavno našli rastrgane odjeće, a glavu nedaleko od tijela, a ja sam rekla: oh, je li to bio medvjed, a on je rekao: medvjed ili

Indijanci, znam da su ih ove šume pune, mogu svakog trenutka nahrupiti iz nje, u trenu vam strgnuti šešir i uzeti skalp, znate da oni vole rezati žensku kosu, mogu je dobro prodati u Sjedinjenim Državama. Zatim je rekao: zacijelo imate lijepu kosu pod kapom; i cijelo se vrijeme stiskao uza me, a ja sam to smatrala odvratnim.

Znala sam da laže, ako već ne o medvjedima, a ono o Indijancima; samo me je pokušavao uplašiti. Stoga sam rekla, prilično drsko: radije bih svoju glavu povjerila Indijancima negoli vama, a on se nasmijao; no nisam se šalila. U Torontu sam viđala Indijance, jer bi katkada dolazili po novac koji su dobivali prema ugovoru s vlastima; neki su dolazili i na stražnji ulaz kuće gospođe Parkinson i prodavali košare i ribu. Imali su nepomična lica, pa niste znali što misle, ali bi odlazili kad biste im rekli da odu. Ipak mi je bilo drago kad bismo opet izišli iz šume i vidjeli ograde, rublje kako se suši, miris dima iz štednjaka i drveće što se spaljivalo radi pepela.

Nakon nekog vremena prošli smo pokraj ostataka jedne kuće, od koje su ostali samo temelji, pocrnjeli, i trgovac je upro prst u tu zgradu i rekao: to je bila slavna Montgomery’s Tavern u kojoj se Mackenzie sastajao sa svojom buntovničkom ruljom i odatle krenuo na pohod Yonge Streetom kad je buknuo Ustanak. Ispred te gostionice ubili su jednoga čovjeka koji je išao upozoriti vojsku, pa su je poslije spalili. Objesili su nekoliko izdajnika, ali ne previše, rekao je trgovac, a onoga kukavičkog nitkova Mackenzieja trebali su dovući iz Sjedinjenih Država, jer je tamo pobjegao ostavljajući svoje prijatelje da vise umjesto njega. Trgovac je u džepu imao plosku i piće ga je već dobrano ohrabrilo, jer sam to osjetila po zadahu iz njegovih usta, a kad su u takvu stanju, bolje ih je ne izazivati, pa sam stoga šutjela.

Kasno poslijepodne stigli smo u Richmond Hill. Nije mi baš nalikovao na grad; više na selo u kojemu su se kuće nizale duž Yonge Streeta.

Sišla sam ispred gostionice, postaje poštanske kočije, na mjestu na kojem sam se dogovorila s Nancy, i kočijaš mi je spustio svežanj. Sišao je i trgovac poljodjelskim potrepštinama i upitao me gdje sam odsjela, a ja sam mu rekla: što čovjek ne zna, od toga ga glava ne boli. Nato me zgrabio za ruku i rekao da moram s njim u gostionicu i popiti jedan-dva viskija za dobra stara vremena, jer smo se tako dobro upoznali u kočiji; pokušala sam izvući ruku, ali on je nije htio pustiti, pa je postao nepristojan i nastojao me obuhvatiti oko struka; a nekoliko dokonih muškaraca poticalo ga je.

Obazrela sam se ne bih li vidjela Nancy, ali nje nigdje nije bilo. Kakav li ću loš dojam ostaviti, pomislila sam, ako me nađu kako se pred gostionicom hrvam s

pijanim muškarcem.

Vrata gostionice bila su otvorena, i u tom trenutku kroz njih je izišao pokućar Jeremiah, sa zavežljajem na leđima i dugim štapom u ruci. Bila sam sva sretna što sam ga ugledala, te sam ga pozvala; začuđeno me je pogledao i potrčao prema meni.

Zaboga, pa to je Grace Marks, rekao je. Nisam se nadao da ću te vidjeti ovdje.

Ni ja tebe, rekoh i nasmijah se; no, bila sam donekle zbunjena jer me trgovac još držao za ruku.

Je li taj čovjek tvoj prijatelj? pitao je Jeremiah.

Nije, odgovorila sam.

Dama ne želi vaše društvo, rekao je Jeremiah, oponašajući glas otmjena gospodina; a trgovac je rekao da ja nisam dama i dodao nekoliko riječi koje nisu bile laskave, a i neke prostote na račun Jeremiahove majke.

Jeremiah je podignuo štap i spustio ga na čovjekovu ruku, i on me je pustio; zatim ga je Jeremiah gurnuo, pa je posrnuo unatrag prema zidu gostionice i sjeo ravno na konjski izmet, pa su se besposličari sada smijali njemu, jer se takvi uvijek smiju onima koji izvuku kraći kraj.

Imaš li mjesto u blizini? upitao je Jeremiah kad sam mu zahvalila. Rekla sam da imam, pa je rekao da će me doći posjetiti kako bi vidio što mi može prodati. U tom trenutku prišao nam je jedan muškarac. Jesi li ti možda Grace Marks? rekao je to ili nešto slično; ne sjećam se što je točno rekao. Rekla sam da jesam, a on je rekao da je on Thomas Kinnear, moj novi poslodavac, i da je došao po mene. Imao je lagana kola s jednim konjem, poslije sam saznala da se zove Charley, riđi uštrojenik i vrlo lijep, s prekrasnom grivom i velikim smeđim očima, i ja sam se zaljubila u njega na prvi pogled.

Gospodin Kinnear rekao je konjušaru da spremi moj zavežljaj u stražnji dio kola - ondje je već bilo drugih paketa - a zatim rekao: pa nisi u gradu ni pet minuta, a već si uspjela privući dva gospodina i obožavatelja; a ja sam rekla da nisu, a on je rekao: nisu gospoda ili nisu obožavatelji? Zbunila sam se ne znajući što je htio da kažem.

Zatim je rekao: penji se, Grace, a ja sam rekla: što, da sjednem sprijeda, a on je rekao: pa, valjda te nećemo spremiti straga kao prtljagu; zatim mi je pružio ruku i pomogao da sjednem do njega. Bilo mi je prilično neugodno, jer nisam bila naviknuta sjediti pokraj takvog gospodina, a posebice ne pokraj poslodavca, ali on kao da nije o tome razmišljao, pa se popeo na kola s druge strane, cvoknuo jezikom

konju, te smo krenuli Yonge Streetom, ja sprijeda do njega kao fina gospođa, i svi koji gledaju kroz prozor, pomislila sam, imat će o čemu brusiti jezike. No, kako sam poslije zamijetila, gospodin Kinnear nije nikada obraćao pozornost na ogovaranja, jer nije mario ni onoliko koliko je crno pod noktom za ono što ljudi pričaju o njemu. Imao je novca i nije se kandidirao za političke položaje, pa se nije morao obazirati na takve stvari.

Kako je izgledao gospodin Kinnear? pita doktor Jordan.

Imao je gospodsko držanje, gospodine, kažem, i brkove.

I to je sve? kaže doktor Jordan. Nisi ga baš dobro promotrila!

Nisam htjela zuriti u njega, kažem, a kad smo već sjeli na kola, nisam ga, naravno, gledala. Morala bih okrenuti cijelu glavu zbog štitnika na kapici. Vi vjerojatno nikada ne nosite takve kapice, zar ne, gospodine?

Ne nosim, kaže doktor Jordan. Smješka se jednim krajem usana, kao obično. Pretpostavljam da sputava, kaže on.

Tako je, gospodine, kažem.

Ipak sam vidjela njegove rukavice dok je držao uzde, bile su svijetložute, mekana koža, a bile su tako izvrsno napravljene da su mu prianjale na ruke, bez i jednog jedinog nabora, kao da su njegova vlastita koža. Stoga mi je još više bilo žao što i ja nisam imala rukavice, pa sam ruke ugurala pod nabore šala.

Vjerojatno si jako umorna, Grace, rekao je, a ja sam rekla: jesam, gospodine, a on je rekao: toplo je, a ja sam rekla: da, gospodine, i tako se razgovor nastavio i, pravo da vam kažem, bilo mi je to teže nego u drmusavoj poštanskoj kočiji pokraj trgovca poljodjelskim potrepštinama; ne znam zašto, jer je gospodin Kinnear bio mnogo ljubazniji. No, Richmond Hill nije bio veliko mjesto, pa smo brzo prošli kroz njega. Gospodin Kinnear živio je izvan sela, više od jedne milje sjeverno.

Naposljetku smo prolazili mimo njegova voćnjaka, zatim prešli na kolni prilaz, krivudav, dug nekih stotinu koraka, a prolazio je kroz drvored javora srednje visine. Kuća je bila na kraju drvoreda s verandom duž cijeloga prednjeg dijela, s bijelim stupovima, velika kuća, ali ne tako velika kao kuća gospođe Parkinson, supruge gradskoga vijećnika.

Sa stražnjega dijela kuće čulo se cijepanje drva. Na ogradi je sjedio dječak - moglo mu je biti četrnaestak godina - i kad smo stigli, skočio je s ograde i prišao da pridrži konja; bio je crvenokos, neravno ošišan i pjegav što je bilo u skladu s kosom. Gospodin Kinnear mu je rekao: zdravo, Jamie, ovo je Grace Marks i došla je čak iz

Toronta, našao sam je ispred gostionice, a dječak je dignuo glavu prema meni i nacerio se, kao da mu je nešto smiješno na meni; no, bio je samo stidljiv i nespretan.

Ispred verande bilo je posađeno cvijeće, bijeli božuri i svijetlocrvene ruže, a rezala ga je ukusno odjevena gospođa u haljini s trostrukim volanima; preko ruke je imala plitku košaru u koju ga je stavljala. Kad je čula kotače i konjska kopita na šljunku, uspravila se i rukom zasjenila oči, i vidjela sam da nosi rukavice; i tada sam u toj ženi prepoznala Nancy Montgomery. Na glavi je imala šeširić iste svijetle boje kakve joj je bila haljina, činilo se kao da je odjenula najljepšu haljinu kako bi izišla pred kuću i rezala cvijeće. Mahnula mi je elegantnom kretnjom, ali nije se ni pomaknula da mi priđe; i srce mi se nekako stisnulo.

Penjanje na kola bilo je jedno, a silaženje drugo, jer mi gospodin Kinnear nije pomogao da siđem. Skočio je sa svoje strane kola i požurio puteljkom prema kući, prignuo glavu prema Nancynu šeširiću, ostavivši me na kolima poput vreće krumpira, prepustivši meni da se iskobeljam bez pomoći, pa sam to i učinila. Iza kuće pojavio se jedan muškarac noseći sjekiru, znači da je vjerojatno on cijepao drva. Preko jednoga ramena prebacio je jaknu od grube, debele tkanine i zasukao je rukave na košulji, otvorenoj na vratu, oko kojega je svezao crveni svileni rubac; imao je široke hlače zataknute u čizme. Bio je tamnokos, vitak, ne previsok i činilo mi se da nema više od dvadeset i jedne godine. Nije ništa rekao, samo je zurio u mene, sumnjičavo i namršteno, gotovo kao da sam mu neprijatelj; no, čini se da uopće nije gledao mene već nekoga odmah iza mene.

Dječak Jamie rekao mu je: ovo je Grace Marks, ali on ipak nije još ništa prozborio; a zatim je Nancy viknula: McDermott, pobrini se za konja, hoćeš li, i Graceine stvari, i odnesi ih u njezinu sobu i možeš joj pokazati gdje je ta soba. On se zacrvenio kao da je ljut, a zatim kratko trgnuo glavom da pođem za njim.

Stala sam ondje na trenutak s kasnim poslijepodnevnim suncem u očima i pogledala Nancy i gospodina Kinneara pokraj božura; bili su okruženi zlatnom maglicom kao da se s neba spustila zlatna prašina i obasula ih, a zatim sam čula smijeh. Bilo mi je vruće, bila sam umorna i gladna i sva puna prašine od ceste, a ona me nije pozdravila ni jednom jedinom riječju.

Zatim sam pošla za konjem i kolima prema stražnjem dijelu kuće. Dječak Jamie hodao je do mene i rekao plaho: je li velik, Toronto, jako lijep, nikad nisam bio tamo, ali ja sam samo rekla: dosta lijep. Nisam smogla riječi da mu odgovorim nešto o Torontu, jer sam se baš u tom trenutku gorko pokajala što sam uopće otišla iz njega.

Kad sklopim oči, sjećam se svake pojedinosti iz te kuće, vidim je jasno kao

sliku - verandu s cvijećem, prozore i bijele stupove na jarkom suncu - i mogla bih zavezanih očiju proći kroz svaku sobu, premda u onom trenutku nisam ništa osjećala, samo sam željela popiti čašu vode. Neobično je kad se čovjek sjeti da sam od svih ljudi u toj kući samo još ja ostala živa nakon šest mjeseci.

Osim Jamieja Walsha, dakako, ali on nije ondje živio.

24.

McDermott me uveo u sobu koja je trebala biti moja i u koju se ulazilo iz zimske kuhinje. Nije baš bio uljudan, samo je rekao: ovdje ćeš spavati. Dok sam razvezivala zavežljaj sa svojim stvarima, ušla je Nancy, sva ljubazna i nasmiješena. Rekla je: tako mi je drago što te vidim. Grace, drago mi je što si došla. Zatim me je posjela za stol u zimskoj kuhinji, u kojoj je bilo hladnije negoli u ljetnoj, jer nije gorio štednjak, pa mi je pokazala sudoper gdje se mogu umiti i oprati lice, zatim mi je dala čašu slabog piva i malo hladne govedine iz smočnice, te rekla: sigurno si umorna poslije puta, to je vrlo naporno, pa je sjela do mene dok sam jela, i nije mogla biti ljubaznija.

Imala je prekrasne naušnice i bile su, koliko ja znam, od pravoga zlata, pa sam se pitala kako ih je mogla kupiti plaćom domaćice.

Kad sam se osvježila, pokazala mi je kuću i pomoćne zgrade. Ljetna je kuhinja bila potpuno odvojena od glavne zgrade, kako se ne bi pregrijala, pametno rješenje koje bi svi morali prihvatiti.

Svaka je kuhinja bila popločana te imala ovelik željezni štednjak s velikom pločom sprijeda za podgrijavanje jela, i to je u to doba bio najnoviji tip; svaka je kuhinja imala sudoper s cijevi koja je vodila van u crnu jamu, te posebnu praonicu posuđa i smočnicu. Pumpa za vodu bila je na dvorištu između te dvije kuhinje; bila sam sretna što nisu imali otvoreni zdenac, takvi su opasniji jer stvari padaju u njih, a često su i utočište štakora.

Iza ljetne kuhinje bila je staja, a odmah do nje spremište za kočije i kola. U tom je spremištu bilo dovoljno mjesta za dvije kočije, ali gospodin Kinnear imao je samo jedna lagana kola, a mislim da bi bilo besmisleno imati pravu kočiju za takve ceste. U štali su bila četiri pregratka, ali gospodin Kinnear imao je samo jednu kravu i dva konja, Charleyja i jedno ždrijebe koje je, kada naraste, trebalo biti jahaći konj. Iz zimske kuhinje ulazilo se u prostoriju za ormu, što je bilo neobično, a i nespretno.

Iznad staje bio je sjenik, i ondje je spavao McDermott. Nancy mi je rekla da je kod njih tek sedam-osam dana, i premda je odmah izvršavao naloge gospodina

Kinneara, činilo joj se da se ljuti na nju i bio je drzak; a ja sam rekla da se on možda ljut na cijeli svijet, jer je i prema meni bio otresit. Nancy je rekla da on, što se nje tiče, mora promijeniti ponašanje ili otići, jer tamo odakle on dolazi ima mnogo drugih, i nezaposlenih vojnika k'o pljeve. Oduvijek mi se sviđao miris staje. Potapšala sam ždrijebe po nosu i Charleyju rekla dobar dan, pozdravila i kravu, jer je mužnja bila moj posao, pa sam se nadala da ćemo se dobro slagati. McDermott je upravo rasipao sijeno za životinje; nije s nama mnogo razgovarao, samo je gunđao i mrko gledao Nancy, pa mi je bilo jasno da se jedno drugomu ne sviđaju, a kad smo izlazile iz staje, Nancy je rekla: nije još nikada bio tako mrzovoljan. Neka mu bude, ili će pokazati ljubazno lice ili će završiti na cesti, ili vjerojatnije negdje u grabi, a zatim se nasmijala; samo sam se nadala da je on nije čuo. Poslije toga pogledale smo kokošinjac i dvorište za kokoši, ograđeno pletenom vrbom da kokoši ne pobjegnu, premda ta ograda nije mogla spriječiti pohod lisica i lasica, a i rakuna, koji su bili poznati kradljivci jaja; zatim sam vidjela povrtnjak sa svakakvim povrćem, ali ga je trebalo oplijeviti; a posve straga, na kraju jednog puteljka, bio je zahod.

Gospodin Kinnear imao je mnogo zemlje, pašnjak za kravu i konje, te mali voćnjak pokraj Yonge Streeta, zatim još nekoliko polja koja su bila ili obrađena ili su ih krčili. Za to se brine otac Jamieja Walsha, rekla je Nancy; imali su kućicu na imanju, otprilike četvrtinu milje od njih. S mjesta na kojemu smo stajale vidio se samo vrh krova i dimnjak koji je stršao iznad drveća. Jamie je bio bistar dječak koji je mnogo obećavao, a bio je potrčko gospodina Kinneara; znao je svirati flautu; ili ju je samo zvao flautom; više je nalikovala na sviralu. Nancy je rekla da će mali doći jednu večer i svirati nam, jer je to volio, a i ona je uživala u glazbi i učila je glasovir. Iznenadila sam se, jer to nije bilo uobičajeno za domaćicu. No, nisam ništa rekla.

U dvorištu između dvije kuhinje bila su razapeta tri konopca za sušenje rublja. Nije bilo posebne praonice, ali potrepštine za pranje, bakreni kotlovi, korito i rifljača, sve dobre kakvoće, bili su zasad u ljetnoj kuhinji pokraj štednjaka; bilo mi je drago što ne prave svoj sapun nego rabe kupovni, jer je bio ugodniji za ruke.

Nisu imali svinje, pa sam bila sretna zbog toga, jer su svinje prepametne, premda im to ne pomaže, i rado pobjegnu iz svinjca, a ne volim ni njihov smrad. Bile su tu i dvije mačke koje su se zadržavale u staji i lovile miševe i štakore, ali nije bilo psa, jer je Fancy, stari pas gospodina Kinneara, uginuo. Nancy je rekla da bi se osjećala ugodnije sa psom koji bi lajao na nepoznate osobe, a gospodin Kinnear je tražio dobra psa koji bi išao s njim u lov; nije baš bio veliki lovac, ali je volio ustrijeliti pokoju patku ujesen, ili pak divlju gusku, kojih je ondje bilo mnogo, ali su bile prežilave za njezin ukus.

Vratile smo se u zimsku kuhinju, a zatim pošle jednim hodnikom koji je vodio iz nje u prostrano predvorje s kaminom i jelenskim rogovljem iznad njega, s dobrim zelenim tapetama i finim turskim ćilimom. Podna vrata za podrum bila su u tom predvorju, pa ste morali dignuti rub ćilima da dođete do tih vrata, i meni se činilo da je to neobično mjesto za ulazak u podrum i da bi kuhinja bila zgodnija za ulazak u podrum; ali ispod kuhinje nije bilo podruma. Podrumske stube bile su prestrme da bi se po njima ugodno hodalo, a sam podrum bio je podijeljen niskim zidom na dva dijela; s jedne strane bila je mljekarnica u kojoj su držali maslac i sir, a s druge strane držali su vino i pivo u bačvama, te zimi jabuke, mrkvu, kupus, repu, ciklu i krumpir u kištrama s pijeskom, a i prazne vinske bačve. Bio je tu i prozor, ali Nancy mi je rekla da moram uvijek uzeti svijeću ili fenjer, jer je dolje bilo prilično tamno, pa ste mogli posrnuti i pasti niza stube i slomiti vrat.

Toga dana nismo silazile u podrum.

Iz predvorja se ulazilo u salon u prednjem dijelu kuće, u kojemu je bila peć i dvije slike, na jednoj skupna slika obitelji, vjerojatno predaka, jer su im lica bila ukočena a odjeća staromodna, a na drugoj golemi debeli bik s kratkim nogama; zatim glasovir, ne koncertni već obični salonski pijanino, zatim okrugla svjetiljka u kojoj je gorjelo najbolje kitovo ulje iz Sjedinjenih Država; u to doba nije bilo petroleja za svjetiljke. Iza salona bila je blagovaonica, također s kaminom, sa srebrnim svijećnjacima, te finim porculanom i srebrnim posuđem zaključanim u ormaru, zatim slika mrtvih fazana iznad okvira kamina, ne baš ugodan prizor, pomislila sam, dok se jede. Ta je soba bila povezana sa salonom dvostrukim dvokrilnim vratima, a u nju se moglo također ući iz hodnika kroz jednokrilna vrata radi unošenja jela iz kuhinje. S druge strane hodnika bila je biblioteka gospodina Kinneara, ali te večeri nismo ulazile unutra jer je on čitao, a iza te sobe bila je mala radna prostorija ili ured s pisaćim stolom, i ondje je pisao pisma i obavljao poslove.

Iz predvorja vodilo je gore lijepo stubište s ulaštenom ogradom; popele smo se na prvi kat na kojemu je bila spavaća soba gospodina Kinneara, s visokim krevetom, a uz nju garderoba, te toaletni stolić s jajolikim zrcalom te izrezbareni ormar, a u spavaćoj sobi bila je slika žene bez odjeće, na sofi, prikazana s leđa i s pogledom preko ramena, s nekakvim turbanom na glavi i lepezom od paunova perja u ruci. Paunovo perje u kući nosi nesreću, to svi znaju, ali bilo je samo na slici, ali ja ne bih nikada dopustila da mi uđe kroz vrata ni u jednoj svojoj kući. Bila je tu još jedna slika, također gole žene kako se kupa, ali nisam imala prilike bolje je pogledati.

Zaprepastila sam se što gospodin Kinnear ima dvije gole žene u spavaćoj sobi, jer sam u kući gradskoga vijećnika vidjela uglavnom krajolike i cvijeće.

Niže hodnikom, prema stražnjem dijelu, bila je Nancyna spavaća soba, koja nije bila tako velika; u svakoj je sobi bio sag. Te je sagove trebalo zapravo dobro isprašiti, očetkati i spremiti za ljeto, ali Nancy to nije stigla učiniti jer nije imala pomoć. Doista sam se začudila što ima sobu na istom katu kao gospodin Kinnear, ali nije bilo drugoga kata, ni tavana, ništa nalik na kuću vijećnikove gospođe, čija je kuća bila mnogo ljepša. Bila je tu i gostinska soba. Na kraju hodnika stajao je veliki ormar za zimske stvari i dobro opskrbljen ormar za posteljinu, s mnogo polica; pokraj Nancyne sobe bila je sobica koju je ona zvala svojom šivaonicom, i u njoj stol i stolac.

Kad smo razgledale gornji kat, spustile smo se u donji i porazgovarale o mojim dužnostima, a ja sam pomislila kako je sreća što je ljeto, jer bih inače morala potpaliti vatru u svim tim pećima i paliti sve te svjetiljke, te čistiti sve te rešetke i štednjake i laštiti ih; a Nancy je rekla da naravno, neću morati početi istoga dana, već sutradan, te da ću nedvojbeno htjeti rano leći jer sam sigurno iscrpljena. Tako je i bilo, pa sam se povukla čim je zašlo Sunce.

Zatim je sve mirno teklo četrnaest dana, kaže doktor Jordan. Čita naglas moje priznanje.

Da, gospodine, tako je bilo, kažem. Više-manje mirno.

Što *sve?* Što je sve teklo?

Molim, gospodine?

Što si radila svaki dan?

Ah, uobičajene stvari, gospodine, kažem. Obavljala sam svoje dužnosti.

Oprosti, kaže doktor Jordan. U čemu su se sastojale te dužnosti?

Gledam ga. Ima žutu kravatu s bijelim kockicama. Ne šali se. Doista ne zna. Takvi muškarci ne moraju spremati nered koji naprave, ali mi svoj moramo, k tomu i njihov. U tome su kao djeca, ne moraju razmišljati unaprijed, niti se brinuti za posljedice onoga što čine. No, nisu oni krivi, tako su ih odgojili.

25.

Sutradan sam se probudila u zoru. U mojoj sobici bilo je zagušljivo i vruće, jer su počele ljetne vrućine; a bilo je mračno, jer su se noću kapci zatvarali zbog uljeza. I prozori su bili zatvoreni zbog komaraca i muha; pomislila sam da moram nabaviti komadić muslina kako bih ga stavila na prozor ili preko kreveta i da ću o tome razgovarati s Nancy. Spavala sam samo u podsuknji, zbog vrućine.

Ustala sam, otvorila prozor i kapke da uđe malo svjetla, okrenula posteljinu da se prozrači, a zatim odjenula radnu haljinu i stavila pregaču, podignula i pričvrstila kosu iglom te stavila kapu. Kanila sam poslije srediti kosu kad se budem mogla poslužiti zrcalom iznad kuhinjskoga sudopera, jer ga u mojoj sobi nije bilo. Zasukala sam rukave, nataknula klompe i otključala vrata. Uvijek sam ih zaključavala, jer bi svaki provalnik najprije stigao u moju sobu.

Voljela sam rano ustajati; tako sam se mogla neko vrijeme pretvarati da je kuća moja. Najprije sam ispraznila noćnu posudu u kantu s prljavom vodom, a zatim sam s kantom izišla kroz vrata zimske kuhinje, zabilježivši u glavi da pod treba pošteno izribati, jer je Nancy mnogo toga zapustila, pa je bilo mnogo unešenoga blata koje nije bilo očišćeno. Vani je zrak bio svjež; nebo je na istoku porumenjelo, a s polja se dizala sedefastosiva maglica. Negdje u blizini pjevala je ptica - palčić, mislim - a malo dalje čuo se zov vrana. U ranu zoru čini se kao da sve počinje iznova.

Konji su zacijelo čuli da su se otvorila kuhinjska vrata, jer su zanjištali; no, moj posao nije bio da ih hranim ili pustim na pašu, premda bih to rado učinila. I krava je mukala, jer joj je vime nedvojbeno bilo puno, ali morala je pričekati, jer nisam mogla učiniti sve najedanput.

Hodala sam puteljkom, prošla mimo kokošinjca i povrtnjaka, i vratila se kroz orošenu travu odmičući prozračnu paučinu ispletenu u noći. Nikada ne bih ubila pauka. Mary je rekla da to donosi nesreću, i nije bila jedina koja je to govorila. Kad bih ga našla u kući, podignula bih ga krajem metle te istresla van, ali sam zacijelo neke ubila slučajno, jer me ipak snašla nesreća.

Stigla sam do zahoda, ispraznila kantu i tako dalje.

I tako dalje, Grace? pita doktor Jordan.

Gledam ga. Uistinu, ako ne zna što čovjek radi u zahodu, za njega nema nade.

Eto što sam učinila: dignula sam suknje i sjela iznad muha koje su tuda zujale, na isto mjesto na koje sjedaju svi u kući, gospođa ili gospođina djevojka, obje pišaju i to isto smrdi, nipošto ne miriši kao jorgovan, kako bi Mary rekla. Za brisanje smo imali časopis *Godey's Ladies' Book;* uvijek sam gledala slike prije uporabe. Većina ih je prikazivala najnoviju modu, ali na nekima su bile vojvotkinje iz Engleske i gospođe iz visokoga društva u New Yorku i slično. Nikada nemojte dati da vam sliku objave u časopisu ili u novinama, ako to možete spriječiti, jer nikada ne znate za koju vam svrhu lice može poslužiti kad više ne možete o tome odlučivati.

No od svega toga ništa nisam rekla doktoru Jordanu. I tako dalje, kažem odlučno, jer je *I tako dalje* sve na što on ima pravo. Samo zato što me gnjavi kako bi izvukao sve iz mene nije razlog da mu sve i kažem.

Zatim sam odnijela kantu s prljavom vodom do pumpe u dvorištu, kažem, pa sam nasisala pumpu vodom iz druge kante koja je stoga i stajala ondje, jer kod pumpe uvijek morate naliti nešto unutra kako biste dobili nešto van, i Mary Whitney znala je reći da upravo tako muškarci gledaju na žene kad ih oblijeću i kad su im niski ciljevi na pameti. Kad sam pokrenula pumpu, isprala sam kantu, umila se, skupila dlanove i napila se vode. Voda iz zdenca gospodina Kinneara bila je ukusna i nije imala okus na željezo i sumpor. Sunce je već izlazilo, spržilo maglu, pa sam već vidjela da će jutro biti lijepo.

Zatim sam ušla u ljetnu kuhinju i naložila štednjak. Najprije sam očistila pepeo od prethodnoga dana i sačuvala ga za posipanje u zahodu ili za povrtnjak protiv puževa. Štednjak je bio nov, ali je imao svoje mušice, i kad sam potpalila vatru, najprije je ispustio na mene crni dim kao vještica u plamenu. Morala sam ga maziti, futrati komadićima starih novina - gospodin Kinnear volio je čitati novine, pa ih je uzimao nekoliko - i trijeŠćem; zatim je zakašljao, pa sam puhala kroz rešetke, te se naposljetku vatra primila i razgorjela. Ogrjevno drvo bilo je rascijepano na komade koji su bili preveliki za štednjak, pa sam ih morala silom gurati žaračem. Morat ću poslije, razmišljala sam, razgovarati o tome s Nancy, a i s McDermottom koji je bio odgovoran za cijepanje.

Zatim sam otišla u dvorište i napumpala punu kantu vode, odvukla je u kuhinju, napunila kutlačom kotao i pristavila vodu da zakuha.

Uzela sam dvije mrkve iz posude u spremištu za ormu pokraj zimske kuhinje, bile su to stare mrkve, stavila ih u džep, te se uputila prema žitnici s vjedrom za mlijeko. Mrkve sam kriomice dala konjima; bile su namijenjene samo njima, ali nisam pitala smijem li ih uzeti. Naćulila sam uši ne bih li čula kako se McDermott miče gore na sjeniku, ali nije ništa zašuškalo, bio je mrtav za sav svijet ili je samo glumio.

Zatim sam pomuzla kravu. Bila je dobra i odmah me je prihvatila. Ima vrlo ćudljivih krava koje će vas nabiti na rog ili vas pošteno udariti, ali ona nije bila takva, i čim sam joj čelo stavila na bok, odmah se smirila. Mačke su zamijaukale tražeći mlijeka, pa sam im ga dala. Zatim sam se pozdravila s konjima, i Charley je spustio glavu prema džepu moje pregače. Točno je znao gdje držim mrkvu.

Na izlasku sam čula nekakav čudan zvuk odozgo, kao da netko divljački nabija čekićima ili po drvenom bubnju. U početku nisam mogla ništa razabrati; no, nastavila sam slušati i shvatila da to McDermott stepa na golim daskama sjenika. Po zvuku mi se činilo da to izvodi prilično spretno; no zašto je plesao ondje gore sam, u ranu zoru? Možda od pukog veselja ili viška životinjskoga duha; nisam nekako mogla povjerovati u to.

Odnijela sam mlijeko u ljetnu kuhinju i odvadila malo mlijeka za čaj; zatim sam krpom prekrila vjedro s mlijekom da ne dođu muhe i ostavila ga da se digne vrhnje. Htjela sam poslije od toga napraviti maslac, ako ne bude oluje, jer od maslaca nema ništa kad grmi. Zatim sam otišla na trenutak da pospremim svoju sobu.

Nije to bila soba vrijedna spomena, nije bilo tapeta, ni slika, pa ni zavjesa. Brzo sam je pomela, isprala noćnu posudu i gurnula je pod krevet. Ispod njega bilo je mucica koliko vam srce zaželi, a to znači da odavno nitko nije ondje meo. Protresla sam madrac, poravnala plahtu i dobro isprašila jastuke i navukla poplun. Bio je to stari, izlizani poplun, premda vjerojatno lijep kad je bio nov, s uzorkom »Divlje guske«; sjetila sam se popluna što sam ih kanila napraviti sebi kad dovoljno uštedim i udam se i kad budem imala svoju kuću.

Bila sam zadovoljna što sam pospremila sobu. Kad se poslije vratim u nju, pomislila sam, potkraj dana, bit će čista i uredna, baš kao da mi ju je uredila sluškinja.

Zatim sam uzela košaru za jaja i pola kante vode, pa otišla u kokošinjac. James McDermott bio je na dvorištu, i polijevao tamnu glavu pod pumpom, ali me je zacijelo čuo iza sebe; i kad mu je lice izronilo iz vode, na trenutak je izgledao izgubljeno, divlje i izbezumljeno, poput djeteta koje se utapa, pa sam se pitala ne

misli li da ga netko progoni. Zatim me je prepoznao, živahno mi mahnuo, što je bio barem nekakav znak ljubaznosti i prvi koji mi je pokazao. Imala sam pune ruke, pa sam mu samo kimnula glavom.

Izlila sam vodu kokošima u korito i pustila ih iz kokošinjca, i dok su pile i jahale jedna preko druge kako bi bile prve, ušla sam i pokupila jaja - bila su velika, jer je bilo vrijeme za to. Zatim sam im bacila zrnje i kuhinjske otpatke od prethodnoga dana. Nisam baš voljela kokoši, jer su mi se oduvijek više sviđale životinje s krznom od jata čupavih, neurednih ptica što kokodaču i grebu po blatu; no, ako hoćeš njihova jaja, moraš se pomiriti s njihovom neurednošću.

Pijetao me je grebao ostrugama po gležnjevima kako bi me otjerao od svojih žena, ali ja sam ga odbacila nogom, pa mi je gotovo ispala klompa. Kažu da jedan pijetao može usrećiti jato koka, ali i jedan je previše, ako mene pitate. Pazi kako se ponašaš, jer ću ti inače zakrenuti vratom, rekla sam mu; premda to zapravo ne bih nikada mogla učiniti.

McDermott je već gledao preko ograde, s nasmiješenim licem. Izgledao je bolje kad se smiješio. Morala sam mu to priznati, premda je bio tako tamnoput i lopovski iskrivljenih usta. Doduše, gospodine, možda ja to sebi samo zamišljam zbog onoga što se poslije dogodilo.

To se meni obraćaš? rekao je McDermott. Ne, ne, rekla sam mirno kad sam prošla mimo njega. Mislim da znam što mu se motalo po glavi, ali to nije bilo ništa novo. Nisam htjela imati takvih nevolja, pa sam smatrala kako će biti najbolje da ga ljubaznošću držim podalje od sebe.

Voda je napokon zakuhala. Lonac za zobenu kašu, koja se već močila, stavila sam na štednjak; zatim sam skuhala čaj i ostavila da stoji dok odem u dvorište i napumpam još jednu kantu vode i unesem je u kuhinju, zatim sam dignula veliki bakreni lonac na stražnji dio štednjaka i napunila ga vodom, jer sam trebala veliku količinu tople vode za pranje posuđa i tome slično.

U tom trenutku ušla je Nancy u jeftinoj pamučnoj, kockastoj haljini, ne u otmjenoj haljini kakvu je nosila dan prije. Rekla je: dobro jutro, i ja sam joj otpozdravila. Je li čaj gotov, rekla je, i ja sam rekla da jest. Ah, ujutro sam jedva živa dok ne popijem čaj, rekla je, pa sam joj ga ulila u šalicu.

Gospodin Kinnear popit će čaj gore, rekla je, ali ja sam to već znala, jer je mali čajnik, šalicu i tanjurić složila večer prije na poslužavnik; ne na srebrni poslužavnik s obiteljskim grbom nego na oslikani drveni. Osim toga, rekla je, popit će drugu šalicu kad siđe, prije doručka, jer je to njegov običaj.

Nalila sam svježe mlijeko u vrčić, pa stavila šećer na poslužavnik i podignula ga. Ja ću mu to odnijeti, rekla je Nancy. Iznenadila sam se i rekla da domaćici u kući gospođe Parkinson ne bi ni na um palo da nosi poslužavnik s čajem po stubama, jer joj je to bilo ispod časti i jer je to posao sluškinja. Nancy se načas zagledala u mene i nije joj bilo drago što je to čula; no, tada je rekla: da, naravno, odnosi gore poslužavnik samo kad nema pomoć, da nije bilo nikoga drugog tko bi to činio, pa se na to naviknula u posljednje vrijeme. Stoga sam se ja uputila gore.

Vrata sobe gospodina Kinneara bila su na vrhu stubišta. Nisam imala kamo spustiti poslužavnik, stoga sam balansirala s njim na jednoj ruci dok sam kucala. Vaš čaj, gospodine, rekla sam. Iznutra se čulo mrmljanje, pa sam ušla. U sobi je bilo mračno, pa sam poslužavnik spustila na niski okrugli stol pokraj kreveta, zatim prišla prozoru i malo odmaknula zavjese. Te su zavjese bile od tamnosmeđega, sjajnog brokata, mekane pod rukom poput atlasa, s resama; mislim da su bolje bijele, pamučne ili muslinske, ljeti, jer bijelo ne upija vrućinu i ne unosi je toliko u kuću, a i izgledaju mnogo svježije.

Nisam vidjela gospodina Kinneara, jer je bio u najmračnijem kutu sobe, s licem u sjeni. Na njegovu krevetu nije bio poplun nego tamni pokrivač u skladu sa zavjesama; odmaknuo ga je i bio pokriven samo plahtom. Glas kao da mu je dopirao ispod te plahte. Hvala ti, Grace, rekao je. On je uvijek govorio molim i hvala. Moram reći da je znao što treba reći.

Nema na čemu, gospodine, rekla sam, i najiskrenije sam mislila da nema na čemu. Nikada nisam gunđala kad sam nešto činila za njega, i premda mi je za to plaćao, činilo mi se da sve to radim besplatno. Jutros imamo prekrasna jaja, gospodine, rekla sam. Hoćete li jedno za doručak?

Hoću, kaže on, oklijevajući. Hvala, Grace. Siguran sam da će mi ići u tek.

Nije mi se sviđalo kako je to rekao, jer je govorio kao da je bolestan. Međutim, Nancy nije ništa spomenula.

Kad sam sišla, rekla sam Nancy: gospodin Kinnear bi jaje za doručak. A ona je rekla: i ja ću. On će kajganu, sa slaninom, ali ja ne mogu kajganu, moje mora biti kuhano. Zajedno ćemo doručkovati, u blagovaonici, jer on traži da mu pravim društvo, ne voli jesti sam.

Meni je to bilo malo čudno, premda ne i nepoznato. Zatim sam rekla: je li gospodin Kinnear možda bolestan?

Nancy se nasmijala i rekla: katkada umišlja da jest. No sve je to samo u njegovoj glavi. Želi da ga se obasipa pažnjom.

Pitam se kako to da se nije oženio, rekla sam, tako fm čovjek. Vadila sam tavicu za jaja, i to je bilo samo usputno pitanje, nisam ništa pritom mislila; no, odgovorila mi je ljutitim glasom, barem mi je tako zvučao. Neka gospoda nisu sklona bračnom životu, rekla je. Vrlo su zadovoljni sa svojim stanjem i misle da im može biti dobro i bez toga.

Vjerojatno može, rekla sam.

Svakako može, ako su dovoljno imućni, rekla je. Ako nešto žele, moraju samo to platiti. Njima je svejedno.

Sada slijedi moja prva svađa s Nancy. Bilo je to prvoga dana kada sam pospremala sobu gospodina Kinneara; imala sam na sebi pregaču za pospremanje kako čađom i prljavštinom sa štednjaka ne bih zamazala bijelu posteljinu. Nancy je bila pokraj mene govoreći mi gdje što stoji i kako moram na uglovima ugurati plahtu, i kako prozračiti noćnu košulju gospodina Kinneara i kako treba složiti četke i druge stvari na toaletnom stoliću i kako često treba laštiti srebrnu poleđinu na zrcalu i na kojim policama gospodin želi imati složene košulje, a na kojima donje rublje, pripremljeno za odijevanje; i govorila mi je tako kao da to nikada prije nisam radila.

I tada sam pomislila, i ta me pomisao prati odonda, kako je teže raditi za ženu koja je i sama nekoć bila sluškinja negoli za nekoga tko to nije bio; zato što bivše sluškinje žele da se sprema onako kako su to one činile i pronalazile načine skraćivanja posla, primjerice, bacanje mrtvih muha iza kreveta ili guranje malo pijeska ili prašine pod sag, i to se nikada ne bi moglo opaziti osim ako ta mjesta ne pregledate pozornije; a one imaju oštrije oko i uhvate vas baš na takvim stvarima. U pravilu nisam bila baš tako neuredna, ali svi mi imamo dane kad nam se žuri.

I kad bih napomenula da se nešto nije tako radilo u kući gospođe Parkinson, supruge gradskoga vijećnika, Nancy bi me presjekla i odgovorila: nije me briga, jer ja nisam gospođa Parkinson. Nije voljela da je podsjećam kako sam radila u takvoj otmjenoj kući i imala veze s boljima od nje. No danas često pomišljam da je pravi razlog njezine usplahirenosti bio taj što me nije htjela ostaviti nasamu s gospodinom Kinnearom ako on slučajno uđe u svoju sobu.

Pitala sam je, kako bih je odvratila od sitničarenja, za sliku na zidu; ne za onu s lepezom od paunova perja, već za onu drugu, s mladom gospođom koja se kupa, u vrtu, čudnom mjestu za kupanje, i sa sluškinjom koja joj drži ručnik te s nekoliko

bradatih staraca koji vire iz grmlja. Po odjeći sam mogla razabrati da je prizor na slici iz davnih vremena. Nancy je rekla da je to bakrorez, ručno obojen, kopija poznate slike Suzane i staraca, biblijska tema. I ponosila se tim svojim velikim znanjem.

No bila sam ljuta na nju zbog svih tih podbadanja i gunđanja, pa sam rekla da Bibliju znam napamet - što nije bilo daleko od istine - i da te priče ondje nema. Znači, to nije mogla biti biblijska tema.

Ona je rekla da jest, a ja da nije i htjela sam da to provjerimo; ona je pak rekla da nisam došla kako bih se svađala oko slika, nego da namjestim krevet. I u tom je trenutku u sobu ušao gospodin Kinnear. Zacijelo je sve čuo u hodniku, jer ga je to, čini se, zabavljalo. Što, rekao je, razgovarate o vjerskim pitanjima, i još k tomu u rano jutro? I htio je da mu sve ispričamo.

Nancy je rekla da se ne treba zbog toga gnjaviti, ali je ipak tražio da čuje i rekao je: vidiš, Grace, Nancy hoće to zatajiti od mene, ali ti mi moraš reći; meni je bilo neugodno, ali sam ga naposljetku ipak pitala je li ta slika biblijska tema kako je rekla Nancy. On se nasmijao i rekao da, strogo uzevši, nije, jer je to priča iz Apokrifa. Ja sam se iznenadila i pitala što je to; i mogla sam vidjeti da i Nancy nije imala pojma o tome. No bila je uzrujana, jer nije imala pravo, pa se uvriježeno mrštila.

Gospodin Kinnear je rekao da sam vrlo znatiželjna za takvu mladu osobu i da će ubrzo imati najučeniju sluškinju u Richmond Hillu, da će me morati izložiti i naplaćivati moje znanje, kao za onu svinju u Torontu koja znade računati. Zatim je rekao da su Apokrifi knjiga u kojoj su sve priče iz biblijskih vremena za koje su odlučili da ne smiju ući u Bibliju. Prilično sam se iznenadila kad sam to čula i rekla; tko je odlučio? Naime, uvijek sam mislila da je Bibliju napisao Bog, jer se zvala Riječ Božja, i svi su je tako zvali.

A on se nasmiješio i rekao da su je zapisali ljudi, premda ju je možda napisao Bog; i to je već bilo malo drukčije. No, kažu da su ti ljudi bili nadahnuti; to znači da im se Bog obratio i rekao što da čine.

Stoga sam ga upitala jesu li čuli glasove, a on je rekao da jesu. I bila sam sretna da su ih i drugi čuli, premda nisam to spomenula; osim toga, glas koji sam svojedobno čula ionako nije bio Božji nego Maryn.

Pitao me je znam li priču o Suzani, a ja sam rekla da ne znam; rekao je da je to bila mlada gospođa koju su lažno optužili, neki starci, da je zgriješila s nekim mladićem, jer je odbila taj isti grijeh učiniti s njima; pogubili bi je kamenovanjem; nasreću, imala je pametnoga odvjetnika koji je mogao dokazati da su starci lagali, jer

ih je naveo da iznesu proturječne dokaze. Zatim me je pitao što mislim kakva je pouka te priče? A ja sam rekla kako je pouka u tome da se čovjek ne smije kupati u vrtu; on se nasmijao i rekao da misli kako je pouka u tome da čovjek treba pametna odvjetnika. Zatim je rekao Nancy: ova djevojka uopće nije glupa; po tome sam zaključila kako mu je ona rekla da ja jesam glupa. Nancy me je nato probola pogledom.

Zatim je rekao da je našao oglačanu košulju, ali bez jednog puceta, i da je nezgodno obući čistu košulju i tek onda otkriti da se ne može zakopčati jer nema dugmadi, te da izvolimo pripaziti kako se to više ne bi dogodilo. Zatim je uzeo zlatnu burmuticu, po koju je bio došao, te izišao iz sobe.

No, sada je Nancy dvaput pogriješila, jer je zacijelo ona oprala i oglačala tu košulju prije negoli sam ja bila i na vidiku; stoga mi je dala popis zadaća, dug kao ruka, te uzrujano izišla iz sobe i spustila se stubištem, zatim izišla na dvorište i počela grditi McDermotta zato što toga jutra nije dobro očistio njezine cipele.

Rekla sam samoj sebi da se spremaju nevolje i da ću morati držati jezik za zubima, jer Nancy nije podnosila da se netko ljuti na nju, a ponajmanje kad bi joj gospodin Kinnear dokazao da nema pravo.

Kad me je odvela od Watsonovih, mislila sam da ćemo biti kao sestre ili barem prijateljice koje zajedno rade, rame uz rame, kako je bilo s Mary Whitney. Sada sam znala da tako neće biti.

26.

Tada sam već tri godine bila sluškinja i dobro svladala tu ulogu. Međutim, Nancy je bila vrlo promjenljive ćudi, dvolična, moglo bi se reći, i iz sata u sat nije se moglo znati što hoće. U jednom trenutku bila je vrlo ohola, pa mi je samo naređivala i tražila zamjerke, a u drugom trenutku već mi je bila najbolja prijateljica, ili bi se pretvarala da jest, uhvatila bi me ispod ruke i rekla kako izgledam umorno i kako bi trebala sjesti i popiti s njom čaj. Mnogo je teže raditi za takvu osobu, jer tek što se naklonite i oslovite je s gospođo, one se okrenu i prekore vas što ste tako ukočeni i službeni, pa vam se žele povjeriti i čekaju to isto zauzvrat. Nikada ne možete pogoditi ono pravo.

Sutradan je bilo lijepo vrijeme, puhao je povjetarac, pa sam odlučila oprati rublje, jer je bilo krajnje vrijeme, a čistoga rublja bilo je sve manje. Bio je to naporan posao po vrućini, jer sam morala održavati vatru u ljetnoj kuhinji, a večer prije nisam stigla raspodijeliti prljavo rublje i namočiti ga; no, nisam smjela čekati, jer se u to doba godine vrijeme brzo mijenjalo. Stoga sam ribala i rifljala i napokon sve lijepo objesila, a ubruse i bijele rupčiće rasprostrla po travi da se izbijele. Na Nancynim podsuknjama bilo je mrlja od duhana, od tinte, od trave - pitala sam se odakle joj, ali pomislila sam kako se najvjerojatnije poskliznula i pala - a bilo je i nekoliko pljesnivih mrlja na stvarima koje su vlažne stavljene na dno hrpe, zatim mrlja od vina na stolnjaku, od večere s gostima, koje nisu bile posute solju navrijeme, kako je trebalo učiniti; no, pomoću dobroga bjelila od luga i klora, što sam naučila od pralje u kući gospođe Parkinson, većinu sam uspjela izvući, i nadala sam se da će sunce izbijeliti ostalo.

Zastala sam diveći se radu svojih ruku, jer je veliki užitak kad sve opereš i sve visi čisto, i lepršа na vjetru poput plamenaca na utrkama ili brodskih jedara; a taj zvuk je kao kad nebeska anđeoska vojska plješće, ali negdje daleko. Čistoća je pola zdravlja, kažu, bliska je Bogu; a kad bih ponekad gledala kako se bijeli oblačići nadimaju na nebu poslije kiše, pomislila bih kako sami anđeli vješaju oprano rublje, jer netko to ipak mora raditi, a i na nebu sve mora biti čisto i svježe. No bila su to dječja maštanja, jer djeca vole kad im se pričaju priče o nevidljivim stvarima; ipak sam još bila dijete, premda sam smatrala sebe odraslom jer sam imala svoj novac i

sama zarađivala.

Dok sam tako stajala, iza kuće je dotrčao Jamie Walsh i upitao ima li za njega posla, zatim mi je rekao, vrlo stidljivo, da će mi, ako ga Nancy ili gospodin Kinnear pošalju u selo, obaviti kakvu sitnicu i ako nešto poželim, rado će mi to kupiti i donijeti dadnem li mu novac. Premda nespretan, bio je pristojan, jer je znao kako se treba ponašati, čak je skinuo šešir, stari, slamnati, najvjerojatnije očev, jer mu je bio prevelik. Rekla sam mu da je to lijepo od njega, ali da u tom trenutku ništa ne trebam. No, sjetila sam se da u kući nema volovske žuči za bojenje rublja, a trebala mi je za tamne boje; naime, toga jutra prala sam samo bijelo. Otišla sam s njim k Nancy, i ona je imala još nekoliko stvari što ih je trebao kupiti, a gospodin Kinnear poslao je po njemu poruku jednom prijatelju u susjedstvu, i dječak je otišao.

Nancy mu je rekla da ponovno dođe poslijepodne i ponese sviralu; a kad je otišao, rekla je da prekrasno svira i da ga je užitak slušati. Bila je opet dobre volje, pa mi je pomogla oko ručka, toga dana bila su hladna jela, šunka i ukiseljeno povrće, te salata iz povrtnjaka, u kojem je bilo mnogo zelene salate i vlasca. No ona je, kao i prije, jela u blagovaonici s gospodinom Kinnearom, a ja sam se morala zadovoljiti društvom McDermotta. Neugodno je gledati i slušati druge osobe kako pohlepno jedu; no McDermottu kao da nije bilo do razgovora, jer ga je ponovno obuzela mrzovolja; stoga sam ga pitala je li uživao u plesanju.

Što te je navelo da me to pitaš, rekao je sumnjičavo; ne želeći da on misli kako sam ga slušala dok je vježbao, rekla sam kako je poznat kao dobar plesač.

Rekao je da možda jest, a možda i nije, ali mu je bilo drago, i tada sam zadala sebi zadaću da ga navedem na razgovor, pa sam ga ispitivala o njegovu životu prije negoli je počeo raditi za gospodina Kinneara. Rekao je: koga bi to zanimalo? Ja sam rekla da bi mene, jer me sve takve priče zanimaju, pa je ubrzo stao govoriti.

Potjecao je iz fine obitelji, iz Waterforda u južnoj Irskoj; otac mu je bio upravitelj imanja, ali je on bio ništarija i nikada jedan od onih koji su bogatima lizali pete i uvijek je zapadao u neprilike kojima se, čini se, rado ponosio. Pitala sam ga je li mu majka živa, a on je rekao da mu je potpuno svejedno, jer ona ima loše mišljenje o njemu i poslala ga je dovraga; i što se njega tiče, može biti i mrtva. No njegov glas nije bio tako krut kao njegove riječi. Zarana je pobjegao od kuće i prijavio se u vojsku u Engleskoj tvrdeći da je nekoliko godina stariji; no zato što je vojnički život bio težak, stega prevelika, postupci okrutni, dezertirao je i ukrcao se na brod za Ameriku kao slijepi putnik; kad su ga otkrili, odradio je na brodu ostatak putovanja, iako se iskrcao u Istočnoj Kanadi, a ne u Sjedinjenim Državama. Zatim se zaposlio na brodovima koji su redovito plovili uzvodno i nizvodno po rijeci St. Lawrence, pa

na brodovima na jezeru Ontario, i poslodavcima je bilo drago što ga imaju, jer je bio vrlo jak, vrlo izdržljiv i mogao raditi od jutra do mraka, baš kao parni stroj, i neko je vrijeme sve išlo dobro. No taj mu je posao postao jednoličan, i kako je volio promjene, ponovno se javio u vojsku, u Glengarryjsku laku pješadijsku pukovniju, koja je bila na zlu glasu među farmerima, kako sam čula od Mary Whitney, jer su za vrijeme Ustanka spalili mnoge njihove kuće, istjerali njihove žene i djecu na snijeg i radili im još gore stvari o kojima nije bilo ni spomena u novinama. Bila je to razularena banda koja se odala razvratu, kockanju, piću i sličnim porocima koje je on smatrao muškim vrlinama.

No, kad je Ustanak završio, nije bilo previše posla; a McDermott nije bio redovni vojnik već osobni sluga kapetana Alexandera Macdonalda. Bio je to udoban život s pristojnom plaćom, pa mu je bilo žao kad su pukovniju raspustili; i tako je opet bio prepušten sam sebi. Otišao je u Toronto i živio besposlen od novca što ga je uštedio; no novac se topio, i znao je da će se morati okrenuti za poslom; i u potrazi za poslom, uputio se Yonge Streetom prema sjeveru i stigao sve do Richmond Hilla. U jednoj krčmi čuo je da gospodin Kinnear treba radnika, predstavio se, i Nancy ga je zaposlila; doduše, mislio je kako će raditi za samoga gospodina i biti njegov osobni sluga kao kod kapetana Macdonalda; no, razljutio se kad je vidio da je podređen jednoj ženi, koja mu nije dala ni trenutka odmora od svojega jezika i koja mu je stalno nešto prigovarala.

Vjerovala sam mu sve što je rekao; no, kad sam poslije zbrojila u glavi sva vremena koja je naveo, izračunala sam da je stariji i da, prema tome, ne može imati dvadeset i jednu godinu koliko je govorio da ima; ili je lagao. A kad sam čula od drugih ljudi iz susjedstva, pa i od Jamieja Walsha, da je McDermott i te kako poznat kao lažac i hvalisavac, nisam se uopće iznenadila.

Zatim sam pomislila da sam pogriješila što pokazujem takvo zanimanje za njegov život, zato što je on to krivo shvatio kao zanimanje za njega kao osobu. Kad je popio nekoliko čaša piva, počeo me je zaljubljeno gledati i pitao imam li momka, jer ga zgodne cure poput mene sigurno imaju, drugo se nije moglo ni očekivati. Trebala sam mu odgovoriti da je moj momak visok kao gora i da izvrsno boksa; no, bila sam premlada da bih se pametno izvukla, pa sam mu rekla istinu. Rekla sam mu da nemam momka i da ga još ne kanim imati.

Rekao je da je to šteta, ali da sve treba jedanput početi, da me samo treba ukrotiti kao ždrijebe i zajahati, pa ću biti kao i sve druge i da je on taj koji će to učiniti. Raspalila sam se na te riječi i smjesta se dignula i počela spremati posuđe da je sve zvonilo, a zatim mu rekla da takve uvredljive primjedbe zadrži za sebe, jer da

nisam kobila. Rekao je da nije tako mislio, da se samo šalio i hto vidjeti kakva sam djevojka. Ja sam rekla da ga se ne tiče kakva sam djevojka, pa je objesio nos kao da sam ja njega uvrijedila; a tada je izišao na dvorište i stao cijepati drva.

Kad sam oprala posuđe, a taj je posao trebalo obavljati vrlo brižljivo zbog svih onih silnih muha koje bi odmah sjele na čisto posuđe kad ga ne bih pokrila krpom i ostavile ružne mrlje, i kad sam vani pogledala kako se suši rublje i vodom poprskala rupčiće i ubruse da bolje pobijele, došlo je vrijeme za skidanje vrhnja s mlijeka i pravljenje maslaca.

Sve sam to radila vani, u sjeni kuće, da imam više zraka; a kako se stap pokretao nožnom pedalom, mogla sam sjediti i raditi, a i ponešto pokrpati. Neki imaju stap što ga okreće pas kojega zatvore u kavez i prisile da trči, sa žeravicom pod repom, po kotaču za okretanje stapa; no, ja to smatram okrutnim. Dok sam sjedila čekajući da se stvori maslac i šivajući puce na jednu od košulja gospodina Kinneara, sam gospodin Kinnear prošao je mimo mene na putu u staju. Htjela sam se dignuti, ali je on rekao da ostanem gdje jesam, jer bi radije htio dobar maslac nego naklon.

Uvijek u poslu, Grace, rekao je. Da, gospodine, rekla sam, dokolica vraga zove. On se nasmijao i rekao: valjda ne misliš na mene, ja jesam dokon, ali ni izdaleka onoliko vragolast koliko bih htio biti; a ja sam se zbunila i rekla: ah, ne, gospodine, nisam mislila na vas. I on se nasmiješio i rekao kako mladoj ženi dolikuje da se zacrveni.

Na to se nije moglo odgovoriti, pa nisam ništa rekla, i on je nastavio put; malo kasnije odjahao je na Charleyju prilaznom stazom. Nancy je izišla na dvorište da vidi kako napredujem s maslacem, pa sam je pitala kamo ide gospodin Kinnear. U Toronto, rekla je; odlazi tamo svakog četvrtka i noći ondje kako bi obavio poslove u banci i još neke manje poslove; no, najprije ide k pukovniku Bridgefordu čije žene nema kod kuće, ni njegovih dviju kćeri, pa ga može mirno posjetiti, jer ga ne primaju kad je ona kod kuće.

Iznenadila sam se kad sam to čula i pitala je zašto. Nancy je rekla kako gospođa Bridgeford misli da gospodin Kinnear loše utječe na njezina supruga, a sebe pak smatra francuskom kraljicom kojoj nitko nije dostojan lizati pete; i nasmijala se. No, po glasu bi se reklo da joj to nije bilo smiješno.

Zašto, što je učinio? upitala sam. No, u tom trenutku maslac je bio gotov, gust kakav je trebao biti, pa nisam dalje navaljivala.

Nancy mi je pomogla da dovršim maslac, pa smo ga posolile i prekrile hladnom vodom da se ne pokvari, a zatim ga nagurale u kalupe; dva su bila u obliku čička, a treći u obliku Kinnearova grba s motom *Živim u nadi*. Nancy je rekla: kad bi umro stariji brat gospodina Kinneara u Škotskoj, koji je zapravo bio samo njegov polubrat, gospodin Kinnear naslijedio bi ondje veliku kuću i mnogo zemlje; no, rekla je da on to ne očekuje i da je sretan onim što ima, barem tako kaže kad je zdrav. Međutim, on i njegov polubrat baš se ne vole, i to je uglavnom tako u takvim slučajevima; zato i slutim da su gospodina Kinneara i otpremili u kolonije kako bi ga maknuli s puta.

Maslac smo snijele podrumskim stubama u mljekaru; no, gore smo ostavile malo mlaćenice za kekse. Nancy je rekla da joj se ne sviđa biti u podrumu, jer ima zadah zemlje, miševa i starog povrća; a ja sam rekla da bi ga jednoga dana možda trebalo pošteno provjetriti ako uspijemo otvoriti prozor. Vratile smo se gore, i kad sam pokupila rublje, sjele smo na verandu i krpale zajedno poput najboljih prijateljica na svijetu. Poslije mi je sinulo da je uvijek bila utjelovljenje ljubaznosti kad nije bilo gospodina Kinneara, a razdražljiva kao mačka kad je bio kod kuće i kad sam ja bila s njim u istoj prostoriji; no, u to vrijeme nisam toga još bila svjesna.

Dok smo ondje sjedile, naišao je McDermott trčeći po križnoj ogradi i spretno vijugajući po njoj poput vjeverice. Bila sam zapanjena i rekla: što on to zaboga radi, a Nancy je rekla: oh, ponekad to radi, kaže da je to za vježbu, ali zapravo samo hoće da mu se divimo, pa je bolje da ne obraćaš pozornost na njega. Stoga sam se pretvarala da to ne vidim; no, potajno sam ga promatrala, jer je doista bio vrlo vješt; trčao je još malo amo-tamo, zatim je preskočio ogradu, služeći se samo jednom rukom za ravnotežu.

I tako sam ondje sjedila pretvarajući se da ga ne gledam, a on se pak pretvarao da ne zna kako ga netko promatra; isto to, gospodine, možete vidjeti u svakom pristojnom društvu dama i gospode. Mnogo se toga vidi ispod oka, posebice su u tome vješte gospođe jer ne žele da ih uhvate kako upadljivo gledaju. One vide i kroz koprenu, i kroz zavjese na prozorima i preko vrha lepeze; i dobro je da tako sve vide, jer inače nikada ne bi mogle mnogo vidjeti. No mi koje nismo opterećene koprenama i lepezama uspijemo vidjeti mnogo više.

Malo kasnije pojavio se Jamie Walsh; došao je poljem noseći sviralu kako mu je bilo rečeno. Nancy ga je toplo pozdravila i zahvalila mu što je došao. Poslala me je da Jamieju donesem kriglu piva, i dok sam ga točila, ušao je McDermott i rekao da bi i on piva. Nisam mogla odoljeti da ne kažem: nisam znala da imaš u sebi majmunske krvi, skakao si baš kao majmun. Nije znao bi li se veselio ili ne bi što

sam ga gledala ili bi se naljutio što sam ga nazvala majmunom. Kad mačke nema, miševi kolo vode, rekao je, a kada nema gospodina Kinneara, Nancy voli svoje zabavice i dodao kako će mali Walsh sada vjerojatno cviliti na svojoj svirali; a ja sam rekla da je upravo tako i da će mi biti užitak slušati maloga; a on je rekao da misli kako to nije nikakav užitak; a ja sam rekla neka misli što hoće. Uto me je zgrabio za ruku i ozbiljno me pogledao rekavši da me nije htio uvrijediti; no, kako je dugo živio među grubijanima, koji se ne znaju ponašati, znao se zaboraviti i nije znao kako se treba izraziti; da se nada kako ću mu oprostiti i kako ćemo se sprijateljiti. Rekla sam da sam uvijek spremna za prijateljstvo sa svakim tko je iskren, a što se tiče oproštenja, nije li ono zapovjeđeno u Bibliji? I doista sam se nadala da mogu oprostiti, jer sam se i sama nadala da će i meni poslije biti oprošteno. I sve to sam rekla vrlo smireno.

Poslije toga odnijela sam na verandu pivo, te malo kruha i sira za večeru pa sam ondje sjedila s Nancy i malim Jamiejem dok je Sunce zalazilo, i ubrzo je bilo pretamno za šivanje. Bila je lijepa večer bez vjetra, a ptičice su cvrkutale, i drveće u voćnjaku pokraj ceste obojilo se zlatom na kasnom sunčanom svjetlu i mlječika pokraj prilaza širila je miomiris oko sebe; tako i posljednji božuri ispred verande i ruže penjačice; a s večeri se spustila svježina dok je Jamie sjedio i svirao, tako tužno da te u srce dira.

Nakon nekog vremena s jedne strane kuće došuljao se McDermott poput ukroćena vuka i naslonio se na kuću i slušao. I tako smo svi bili u nekakvom skladu, a večer je bila tako lijepa da me zaboljelo srce kao kad čovjek ne zna je li sretan ili nesretan; i pomislila sam da bih poželjela, kad bih mogla nešto poželjeti, da se ništa ne mijenja i da tako ostanemo zauvijek. No sunce ne možete zaustaviti na njegovoj putanji, to može samo Bog, a on je to samo jedanput učinio i neće više, sve do propasti svijeta; i te je večeri zašlo kao i obično, ostavljajući iza sebe tamnocrveni zapad; i nekoliko trenutaka kuća je od toga bila sva ružičasta. Zatim su se u sumraku pojavile krijesnice, jer je to bilo njihovo godišnje doba; svjetlucale su u niskom grmlju i u travi, pojavljivale se i nestajale, poput zvijezda što bi zasjale iza oblaka i opet se izgubile. Jamie je uhvatio jednu u čašu, stavio ruku preko nje kako bih je vidjela izbliza; polako je zasvjetlucala zelenkastom vatrom; i ja sam pomislila: kad bih mogla imati dvije krijesnice na ušima umjesto naušnica, ne bi mi bilo nimalo stalo do Nancynih zlatnih.

Zatim se još više smračilo, i tama je dolazila iza drveća i grmlja i preko polja, i sjene su se produžile i spojile; i ja sam pomislila kako se doima poput vode koja izvire iz zemlje i polako se diže poput mora; i obuzelo me je sanjarenje, pa sam se sjetila plovidbe preko velikoga oceana i kako bi se u to doba dana more i nebo spojili

u istu tamnu modrinu, pa niste znali gdje jedno završava a drugo počinje. I u moje je sjećanje doplovio ledenjak, bijel da bjelji nije mogao biti; i unatoč toplini te večeri osjetila sam hladnoću.

No, tada je Jamie rekao da mora kući, jer će ga inače otac tražiti; sjetila sam se da nisam pomuzla kravu niti zatvorila kokoši, pa sam požurila da to obavim uz posljednje svjetlo. Kad sam se vratila u kuhinju, Nancy je još bila ondje i upalila je svijeću. Pitala sam je zašto nije otišla spavati, a ona je rekla da se boji spavati sama kad gospodina Kinneara nema kod kuće i upitala me bih li spavala gore s njom.

Rekla sam da bih, ali sam je pitala čega se boji. Razbojnika? Da se možda ne boji Jamesa McDermotta? No samo sam se šalila.

Nestašno mi je odgovorila da ja, koliko može razabrati iz njegova pogleda, imam više razloga da ga se bojim, osim ako nisam u potrazi za novim dragim. Ja sam rekla da se više bojim staroga pijevca u kokošinjcu negoli njega; a što se tiče dragoga, nije mi do njega kao ni do čovjeka na Mjesecu.

Nasmijala se, pa smo otišle gore spavati u prijateljskom raspoloženju; no, najprije sam provjerila je li sve zaključano.

VIII.

LISICA I GUSKE

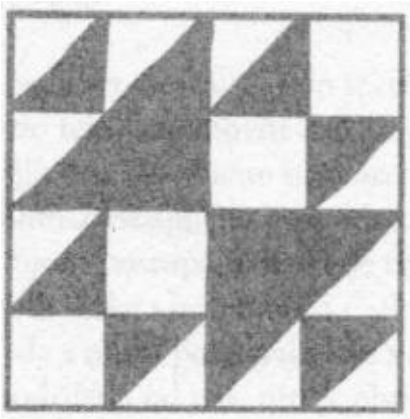

Dva je tjedna sve protjecalo vrlo mirno, samo je domaćica nekoliko puta izgrdila McDermotta zato što ne obavlja svoj posao kako treba, te mu za dva tjedna najavila otkaz... Poslije toga često mi je govorio kako mu je drago što odlazi, jer nije više htio živjeti sa samim k.....a, ali je htio dobiti zadovoljštinu prije odlaska, i rekao mi je kako je uvjeren da Kinnear i domaćica, Nancy, spavaju zajedno; odlučila sam to ustanoviti, pa sam se poslije uvjerila da je tako, jer u njezinu krevetu nije nitko spavao osim kad je gospodin Kinnear bio odsutan, a tada sam ja spavala s njom.

Priznanje Grace Marks

Star and Transcript, Toronto,

studeni 1843.

Grace Marks bila je... zgodna djevojka i vrlo spretna u poslu, ali šutljiva mrzovoljna. Bilo je vrlo teško ustanoviti kada joj je nešto drago... Kad bi dnevni poslovi završili, ona i ja obično smo ostajali sami u kuhinji, jer te domaćica bila potpuno zaokupljena gospodarom.

Grace je bila vrlo ljubomorna zato što s njom postupaju drukčije nego s domaćicom prema kojoj je često bila vrlo drska i bezobrazna... >Po čemu je ona bolja od nas<, znala je govoriti, >da s njom postupaju kao s damom, da jede i pije najbolje? Nije boljeg podrijetla od nas, niti je obrazovanija<«.

»Graceina privlačnost pobudila je u meni zanimanje; premda mi se nešto kod te djevojke nije baš sviđalo, bio sam neobuzdan, raskalašen momak, i nisam mario za karakter žena ako su bile mlade i lijepe. Grace je bila mrzovoljna i ohola, i nisam je lako pridobio za svoj plan; no, kako bih stekao njezinu naklonost, pozorno sam slušao sve njezine pritužbe i gunđanje«.

James McDermott
Kennethu MacKenzieu,
prepričala Susanna Moodie,
Život u divljini, 1853.

A tada napola prepoznah trag
Nevolje što spopade me, Bog zna kad,
U ružnu snu, tko zna. I tad odnese vrag
Sve ono što stekoh ja do tad.
Odustajući, čuh još škljocaj taj
Te klopke, jazbine - i kraj!

Robert Browning,
»Childe Roland u mračnoj kuli«
1855.

27.

Kad sam se danas probudila, dočekao me prekrasni ružičasti izlazak Sunca, magla se nadvila nad polja poput bijeloga, mekanoga muslinskog oblaka, a Sunce je prosijavalo kroza sve te slojeve, nejasno i ružičasto poput breskve na vatri.

Zapravo, nemam pojma kakav je to izlazak Sunca bio. U zatvoru su prozori visoko, pa se ne možeš kroz njih izvući, valjda, ali ne možeš ništa ni vidjeti kroz njih, barem ne vanjski svijet. Oni ne žele da gledaš van, ne žele ni da razmišljaš o riječi *van,* ne žele da gledaš u obzor i razmišljaš kako bi jednoga dana i ti mogao nestati iza njega poput jedra odlazećeg broda ili jahača na konju što nestaje niz daleki obronak. Stoga sam jutros vidjela samo uobičajeni oblik svjetla, svjetlo bez oblika, kako ulazi kroz visoke i prljave sive prozore, kao da ga ne baca Sunce ili Mjesec, ili svjetiljka ili svijeća. Samo snop svjetla, isti skroz-naskroz, poput masti.

Skinula sam zatvorsku noćnu košulju od grube tkanine i požutjelu; ne bih smjela reći da je moja, jer ovdje ništa ne posjedujemo i sve dijelimo, poput prvih kršćana, pa je možda noćna košulja, koju nosiš tjedan dana, uz kožu dok spavaš, dva tjedna prije toga ležala uz srce tvoje najljuće neprijateljice, i možda su je prale i krpale druge koje ti ne žele dobro.

Dok sam se odijevala i podvezivala kosu, u glavi mi se motao jedan napjev, pjesmica koju je ponekad Jamie Walsh znao svirati na svojoj svirali:

Tom, Tom, gajdašev sin, gle,

Ukrade svinju i pobježe.

I sve što tad je svirat’ znao

Vjetru u bestrag on je dao.

Znam da nisam dobro zapamtila riječi, jer su u pravoj pjesmi svinju pojeli, a

Tom je dobio batina i tuleći pobjegao ulicom; no, nisam vidjela razloga zašto joj ne bih uljepšala kraj; a sve dotle dok nikome nisam govorila što mi se mota po glavi, nitko me nije mogao pozvati na red, ili me ispravljati, kao što mi nitko nije mogao reći da pravi izlazak Sunca nije nimalo nalik na izlazak Sunca koji sam sebi izmislila, već samo prljav i žućkasto bijel poput mrtvih riba što plutaju u luci.

U ludnici se barem bolje vidjelo van. Ako te nisu smotali i strpali u zamračenu prostoriju.

Prije doručka bilo je bičevanje, na dvorištu; obavljaju to prije doručka, jer bi oni koje bičuju, ako su prije toga jeli, vjerojatno izbljuvali hranu i napravili svinjac, a šteta je i hrane; a čuvari i stražari kažu kako im se sviđa razgibavanje u to doba dana, jer dobiju apetit. Bilo je to samo redovno bičevanje, ništa neuobičajeno, pa nas nisu natjerali da gledamo; samo dva ili tri muškarca; žene ne bičuju tako često. Prvi je bio mlad sudeći po glasu kojim je vrištao; mogu to razabrati, jer imam veliko iskustvo. Trudila sam se ne slušati ga, pa sam umjesto toga razmišljala o svinji koju je ukrao Tom i o tome kako su je pojeli; no, u pjesmi se nije spominjalo tko ju je pojeo, Tom ili oni koji su ga uhvatili. Pošalji lopužu da uhvati lopužu, kako je znala reći Mary Whitney. Pitala sam se je li ta svinja od samog početka bila mrtva? Najvjerojatnije nije; najvjerojatnije je oko vrata imala konopac ili prsten u nosu, pa je morala pobjeći s Tomom. To bi imalo najviše smisla, jer je tada nitko ne bi morao nositi. U cijeloj pjesmi jadna je svinja bila jedina koja nije učinila ništa loše, ali je bila i jedina koja je izdahnula. Mnoge su pjesme, zamijetila sam, isto tako nepravedne.

Za doručkom se ništa nije čulo, samo žvakanje kruha i srkanje čaja, struganje nogama i šmrkanje, te monotono čitanje Biblije, danas je to bio Jakov i Ezav i leća, i sve te izgovorene laži i blagoslov i prodano pravo prvorođenstva, prijevare i prerušavanja, koje Bogu nisu uopće smetale, naprotiv. Baš kad je stari Izak pipao svojega dlakavog sina, koji nije uopće bio njegov sin već odrani jarac, Annie Little me snažno uštipnula po bedru, ispod stola da se ne vidi. Znala sam što je nakanila, htjela je da vrisnem kako bi me kaznili ili pak smatrali da me ponovno spopada ludilo, no bila sam spremna za nju, jer sam takvo nešto očekivala.

Jučer u praonici, dok smo stajale za umivaonikom, prignula se k meni i prošaptala: doktorska mezimice, pokvarena kurvo; naime, pronio se glas i svi znaju za posjete doktora Jordana, a neke misle da mi se poklanja previše pažnje te da sam se stoga uzoholila.

Ako ovdje tako misle, nastojat će me poniziti; ne bi to bilo ni prvi put, jer su kivne i na moje služenje u upraviteljevoj kući; no, boje se nešto otvoreno učiniti jer misle da možda uživam naklonost nekoga na vlasti. Nema mjesta kakav je zatvor kad

su posrijedi male ljubomore, i vidjela sam kako su se neke potukle, pa i gotovo poubijale, samo zbog komadića sira.

No dobro znam da se ne smijem potužiti na nju nadzornicama. Tužibabe im se gade, jer vole miran život; no, možda mi ne bi povjerovale ili bi mogle reći da mi ne vjeruju, a glavni nadzornik kaže da kažnjenička riječ nije dovoljan dokaz; osim toga, Annie Little zacijelo bi mi se osvetila na drugi način. Sve treba strpljivo izdržati kao dio kazne kojoj smo podvrgnute, ako ne pronađeš načina da podmetneš neprijatelju nogu a da te ne otkriju. Povlačenje za kosu nije uputno, jer buka zove čuvare, a tada se obje strane kažnjavaju zbog izazivanja nemira. Ubacivanje smeća u hranu kroz rukav, kao kod mađioničara, može se obaviti bez mnogo galame, i to ti pruža određeno zadovoljstvo. No Annie Little bila je sa mnom u ludnici, a njezin je zločin bilo ubojstvo, jer je udarila konjušara kladom i ubila ga; govorilo se i da pati od razdražljivosti, i vratili su je ovamo kad i mene; ipak, nisu smjeli, jer mislim da nema sve kotače u glavi; zato sam odlučila da joj ovaj put oprostim ako ne učini nešto gore. A čini se da ju je štipanje umirilo.

Zatim je došlo vrijeme za čuvare i našu šetnju, naš izlaz kroz vrata. Aha, Grace, ideš u šetnju sa svoja dva momka, baš si sretna. Oh, ne, mi smo sretnici, mi smo sretni momci, s takvim zalogajčićem pod rukom, kaže jedan. Kako bi bilo, Grace, javlja se drugi, da skoknemo samo na tren u bočnu uličicu, u staju, na sijeno, neće dugo trajati ako budeš mirno ležala, a još manje ako budeš miješala. Zašto uopće i leći, kaže prvi, pritisni je na zid i naprijed i diži podsuknje, obavi to brzo stojeći, ako te koljena ne izdaju; hajde, Grace, samo kaži jednu riječ i tvoji smo, jedan bolji od drugoga i zašto se zadovoljiti s jednim kad te dvojica spremno čekaju? Čekaju spremno cijelo vrijeme, evo, pruži ruku i pipni i vidjet ćeš da je to istina. Nećemo ti osim toga zaračunati ni novčića, kaže drugi, što je malo zabave među starim prijateljima?

Niste mi vi nikakvi prijatelji, kažem, s tim vašim prljavim riječima, rodili ste se u blatu i u njemu ćete i umrijeti. Oho, kaže prvi, to mi se sviđa, malo živahnosti kod žene, malo vatre, kažu da to ide s crvenom kosom. A je li crveno i tamo gdje je najvažnije, kaže drugi, od vatre u krošnji nema nikakve koristi, ona mora biti na ognjištu da zagrije, u pećici, znaš zašto je Bog napravio žene sa suknjama, zato da ih možeš prevući preko glave i vezati pri vrhu, tada se od njih ne čuje mnogo buke, mrzim vrištave kurvetine, žene bi se trebale roditi bez usta, od njih koristi samo ispod pasa.

Kako vas nije sram, kažem, dok obilazimo lokvu i prelazimo ulicu, tako govoriti, vaša je majka bila žena ili barem pretpostavljam da jest. Prokleta bila, kaže prvi, stara kurva i vještica, jedino joj se na meni sviđala gola guzica išarana masnicama, sada se peče u paklu, i samo mi je žao što je ja nisam onamo smjestio, već pijani mornar kojega je htjela pokrasti i koji ju je bocom opalio po glavi. Eto, kaže drugi, moja je majka bila anđeo, zaista, smatrala je sebe sveticom na zemlji i nije mi nikada dopuštala da to zaboravim; i ne znam što je gore.

Ja sam filozof, kaže prvi, volim umjerenost, ne premršavo, ne predebelo, i ne smijemo rasipati Božje darove, a kad o tome govorimo, Grace, ti si baš sazrela da te se ubere, zašto da ostaneš na stablu neokušana, ionako ćeš pasti i istrunuti pod njim. Baš tako, kaže drugi, zašto pustiti mlijeko da se zgruša u zdjeli, orah treba zdrobiti dok je još dobar, jer nema ništa gore od pljesnivog starog oraha. Hajde, već mi na tebe cure sline, zbog tebe bi se pošten čovjek pretvorio u ljudoždera, htio bih te čvrsto zagristi, samo malo, gricnuti mogla bi reći, malo šunkice, ne bi ti falila, ima te dosta i još bi ti ostalo. Imaš pravo, kaže prvi, pogledaj, ima struk kao vrba ali se dolje već hvata salo, sve zbog te fine kuhinje u zatvoru, hrane je vrhnjem, samo pipni malo, ovakav bočnjak bio bi dobar i za papin stol. I stade mijesiti i pipati, rukom skrivenom pod naborima moje oprave.

Ne dopuštajte sebi previše slobode, kažem i odmičem se. Ja sam sav za slobodu, kaže prvi, jer sam u duši republikanac, i engleska mi kraljica treba samo za ono što traži priroda, i premda ima dobre cice i rado bih je pomuzao kad bi to zatražila, nema uopće brade, ne više od patke; ja uvijek kažem da je jedan kao i drugi, svi smo jednaki i nitko nema prednost; a čim dadneš jednom od nas, eto, ostali se moraju izredati kao pravi demokrati, i zašto bi taj kržljavi McDermott smio uživati u nečemu što je uskraćeno boljima od njega?

Da, reče drugi, dala si mu dovoljno slobode, lijepo si se provela, ne sumnjam, dok se on pritom znojio cijele noći u krčmi u Lewistonu gotovo bez predaha da se osvježi, jer kažu da je bio pravi sportaš, a spretan i sa sjekirom, i da se znao penjati po konopcu poput majmuna. Imaš pravo, reče drugi, a konačno se lukavac pokušao popeti u nebo, pa je završio takvim skokom uvis da je ostao ondje gore dva sata, i nitko ga nije mogao nagovoriti da sam siđe, koliko god su ga zvali, nego su morali ići po njega. I plesao je dok je bio gore, živahni ples na užetu, živahan kao pijetao kome su tek zavrnuli vratom, pa ti se srce razgalilo gledajući ga.

A bio je poslije, čuo sam, tvrd k’o cjepanica, reče prvi; doduše, gospođe baš to

vole. Na to su se stali smijati misleći da su ispričali najbolji vic na svijetu; no bilo je okrutno od njih, smijati se čovjeku samo zato što je mrtav; a nosi i nesreću, jer mrtvi ne vole da im se smiju; smirila sam se na pomisao da mrtvi imaju svoj način zaštite od uvrede, te da će kad-tad srediti čuvare, ili iznad zemlje ili ispod nje.

Provela sam jutro krpajući za gospođicu Lydiju svijetlu čipku koju je zaderala na nekoj zabavi; doista ne čuva odjeću i trebalo bi joj reći da fina odjeća, kakva je njezina, ne raste na drveću. Bio je to osjetljiv posao i naporan za oči, ali sam ga napokon obavila.

Doktor Jordan došao je kao i obično poslijepodne, i doimao se umorno, a i zabrinuto. Nije donio nikakvo povrće da me pita na što me podsjeća; malo sam se zapanjila, jer sam se bila naviknula na taj dio poslijepodneva, i uživala sam pitajući se što će opet donijeti i što bi htio da kažem o tome.

I tako sam rekla: gospodine, danas nemate nikakvu stvar.

A on reče: stvar, Grace?

Krumpir ili mrkvu, rekoh. Ili luk. Ili ciklu, dodala sam.

A on reče: da, Grace, odlučio sam primijeniti drukčiji plan.

Kakav plan, gospodine? rekoh.

Odlučio sam te pitati što bi htjela da ti donesem.

Pa, gospodine, rekoh, to je doista drukčiji plan. Morala bih razmisliti.

On reče neka samo izvolim; u međuvremenu, jesam li što sanjala? Budući da se doimao očajno, i tako reći izgubljeno, pa sam posumnjala da nešto s njim nije u redu, nisam rekla da se ne mogu sjetiti. Umjesto toga rekla sam da sam doista nešto sanjala. A o čemu, reče on, mnogo vedriji, poigravajući se olovkom. Rekla sam mu da sam sanjala o cvijeću, a on je to marljivo zapisao, pa me upitao o kakvom cvijeću. Rekla sam da je to bilo crveno cvijeće, i to vrlo veliko, sa sjajnim lišćem poput božura. No nisam rekla da je od papira, niti sam rekla kad sam ga posljednji put vidjela; niti sam rekla da to nije bio san.

A gdje je raslo, upitao me.

Ovdje, rekoh.

Ovdje, u ovoj sobi? upita on, vrlo pažljivo.

Ne, rekoh, vani na dvorištu, gdje svakodnevno šetamo da se razgibamo.

I to je zapisao.

Ili barem mislim da je zapisao. Ne mogu biti sigurna, jer nikad ne vidim što piše; a ponekad zamišljam da ono što piše, što god to bilo, ne može nipošto biti ono što je meni izišlo iz usta, jer on ne shvaća većinu onoga što mu kažem, premda nastojim biti što jasnija. Kao da je gluh. a još nije naučio čitati s usana. No, s druge strane, kao da posve dobro razumije, iako često želi, poput većine gospode, da nešto znači više negoli doista znači.

Kad je prestao pisati, rekla sam: smislila sam što bih rado da donesete sljedeći put, gospodine.

A što je to, Grace, upita on.

Rotkvicu, rekoh.

Rotkvicu, ponovi on. Crvenu rotkvicu? A zašto si odabrala rotkvicu? I namršti se, kao da to pitanje zahtijeva duboko razmišljanje.

Pa, gospodine, rekoh, one druge stvari što ste ih donosili nisu bile za jelo, ili se barem tako činilo, jer bi većinu njih trebalo najprije skuhati; i ponovno ste ih odnijeli, osim one jabuke koju ste donijeli prvoga dana. a i bila je vrlo sočna. Međutim, mislila sam, ako donesete rotkvicu, ona bi se mogla pojesti sirova a sada im je i sezona; u kaznionici rijetko dobivamo nešto svježe, a kad i jedem ovdje u kuhinji, ne dobivam povrće iz vrta, jer je namijenjeno obitelji. Prema tome, to bi bila divna poslastica, i bila bih Vam vrlo zahvalna kad biste donijeli i malo soli.

Uzdahnuo je, pa rekao: je li bilo rotkvica kod gospodina Kinneara?

O da, gospodine, rekoh, bilo je; no, kad sam onamo došla, već im je gotovo prošlo vrijeme; rotkvice su najbolje početkom ljeta, jer kad postane vruće, smekšaju se i ucrvaju, i odu u sjeme.

Nije to zapisao.

Dok se pripremao za odlazak, reče: hvala ti što si mi ispričala svoj san, Grace. Možda ćeš mi ubrzo ispričati još koji. A ja rekoh: možda hoću, gospodine. A zatim rekoh: doista ću se truditi da ih zapamtim, ako će vam to pomoći, gospodine, s obzirom na vaše nevolje; naime, sažalio mi se, činilo mi se da mu nije dobro. A on reče: zašto misliš da sam u nevolji, Grace? A ja rekoh: oni koji su sami u nevolji prepoznaju je u drugima, gospodine.

Rekao je da je lijepo od mene što tako mislim; zatim je trenutak oklijevao, kao da mi želi još nešto reći, ali se zatim predomislio i kimnuo u znak pozdrava. Uvijek tako lagano kimne na odlasku.

Nisam dovršila blok popluna za taj dan, jer nije bio u sobi sa mnom dugo kao inače, pa sam ostala sjediti i nastavila šivati. Poslije nekoliko minuta u sobu je ušla gospođica Lydia.

Je li doktor Jordan otišao? upitala je. Rekla sam da jest. Na sebi je imala novu haljinu koju sam i ja pomagala šivati, ljubičasta s bijelim uzorkom, ptičice i cvijeće, vrlo joj je lijepo stajala, a suknja je nalikovala na polovicu bundeve; pomislila sam da je najvjerojatnije želi pokazati većem gledalištu, a ne samo meni.

Sjela mi je sučelice na stolac, gdje je sjedio doktor Jordan, i počela prekopavati po košarici sa šivaćim priborom. Ne mogu naći svoj naprstak, uvjerena sam da sam ga stavila ovamo, reče. Zatim: oh, zaboravio je škare; možda ih ne bi smio ostavljati tebi na dohvat.

To nas posebno ne zabrinjava, rekoh. On zna da ga ne bih ozlijedila.

Neko je vrijeme sjedila s košaricom u krilu. Znaš li da imaš obožavatelja, Grace? reče.

Oh, a tko je to, upitah, misleći da bi to mogao biti nekakav konjušar ili sličan mladić koji je možda čuo priču o mom životu, pa mu se činila romantičnom.

Doktor Jerome DuPont, reče ona. Odsjeo je kod gospođe Quennell. Kaže da je tvoj život doista neobičan i da ga prilično zanimaš.

Ne poznajem nikakvog gospodina koji se tako zove. Valjda čita novine i putuje, pa me smatra znamenitošću koju treba vidjeti, rekoh pomalo oštro, jer mi se činilo da zbija sa mnom šalu. Rado se šali, pa ponekad pretjera.

On se bavi ozbiljnim stvarima, reče ona. Proučava neurohipnotizam.

Što je to? upitah.

Ah, nešto nalik na mesmerizam,[6] ali mnogo učenije, reče ona, sve je to povezano sa živcima. No, on te zacijelo poznaje, ili te je barem vidio, jer kaže da si još vrlo lijepa. Možda se mimoišao s tobom na ulici kad jutrom dolaziš ovamo.

Možda, rekoh, razmišljajući kakvu li smiješnu sliku pružam hodajući između dvojice nacerenih grubijana.

Ima vrlo tamne oči, reče ona, upravo te njima probada, kao da vidi što ima unutra. No nisam baš sigurna da mi se sviđa. Naravno, star je. On je kao mama i ostali, vjerojatno odlazi k njima na guranja stola i seanse. Ne vjerujem u to, a ne vjeruje ni doktor Jordan.

Je li to rekao? upitah. Razuman je čovjek, znači. U to se ne bi smjelo upletati.

Razuman čovjek, to zvuči tako hladno, reče ona i uzdahne. Razuman čovjek... zvuči kao da je bankar. A zatim reče: Grace, on razgovara s tobom više negoli sa svima nama. Kakav je on zapravo čovjek?

Gospodin, rekoh.

Pa, toliko sam znala, odvrati ona kratko. Ali, kakav je?

Amerikanac, rekoh, što je također znala. Zatim sam popustila i rekla: čini mi se da je vrlo pristojan mladić.

Ah, ne bih htjela da bude previše pristojan, reče ona. Velečasni Verringer je previše pristojan.

U sebi sam se složila s time, ali, s obzirom na to da mi velečasni Verringer nastoji ishoditi pomilovanje, rekla sam: velečasni Verringer je čovjek od vjere, i od njih se zahtijeva da budu pristojni.

Mislim da je doktor Jordan vrlo sarkastičan, reče gospođica Lydia. Je li i prema tebi vrlo sarkastičan, Grace?

Mislim da to ne bih znala i da jest, gospođice, rekoh.

Ponovno je uzdahnula i rekla: govorit će na jednom od maminih sastanaka utorkom. Obično na njima ne sudjelujem, jer su tako dosadni, premda mama kaže da bih se trebala više zanimati za ozbiljne stvari koje se tiču boljitka društva, a i velečasni Verringer kaže isto; no, ovaj ću put otići, jer sam sigurna da će biti vrlo uzbudljivo čuti doktora Jordana kako govori o umobolnicama. Iako bi mi bilo draže kad bi me pozvao na čaj u svoje odaje. S mamom i s Marianne, naravno, jer moram imati pratilju.

To je uvijek uputno, rekoh, za djevojku.

Grace, ponekad si dosadna kao stara baba, reče ona. A nisam više ni tako mlada, devetnaest mi je. Tebi to vjerojatno ništa ne znači, svašta si radila, ali ja nisam još nikada bila na čaju u odajama muškarca.

Baš zato što to niste nikada prije učinili, gospođice, rekoh, nema valjanog razloga da to učinite sada. No, kad bi pošla i Vaša majka, uvjerena sam da bi sve bilo dolično.

Ustala je i povukla rukom po stolu za šivanje. Da, reče. Bilo bi dolično. Ta pomisao kao da ju je obeshrabrila. Zatim je rekla: hoćeš li mi pomoći s novom

haljinom? Za sastanak društva u utorak; htjela bih privući pozornost.

Rekla sam da ću joj rado pomoći, a ona je rekla da sam zlatna i kako se nada da me nikada neće pustiti iz zatvora, jer bi htjela da uvijek budem ovdje, da joj pomažem s haljinama. Što je, vjerojatno, bio nekakav kompliment.

No nije mi se svidio odsutan pogled u njezinim očima, niti njezin snužden glas, pa sam pomislila da će biti neprilika, kao i uvijek kad jedno voli, a drugo ne voli.

28.

Doktor Jordan donosi mi sutradan obećanu rotkvicu. Oprana je, lišće odrezano, i vrlo svježa i jedra, nije gumasta kakva postaje kad dugo leži. Zaboravio je sol, ali to ne spominjem, jer poklonjenu konju ne gleda se u zube. Brzo jedem rotkvicu - u zatvoru sam se naviknula gutati hranu, jer je moraš pojesti prije negoli je odnesu - i uživam u njezinom oštrom okusu s mirisom nalik na divlji hren. Pitam ga odakle mu, a on kaže s tržnice; kaže da namjerava i sam urediti mali povrtnjak pokraj kuće u kojoj stanuje, jer ima mjesta za to, i već je počeo kopati. Na tome mu baš zavidim.

Zatim kažem: hvala vam od svega srca, gospodine, ova je rotkvica poput božjeg nektara. Iznenadio se kad je čuo taj izraz iz mojih usta, ali samo zato što je zaboravio da sam čitala pjesme sir Waltera Scotta.

Budući da je bio vrlo pažljiv donijevši mi rotkvicu, spremno sam prionula nastavku svoje priče, trudeći se da bude što zanimljivija i raznolikija, ne bih li mu time uzvratila za dar, jer sam uvijek vjerovala da uslugu treba uzvratiti uslugom.

Kad sam prošli put stala, gospodine, mislim da je gospodin Kinnear bio odjašio u Toronto, a zatim je došao Jamie Walsh i svirao, zalaz Sunca bio je prekrasan, a zatim sam otišla spavati s Nancy, jer se bojala razbojnika bez muškarca u kući. Nije računala McDermotta jer nije spavao u samoj kući; ili ga možda nije smatrala muškarcem; ili je pak možda mislila da bi se prije pridružio razbojnicima negoli im se odupro. No, nije ništa rekla.

I tako smo se popele stubištem sa svijećama u ruci. Kao što sam rekla, Nancyna je spavaća soba bila u stražnjem dijelu kuće i bila je mnogo veća i ljepša od moje, iako nije imala posebnu garderobu kao soba gospodina Kinneara. No imala je prostran krevet s finim poplunom, ljetnim poplunom s krivudavim svijetloružičastim i plavim uzorcima na bijeloj pozadini; to je uzorak »Izlomljeno stubište«. Imala je ormar u kojem su visjele haljine, i pitala sam se kako je mogla uštedjeti da ih toliko kupi;

no, rekla je da je gospodin Kinnear bio darežljiv gospodar kad je bio za to raspoložen. Imala je i psihu s vezenim podloškom, ruže i ljiljani s pupoljcima, pa kutiju od sandalovine s naušnicama i brošem, a ondje je držala i kutijice s kremama i losionima, jer bi prije odlaska u krevet mazala lice kao cipele. Imala je i bocu ružine vodice, pa mi je dala da je iskušam, i divno je mirisala; te je večeri bila izuzetno društvena; zatim je uzela žličicu pomade za kosu, te je utrljala u kosu, rekavši da od nje kosa dobiva sjaj; zamolila me da joj očetkam kosu, baš kao da sam njezina sobarica, što sam učinila s užitkom. Imala je krasnu dugu kosu, tamnosmeđu i valovitu. Ah, Grace, rekla je, tako uživam, zaista imaš smisla za to; njezine su mi riječi laskale. No sjetila sam se Mary Whitney i kako mi je četkala kosu; uistinu, nisam je nikada dugo zanemarivala u mislima.

Eto nas, nama dvjema ugodno je kao pilićima pod kokinim krilom, rekla je, vrlo prijateljski, kad smo legle. No, kad je ugasila svijeću, uzdahnula je, i nije to bio uzdah sretne žene, već žene koja se nastoji snaći što bolje može.

Gospodin Kinnear vratio se u subotu ujutro. Htio se vratiti u petak, ali se zbog posla zadržao u Torontu, tako je barem rekao, pa je prenoćio na putu, u svratištu sjeverno i nedaleko od prve mitnice; Nancy nije bilo nimalo drago kad je to čula, jer je to svratište bilo na lošem glasu i govorilo se da se po njemu motaju raspuštene žene, barem mi je tako rekla u kuhinji.

Odgovorila sam da i gospodin može odsjesti na takvim mjestima bez opasnosti za svoj ugled, jer sam je pokušavala smiriti. Bila je vrlo uzrujana, jer se gospodin Kinnear na povratku susreo s dva poznanika, s pukovnikom Bridgefordom, i kapetanom Boydom, pa ih je pozvao na večeru; toga je dana trebao doći Jefferson, mesar, ali se još nije bio pojavio, pa u kući nije bilo svježeg mesa.

Oh, Grace, rekla je Nancy, morat ćemo zaklati kokoš, samo iziđi i reci McDermottu da to učini. Rekla sam da će nam valjda trebati dvije kokoši, jer će ih na večeri biti šestero, s gospođama; no, ona je zlovoljno odgovorila da neće biti gospođa, jer se supruge te gospode nisu nikada udostojale prijeći prag gospodina Kinneara, a ona pak ne bi htjela večerati s njima u blagovaonici, jer oni samo piju i puše i pričaju o svojim junačkim djelima tijekom Ustanka, i predugo se zadržavaju pa poslije kartaju, a to je loše za zdravlje gospodina Kinneara; i on će početi kašljati, kao i uvijek kad ga posjete ti muškarci. Kad joj je odgovaralo, priznavala mu je slabo zdravlje.

Izišla sam potražiti Jamesa McDermotta, ali ga nigdje nije bilo. Zvala sam ga, pa se čak popela ljestvama na sjenik iznad staje gdje je spavao. Nije ga bilo ondje, ali nije pobjegao, jer su mu stvari još bile na sjeniku: a smatrala sam da ne bi otišao bez

plaće koju su mu dugovali. Kad sam sišla, ugledala sam Jamieja Walsha, i on me začuđeno pogledao; valjda je mislio da sam posjetila McDermotta; no, kad sam ga upitala kamo je McDermott mogao otići, jer su ga trebali, Jamie Walsh mi se ponovno nasmiješio, prijateljski, i rekao da ne zna, ali da je možda otišao preko ceste Harveyju, grubijanu koji je živio u brvnari, zapravo daščari, s nekom ženom s kojom nije bio oženjen - znala sam je po viđenju, zvala se Hannah Upton, grubo je izgledala i svi su je izbjegavali. No Harvey je bio McDermottov znanac - neću reći prijatelj - i znali su zajedno piti; Jamie je zatim upitao ima li posla koji treba obaviti.

Vratila sam se u kuhinju i rekla da nisam uspjela pronaći McDermotta, a Nancy je rekla da joj je dosta njegove lijenosti, da ga nikada nema kada treba i da je uvijek ostavi na cjedilu, te da ću sama morati zaklati kokoš. Rekla sam: ah, ne, ne mogu to učiniti, nisam to nikada radila i ne znam kako se to radi, jer sam se protivila prolijevanju krvi svakog živog bića, premda sam znala posve dobro očerupati zaklanu perad; rekla je neka se ne ponašam kao glupa guska, da je to vrlo lako, neka samo uzmem sjekiru i maznem kokoš po glavi, a zatim joj jakim zamahom presiječem vrat.

Nisam mogla podnijeti ni pomisao na to, pa sam počela plakati; i žao mi je što moram reći - jer se o mrtvima ne smije ružno govoriti - da me protresla i pljusnula, pa gurnula kroz kuhinjska vrata na dvorište i rekla mi da se ne vraćam bez zaklane kokoši, i da to učinim što brže, jer nam nije ostalo mnogo vremena za pripremu jela, a i gospodin Kinnear voli jesti navrijeme.

Otišla sam u kokošinjac i uhvatila debelu mladu kokoš, bijelu, stalno plačući, pa je čvrsto smjestila pod ruku, pošla prema panju za cijepanje drva, brišući suze pregačom; jer nisam znala kako ću natjerati samu sebe da učinim takvo što. No Jamie Walsh me je slijedio i ljubazno upitao što mi je; zamolila sam ga da mi zakolje kokoš, a on mi je odgovorio: ništa lakše od toga, i da će mi to rado učiniti zato što sam tako osjetljiva i meka srca. Uzeo mi je kokoš iz ruke i vješto joj odsjekao glavu, pa je trenutak-dva uokolo trčala bez glave, a zatim pala i zatezala nogama; sve mi se to činilo vrlo tužnim. Zatim smo je zajedno očerupali, sjedeći jedan do drugoga na ogradi, i perje je samo letjelo; zatim sam mu iskreno zahvalila na pomoći i rekla da mu nemam što dati zauzvrat, ali da ću se sjetiti usluge koju mi je napravio. On se sramežljivo nasmiješio i rekao da će mi rado pomoći kad god budem nešto trebala.

Dok je izgovarao posljednje riječi, Nancy je izišla iz kuće, pa stala na kuhinjskim vratima i rukom zasjenila oči, nestrpljivo čekajući kokoš da je počne

pripremati; stoga sam je očistila što sam brže mogla, zadržavajući dah zbog zadaha; nisam bacila iznutrice, jer će ih možda trebati za umak, te sam oprala kokoš i odnijela je u kuhinju. U kuhinji, dok smo nadijevale kokoš, rekla mi je: pa, vidim da si ga osvojila, a ja sam je upitala što time misli, a ona je rekla: Jamieja Walsha, trči za tobom kao štene, ljubav mu piše po cijelom licu, nekoć je bio moj obožavatelj, ali sada vidim da je tvoj. Vidjela sam da želi ponovno uspostaviti prijateljstvo sa mnom pošto je onako planula; nasmijala sam se i rekla da nije baš nekakva partija za mene, jer je još dječak, a uz to crvenokos poput mrkve i posut pjegama kao jaje, premda je visok za svoje godine. A ona je rekla: znaš, nikada se ne zna u što se crv može preobraziti; nisam to shvatila, ali nisam tražila objašnjenje da me ne smatra neukom.

Morale smo dobro zagrijati štednjak u ljetnoj kuhinji kako bismo ispekle kokoš, pa smo ostatak posla obavile u zimskoj kuhinji. Kao prilog uz kokoš skuhale smo pire od luka i mrkve, a za desert smo pripremile jagode s našim vrhnjem, te sir koji smo same napravile. Gospodin Kinnear držao je vino u podrumu, dio u bačvi, a dio u bocama, pa me Nancy poslala da donesem pet boca. Nikada nije rado silazila u podrum; govorila je da ima previše pauka.

Usred sve te naše užurbanosti u kuhinju je lijeno ušetao McDermott, mrtav-hladan; kad ga je Nancy uzbuđenim glasom upitala gdje se izgubio, rekao joj je da se to nje nimalo ne tiče, jer je obavio sve svoje dužnosti prije negoli je otišao; ako baš želi znati, obavio je jedan poseban posao za gospodina Kinneara koji mu je gospodin povjerio prije odlaska u Toronto; Nancy je rekla da će to provjeriti, i da nema pravo dolaziti i odlaziti kad se njemu svidi niti netragom nestati kad je možda najpotrebniji; on je pak upitao kako je to mogao znati, jer ne zna proricati budućnost; kad bi to znao, odvratila je, vidio bi da neće velik dio budućnosti provesti u ovoj kući. No, rekla je, ima pune ruke posla, pa će s njim kasnije razgovarati, a on bi se sada mogao pobrinuti za konja gospodina Kinneara kojega treba timariti poslije dugog jahanja, ako taj posao nije ispod časti Njegovom kraljevskom veličanstvu. Otišao je namršten prema staji.

Pukovnik Bridgeford i kapetan Boyd stigli su kako su najavili i ponašali se onako kako je rekla Nancy; iz blagovaonice čuli su se bučni glasovi i smijeh; Nancy mi je naredila da poslužujem za stolom. Nije to htjela sama činiti, već je sjedila u kuhinji i popila čašu vina, natočivši i meni jednu; mislim da je bila ljuta na tu gospodu. Rekla je kako misli da kapetan Boyd nije pravi kapetan, jer su neki svojatali takve činove samo zato što su se našli na konju na dan Ustanka; a gospodin Kinnear, upitala sam, jer su neki susjedi zvali i njega kapetanom; rekla je da ne zna za to, jer se nije nikada tako predstavljao, a na posjetnici mu je pisalo samo *Gosp.;* međutim, ako je bio kapetan, bio je zacijelo na strani vlade. Zbog toga se, po svemu

sudeći, također ljutila. Natočila je sebi i drugu čašu vina i rekla kako je gospodin Kinnear ponekad bocka zbog njezina imena i naziva je vatrenom malom buntovnicom, jer joj je prezime Montgomery, kao i Johnu Montgomeryju, vlasniku krčme u kojoj su se okupljali ustanici i koja je sada bila ruševna; Montgomery se hvalio kako će opet voditi krčmu u Yonge Streetu dok se njegovi neprijatelji budu pekli u paklu; što se poslije pokazalo točnim, gospodine, barem što se tiče krčme; no u to doba još je bio u Sjedinjenim Državama pošto je vratolomno pobjegao iz kingstonske kaznionice. Znači, to se može izvesti.

Nancy je sebi natočila i treću čašu vina i rekla da se previše deblja, da ne zna što će, pa je spustila glavu na ruke; no, došlo je vrijeme da poslužim kavu, pa je nisam mogla upitati zašto se tako odjednom rastužila. U blagovaonici su bili vrlo veseli pošto su popili svih pet boca i zahtijevali još; kapetan Boyd upitao je gdje me gospodin Kinnear pronašao i raste li na drvetu s kojega dolazim još takvih, i, ako je tako, jesu li već zrele; a pukovnik Bridgeford se pitao što je Tom Kinnear učinio s Nancy, je li ju zaključao u nekakav ormar zajedno s ostatkom svog turskog harema; kapetan Boyd je rekao da pripazim na svoje lijepe plave oči, jer će mi ih Nancy iskopati ako mi Tom samo i namigne. Sve je to bila šala, ali sam se ipak nadala da Nancy nije ništa čula.

U nedjelju ujutro Nancy mi je rekla da pođem s njom u crkvu. Rekla sam da nemam dovoljno dobru haljinu, premda je to bila isprika - nije mi se posebno išlo među neznance koji će samo zuriti u mene. No ona je rekla da će mi posuditi jednu svoju, što je i učinila, premda je pazila da to ne bude jedna od najboljih haljina i ne onako lijepa kakvu je sama odjenula. Posudila mi je šeširić i rekla da izgledam vrlo pristojno; dala mi je i svoje rukavice, premda mi nisu dobro pristajale, jer je Nancy imala velike ruke. Osim toga, obje smo stavile i lagani svileni šal s uzorkom.

Gospodina Kinneara boljela je glava, pa je rekao da ne ide - ionako nije često odlazio u crkvu - i dodao je da će nas McDermott odvesti kolima i doći poslije po nas, a to je značilo da McDermott neće biti na službi Božjoj jer je bio katolik, a crkva je bila prezbiterijanska. Bila je to do tada jedina crkva izgrađena u tom kraju, pa su je pohađali mnogi koji joj zapravo nisu pripadali, smatrajući kako je bolje da imaju ikakvu negoli nikakvu, imala je i jedino groblje u gradu, pa je držala monopol i nad mrtvima i nad živima.

Sjedile smo lijepo na kolima, dan je bio lijep i vedar, ptice su pjevale, pa sam osjećala smirenost kakvu sam rijetko osjetila, primjerenu danu. Kad smo ušle u

crkvu, Nancy me uhvatila pod ruku, vjerovala sam iz prijateljstva. Nekoliko se glava okrenulo prema nama, ali sam mislila da je to zato što sam im nova. U crkvi je bilo svakakvog, različitog svijeta, siromašnijih farmera sa ženama, slugu i gradskih obrtnika, i onih koji su se po odjeći i mjestu u prednjim klupama smatrali otmjenom gospodom ili barem boljima od drugih. Sjele smo u klupu straga, kako i dolikuje.

Svećenik je nalikovao na čaplju sa šiljastim kljunastim nosom i dugim, mršavim vratom, dok mu je navrh glave stršao čuperak kose. Propovijedao je o Božjoj Milosti i o tome kako nas može spasiti samo ona, a ne trud niti dobra djela što bismo ih mogli učiniti. No, to nije značilo da se ne bismo trebali truditi ili činiti dobra djela; ali, ne možemo na njih računati niti biti sigurni da smo spašeni samo zato što nas poštuju zbog našeg truda i dobrih djela, zato što je Božja Milost tajna i njezini su uživatelji poznati samo Bogu. I, premda Sveto pismo govori da ćeš ih poznati po plodovima, misli se na duhovne plodove, nevidljive svima osim Bogu; i, premda se moramo i trebamo moliti za Božju Milost, ne smijemo se uzoholiti misleći da bi naše molitve mogle imati ikakvog učinka, jer čovjek snuje, a Bog određuje, i nije na našim bijednim griješnim i smrtnim dušama da određuju tijek događaja. Prvi će biti posljednji, a posljednji prvi, a neki što su se mnogo godina grijali na ovozemaljskoj vatri ubrzo će se pržiti na mnogo jačoj vatri na svoje veliko ogorčenje i iznenađenje; mnogo licemjera poput okrečenih grobova ima među nama, pravedni su izvana, a puni truleži i pokvarenosti iznutra; stoga se moramo čuvati žene što sjedi pred vratima svoje kuće, na koju nas upozorava Deveta mudra izreka, kao i svih koji bi nas mogli iskušavati govoreći kako je ukradena voda slatka, a potajno ugodno jesti kruh; jer, Sveto pismo kaže da sjene su ondje i da uzvanici njezini počivaju u podzemlju; a iznad svega valja nam se čuvari samozadovoljstva i sjećati se ludih djevica, i ne smijemo dopustiti da nam utrnu svjetiljke i moramo bdjeti, jer nitko ne zna dan i sat, pa moramo drhteći čekati u strahu.

Tako je to neko vrijeme išlo, pa sam počela promatrati šeširiće prisutnih gospođa, onoliko koliko sam ih mogla vidjeti odostraga, i cvijeće na njihovim šalovima, pa sam pomislila, ako ne možeš steći Božju Milost moleći se za nju, ili nikada ne doznaš jesi li je stekao ili nisi, možeš baš i zanemariti sve to i baviti se svojim poslom, jer nije tvoja briga hoćeš li biti proklet ili spašen.

Ne valja kukati nad nečim što se dogodilo ako ne znaš je li se to dogodilo ili nije, a ako to samo Bog zna, tada bi to samo Bog mogao srediti ako treba.

No takvo me razmišljanje uspavljuje, a svećenik je mrmljao jednoličnim glasom, i baš kad sam gotovo zadrijemala, svi smo ustali i zapjevali *Ostani uza me;* vjernici nisu baš lijepo pjevali, ali je to ipak bila glazba, što je uvijek utjeha.

Nitko nije srdačno pozdravio Nancy i mene dok smo izlazile, prije bi se reklo da su nas izbjegavali, premda su neki, siromašniji, kimnuli: a dok smo prolazile, čulo se šaptanje, što mi je bilo čudno; premda mene nisu poznavali, o Nancy su zacijelo znali sve; no, iako gospoda ili oni, koji su sebe zamišljali gospodom, nisu smatrali potrebnim obratiti pozornost na nju, nije zaslužila takav postupak od seljaka i njihovih žena, te od drugih koji su služili po tuđim kućama. Nancy je hodala visoko dignute glave i nije gledala ni lijevo ni desno, a ja sam pomislila, ovo su hladni i oholi ljudi, a ne dobri susjedi. Oni su licemjeri, misle da je crkva kavez u kojem drže Boga, koji će ostati ondje zatvoren i neće hodati po zemlji preko tjedna i zabadati nos u njihove poslove i zagledati u dubine i tamu i dvoličnost njihovih srdaca, u odsutnost ljubavi prema bližnjem; i vjeruju da se moraju potruditi oko njega samo u nedjelju kad odjenu najbolju odjeću, čestita lica, opranih ruku u rukavicama, s gotovim pričama na ustima. No Bog je posvuda i ne možete ga strpati u kavez kao ljude.

Nancy mi je zahvalila što sam pošla s njom u crkvu i rekla mi kako joj je drago što sam joj pravila društvo. No htjela je da joj istoga dana vratim haljinu i šeširić, jer se zabrinula da ću ih možda zaprljati.

Poslije, istoga tjedna, McDermott je došao u kuhinju na objed, obješena nosa i mrzovoljna lica. Nancy mu je dala otkaz, i trebao je otići krajem mjeseca. Rekao je da mu je zapravo i drago, jer mu se nije sviđalo da mu zapovijeda žena i da mu se to nikada nije događalo ni u vojsci ni na brodovima; no, kad se potužio zbog toga, gospodin Kinnear samo je rekao da je Nancy gazdarica i da je plaćena da se za sve brine, te da je McDermott mora slušati, jer se gospodin Kinnear nije htio gnjaviti sitnicama. Već je i to loše, rekao je, ali je zapravo bilo još gore kad se uzme u obzir kakva je to žena. I nije mu se više ostajalo s takvom kurvetinom.

Zaprepastila sam se i pomislila da je to samo McDermottov način ponašanja, jer je tako govorio, pretjerivao i lagao, pa sam ga gnjevno upitala što je time htio reći. A on me upitao zar ne znam da Nancy i gospodin Kinnear spavaju zajedno, otvoreno i bestidno, i da tajno žive kao muž i žena, premda nisu vjenčani baš kao ni on; međutim, to nije bila tajna, jer je za to znalo cijelo susjedstvo. Bila sam vrlo iznenađena, pa sam mu to i rekla, a McDermott mi je rekao da sam budala i da nisam tako pametna kakvom se smatram, unatoč stalnom spominjanju gđe Parkinson i mom gradskom pretvaranju, i da ne vidim ni vlastiti nos; što se pak tiče Nancynog kurvanja, svatko bi to odmah shvatio osim glupače poput mene, jer svi znaju da je

Nancy imala dijete dok je radila kod Wrightovih, otac je bio neki mladi besposličar koji je pobjegao i napustio je, ali je dijete umrlo. Gospodin Kinnear ipak ju je zaposlio i primio u kuću, što jedan pristojni muškarac ne bi učinio, i bilo je odmah jasno što mu je bilo na umu, jer nema smisla zatvarati staju kad konj pobjegne, a kad se žena jednom nađe na leđima, nalik je na kornjaču u istoj neprilici, ne može se ponovno okrenuti na pravu stranu, pa je svačija lovina.

Iako sam još prosvjedovala, sinulo mi je da ipak jednom govori istinu, pa sam u trenu shvatila značenje okrenutih glava u crkvi i šapat, a i mnoge druge sitnice na koje nisam obraćala veliku pozornost; shvatila sam odakle fine haljine i zlatne naušnice, plaća za grijeh, moglo bi se reći, pa i upozorenje Sally, kuharice gospođe Watson, koje sam čula prije negoli sam uopće i pristala na taj posao.

Poslije toga hodala sam po kući otvorenih očiju i ušiju poput uhode, te se uvjerila da u Nancynu krevetu nitko ne spava kad je gospodin Kinnear kod kuće. Bilo me je sram što sam se dala tako prevariti i iskoristiti i zato što sam bila tako slijepa i glupa.

29.

Moram, nažalost, reći da sam poslije toga izgubila dobar dio poštovanja što sam ga prije osjećala prema Nancy kao starijoj od sebe i gazdarici; i nisam krila svoj prezir i drsko joj odgovarala češće no što je bilo mudro, znale smo se i posvaditi i povisiti glas, a ona bi me ponekad i pljusnula, jer bi brzo planula i dignula ruku. No, u to doba još nisam zaboravljala tko sam, pa nisam uzvraćala udarac, a da sam držala jezik za zubima, manje bi mi gorjele uši. Stoga preuzimam dio krivnje.

Gospodin Kinnear kao da nije zamjećivao naše nesuglasice. Možda je čak postao ljubazniji prema meni, pa bi stao do mene dok sam obavljala ovaj ili onaj posao i pitao me kako mi ide, a ja bih mu uvijek rekla: vrlo dobro, gospodine, jer se takav gospodin želi što brže riješiti nezadovoljne posluge - plaćen si za smiješak, i to treba uvijek imati na umu. A on bi mi rekao da sam dobra djevojka i žustra radnica. A kad sam jednom nosila vjedro vode uza stube, za kupelj gospodina Kinneara u njegovoj garderobi, upitao me zašto to ne čini McDermott, jer je vjedro za mene preteško. Rekla sam mu da je to moj posao, a on mi je htio uzeti vjedro i sam ga ponijeti, pa je stavio ruku preko moje na ručku. Oh, ne, gospodine, rekla sam, ne mogu to dopustiti, a on se nasmijao i rekao da on odlučuje što je dopušteno, a što nije, jer je on gospodar kuće, nije li tako? Na to sam morala reći: tako je. I dok smo stajali, jedno do drugoga na stubištu, njegova ruka preko moje, Nancy je ušla u predvorje u prizemlju i ugledala nas, što nije nimalo poboljšalo njezino ponašanje prema meni.

Često sam razmišljala o tome kako je sve moglo završiti bolje da je u stražnjem dijelu kuće postojalo posebno stubište za poslugu, kao što je bilo uobičajeno; no, nije ga bilo. A to je značilo da smo svi morali živjeti preblizu i plesti se jedni drugima među noge, što nije bilo poželjno; u toj se kući niste mogli ni nakašljati niti se nasmijati a da vas ne čuju, osobito iz predvorja u prizemlju.

Što se tiče McDermotta, svakoga je dana bio mrgodniji i osvetoljubiviji; rekao je da ga je Nancy nakanila izbaciti prije kraja mjeseca i ustegnuti mu nadnicu, ali da

joj to neće dopustiti; rekao je također da će i prema meni tako postupiti kako je postupila prema njemu, te da bismo se morali udružiti i tražiti svoja prava. Kad je gospodin Kinnear bio odsutan, a Nancy bila u posjetu svojim prijateljima Wrightovima - jer su joj od susjeda još samo oni bili naklonjeni - sve je češće posezao za viskijem gospodina Kinneara, koji su isporučivali u bačvicama, pa ga je bilo u obilju i nitko nije pazio da li ga malo nedostaje. U tim trenutcima govorio bi kako mrzi sve Engleze bez obzira na to što je Kinnear nizinski Škot, nema nikakve razlike, svi su lopovi i kurve, otimaju zemlju i kinje sirotinju gdje god se pojave; i gospodin Kinnear i Nancy zaslužili su da im netko razbije glavu i baci ih u podrum, govorio bi, i on je taj koji će to učiniti.

No mislila sam da samo tako govori, jer se uvijek hvastao i govorio kako će činiti velika djela; i moj se otac često prijetio kad bi se napio, kako će srediti majku, ali to nije nikada učinio. U takvim trenutcima bilo je najbolje kimati glavom i potvrđivati mu i ne obazirati se više na to.

Doktor Jordan diže pogled s bilješki. Znači, nisi mu isprva vjerovala, kaže.

Ma kakvi gospodine, kažem. Ne biste ni vi da ste ga slušali. Smatrala sam sve to ispraznim prijetnjama.

Prije negoli su ga objesili, McDermott je rekao da si ga ti na to navela, kaže doktor Jordan. Tvrdio je da si ti namjeravala umoriti Nancy i gospodina Kinneara stavljajući im otrov u kašu, te da si ga salijetala da ti pomogne, a on je to bogobojazno odbio.

Tko vam je ispričao tu laž? pitam.

To piše u McDermottovu priznanju, kaže doktor Jordan, a meni je ono i te kako poznato, jer sam ga osobno pročitao u albumu upraviteljeve žene.

Samo zato što je nešto zapisano, gospodine, ne znači da je to Božja istina, kažem.

Smije se, kao da laje: ha, i kaže mi da imam posve pravo: Ipak, kaže, Grace, što kažeš na to?

Pa, gospodine, kažem, mislim da je to jedna od najglupljih stvari što sam ih ikad čula.

Zašto, Grace, pita on.

Dopuštam sebi smiješak. Da sam htjela staviti otrov u zdjelu kaše, gospodine, zašto bi mi trebala pomoć od čovjeka kakav je on? Mogla sam to učiniti sama, i

usput staviti malo i u njegovu kašu. Za to je dovoljno samo onoliko snage koliko treba za dodavanje žlice šećera.

Pričaš o tome vrlo hladnokrvno, Grace, kaže doktor Jordan. Što misliš, zašto je to rekao o tebi, ako je to laž?

Valjda je htio prebaciti krivnju na nekoga, kažem polako. Nije nikada volio biti u krivu.

A možda je htio da mu pravim društvo na njegovom putovanju. Put u smrt osamljen je i duži negoli se čini, pa i kad vodi sa stratišta preko konopa ravno dolje; i mračan, i na njemu nikada nema mjesečine da ti ga osvijetli.

Kao da dosta znaš o tome, Grace, za nekoga tko nije nikada bio ondje, kaže on s onim svojim smiješkom.

Nisam bila ondje, kažem, osim u snovima, ali sam ga promatrala mnoge noći. I mene su osudili na vješala i mislila sam da će me objesiti; izvukla sam se samo zahvaljujući sreći i vještini gospodina MacKenzieja koji se zalagao za milost zbog moje velike mladosti. Kad vjeruješ da ćeš ubrzo morati poći istim putem, moraš se na njemu snaći.

Istina je, kaže on zamišljenim glasom.

Niti ne krivim jadnog Jamesa McDermotta. Ne za takvu želju. Ne bih nikada okrivila ljudsko biće zbog osamljenosti.

Sljedeće srijede bio je moj rođendan. Budući da su se odnosi između Nancy i mene ohladili, nisam od nje očekivala da će na to obratiti pozornost, iako je dobro znala datum jer sam joj rekla koliko mi je godina kad me uzela u službu i kada ću navršiti šesnaestu; no, na moje iznenađenje, kad je ujutro ušla u kuhinju bila je vrlo srdačna i zaželjela mi sretan rođendan, a zatim sama otišla pred kuću i nabrala kiticu ruža sa sjenice, stavila ih u čašu i rekla da ih držim u svojoj sobi. Bila sam joj vrlo zahvalna na toj ljubaznosti, zato što sam je u to doba već rijetko doživljavala od nje, jer smo se svađale, pa sam se skoro rasplakala.

Zatim je rekla da sam poslijepodne slobodna, jer mi je rođendan. A ja sam joj lijepo zahvalila na tome. No, rekla sam da ne znam što bih sa sobom, jer nemam u susjedstvu prijatelja koje bih posjetila, a u okolici nema ni pravih dućana niti ičega što bi vrijedilo pogledati, pa sam rekla da bih možda ostala kod kuće i šila ih očistila srebrninu, jer sam to nakanila učiniti. A ona je rekla da bih mogla otići u selo, ako mi

to odgovara, ili prošetati okolicom, te da mogu posuditi njezin slamnati šešir.

Međutim, poslije sam čula da je gospodin Kinnear namjeravao ostati kod kuće cijelo poslijepodne, pa sam naslutila da me Nancy želi maknuti iz kuće kako bi mogla ostati s njim nasamo i kako se ne bi morala brinuti hoću li banuti u sobu ili se uspeti stubama, ili se bojati da bi gospodin Kinnear mogao odlutati u kuhinju i ondje se zadržati, pitajući me ovo ili ono, što je u posljednje vrijeme često činio.

Bilo kako bilo, pošto sam odnijela ručak gospodinu Kinnearu i Nancy, hladnu pečenu govedinu i salatu, jer je bilo vruće, te i sama objedovala s McDermottom u zimskoj kuhinji, oprala posuđe, umila se i oprala ruke, skinula sam i objesila pregaču, stavila Nancyn slamnati šešir i bijelo-plavi rubac da zaštitim vrat od sunca, a McDermott, koji je još sjedio za stolom, upitao me kamo idem. Rekla sam mu da mi je rođendan i da mi je stoga Nancy dopustila da odem u šetnju. Rekao je da ide sa mnom, jer na cesti ima mnogo grubijana i skitnica od kojih me treba zaštititi. Bilo mi je na vrhu jezika da kažem kako jedina takva osoba koju poznajem sjedi upravo ovdje u kuhinji sa mnom, ali sam pregrizla jezik, jer se McDermott potrudio da bude uljudan, pa sam mu zahvalila na ljubaznosti i rekla da mi zaštita nije potrebna.

Rekao je da će ipak poći, jer sam mlada i lakomislena i ne znam što je dobro za mene; a ja sam rekla da nije njemu rođendan i da ga čeka posao; on je poslao rođendan kvragu, nije mu bilo stalo do rođendana ni koliko je crno pod noktom jer nije bio baš zahvalan majci što ga je rodila; a kad bi mu i bio rođendan, Nancy mu nikada ne bi dala slobodno. Ja sam rekla da ne smije biti kivan na mene, jer ja to nisam tražila niti sam htjela posebne povlastice, pa sam izišla iz kuhinje što sam prije mogla.

Nisam imala pojma kamo bih pošla. Nisam htjela otići u selo, jer ondje nisam nikoga poznavala; odjednom mi je sinulo koliko sam osamljena, jer ovdje nisam imala ni jednog prijatelja osim Nancy, ako sam nju mogla nazvati prijateljicom, jer je bila nadasve prevrtljiva, srdačna jednoga dana, protiv mene drugoga, i možda Jamieja Walsha, no on je bio još dječak. I Charleyja, ali on je bio konj, i premda je pažljivo slušao i smirivao me, nije bio od velike koristi kad sam trebala savjet.

Nisam znala gdje mi je obitelj, a to vam je isto kao da je nemate; ne da sam željela ponovno vidjeti oca, ali bih se veselila novostima o djeci. Doduše, mogla sam napisati pismo teti Pauline, ali nisam sebi mogla priuštiti trošak poštarine; to je bilo prije reformi, pa je slanje pisma preko mora bilo vrlo skupo. Neumoljiva je činjenica bila da sam doista bila sama na svijetu, bez ikakvih izgleda osim dirinčenja kao i dotad; premda sam uvijek mogla naći novo mjesto, ipak bih radila isto, od zore do mraka, i uvijek bi mi naređivala nekakva gazdarica.

S takvim mislima pošla sam kolnim prilazom, prilično žustro, pretpostavljajući da me McDermott promatra; i doista, kad sam se okrenula,ugledala sam ga naslonjenoga na kuhinjski dovratnik. Da sam zastala, mogao bi to shvatiti kao poziv da mi se pridruži. No, kad sam stigla do voćnjaka, smatrala sam da sam mu se izgubila iz vida, pa sam usporila. Obično sam dobro obuzdavala osjećaje, iako rođendan izaziva određenu potištenost, osobito kad si sam, pa sam skrenula u voćnjak i sjela, naslonivši se na jedan od velikih panjeva koji su preostali poslije krčenja šume. Oko mene pjevale su ptice, ali i one su mi bile strane, jer nisam znala kako se zovu, i to me je najviše rastužilo i suze su mi se počele slijevati niz lice; nisam ih brisala, već sam se nekoliko minuta prepustila plaču.

No, tada sam sebi rekla: trpi ono čemu nema lijeka, pa sam se osvrnula i zagledala u bijele tratinčice i divlje mrkve te grimizne cvjetne kugle mlječike koje su opojno mirisale i bile prekrivene narančastim leptirima; a tada sam se zagledala u granje jabuke na kojoj su se već oblikovali mali zeleni plodovi, a iza njih naziralo se plavo nebo. Pokušala sam se razvedriti, razmišljajući kako je samo dobrohotni Bog, kojemu je naše dobro bilo na srcu, mogao stvoriti takvu ljepotu, i da je sav teret koji mi se svalio na leđa zacijelo iskušavanje moje snage i vjere, kao u prvih kršćana, i Joba i mučenika.

Možda je to čudno, ali kako god duboko spavala, uvijek osjetim kad mi se netko približi ili me promatra. Kao da dio mene nikada ne spava, već drži jedno oko malo otvoreno; kad sam bila mlađa, zamišljala sam da je to moj anđeo čuvar. No, možda je to posljedica nečega što vučem iz djetinjstva kada bi me otac budio vukući me za ruku ili za kosu, uz viku i grube riječi, ako sam prespavala vrijeme za ustajanje i početak kućnih poslova. Bilo kako bilo, sanjala sam da je medvjed došao iz šume i gledao me. Naglo sam se prenula kao da je netko položio ruku na mene; posve blizu stajao je muškarac, prema suncu, pa mu nisam mogla razabrati lice. Tiho sam vrisnula i već htjela navrat-nanos skočiti na noge, ali sam tada zamijetila da to nije nikakav muškarac, već Jamie Walsh, pa sam ostala sjediti.

Oh, Jamie, rekla sam, preplašio si me.

Nisam htio, rekao je, te sjeo do mene pod drvo. Zatim reče: što ovdje radiš usred dana? Neće li te Nancy tražiti? Jamie je naime bio vrlo radoznao dječak i neprestance je postavljao pitanja.

Objasnila sam mu da mi je rođendan i da me je Nancy ljubazno oslobodila posla cijelo poslijepodne. Čestitao mi je rođendan, a tada rekao: vidio sam da plačeš.

Rekla sam: a gdje si ti bio, nisi me valjda uhodio?

Rekao je da često dolazi u voćnjak kad gospodin Kinnear ne gleda; poslije, tijekom ljeta, gospodin Kinnear znade ponekad stajati na verandi s teleskopom pazeći da mu dječaci iz susjedstva ne kradu voće; no, jabuke i kruške bile su još prezelene za krađu. Zatim je rekao: zašto si tužna, Grace?

Osjetila sam da bih mogla ponovno zaplakati, pa sam samo rekla: nemam ovdje prijatelja.

Ja sam tvoj prijatelj, rekao je Jamie. Zatim je zastao pa dodao: imaš li dečka, Grace? Rekla sam da nemam. A on reče: htio bih biti tvoj dečko. A za nekoliko godina, kad budem stariji i uštedim za to novaca, vjenčat ćemo se.

Nisam mogla a da se ne nasmiješim na te riječi. Rekla sam, šaleći se: zar nisi zaljubljen u Nancy? A on reče: nisam, iako mi se jako sviđa. Zatim reče: pa, što kažeš na to?

Ali, Jamie, rekoh, puno sam starija od tebe. Rekla sam mu to kao da ga zadirkujem, jer nisam mogla vjerovati da ozbiljno misli.

Godinu i još malo, reče on. Jedna godina nije ništa.

Ti si ipak još dječak, rekoh.

Viši sam od tebe, reče on. Što je bilo točno. No, ne znam zašto djevojku od petnaest-šesnaest godina smatraju ženom, dok dječak od petnaest-šesnaest ostaje dječak. Međutim, nisam mu to rekla, jer sam vidjela da ga to boli. Ozbiljno sam mu zahvalila na ponudi i rekla mu da ću o njoj razmisliti, jer nisam htjela povrijediti njegove osjećaje.

Dođi, reče on, rođendan ti je, pa ću ti nešto odsvirati. Izvadio je sviralu i odsvirao »Ode vojnik u rat«, vrlo lijepo i osjećajno, premda malo prodorno u visokim tonovima. Zatim je odsvirao »Vjeruj svim tim čarima«. Razabrala sam da je nedavno uvježbao te nove skladbe, i bio je time vrlo ponosan, pa sam mu rekla da ih je lijepo odsvirao.

Zatim je rekao da će mi u čast rođendana napraviti krunu od tratinčica, pa smo se latili posla i stali praviti lančiće od cvijeća, vrlo marljivo, baš kao djeca; mislim da se nisam tako lijepo zabavljala od trenutaka što sam ih provela s Mary Whitney. Kad smo dovršili, stavio je vrlo svečano jedan cvjetni lančić oko mog šešira, a drugi oko vrata, kao ogrlicu, i rekao da sam svibanjska kraljica; ja sam pak rekla da bih trebala biti srpanjska kraljica, jer je bio srpanj, pa smo se nasmijali. Upitao me može li me poljubiti u obraz, a ja sam mu rekla da može, ali samo jedanput, pa me je poljubio. Rekla sam mu također da mi je uljepšao rođendan, jer mi je skrenuo misli s briga, a

on se tome nasmiješio.

No vrijeme je proletjelo i poslijepodne je prošlo. Vraćajući se kolnim prilazom ugledala sam gospodina Kinneara kako stoji na verandi i promatra me teleskopom, a kad sam se približila stražnjim vratima, obišao je kuću i rekao: dobar dan, Grace.

Odzdravila sam mu, a on je rekao: tko je taj muškarac koji je bio s tobom u voćnjaku? I što si radila s njim?

Mogla sam mu u glasu osjetiti sumnju, pa sam rekla da je to bio samo mali Jamie Walsh i da smo pravili vjenčiće od tratinčica jer mi je danas rođendan. On je to prihvatio, ali mu ipak nije bilo nimalo drago. A kad sam ušla u kuhinju da počnem pripremati večeru, Nancy je rekla: što taj uveli cvijet radi u tvojoj kosi? Izgleda vrlo glupo.

U kosi je doista bio cvijet, zapeo je kad sam skidala cvjetni vjenčić.

No te dvije zgode donekle su mi okaljale čistoću toga poslijepodneva.

Prihvatila sam se spremanja večere. Kad je ubrzo zatim u kuhinju ušao McDermott s naručajem drva za štednjak, rekao je podrugljivo: tako. znači, valjala si se po travi i ljubila maloga, trebalo bi mu za to prosuti mozak, i ja bih to rado učinio da nije takva beba. Očito je da su ti miliji dječaci nego muškarci, voliš mlađe od sebe. Rekla sam: nisam radila ništa takvo. No, nije mi vjerovao.

Obuzeo me osjećaj da to poslijepodne nije uopće pripadalo meni, da u njemu nije bilo ničeg lijepog i prisnog, već da su svi njuškali po njemu - uključujući gospodina Kinneara, iako nisam očekivala da bi mogao pasti tako nisko - baš kao da su stajali pred mojim vratima i naizmjence virili kroz ključanicu. Zbog toga sam se rastužila, ali i razgnjevila.

30.

Prošlo je nekoliko dana, i ništa se nije događalo. Bila sam kod gospodina Kinneara već gotovo dva tjedna, ali mi se činilo da sam ondje mnogo dulje, jer mi je vrijeme vrlo sporo prolazilo, kao što obično biva, gospodine, kad niste sretni.

Gospodin Kinnear je odjahao, mislim prijeko u Thornhill, a Nancy je otišla u posjet svojoj prijateljici gospođi Wiright. Jamie Walsh se posljednjih dana nije pojavljivao, pa sam se pitala nije li mu McDermott zaprijetio i rekao da ne dolazi. Nisam znala gdje je McDermott; pretpostavila sam da spava u staji. Nisam bila u dobrim odnosima s njim, jer je toga jutra počeo pričati kako imam lijepe oči, pa njima mogu još bolje očijukati s dječacima koji još imaju mliječne zube, a ja sam mu rekla da takve razgovore zadrži za sebe, jer samo on u njima uživa, a on je rekao da imam jezik poput zmije otrovnice, a ja sam mu rekla zašto ne ode u staju i vodi ljubav s kravom ako mu se ne sviđaju osobe koje ne ostaju dužne odgovora, takvo nešto bila bi rekla Mary Whitney, ili sam barem tako mislila.

Bila sam u povrtnjaku i brala mladi grašak i srdito razmišljala - jer sam još bila srdita zbog sumnji i njuškanja kojima sam bila izložena, kao i zbog McDermottovog žučljivog zadirkivanja - kadli sam začula skladno zviždanje i ugledala muškarca kako prilazi putem sa zavežljajem na leđima i otrcanim šeširom na glavi, te dugim štapom u ruci.

Bio je to pokućar Jeremiah. Bilo mi je neobično drago što sam ugledala lice iz boljih vremena, pa sam istresla grašak iz pregače u hrpu na pod, mahnula i potrčala mu u susret niz kolni prilaz. Pa bio mi je stari prijatelj, barem sam tada tako o njemu razmišljala. U novoj zemlji prijatelji vrlo brzo postaju stari prijatelji.

Eto, Grace, reče on, rekao sam ti da ću doći.

Tako mi je drago što te vidim, Jeremiah, rekoh.

Pošla sam s njim do stražnjih vrata kuće, pa rekla: što danas nosiš? Uvijek sam voljela gledati sadržaj pokućarskih zavežljaja, pa i kad nisam sebi mogla priuštiti većinu stvari.

Rekao je: nećeš me pozvati u kuhinju gdje je svježe, Grace, da se maknem sa

sunca? Sjetila sam se da je tako bilo u kući gospođe Parkinson, pa sam ga pozvala unutra; kad je ušao, posjela sam ga za kuhinjski stol i donijela mu malo pivo iz smočnice i šalicu hladne vode, a zatim mu odrezala krišku kruha i sira. Sva sam se uzvrtila, jer sam njega smatrala nekakvim gostom, a sebe nekakvom domaćicom, pa sam morala biti gostoljubiva. Natočila sam i sebi čašu piva da mu pravim društvo.

Uzdravlje, Grace, reče on. Zahvalila sam mu i uzvratila. Pa, jesi li sretna ovdje? upita on.

Kuća je vrlo lijepa, rekoh, sa slikama i glasovirom. Nisam htjela ružno govoriti ni o komu, osobito ne o svojem gospodaru i gazdarici.

Ali, nekako je tiha i zabačena, reče on, promatrajući me vedrim i blistavim očima. Oči su mu bile nalik na kupine, i činilo se kao da vide više od većine drugih očiju; vidjela sam da mi nastoji proniknuti u misli, ali dobrohotno; uvjerena sam da me je uvijek cijenio.

Tiha je, rekoh, ali gospodin Kinnear je velikodušan gospodin.

I s gospodskim ukusom, reče on, i lukavo me pogleda. U susjedstvu kažu da ljubi sluškinje, osobito one u neposrednoj blizini. Nadam se da nećeš završiti kao Mary Whitney.

Zaprepastila sam se, jer sam mislila da ja jedina znam istinu o toj vezi, o tom gospodinu iz neposredne blizine, a nisam o tome nikada nikome ni riječ rekla. Kako si to pogodio? upitah.

Prinio je prst nosu kao da mi time želi natuknuti da šutim i budem mudra, pa rekao: budućnost je skrivena u sadašnjosti, za one koji je znaju čitati. A budući da je već toliko toga znao, povjerila sam mu se i rekla mu sve što sam i vama rekla, gospodine, pa i ono kako sam čula Maryn glas, kako sam se onesvijestila i trčala po kući ne sjećajući se poslije ničega; sve osim liječnika, jer sam osjećala da Mary ne bi htjela da se to zna. No uvjerena sam da je Jeremiah i to naslutio, jer je doista znao pogoditi što netko misli i kad to ne bi naglas rekao.

Tužna je to priča, reče Jeremiah kad sam završila. A što se tebe tiče, Grace, bolje spriječiti nego liječiti. Znaš da je Nancy ne tako davno bila sluškinja u ovoj kući, i radila sve grube i prljave poslove koje sada ti radiš.

To je bilo vrlo neposredno, pa sam poniknula očima. Nisam to znala, rekoh.

Teško se osloboditi navike kad je stekneš, reče on. Kao kad pas poludi - kad ubije prvu ovcu, i osjeti krv, mora ubiti i drugu.

Jesi li se naputovao, upitah, jer mi se nije sviđao taj razgovor o ubijanju.

Jesam, reče on, stalno sam u pokretu. Nedavno sam bio u Sjedinjenim Državama, gdje mogu jeftino kupiti robu, a ovdje je skuplje prodati, jer mi pokućari tako zarađujemo svoj kruh.

Mora nam se platiti što deremo potplate.

A kako je ondje? upitah. Neki kažu da je bolje.

Uglavnom kao ovdje, reče on. Hulja i nitkova ima posvuda, ali govore drukčijim jezikom kao da se time hoće ispričati; ondje su svima puna usta demokracije, kao što ovdje laju o pravom društvenom poretku i odanosti kraljici, premda je siromah svugdje siromah. No, kad prijeđeš granicu, kao da si prošao kroz zrak, i ne znaš da si je prešao, jer je drveće s jedne i druge strane isto. A ja je općenito prelazim kroz drveće, i to noću, jer mi plaćanje carine na robu koju nosim ne odgovara, a i cijena dobrim kupcima kakva si ti morala bi porasti, reče sa smiješkom.

Ali, zar time ne kršiš zakon? upitah. A što ako te uhvate?

Zakoni se donose zato da ih kršimo, reče on, a te zakone nisam donio ni ja ni meni slični, već oni koji su na vlasti, za svoju korist. Ali ja nikoga ne oštećujem. Tko god ima duha, voli izazov i voli nadmudriti druge; što se pak tiče toga hoće li me uhvatiti, stari sam lisac i previše se godina time bavim, pa mi se to ne može dogoditi. Osim toga, imam i sreće, i to mi se može pročitati na dlanu. Pokazao mi je križ na dlanu desne ruke, pa jedan i na lijevom, oba u obliku velikog slova X, i rekao da je zaštićen i u snu i na javi, jer je lijeva ruka ruka snova. Pogledala sam u svoje ruke, ali nisam vidjela takve križeve.

Sreća te može napustiti, rekoh. Nadam se da ćeš biti oprezan.

Zaboga, Grace, moja te sigurnost toliko dira? upitao je sa smiješkom, a ja sam spustila pogled na stol.

Doista, reče on ozbiljnije, razmišljam o napuštanju ovoga posla, jer sada je konkurencija jača negoli prije, a s poboljšanjem cesta mnogi odlaze kupovati u gradove umjesto da ostanu kod kuće i kupuju od mene.

Razočarala sam se kad sam čula da bi mogao prestati pokućariti, jer je to značilo da neće više navraćati sa svojim zavežljajem. Ali, što bi onda radio? upitala sam.

Mogao bih se motati po sajmovima, rekao je, i nastupati kao gutač vatre, ili kao

medicinski vidovnjak i prodavati mesmerizam i magnetizam, to uvijek privlači. Kad sam bio mlađi, uortačio sam se s jednom ženom koja je znala taj posao, jer se to obično radi u paru; ja sam pozivao ljude i primao novac, a ona je preko glave prebacivala muslinsku koprenu i padala u trans, govorila muklim glasom i kazivala ljudima što s njima nije u redu, uz naplatu, naravno. I budala bi shvatila da je to siguran posao, jer kad ljudi ne mogu vidjeti što imaju u tijelu, tko ti može reći imaš li pravo ili nemaš? No, ženi je to dosadilo, ili sam joj ja dosadio, pa je otplovila nizvodno Mississippijem. Mogao bih postati i propovjednik, nastavio je. Južno od granice traže ih mnogo, više negoli ovdje, osobito ljeti, kad se propovijeda vani ili u šatorima, a narod ondje uživa padati u vjerski trans i mljeti besmislene riječi i biti spašen jedanput na ljeto, ili češće ako se može, a za to su spremni pokazati zahvalnost velikodušnim bacanjem kovanica. Takav posao obećava, a ako ga radiš ispravno, zarađuješ mnogo više negoli ovim.

Nisam znala da si pobožan, rekla sam.

I nisam, reče on, ali koliko mi je poznato, to nije potrebno. Mnogi propovjednici ondje ravnodušni su prema vjeri kao i kamen.

Rekla sam da je bezbožno tako govoriti, ali se samo nasmijao. Sve dok ljudi dobivaju ono za što dolaze, drugo nije važno, rekao je. Ja bih im to pošteno odvagnuo. Bezbožan propovjednik lijepa nastupa i glasa uvijek će obratiti više ljudi nego mlaki, namršteni glupan, koliko god bio pobožan. Zatim je zauzeo svečan stav, pa pjevajućim glasom izustio: tko čvrsto vjeruje, zna da u Božjim rukama i slab stvor nečemu služi.

Vidim da si to već proučio, rekoh, jer se doimao baš kao propovjednik, a on se ponovno nasmijao. No tada se uozbiljio i nagnuo preko stola. Mislim da bi trebala poći sa mnom, Grace, rekao je. Osjećam da ovdje nešto nije u redu.

Poći s tobom? upitah. Što hoćeš time reći?

Sa mnom ćeš biti sigurnija negoli ovdje, reče on.

Na to sam se stresla, jer je i mene mučio sličan osjećaj, premda ga dotad nisam bila potpuno svjesna. Ali, što bih radila, upitah.

Mogla bi putovati sa mnom, reče on. Mogla bi biti iscjeliteljica i vidovnjakinja; naučio bih te kako se to radi i uputio što moraš reći i kako ćeš pasti u trans. Znam po tvojoj ruci da imaš dara za to, a sa spuštenom kosom izgledala bi baš kako treba. Obećavam ti da bi tako zaradila više za dva dana negoli ovdje ribajući podove za dva mjeseca. Naravno, trebalo bi ti drugo ime, francusko ili neko drugo strano, jer bi ljudima s ove strane oceana bilo teško povjerovati da bi žena s tako običnim imenom

kao što je Grace mogla imati tajne moći. Njima je nepoznato uvijek čudesnije nego poznato, a i uvjerljivije.

Rekla sam: ne bi li to bila obmana i prijevara? A Jeremiah je rekao: ne više nego u kazalištu. Naime, ako ljudi žele u nešto vjerovati, žude za tim i uzdaju se da je to istina, te se stoga bolje osjećaju, je li prijevara pomoći im do vlastite vjere takvim nevažnim sredstvom kao što je ime? Nije li to prije čin ljubavi prema bližnjemu i ljudske dobrote? Kad je tako prikazao stvari, ljepše su izgledale.

Rekla sam da mi uzeti novo ime ne bi uopće bilo teško, jer nisam bila posebno privržena svojemu, koje sam naslijedila od oca. A on se nasmiješio i rekao: pa, potvrdimo dogovor stiskom ruke.

Neću vam tajiti, gospodine, da mi je ta ponuda bila vrlo zamamna, jer Jeremiah je bio privlačan muškarac, bijelih zubi i tamnih očiju, i sjetila sam se da bih se trebala udati za muškarca čije ime počinje slovom J; razmišljala sam i o novcu što bih ga mogla zaraditi, i odjeći koju bih njime mogla kupiti, možda i par zlatnih naušnica; vidjela bih i mnoga druga mjesta i gradove i ne bih uvijek radila iste teške i prljave poslove. Ali, tada sam se sjetila što se dogodilo Mary Whitney; iako mi se Jeremiah činio ljubaznim, izgled može varati, kako je Mary ustanovila na svoju štetu. Što ako mi se ne posreći, pa ostanem sama na cjedilu u nekome nepoznatome mjestu?

Hoćemo li se onda vjenčati, upitala sam.

Čemu, odgovorio je on. Brak nije nikada nikome donio dobro, koliko sam uspio vidjeti; naime, ako dvoje odluče da budu zajedno, ostat će zajedno; ako ne, jedno će od njih pobjeći, i u tome je cijela priča.

To me uznemirilo. Mislim da bi bilo bolje da ostanem ovdje, rekoh. Ionako sam premlada da bih se udavala.

Razmisli o tome, Grace, reče on, jer ti želim dobro i voljan sam ti pomoći i brinuti se za tebe. A iskreno ti kažem da si ovdje okružena opasnostima.

U tom je trenutku u prostoriju ušao McDermott, a ja sam se pitala je li osluškivao pred vratima, i ako jest, kako dugo, jer se doimao vrlo ljutito. Upitao je Jeremiaha tko je dovraga on, i koga vraga radi u kuhinji.

Rekla sam da je Jeremiah pokućar i da ga dobro poznajem otprije, a McDermott se zagledao u zavežljaj - koji je već bio otvoren, jer ga je Jeremiah otvorio dok smo razgovarali, iako nije rasprostro sve stvari - i rekao da je to sve u redu, ali da bi gospodina Kinneara ljutilo kad bi saznao da trošim pivo i sir na običnu pokućarsku

skitnicu. Nije to rekao zato što mu je uopće bilo stalo do toga što bi gospodin Kinnear mogao misliti, već samo zato da uvrijedi Jeremiaha. Odgovorila sam mu da je gospodin Kinnear velikodušan i da ne bi poštenu čovjeku odbio dati hladni napitak po vrućem danu.

Na to se McDermott još više smrknuo, jer mu se nije sviđalo kad sam hvalila gospodina Kinneara.

Tada je Jeremiah, da se uplete i smiri duhove, rekao da ima nekoliko košulja koje su, premda rabljene, dobre i vrlo jeftine, i da veličina upravo odgovara McDermottu; iako je McDermott gunđao, Jeremiah ih je izvadio i hvalio njihovu vrijednost; znala sam da McDermottu trebaju nove košulje, jer je jednu poderao i više se nije mogla pokrpati, a drugu upropastio jer ju je ostavio blatnjavu i vlažnu, pa se upljesnivila. Zamijetila sam da mu je Jeremiah privukao pozornost, pa sam mu šutke donijela vrč piva.

Na košuljama su bili inicijali H. C., i Jeremiah je rekao da su pripadale jednom vojniku, i to hrabrom borcu; no, nije bio mrtav, jer odjeća pokojnika nosi nesreću; naveo je i cijenu po košulji. McDermott je rekao da po toj cijeni može kupiti samo tri i naveo nižu sumu, i tako su se cjenkali sve dok Jeremiah nije pristao i rekao da će mu prodati četiri košulje za cijenu koju traži za tri, ali ni penija manje, iako je to ionako bila prava pravcata pljačka, pa će začas propasti ako bude tako dalje trgovao: McDermott je bio vrlo zadovoljan samim sobom, jer je očito mislio da je u cjenkanju dobro prošao. No, vidjela sam da Jeremiahu blistaju oči i shvatila da se samo pretvarao kad je dopustio McDermottu da mu skine cijenu, te da je zapravo napravio vrlo dobar posao.

Eto, gospodine, bile su to one iste košulje koje su privukle veliku pažnju na procesu; bilo je oko njih mnogo zbrke, prije svega zato što je McDermott izjavio da ih je dobio od nekog pokućara, a zatim je promijenio iskaz i rekao: od nekog vojnika. Doduše, i jedno i drugo bilo je donekle točno, i uvjerena sam da je promijenio priču zato što nije htio da se Jeremiah pojavi na sudu kao svjedok na njegovu štetu, znajući da mi je Jeremiah prijatelj i da bi mi pomogao, te svjedočenjem pokazao kakav je McDermott čovjek; ili je barem morao tako misliti. Zbrka je nastala i zbog toga što novine nikako nisu uspijevale navesti pravi broj košulja. No, bilo ih je četiri, ne tri, kako su govorili, jer su dvije bile u McDermottovoj suknenoj torbi, a jednu su pronašli krvavu iza kuhinjskih vrata; to je bila košulja koju je McDermott nosio kad se rješavao tijela gospodina Kinneara. A četvrta je bila na samom gospodinu Kinnearu, jer ju je James McDermott onamo stavio. Prema tome, bilo ih je ukupno četiri, ne tri.

Otpratila sam Jeremiaha kolnim prilazom, a McDermott nas je pratio zlokobnim i mrkim pogledom s kuhinjskih vrata; no, nije me bilo briga što misli, jer nije bio moj gazda. Kad je došlo vrijeme da se oprostimo, Jeremiah me je pogledao vrlo ozbiljno i rekao da će se ubrzo vratiti da čuje moj odgovor, te da se nada, mene radi, da ću mu reći »da«. Zahvalila sam mu na dobrim željama. Već i na pomisao da bih mogla otići ako hoću osjetila sam se sigurnijom, a i sretnijom.

Kad sam se vratila u kuću, McDermott je rekao kako mu je drago da ga se riješio, i da mu se taj muškarac nije svidio, jer mu je izgledao prosto i strano, i kako pretpostavlja da je došao njuškajući za mnom kao pas za kujom koja se tjera. Nisam odgovorila na tu primjedbu, jer sam se smatrala vrlo prostačkom, a začudila me i žestina kojom ju je izrekao, te sam ga ljubazno zamolila da se makne iz kuhinje, jer sam se morala pobrinuti za večeru.

Tek sam se tada sjetila graška što sam ga bila ispustila na tlo u povrtnjaku, pa sam izišla da ga pokupim.

31.

Nekoliko dana poslije posjetio nas je liječnik. Bio je to doktor Reid: stariji gospodin, barem je tako izgledao, premda je to na liječnicima teško razabrati, jer su svi vrlo svečani i ozbiljni, i nose mnoge bolesti sa sobom, u svojim kožnatim torbama u kojima drže noževe, pa stoga ostare prije vremena; kao kod vrana, kad ih vidiš nekoliko zajedno, znaš da nekoga čeka smrt i da o njoj razglabaju. Kad je riječ o vranama, one odlučuju koje će dijelove rasporiti i odnijeti, a tako je i s liječnicima.

Ne mislim na vas, gospodine, jer vi nemate ni kožnatu torbu ni noževe.

Kad sam ugledala liječnika kako se približava kolnim prilazom u jednopregu, osjetila sam bolno lupanje srca, pa sam pomislila da ću se onesvijestiti; ipak, nisam se onesvijestila, jer sam bila sama u prizemlju, pa sam morala biti pri ruci ako nešto zatreba. Nancy ne bi bila od pomoći; ležala je gore na katu.

Dan prije pomagala sam joj probati novu haljinu koju je šivala, pa sam cijeli sat klečala na podu s ustima punim pribadača dok se ona okretala i promatrala se u zrcalu. Primijetila je da se previše udebljala, a ja sam rekla da je dobro biti malo popunjen, a ne kost i koža, i da danas mlade gospođe sebe izgladnjuju zbog mode, koja zahtijeva da izgledaš blijedo i boležljivo, i čvrsto vežu steznike, pa se odmah onesvijeste. Marv Whitney znala je reći da muškarci ne vole kosture, muškarci se vole za nešto uhvatiti, za nešto sprijeda, za nešto straga, i što više stražnjice, to bolje; no, nisam to rekla Nancy. Šivala je haljinu od lagane, žućkastobijele američke tkanine s uzorkom grančica i pupoljaka, s prslučićem do struka i suknjom od tri reda nabranih volana; rekla sam joj da joj vrlo lijepo pristaje.

Nancy se mrštila svom odrazu u zrcalu i rekla da je ipak predebela oko struka i da će joj, ako tako nastavi, uskoro trebati novi steznik, pa će ubrzo nalikovati na veliku debelu prostaču.

Pregrizla sam jezik i nisam joj rekla da će tu opasnost lakše izbjeći ako makne prste s maslaca. Prije doručka progutala je pola štruce kruha premazanog debelim

slojem maslaca, a povrh toga još pekmez od šljiva. A dan prije vidjela sam je kako jede krišku čiste slanine odrezane sa šunke u smočnici.

Zamolila me da joj jače stisnem steznik, a zatim ponovno probam haljinu oko struka; no, dok sam to činila, rekla je da se ne osjeća dobro. Nikakvo čudo, s obzirom na to što je sve bila pojela, premda sam to pripisala i stezniku. No toga je jutra osjetila i vrtoglavicu, barem je tako rekla, i to prije doručka i bez steznika. Stoga sam se počela pitati što je posrijedi i pomislila da su liječnika možda pozvali zbog Nancy.

Kad sam ugledala liječnika kako dolazi, bila sam na dvorištu i crpila vodu za pranje rublja, jer je jutro bilo lijepo, zrak oštar i čist, a sunce jarko i vruće, sve baš najbolje za sušenje. Gospodin Kinnear izišao je da pozdravi liječnika koji je privezao konja za ogradu, pa su obojica ušli na prednja vrata. Nastavila sam raditi, pa sam ubrzo povješala sve rublje na konopac, bijelo rublje, košulje, podsuknje i tome slično, ali ne plahte, pitajući se cijelo vrijeme kakva li posla liječnik može imati s gospodinom Kinnearom.

Njih dvojica otišli su u malu radnu sobu gospodina Kinneara i zatvorili za sobom vrata; nakon kraćeg razmišljanja, tiho sam ušla u susjednu biblioteku da obrišem prašinu s knjiga, no nisam iz radne sobe mogla čuti ništa osim mrmora.

Svašta sam zamišljala, na primjer gospodina Kinneara kako iskašljava krv i izdiše, pa sam se sva uznemirila zbog njega, a kad sam čula kako se okreće kvaka na vratima radne sobe, brzo sam prošla kroz blagovaonicu i ušla u prednji salon s pahalicom i krpom za prašinu, jer je uvijek najbolje znati najgore. Gospodin Kinnear otpratio je doktora Reida do vrata, i liječnik je rekao kako je uvjeren da će još mnogo godina imati zadovoljstvo druženja s gospodinom Kinnearom i da gospodin Kinnear čita previše medicinskih časopisa, pa mu stoga padaju na um svakakve pomisli i potiču ga na svakakva razmišljanja, da mu nije ništa što se ne bi moglo izliječiti zdravom prehranom i urednim životom, ali da zbog jetre mora ograničiti piće. Odahnula sam kad sam to čula, premda sam pomislila da bi liječnik takve riječi mogao izreći umirućem čovjeku kako bi mu uštedio brige.

Oprezno sam izvirila iz salona kroz bočni prozor. Doktor Reid prišao je konju i jednopregu, ali odjednom se do njega pojavila Nancy, šala skupljena oko tijela i spuštene kose, i obratila se liječniku. Zacijelo se tiho odšuljala niza stube, pa je nisam čula, što je značilo da nije htjela ni da je čuje gospodin Kinnear. Pomislila sam da možda nastoji saznati što je gospodinu Kinnearu, ako mu jest nešto, no tada mi je sinulo da mu se mogla obratiti i zbog svoje iznenadne bolesti.

Doktor Reid se odvezao, a Nancy je krenula prema stražnjem dijelu kuće. Čula sam kako je gospodin Kinnear zove iz biblioteke; no, kako je još bila vani i možda nije htjela da se zna što je učinila, otišla sam sama k njemu. Gospodin Kinnear nije izgledao ništa lošije negoli obično i čitao je časopis *The Lancet*, jedan od mnogih primjeraka što ih je držao na jednoj polici. Ponekad sam i sama znala zaviriti u njih dok sam čistila sobu, ali mi je većina onoga što bih u njima pročitala bila bez glave i repa; shvatila sam jedino da se dio odnosi na tjelesne radnje koje se ne bi smjele tiskati crno na bijelo, pa ni sa svim tim finim nazivima.

No, Grace, rekao je gospodin Kinnear, a gdje ti je gazdarica?

Rekla sam da joj uopće nije dobro i da gore leži, ali, ako mu nešto treba donijeti, mogu i ja to učiniti. Rekao je da bi htio kavu, ako mi to ne zadaje muke. Rekla sam da ne zadaje, iako bi moglo malo potrajati, jer ću morati ponovno naložiti vatru, a on je rekao da mu donesem kavu kad je skuham, pa mi je zahvalio, kao i uvijek.

Uputila sam se preko dvorišta u ljetnu kuhinju. Nancy je bila ondje, sjedila je za stolom, umorna i tužna izgleda, pa me je upitala što radim, jer sam podjarivala vatru koja se bila gotovo ugasila. Rekla sam kako gospodin Kinnear želi da mu skuham kavu i odnesem mu je.

Ali ja mu uvijek nosim kavu, reče Nancy. Zašto je tebi rekao?

Rekla sam kako sam uvjerena da je to učinio zato što nje nije bilo. Samo sam joj nastojala uštedjeti posla, rekla sam, jer sam znala da je bolesna.

Ja ću mu je odnijeti, rekla je. Osim toga, Grace, htjela bih da poslijepodne oribaš pod ovdje. Vrlo je prljav, i dosta mi je života u svinjcu.

Smatrala sam da prljavost poda nema nikakve veze s tim, već da me ona kažnjava zato što sam sama otišla u radnu sobu gospodina Kinneara, a to je bilo doista nepravedno, jer sam joj samo nastojala pomoći.

Premda je dan isprva bio vrlo lijep i vedar, do podne je postalo nesnosno sparno, a nebo se smrknulo. Nigdje ni povjetarca, zrak je bio vlažan, a nebo prekriveno mrkim oblacima žućkastosive boje, ali se iza njih naziralo jarko svjetlo, pa su nalikovali na zagrijani metal; doimalo se zlokobno i prijeteće. Po takvom vremenu često se teško diše. Bilo kako bilo, poslijepodne bih, da se sve događalo kao obično, sjedila možda vani da udahnem zraka, i nešto šivala, kako bih odmorila

noge, jer sam pila na njima gotovo cijeli dan, ali sam umjesto toga bila na koljenima i ribala kameni pod u ljetnoj kuhinji. Pod je doista trebalo oprati, ali bih to radije bila radila po hladnijem vremenu, jer je bio tako vruć da ste na njemu mogli ispržiti jaje; a znoj je curio s mene kao voda s patke, ako mi oprostite što se tako izražavam, gospodine. Zabrinjavalo me meso a spremnici za meso u smočnici, jer je oko nje zujalo više muha nego obično. Na Nancynu mjestu ne bih nikada bila naručila toliko mesa po takvoj vrućini, jer sam bila sigurna da će se pokvariti, što bi bila šteta i sramota; osim toga, trebalo ga je staviti u podrum, gdje je bilo hladnije. No znala sam da od mojih prijedloga ne bi bilo nikakve koristi, jer bi se samo obrecnula na mene.

Pod je bio prljav kao u staji, i pitala sam se kada ga je posljednji put netko dobro očistio. Naravno, najprije sam ga pomela, a sada sam ga prala kako treba, podmetnuvši ispod svakog koljena staru krpu zbog tvrdoće kamena, bez cipela i čarapa, jer moraš dobro prionuti poslu da bi ga obavio kako treba, rukava zasukanih iznad lakata, sa suknjom i podsuknjama podvučenima između nogu i utaknutima u pojas pregače, što činite, gospodine, da sačuvate čarape i odjeću, što zna svatko tko je ikada ribao pod.

Imala sam dobru i oštru ribaću četku od čekinja i staru kapu za brisanje, i počela sam od kuta na drugom kraju pa ribala unatrag prema vratima, jer ne smijete početi ribati na ulazu, gospodine, kad radite takav posao.

Čula sam kako mi je netko iza leđa ušao u kuhinju. Ostavila sam vrata otvorena da uđe barem ono malo zraka koliko ga je bilo i da se pod brže osuši. Pomislila sam da je to McDermott.

Nemoj mi hodati po čistom podu u tim blatnim čizmama, rekla sam mu i nastavila ribati.

Nije odgovorio, ali nije ni otišao. Ostao je stajati na vratima, a meni je sinulo da promatra moje gole gležnjeve i noge, onako prljave i - oprostite, gospodine - moju stražnjicu kako se zbog ribanja njiše amo-tamo, poput psa kad maše repom.

Nemaš li pametnijeg posla, rekla sam mu. Nisi plaćen da ondje stojiš i buljiš. Okrenula sam glavu da ga pogledam preko ramena, ali to uopće nije bio McDermott, već sam gospodin Kinnear, smijuljio se kao da je čuo dobru šalu. Naglo sam ustala, jednom rukom spustila suknju, drugom držala četku, dok mi je prljava voda kapala na opravu.

Oh, oprostite mi, gospodine, rekla sam. No u sebi sam pomislila: nije li mogao biti barem toliko pristojan da kaže tko je?

Ne smeta, reče on, gdjekad su miš i lav jednaki; a u to se na kuhinjskim vratima pojavila Nancy, blijeda kao krpa i sva zelena oko usta, ali su joj oči probadale kao igle.

Što se dogodilo? Što ovdje radiš? Rekla je to meni, ali su njezina pitanja bila namijenjena njemu.

Ribam pod, rekla sam. Gospođo. Kako ste mi naredili. Što je mislila da radim, pomislila sam. Da plešem?

Drska si, reče Nancy, dosta mi je tvojeg bezobrazluka. Ali nisam bila drska, samo sam joj odgovorila na pitanje.

Gospodin Kinnear kao da se ispričavao - ali što je učinio? - pa je rekao: htio sam samo još jednu šalicu kave.

Ja ću je skuhati, reče Nancy. Možeš ići, Grace.

A kamo, gospođo, upitala sam. Pod je tek napola gotov.

Bilo kamo, samo se makni odavde, rekla je Nancy. Bila je vrlo ljuta na mene. 1, zaboga, pričvrsti kosu iglom, dodala je. Izgledaš prostački i neuredno.

Gospodin Kinnear je rekao: bit ću u biblioteci, pa otišao.

Nancy je žaračem kopala po vatri kao da je probada. Začepi usta, reče mi, da ti u njih ne ulete muhe. I drži ih ubuduće zatvorena ako znaš što je dobro za tebe. Najradije bih bacila ribaču četku na nju, a i vjedro, s prljavom vodom i svime. Zamišljala sam je kako ondje stoji, a kosa joj se lijepi po licu kao utopljenici. Ali tada mi je odjednom sinulo što joj je. Vidjela sam to dosta često i prije. Uzimanje neobičnih jela u neobična vremena, mučnina i zelenilo oko usta, pa to debljanje, poput grožđice u toploj vodi, hirovitost i razdražljivost. Bila je u blagoslovljenom stanju. Bila je u drugom stanju. Bila je u neprilici.

Stajala sam i zurila u nju kao da me netko udario nogom u želudac. Oh, ne, oh, ne, pomislila sam. Osjetila sam kako mi srce lupa kao čekić. Nije moguće.

Te je večeri gospodin Kinnear bio kod kuće, pa su on i Nancy večerali u blagovaonici, i ja sam im donijela večeru. Promatrala sam mu lice tražeći na njemu nekakav znak da zna što je s Nancy; ali, nije znao. Što će učiniti kad dozna, pitala sam se. Izbaciti je i ostaviti na cjedilu. Oženiti se njome. Nisam imala pojma što će učiniti, i nije mi se sviđala ni jedna od tih mogućnosti. Nisam željela Nancy nikakvo

zlo i nisam željela da je izbaci iz kuće, da kao beskućnica postane plijen protuhama; ali, s druge strane, ne bi bilo pošteno i pravedno da završi kao udata gospođa dostojna poštovanja s prstenom na ruci, a uz to i bogata. To ne bi uopće bilo pravedno. Mary Whitney učinila je isto što i ona, pa je umrla. Zašto bi jedna trebala biti nagrađena, a druga kažnjena za isti grijeh?

Kao i uvijek, pospremila sam stol kad su otišli u salon. Tada je već postalo vruće kao u kotlu, a sivi su oblaci zastirali svjetlo, premda Sunce još nije bilo zašlo; bilo je i tiho kao u grobu, bez vjetra, dok je na obzoru sjevalo i čula se tiha grmljavina. Po takvom vremenu možeš čuti kako ti srce kuca; kao kad se skrivaš pa čekaš da netko dođe i pronađe te, a ne znaš tko će to biti. Upalila sam svijeću da vidim večerati; društvo mi je pravio McDermott; jeli smo hladnu pečenu govedinu jer ne bih mogla podnijeti kuhanje toplih jela. Jeli smo u zimskoj kuhinji uz pivo, te kruh koji je još bio dovoljno svjež i vrlo ukusan, s kriškom-dvije sira. Zatim sam oprala posuđe od večere, obrisala ga i spremila.

McDermott je čistio cipele; bio je mrzovoljan za večerom i rekao zašto ne možemo jesti pravu hranu, poput odreska s mladim graškom kao ostali, a ja sam rekla da mladi grašak ne raste na drveću i da bi trebao znati tko ima pravo prvenstva na grašak, jer ga je bilo dovoljno samo za dvoje; osim toga, rekla sam mu da sam sluškinja gospodina Kinneara, ne njegova; a on je rekao kako me ne bi dugo držao da sam njegova sluškinja, jer sam odvratna vještica, i da je za mene remen jedini lijek; a ja sam mu rekla: samo ti pružaj jezik, netko će ti ga već skratiti.

Mogla sam čuti Nancyn glas iz salona i znala sam da sigurno čita naglas. Rado je to činila, jer je smatrala da je otmjena, ali se uvijek pretvarala da gospodin Kinnear traži to od nje. Prozor u salonu bio je otvoren, premda se time otvarao put noćnim leptirima, pa sam je zato mogla čuti.

Upalila sam još jednu svijeću i rekla McDermottu da idem spavati, ali nije rekao ništa, već je samo nešto progunđao, pa uzeo svoju svijeću i izišao. Kad je otišao, otvorila sam vrata i zagledala se niz hodnik. Svjetlo kuglaste svjetiljke padalo je kroz poluotvorena vrata salona, ostavljajući svijetli krug na podu hodnika, a Nancyn je glas dopirao i u predvorje.

Tiho sam pošla hodnikom, ostavivši svijeću na kuhinjskom stolu, zatim sam stala i naslonila se na zid. Htjela sam čuti što čita. Čitala je *Gospođu s jezera* koju smo Mary Whitney i ja nekoć čitale zajedno, pa sam se rastužila kad sam se toga sjetila. Nancy ju je čitala prilično dobro, iako polako i ponekad se spotičući na neke riječi.

Jadnu luđakinju upravo su zabunom ustrijelili, pa je izdisala izgovarajući još nekoliko stihova, i ja sam taj dio smatrala vrlo tužnim, ali se gospodin Kinnear nije slagao, jer je pitao može li se čovjek uopće maknuti stopu-dvije u romantičnim krajolicima poput onih u Škotskoj a da na njega ne nalete luđakinje koje uvijek skaču pred strijele ili metke koji nisu njima namijenjeni, premda imaju barem tu prednost da im skraćuju drečanje i kukanje, ili se pak stalno bacaju u ocean u takvom broju da će more ubrzo biti pretrpano njihovim utopljenim tijelima, pa će time ozbiljno ugroziti brodove. Nancy je tada rekla da mu nedostaju pravi osjećaji, a gospodin je Kinnear rekao ne, da to nije istina, ali da je dobro poznato kako je sir Walter Scott napunio svoje knjige mrtvacima radi dama, jer dame moraju imati krv, ništa ih toliko ne ushićuje koliko truplo ogreznulo u krvi.

Nancy mu je veselo rekla da ušuti i pristojno se ponaša, jer će ga inače morati kazniti i prestati čitati, te umjesto toga svirati glasovir, a gospodin se Kinnear nasmijao i rekao da može izdržati svaki oblik mučenja, samo ne taj. Čuo se zvuk lake ćuške, pa šuštanje tkanine, pa sam zaključila da mu sigurno sjedi na koljenima. Neko je vrijeme vladala tišina, sve dok gospodin Kinnear nije upitao Nancy je li joj maca pojela jezik i zašto je tako zamišljena.

Nagnula sam se naprijed, jer sam mislila da će mu zacijelo reći za svoje stanje, pa ću znati što će se tada dogoditi; no, nije to učinila. Umjesto toga, rekla mu je da je zabrinjavaju sluge.

Tko, htio je znati gospodin Kinnear, a Nancy je rekla: oboje, a gospodin se Kinnear nasmijao i rekao: naravno, u kući ih je troje, ne dvoje, jer je i ona sluškinja; a Nancy je rekla kako je baš ljubazan što je na to podsjeća, te da ga sada mora napustiti jer se mora posvetiti poslu u kuhinji, pa se ponovno čulo šuštanje, pa i malo natezanja, kao da je pokušavala ustati. Gospodin Kinnear ponovno se nasmijao i rekao da mora ostati gdje jest, na zapovijed svojega gospodara, a Nancy je ogorčeno rekla kako je valjda za to plaćena, a on ju je tada tješio i upitao zbog čega je zabrinjava posluga. Obavljaju li posao kako treba, to je glavno, rekao je, a njemu je svejedno tko mu čisti čizme sve dotle dok su čiste, jer dobro plaća i očekuje da za to dobije odgovarajuću protuvrijednost.

Da, rekla je Nancy, posao se obavlja, ali, u slučaju McDermotta, samo zato što stoji nad njim s bičem; a kad ga je grdila zbog lijenosti, bio je drzak prema njoj, pa mu je dala otkaz. Gospodin Kinnear je rekao da je on osorni i mrzovoljni nitkov i da mu se nikada nije sviđao. A tada je rekao: a što je s Grace? A ja sam napela uši da što bolje čujem što će Nancy reći.

Rekla je da sam na poslu uredna i brza, ali da sam u posljednje vrijeme postala

jako svadljiva, pa je razmišljala ne bi li mi dala otkaz, a kad sam to čula, lice mi se zajapurilo. Zatim je rekla da se zbog nečega u meni osjeća vrlo nelagodno, pa se pitala jesu li mi sve na broju, jer me nekoliko puta čula kako naglas razgovaram sama sa sobom.

Gospodin se Kinnear nasmijao i rekao da to nije ništa - da i on često razgovara sam sa sobom, jer ne poznaje bolju osobu za razgovor od sebe; rekao je da sam ja svakako zgodna djevojka, jer sam po prirodi profinjena i imam vrlo čist grčki profil, pa bi me u svakom trenutku mogao podmetnuti kao damu kad bi mi odjenuo pravu odjeću i rekao mi da držim visoko uzdignutu glavu, a jezik za zubima.

Nancy je rekla kako se svakako nada da neće tako laskati meni, jer bi mi to udarilo u glavu i počela bih čekati nešto što ne odgovara mojem položaju, a time mi ne bi napravio nikakvu uslugu. Zatim je rekla da nije nikada imao tako lijepo mišljenje o njoj, a on je rekao nešto što nisam čula, i zatim su ponovno ušutjeli, i čulo se šuškanje. Zatim je gospodin Kinnear rekao da je vrijeme za spavanje. Stoga sam se brzo vratila u kuhinju i sjela za stol, jer ne bi bilo zgodno da me Nancy uhvati kako prisluškujem.

No poslije sam prisluškivala, čim su otišli gore, i čula kako gospodin Kinnear govori: znam da se skrivaš, da si odmah izišla, ti pokvarena djevojko, učini što ti kažem, jer ću te inače morati uhvatiti, a kad te uhvatim...

Pa Nancyn smijeh, pa tihi vrisak.

Grmljavina se približavala. Nikada nisam voljela grmljavinske oluje, pa ni onda. Prije negoli sam legla, zatvorila sam prozorske kapke da ne uđe munja, pa navukla pokrivač preko glave iako je bilo vruće; mislila sam da neću nikada zaspati. No zaspala sam, i u mrkloj noći probudio me užasan tresak, kao da je došla propast svijeta. Vani je bjesnjela oluja, bubnjalo je i tutnjalo, a ja sam bila izvan sebe od straha te sam se zgurila u krevetu moleći se da sve to prestane, sklapajući oči pred bljescima što su prodirali kroz pukotine na kapcima. Kiša je pljuštala kao iz deset tisuća kablova, a kuća je škripala na vjetru kao da škrguće zubima, i svakih nekoliko trenutaka bila sam sigurna da ćemo se raspoloviti kao brod na pučini i utonuti u zemlju. A tada, tik do uha, čula sam šapat: *To se ne može dogoditi.* Zacijelo sam se strahovito uplašila, jer sam poslije toga potpuno izgubila svijest.

Zatim sam usnula vrlo čudan san. Sanjala sam da se ponovno sve smirilo i da sam ustala u spavaćici, odmaknula zasun na vratima svoje sobe i pošla bosonoga kroz zimsku kuhinju na dvorište. Vjetar je raspršio oblake, i Mjesec je jarko sjao, a lišće na drveću bilo je poput srebrnog perja; i zrak je bio svježiji, ugodan kao baršun; i cvrčci su cvrčali. Mogla sam osjetiti miris mokrog vrta i oštar zadah kokošinjca, a čula sam i Charleyja kako tiho hrže u staji, a to je značilo da on zna da je netko u blizini. Stajala sam ondje u dvorištu uz pumpu, a Mjesečevo se svjetlo slijevalo niz mene poput vode; i činilo mi se da se ne mogu pomaknuti.

A tada su me odostrag obujmile dvije ruke i počele me milovati. Bile su to muške ruke, i mogla sam osjetiti usta toga muškarca na vratu i obrazima, vatreno me cjelivao, a tijelo priljubio uz moja leđa; no, sve mi je to nalikovalo na dječju igru šišmiša, jer nisam mogla razabrati tko je to niti sam se mogla okrenuti i pogledati. Osjetila sam zadah prašine s puta i kože, pa sam pomislila da bi to mogao biti pokućar Jeremiah; zatim se zadah promijenio u zadah konjske balege, pa sam pomislila da je to McDermott. Ali, nisam se mogla pokrenuti da ga odgurnem. Zatim se zadah pretvorio u miris duhana i finoga sapuna za brijanje gospodina Kinneara, i nisam se iznenadila, jer sam napola i očekivala takvo nešto od njega; a sve to vrijeme usta nepoznatoga muškarca bila su mi na vratu, i mogla sam osjetiti kako mi njegov dah mrsi kosu. A tada sam osjetila da to nije ni jedan od te trojice, već neki drugi muškarac, netko koga sam dobro poznavala i s kojim sam dugo bila prisna, još u djetinjstvu, ali sam ga otada zaboravila; nije mi bilo ni prvi put da sam se našla u takvom položaju s njim. Osjetila sam kako me obuzima toplina i snena klonulost, potičući me da popustim, da se predam, jer bi to bilo mnogo lakše nego opirati se.

No, tada sam čula hrzanje konja, i sinulo mi je da to nije Charley niti ždrijebe u staji, već posve drugi konj. Obuzeo me veliki strah, a tijelo mi se posve ohladilo, i stajala sam kao oduzeta od straha, jer sam znala da taj konj nije zemaljski već konj zelenko koji će doći na Sudnji dan, a na njemu jaše Smrt, i taj je jahač stajao iza mene, čvrsto me obgrlivši rukama kao željeznim obručima, a njegova su mi bezusna usta ljubila vrat kao u ljubavi. Ali, uz užas osjećala sam i neobičnu žudnju.

Uto se pojavilo Sunce, ne malo pomalo kao što to čini kad smo budni, gospodine, već odjednom cijelo, uz silan bljesak. Da je to bio zvuk, nalikovao bi na zvuk iz mnogih trublja; a ruke koje su me bile obujmile kao da su se otopile. Jarko me svjetlo zaslijepilo; no, kad sam dignula pogled, vidjela sam na drveću uz kuću, a i na drveću u voćnjaku, velik broj ptica, golemih ptica bijelih kao led.

Bio je to zlokoban i zloslutan znak, jer su čučale kao da su spremne skočiti i uništiti, i time nalikovale na jato vrana, samo što su bile bijele. No, kad mi se vid

razbistrio, opazila sam da to uopće nisu ptice. Imale su ljudski oblik i bile su anđeli koji su »obijelili haljine u krvi«, kako kaže Biblija na kraju; i sjedile su, nijemi posljednji sud kući gospodina Kinneara i svima u njoj. A tada sam vidjela da nemaju glave.

U snu sam zatim pala u nesvijest od pukog užasa; a kad sam došla k sebi, bila sam u svojem krevetu, u svojoj sobici, s poplunom navučenim do ušiju. No, kad sam ustala - jer je već bila zora - ustanovila sam da mi je rub spavaćice mokar, a na stopalima bilo je tragova zemlje i trave, pa sam pomislila da sam zacijelo hodala okolo, izvan kuće, ne znajući da to činim, kako mi se već jednom bilo dogodilo, onoga dana kada je umrla Mary Whitney, pa sam sva klonula.

Počela sam se odijevati kao obično i zavjetovala se u sebi da ću zadržati san za sebe, jer kome sam ga mogla povjeriti u toj kući? Ako ga ispričam kao upozorenje, samo će mi se smijati. No, kad sam izišla da na pumpi napunim vodom prvo vjedro, ugledala sam rublje što sam ga dan prije oprala, oluja ga je u noći otpuhala na drveće.

Zaboravila sam ga unijeti; obično nisam zaboravljala takve stvari, osobito ne bijelo rublje s kojim sam se kinjila, trudeći se da operem mrlje; i to mi je bio još jedan zlokobni znak. A spavaćice i košulje koje su zapele na drveću zaista su nalikovale na anđele bez glave, pa se činilo kao da nam sudi vlastito rublje.

Nisam se mogla otresti osjećaja da se nad kuću nadvila nekakva kob i da je nekima u njoj bilo suđeno da umru. Da mi se u tom trenutku pružila prilika, bila bih riskirala i otišla s pokućarom Jeremiahom; i doista sam poželjela pohitati za njim, i bilo bi bolje za mene da jesam; ali nisam znala kamo je otišao.

Doktor Jordan žustro piše kao da me rukom jedva prati, i nisam ga nikada vidjela tako uzbuđenog. Drago mi je kad osjetim da mogu unijeti malo zadovoljstva u život bližnjega, pa razmišljam, pitam se što će on iz svega toga zaključiti.

IX.

SRCA I ŽELUDCI

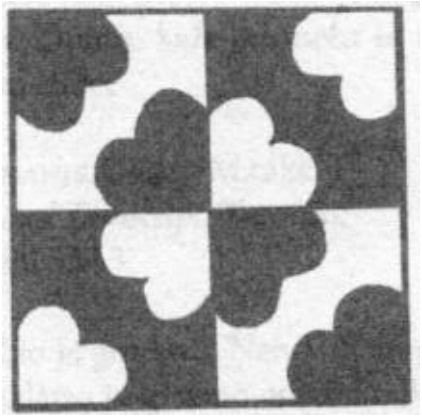

Tijekom večeri došao je James Walsh sa svojom sviralom. Nancy je rekla: zašto se ne bismo malo zabavili, jer gospodina Kinneara nema kod kuće. Nancy je rekla McDermottu: često si se hvalio kako dobro plešeš, hajde da zaplešemo; bio je vrlo mrzovoljan cijele večeri i rekao je da neće plesati. Oko deset sati otišli smo spavati. Spavala sam s Nancy te večeri; prije odlaska na spavanje McDermott mi je rekao da ju je odlučio ubiti te noći, sjekirom, kad legne. Zaklinjala sam ga da to ne čini te noći, jer bi mogao pogoditi mene umjesto nje. Rekao je: prokleta bila, onda ću je ubiti odmah ujutro. U subotu ujutro ustala sam rano, a kad sam ušla u kuhinju, McDermott je čistio cipele, vatra je bila zapaljena, upitao me je gdje je Nancy, rekla sam da se odijeva, i upitala: hoćeš li je ubiti jutros. Rekao je da hoće. Rekla sam: McDermott, nemoj je zaboga ubiti u sobi, sav će pod biti krvav. Dobro, kaže on, neću to učiniti ondje, ali ću je maznuti sjekirom čim iziđe.

Priznanje Grace Marks

Star and Transcript, Toronto,

studeni 1843.

»Prizor u podrumu bio je grozan... Nancy Montgomery nije bila mrtva kao što sam mislio; udarac ju je samo omamio. Bila je djelomice došla k sebi i klečala je na jednom koljenu kad smo sa svjetiljkom sišli niz ljestve. Ne znam je li nas vidjela, jer je zacijelo bila zaslijepljena krvlju koja joj se slijevala niz lice; no, sigurno nas je čula, jer je podignula sklopljene ruke kao da moli milost.

Okrenuo sam se prema Grace. Izraz njezina lica, koje je poprimilo olovnu boju, bio je još grozniji od izraza na licu nesretnice. Nije kriknula, već samo prinijela ruku glavi i rekla:

- Bog me za ovo prokleo.

- Onda se više nemaš čega bojati - kažem ja.

- Skini taj rubac s vrata i daj mi ga. - Dala mi ga je bez riječi. Bacio sam se na tijelo domaćice i, kleknuvši na njezina prsa, vezao joj rubac jednostruko oko vrata, dao Grace da drži jedan kraj, a ja sam čvrsto povukao drugi kraj da dovršim svoj grozni posao. Oči su joj doslovce iskočile iz glave, jedanput je zastenjala, i sve je bilo gotovo. Zatim sam raščetvorio tijelo i pokrio ga velikim koritom za pranje rublja.«

James McDermott

Kennethu MacKenzieju,

prepričala Susanna Moodie,

Život u divljini, 1853.

... smrt lijepe žene nedvojbeno je najpoetičnija tema na svijetu...

Edgar Allan Poe,

»Filozofija kompozicije«, 1846.

32.

Ljetna je vrućina došla bez upozorenja. Jednoga je dana još bilo prohladno proljeće s olujnim pljuskovima i studenim bijelim oblacima visoko iznad ledenog plavetnila jezera; a tada su odjednom sunovrati uvenuli, tulipani procvjetali i iskrenuli se kao da zijevaju, pa zbacili latice. Smradne se isparine dižu iz crnih jama u stražnjim dvorištima i iz jaraka, a oko glave svakoga pješaka skuplja se maglica komaraca. U podne zrak treperi kao iznad zagrijane ploče na štednjaku, i jezero bliješti, a uz rubove odiše zadahom mrtve ribe i žabljih jaja. Po noći Simonovu svjetiljku opsjedaju noćni leptiri koji lepršaju oko njega, i meki je doticaj njihovih krila nalik na laki dodir svilenastih usana.

Promjena ga omamljuje. Naviknut na postupnije prijelaze godišnjih doba u Europi, zaboravio je ovakve surove prijelaze. Odjeća mu je teška poput krzna, a koža kao da mu je uvijek vlažna. Čini mu se da zaudara na slaninu i uskisnulo mlijeko; ili pak možda njegova spavaća soba tako zaudara. Već je prošlo previše vremena otkako su je posljednji put temeljito očistili i promijenili posteljinu: nisu još pronašli pravu sluškinju za sve poslove, iako ga gospođa Humphrey svakoga jutra opširno obavijesti koliko se trudi da je nađe. Prema njezinim riječima, bivša sluškinja Dora širi po gradu priče - barem među mogućim sluškinjama - da je gospođa Humphrey nije isplatila i da će je sa svim što ima izbaciti iz kuće jer nema novca; a priča i o tome kako je bojnik pobjegao, što je još sramotnije. Prema tome, naravno, kaže ona Simonu, razumije se da ni jedna sluškinja ne želi služiti u takvom kućanstvu. I tužno se smiješi.

Ona sama priprema doručak koji i dalje zajednički jedu za njezinim stolom - na njezin prijedlog, na koji je pristao, jer bi nošenje poslužavnika bilo za nju ponižavajuće. Danas je Simon sluša razdražljivo i nepažljivo, poigravajući se vlažnim prepečencem i jajetom koje sada jede prženo. Barem s prženim jajetom nema iznenađenja.

Ona mu uspijeva dati samo doručak; sklona je stanjima živčane iscrpljenosti i glavoboljama izazvanima reakcijom na šok - barem on tako pretpostavlja, pa joj je to i rekao - i čim prođe podne neizbježno liježe na krevet, i stavlja na čelo mokru krpu

iz koje se širi oštar miris kamfora. Ne može je ostaviti da umre od gladi pa je od vremena do vremena pokušava nahraniti, iako ostale obroke uzima većinom u bijednoj gostionici.

Jučer je kupio kokoš od nekakve čangrizave babetine na tržnici, ali je tek kad se vratio kući ustanovio da nije očišćena, iako je bila očupana. Nije se mogao prihvatiti tog posla - nije još nikada u životu očistio kokoš - pa je pomišljao da se riješi ptičjeg trupla. Šetnja uz obalu jezera, trzaj rukom... No, tada se sjetio da je to ipak samo seciranje, pa secirao je i gore od kokoši; a kad je uzeo skalpel u ruku - zadržao je alat svojega bivšeg zvanja u kožnatoj torbi - sve je ponovno bilo u redu, pa je uspio izvesti uredan rez. Poslije toga situacija se pogoršala, ali je uspio sve dovršiti zadržavajući dah. Kokoš je izrezao na komade i ispržio. Gospođa Humphrey došla je k stolu, rekavši da joj je malo bolje, i pojela poprilično za takvu krhku osobu; no, kad je došao red na pranje posuđa, ponovno ju je zgrabilo, pa je na Simonu ostalo da to sam obavi.

Kuhinja je još masnija negoli onoga dana kad je prvi put ušao u nju. Ispod štednjaka nakupile su se mucice prašine, u kutovima pauci, ispod sudopera mrvice kruha; u smočnicu se uselila obitelj žohara. Zaista zabrinjava kako se čovjek brzo utopi u prljavštini. Nešto treba brzo učiniti, unajmiti nekakvoga roba ili lakaja. Osim prljavštine, tu je i pitanje forme. Ne može nastaviti živjeti sam u toj kući s gazdaricom, osobito ne s takvom plašljivom gazdaricom, koju je uz to napustio muž. Ako se to sazna i ljudi počnu govorkati - koliko god neutemeljena takva govorkanja bila - njegov bi dobar glas i profesionalni ugled mogli stradati.

Velečasni Verringer jasno je rekao da će se neprijatelji reforme koristiti svim sredstvima, koliko god podla ona bila, da kompromitiraju svoje protivnike, pa bi ga u slučaju skandala otpustili u tren oka.

Mogao je barem nešto učiniti da popravi stanje te kuće, kad bi za to smogao volje. Mogao bi u nuždi pomesti podove i stubište, i obrisati prašinu s pokućstva u svojim prostorijama; ali, time neće moći prikriti zadah prigušene nesreće, polaganoga i malodušnoga propadanja, što odiše iz mlohavih zavjesa i kupi se na jastucima i drvenini. Dolazak ljetne vrućine još je sve pogoršao. Sjeća se s nostalgijom lupanja Dorine lopatice za smeće; stekao je novo poštovanje prema svim Dorama ovoga svijeta, ali, premda žudi za tim da se takvi kućanski problemi riješe sami od sebe, nema pojma kako se to postiže. Jedanput-dvaput pomislio je da zamoli Grace Marks za savjet - kako se unajmljuje sluškinja, kako treba očistiti kokoš - ali se ipak predomislio. Mora u njezinim očima zadržati položaj sveznajućeg autoriteta.

Gospođa Humphrey ponovno priča; njezina je tema zahvalnost njemu, i to ona

često čini dok on jede prepečenac. Čeka dok on ne napuni usta, a zatim počinje. Pogled mu luta njome - blijedim jajolikim licem, strogo začešljanom i bezbojnom kosom, šuštavim crnim svilenim prslučićem, isprekidanim, bijelim čipkastim rubovima. Pod njezinom krutom haljinom morale bi biti dojke, neuškrobljene i neuobličene steznikom, već od meka mesa, s bradavicama; lijeno razmišlja kakve bi boje te bradavice bile, na suncu ili pod svjetiljkom, i koje veličine; ružičaste i male poput njuški životinja, kunića ili možda miševa; ili gotovo crvene poput nedozrela ribiza; ili ljuskavo smeđe poput kapica žira. Mašta mu se razmahuje, zamjećuje, do pojedinosti iz šume, do tvrdih ili žustrih stvari. Ova ga žena zapravo ne privlači: sve te predodžbe naviru same od sebe. Osjeća da mu nešto steže oči - još ne glavobolja, već tupi pritisak. Pita se nema li laganu vrućicu; jutros je pregledao jezik u zrcalu ne bi li na njemu otkrio znakove bolesti, obloženost ili mrlje. Bolestan jezik nalikuje na kuhanu teletinu: sivkastobijel je i obložen.

Ne živi zdravo. Majka ima pravo, trebao bi se oženiti. Oženiti se ili izgarati, kako kaže sv. Pavao; ili potražiti uobičajeni lijek. Kao i posvuda, u Kingstonu ima kuća na zlu glasu, ali se on njima ne može okoristiti kao možda u Londonu ili Parizu. Grad je premalen, a on je preupadljiv, njegov je položaj preneizvjestan, upraviteljeva žena prepobožna, neprijatelji reforme prerasprostranjeni. Ne isplati se riskirati, a osim toga, takve kuće ovdje zacijelo deprimiraju. Žalosno su pretenciozne s provincijskim predodžbama privlačnosti otužno tapeciranog pokućstva. Previše brokata i resa. Ali su i žustro utilitarne - vođene prema sjevernoameričkom tvorničkom načelu brze prerade i posvećene pružanju najveće sreće najvećem broju, koliko god bila sumorna i minimalna kvaliteta te sreće. Prljave podsuknje, neosunčana put kurvi, blijeda poput sirova tijesta i zamrljana debelim mornarskim prstima, crnima od katrana, te njegovanijim prstima pokojeg sramežljivog zakonodavca na proputovanju, pod tuđim imenom.

Zapravo je i bolje što mora izbjegavati takva mjesta. Takva iskustva iscrpljuju duševnu energiju.

- Jeste li bolesni, doktore Jordan? - pita gospođa Humphrey pružajući mu drugu šalicu čaja koju mu je natočila iako ju nije tražio. Oči su joj nepokretne, zelene, boje mora, zjenice male i crne. On se trgne. Je li zaspao?

- Pritiskali ste čelo rukom - kaže ona. - Je li vas ondje nešto boli?

Prešlo joj je u naviku da se pojavi pred njegovim vratima dok on pokušava raditi i pitati ga treba li mu nešto. Trudi se da mu ugodi, gotovo je nježna, premda nekako preplašena, kao da očekuje priušnicu, udarac nogom, pljusku, i zna, predavajući se sumornoj sudbini, da to svakako dolazi prije ili kasnije. Ali ne od

njega, ne od njega, prosvjeduje on nijemo. On je blage naravi, nikada ne plane, nije sklon divljanju i nasilju. Nema novosti o bojniku. On razmišlja o njezinim golim stopalima, tankim poput ljuske, razotkrivenim i ranjivim, vezanim - odakle to? - običnim komadom tanka konopca. Kao paket. Ako se njegova podsvijest mora naslađivati takvim egzotičnim pozama, trebala bi se barem pobrinuti za srebrni lanac...

On pije čaj. Ima okus na močvaru, na korijenje rogoza. Isprepletenog i neuglednog. U posljednje vrijeme muče ga crijevne tegobe, pa se liječi laudanumom; srećom, ima ga dovoljno. Sumnja na vodu u ovoj kući; možda je povremenim kopanjem u dvorištu oštetio zdenac.

Njegov se plan o povrtnjaku izjalovio, iako je prekopao dovoljno zemlje. Provodeći dane u borbi sa sjenama, osjeća neobično olakšanje kad se poslije toga primi nečega stvarnog, na primjer zemlje. Ali, postaje prevruće za to.

Moram ići - kaže on i ustaje, odguravajući stolac, naglo brišući usta, glumeći žurbu, premda zapravo ima jedan dogovor tek poslijepodne. Nema smisla ostati u ovoj sobi, pokušavati raditi; za radnim stolom samo će drijemati, ali naćuljenih ušiju, kao mačka u polusnu, čekajući zvuk koraka na stubištu.

Izlazi, hoda nasumce. Tijelo mu se čini prazno poput mokraćnog mjehura, bezvoljno. Put ga nosi na obalu jezera; škilji u jako jutarnje svjetlo, prolazeći tu i tamo mimo osamljenih ribara koji bacaju mamce u mlake i lijene valove.

Čim je kod Grace, malo je bolje, jer se još može zavaravati razmećući se svrsishodnošću svojega posla. Grace mu barem utjelovljuje nekakav cilj ili postignuće. No, danas, dok sluša njezin tihi, iskreni glas - nalik na glas dadilje iz djetinjstva koja priča omiljenu priču - gotovo ga obuzima san; budi ga zvuk pada olovke na pod. Na trenutak mu se čini da je oglušio ili pretrpio laganu kap; vidi njezine usne kako se miču, ali ne može protumačiti ni jednu riječ. Međutim, to je samo varka svijesti, jer se može sjetiti - čim se koncentrira - svega što ona kaže.

Na stolu između njih leži mala, smežurana bijela repa na koju zasad ni jedno ni drugo ne obraćaju pažnju.

Mora skupiti intelektualnu snagu; sada ne može sebi dopustiti nikakvu malaksalost, ne smije se predati letargiji, ispustiti iz ruku nit koju je slijedio tijekom tih nekoliko tjedana, jer se napokon zajedno približavaju središtu Graceine priče. Bliže se neispisanoj tajni, izbrisanom području; ulaze u šumu amnezije u kojoj su

stvari izgubile ime. Drugim riječima, obnavljaju (dan po dan, sat po sat) događaje neposredno prije ubojstava. Sve što ona sada kaže može biti indicija; svaka gesta; svaki trzaj. Ona zna; ona zna. Možda ne zna da zna, ali je znanje tu, zakopano duboko u njoj.

Problem je u tome što je njemu sve teže kako se ona sve više sjeća, sve više priča. Čini mu se da ne može slijediti pojedine dijelove. Kao da ona izvlači energiju iz njega - koristeći se njegovom duševnom snagom za utjelovljenje likova u svojoj priči, poput medija, kako kažu, kad su u transu. To je besmislica, naravno. Ne smije se prepustiti takvim suludim, bolesnim maštanjima. Ipak, nešto je govorila o nekom muškarcu u noći: je li mu to promaknulo? O jednom od tih muškaraca: o McDermottu, o Kinnearu. Olovkom je u svojemu notesu napisao riječ *šapat* i triput ga podcrtao. Na što se želio podsjetiti?

Najdraži sine, uznemirena sam jer mi se tako dugo nisi javio. Jesi li možda bolestan? Gdje ima magle, mora biti i zaraze, a koliko mije poznato, Kingston leži prilično nisko, i u okolici ima mnogo močvara. Nikada ne možeš dovoljno paziti u garnizonskom gradu, jer su vojnici i mornari vrlo slobodnoga morala. Nadam se da ćeš se čuvati i što manje izlaziti po ovoj vrućini i da se nećeš izlagati suncu.

Gđa Cartwright kupila je jedan od tih novih kućanskih šivaćih strojeva za svoju poslugu, a gđica Cartwright bila je vrlo radoznala, pa ga je sama iskušala i vrlo brzo uspjela porubiti podsuknju, koju mi je jučer donijela da vidim šavove, što je vrlo pažljivo od nje, jer zna da me zanimaju moderni izumi. Stroj radi prilično dobro, premda bi mogao i bolje - konac se zaplete češće no što je poželjno, pa ga treba odrezati ili razmrsiti - ali takve naprave nisu nikada savršene u početku, a gđa Cartwright kaže kako njezin suprug smatra da bi se dionice kompanije koja proizvodi te strojeve mogle s vremenom pokazati vrlo solidnim ulaganjem. On je vrlo nježan i obziran otac i posvećuje mnogo truda budućem boljitku svoje kćeri, jedinom preživjelom djetetu.

No, neću ti dosađivati pričom o novcu, jer znam da ti je dosadna; doduše, dragi sine, novac puni smočnicu i sredstvo je za stjecanje onih malih užitaka kojima se život u skromnoj lagodnosti razlikuje od neimaštine; i, kako je znao reći tvoj dragi otac, novac ne raste na drveću...

Vrijeme ne teče uobičajenim nepromjenjivim korakom, već nekako čudno tetura. Sada, prebrzo, već je večer. Simon sjedi za pisaćim stolom, s otvorenim notesom pred sobom, i tupo zuri u sve tamniji okvir prozora. Vrući je zalaz izblijedio ostavljajući za sobom grimiznu mrlju; zrak vani titra od zujanja kukaca i glasanja vodozemaca. Čini mu se da mu je cijelo tijelo nabreklo, poput drveta na kiši. S livade dopire miris ocvala jorgovana - miris koji podsjeća na nešto oprženo, poput suncem opaljene kože. Sutra je utorak, dan kada će morati govoriti na sastanku u salonu upraviteljeve žene, kako je obećao. Što bi uopće mogao reći? Morat će zapisati nekoliko natuknica, sastaviti nekakav suvisli prikaz. Ali, nema smisla; ne može sastaviti ništa pametno, ne večeras. Ne može razmišljati.

Noćni leptiri lupaju po svjetiljci. Odlaže pitanje sastanka u utorak i prelazi umjesto toga na nedovršeno pismo. *Draga majko, zdravlje mi je i dalje izvrsno. Hvala ti na etuiju za sat koji ti je izvezla gospođica Cartwright; iznenađen sam što se želiš rastati od njega, iako je, kako kažeš, prevelik za tvoj sat; u svakom slučaju, prekrasan je. Nadam se da ću ubrzo završiti posao ovdje...*

Laži i izgovaranja s njegove strane, zavjere i mamci s njezine. Baš mu je stalo do gospođice Faith Cartwright i njezina beskrajnoga i vražjeg ručnog rada! Svako majčino pismo donosi nove vijesti o pletenju, šivanju i dosadnom kačkanju. Kuća Cartwrightovih zacijelo je već sva prekrivena - svaki stol, stolac, svjetiljka i glasovir - jutrima resa i kita, a iz svakog kuta viri cvijet izvezen vunicom. Vjeruje li njegova majka doista da ga može privući takva slika budućnosti - brak s Faith Cartwright, zatočeništvo u naslonjaču uz kamin, zamrzavanje u nekakvu paraliziranom mrtvilu, dok ga njegova draga žena postupno omata obojenim svilenim koncem kao u čahuru, ili kao muhu zapletenu u paukovu mrežu?

Gužva stranicu, baca je na pod. Napisat će drugo pismo. *Dragi Edwarde, nadam se da Te zdravlje dobro služi. Još sam u Kingstonu, gdje i dalje...* I dalje što? Što zapravo radi ovdje? Ne može nastaviti uobičajenim živahnim tonom. Što može napisati Edwardu, kakav mu trofej ili plijen može pokazati? Ili čak, kakav trag? Ruke su mu prazne; nije ništa otkrio.

Slijepo putuje, ne zna je li se pomaknuo naprijed, a nije saznao ništa osim činjenice da ništa ne zna, poput onih koji bezuspješno tragaju za izvorom Nila. Kao i oni, mora uzeti u obzir mogućnost poraza. Beznadne poruke načrčkane na komadima kore i odaslane u rascijepljenim štapovima iz ždrijela džungle. *Bolujem od malarije. Ugrizla me zmija. Šaljite još lijekova. Zemljovidi su pogrešni.* Ne može iznijeti ništa konkretno.

Ujutro će se bolje osjećati. Pribrat će se. Kad osvježi. Sada odlazi u krevet. U ušima mu odjekuje vrenje kukaca. Vlažna mu se jara spušta na lice poput ruke, i u svijesti mu na trenutak nešto bljesne - čega se to zamalo sjetio? - a tada se gasi.

Odjednom se naglo budi. Nešto svijetli u sobi, svijeća, leluja na vratima. Iza nje treperavi lik: njegova gazdarica, u bijeloj kućnoj haljini, sa svijetlim šalom preko ramena. Na svijetlu svijeće njezina se duga raspuštena kosa doima sivo.

Navlači plahtu preko sebe; ne nosi noćnu košulju. - Što je? - pita. Zacijelo zvuči srdito, ali se zapravo boji. Ne nje, naravno; ali, kog' vraga radi u njegovoj spavaćoj sobi? Ubuduće će morati zaključavati vrata.

- Doktore Jordan, žao mi je što vam smetam - kaže ona, - ali čula sam nekakav šum. Kao da netko pokušava provaliti kroz prozor. Uznemirila sam se.

Glas joj ne drhti, ne titra. Mirna je i ima dobre živce. Kaže joj da će začas sići i provjeriti brave i kapke; moli je da ga čeka u prednjoj sobi. Pipajući navlači kućni ogrtač, koji mu se smjesta lijepi na vlažnu kožu, pa tapka kroz tamu prema vratima.

Ovo mora prestati, kaže on sebi. *Ovo se više ne smije dogoditi.* Ali, ništa se ne događa, pa ništa ne može ni prestati.

33.

Ponoć je, ali vrijeme ide, okreće se i okreće, vrti se u krugu kao sunce i zvijezde na velikom satu u salonu. Ubrzo će praskozorje. Prasnut će zora, a za njom i taj dan. Ne mogu ga spriječiti da prasne, jer tako počinje svaki dan, niti mogu spriječiti njegove posljedice; uvijek ista zora i isti dan, koji se ponavlja poput satnog mehanizma. Počinje s prekjučerašnjim, pa s jučerašnjim danom, a zatim slijedi sam dan. Subota. Dan praska. Dan kada dolazi mesar.

Što bih trebala ispričati doktoru Jordanu o tom danu? Jer sada smo gotovo tu. Mogu se sjetiti što sam rekla kad su me uhitili, i što je gospodin MacKenzie, odvjetnik, rekao da moram kazati, i što nisam rekla ni njemu, i što sam rekla na suđenju, i što sam rekla poslije, što je također bilo drukčije. I ono što je McDermott rekao da sam ja rekla, i što su ostali rekli da sam zacijelo rekla, jer ima uvijek onih koji će vam nuditi svoje riječi, a i staviti vam ih u usta; a takvi su poput trbuhozboraca na sajmovima i izložbama, a ti si samo njihova drvena lutka. Upravo je tako bilo na suđenju, sjedila sam ondje na optuženičkoj klupi, ali sam mogla biti i napravljena od krpe, i napunjena, s porculanskom glavom, i bila sam zatvorena u toj lutki, a moj pravi glas nije mogao izići iz mene.

Rekla sam da se sjećam nečega što sam učinila. No, bilo je i nečega što sam, prema riječima drugih, učinila, ali se toga, rekla sam, nisam uopće mogla sjetiti.

Je li on rekao: vidio sam te vani po noći, u spavaćici, na mjesečini? Je li rekao: koga si tražila? Je li to bio muškarac? Je li rekao: plaćam dobru nadnicu, ali želim zauzvrat dobru uslugu? Je li rekao: ne brini, neću reći tvojoj gazdarici, bit će to naša tajna? Je li rekao: ti si dobra djevojka? Možda je to rekao. A možda sam spavala.

Je li rekla: nemoj misliti da ne znam što si nakanila? Je li rekla: u subotu ću te isplatiti, a tada se možeš pokupiti odavde, i to će biti kraj i hvala Bogu da sam te se riješila.

Da. Rekla je to.

Jesam li čučala iza kuhinjskih vrata poslije toga i plakala? Je li me zagrlio? Jesam li mu to dopustila? Je li rekao: Grace, zašto plačeš? Jesam li rekla: kamo sreće

da je mrtva?

O, ne. Sigurno nisam to rekla. Barem ne naglas. I doista joj nisam poželjela smrt. Željela sam samo da je negdje drugdje, što je i ona željela meni.

Jesam li ga odgurnula? Je li rekao: ubrzo ćeš imati bolje mišljenje o meni? Je li rekao: odat ću ti jednu tajnu ako obećaš da ćeš je čuvati? A ako je ne sačuvaš, život ti neće vrijediti ni koliko je crno pod noktom.

Možda se sve to dogodilo.

Nastojim se sjetiti kako je izgledao gospodin Kinnear kako bih doktoru Jordanu mogla govoriti o njemu. Uvijek je bio ljubazan prema meni, tako ću reći. Ali, ne mogu se točno sjetiti. Istina je da mi je on, usprkos svemu što sam nekada mislila o njemu, izblijedio; blijedi godinu za godinom, poput odjeće koju stalno pereš, a što je sada ostalo od njega? Blijedi uzorak. Dugme ili dva. Ponekad glas; ali nikada oči, nikada usne. Kako je zapravo izgledao kad je bio živ? Nitko to nije zabilježio, pa ni novine; ispričali su sve o McDermottu, kao i o meni, o našoj vanjštini i izgledu, ali ne o gospodinu Kinnearu, jer je bilo važnije biti ubojica nego ubijeni, tada u tebe više zure; a sada ga više nema. Zamišljam ga kako spava i sanja, ujutro kad mu donosim čaj, lica skrivena u zgužvanu plahtu. Ovdje u tami vidim druge stvari, ali njega uopće ne vidim.

Nabrajam njegove predmete. Zlatna burmutica, teleskop, džepni kompas, perorez; zlatni sat, srebrne žlice koje sam laštila, svijećnjaci s obiteljskim grbom. *Živim u nadi.* Prsluk s kariranim uzorkom. Ne znam gdje je sve to nestalo.

Ležim na tvrdom i uskom krevetu, na madracu napravljenom od grubog platna. Madrac je napunjen suhom slamom koja pucketa kao vatra kad se okrećem, a kad se pomaknem, šapće mi, *pst, pst.* U toj je ćeliji tamno kao u rogu, a vruće kao u pećnici; kad zuriš u tamu otvorenih očiju, sigurno ćeš nešto ugledati poslije nekog vremena. Nadam se da to neće biti cvijeće. No cvijeće obično rado raste u ovo doba, crveno cvijeće, blistavi crveni božuri nalik na saten, nalik na mrlje boje. Tlo je za njih praznina, prazan prostor i tišina. Šapćem: *pričajte mi,* jer bi mi milija bila priča nego polagano vrtlarenje u tišini, dok crvene satenske latice kapaju po zidu.

Mislim da spavam.

U stražnjem sam hodniku, napipavam put uza zid. Jedva razabirem tapete; nekoć su bile zelene. Ovdje se stube penju, evo ograde. Vrata spavaće sobe napola su otvorena, pa mogu osluškivati. Bose noge na sagu s crvenim cvjetovima. Znam da se skrivaš od mene, smjesta izlazi jer ću te morati pronaći i uhvatiti, a kad te zgrabim, tko zna što ću učiniti.

Stojim vrlo mirna iza vrata, čujem vlastito srce. O, ne, o, ne, o, ne.

Evo me, dolazim. Nikada me ne slušaš, nikada ne činiš što ti kažem, ti pokvarena djevojko. Sada ću te morati kazniti.

Nisam ja kriva. Što da učinim, kamo da se okrenem?

Moraš otključati vrata, moraš otvoriti prozor, moraš me pustiti unutra.

O, pogledaj, o, pogledaj sve te prosute latice, što si učinio?

Mislim da spavam.

Vani sam, noć je. Tu je drveće, put i križna ograda, polumjesec svijetli, hodam bosa po šljunku. No, kad obiđem kuću i stignem do prednjeg dijela, Sunce upravo zalazi, i bijeli su stupovi kuće ružičasti, a bijeli se božuri crveno ljeskaju na sve slabijem svjetlu. Ruke su mi utrnule, ne osjećam vrške prstiju. Miriše na svježe meso, miris dopire s tla i odasvud, iako sam rekla mesaru da ga ne trebam.

Na mojem je dlanu prava katastrofa. Zacijelo sam se rodila s njom. Nosim je sa sobom kamo god pođem. Kad me dodirnuo, zla sreća prešla je na njega.

Mislim da spavam.

Budim se s pijetlovima i znam gdje sam. U salonu sam. U praonici. U podrumu sam. U svojoj sam ćeliji pod grubim zatvorskim pokrivačem koji sam vjerojatno sama porubila. Ovdje izrađujemo sve što nosimo ili rabimo, budne ili u snu; tako sam sebi prostrla, i sada ležim na toj postelji.

Jutro je, i vrijeme je za ustajanje, i danas moram nastaviti svoju priču. Ili se priča mora nastaviti sa mnom, noseći me u sebi, putem što ga mora prijeći, sve do kraja, cvileći poput vlaka i gluha i jednooka i čvrsto zaključana, iako se bacam na

njezine zidove i vrištim i plačem i molim Boga da me pusti van.

Kad si usred priče, to uopće nije priča već zbrka; mračna rika, sljepilo, lom stakla i cijepanje drveta; poput kuće u pijavici, ili broda što ga mrve ledenjaci ili nose brzice, a svi su na njemu bespomoćni i ne mogu ga zaustaviti. Ona se tek poslije pretače u nešto nalik na priču. Kad je pričaš, sebi ili nekom drugom.

34.

Simon prihvaća šalicu čaja od upraviteljeve supruge. Nije baš ljubitelj čaja, ali smatra društvenom dužnošću da ga pije u ovoj zemlji i da reagira na sve šale o Bostonskoj čajanci,[7] kojih je previše, s rezerviranim ali obzirnim smiješkom.

Čini se da mu je neraspoloženje prošlo. Danas se osjeća bolje, premda mu treba sna. Uspio je održati svoj mali govor skupini u salonu i osjeća da se iskazao. Počeo je s apelom za reformu duševnih bolnica, jer su uglavnom ostale jazbine bijede i nepravde kakve su bile u prošlom stoljeću. To je dobro primljeno. Zatim je nastavio s nekoliko primjedbi o intelektualnom metežu na tom području proučavanja, te o suprotstavljenim školama u liječenju duševnih bolesti.

Najprije se pozabavio materijalnom školom. Njezini su pobornici smatrali da su duševni poremećaji organskog podrijetla - posljedica, na primjer, ozljeda živaca i mozga, ili nasljednih stanja koja se mogu utvrditi, kao što je epilepsija, ili zaraznih bolesti, uključujući bolesti koje se prenose spolnim putem - tu je posebno pazio kako će se izraziti s obzirom na prisutnost dama, ali su svi znali što misli. Zatim je opisao metode mentalne škole koja smatra da je uzroke poremećaja mnogo teže izdvojiti. Kako, primjerice, mjeriti djelovanje šoka? Kako dijagnosticirati slučajeve amnezije bez vidljivih fizičkih manifestacija ili neke neobjašnjive i radikalne promjene ličnosti? Kakvu ulogu, pitao ih je, igra volja, a kakvu duša? Tu se gospođa Quennell nagnula naprijed, ali se ponovno naslonila kad je rekao da ni on ne zna.

Prešao je zatim na mnoga nova otkrića - liječenje padavičara bromom, na primjer, koje je počeo primjenjivati doktor Laycock i koje bi trebalo ukloniti mnoga pogrešna uvjerenja i praznovjerja, ispitivanje strukture mozga, primjenu droga i u pobuđivanju i u ublažavanju raznih halucinacija. Pionirska se istraživanja nastavljaju, pa je posebno spomenuo hrabrog doktora Charcota iz Pariza koji se nedavno posvetio proučavanju histerije i ispitivanju snova kao ključa dijagnoze i njihove veze s amnezijom, u nadi da će s vremenom skromno pridonijeti novim spoznajama. Sve su te teorije bile u početnim stupnjevima razvoja, ali se ubrzo od njih može mnogo očekivati. Kako se izrazio istaknuti francuski filozof i znanstvenik Maine de Biran, treba otkriti unutarnji novi svijet, a za to valja »uroniti u podzemne

špilje duše«.

Devetnaesto stoljeće, zaključio je, bit će za proučavanje duha ono što je osamnaesto bilo za proučavanje materije - doba prosvjetiteljstva.

Bio je ponosan što sudjeluje u takvom važnom napretku znanja, iako je njegov doprinos malen i skroman.

Da barem nije tako grozno vruće i vlažno, razmišljao je. S njega se cijedilo kad je završio, a i sada osjeća močvarni zadah svojih ruku. Zacijelo je to od kopanja; jutros je opet kopao, prije početka vrućine.

Prisutni su uljudno zapljeskali, a velečasni Verringer mu je zahvalio. Doktoru Jordanu, rekao je, treba čestitati na poučnom prikazu kojim ih je danas počastio. Dao im je svima mnogo povoda za razmišljanje. Svemir je doista tajnovit, ali Bog blagoslivlja čovjeka duhom kako bi bolje spoznao tajne koje su istinski dostupne njegovu shvaćanju. Natuknuo je da ima i drugih, koje nisu. To je, čini se, zadovoljilo sve prisutne.

Simonu su poslije zahvaljivali pojedinačno. Gospođa Quennell rekla mu je da je govorio s iskrenim razumijevanjem, pa se zbog toga osjetio pomalo krivim, jer je njegov glavni cilj bio što brži svršetak te prigode. Vrlo privlačna u namreškanu i šuškavu ljetnom kompletu, Lydia je bila bez daha od pohvale i divila mu se onako kako se samo može poželjeti, no nije se mogao otresti pomisli da zapravo nije razumjela ni jednu njegovu riječ.

- Vrlo zanimljivo - kaže sada Jerome DuPont, Simonu pri laktu. - Zamjećujem da niste ništa govorili o prostituciji koja je, uz piće, zacijelo jedna od najvažnijih društvenih boljki našega doba.

- Nisam je želio spominjati - kaže Simon - s obzirom na sastav društva.

- Prirodno. Zanimalo bi me vaše mišljenje o gledištu nekih naših europskih kolega, prema kojemu je sklonost prostituciji oblik ludila. Oni je povezuju s histerijom i neurastenijom.

- Znam - kaže Simon smiješeći se. U studentskim danima znao je tvrditi da žena, ako mora birati između gladovanja, prostitucije ili bacanja s mosta, pa odabere prostituciju, doista ima najuporniji nagon samoodržanja, pa je treba smatrati snažnijom i duševno zdravijom od njezinih slabijih sestara kojih više nema na životu. Ne može se imati i jedno i drugo, isticao je: ako su zavedene i napuštene,

žene navodno polude, ali ako prežive, pa i same počnu zavoditi, tada kažu da su od samoga početka bile lude. Takva mu se logika čini dvojbenom, govorio je, pa je time stekao glas cinika ili puritanskog licemjera, ovisno o slušateljstvu.

- Ja sam osobno - kaže doktor DuPont - sklon svrstavanju prostitucije u istu kategoriju s homicidomanijom i vjerskom manijom; sve se to, možda, može smatrati glumačkim porivom koji je izmaknuo kontroli. Takve se pojave zamjećuju u kazalištu među glumcima koji tvrde da su postali likovi koje glume. Operne pjevačice osobito su sklone tome. Zabilježena je Luda koja je uistinu ubila svojega ljubavnika.

- To je zanimljiva mogućnost - kaže Simon.

- Vi se ne opredjeljujete - kaže doktor DuPont promatrajući Simona tamnim, sjajnim očima. - No, ipak ćete priznati da žene općenito imaju krhkije živčano ustrojstvo, pa su stoga sugestibilnije?

- Možda - kaže Simon. - U svakom slučaju, to je opće mišljenje.

- Zato ih je, na primjer, lakše hipnotizirati.

Ah, u sebi će Simon. Svatko ima omiljenu igračku. Sad će prijeći na to.

- Kako je vaša lijepa pacijentica, ako je smijem tako nazvati? - pita doktor DuPont. - Napredujete li?

- Još ništa definitivno - kaže Simon. - Ima nekoliko metoda ispitivanja, i nadam se da ću ih moći provesti.

- Bio bih počašćen kad biste mi dopustili da iskušam vlastitu metodu. Samo kao eksperiment ili demonstraciju, ako hoćete.

- Sad sam na kritičnoj točki - kaže Simon. Ne bi htio ispasti nepristojan, ali ne želi da mu se taj čovjek upleće. Grace je njegov teritorij; mora odbiti lovokradice. - To bi je moglo uzrujati i poništiti nekoliko tjedana brižljive pripreme.

- Kako želite - kaže doktor DuPont. - Mislim da ću ovdje ostati još barem mjesec dana. Rado bih vam pomogao.

- Odsjeli ste, kako čujem, kod gospođe Quennell - kaže Simon.

- Vrlo je velikodušna domaćica. Ali, opsjednuta je spiritistima, kao i mnogi ovih dana. Posve neutemeljen sistem, uvjeravam vas. Doduše, tako je lako nametnuti se ožalošćenima.

Simon se suzdržava da ne kaže kako mu nisu potrebna nikakva uvjeravanja. -

Jeste li prisustvovali na nekima od njezinih... njezinih večeri... da ih nazovem seansama?

- Na jednoj ili dvije. Na kraju krajeva, ja sam gost, a iluzije su vrlo zanimljive kliničkom ispitivaču. No ona ne odbija znanost, naprotiv, čak je spremna novčano podupirati opravdano istraživanje.

- Ah - kaže Simon.

- Htjela bi da pokušam jednom primijeniti neurohipnozu na gospođici Marks - kaže doktor DuPont bez uvijanja. - U ime Odbora. Vi se ne biste protivili?

Vrag ih odnio sve skupa, razmišlja Simon. Zacijelo već gube strpljenje sa mnom; misle da mi treba previše vremena. No, ako se budu previše upletali, sve će pokvariti i upropastiti. Zašto me ne ostave na miru da radim onako kako sam hoću?

Danas je redoviti sastanak utorkom, i kako doktor Jordan govori na njemu, nisam ga vidjela poslijepodne, jer se morao pripremati. Upraviteljeva supruga zamolila je da me ostave kod nje malo dulje, jer nije imala dosta posluge, pa je htjela da pomognem posluživati kolače i piće, kao što sam često radila. Naravno, bila je to samo formalno molba, jer je nadzornica morala pristati, pa je to i učinila; poslije sam trebala večerati u kuhinji, kao prava sluškinja, jer će večera u kaznionici proći kad se vratim. Radovala sam se tome, jer će me podsjetiti na dobra stara vremena kad sam slobodno dolazila i odlazila, kad su mi dani bili raznovrsniji i kad sam se mogla veseliti takvim gozbama.

Ipak, znala sam da ću se morati pomiriti s omalovažavanjem, oštrim pogledima i zlobnim primjedbama na račun svojega karaktera. Ne od Clarrie koja mi je, premda šutljiva, uvijek bila prijateljica, i ne od kuharice koja se već naviknula na mene. No jedna od sobarica kivna je na mene, jer sam u ovoj kući dulje i znadem što treba učiniti, te uživam povjerenje gospođice Lydije i gospođice Marianne, a ona ne; stoga će sigurno spominjati ubojstva, gušenje ili neke slične neukusne stvari. Tu je i Dora koja pomaže u praonici, ali nije stalna sluškinja i plaćena je na sat. Dora je krupna, snažnih ruku i korisna je za nošenje velikih košara s mokrim plahtama; ali, nije pouzdana, jer su joj na jeziku stalno priče o bivšoj gazdarici i gospodaru koji joj, kaže ona, nisu nikada platili što su joj dugovali, a i sramotno su se ponašali, njega je piće obuzelo do slaboumnosti i nanio je ženi ne jednom modricu ispod oka, a ona se pak tuži na bolest čim je pogledaš, pa Doru ne bi čudilo kad bi iza svih tih njezinih valunga i glavobolja također bilo piće.

Doduše, iako Dora sve to priča, pristala je vratiti se onamo i ponovno prihvatiti posao djevojke za sve, i već je zapravo i počela raditi: a kad ju je kuharica upitala zašto je to učinila kad su oni takvi nečasni ljudi, namignula je i rekla da novac govori, i to glasno, i da joj je mladi liječnik koji je ondje odsjeo platio zaostale nadnice i molio je, gotovo na koljenima, da se vrati, jer nisu mogli naći nikoga drugog. A on je čovjek koji voli svoj mir i da stvari budu čiste i uredne, i spreman je to platiti, a gazdarica to ne može, jer joj je muž pobjegao, pa je sada samo slamnata udovica, a i siromašna. Dora kaže i da više neće primati naredbe od nje. jer ju je uvijek kudila i bila mrzovoljna, već samo od doktora Jordana, jer se glazba svira onome tko plaća.

No nije ni on nevinašce, kaže ona, jer kao i mnogi liječnici nalikuje sa svojim bočicama i napitcima i pilulama na trovača, pa ona svakoga dana zahvaljuje dragom Bogu što nije stara i bogata gospođa za koju se on brine, jer ne bi ostala dugo na ovom svijetu; ima i čudnu naviku da kopa u vrtu, premda je sada prekasno za bilo kakvu sadnju, ali on i dalje kopa kao grobar i prekopao je već gotovo cijelo dvorište, pa ona mora čistiti blato što ga on unosi u kuću i četkati zemlju s njegovih košulja prije pranja i grijati mu vodu za kupanje.

Zapanjila sam se kada sam shvatila da su doktor Jordan o kojemu ona priča i moj doktor Jordan ista osoba; no, bila sam i radoznala, jer nisam znala to o njegovoj gazdarici, nisam zapravo znala ništa o njoj. Zato sam upitala Doru: kakva je ona žena, a Dora je rekla: mršava kao daska i blijeda kao leš, duge kose, žute, gotovo bijele, ali usprkos tome i njezinom gospodskom ponašanju, pravi se boljom negoli jest, premda Dora još nema dokaza za to; ta gospođa Humphrey divlje koluta očima i trza se, a te dvije stvari uvijek znače da ispod pepela tinja vatra, pa bi se taj doktor Jordan morao čuvati, jer ako je ona ikada vidjela odlučnost da se muškarcu skinu hlače, vidjela ju je u očima gospođe Humphrey.

A sada svakodnevno zajedno doručkuju, kaže ona, što je po njezinom mišljenju neprirodno. Meni je to bilo prosto, barem onaj dio o hlačama.

A tada sam pomislila: ako ona priča takve stvari o onima za koje radi, iza njihovih leđa, što li će onda, Grace, pričati o tebi? Uhvatila sam je kako me promatra malim crvenkastim očima i smišlja kakve će uzbudljive priče pričati svojim prijateljicama, ako ih uopće ima, o tome kako je sjedila za stolom sa slavnom ubojicom, koju su zapravo trebali odavno objesiti i dati doktorima da je razrežu poput mesara koji obrađuju polutku, a ono što poslije ostane od mene smotati poput hrpe loja i ostaviti da trune u nečasnom grobu na kojem će rasti samo čičak i kopriva.

No ja sam uvijek za mir, pa ništa ne kažem. Jer, ako se s njom sukobim, sigurno znam koga bi krivili.

Naredili su nam da pripazimo na kraj sastanka, a znak će nam biti pljesak i zahvala doktoru Jordanu na poučnom prikazu, a to kažu svakomu tko govori na tim sastancima, i to će nam biti znak da gore odnesemo kolače i piće, a jednoj je sobarici rečeno da osluškuje pred vratima salona. Poslije nekog vremena sišla je i rekla da su upravo na redu zahvale, pa smo odbrojile do dvadeset i odnijele prvi čajnik i prve poslužavnike s kolačićima. Mene su zadržali u kuhinji, u kojoj sam narezala voćni kolač i poslagala ga na okrugli tanjur i, prema naputku upraviteljeve žene, stavila dvije ruže u sredinu, pa je zaista izgledao vrlo lijepo. Zatim su odozgo rekli da taj tanjur moram donijeti ja, što mi se činilo čudnim; no, uredila sam kosu i odnijela voćni kolač gore, pa ušla u salon, ne očekujući ništa loše.

Između ostalih stajala je gospođa Quennell s kosom nalik na jastučić za puder, u haljini od ružičastog muslina, premladenačkoj za nju, pa upraviteljeva žena u sivom, pa velečasni Verringer, spuštena nosa kao i obično, pa doktor Jordan, pomalo blijed i klonuo, kao da ga je govor iscrpio, pa gospođica Lydia u haljini koju sam joj ja pomogla sašiti, lijepa kao slika.

A koga li sam tada ugledala kako me gleda s blagim smiješkom ako ne pokućara Jeremiaha! Kosa i brada bile su mu znatno podrezane, i bio je odjeven kao gospodin, u prekrasnom odijelu boje pijeska sa satom i zlatnim lancem preko prsluka; u ruci je držao šalicu čaja na gospodski način, prenemažući se koliko god je mogao, baš kao kad je oponašao gospodu u kuhinji kod gospođe Parkinson; no, svagdje bih ga prepoznala.

Tako sam se zaprepastila da sam tiho vrisnula, a tada ukočeno zastala, usta otvorenih kao bakalar, i gotovo ispustila tanjur; nekoliko je komada voćnog kolača ipak palo na pod, a i ruže. No, ne prije negoli je Jeremiah spustio šalicu i prinio kažiprst nosu kao da ga češe, što, mislim, nitko nije vidio, jer su svi gledali mene, a taj mi je pokret rekao da moram držati jezik za zubima i šutjeti i da ga ne smijem odati.

Tako sam i postupila i ispričala se zbog kolača, pa stavila tanjur na stolić sa strane i kleknula da pokupim kolač s poda u pregaču. No, upraviteljeva je žena rekla: pusti to sada, Grace, htjela bih te s nekim upoznati. I uhvatila me za ruku i povela. Ovo je doktor Jerome DuPont, rekla je, poznati liječnik, a Jeremiah mi je kimnuo i rekao: drago mi je, gospođice Marks. Još sam bila zbunjena, ali sam se uspjela

pribrati. Upraviteljeva mu je žena govorila: često se uplaši stranih osoba. A meni: doktor DuPont je prijatelj, neće ti učiniti ništa nažao.

Na to sam gotovo prasnula u smijeh, ali sam umjesto toga rekla: da, gospođo, i zagledala se u pod. Zacijelo se bojala da će se ponoviti ono što se dogodilo kad je došao onaj liječnik koji mjeri glave, i kad sam toliko vrištala. No, nije se trebala zabrinjavati.

Moram joj pogledati u oči, rekao je Jeremiah. Često je to znak hoće li postupak biti djelotvoran ili neće. I podignuo mi je bradu pa smo se zagledali jedno u drugo. Vrlo dobro, rekao je, svečano i staloženo, baš kao da je osoba za koju se izdavao, pa sam mu se morala diviti. Zatim je rekao: Grace, jesu li te ikada hipnotizirali? I držao mi je bradu nekoliko trenutaka da me umiri i da mi dade vremena da se obuzdam.

Nadam se svakako da nisu, gospodine, rekla sam kao da se zgražam. Ne znam točno ni što je to.

Posve znanstveni postupak, rekao je. Bi li ga htjela iskušati? Kad bi to pomoglo tvojim prijateljima i Odboru. Kad bi oni odlučili da bi se trebala podvrgnuti hipnozi. Lagano mi je stisnuo bradu i brzo podignuo i spustio obrve kako bi mi dao znak da kažem »da«.

Učinit ću sve što je u mojoj moći, gospodine, rekla sam, ako se to traži od mene.

Dobro, dobro, rekao je, nadut kao pravi liječnik. Ali, da postupak uspije, moraš imati povjerenja u mene. Misliš li da možeš imati povjerenja, Grace?

Velečasni Verringer i gospođica Lydia, te gđa Quennell i upraviteljeva supruga - svi su me hrabrili smiješkom. Pokušat ću, gospodine, rekla sam.

Tada je prišao doktor Jordan i rekao da mi je dosta uzbuđenja za jedan dan i da treba paziti na moje živce, jer su osjetljivi i ne smije im se nauditi; a Jeremiah je rekao: naravno, naravno. No izgledao je vrlo zadovoljan samim sobom. Iako cijenim doktora Jordana, koji je ljubazan prema meni, pomislila sam da izgleda jadno uz Jeremiaha, poput čovjeka na sajmu kojega su upravo okrali, ali to još ne zna.

Što se mene tiče, najradije bih se nasmijala, jer je Jeremiah izveo mađioničarski trik, baš kao da mi je izvukao novčić iz uha ili se pretvarao da guta vilicu; i kao što je znao izvoditi takve trikove javno, dok su svi promatrali, ali nisu mogli otkriti trik, učinio je isto ovdje, i sklopio sa mnom ugovor pred njihovim očima, a da oni o tome nisu imali ni pojma.

No tada sam se sjetila da je nekoć okolo putovao kao mesmerist i bavio se

iscjeliteljskim vidovnjaštvom na sajmovima, pa je doista poznavao tu vještinu i mogao bi me prenijeti u trans. A to me je navelo da stanem i razmislim.

35.

Mene se ne tiče pitanje tvoje krivnje ili nevinosti - kaže Simon. - Ja sam liječnik, a ne sudac. Htio bih samo znati čega se ti osobno sjećaš.

Stigli su napokon do ubojstava. Pregledao je sve spise kojima raspolaže - izvještaje sa suđenja, mišljenja novina, priznanja, pa i prenapuhani prikaz gospođe Moodie. Potpuno je spreman, ali i napet: njegovo današnje ponašanje odredit će hoće li se Grace konačno otvoriti i otkriti skriveno blago ili se, naprotiv, preplašiti i prikriti, i zašutjeti kao riba.

Danas nije donio povrće. Umjesto toga, donio je srebrni svijećnjak koji mu je pribavio velečasni Verringer i koji je sličan - nada se on - svijećnjaku kakav se koristio u Kinnearovu domaćinstvu i koji je James McDermott ukrao. Još ga nije pokazao; u pletenoj je košari - zapravo košari za kupovinu, posuđenoj od Dore - koju je nenametljivo smjestio do svoga stolca. Nije posve siguran što s njom namjerava učiniti.

Grace i dalje šije. Ne diže glavu. - Nikome prije nije bilo stalo do toga, gospodine - kaže ona. - Rekli su mi da sigurno lažem; stalno su htjeli znati više. Osim gospodina Kennetha MacKenzieja, odvjetnika. Ali sigurna sam da mi ni on nije vjerovao.

- Ja ću ti vjerovati - kaže Simon. A to je, shvaća on, prilično veliko obećanje.

Grace stišće usne, mršti se, ne kaže ništa. On odlučno počinje. - Gospodin Kinnear otišao je u četvrtak u grad, nije li tako?

- Tako je, gospodine - kaže Grace.

- U tri sata? Na konju?

- Točno u to vrijeme, gospodine. Trebao se vratiti u subotu.

Bila sam vani i prskala lanene rupčiće koja sam rasprostrla na suncu da izbijele. McDermott mu je doveo konja. Gospodin Kinnear jahao je na Charleyju, jer su kola bila u selu na bojenju.

- Je li ti tada nešto rekao?

- Rekao je: »Evo tvojega miljenika, Grace, dođi i poljubi ga na odlasku.«

- Je li mislio na Jamesa McDermotta? Ali, McDermott nije nikamo trebao otići - kaže Simon.

Grace ga mirno gleda, pogledom koji graniči s prezirom. - Mislio je na konja, gospodine. Znao je da mi je Charley jako drag.

- A što si ti učinila?

- Prišla sam i pogladila Charleyja, gospodine, po nosu. No, Nancy nas je promatrala s vrata zimske kuhinje i čula što je rekao, i to joj se nije svidjelo. Ni McDermottu. Ali nije u tome bilo ništa loše. Gospodin Kinnear je samo rado zadirkivao.

Simon duboko udiše. - Je li ti se gospodin Kinnear ikada nedolično obraćao, Grace?

Ona ga ponovno gleda, ovaj put s laganim smiješkom. - Ne znam što hoćete reći kad kažete »nedolično«, gospodine.

Nije se nikada prosto izražavao preda mnom.

- Je li te ikada dirnuo? Je li sebi štošta dopuštao?

- Samo ono što je bilo uobičajeno, gospodine.

- Uobičajeno? - kaže Simon. Zbunjen je. Ne zna kako bi rekao na što misli a da pritom ne bude previše izričit: Grace je pretjerano kreposna.

- Kao sa sluškinjom, gospodine. Bio je ljubazan gospodar - kaže Grace čedno. - I velikodušan kad je htio.

Simona svladava nestrpljivost. Što ona hoće reći? Hoće li reći da je dobivala novac za određene usluge? - Je li ti zavlačio ruke u odjeću? - kaže on. - Jesi li ležala?

Grace ustaje. - Dosta mi je ovakvog razgovora - kaže. - Ne moram ostati ovdje. Isti ste kao i oni u ludnici, i zatvorski kapelani, i doktor Bannerling i njegove prljave misli!

Simon joj se ispričava, premda time nije ništa doznao. - Sjedni, molim te - kaže kad ju je smirio. - Vratimo se na slijed događaja. Gospodin Kinnear odjahao je u tri sata u četvrtak. Što se poslije toga dogodilo?

- Nancy je rekla da moramo preksutra oboje otići i da ima novac da nas isplati.

Rekla je da se gospodin Kinnear slaže s njom.

- Jesi li joj povjerovala?

- Jesam, što se tiče McDermotta. Ali ne što se tiče mene.

- Zašto? - kaže Simon.

- Bojala se da ću se početi sviđati gospodinu Kinnearu više nego ona. Kao što sam rekla, gospodine, čekala je dijete, a muškarci su često takvi; zamijenit će ženu koja je u tom stanju ženom koja nije, i isto je s kravama i konjima; a kad bi se to dogodilo, našla bi se na cesti, ona i njezino kopile. Bilo je jasno da me se želi osloboditi, maknuti me prije negoli se gospodin Kinnear vrati. Uvjerena sam da nije ništa znao o tome.

- Što si tada učinila, Grace?

- Zaplakala sam, gospodine. U kuhinji. Nisam htjela otići i nisam imala novo mjesto na koje bih otišla. Sve se to dogodilo tako neočekivano, a ja nisam imala vremena potražiti drugo mjesto. Osim toga, bojala sam se da mi ipak neće ništa platiti i da će me otpustiti bez preporuke, a što bih tada? I McDermott se toga bojao.

- A onda? - kaže Simon kad nije nastavila.

- Onda je, gospodine, McDermott rekao da ima jednu tajnu, a ja sam mu obećala da ću je čuvati; i znate, gospodine, čim sam takvo što obećala, morala sam održati riječ. Tada mi je rekao da će ubiti Nancy sjekirom, i zadaviti je, i ustrijeliti gospodina Kinneara kad se vrati, i uzeti dragocjenosti; a ja da mu moram pomoći, i poći s njim, ako znam što je dobro za mene, jer će inače za sve okriviti mene. Da nisam bila onako uzrujana, bila bih mu se nasmijala; osim toga, istini za volju, oboje smo popili čašu-dvije viskija gospodina Kinneara, jer nismo vidjeli razloga zašto se ne bismo poslužili jer smo ionako morali otići. Nancy je bila kod Wrightovih, pa smo imali slobodne ruke.

- Jesi li povjerovala da će McDermott učiniti što je rekao?

- Ne posve, gospodine. S jedne strane, mislila sam da se samo razmeće time kako je on pravi muškarac i što sve može učiniti, a takvim je izjavama bio sklon kad je bio pijan; i moj je otac bio takav. Ali, u isto vrijeme činilo mi se da misli ozbiljno, pa sam ga se bojala, i obuzeo me jak osjećaj da mi je sve to suđeno, da se sudbini ne može pobjeći, što god ja učinila.

- Nisi nikoga upozorila? Samu Nancy, kad se vratila iz posjeta?

- Zašto bi mi ona vjerovala, gospodine? - kaže Grace. - Zvučalo bi preglupo kad

bih to rekla naglas. Mislila bi da joj vraćam milo za drago zato što mi je rekla da odem, ili da je to svađa među poslugom i da uzvraćam McDermottu. Bila bi moja riječ protiv njegove, i on bi je lako mogao poreći i kazati da sam glupa i histerična. S druge strane, ako je McDermott uistinu mislio ozbiljno, mogao nas je smjesta ubiti obje, a ja nisam htjela da me ubije. U najboljem slučaju, mogla sam ga pokušati zadržati do povratka gospodina Kinneara. Najprije je rekao da će to učiniti još iste večeri, ali sam ga nagovorila da to ne čini.

- Kako si to uspjela? - kaže Simon.

- Ako ubije Nancy u četvrtak, rekla sam, trebat će dan i pol objašnjavati gdje je ona ako se netko počne raspitivati. No, ako to odgodi, bit će manje sumnjiv.

- Shvaćam - kaže Simon. - Vrlo razborito.

- Nemojte me ismijavati, gospodine - kaže Grace dostojanstveno. - Ovo mi zadaje veliku bol, dvostruko veću s obzirom na ono čega se moram sjećati.

Simon kaže da nije tako mislio. Kao da troši mnogo vremena ispričavajući joj se. - A što se zatim dogodilo? - pita, nastojeći biti ljubazan i ne odveć nestrpljiv.

- Zatim se Nancy vratila iz posjeta, prilično raspoložena. Uvijek se tako ponašala kad bi je prošao bijes, pretvarajući se kao da se ništa nije dogodilo i kao da smo svi najbolji prijatelji, barem u odsutnosti gospodina Kinneara. Glumila je kao da nam nije rekla da odemo ili nas napala oštrim riječima, i sve je bilo kao i obično. Zajedno smo večerali u kuhinji, šunku i krumpirovu salatu, s vlascem iz vrta, nas troje, a ona se smijala i brbljala. McDermott je bio mrzovoljan i šutljiv, ali to nije bila nikakva novost; a tada smo Nancy i ja otišle zajedno na spavanje, kao i uvijek kad je gospodin Kinnear izbivao, jer se bojala provalnika, ali nije ništa sumnjala. No pobrinula sam se da vrata spavaće sobe budu zaključana.

- Zašto?

- Kako rekoh, uvijek zaključavam vrata prije negoli legnem. Osim toga, McDermottu se po glavi motala suluda zamisao da se noću šulja po kući sa sjekirom. Htio je ubiti Nancy na spavanju. Rekla sam da to ne smije činiti, jer bi mogao zabunom pogoditi mene, ali bilo ga je teško uvjeriti. Rekao je kako neće da ga ona gleda dok to čini.

- To mogu shvatiti - kaže Simon oporim glasom. - A što se zatim dogodilo?

- Ah, petak je počeo u najboljem redu, gospodine, barem naizgled. Nancy je bila vrlo vesela i prpošna i nije nikoga grdila, barem ne kao obično, a čak je McDermott bio manje mrzovoljan toga jutra, jer sam mu rekla da će Nancy sigurno

nešto posumnjati ako se bude motao okolo s takvim spuštenim nosom.

- Poslijepodne je došao mali Jamie Walsh sa sviralom, jer ga je Nancy pozvala. Rekla je da ćemo se svi zabaviti i proslaviti, jer gospodina Kinneara nema. Nije mi bilo jasno što bismo trebali slaviti, ali kad je bila dobro raspoložena, Nancy je bila vrlo živahna i voljela je zapjevati i zaplesati. Fino smo večerali, hladnu pečenu kokoš koju smo zalili pivom, a tada je Nancy rekla Jamieju da nam zasvira, a on me upitao koju bih pjesmu najradije čula, ali McDermottu se to nije svidjelo pa mu je rekao da me prestane zaljubljeno gledati, jer mu se okreće želudac; na to se jadni Jamie sav zajapurio. Tada je Nancy upozorila McDermotta da ne zadirkuje dječaka i upitala ga je li zaboravio da je i on nekoć bio mlad, pa je rekla Jamieju da će biti zgodan mladić kad odraste, znala je to uvijek raspoznati - mnogo zgodniji od McDermotta s njegovim mrgođenjem i durenjem, a osim toga, dobro se poznaje po dobrim djelima; a McDermott joj je dobacio pogled pun mržnje, ali se ona pretvarala da ga ne vidi. Zatim me poslala u podrum da donesem još viskija, jer smo u međuvremenu ispraznili bocu u kuhinji.

- Zatim smo se smijali i pjevali; to jest, Nancy se smijala i pjevala, a ja sam joj se pridružila. Pjevale smo *Ružu Traleeja*, pa sam se sjetila Mary Whitney i žarko poželjela da je s nama, jer bi znala što treba učiniti i pomogla mi da se izvučem iz neprilike. McDermott nije htio pjevati, jer su ga obuzele crne misli; nije htio ni plesati kad ga je Nancy potaknula i rekla da mu se sada pruža prilika potvrditi ono čime se hvalisao, to jest da je vješt plesač. Htjela je da se svi rastanemo kao prijatelji, ali on to nije prihvatio.

- Poslije nekog vremena veselje se stišalo. Jamie je rekao da mu je dosta sviranja, a Nancy je rekla da je vrijeme za spavanje; McDermott je rekao da će otpratiti Jamieja kući preko polja, valjda kako bi se uvjerio da je uistinu otišao. No, kad se McDermott vratio, Nancy i ja već smo bile gore, u sobi gospodina Kinneara, iza zaključanih vrata.

- U sobi gospodina Kinneara? - kaže Simon.

- Nancy je to palo na pamet - kaže Grace. - Rekla je da je njegov krevet veći, i da je u njemu svježije po vrućini, i da se obično ritam u snu; osim toga, gospodin Kinnear ionako neće ništa opaziti jer mi namještamo krevete, a ne on; a kad bi baš i otkrio da smo ondje spavale, ne bi se na to obazirao, već bi mu se nedvojbeno svidjela pomisao na dvije sluškinje u njegovom krevetu odjednom. Popila je nekoliko čaša viskija, pa je govorila nepromišljeno.

- No ja sam ipak upozorila Nancy, gospodine. Dok je četkala kosu, rekla sam:

McDermott te hoće ubiti. Nasmijala se i rekla: i ja mislim da hoće. Ni ja ne bih imala ništa protiv toga da ubijem njega. Mrzimo se. On se ne šali, rekla sam. On se nikada ne šali, rekla je bezbrižno. Uvijek se razmeće i napuhava, i samo mlati praznu slamu.

I u tom sam trenutku znala da ne mogu ništa učiniti kako bih je spasila.

Čim je legla, odmah je zaspala. Sjedila sam i četkala kosu, pri svjetlu jedne jedine svijeće, a sa slike me promatrala gola žena, ona koja se kupala vani i ona druga s paunovim perjem, i obje su mi se smiješile na način koji mi se nije sviđao.

- Te noći u snu mi se ukazala Mary Whitney. Nije to bilo prvi put; dolazila je i prije, ali nikada ništa nije govorila; vješala bi rublje i smijala se, ili gulila jabuku, ili se skrivala iza plahte na tavanu, sve ono što je radila prije negoli ju je snašla nevolja; a kad bih tako sanjala o njoj, budila bih se utješena, kao da je ona još živa i sretna.

- No, to su bili prizori iz prošlosti. Ovaj put bila je u sobi sa mnom, u toj sobi, spavaćoj sobi gospodina Kinneara. Stajala je uz krevet u spavaćici, spuštene kose, onako kako su je zakopali, a na lijevoj strani tijela mogla sam joj vidjeti srce, jarko crveno kroz bjelinu spavaćice. Ali, to uopće nije bilo srce, već crvena pustena kutija za igle koju sam joj tada napravila za Božić i koju sam joj stavila u lijes, ispod cvijeća i posutih latica, i bilo mi je drago što je još ima i što me nije zaboravila.

- U ruci je držala staklenu čašu za vodu, a u čaši je bila krijesnica, u klopci, i plamtjela je hladnim i zelenkastim svjetlom. Lice joj je bilo vrlo blijedo, ali me je pogledala i nasmiješila se, a tada skinula ruku s čaše, pa je krijesnica izišla i letjela po sobi, i znala sam da je to njezina duša i da nastoji pronaći izlaz, ali prozor je bio zatvoren; a zatim više nisam mogla vidjeti kamo je otišla. Probudila sam se i suze žalosnice curile su mi licem, jer sam opet izgubila Mary.

- Ležala sam u tami slušajući Nancy kako diše, a u ušima sam mogla čuti svoje srce kako se muči i muči, kao na dugom i napornom putu kojim mi je bilo suđeno poći, htjela-ne htjela, i tko će znati kada ću stići do njegovog kraja. Bojala sam se opet zaspati od straha da ponovno ne usnem sličan san; i taj strah nije bio neutemeljen, jer se to doista dogodilo.

- U tom novom snu sanjala sam da hodam negdje gdje nikad prije nisam bila, oko mene sve sami visoki kameni zidovi, sivi i sumorni poput kamenja u selu u

kojem sam se rodila, ondje s druge strane oceana. Na tlu je bio razasut sivi šljunak, a iz šljunka su nicali božuri. Izrasli su samo s pupoljcima, malenim i tvrdim poput nezrelih jabuka, a tada su se otvorili, golemi tamnocrveni cvjetovi sa sjajnim laticama nalik na saten; zatim su se rasprsnuli na vjetru i pali na tlo.

- Osim što su bili crveni, bili su baš kao božuri u vrtu ispred kuće na dan moga dolaska gospodinu Kinnearu, kad je Nancy rezala posljednje cvjetove; i vidjela sam je u snu, baš onakvu kakva je onda bila, u svijetloj haljini s trostrukim volanom, s ružičastim ružinim pupoljcima i sa slamnatim šeširićem koji joj je skrivao lice. Nosila je plitku košaricu za cvijeće, a tada se okrenula i prinijela ruku grlu kao da se preplašila.

- Zatim sam ponovno bila u kamenom dvorištu i hodala, a vrhovi cipela nestajali su pod obrubom suknje s plavim i bijelim prugama i ponovno ispod nje izranjali. Znala sam da nikada prije nisam imala takvu suknju, pa sam osjetila veliku težinu i očaj kad sam je ugledala. No božuri su i dalje nicali iz kamena, a znala sam da ne bi smjeli biti ondje. Pružila sam ruku i dotaknula jedan cvijet i bio je suh, pa sam znala da je od tkanine.

- Tada sam ispred sebe ugledala Nancy, na koljenima, raspuštene kose, a krv joj se slijevala u oči. Oko vrata imala je bijeli pamučni rubac s plavim cvjetovima, mačkov brk, bio je to moj rubac. Pružala je ruke prema meni moleći za milost; u ušima je imala male zlatne naušnice na kojima sam joj zavidjela. Htjela sam joj pritrčati i pomoći joj, ali nisam mogla, a noge su mi stupale istom, stalnom brzinom kao da uopće nisu moje. Kad sam gotovo prišla Nancy, mjestu na kojemu je klečala, nasmiješila se. Samo ustima, kosa i krv skrivale su joj oči, a tada se raspala u mrlje boje, raspršila se, nanos crvenih i bijelih latica od tkanine po kamenju.

- Zatim se odjednom smračilo, i ondje je stajao nekakav muškarac sa svijećom, na stubama koje su vodile gore, a oko mene su posvuda bili zidovi podruma i znala sam da neću nikada izići.

- To si sanjala prije onoga što se dogodilo? - kaže Simon. Grozničavo piše.

- Tako je, gospodine - kaže Grace. -1 mnogo puta poslije. - Glas joj se stišao do šapta. - Zato su me i strpali onamo.

- Kamo? - potiče je Simon.

- U ludnicu, gospodine. Zbog ružnih snova. - Odložila je šivo i gleda u ruke.

- Samo zbog snova? - pita Simon obzirno.

Rekli su da to uopće nisu snovi, gospodine. Rekli su da sam bila budna. Ali, ne

želim više pričati o tome.

36.

U subotu ujutro probudila sam se u zoru. Vani u kokošinjcu kukurikao je pijetao; kukurikao je promuklo i krkljavo, kao da mu nečija ruka već steže vrat, i ja sam pomislila: znaš, ubrzo ćeš završiti u loncu. Ubrzo ćeš biti truplo. Iako sam razmišljala o pijevcu, ne mogu poreći da sam razmišljala i o Nancy. To zvuči hladno, a možda je i bilo. Bila sam nekako mamurna, i u duhu negdje drugdje, kao da sam ondje prisutna samo tijelom.

- Znam da vam otkrivam čudne misli, gospodine, ali neću lagati i skrivati ih, što bih lako mogla učiniti, jer o ovome još nikomu nisam govorila. Htjela bih iznijeti sve baš onako kako se to meni dogodilo, i takve su mi se misli motale po glavi.

- Nancy je još spavala, pa sam pazila da je ne probudim. Najbolje da se naspava, pomislila sam, a što dulje bude u krevetu, manja je mogućnost da se dogodi nešto loše - ili njoj ili meni. Dok sam se oprezno izvlačila iz kreveta gospodina Kinneara, zastenjala je i okrenula se na drugu stranu, pa sam pomislila da možda ružno sanja.

- Noć prije toga odjenula sam spavaćicu u svojoj sobi uz zimsku kuhinju prije odlaska na kat sa svijećom, pa sam se vratila onamo i obukla se kao obično. Sve je bilo isto, ali i nije, i kad sam otišla da se umijem i počešljam, moje lice u zrcalu iznad kuhinjskog sudopera nije uopće bilo nalik na moje lice. Izgledalo je okruglije i bljeđe, sa dva krupna zaplašena i izbuljena oka, pa ga nisam htjela ni gledati.

- Ušla sam u kuhinju i otvorila kuhinjske kapke. Čaše i tanjuri od prethodne večeri bili su još na stolu i doimali su se vrlo osamljeno i napušteno, kao da je nekakva velika i iznenadna nesreća snašla sve koji su iz njih jeli i pili i kao da sam slučajno naletjela na njih mnogo godina poslije, pa mi je nekako bilo teško pri duši. Skupila sam ih i odnijela u praonicu suđa.

- Kad sam se vratila, u kuhinji me dočekalo neobično svjetlo, kao da je sve bilo prevučeno tankim slojem srebra, nalik na mraz ali glađim, poput vode koja se u tankom sloju prelijeva preko ravnih stijena, a tada su mi se oči otvorile i znala sam da je to zato što je Bog ušao u kuću i da to srebro prekriva nebo. Bog je ušao jer Bog

je posvuda, ne možeš ga zadržati vani, on je dio svega, pa kako bi mogao sagraditi zid ili četiri zida ili vrata ili zatvoriti prozor kroz koje on ne bi mogao proći kao kroz zrak.

- Rekla sam: što hoćeš ovdje, ali nije odgovorio, samo je i dalje bio srebro, pa sam izišla da pomuzem kravu, jer uz Boga možeš samo nastaviti ono što si ionako radio, jer ga ne možeš zaustaviti niti iz njega izvlačiti razloge. S Bogom postoji samo *učini ovo* i *učini ono*, nikada *zato što.*

- Kad sam se vratila s kantama mlijeka, ugledala sam McDermotta u kuhinji. Čistio je cipele. Gdje je Nancy, upitao je.

- Oblači se, rekla sam. Hoćeš li je jutros ubiti?

- Hoću, rekao je, prokleta bila, sad idem po sjekiru i tresnut ću je po glavi.

- Spustila sam ruku na njegovu i zagledala mu se u lice. Valjda nećeš, valjda nećeš učiniti takvo zlo, rekla sam. Ali on me nije razumio, mislio je da ga izazivam. Mislio je da ga smatram kukavicom.

Vidjet ćeš uskoro što ja mogu, rekao je ljutito.

Ah, zaboga, nemoj je ubiti u sobi, rekla sam, sav će pod biti krvav. Glupo sam se izrazila, ali to mi je palo na pamet, a kako znate, gospodine, ja sam ribala podove u kući, a u Nancynoj sobi bio je sag. Nisam nikada pokušavala oprati krv sa saga, ali sam je prala s drugih stvari, i taj posao nije mačji kašalj.

- McDermott me prezirno pogledao kao da sam pošašavila, a zacijelo sam se takvom i doimala. Zatim je izišao i uzeo sjekiru koja je stajala uz panj za cijepanje drva.

- Nisam znala što bih. Otišla sam u vrt da naberem vlasca, jer je Nancy naručila omlet za doručak. Puževi su pleli svoju čipku na glavicama salate koja je već otišla u sjeme. Kleknula sam i promatrala ih, njihove oči na kratkim stapkama, pa pružila ruku da uberem vlasca, i ta ruka kao da nije uopće bila moja, već samo ljuska ili koža u kojoj je rasla druga ruka.

- Pokušavala sam se pomoliti, ali mi riječi nisu dolazile na usta i vjerujem da je to bilo zato što sam Nancy željela zlo, doista sam joj željela smrt; no, ne baš u tom trenutku. Ali, zašto bih se trebala moliti kad je Bog bio upravo tu, lebdio nad nama kao Anđeo smrti nad Egipćanima, mogla sam osjetiti njegov hladni dah, mogla sam čuti lupanje njegovih tamnih krila u srcu. Bog je posvuda, razmišljala sam, pa je prema tome Bog u kuhinji, i Bog je u Nancy, i Bog je u McDermottu i u McDermottovim rukama, i Bog je i u sjekiri. Zatim sam iz kuće začula tupi zvuk,

kao kad se zatvaraju teška vrata, a poslije toga ne mogu se neko vrijeme sjetiti ničega.

- Ničega o podrumu? - kaže Simon. - Ničega o tome da si vidjela McDermotta kako vuče Nancy prema podnim vratima i baca je niza stube? To stoji u tvom priznanju.

Grace čvrsto pritišće sljepoočice. - Oni su htjeli da to kažem. Gospodin MacKenzie mi je rekao da to moram reći, da spasim život. - Ovaj put Grace drhti. - Rekao je da to nije laž, jer se to tako zacijelo dogodilo, sjećala se ja ili se ne sjećala.

- Jesi li dala McDermottu rubac što si ga nosila oko vrata? - Simon govori oštro poput odvjetnika u sudnici, i to mu se ne sviđa, ali ne popušta.

- Onaj kojim je zadavljena jadna Nancy? To je bio moj rubac, znam. Ali, ne sjećam se da sam mu ga dala.

- Ni da si bila u podrumu? - kaže Simon. - Ni da si mu pomogla da je ubije? Ni da si htjela ukrasti zlatne naušnice s leša, kako je tvrdio McDermott?

Grace načas prekriva oči rukom. - To mi je vrijeme sve u tami, gospodine - kaže ona. - I, u svakom slučaju, nisam uzela nikakve zlatne naušnice. Ne kažem da nisam na njih poslije pomislila, kad smo se pakirali; ali pomisliti i učiniti nije isto. Kad bi nam svima sudili za naše misli, sve bi nas objesili.

Simon mora priznati da ima pravo. Iskušava drukčiji pristup. - Mesar Jefferson svjedočio je da je toga jutra razgovarao s tobom.

- Znam da jest, gospodine. Ali, ja se toga ne mogu sjetiti.

- Rekao je da je bio iznenađen, jer obično narudžbe nije dobivao od tebe, nego od Nancy; a bio je iznenađen i kad si rekla da toga tjedna ne treba svježeg mesa. To mu je bilo vrlo čudno.

- Da sam to bila ja, gospodine, i da sam bila pri zdravoj pameti i pri sebi, bila bih naručila meso kao obično. To bi bilo manje sumnjivo.

Simon se mora suglasiti. - U redu - kaže - čega se sljedećeg sjećaš?

- Stajala sam pred kućom, gospodine, ondje gdje je raslo cvijeće. Osjećala sam jaku vrtoglavicu i boljela me je glava. Pomislila sam: moram otvoriti prozor, ali to je bilo glupo, jer sam već bila vani. Vjerojatno je bilo otprilike tri sata. Gospodin Kinnear je prilazio kolnim putom u žuto-zelenim, svježe obojenim lakim kolima. McDermott se pojavio iza kuće i oboje smo mu pomogli s omotima, i McDermott mi je dobacio prijeteći pogled; zatim je gospodin Kinnear ušao u kuću, i znala sam da

traži Nancy. Pala mi je na um misao: nećeš je naći ondje, morat ćeš je potražiti dolje, ona je truplo, pa sam se jako uplašila.

- Tada mi je McDermott rekao: znam da ćeš me odati, a ako to učiniš, život ti neće vrijediti ni pišljiva boba. To me zbunilo. Što si učinio, pitala sam. Znaš vrlo dobro, rekao je i nasmijao se. Nisam znala, ali sam tada posumnjala na najgore. Zatim sam mu morala obećati da ću mu pomoći ubiti gospodina Kinneara; da nisam, mogla sam u njegovim očima vidjeti da bi ubio i mene. Zatim je odveo konja i kola u staju.

- Otišla sam za poslom u kuhinju kao da se ništa nije dogodilo. Gospodin Kinnear ušao je i upitao: gdje je Nancy? Rekla sam da je otišla poštanskom kočijom u grad. Rekao je da mu je to čudno, jer se putem mimoišao s kočijom, ali nju nije vidio. Upitala sam ga hoće li nešto pojesti, a on je rekao da hoće i upitao je li Jefferson donio svježe meso, a ja sam rekla da nije. Rekao je da je to čudno, pa dodao da hoće čaja s prepečencem i jaja.

- I tako sam to pripravila. Donijela sam mu jelo u blagovaonicu gdje je sjedio i čekao čitajući knjigu koju je donio iz grada. Bilo je to najnovije izdanje časopisa *Godey's Ladies' Book*, jadna je Nancy rado to čitala radi mode; iako se gospodin Kinnear uvijek pretvarao i govorio da su to samo damske tričarije, i on bi često zavirio u tu knjigu kad Nancy nije bila u blizini, jer je u knjizi bilo i drugih stvari osim haljina; i rado je gledao moderno donje rublje i čitao kako se dama mora ponašati, pa bih ga često znala zateći kako se pritom smijulji kad bih mu donosila kavu.

- Vratila sam se u kuhinju i ondje je bio McDermott. Rekao je: mislim da ću ga sada ubiti. Ali ja sam rekla: zaboga, McDermott, prerano je, pričekaj da se smrači.

- Zatim je gospodin Kinnear otišao gore i malo odrijemao, u odijelu, pa je McDermott morao čekati, htio-ne htio. Ni on nije mogao ubiti usnulog čovjeka. McDermott me pratio u stopu cijelo poslijepodne, prilijepio se za mene, jer je bio uvjeren da ću pobjeći i odati ga. Nosio je sa sobom pušku i stalno je po njoj čeprkao. Bila je to stara dvocijevka, sačmarica s kojom je gospodin Kinnear odlazio u lov na patke, ali nije bila nabijena sačmom. Rekao je da su u njoj dva olovna metka - jednoga je našao, a drugoga napravio od komada olova, i da je barut za pušku dobio od svojega prijatelja iz susjedstva, Johna Harveyja, premda mu je Hannah Upton, ta gruba kučka - žena koja je živjela s Harveyjem - rekla da ga ne da. No, on ga je ipak uzeo, a ona nek’ se nosi k vragu. Tada je već bio vrlo uzbuđen i uzrujan, a i razmetljiv i ponosan na svoju smionost. Dosta je psovao, ali ja nisam prigovarala, jer sam ga se bojala.

- Bilo je otprilike sedam sati kad je gospodin Kinnear sišao, i popio čaj, i bio vrlo uznemiren zbog Nancy. Sad ću to učiniti, rekao je McDermott, moraš otići k njemu i reći mu da dođe u kuhinju, tako da ga mogu ubiti na kamenom podu. Ali, rekla sam da neću.

- Rekao je da će to tada učiniti sam. Namamit će ga, reći mu da nešto nije u redu s novim sedlom, da je cijelo sedlo izrezuckano.

- Nisam htjela imati nikakva posla s tim. Odnijela sam poslužavnik s posuđem u stražnju kuhinju, onu u kojoj je gorio štednjak, jer sam htjela ondje oprati posuđe, i dok sam spuštala poslužavnik, čula sam pucanj.

- Otrčala sam u prednju kuhinju i ugledala gospodina Kinneara kako leži mrtav na podu, a McDermott je stajao nad njim. Puška je bila na podu. Pokušala sam istrčati van, a on je zaurlao i opsovao i rekao da moram otvoriti podna vrata u predvorju. Rekla sam: neću, a on je rekao: moraš. Stoga sam učinila što mi je rekao, i McDermott je bacio tijelo niza stube.

- Bila sam tako uplašena da sam istrčala kroz prednja vrata na travnjak, pa otrčala mimo pumpe do stražnje kuhinje, a tada je McDermott izišao iz prednje kuhinje s puškom i pucao u mene, a ja sam se onesvijestila i pala. I to je sve čega se mogu sjetiti, gospodine, sve do mnogo kasnije navečer.

- Jamie Walsh je kao svjedok izjavio da je došao u dvorište otprilike u osam sati, i to je zacijelo bilo odmah nakon što si se onesvijestila. Izjavio je da je McDermott još držao pušku u ruci i tvrdio da je pucao u ptice.

- Znam to, gospodine.

- Rekao je da si stajala pokraj pumpe. Izjavio je kako si mu rekla da se gospodin Kinnear još nije vratio, i da je Nancy otišla prijeko k Wrightovima.

- Ne mogu to objasniti, gospodine.

- Rekao je da si izgledala dobro i da si bila raspoložena. Rekao je da si bila bolje odjevena negoli obično i da si nosila bijele čarape. Natuknuo je da su Nancyne.

- Bila sam ondje u sudnici, gospodine. Čula sam ga kako to govori, iako su čarape bile moje. No, tada je već posve zaboravio negdašnju ljubav prema meni i samo mi je htio nauditi i odvesti me po mogućnosti na vješala. Ali, ne mogu ništa reći o onome što drugi kažu.

Snuždila se, pa Simon osjeća sućut prema njoj, želju da je zagrli, umiri, pogladi je po kosi.

- Pa, Grace - kaže on žustro - vidim da si umorna. Nastavit ćemo sutra tvoju priču.

- Dobro, gospodine. Nadam se da ću imati snage.

- Prije ili poslije doprijet ćemo do srži svega ovoga.

Nadam se, gospodine - kaže ona bezvoljno. - Odahnula bih kad bih konačno doznala cijelu istinu.

37.

Lišće na drveću već poprima kolovoski izgled - besjajno je, prašno i mlohavo - premda još nije kolovoz. Simon se polako vraća, iscrpljen od poslijepodnevne jare. Nosi srebrni svijećnjak; nije ga se sjetio upotrijebiti. Pritišće mu ruku; zapravo, osjeća neobičnu napetost u objema rukama, kao da je svom snagom vukao debeli konopac. Što je očekivao? Sjećanje koje nedostaje, naravno; tih nekoliko odsutnih sati. No nije ga dobio.

Sjeća se jedne davne večeri dok je još bio student na Harvardu. Otišao je na izlet u New York s ocem koji je tada još bio bogat; otišli su na operu. Bila je to Bellinijeva *Mjesečarka:* jednostavnu i čednu seosku djevojku Aminu nalaze usnulu u grofovoj spavaonici u koju je nesvjesno ušla; njezin je zaručnik i seljani osuđuju kao kurvu usprkos grofovim prosvjedima koji se temelje na njegovim jačim znanstvenim spoznajama; no, kad Aminu vide kako u snu prelazi preko opasnoga mosta, koji se iza nje ruši u zahuktalu bujicu, njezina je nevinost potvrđena izvan svake sumnje i ona se ponovno budi, a njezina se sreća vraća.

Parabola duše, kako je tako sentenciozno naglasio njegov profesor latinskog, jer je *Amina* grubi anagram za *anima.* Ali zašto je, pitao je Simon sama sebe, duša prikazana kao nesvjesna? I, što je još zanimljivije: dok je Amina spavala, tko je hodao? U tom se pitanju sada kriju za njega mnogo neposrednije implikacije.

Je li Grace bila nesvjesna u onim trenutcima o kojima govori, ili je bila posve budna kako je svjedočio Jamie Walsh? Koliko od te njezine priče smije povjerovati? Treba li joj povjerovati sa zrnom soli, ili pak sa dva ili tri? Je li posrijedi stvarna amnezija mjesečarskog tipa ili je on žrtva lukave prijevare? Mora se čuvati apsolutnog vjerovanja, upozorava sam sebe: zašto bi se od nje morala očekivati samo čista, cijela i neokaljana istina? Svatko bi na njezinu mjestu birao i preuređivao kako bi ostavio pozitivan dojam. Njoj u prilog ide činjenica što se velik dio onoga što mu je rekla slaže s njezinim tiskanim priznanjem; no, je li to doista njoj u prilog? Možda se predobro slaže. Pita se nije li ona proučila isti tekst kojim se koristi i on kako bi ga bolje uvjerila.

Poteškoća je u tome što on želi biti uvjeren. On želi da ona bude Amina. On želi

oslobođenje za nju.

Mora biti oprezan, kaže sam sebi. Mora se povući. Objektivno gledajući, između njih se odvija nadmetanje volja, unatoč njezinoj očitoj tjeskobi zbog ubojstava i njezina površinskog pokoravanja. Nije odbila razgovor - daleko od toga. Rekla mu je mnogo toga; ali, rekla mu je samo što mu je htjela reći. On želi da mu ona kaže ono što ona odbija reći ili možda ono što ona i ne želi znati. Svijest o krivnji, ili pak o nevinosti: i jedno i drugo može se sakriti. No on će to još izvući iz nje. Uspio ju je zakvačiti udicom, ali hoće li je moći izvući? Gore, iz ponora, na svjetlo. Iz tih beskrajnih dubina zaborava.

Pita se zašto razmišlja tako drastično. Želi joj dobro, kaže sam sebi. On razmišlja o tome kao o spasu, doista.

Ali, misli li tako i ona? Ako nešto krije, možda će htjeti ostati u vodi, u tami, u svojemu elementu. Možda se boji da inače neće moći disati.

Simon opominje sam sebe da prekine te krajnosti i dramatičnost.

Lako je moguće da je Grace doista amnestična. Ili jednostavno tvrdoglava. Ili jednostavno kriva. Naravno, mogla bi biti luda s iznenađujuće zastranjenom vjerodostojnošću iskusnih manijaka. Neka njezina sjećanja, osobito ona na dan ubojstava, mogla bi ukazivati na vjerski fanatizam. Međutim, ta ista sjećanja mogla bi se lako protumačiti kao naivno praznovjerje i strahovi priproste duše. On želi znati, ovako ili onako, a ona mu baš to uskraćuje. Možda su pogrešne njegove metode. Bilo kako bilo, njegova metoda sugestije nije dala rezultata: povrće se pokazalo očajnim neuspjehom. Možda je previše oklijevao, bio previše susretljiv; možda bi trebalo nešto drastičnije. Možda bi trebao potaknuti Jeromea DuPonta da obavi svoj neurohipnotički eksperiment, pobrinuti se da i on bude nazočan, da čak bira pitanja. Ne vjeruje u tu metodu. Ipak, moglo bi se pojaviti nešto novo; moglo bi se otkriti nešto što još nije uspio sam otkriti. Barem bi se isplatilo pokušati.

Stiže do kuće i pipajući po džepu traži ključ, ali Dora mu otvara vrata. Promatra je s gađenjem: ženi koja toliko nalikuje na svinju i koja se po ovakvu vremenu tako grozno znoji ne bi smjeli dopustiti da se pojavljuje na javnim mjestima. Ona vrijeđa svoj spol. On je sam pridonio njezinu povratku na posao u ovu kuću - praktički ju je podmitio - ali to ne znači da mu se sviđa više negoli prije. Ni on njoj, sudeći po otrovnom pogledu malih crvenih očiju koji mu dobacuje.

- Ona vas hoće vidjeti - kaže Dora i pokazuje glavom prema stražnjem dijelu

kuće. Ponaša se demokratski kao i uvijek.

Gospođa Humphrey energično se opirala Dorinu povratku i jedva podnosi njezinu prisutnost u istoj prostoriji, i to nije čudno. Međutim, Simon je istaknuo da ne može raditi u prljavštini i neredu i da netko mora obavljati kućne poslove, a kako trenutno nema nikoga drugog, morat će se zadovoljiti Dorom. Sve dotle dok Dora bude plaćena, rekao je, bit će poslušna, premda bi bilo previše očekivati od nje uljudnost, i sve se to pokazalo točnim.

- Gdje je ona? - kaže Simon. Nije smio reći *ona;* zvuči previše prisno. Bilo bi bolje da je rekao *gospođa Humphrey.*

- Valjda leži na sofi - kaže Dora prezirno. - Kao i uvijek.

No, kad je Simon ušao u salon - soba oskudijeva pokućstvom, pa se doima sablasno, premda se nekoliko prvobitnih komada na tajnovit način ponovno pojavilo - gospođa Humphrey stajala je uz kamin, s jednom rukom ležerno položenom na bijeli okvir kamina. Rukom u kojoj drži čipkasti rupčić. On osjeća miris ljubica.

- Doktore Jordan - kaže ona i prekida pozu - možda biste rado večerali sa mnom, u znak male naknade za sve što ste za mene učinili. Ne bih htjela ispasti nezahvalna. Dora je pripremila malo hladne kokoši. - Izgovara brižljivo svaku riječ kao da je to govor što ga je naučila napamet.

Simon odbija što uljudnije može. Najljepše joj zahvaljuje, ali večeras je zauzet. To je na granici istine: napola je prihvatio poziv gospođice Lydije da se pridruži skupini mladih ljudi na veslačkoj zabavi u luci.

Gospođa Humphrey prihvaća njegovo odbijanje s dražesnim smiješkom i kaže da će to odgoditi za drugi put. Nešto u njezinu držanju - to, i polagani, promišljeni govor - upada mu o oči. Je li žena pila? Pogled joj je nepomičan, a ruke lagano drhte.

Ušao je u svoju sobu i otvorio kožnatu torbu. Čini se da je sve u redu. Njegove tri boce laudanuma još su tu: ni jedna nije praznija. Odčepljuje ih, kuša sadržaj: u jednoj je gotovo čista voda. Ona potkrada njegove zalihe, Bog zna kako dugo. Poslijepodnevne glavobolje poprimaju drukčije značenje. Trebao je znati: s takvim mužem morala je sebi potražiti drugi oslonac. Kad ima novca, nedvojbeno ga kupuje; ali, gotovine ima malo, a on je bio nepažljiv. Trebao je zaključavati sobu, ali sada je prekasno da to započne.

Naravno, nema načina na koji bi joj to spomenuo. Ona je profinjena žena. Optužiti je za krađu bilo bi ne samo brutalno, već i vulgarno. Ipak, nasamarila ga je.

Simon odlazi na izlet čamcem. Noć je topla i mirna, i mjesečina je. Pije malo šampanjca - malo ga i ima - i sjedi u istom čamcu s Lydijom i malodušno očijuka s njom. Ona je barem normalna i zdrava, a i zgodna. Možda bi je trebao zaprositi. Misli da bi mogla pristati. Odvesti je kući da udobrovolji majku, predati je njoj, ostaviti njih dvije da rade na njegovu boljitku.

Time bi mogao donijeti odluku o vlastitoj sudbini, ili se uništiti, ili se maknuti nevolji s puta. Ali, neće to učiniti; nije toliko lijen, a ni umoran; još nije.

X.

GOSPA OD JEZERA

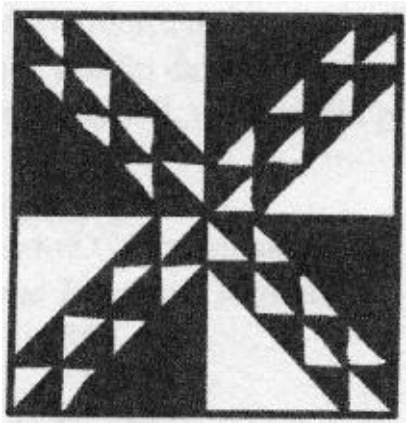

Zatim smo počeli pakirati sve vrijedne stvari koje smo mogli pronaći; oboje smo sišli u podrum; gospodin Kinnear ležao je na leđima u vinskom podrumu; držala sam svijeću; McDermott je uzeo ključeve i nešto novca iz njegovog džepa; Nancy se nije spominjala; nisam je vidjela, ali sam znala da je u podrumu, a otprilike 11 sati McDermott je upregnuo konja; stavili smo sanduke u kola i krenuli za Toronto; rekao je da će otići u Sjedinjene Države i oženiti se mnome. Pristala sam da odem s njim; stigli smo u Toronto, u »City Hotel«, otprilike u pet sati; probudili ljude; ondje smo doručkovali; otključala sam Nancyn sanduk i obukla neke njezine stvari, pa smo otišli brodom u osam i stigli u Lewiston oko tri; otišli smo u svratište; navečer smo večerali za zajedničkim stolom, pa otišli spavati, ja u jednu sobu, McDermott u drugu; prije odlaska na spavanje rekla sam McDermottu da ću ostati u Lewistonu i da neću ići dalje; rekao je da će me prisiliti da pođem s njim, a otprilike u pet ujutro došao je gospodin Kingsmill, viši kraljičin predstavnik, i uhitio nas i vratio u Toronto.

Priznanje Grace Marks,

Star and Transcript, Toronto,

studeni 1843.

Providnost mu dade da je sretne

Suđenu mu djevu; a ruke mu strane

Otkriše smjesta sve draži sjetne

Što drugima nikad ne bi znane.

Vrline mu uz nju uznosite

Obećanja u oku joj čita,

A uz korake vedre, rastresite,
Vjetar li rajski hita, hita.

COVENTRY PATMORE,
Anđeo u kući, 1854.

38.

Pošto je pucao u mene, ispričao mi je poslije McDermott, onesvijestila sam se, a on je ulio na pumpi u vjedro hladnu vodu i polio me, a zatim mi je dao da popijem malo vode s metvicom, pa sam odmah došla k sebi i bila kao nova i posve vedra, a zatim sam podjarila vatru i pripremila mu večeru, šunku s jajima, poslije toga čaj, te gutljaj viskija da se smirimo; i jeli smo dobro raspoloženi i kucnuli se, pa nazdravili uspjehu našeg pothvata. Ali, ja se ne mogu sjetiti ničega od svega toga. Ne bih se bila mogla ponašati tako okrutno s obzirom na gospodina Kinneara koji je ležao mrtav u podrumu, da ne spominjem Nancy, koja je također zacijelo bila mrtva, premda nisam točno znala što se dogodilo s njom. No McDermott je bio veliki lažac.

Vjerojatno sam dugo ležala u nesvijesti, jer kad sam došla k sebi, već se počelo smračivati. Ležala sam na leđima, na krevetu u svojoj sobi; nisam imala kapu na glavi, i kosa mi je bila sva neuredna i rasula se po ramenima, a bila je i vlažna, kao i gornji dio haljine, sigurno od vode kojom me je James polio; prema tome, barem je taj dio njegove priče istinit. Ležala sam ondje na krevetu i nastojala se sjetiti što se dogodilo, jer se nisam mogla sjetiti kako sam dospjela u sobu. Vjerojatno me je James donio, jer su vrata bila otvorena, a da sam ušla, bila bih ih zaključala.

Htjela sam ustati i navući zasun, ali me boljela glava, a u sobi je bilo vrlo vruće i zagušljivo; i ponovno sam zaspala i sigurno sam se bacala, jer mi je odjeća, kad sam se probudila, bila zgužvana, a prekrivač je pao na pod. Taj put probudila sam se iznenada i sjela, i usprkos vrućini oblio me hladan znoj, jer je u sobi stajao muškarac i gledao me. Bio je to James McDermott, pa sam pomislila da me je došao zadaviti u snu, pošto je poubijao ostale. Glas mi je od užasa usahnuo u grlu, pa nisam mogla prozboriti ni riječi.

Ali on me upitao, posve ljubazno, osjećam li se bolje pošto sam se odmorila, a ja sam ponovno smogla glasa i rekla da mi je bolje. Znala sam da bi bilo pogrešno pokazati previše straha i izgubiti vlast nad sobom, jer bi on tada mislio da mi ne može vjerovati niti se pouzdati u to da ću izdržati i bojao bi se da ću doživjeti slom živaca i rasplakati se ili vrištati pred drugima i sve ispričati; zato je i pucao u mene; a kad bi to pomislio, smaknuo bi me u tren oka da se riješi svjedoka.

Zatim je sjeo na rub kreveta i rekao kako sada ja moram održati svoje obećanje; a ja sam rekla: kakvo obećanje, a on je rekao da vrlo dobro znam, jer sam mu obećala sebe u zamjenu za ubojstvo Nancy.

Nisam se mogla sjetiti da sam ikada rekla takvo što, ali kako sam sada bila uvjerena da je lud, pomislila sam da je iskrenuo neke riječi koje sam uistinu rekla, nešto bezazleno što bi svatko mogao reći; na primjer, kako želim da je mrtva i da bih sve dala za to. A Nancy je povremeno i bila vrlo gruba prema meni. Ali, sluge to uvijek govore kad ih gospodar ne čuje, jer kad im ne možeš skresati u brk, moraš sebi dati oduška na drugi način.

Ali, McDermott je to preokrenuo u značenje koje mi nikada nije bilo na umu, a sada me htio držati za riječ koju mu nisam dala. I nije se šalio, jer mi je stavio ruku na rame i gurao me na krevet. A drugom mi je rukom dizao suknju, i po zadahu sam mogla zaključiti da je dobrano potegnuo viski gospodina Kinneara.

Znala sam da ću se izvući samo ako mu popustim. Oh, ne, rekla sam, smijući se, ne u ovom krevetu, preuzak je i nimalo udoban za dvoje. Hajdemo u neki drugi krevet.

Na moje iznenađenje, njemu se ta ideja svidjela, pa je rekao da će doista uživati u krevetu gospodina Kinneara u kojemu se Nancy tako često igrala kurve; a ja sam razmišljala da će i mene, ako mu popustim, smatrati kurvom i moj život neće mnogo vrijediti u njegovim očima, pa će me najvjerojatnije ubiti sjekirom i baciti u podrum, jer je često govorio kako je kurva dobra samo zato da njome obrišeš blato s čizama kad je nogama svu izudaraš po prljavom tijelu. Zato sam odlučila odugovlačiti i odupirati mu se što dulje mogu.

Povukao me na noge, pa smo upalili svijeću iz kuhinje i popeli se stubama; a tada smo ušli u sobu gospodina Kinneara koja je bila uredna, a krevet namješten, jer sam ga ja sama namjestila toga jutra; i on je zbacio pokrivače i povukao me na krevet do sebe. I rekao je: nema slame za gospodu, za njih je samo guščje perje, nije čudo da je Nancy voljela provoditi toliko vremena u ovom krevetu; i na trenutak ga je to ispunilo strahopoštovanjem, ne zbog onoga što je učinio nego zbog raskoši kreveta u kojemu se našao. No tada me je stao ljubiti i rekao: a sada, djevojko moja, kucnuo je čas, pa mi je počeo otkapčati haljinu, a ja sam se sjetila da se grijeh plaća smrću i osjetila sam slabost. No znala sam da sam gotova ako se onesvijestim s obzirom na njegovo stanje.

Briznula sam u plač i rekla: ne, ne mogu, ne ovdje, u krevetu mrtvog čovjeka, to nije u redu, dok on leži ukočen u podrumu, pa sam zajecala i zaplakala.

Jako se razljutio i rekao je da moram odmah prestati jer će me inače pljusnuti; ali nije. Od mojih mu je riječi splasnuo žar; kako kažu u knjigama; ili je, kako bi rekla Mary Whitney, zametnuo žarač. Jer u tom je trenutku gospodin Kinnear, mrtav kakav je bio, bio ukrućeniji od McDermotta.

Povukao me s kreveta i stao vući za ruku hodnikom, a ja sam još cvilila i tulila što sam jače mogla. Ako ti se ne sviđa taj krevet, rekao je, obavit ću to u Nancynu krevetu, jer si drolja kao i ona. A ja sam shvatila odakle puše vjetar i pomislila da mi je došao kraj i da će me svakoga trenutka baciti na zemlju i početi vući za kosu.

Naglo je otvorio vrata i povukao me u sobu koja je bila u neredu, kako ju je Nancy ostavila, jer je nije trebalo spremati, a zapravo nije bilo ni vremena za to. No kad je skinuo prekrivač, plahta je bila sva poprskana tamnom krvlju, a na krevetu je ležao i časopis, također okrvavljen. Vidjevši to, vrisnula sam od užasa; ali McDermott je zastao, pogledao krevet i rekao: to sam zaboravio.

Upitala sam ga: što je to, zaboga, i što ovdje radi. Rekao mi je da je to časopis koji je gospodin Kinnear čitao i ponio u kuhinju gdje je ustrijeljen, i pri padu je prinio ruke prsima, još ga držeći, pa je krv najprije njega poštrcala. A McDermott ga je bacio na Nancyn krevet da ga ne gleda, a i zato što je ondje pripadao, jer ga je donio iz grada za nju, a i zato što je Kinnearova krv išla na Nancynu dušu, jer da nije bila takva prokleta kurvetina i rospija, sve bi bilo drukčije i gospodin Kinnear ne bi morao umrijeti. Prema tome, to je bio znak. I nato se prekrižio, i tada sam ga jedini put vidjela da se ponaša tako papistički.

Pomislila sam da je poludio kao los kad se tjera, kako je znala reći Mary Whitney; ali pogled na časopis otrijeznio je i njega, i sve što je bio nakanio učiniti isparilo mu je iz glave. Primaknula sam svijeću i preokrenula časopis palcem i kažiprstom; bio je to doista *Godey's Ladies' Book,* koji je gospodin Kinnear čitao s takvim užitkom ranije toga dana. Kad sam se toga sjetila, došlo mi je da se najozbiljnije rasplačem.

Ali, nisam mogla znati koliko će McDermottovo novo raspoloženje potrajati. Zato sam rekla: ovo će ih zbuniti; kad pronađu časopis, neće moći uopće pogoditi kako je ovamo dospio. A on je rekao: da, imat će s čime razbijati glavu, pa se muklo nasmijao.

Zatim sam rekla: požurimo da netko ne naiđe dok smo ovdje, moramo se požuriti i spakirati stvari. Morat ćemo putovati po noći, rekla sam, jer će nas inače netko vidjeti na cesti u kolima gospodina Kinneara i znat će da nešto nije u redu. Trebat će nam dosta vremena da stignemo do Toronta po mraku, rekla sam, a i

Charley će biti umoran, jer je danas već jednom prevalio taj put.

I McDermott se složio, kao u polusnu; i počeli smo pretraživati po kući i pakirati se. Nisam htjela da previše uzmemo, samo najlakše i najvrjednije predmete, na primjer zlatnu burmuticu gospodina Kinneara, pa njegov teleskop i džepni kompas, pa njegov zlatni džepni nožić, pa i novac koji nađemo; ali, McDermott je rekao: što počneš, to i dovrši, i ako me već čekaju vješala, barem ću ih zaslužiti, pa smo naposljetku prekopali kuću, uzeli srebrno posuđe i svijećnjake, žlice i vilice i ostalo, pa i one s obiteljskim grbom, jer je McDermott rekao da se uvijek mogu rastaliti.

Pogledala sam u Nancyn sanduk i pregledala haljine, pa pomislila nema smisla da ovdje propadaju, jadnoj Nancy više ne koriste. Stoga sam uzela sanduk i sve u njemu, a i njezine zimske stvari, ali sam ostavila haljinu koju je šivala, jer mi se činilo da je previše povezana s njom zato što nije bila gotova, a čula sam da se mrtvaci vraćaju da dovrše što nisu dovršili, pa nisam htjela da je traži i progoni me zbog toga. Naime, tada sam već bila gotovo sigurna da je mrtva.

Prije odlaska pospremila sam kuću i oprala suđe, tanjure od večere i ostalo; namjestila sam krevet gospodina Kinneara i navukla prekrivač preko Nancyna kreveta, premda sam ostavila časopis u krevetu jer nisam htjela krv gospodina Kinneara na svojim rukama, a zatim sam ispraznila njezinu noćnu posudu jer sam smatrala da ne bi bilo lijepo ostaviti je, da bi to nekako bio znak nepoštovanja. A u međuvremenu je McDermott upregnuo Charleyja i utovario sanduke i suknenu putnu torbu u kola: doduše, jedanput sam ga zatekla kako sjedi vani na stubi i zuri pred sebe. Zato sam mu rekla da se pribere i ponaša kao muško, jer nisam nipošto htjela da zapnem u toj kući s njim, pogotovo ako je skrenuo s uma. No djelovalo je kad sam mu rekla da se ponaša kao muško, jer se stresao, ustao i rekao da imam pravo.

Naposljetku sam skinula odjeću koju sam nosila toga dana i obukla jednu od Nancynih haljina, onu bijelu s cvjetićima, onu istu koju je imala na sebi onoga dana kada sam došla u kuću gospodina Kinneara. Stavila sam i njezinu podsuknju s čipkastim obrubom i svoju rezervnu čistu podsuknju . Nancyne ljetne cipele od svijetle kože kojima sam se tako često divila, premda mi nisu baš dobro pristajale. Pa i njezin lijepi slamnati šeširić, a uzela sam i lagani kašmirski šal, premda mi se činilo da ga ne trebam jer je večer bila topla. I stavila sam malo ružine vodice oko ušiju i na zapešća, iz boce na njezinoj komodi, i taj me miris donekle smirio.

Zatim sam stavila čistu pregaču pa podjarila vatru u štednjaku ljetne kuhinje, u kojem je bilo još žeravice, i spalila svoju odjeću; nije mi se sviđala pomisao da je ikada ponovno stavim na sebe, jer bi me podsjećala na stvari koje sam htjela

zaboraviti. Možda mi se to činilo, ali iz nje je izbijao zadah nalik na spaljeno meso, pa mi se činilo da spaljujem svoju zaprljanu i odbačenu kožu.

Dok sam to radila, ušao je McDermott i rekao da je gotov i pitao zašto gubim vrijeme. Rekla sam mu da ne mogu naći svoj veliki bijeli rubac, onaj s plavim cvjetovima, i da mi je potreban kako bih zaštitila vrat od sunca kad sutradan budemo prelazili jezero na trajektu. Na to se zapanjeno nasmijao i rekao da je rubac dolje u podrumu i da štiti Nancyn vrat od sunca, čega bih se trebala sjetiti jer sam ga ja stegnula i vezala čvor. Zaprepastila sam se, ali nisam mu htjela protusloviti, jer je opasno protusloviti luđacima. Zato sam rekla da sam zaboravila.

Bilo je otprilike jedanaest navečer kad smo krenuli; noć je bila prekrasna, povjetarac je rashladio zrak, i nije bilo previše komaraca. Na nebu je sjao polumjesec, ali se nisam mogla sjetiti da li raste ili se smanjuje; a kad smo krenuli kolnim prilazom između redova javora i uz voćnjak, ogledala sam se i vidjela kuću, stajala je ondje mirna i obasjana mjesečinom, kao da tiho izgara. Tko bi naslutio, gledajući je, što se unutra krije, pomislila sam. Zatim sam uzdahnula i pripremila se za dugi put.

Išli smo vrlo polako, premda je Charley poznavao put, ali je također znao da to nije njegov pravi kočijaš, jer je nekoliko puta stao, pa ga je trebalo potaknuti bičem da krene dalje. No, kad smo odmaknuli nekoliko milja cestom i prošli pokraj mjesta koja je najbolje poznavao, mirno je kaskao dalje; tako smo nastavili put prolazeći uz šutljiva i srebrna polja i križne ograde nalik na tamne pletenice, dok su iznad nas lepršali šišmiši, te mimo tamnijih, šumovitih poteza; a jedanput nam je sova presjekla put, blijeda i meka kao noćni leptir.

Isprva sam se bojala da ćemo susresti nekog poznatog i da će nas pitati kamo tako potajice putujemo; no nije bilo ni žive duše. A James je bivao sve hrabriji i veseliji, pa je počeo govoriti o tome što ćemo učiniti kada dođemo u Sjedinjene Države i kako će prodati stvari i kupiti malu farmu pa ćemo tada biti neovisni; a ako u početku ne budemo imali dovoljno novca, zaposlit ćemo se kao sluge i štedjeti plaću. A ja nisam rekla ni da ni ne, jer nisam namjeravala ostati s njim ni trenutka čim živi i zdravi prijeđemo jezero i nađemo se među ljudima.

No poslije je ušutio, pa se čuo samo topot Charleyjevih kopita i šuštanje povjetarca. Pomislila sam da bih mogla skočiti s kola i pobjeći u šumu, ali sam znala da ne bih daleko došla, a kad i bih, pojeli bi me medvjedi i vukovi. I pomislila sam, prolazim dolinom smrti, kako kažu u psalmu, i trudim se da se ne bojim nikakvog

zla, ali to je vrlo teško, jer zlo je u kolima sa mnom, kao nekakva maglica. A tada sam se zagledala u nebo na kojemu nije bilo ni oblačka i bilo je zvjezdano, i činilo se tako blizu da bih ga mogla dohvatiti, i tako nježno da bih kroz njega mogla provući ruku kao kroz paučinu urešenu blistavim kapljicama rose.

A tada, dok sam gledala, dio se neba smežurao, poput skorupa na vrelom mlijeku, ali kraće i hrapavije, kao da je posuto šljunkom, poput tamne obale ili crnog svilenog krepa, a zatim je nebo postalo samo tanka površina poput osmuđena papira. A iza njega samo hladna tama, i ono što sam gledala nije bio ni Raj ni Pakao, nego samo praznina. Toga sam se uplašila više nego ičega drugog, pa sam se šutke stala moliti Bogu da mi oprosti grijehe; ali što ako nema Boga da mi oprosti? A tada sam pomislila da možda Boga nema u onoj vanjskoj tami, odakle se čulo zavijanje i škrgutanje zubi. I čim mi je pala na um ta pomisao, nebo se ponovno zatvorilo, poput vode kad u nju prestaneš bacati kamenje; i bilo je ponovno glatko i neprekinuto i puno zvijezda.

A Mjesec je cijelo vrijeme zalazio, i kola su odmicala. Postupno me je obuzela pospanost, a noćni je zrak bio svjež, pa sam se ogrnula kašmirskim šalom; zacijelo sam zaspala i glava mi je pala na McDermotta, jer posljednje čega se sjećam bio je njegov dodir dok mi je nježno popravljao šal na ramenima.

A tada sam se prenula i ustanovila da ležim na leđima na zemlji, na travi uz cestu, a teški teret nije mi dao da se dignem i nečija me ruka pipala pod podsuknjama, pa sam se počela otimati i vrištati. Zatim mi je ta ruka pokrila usta i čuo se Jamesov ljutiti glas: što kaniš, zašto dižeš takvu buku, hoćeš da nas otkriju? Ušutjela sam, i on je maknuo ruku, i rekla sam mu da se odmah skine s mene i pusti me da ustanem.

Zatim se dobrano razljutio, jer je tvrdio kako sam ga ja molila da zaustavi kola jer moram sići i obaviti nuždu uz cestu, a pošto sam je obavila, rasprostrla sam svoj šal, ni dvije minute prije, i pozvala ga da mi se pridruži na njemu, baš kao kuja koja se tjera, drugo i nisam bila, govoreći mu da ću sada ispuniti obećanje.

Znala sam da to nisam učinila jer sam čvrsto spavala, pa sam mu to i rekla. A on je rekao da neće da iz njega pravim budalu, da sam prokleta drolja i vještica, da je pakao predobar za mene, jer sam ga vukla za nos i zavodila, pa je uz mene i svoju dušu prepustio prokletstvu; zaplakala sam, ja sam smatrala da nisam zaslužila takve teške riječi. A on je rekao da mi krokodilske suze neće ovaj put koristiti, jer mu je njih dosta, pa mi je opet počeo vući suknje, držeći me za kosu tako da nisam mogla

dignuti glavu. Nato sam ga snažno ugrizla za uho.

Zaurlao je, i pomislila sam da će me smjesta ubiti. No umjesto toga pustio me je, pa mi i pomogao da ustanem, i rekao da sam ipak dobra djevojka i kako će pričekati da se vjenčamo, jer je tako bolje i ispravnije te da me je samo iskušavao. Zatim je rekao da doista imam dobre, jake zube, jer sam ga ugrizla do krvi, što mu je izgleda godilo.

Iznenadila sam se, ali nisam ništa rekla, jer sam još bila sama s njim na praznoj cesti, a pred nama je još bio dug put.

39.

I tako smo nastavili put kroz noć, i nebo se konačno stalo rasvjetljavati.

Stigli smo u Toronto poslije pet ujutro, i McDermott je rekao da ćemo otići u »City Hotel«, i probuditi ih, i reći da nam pripreme doručak, jer skapava od gladi. Rekla sam da to nije dobra zamisao i da bismo trebali pričekati da se skupi mnogo ljudi, jer ako učinimo kako je on rekao, bit ćemo upadljivi i zapamtit će nas. A on je rekao zašto se stalno svađam s njim, da čovjek poludi, i da novac u njegovu džepu vrijedi kao i svačiji drugi, i ako hoće doručak i može ga platiti, onda će ga i dobiti.

Doista je neobično, razmišljala sam poslije, kako muškarac, kad ima malo novca, kako god došao do njega, odmah misli da ima pravo na njega i na ono što njime može kupiti, pa se šepiri kao pijetao na dvorištu.

Učinili smo kako je rekao; ne toliko zbog doručka, danas sam u to uvjerena, koliko zbog toga što mi je htio pokazati tko je gazda. Jeli smo slaninu s jajima; kako li se samo šepirio i razmetao, i naređivao poslužitelju, i govorio kako mu jaje nije dovoljno prženo. No ja sam jedva progutala dva zalogaja; drhtala sam od straha, zbog sve te pažnje koju je privlačio na sebe.

Zatim smo ustanovili da sljedeći trajekt za Sjedinjene Države polazi tek u osam, pa smo morali čekati u Torontu još otprilike dva sata. Smatrala sam da je to vrlo opasno, jer su neki u gradu sigurno mogli prepoznati konja i kola gospodina Kinneara, jer je često dolazio u grad. Stoga sam nagovorila McDermotta da skloni kola na najzabitnije mjesto što sam ga mogla pronaći, u jednu postranu uličicu, premda bi se on najradije vozio okolo i pravio se važan; no, kasnije sam doznala da su kola zamijetili usprkos mojim mjerama opreza.

Tek kad je Sunce izišlo, dobro sam pogledala McDermotta na jarkom svjetlu i shvatila da na sebi ima čizme gospodina Kinneara. I upitala sam ga je li ih skinuo s tijela u podrumu, a on je rekao da jest, a i košulja je bila Kinnearova, s police u njegovoj garderobi, jer je bila lijepa i bolja od svake košulje koju je ikada imao. Htio je skinuti i košulju s tijela, ali je bila sva krvava, pa ju je bacio iza vrata. Zgrozila sam se i pitala ga kako je mogao napraviti takvo nešto, a on me pitao što time hoću

reći, jer i sama nosim Nancynu haljinu i šeširić. Rekla sam da to nije isto, a on je rekao da jest, na što sam ja rekla da barem nisam skinula čizme s leša. A on je rekao da to nije znao i da ionako nije htio ostaviti goli leš, pa mu je navukao svoju košulju.

Upitala sam ga koju je košulju stavio gospodinu Kinnearu, a on je rekao da je stavio jednu od onih koje je kupio od pokućara. Uznemirila sam se i rekla: sad će okriviti Jeremiaha, jer će košulji ući u trag, i da će mi biti žao zbog toga, jer mi je prijatelj.

Preblizak za moj ukus, rekao je, a ja sam ga upitala što time hoće reći. Rekao mi je da mu se nije sviđalo kako me Jeremiah gleda i da se njegova žena neće smjeti družiti s nikakvim židovskim pokućarima niti tračati s njima i očijukati na stražnjim vratima; a ako ga ne posluša, dobit će modricu pod okom i dobro će je išćuškati.

Obuzela me ljutina, i već sam mu gotovo rekla da Jeremiah nije Židov, a i da jest, da bih se uvijek radije udala za židovskog pokućara negoli za njega, ali sam znala da svađa ne bi koristila ni meni ni njemu, osobito kada bi došlo do ćušaka i vrištanja. Zato sam pregrizla jezik, jer sam namjeravala sigurno i bez nezgoda dospjeti u Sjedinjene Države, a zatim pobjeći od McDermotta i osloboditi ga se.

Rekla sam mu da se presvuče i da ću i ja to učiniti; naime, ako nas budu tražili, možda ćemo time zamesti trag. Mislili smo da se to neće dogoditi barem do ponedjeljka, jer nismo znali da je gospodin Kinnear pozvao prijatelje na nedjeljni ručak. I tako sam se presvukla u »City Hotelu«, a James je odjenuo laganu ljetnu jaknu gospodina Kinneara. I rekao mi je, pomalo podrugljivo, da izgledam vrlo elegantno i kao prava dama. s ružičastim suncobranom i ostalim.

Zatim se otišao obrijati, i u tom trenutku mogla sam pobjeći i pozvati pomoć. No on mi je nekoliko puta rekao kako je bolje da visimo jedno na drugom, jer ćemo inače visjeti svatko za sebe; i premda sam se osjećala nevinom, znala sam da su vanjske okolnosti protiv mene. Kad bi njega i objesili, a mene ne bi, i premda mi više nije bilo do njegovog društva i premda sam ga se bojala, ipak ga nisam htjela izdati. Ima nečega odvratnog u izdaji, i osjetila sam kako njegovo srce kuca uz moje i, koliko god nepoželjno, bilo je to ipak ljudsko srce, i nisam htjela sudjelovati ni u čemu što bi to srce zauvijek zaustavilo, osim ako me ne prisile. A razmišljala sam i o tome kako u Bibliji piše: *Osveta je moja, reče Gospodin.* Smatrala sam kako nije na meni da nešto ozbiljno kao što je osveta uzmem u svoje ruke, pa sam ostala gdje sam bila sve dok se nije vratio.

U osam sati bili smo već na trajektu, na parobrodu *Transit,* s kolima i Charleyjem, te sanducima i ostalim, i otisnuli se iz luke; osjetila sam veliko

olakšanje. Dan je bio lijep, puhao je ugodan povjetarac, a sunce se ljeskalo na plavim valovima; i James je bio sav ushićen i nadasve ponosan samim sobom; a ja sam se bojala da će se, ako ga izgubim iz vida, početi hvalisati i šepiriti u novoj odjeći, i razmetati se zlatnim nakitom gospodina Kinneara; no, držao me je na oku pazeći da nekomu ne ispričam što je učinio, pa se zalijepio na mene kao pijavica. Bili smo na donjoj palubi zbog Charleyja, jer ga nisam htjela ostaviti samog; bio je nemiran pa sam pretpostavila da nije nikada prije bio na parobrodu, i zacijelo se plašio buke stroja i okretanja brodskog kotača s lopaticama.

Stoga sam ostala s njim i hranila ga krekerima, koje je volio zbog soli. Djevojka i konj uvijek će privući pažnju zadivljenih mladića koje će tobože zanimati konj, pa sam tako i ja ubrzo morala odgovarati na pitanja.

James mi je rekao da kažem kako smo brat i sestra i da smo otišli od neljubaznih rođaka s kojima smo se posvađali; stoga sam odabrala ime Mary Whitney, i rekla da je on David Whitney, i da putujemo u Rochester. Mladići nisu vidjeli razloga da mi se ne udvaraju, s obzirom na to da mi je James bio brat, pa su to i činili; a ja sam pak smatrala da moram sa smiješkom prihvatiti njihove dosjetke, premda mi je to škodilo na suđenju, a i James me je mrgodno gledao. No samo sam pokušavala odagnati sumnju, i njihovu i njegovu; a ispod te prividne vedrine bila sam vrlo potištena.

Pristali smo u Nijagari, ali ni blizu slapovima, pa ih nisam mogla vidjeti. James se iskrcao i prisilio me da pođem s njim, i pojeo je biftek. Ja nisam ništa jela ni pila, jer sam bila uznemirena cijelo vrijeme što smo ga proveli ondje. No ništa se nije dogodilo, pa smo nastavili put.

Jedan je mladić pokazao parobrod u daljini i rekao da je to *Gospa od jezera*, američki brod koji su sve do nedavno smatrali najbržim brodom na jezeru, ali je upravo izgubio na natjecanju u brzini, jer ga je za četiri i pol minute pretekao brod *Eclipse*, novi brod Kraljevske poštanske kompanije. Ja sam ga pitala nije li ga to ispunilo ponosom, a on je rekao da nije, jer se kladio i uložio dolar na *Gospu*. I svi su se prisutni nasmijali.

Zatim mi je sinulo nešto o čemu sam često razmišljala. Postoji uzorak za poplune koji se zove »Gospa od jezera«, i mislila sam da su ga tako nazvali po pjesmi, ali na uzorku nisam nikada vidjela ni gospu ni jezero. No tada sam shvatila da su brod nazvali po pjesmi, a poplun po brodu, jer je uzorak bio dječja vjetrenjača, zacijelo po uzoru na kotač broda. Pomislila sam kako sve ima svojega smisla i svoju sliku, ako samo dovoljno dugo o tome razmišljaš. Možda je tako bilo i s najnovijim događajima, koji su mi se u tom trenutku činili posve besmislenima; stoga mi je

pronalaženje razloga za uzorak popluna bila pouka, znak da ne gubim vjeru.

Zatim sam se sjetila kako sam čitala tu pjesmu s Mary Whitney i kako smo preskakale dosadna udvaranja i prelazile na uzbudljive dijelove i na sukobe; no najbolje sam se sjećala dijela o jadnici koju su oteli iz crkve na dan njezinog vjenčanja, oteli radi užitka jednoga plemića, pa je od toga poludjela i okolo lutala beručí poljsko cvijeće i pjevajući sama sebi. A ja sam pomislila da sam i ja na neki način žrtva otmice, premda ne na dan vjenčanja; i pobojala sam se da bih i ja mogla tako završiti.

U međuvremenu smo stigli u Lewiston. James je pokušavao prodati konja i kola suputnicima, premda sam se ja tome protivila, ali je tražio prenisku cijenu, što je pobudilo sumnju. A budući da ih je nudio na prodaju, carinik u Lewistonu zaračunao nam je carinu, pa ih je zadržao jer nismo imali novca da je platimo. No, iako je James bio u početku ljut, ubrzo je to otpisao kao nevažno i rekao mi da ćemo prodati neke druge stvari, pa se sutradan vratiti po kola. Ali, ja sam bila vrlo uznemirena zbog toga, jer je to značilo da ćemo morati ondje prenoćiti; osim toga, premda smo bili u Sjedinjenim Državama i trebali se osjećati sigurnima, jer smo sada bili u stranoj zemlji, to nije sprečavalo robovlasnike iz Sjedinjenih Država da prelaze na drugu stranu i hvataju odbjegle robove tvrdeći da su njihovi; sve u svemu, granica je bila preblizu da bi se čovjek osjećao sigurno.

Pokušala sam ga nagovoriti da obeća kako neće prodati Charleyja, a da s kolima radi što hoće. No on je rekao: dovraga i konj, i uvjerena sam da je bio ljubomoran na jadnog Charleyja jer mi je bio tako drag.

Krajolik u Sjedinjenim Državama bio je uglavnom isti kao onaj odakle smo došli, ali je to ipak bila druga zemlja, jer su zastave bile drukčije. Sjetila sam se što mi je Jeremiah pričao o granicama i kako ih je lako prijeći. Činilo mi se da je vrijeme kada mi je to rekao, u kuhinji kod gospodina Kinneara, vrlo daleko i kao u nekom drugom životu; no, bilo je to zapravo tek prije sedam-osam dana.

Otišli smo u najbliže svratiste; nije to bio nikakav hotel kako je stajalo u pjesmi koju su spjevali o meni i tiskali na letku, već jeftina lučka krčma.

Ondje je James ubrzo polokao previše piva i rakije; zatim smo večerali, pa je popio još više. A kad je trebalo otići spavati, htio je da odglumimo muža i ženu i

uzmemo jednu sobu, jer će nas to, rekao je, stajati upola manje. No ja sam vidjela kamo smjera i rekla da smo na brodu krenuli kao brat i sestra, pa to sada ne možemo mijenjati ako nas se sjeti netko s broda. I tako su mu dali sobu s još jednim muškarcem, a ja sam dobila zasebnu sobu.

No pokušao je upasti kod mene govoreći kako ćemo se ionako ubrzo vjenčati. A ja sam rekla da nećemo, da bih se prije udala za vraga nego za njega, a on je rekao da će me ipak prisiliti da održim obećanje. Tada sam rekla da ću vrištati i da će to u kući punoj ljudi biti drukčije od vrištanja u kući sa samo dva leša. A on je rekao neka zaboga začepim, i nazvao me droljom i kurvom; a ja sam rekla da smisli nove riječi, jer mi je tih već zbilja dosta. Otišao je sav izvan sebe od bijesa.

Odlučila sam vrlo rano ustati; obući se i potajno otići. Naime, razmišljala sam, ako me na neki način prisili da se udam za njega, bit ću gotova dok trepneš okom; ako je već sada nepovjerljiv prema meni, poslije će biti još nepovjerljiviji. A čim me dovede na nekakvu farmu u nepoznatom kraju bez igdje ikakva prijatelja u blizini, život mi neće vrijediti ni pišljiva boba, jer bi me čekao udarac po glavi i rupa u povrtnjaku šest stopa duboka, pa bih gnojila krumpir i mrkvu, mnogo prije no što bi mi to odgovaralo.

Nasreću, na vratima je bio zasun, pa sam ga povukla; tada sam se skinula, sve osim podsuknje, i uredno složila odjeću na naslon stolice, kako sam to činila u sobici kod gospođe Parkinson u kojoj sam spavala s Mary. Zatim sam ugasila svijeću i uvukla se među plahte koje su začudo bile gotovo čiste, pa sam sklopila oči.

S unutrašnje strane vjeđa vidjela sam gibanje vode, plave valove dok smo plovili preko jezera i svjetlo koje se na njima ljeskalo; samo što su ovo bili mnogo veći valovi, i tamniji, nalik na pokretne brežuljke, i bili su to valovi oceana preko kojega sam putovala prije tri godine, premda mi se činilo da je prošlo cijelo stoljeće. I pitala sam se što će biti sa mnom i tješila se mišlju da ću za sto godina biti mrtva i smirena, i u grobu; i razmišljala sam kako bi možda sve bilo lakše kad bih se ondje našla i prije.

No valovi su se i dalje gibali, i bijela se brazda broda razabirala na njima na trenutak, a tada bi je voda zagladila. Činilo mi se da se moji koraci, otkako sam došla ovamo, brišu iza mene, moji dječji koraci na obalama i puteljcima zemlje koju sam napustila, i koraci na ovoj strani oceana; svi moji tragovi, zaglađeni i izbrisani kao da ih nikada nije bilo, kao kad laštenjem uklanjaš crne mrlje sa srebra ili povučeš rukom preko suhog pijeska.

Pred sam san pomislila sam: kao da nisam nikada postojala, jer od mene nije

ostalo ni traga, nisam ostavila nikakve znakove. Stoga me ne mogu slijediti.

Gotovo kao da sam nevina.

A tada sam zaspala.

40.

Evo što sam sanjala dok sam spavala među gotovo čistim plahtama u svratištu u Lewistonu. Hodala sam dugim krivudavim kolnim prilazom prema kući gospodina Kinneara, između redova javora zasađenih s jedne i druge strane. Sve sam to vidjela prvi put, premda sam također znala da sam ondje već bila, kako to već ide u snu. I pomislila sam: pitam se tko živi u toj kući?

Znala sam da nisam sama na putu. Iza mene i lijevo hodao je gospodin Kinnear; bio je ondje kako bi se pobrinuo da mi se ne dogodi ništa ružno. A tada se na prozoru salona upalila svjetiljka, i znala sam da je Nancy unutra, da me čeka kako bi me pozdravila na povratku s puta, jer sam bila na putu, u to sam bila uvjerena, i dugo me nije bilo. Međutim, nije me čekala Nancy, nego Mary Whitney, i bila sam tako sretna znajući da ću je ponovno vidjeti, zdravu i nasmijanu kakva je bila prije.

I vidjela sam kako je kuća prekrasna, sva bijela, s osvijetljenim prozorom, sa stupovima sprijeda i rascvjetanim bijelim božurima pokraj verande, koji su svjetlucali u sumraku.

I čeznula sam da budem ondje, premda sam u snu već bila ondje; no osjećala sam veliku žudnju za tom kućom, jer mi je ona bila stvarni dom. Uto je netko prigušio svjetiljku, i u kući se smračilo, i vidjela sam kako krijesnice već lete i svijetle, i osjetila miris mlječike s polja, i topli vlažni zrak ljetne večeri na obrazu, tako blag i mekan. I nečija je ruka kliznula u moju.

A tada se začulo kucanje na vratima.

XI.

SRUŠENA STABLA

Umjesto da pokazuje tragove prekinuta sna i grizodušja, djevojka se doima posve spokojno, a oči su joj bistre i mirne kao da je čvrsto i neometano spavala - muči je samo želja da joj se pošalje dio njezine odjeće i njezin sanduk. Odjeće nije nikada imala mnogo - sada nosi haljinu umorene žene, a i sanduk koji traži pripadao je istoj nesretnoj žrtvi.

Chronicle and Gazette

Kingston, 12. kolovoza 1843.

»No, premda sam se gorkim suzama pokajala zbog svoje opačine, Bogu će goditi da mi više ne podari ni trenutka mira.

Otkako sam pomogla McDermottu da zadavi Nancy Montgomery, njezino strašno lice i te grozne, krvlju podlivene oči stalno su mi u mislima. Zure u mene noću i danju, a kad očajnički sklopim oči, vidim ih kako mi zagledaju u dušu - ne mogu ih isključiti... Noću... u tišini i osami moje ćelije te zažarene oči osvjetljavaju mi zatvor kao da je dan. Ne, ne dan - strahovito žare, i taj žar ne nalikuje ni na što na svijetu...«

Grace Marks

Kennethu MacKenzieju,

prepričala Susanna Moodie,

Život u divljini, 1853.

Nije to bila ljubav, premda ga je njezina bujna ljepota opsjela poput ludila, ni užas, pa ni dok je zamišljao da joj je duh prožet onom istom pogubnom tvari koja je, čini se, prožimala njezin tjelesni oblik; bio je to divlji izdanak i ljubavi i užasa, i plamtio je kao ljubav i drhtao kao užas... Neka budu blagoslovljena sva jednostavna čuvstva, i ona mračna i ona svijetla! Upravo njihova sablasna mješavina stvara plamen što osvjetljava paklene prostore.

Nathaniel Hawthorne,

»Rappaccinijeva kći«, 1844.

41.

Dr. Simonu Jordanu, kod bojnika C. D. Humphreya, Lower Union Street, Kingston, Zapadna Kanada od gospođe C. Jordan, Loomisville, Massachusetts, Sjedinjene Američke Države

3. kolovoza 1859.

Najdraži sine,

doista sam zabrinuta što tako dugo nisam primila pismo od Tebe. Napiši mi, molim Te, barem jednu riječ, kako bih znala da Ti se nije dogodilo ništa strašno. U ovim zlosretnim danima, dok nam se približava taj grozni rat, majčina je glavna nada da njezini najdraži, a meni si ostao samo Ti, budu živi i zdravi. Možda bi bilo najbolje da ostaneš u toj zemlji kako bi izbjegao neizbježno; no, na to Te potiče samo slabašno majčino srce, jer po savjesti ne mogu zagovarati kukavičluk kad će toliko drugih majki biti zacijelo spremno suočiti se sa svime što im je sudbina možda namijenila.

Toliko čeznem za tim da još jednom ugledam Tvoje drago lice, dragi sine. Kašalj, koji me muči otkako sam Te rodila, u posljednje se vrijeme pogoršao, a navečer je vrlo jak, i svakoga dana otkako Te nema razdire me osjećaj straha da bih mogla iznenada otići, možda usred noći, i da mi se neće pružiti prilika da se posljednji put s ljubavlju oprostim od Tebe i dadem Ti posljednji majčin blagoslov. Ako izbjegnemo rat, čemu se svi moramo nadati, samo usrdno želim da Te vidim sređenog i u vlastitom domu prije toga neizbježnog dana. No neka Te moje nedvojbeno isprazne bojazni i misli ne odvuku od tvojih proučavanja i istraživanja, ni od Tvojih umobolnika, ni od bilo čega čime se baviš, što je, uvjerena sam, vrlo važno.

Nadam se da se uredno hraniš i održavaš snagu. Nema većeg blagoslova od

zdrave konstitucije, a ako je čovjek ne naslijedi, treba još više paziti. Gospođa Cartwright kaže kako je tako sretna što njezina kćer nije bolovala ni jedan dan u životu i što je jaka kao konj. Zdrav duh u zdravu tijelu najbolje je nasljeđe što ga čovjek može ostaviti djeci, nasljeđe koje. nažalost, Tvoja jadna majka nije mogla ostaviti svom dragom dječaku, premda je to žarko željela. No moramo se svi zadovoljiti s onim što nam je u životu suđeno i što nam je Providnost namijenila.

Moje vjerne Maureen i Samantha pozdravljaju Te i vole, i nadaju se da ih nećeš zaboraviti. Samantha kaže da je njezin pekmez od jagoda, koji si toliko volio kao dječak, dobar kao uvijek, i da moraš požuriti da ga kušaš prije negoli ona, kako se sama izražava, »prijeđe rijeku«; a moja jadna Maureen, koja će možda ubrzo biti bogalj kao i Tvoja sirota majka, kaže da ne može pojesti ni žlicu a da Te se ne sjeti i da se ne sjeti sretnijih trenutaka. Obje se tako usrdno nadaju da će ponovno ugledati Tvoje uvijek drago lice i gledati ga mnogo češće.

Tvoja uvijek ljubljena i vjerna

majka

42.

Simon je ponovno gore u hodniku, na tavanu, gdje stanuju sobarice.

Sluti kako čekaju iza zatvorenih vrata, slušajući, zažarenih očiju u polumraku, ali ne ispuštaju ni zvuka. Koraci njegovih nogu u debelim školskim cipelama šuplje odzvanjaju po daskama. Ovdje bi svakako trebao biti nekakav sag ili prostirka; zacijelo ga čuju svi u kući.

Otvara nasumce jedna vrata, nadajući se da će naći Alice, ili se možda zvala Effie? No ponovno je u bolnici Guy's. Može je nanjušiti, gotovo okusiti - taj gusti, teški vonj vlažnoga kamena, vlažne vate, zadaha iz usta i septičnog ljudskog mesa. To je vonj ispita i neodobravanja: ide na ispit. Pred njim je stol prekriven tkaninom: mora secirati, premda je ovdje samo student, nisu ga naučili, ne zna kako. Prostorija je prazna, ali zna da ga promatraju, promatraju ga oni koji su tu da ga ocijene. Pod plahtom je žena; to razabire po obrisima. Nada se da nije prestara, jer bi to bilo nekako gore. Jadna žena, preminula od nekakve nepoznate bolesti. Nitko ne zna odakle dobivaju tijela; ili nitko ne zna sigurno. Izvlače ih iz grobova za mjesečine - tako se šale studenti. Ne, ne za mjesečine, glupane: za kosu.

Približava se stolu korak po korak. Je li pripremio instrumente? Da, ovdje je svijećnjak; ali nema cipela, i noge su mu mokre. Mora podignuti plahtu, pa odignuti kožu te žene, tko god ona jest ili je bila, sloj po sloj. Zguliti njezino gumasto meso, rastvoriti je, izvaditi joj utrobu kao bakalaru. Trese se od groze. Bit će hladna, nepodatna. Drže ih na ledu.

No ispod te plahte još je jedna plahta, a ispod nje još jedna. Nalikuje na bijelu muslinsku zavjesu. Zatim crna koprena, a tada - je li to moguće? - podsuknja. Žena mora biti ispod svega toga; on grozničavo kopa. Ali, ne; posljednja plahta je prava posteljna plahta, i ispod nje je samo krevet. To, i oblik nekoga koji je ovdje ležao. Još je topao.

Očajnički pada, pada na ispitu, uz to i tako javno; no, sada mu više nije stalo. Kao da su mu dali drugi rok. Sve će sada biti u redu, pobrinut će se za njega. S druge strane vrata, ista na koja je ušao, zelena je livada, a iza nje teče potok. Zvuk tekućice

nadasve umiruje. Brzi udah, i miris jagoda, i ruka mu dodiruje rame.

Budi se ili sanja da se budi. Zna da još spava, jer se Grace Marks naginje nad njega, uz njega u tami, spuštena kosa dotiče njegovo lice. Nije iznenađen niti se pita kako je uspjela doći ovamo iz zatvorske ćelije. Vuče je na sebe - ona na sebi ima samo spavaćicu - pada na nju, i prodire u nju stenjući pohotno i bezobzirno, jer u snu je sve dopušteno. Kralježnica mu se trza kao riba na udici, pa se smiruje. Hvata dah. Tek tada shvaća da ne sanja; ili ne sanja tu ženu. Stvarno je ovdje, leži nepokretna uz njega u odjednom pretihom krevetu, s rukama uz bokove poput kipa; ali ona nije Grace Marks. Sada se više ne može zabuniti jer prepoznaje njezinu koščatost, ptičji prsni koš, vonj na opaljeno rublje i kamfor i ljubice. Opijumski okus njezinih usta. To je njegova mršava gazdarica kojoj ni ime ne zna. Kad je prodro u nju, nije ispustila ni glasa, ni od prosvjeda ni od užitka. Je li uopće diše?

Pokusno je ljubi još jednom, pa još jednom, kratkim poljupcima. To je alternativa mjerenju pulsa. Ljubi okolo sve dok ne nađe venu, onu na vratu, kuca. Koža joj je topla, malo ljepljiva, kao sirup; kosa za njezinim ušima odiše pčelinjim voskom.

Znači, nije mrtva.

Oh, ne, razmišlja. Što sada? Što sam učinio?

43.

Doktor Jordan je otišao u Toronto. Ne znam koliko će se zadržati; nadam se da neće dugo, jer sam se već nekako posve naviknula na njega, i bojim se da će mi u srcu ostati tužna praznina kad ode, što će se prije ili poslije morati dogoditi.

Što bih mu trebala reći kad se vrati? Htjet će čuti o mojem uhićenju, i suđenju i onome što se govorilo. Dio toga mi se smiješao u glavi, ali bih za njega mogla iščeprkati ovo ili ono, komadiće čitave tkanine moglo bi se reći, kao kada tražiš po vreći s krpicama da pronađeš nešto što ti treba, da dodaš malo boje.

Mogla bih reći ovo:

Eto, gospodine, uhitili su najprije mene pa Jamesa. Još je bio u krevetu i spavao, a kad su ga probudili, najprije je pokušao svaliti krivicu na Nancy. Ako pronađete Nancy, znat ćete sve, rekao je, ona je kriva. Mislila sam da je to od njega vrlo glupo jer će je morati prije ili poslije pronaći, premda je još nisu pronašli, ako ništa drugo onda po zadahu; i doista su je i pronašli, već sutradan. James se pokušavao pretvarati da ne zna gdje je ona, pa i da ne zna za njezinu smrt, ali bi bilo bolje da je držao jezik za zubima što se nje tiče.

Uhitili su nas rano ujutro. Na brzinu su nas izveli iz svratišta u Lewistonu. Vjerujem da su se bojali da bi ih ljudi ondje mogli zaustaviti, privući gomilu i spasiti nas, što bi možda i učinili da se McDermott sjetio povikati da je revolucionar, ili republikanac, ili takvo što, i kako ima svoja prava, i dolje Britanci, jer je javno raspoloženje još uvijek bilo vrlo sklono Williamu Lyonu Mackenzieju i ustanku, a u Sjedinjenim Državama bilo je ljudi koji su htjeli napasti Kanadu. A ljudi koji su nas uhitili nisu imali prave ovlasti. No McDermott je bio previše uplašen da bi prosvjedovao, ili je pak izgubio prisutnost duha; a kad su nas doveli na carinu i rekli da nas traže radi sumnje zbog ubojstva, dopustili su nam da prođemo i otplovimo bez daljnjeg natezanja. Bila sam vrlo potištena dok smo se vraćali preko jezera, premda je vrijeme bilo lijepo, a valovi mali; no hrabrila sam samu sebe razmišljajući kako pravda neće dopustiti da me objese zbog nečega što nisam učinila, i da ću samo

morati sve ispripovjediti onako kako se dogodilo, ili barem onoliko koliko se sjećam. No smatrala sam da McDermott ima vrlo slabe izglede; no, on je i dalje sve poricao i govorio da imamo sa sobom stvari gospodina Kinneara samo zato što nam Nancy nije htjela platiti dug, pa smo se sami naplatili. Ako je netko ubio Kinneara, rekao je, bio je to najvjerojatnije skitnica; a okolo se motao i nekakav muškarac sumnjiva izgleda, predstavljao se kao pokućar i prodao mu je nekoliko košulja, pa bi trebali njega tražiti, a ne goniti poštenjaka poput njega, čovjeka čiji je jedini zločin bila želja da sebi poboljša život teškim radom i useljavanjem. Znao je, dakako, lagati, ali nikada vrlo dobro, i nisu mu vjerovali, pa bi bilo bolje da je šutio; osim toga, smatrala sam, gospodine, da je od njega bilo nepravedno što svaljuje ubojstvo na mojega starog prijatelja Jeremiaha koji u životu, koliko znam, nije nikada učinio takvo što.

Strpali su nas u zatvor u Torontu, zaključali u ćelije kao životinje u kavez, ali ne jedno uz drugoga da bismo mogli razgovarati; a zatim su nas posebno ispitivali. Postavili su mi mnoga pitanja, i bila sam vrlo uplašena i uopće nisam znala što bih trebala reći. Tada nisam imala odvjetnika, jer se gospodin MacKenzie uključio mnogo kasnije. Tražila sam da mi daju sanduk, zbog kojeg se u novinama digla onakva prašina, rugajući mi se zato što sam ga nazivala svojim i zato što nisam gotovo ni imala vlastite odjeće; doduše, istina je da su taj sanduk i odjeća u njemu nekoć pripadali Nancy, ali više nisu bili njezini, jer mrtvima takve stvari ne koriste.

Bili su protiv mene i zato što sam u početku bila mirna i raspoložena, otvoreno ih i bistro gledala, što su oni pripisali bešćutnosti; no da sam jecala i plakala, rekli bi da to pokazuje moju krivnju, jer su već bili zaključili da sam kriva, a kad ljudi jednom zaključe da si učinio zločin, sve što učiniš smatrat će dokazom; i mislim da se nisam mogla ni počešati niti obrisati nos, a da o tome ne pišu novine i zlobno to poprate zvučnim riječima. Tada su me nazvali McDermottovom priležnicom, a i suučesnicom; a pisali su i da sam mu morala pomoći zadaviti Nancy, jer je za takav posao potrebno dvoje. Novinari vole vjerovati najgore; tako mogu prodati više novina, kako mi je rekao jedan od njih, jer i fini i čestiti ljudi rado čitaju loše o drugima.

A zatim, gospodine, slijedila je sudska istraga, koju su održali brzo pošto su nas doveli natrag. Istragom je trebalo utvrditi kako su Nancy i gospodin Kinnear umrli, nesretnim slučajem ili ubojstvom, i za to su me trebali ispitati na sudu. Tada sam već bila izvan sebe od straha, jer sam vidjela da je javno raspoloženje protiv mene; a tamničari u Torontu zbijali su okrutne šale kad su mi donosili hranu, i govorili kako se nadaju da će stratište biti dosta visoko kad me objese, jer će tako moći dobro vidjeti moje gležnjeve. A jedan od njih pokušao je iskoristiti moj položaj i rekao mi

zašto da ne uživam dok mi se još pruža prilika, jer onamo kamo ću otići neću imati između koljena finog i živahnog ljubavnika kao što je on; no ja sam mu rekla da svoje gadosti zadrži za sebe; došlo bi do najgorega da nije naišao drugi tamničar i rekao mu da još nisam ni suđena a kamoli osuđena, i da bi bilo bolje da se drži podalje od mene ako želi zadržati mjesto. Što je ovaj uglavnom i učinio.

Sve ću o tome reći doktoru Jordanu jer on voli slušati takve stvari i uvijek ih zapisuje.

Pa, gospodine, da nastavim - došao je dan sudske istrage, i pazila sam da izgledam čisto i uredno, jer sam znala koliko je izgled važan, kao kad tražiš novo mjesto, pa ti uvijek zagledaju u zapešća i manšete da vide paziš li na čistoću; i u novinama su doista napisali da sam pristojno odjevena.

Istragu su održali u Gradskoj vijećnici, u prisutnosti nekoliko sudaca koji su svi namršteno zurili preda se, te golemog mnoštva, gledatelja i novinara, i svi su se gurali i laktovima probijali put kako bi pronašli mjesto s kojega će bolje vidjeti i čuti; trebalo ih je nekoliko puta opomenuti zbog ometanja. Ne znam kako su strpali još ljudi u tu prostoriju, jer je bila dupkom puna, ali ih se ipak sve više i više nastojalo progurati unutra.

Nastojala sam obuzdati drhtanje i suočiti se s onim što me čekalo što sam hrabrije mogla, premda mi, istini za volju, gospodine, od te hrabrosti nije ostalo mnogo. McDermott je bio ondje, mrzovoljan kao uvijek, i tada sam ga vidjela prvi put otkako su nas uhitili. Novine su pisale kako je pokazao *mrzovoljnu tvrdoglavost i bezobzirni prkos*, valjda se tako vole izražavati. No njegovo se držanje nije nimalo razlikovalo od onoga za stolom pri doručku.

Zatim su me počeli ispitivati o ubojstvima, i nisam znala što bih rekla. Naime, kao što znate, gospodine, nisam se mogla točno sjetiti što se dogodilo toga strašnog dana, i činilo mi se da nisam uopće bila prisutna i da sam za vrijeme tih zbivanja nekoliko puta bila u nesvijesti; no, bila sam i te kako svjesna činjenice da će mi se prezirno nasmijati ako to kažem, jer je mesar Jefferson svjedočio da me je vidio i razgovarao sa mnom, i da sam mu rekla kako nećemo trebati svježeg mesa; to su poslije okrenuli u šalu, zbog tijela u podrumu, u pjesmi koju su otisnuli na letcima i prodavali na ulici kad su McDermotta trebali objesiti; ja sam to smatrala vrlo prostim i grubim, bez poštovanja za smrtne muke bližnjega.

Stoga sam rekla da sam posljednji put vidjela Nancy u predvečerje, kad sam

pogledala kroz kuhinjska vrata i vidjela je kako tjera mlade patke u dvorište; a poslije toga McDermott je rekao da je ušla u kuću, a ja sam rekla da je ondje nema, na što mi je on rekao da se ne miješam u tuđe poslove. Zatim je rekao da je otišla do gospođe Wright. Rekla sam im da sam bila sumnjičava, i da sam nekoliko puta pitala McDermotta za nju dok smo putovali u Sjedinjene Države, na što je on rekao da je s njom sve u redu; no, nisam ništa točno znala o njezinoj smrti sve dok je nisu otkrili u ponedjeljak ujutro.

Zatim sam im rekla da sam čula pucanj i vidjela tijelo gospodina Kinneara na podu, ispričala im kako sam vrištala i ustrčala se, i kako je McDermott pucao u mene, kako sam se onesvijestila i pala. Toga sam se dijela sjećala. Doista su i pronašli metak ispaljen iz puške u drvenom okviru vrata ljetne kuhinje, što je pokazivalo da ne lažem.

Odredili su nam suđenje, ali tek u studenom, pa sam provela tri mučna mjeseca u zatvoru u Torontu, koji je bio gori nego ovdašnja kaznionica, jer sam bila sama u ćeliji, a ljudi su stalno nailazili, pretvarajući se da imaju nekakvog posla, a zapravo su dolazili kako bi zurili i buljili u mene. Osjećala sam se vrlo jadno.

Vani su prolazila godišnja doba, ali ja sam razlikovala samo svjetlo koje je dopiralo kroz prozorčić s rešetkama, previsoko na zidu da bih mogla nešto vidjeti kroz njega; i zrak koji je ulazio u ćeliju donoseći mi mirise svega onoga čega sam bila lišena. U kolovozu sam osjećala miris tek pokošene trave, pa miris grožđa i bresaka u sazrijevanju; a u rujnu jabuke, pa u listopadu opalog lišća i prvi hladni nagovještaj snijega. Nisam ništa radila, samo sam sjedila u ćeliji i brinula se o tome što će se dogoditi i hoće li me uistinu objesiti, kako su mi tamničari govorili svaki dan, i moram reći da su uživali u svakoj riječi o smrti i nesreći koja bi im izišla iz usta. Ne znam jeste li to zamijetili, gospodine, ali ima ljudi koji uživaju u nedaćama drugih smrtnika, osobito ako misle da su ti smrtnici zgriješili, pa im to pruža još veći užitak. Ali, tko od nas nije zgriješio, kako nam kaže Biblija? Ja bih se sramila toliko uživati u patnjama drugih.

U listopadu su mi dali odvjetnika, gospodina MacKenzieja. Nije baš bio zgodan, a nos mu je bio nalik na bocu. Mislim da je bio vrlo mlad i neiskusan, jer je to bio njegov prvi slučaj; a ponekad se ponašao previše prisno za moj ukus, jer je tražio, kako se činilo, da ga zatvore sa mnom u ćeliji, pa se nudio da me tješi, i često me tapšao po ruci; no, bilo mi je drago što imam barem nekoga da me brani i da stvari prikaže u što boljem svjetlu, pa nisam ništa rekla već sam se trudila da se smiješim i ponašanjem pokažem zahvalnost. Htio je da iznesem svoju priču na suvisli način, kako se izrazio, ali me često optuživao da sam nesuvisla i ljutio se na

mene; konačno je rekao da ne bi bilo dobro ispričati sve onako kako se sjećam, jer se ni od koga ne bi moglo očekivati da to shvati, već treba ispričati nešto smisleno, pa će barem biti nade da će mi netko povjerovati. Trebala sam izostaviti dijelove kojih se nisam sjećala, a osobito činjenicu da ih se nisam mogla sjetiti. I trebala sam ispričati ono što se najvjerojatnije dogodilo, što bi bilo vjerodostojno, a ne ono čega sam se doista sjećala. Stoga sam to pokušala učiniti.

Bila sam većim dijelom sama i provela sam mnoge sate razmišljajući o kušnji koja me je čekala; o tome, ako me objese, kako će to izgledati; o tome kako bi dug i usamljen mogao biti put do smrti na koji bih lako mogla silom poći, i što li me čeka na drugom kraju toga puta. Molila sam se Bogu, ali nisam dobila odgovora, pa sam se tješila razmišljajući da je i njegova šutnja samo dio njegovih tajnovitih puteva. Nastojala sam ponovno razmisliti o svemu u čemu sam pogriješila kako bih se pokajala, kao na primjer o izboru ne baš najbolje plahte za majku, ili o spavanju dok je Mary Whitney umirala. A kad i na mene dođe red da me zakopaju, možda neće uopće biti ni plahte, već će me razrezati na komade i komadiće, jer kažu da to liječnici čine ako te objese. A toga sam se najviše bojala.

Zatim sam se pokušala razvedriti sjećajući se negdašnjih doživljaja. Sjetila sam se Mary Whitney, kako je planirala brak i kuću na farmi, sa zavjesama i svim ostalim, i kako od toga nije bilo ništa, i kako je umrla u mukama; a tada je došao posljednji dan listopada, i sjetila sam se kako smo navečer gulile jabuke, i kako je ona rekla da ću tri puta prijeći vodu, a tada se udati za muškarca čije ime počinje s J. Sve mi je to sada nalikovalo na dječju igru i više nisam u to vjerovala. Ah, Mary, rekla bih, kako li samo čeznem za povratkom u našu hladnu sobicu kod gospođe Parkinson, s ispucanim lavorom i jednim jedinim stolcem, umjesto ove tamne ćelije i straha za svoj život. I ponekad mi se činilo da zauzvrat dobivam barem neku utjehu; a jednom sam je čula kako se smije. No čovjek često zamišlja stvari kad je tako sam.

U to su doba počeli prvi put rasti crveni božuri.

Kad sam posljednji put vidjela doktora Jordana, pitao me sjećam li se gospođe Susanne Moodie i njezinog posjeta kaznionici. To je bilo prije sedam godina, neposredno prije negoli su me strpali u ustanovu za duševne bolesnike. Rekla sam da se sjećam. Upitao me što sam mislila o njoj, a ja sam rekla da je nalikovala na žohara.

Žohara? upitao je doktor Jordan. Vidjela sam da sam ga zapanjila.

Da, žohara, gospodine, rekla sam. Okrugla i debela i sva u crnom, a hodala je brzim i sitnim koracima, a i oči su joj bile crne i sjajne. Ne kažem to u pogrdnom smislu, gospodine, dodala sam, jer se on kratko nasmijao, kako je znao činiti. Samo je tako izgledala, po mom mišljenju.

A sjećaš li se njezina posjeta ubrzo poslije toga, u Pokrajinskoj duševnoj bolnici?

Ne baš dobro, gospodine, rekla sam. No ondje su nas mnogi posjećivali.

Ona piše kako si vriskala i trčala okolo. Strpali su te u odjel za nasilne bolesnike.

Može biti, gospodine, rekla sam. Ne sjećam se da sam bila nasilna prema drugima ako drugi nisu prije toga bili nasilni prema meni.

Mislim da ona piše i da si pjevala, rekao je on.

Volim pjevati, rekla sam kratko, jer mi takva pitanja nisu bila po volji. Dobra crkvena ili pučka pjesma popravlja raspoloženje.

Jesi li rekla Kennethu MacKenzieju da vidiš oči Nancy Montgomery kako te slijede? upitao je.

Čitala sam što je gospođa Moodie napisala o tome, gospodine, rekla sam. Ne volim nikoga nazvati lašcem, ali gospodin MacKenzie je pogrešno protumačio ono što sam mu rekla.

A to je?

Najprije sam rekla crvene točke, gospodine. I to je bila istina. Izgledale su kao crvene točke.

A zatim?

A zatim, kad je navalio da mu to objasnim, rekla sam mu što sam mislila, ali nisam rekla da su to oči.

Da? Nastavi! rekao je doktor Jordan, trudeći se izgledati mirno; prignuo se naprijed kao da čeka neku veliku tajnu. No nije to bila nikakva velika tajna. Bila bih mu to rekla i prije da me je pitao.

Nisam rekla da su to bile oči, gospodine; rekla sam da su to bili božuri. Ali gospodin MacKenzie je uvijek radije slušao svoj glas negoli tuđi. A ja pretpostavljam da je valjda uobičajenije da te oči slijede. To se više traži, s obzirom

na okolnosti, ako shvaćate što hoću reći, gospodine. I zato me je valjda gospodin MacKenzie pogrešno razumio, i zato je gospođa Moodie to zapisala. Htjeli su obaviti stvari kako treba. Ipak, bili su to božuri. Crveni božuri. Zabuna je isključena.

Aha, rekao je doktor Jordan, ali je bio očito zbunjen.

Zatim će htjeti čuti sve o suđenju. Počelo je 3. studenoga, i toliko je ljudi nahrupilo u sudnicu da je pod popustio. Kad su me doveli na optuženičku klupu, morala sam najprije stajati, ali su mi zatim rekli da sjednem. Bilo je vrlo zagušljivo i čulo se stalno zujanje glasova, poput roja pčela. Razni su ljudi govorili, neki meni u prilog, i rekli da nikada prije nisam imala neprilika i da sam bila marljiva i poštena; a drugi su govorili protiv mene, i tih je bilo više. Osvrtala sam se ne bih li ugledala pokućara Jeremiaha, ali ga nije bilo ondje. Barem bi on donekle shvatio moju nevolju i pokušao me izvući, jer je rekao da nas nešto veže. Tako sam barem vjerovala.

Zatim su uveli Jamieja Walsha. Nadala sam se nekakvom znaku suosjećanja, ali je njegov pogled bio pun prijekora i srdžbe, ali i tuge, pa sam shvatila što ga muči. Osjećao se prevarenim u ljubavi, jer sam otišla s McDermottom, pa sam se u njegovim očima od anđela, kojega je uzdizao do neba i štovao, pretvorila u demona, i vidjela sam da će učiniti sve da me uništi. Obuzela me je silna malodušnost, jer sam od svih koje sam poznavala u Richmond Hillu računala upravo na njega da će reći koju dobru riječ za mene; a izgledao je tako mlado i neiskusno, tako nepokvareno i nevino, da me je zaboljelo srce, jer sam cijenila njegovo dobro mišljenje o meni i bilo je bolno izgubiti ga.

Ustao je da svjedoči i položio prisegu, i način na koji je prisegnuo na Bibliju, vrlo svečano ali jarosnim glasom, nije mi pružao nikakve nade. Govorio je o našoj zabavi večer prije, o tome kako je svirao i kako je McDermott odbio plesati, i kako sam ga otpratila do puta; i kako je Nancy bila živa kad nas je napustila i otišla gore na spavanje. A zatim je rekao kako je došao sljedeće poslijepodne i ugledao McDermotta kako drži dvocijevku kojom je, kako je tvrdio, pucao u ptice. Rekao je da sam stajala uz pumpu sklopljenih ruku i da sam imala na sebi bijele pamučne čarape; a kad me upitao gdje je Nancy, rekao je, podrugljivo sam se nasmijala i rekla da uvijek hoće sve znati, ali da je Nancy otišla Wrightovima, gdje je netko bio bolestan, s muškarcem koji je došao po nju.

Toga se uopće ne sjećam, gospodine, ali je Jamie Walsh svjedočio vrlo otvoreno, pa je bilo teško sumnjati u njegove riječi.

No tada su ga osjećaji svladali, pa je upro prstom u mene i rekao: - Ima na sebi Nancynu haljinu, i vrpce na šeširiću također su Nancyne, kao i pelerina i suncobran u njezinoj ruci.

Na to je u sudnici zavladala velika graja, poput silnih glasova na Sudnji dan, i znala sam da sam izgubljena.

Kad je došao red na mene, rekla sam ono što mi je gospodin MacKenzie rekao da kažem, i u glavi mi je vladala prava zbrka dok sam se nastojala sjetiti pravih odgovora; htjeli su uporno znati zašto nisam upozorila Nancy i gospodina Kinneara čim sam čula što James McDermott namjerava učiniti. A gospodin MacKenzie je rekao da sam tako postupila jer sam se bojala za svoj život, i usprkos nosu bio je vrlo rječit. Rekao je da sam još gotovo dijete, jadno dijete bez majke i zapravo siroče, bačeno u svijet bez igdje ikoga tko bi me naučio pameti; i morala sam teško raditi za koricu kruha, od ranog djetinjstva, i bila sam utjelovljenje marljivosti; i vrlo neuka i neobrazovana, i nepismena, gotovo slaboumna; i vrlo popustljiva i povodljiva, pa me se lako moglo zlorabiti.

No usprkos svemu što je učinio, gospodine, sve se okrenulo protiv mene. Porota me je proglasila krivom za ubojstvo kao sudionicu koja je potaknula i utajila djelo, pa me je sudac osudio na smrt. Morala sam ustati da čujem presudu, ali kad je rekao »smrt«, onesvijestila sam se i pala na ogradu sa šiljcima oko optuženičke klupe, i jedan mi se šiljak zabo u prsa, gotovo do srca.

Mogla bih mu pokazati ožiljak.

44.

Simon je jutarnjim vlakom pošao u Toronto. Putuje drugim razredom; u posljednje vrijeme troši previše novca, pa smatra da treba štedjeti. S nadom očekuje razgovor s Kennethom MacKenziejem: njime će možda otkriti ovaj ili onaj detalj, nešto što Grace nije spomenula, ili zato što bi je to moglo prikazati u lošem svjetlu ili zato što je to doista zaboravila. Um je, razmišlja, kao kuća - stvari koje vlasnik više ne želi pokazati ili one koje bude bolna sjećanja uklanjaju se s vida i spremaju na tavan ili u podrum; a pri zaboravljanju, kao pri pohrani slomljenog pokućstva, zacijelo djeluje i element volje.

Graceina je volja ženskog tipa - ona može nijekati i odbaciti mnogo lakše negoli potvrditi ili prihvatiti. Negdje u sebi - vidio je to, premda i na tren, taj svjesni, lukavi pogled u kutu njezinih očiju - ona zna da nešto skriva od njega. Dok šivajući niže bod za bodom, izvana mirna poput mramorne Madone, ona mu se suprotstavlja pasivnom, tvrdoglavom snagom. Zatvor zatvara uznike, ali i uskraćuje pristup svima izvana. Ona je sama sagradila svoj najčvršći zatvor.

Ponekad bi je najradije pljusnuo. Iskušenje je gotovo neodoljivo. No tada bi ga uhvatila u klopku, tada bi imala razloga da mu se odupire. Pogledala bi ga onim pogledom ranjene košute koji sve žene imaju u pričuvi za takve prigode. Rasplakala bi se.

Ipak, ne čini mu se da je nesklona njihovim razgovorima. Naprotiv, ona ih po svemu sudeći odobrava, pa i uživa u njima, kao što svatko uživa u igri u kojoj pobjeđuje, kaže on sumorno sebi. Čuvstvo koje ona najotvorenije izražava prema njemu jest prigušena zahvalnost.

Počinje mrziti žensku zahvalnost. Podsjeća ga na psiće koji se umiljavaju ili sirup koji se prolio po odjeći: ne možeš ih skinuti sa sebe. To te usporava i stavlja u nepovoljan položaj. Kad god mu je neka žena zahvalna, poželi hladnu kupelj. Njihova zahvalnost nije stvarna; one time zapravo hoće reći da bi on trebao biti njima zahvalan. One ga potajno preziru. S neugodnošću i gađenjem prema samom sebi, od kojega se sav skupi, sjeća se kako je ponizno poput šteneta dao novac nekakvoj jadnoj, istrošenoj uličarki - sjeća se kako ga je zaklinjala pogledom, i kako

je u vlastitim očima bio velikodušan, bogat i sućutan, kao da će on udijeliti uslugu, a ne ona. Kakav li su prezir sve one zacijelo skrivale iza svojih zahvala i smiješaka!

Zvižduk odjekuje; sivi dim prolijeće uz prozor. Lijevo, iza ravnih polja, leži ravno jezero, namreškano kao iskucani kositreni tanjur. Tu i tamo poneka siromašna brvnara, obješeno rublje što mlatara na vjetru, debela majka koja zacijelo proklinje dim, hrpa djece koja zure u vlak. Tek oboreno drveće, pa stari panjevi; vatra koja tinja. Povremeno poneka veća kuća od crvene opeke ili s bijelom daščanom oplatom. Stroj lupa kao željezno srce, vlak neumoljivo hita na zapad.

Dalje od Kingstona; dalje od gospođe Humphrey. Od Rachel, kako je sada mora zvati na njezinu usrdnu molbu. Što je više milja između njega i Rachel Humphrey, to se lakše i mirnije osjeća. Previše se upetljao s njom. Koprca se - padaju mu na um slike živog pijeska - ali ne vidi kako bi se izvukao, još ne vidi. Imati ljubavnicu - jer to je postala, pretpostavlja, a nije ni trebalo dugo! - gore je nego imati ženu. Odgovornosti su teže i zamršenije.

Prvi put bila je nezgoda: zaskočila ga je u snu. Priroda ga je iskoristila, došuljala se dok je ležao omamljen, bez dnevnog oklopa; njegovi vlastiti snovi okrenuli su se protiv njega. Upravo to tvrdi i Rachel za sebe: hodala je u snu, kaže. Mislila je da je vani na suncu, da bere cvijeće, ali se nekako našla u njegovoj sobi, u tami, u njegovu naručju, a tada je već bilo prekasno, bila je izgubljena. Često upotrebljava riječ *izgubljena*. Uvijek je bila osjetljiva, rekla mu je, i podložna mjesečarstvu još kao dijete. Znali su je noću zaključavati u sobu da ne šeta po mjesečini. On ne vjeruje toj priči ni tren, ali za profinjenu ženu njezina društvenog sloja to je vjerojatno način da spasi obraz. Ne usuđuje se ni pomisliti što joj je doista bilo na umu u to doba i što sada misli.

Otada gotovo svake noći dolazi u njegovu sobu u spavaćici, ogrnuta bijelim nabranim penjoarom. Vrpce oko vrata odvezane, dugmad otkopčana. Nosi svijeću: izgleda mlado u polutami. Zelene joj oči svjetlucaju, a duga plava kosa na ramenima doima se poput sjajne koprene.

Ili, ako se on zadrži vani do kasnih sati, šećući uz rijeku u svježini noći, kako sve češće čini, ona ga spremno čeka. Prva mu je reakcija dosada: treba obaviti obredni ples, a on mu je dosadan. Susret počinje sa suzama, drhtanjem i oklijevanjem: ona jeca, predbacuje sama sebi, govori o propasti, valjanju u sramu, o prokletoj duši. Nikada nije bila ničija ljubavnica, nikada nije pala tako nisko, nikada se podala takvom poniženju; ako ih njezin muž otkrije, što će biti s njom? Žena je

uvijek kriva.

Simon je neko vrijeme pušta da nastavi u tom duhu; zatim je tješi i uvjerava, vrlo neodređeno, da će sve biti dobro, i kaže da nema o njoj nimalo lošije mišljenje zbog onoga što je ona nehotice učinila. Zatim dodaje da nitko drugi ne mora to doznati uz uvjet da budu oprezni. Moraju jako paziti da se nikada ne odaju riječju ili pogledom pred drugima - osobito pred Dorom, jer Rachel zacijelo zna kako sluškinje ogovaraju - a ta mjera štiti ne samo nju, već i njega. Može zamisliti što bi velečasni Verringer rekao; uz ostale.

Ona ponovno plače pri pomisli na otkriće; grči se od poniženja. On misli da ona više ne uzima laudanum, barem ne mnogo, jer se inače ne bi toliko uzbuđivala. Njezino ponašanje ne bi bilo tako pokudno da je udovica, nastavlja ona. Da je bojnik mrtav, ne bi iznevjerila bračni zavjet; ali, kako stvari stoje... On joj kaže da je bojnik ogavno postupio prema njoj, da je gad, nitkov, pseto, i zaslužuje još gore od nje. Zadržao je privid opreza: nije joj ponudio da će se odmah njome oženiti ako se bojnik iznenada i slučajno surva s neke klisure i slomi šiju. U sebi mu želi dug i zdrav život.

Briše joj oči njezinim rupčićem - uvijek čistim, svježe izglačanim, s mirisom ljubica, prikladno zataknutim u rukav. Ona ga grli, privija se uz njega, i on osjeća pritisak njezinih grudi, njezinih bedara, cijeloga tijela. Vrlo je tanka oko struka. Gricka njegov vrat. Zatim se povlači, zaprepaštena vlastitim ponašanjem, glumi čednu nimfu i okreće se od njega kao da hoće pobjeći; no, njemu sada više nije dosadno.

Rachel se razlikuje od svih žena što ih je dotad imao. Kao prvo, ona je čestita žena, prva takva žena u njegovu životu; a čestitost u žene, kako je već ustanovio, znatno komplicira stvari.

Čestite su žene po prirodi spolno hladne, bez perverzne pohote i neurastenične žudnje koje tjeraju njihove degenerirane sestre na prostituciju; tako barem kažu znanstvene teorije. Njegova su mu istraživanja pokazala da prostitutke nisu toliko motivirane izopačenošću koliko siromaštvom, ali se ipak moraju ponašati onako kako ih njihovi klijenti zamišljaju. Kurva mora glumiti žudnju, a zatim užitak, osjećala ih ona ili ne; ona je plaćena da se tako pretvara. Jeftina je kurva jeftina ne zato što je ružna ili stara, nego zato što je loša glumica.

Međutim, kod Rachel je situacija obrnuta. Ona glumi averziju - ona glumi otpor, a on svladavanje toga otpora. Ona želi da je on zavede, nadvlada, uzme protiv njezine volje. U trenutku sladostrašća - pritom hini bol - ona uvijek kaže *ne.*

Osim toga, svojim ustručavanjem i privijanjem, svojim poniznim zaklinjanjem, ona daje naslutiti da mu nudi svoje tijelo kao neku vrstu naplate - nešto što mu ona duguje u zamjenu za novac koji je na nju potrošio, kao u pretjeranoj melodrami sa zlim bankarima i kreposnim, ali siromašnim djevama.

Prema svojoj drugoj igri, ona je u klopci, prepuštena na milost i nemilost njegovoj volji, kao u opscenim romanima koje prodaju na otrcanim pariškim štandovima, sa sultanima koji suču brk i uzdrhtalim robinjama. Srebrne draperije, okovani gležnjevi. Dojke poput dinja. Oči gazele. Premda su takve konfiguracije banalne, to im ne oduzima moć.

Kakve li je sve gluposti izustio tijekom tih razvratnih noći? Gotovo se ne sjeća. Riječi o strasti i žarkoj ljubavi, o tome kako joj ne može odoljeti, a u to - začudo - i sam vjeruje u tim trenutcima. Danju, Rachel je teret, opterećenje, i htio bi je se osloboditi; ali noću je ona posve drukčija osoba, a i on. I on kaže »ne« kada misli »da«, na još, na dalje, na dublje. Rado bi je zarezao - samo malo - da okusi njezinu krv, i to mu se u tami spavaće sobe, prepunoj sjena, čini normalnom željom. Tjera ga, kako mu se čini, nesavladiva žudnja; ali izvan toga - izvan njega, u tim trenutcima, dok se plahte nadimaju poput valova, a on se koprca, valja i dahće - drugi dio njega stoji sklopljenih ruku, potpuno odjeven, samo znatiželjan, samo promatrač. Kako će daleko točno ići? Kako duboko.

Vlak ulazi u Toronto, i Simon nastoji potisnuti takve misli. Na postaji uzima kočiju i kaže vozaču da ga odveze do hotela što ga je izabrao; nije najbolji - ne bi htio nepotrebno bacati novac - ali nije ni rupa, jer ne želi da ga izgrizu buhe i orobe lopovi.

Dok se voze ulicama - vruće su i prašne, prepune svakakvih vozila, teretnih kola s drvenom građom, fijakera, privatnih kočija - ogleda se sa zanimanjem. Sve je novo i živahno, užurbano i vedro, vulgarno i samozadovoljno, i osjeća se miris svježeg novca i svježe boje. Ovdje su se vrlo brzo stekla bogatstva, a stječu se i nova. Tu su uobičajeni dućani i poslovne zgrade, iznenađujuće mnogo banaka. Ni jedan restoran ne čini mu se dobar. Ljudi na pločnicima doimaju se uglavnom imućno, i nema hordi siromaha i prosjaka, rojeva rahitične, prljave djece, i četa neurednih ili upadljivih prostitutki koje unakazuju mnoge europske gradove; ipak, on je nastran, pa bi radije bio u Londonu ili Parizu. Ondje bi bio anoniman i ne bi imao nikakvih odgovornosti. Nikakvih veza, nikakvih odnosa. Mogao bi se potpuno izgubiti.

XII.

SALOMONOV HRAM

»Zapanjeno sam je pogledao. Mili Bože, pomislio sam, može li to biti žena? I to zgodna, blaga žena - a još je djevojka! Kakvo li srce mora imati! Osjećao sam isto takvo iskušenje da joj kažem kako je đavolica i da više ne želim imati posla s takvim užasom; ali, ona je bila tako lijepa, pa sam nekako popustio iskušenju...«

James McDermott

Kennethu MacKenzieju,

prepričala Susanna Moodie,

Život u divljini, 1853.

...jer ženska je sudbina

Da strpljivo i šutke čeka poput nijema duha

Sve dok upitni glas ne raspršiči čari šutnje.

Stoga je život tolikih patnica

Bez sunca i nijem i dubok, kao podzemna rijeka

Što protječe špiljama tame...

Henry Wadsworth Longfellow,

»Udvaranje Milesa Standisha«, 1858.

45.

Odvjetnička pisarnica Bradley, Porter i MacKenzie smještena je u novoj i prilično nametljivoj zgradi od crvene opeke u ulici King Street West. U prijemnom uredu sjedi mršav mladić bezbojne kose za visokim pisaćim stolom i črčka čeličnim perom. Simon ulazi, i mladić skače na noge, štrcajući oko sebe kapljice tinte kao pas koji se otresa.

- Gospodin MacKenzie vas očekuje, gospodine - kaže.

Ističe ime *MacKenzie* s posebnim poštovanjem. Kako li je mlad, razmišlja Simon; zacijelo mu je ovo prvo mjesto. Mladić vodi Simona hodnikom pokrivenim sagom, te kuca na debela hrastova vrata.

Kenneth MacKenzie u svojem je svetištu. Sjedi u okviru od ulaštenih polica s knjigama, skupo uvezanim stručnim svescima i trima umjetničkim slikama s prizorima konjskih utrka. Na stolu je tintarnica bizantinskih vijuga i sjaja. On sam ne nalikuje na osobu kakvu je Simon očekivao: nikakav junački Perzej, nikakav Spenserov Vitez Crvenoga križa. Nizak je i nalik na krušku - uska ramena, trbuščić što se opušteno nadimlje pod prslukom sa škotskim uzorkom - s prištavim i gomoljastim nosom, a iza srebrnih naočala dva mala, ali pronicljiva oka. Ustaje sa stolca, pruža ruku, smiješi se pokazujući dva duga sjekutića kao u dabra. Simon ga pokušava zamisliti prije šesnaest godina kao mladića - mlađega od Simona sada - ali ne uspijeva. Kenneth Mackenzie zacijelo je izgledao sredovječno i kao petogodišnjak.

Ovo je, znači, čovjek koji je spasio život Grace Marks unatoč vrlo nepovoljnim okolnostima - nemilosrdnim dokazima, ogorčenom javnom mišljenju i njezinu zbunjenom i nevjerodostojnom iskazu. Simona zanima kako je to uspio postići.

- Doktore Jordan, drago mi je što vas vidim.

- Baš vam hvala što ste našli vremena za mene - kaže Simon.

- Nema na čemu. Primio sam pismo velečasnog Verringera; ima vrlo visoko mišljenje o vama i spomenuo mi je vaše metode. Rado ću pomoći u interesu znanosti; a, kao što ste zacijelo čuli, mi odvjetnici uvijek smo sretni kad nam daju

priliku da se razmećemo. No, prije negoli prijeđemo na stvar... - Vadi se boca od brušena kristala, cigare. Seri je izvrstan: gospodin MacKenzie očito rado sebi ugađa.

- Jeste li možda u rodu sa slavnim buntovnikom? - pita Simon za početak.

- Ne, uopće nisam, premda bih gotovo radije tvrdio da jesam; sada to nije štetno kao prije, a staroga su već davno pomilovali, pa ga smatraju ocem reformi. No, onih su dana bili vrlo ogorčeni na njega; već bi i ro bilo dovoljno za omču oko vrata Grace Marks.

- Kako to mislite? - pita Simon.

- Ako ste čitali stare brojeve novina, zamijetili ste da su pristaše gospodina Mackenzieja i njegova pokreta jedini rekli dobru riječ za Grace. Svi su je ostali htjeli objesiti, kao što su htjeli objesiti i Williama Lyona Mackenzieja i sve one za koje su mislili da su skloni republikanskim osjećajima.

- Ali, zacijelo nije bilo nikakve veze!

- Ni najmanje. U takvim stvarima nema potrebe za vezom. Gospodin Kinnear bio je torijevac i gospodin, a William Lyon Mackenzie stao je na stranu siromašnih Škota i Iraca, i općenito doseljenika. Svaka ptica svome jatu leti, tako su mislili. Krvavo sam se znojio na suđenju, to vam mogu reći. Bio mi je to prvi slučaj, znate, prvi u životu; upravo sam postao odvjetnik. Znao sam da će me to suđenje proslaviti ili upropastiti i. kako se pokazalo, uvelike mi je pomoglo.

- Kako ste uopće preuzeli taj slučaj? - pita Simon.

- Dragi moj, meni su ga *uvalili.* To je bio vruć kesten. Nitko ga drugi nije htio. Tvrtka ga je preuzela *pro bono* - optuženici nisu imali novaca, naravno, ni jedno od njih - a kako sam ja bio najmlađi, spis je završio na mojem stolu; a i u posljednjem trenutku, nije mi ostalo ni mjesec dana za pripremu. »Pa, momče«, rekao mi je stari Bradley, »evo ti. Svi znaju da ćeš izgubiti, jer njihova je krivnja neprijeporna; međutim, pratit će se *način* na koji ćeš izgubiti. Gubiti se može neelegantno, ali i elegantno. Nastoj izgubiti što elegantnije možeš. Svi ćemo te bodriti«. Stari je mislio da mi pravi uslugu, a možda je tako i bilo.

- Zastupali ste oboje, koliko mi je poznato - kaže Simon.

- Da. Kad danas o tome razmišljam, bilo je to pogrešno, jer se njihovi interesi nisu poklapali. Mnogo je toga na tom suđenju bilo pogrešno: no, u to doba sudska je praksa bila mnogo nemarnija. - MacKenzie namršteno gleda cigaru koja se ugasila. Simonu pada na um da jadnik zapravo ne uživa u pušenju, ali smatra da to mora činiti jer je to u skladu sa slikama s konjskih utrka.

- Upoznali ste, znači, našu »Gospu od Nijemosti«? - pita MacKenzie.

- Tako je zovete? Jesam; proveo sam s njom mnogo vremena nastojeći utvrditi...

- Je li nedužna?

- Je li umobolna. Ili je li bila umobolna kad su se dogodila ta ubojstva. Što bi, pretpostavljam, bila nekakva nevinost.

- Želim vam mnogo sreće - kaže MacKenzie. - To nisam nikada ni sam uspio utvrditi.

- Ona tvrdi da se uopće ne sjeća ubojstava, ili barem ne ubojstva Montgomeryjeve.

- Dragi moj - kaže MacKenzie - začudili biste se kad biste znali kako je gubitak pamćenja česta pojava među zločincima. Vrlo ih se malo sjeća da su uopće i počinili nešto loše. Gotovo nasmrt istuku čovjeka pa ga razrežu, a zatim tvrde da su ga samo kvrcnuli bocom. U takvim je slučajevima zaborav mnogo korisniji od sjećanja.

- Graceina amnezija čini mi se nepatvorenom - kaže Simon - barem sam takav dojam stekao s obzirom na svoje dosadašnje kliničko iskustvo. S druge strane, premda se ona naoko ne sjeća ubojstva, izvrsno se sjeća svih pojedinosti oko njih - na primjer, svakog komada rublja što ga je oprala; i takvih stvari kao što je utrka brodova prije njezina bijega preko jezera. Gak se sjeća imena brodova.

- Kako ste provjerili činjenice koje ona navodi? U novinama, pretpostavljam - kaže MacKenzie. - Je li vam palo na um da je možda došla do pojedinosti kojima potkrepljuje svoju priču iz istog izvora? Ako im se pruži prilika, zločinci će beskonačno čitati o sebi. U tome su tašti kao i pisci. Kad je McDermott izjavio da mu je Grace pomogla zadaviti Montgomeryjevu, lako je moguće da je tu zamisao pročitao u kingstonskom listu *Chronicle and Gazette* koji je to naveo kao činjenicu još prije istrage. Čvor oko vrata mrtve žene, napisali su, očito su svezale dvije osobe. Glupost; kad je već riječ o tome, ne možete razabrati je li takav čvor vezala jedna osoba ili dvije ili njih dvadeset. Naravno, to sam mišljenje pobio na suđenju.

- Sada kao da zastupate drugu stranu - kaže Simon.

- Morate uvijek u glavi imati stav obiju strana; samo tako možete predvidjeti poteze svojega protivnika. Premda u tom slučaju moj protivnik nije imao osobito težak posao. No, učinio sam što sam mogao; čovjek može učiniti samo onoliko koliko može, kako je negdje primijetio Walter Scott. Sudnica je bila puna puncata kao pakao i - usprkos vremenu, bio je studeni - isto toliko vruća, i bilo je užasno zagušljivo. Ipak, neke sam svjedoke unakrsno ispitivao više od tri sata. Moram reći

da je to trebalo izdržati; no tada sam bio mlađi.

- Koliko se sjećam, počeli ste s osporavanjem samog uhićenja. - Da. Eto, Marksovu i McDermotta uhitili su na američkom tlu, i to bez uhidbenog naloga.

Održao sam lijepi govor o povredi međunarodnih granica i o *habeas corpusu*[8] i tako dalje, ali sudac Robinson nije htio ni čuti za to.

- Zatim sam pokušao pokazati da je gospodin Kinnear bio u neku ruku i crna ovca, te dvojbena morala; što je nesumnjivo bilo točno. Bio je i hipohondar. Ni jedno ni drugo nije imalo mnogo veze s činjenicom da je umoren, ali sam se svojski trudio, osobito što se tiče morala; a točno je da je njih četvero mijenjalo krevet kao u francuskoj farsi, pa je bilo teško pratiti tko gdje spava. - Zatim sam krenuo na uništavanje dobra glasa te nesretne Montgomeryjeve. Nisam se osjećao krivim što sam je klevetao, jer je jadnica već ionako bila izvan svega. Ona je već rodila jedno dijete, znate - koje je umrlo, vjerojatno se primalja smilovala - a pri autopsiji je ustanovljeno da je u drugom stanju. Otac je nedvojbeno bio Kinnear, ali sam se svojski trudio da odnekud izvučem nekakvog tajanstvenog Romea koji je jadnicu zadavio zbog ljubomore. No, koliko god sam se trudio, nisam uspio izvuci toga zeca iz šešira.

- Možda zbog toga što zeca nije bilo - kaže Simon.

- Upravo tako. Zatim sam pokušao izvesti trik s košuljama. Tko je nosio koju košulju, kada i zašto? McDermotta su uhvatili u Kinnearovoj košulji - pa što onda? Utvrdio sam činjenicu da je Nancy običavala prodavati posluzi odbačenu odjeću svog poslodavca, s dopuštenjem gospodara ili bez njega; McDermott je, prema tome, mogao pošteno doći do svoje košulje. Nažalost, Kinnearovo je truplo prostački navuklo na sebe jednu McDermottovu košulju, koja je doista bila kamen smutnje. Trudio sam se što sam bolje mogao da ga obiđem, ali me je tužitelj otvoreno i pošteno potukao njime.

- Tada sam upro prst sumnje u pokućara kojemu se moglo ući u trag preko krvave košulje bačene iza vrata, jer je on pokušao prodati istu robu drugdje. No, ni to nije bilo dobro; svjedoci su izjavili da je pokućar baš tu košulju prodao McDermottu - i ne samo nju, nego još nekoliko - a tada se pokazao prilično nesusretljivim i netragom nestao. Iz nekog razloga nije se želio pojaviti na suđenju i izložiti se opasnosti od omče oko vlastita vrata.

- Kukavica - kaže Simon.

- Baš tako - kaže MacKenzie smijući se. - A kad je došao red na Grace, moram

reći da od nje nije bilo velike pomoći. Nisam tu budalastu djevojku mogao odvratiti od toga da stavlja na sebe lijepu odjeću i nakit umorene žene, a taj je čin užasnuo novinare i javnost; međutim, da sam se tada snašao, istaknuo bih baš tu činjenicu kao dokaz nevine i nepomućene savjesti ili, još bolje, ludila. No tada nisam bio dovoljno prepreden da se toga sjetim.

- Osim toga, Grace je znatno zamutila stvar. Kad su je uhitili, rekla je da ne zna gdje je Nancy. A zatim, u istrazi, rekla je kako je sumnjala da je Nancy mrtva i da je u podrumu, premda nije vidjela kako je onamo dospjela. Međutim, na suđenju, te u njezinom navodnom »priznanju«

- tom člančiću koji je tiskao *Star* i na njemu lijepo zaradio - tvrdila je da je vidjela McDermotta kako vuče Nancy za kosu i baca je niza stube. Doduše, nije nikada priznala davljenje.

- Ali, vama je priznala, poslije - kaže Simon.

- Je li? Ne sjećam se...

- U kaznionici - kaže Simon. - Rekla vam je da je proganjaju Nancyne zakrvavljene oči; tako je barem gospođa Moodie prenijela vaše riječi.

MacKenzie se nelagodno meškolji i spušta pogled. - Grace je zacijelo bila uznemirena - kaže. - Zbunjena i potištena.

- A oči?

- Gospođa Moodie, koju doista nadasve poštujem - kaže MacKenzie - ima prilično konvencionalnu maštu i sklona je pretjerivanju. Ona je osobama o kojima je pisala stavila u usta lijepe govore, premda je bilo malo vjerojatno da su oni izgovorili te riječi - McDermott je bio neotesani prostak, pa je i meni, koji sam ga branio, bilo teško iscijediti nekoliko lijepih riječi za nj, a Grace je bila gotovo dijete, i neuka. Što se tiče očiju, ljudi često zamišljaju ono što im um snažno nameće. To možete vidjeti svakoga dana na sudu kad svjedoci daju iskaze.

- Prema tome, nije bilo nikakvih očiju?

MacKenzie se ponovno vrpolji.

- Ne bih se mogao zakleti u to - kaže. - Grace nije rekla ništa, točno govoreći, što bi se na sudu moglo smatrati priznanjem, premda je rekla kako joj je žao što je Nancy mrtva. No, to bi svatko mogao reći.

- Bi - kaže Simon. Simon sada naslućuje da oči nisu potekle od gospođe Moodie i pita se koji su drugi dijelovi njezine priče potekli od MacKenzijevih

kićenih pripovjedačkih sklonosti. - Ali, imamo i McDermottov iskaz neposredno prije vješanja.

- Da, da; iskaz na stratištu uvijek dospijeva u novine.

- Pitam se zašto je čekao tako dugo.

- Sve do posljednjeg trenutka nadao se da će mu ublažiti kaznu, jer su je ublažili i Grace. Smatrao je da su podjednako krivi, pa da bi stoga i presude morale biti podjednake; s druge strane, nije ju mogao optužiti, a da pritom čvrsto ne stegne omču oko vlastitoga vrata, jer bi morao priznati sve ono sa sjekirom i tako dalje.

- Dok ga je Grace mogla gotovo nekažnjeno optužiti - kaže Simon.

- Upravo tako - kaže MacKenzie. - I nije se kolebala kad je došao trenutak. *Sauve qui peut*[9] Ta žena ima čelične živce. Da je muškarac, bila bi dobar odvjetnik.

- Ali, McDermottu nisu preinačili kaznu - kaže Simon.

- Nisu, naravno! Očito je bio lud kad je to očekivao, ali je ipak bio pobjesnio. Smatrao je da je Grace i za to kriva - da je prigrabila svu milostivost - pa se, kako se meni čini, htio osvetiti.

- Donekle razumljivo - kaže Simon. - Koliko se sjećam, tvrdio je da je Grace sišla s njim u podrum i zadavila Nancy vlastitim rupcem.

- Da, rubac su doista našli. No ostalo nije čvrst dokaz. Već je bio ispričao nekoliko različitih priča, a bio je uz to i notorni lažac.

- Premda - kaže Simon - da se poigramo vražjeg odvjetnika, ako je netko poznat kao lažac, ne znači da uvijek laže.

- Točno - kaže MacKenzie. - Pa, vidim da vam je čarobna Grace zadala dosta jada.

- Prilično - kaže Simon. - Moram priznati da sam zbunjen. Njezine mi riječi zvuče istinito; doima se otvoreno i iskreno; a ipak se ne mogu otresti sumnje da mi laže, premda ne mogu točno odrediti kako.

- Laž - kaže MacKenzie. - Jaka riječ, svakako. Pitate se laže li vam? Postavimo pitanje ovako: je li Šeherezada lagala? Ne u svojim očima; štoviše, priče koje je ispričala ne bi se nikada smjele podrediti grubim kategorijama Istine i Neistine. One pripadaju posve drugoj sferi. Možda vam Grace Marks priča samo ono što vam treba ispričati kako bi postigla željeni cilj.

- A to je? - kaže Simon.

- Zabaviti sultana - kaže MacKenzie. - Osujetiti krvnika. Spriječiti vaš odlazak i natjerati vas da što dulje ostanete s njom u sobi.

- Kakvog bi to uopće imalo smisla? - kaže Simon. - Neće se izvući iz zatvora zabavljajući me.

- Ne bih rekao da to ona doista očekuje - kaže MacKenzie. - Ali, nije li to očito? Jadnica se zaljubila u vas. Neoženjen muškarac, više-manje mlad, ne ružan, javlja se osobi koja je dugo odijeljena od svijeta i lišena muškog društva. Vi ste nedvojbeno predmet njezinih sanjarenja.

- Nikako - kaže Simon, porumenjevši protiv svoje volje. Ako je Grace zaljubljena u njega, čuva tu tajnu izuzetno dobro.

- A ja kažem, svakako! I ja sam to doživio, ili nešto slično tomu; naime, morao sam s njom provesti mnoge sate, u zatvorskoj ćeliji u Torontu, dok mi je ona pričala svoju nevjerojatnu priču što je dulje mogla. Bila je opijena mnome i nije me htjela puštati iz vida. Kakvih li nježnih i čežnjivih pogleda! Da sam je uzeo za ruku, bila bi mi se bacila u zagrljaj.

Simon se zgraža. Umišljena li patuljka s tim kicoškim prslukom i gomoljastim nosom! - Doista? - kaže, trudeći se da ne pokaže gnjev.

- Ah, da - kaže MacKenzie. - Mislila je da će je objesiti, znate. Strah je izvanredan afrodizijak; savjetovao bih vam da ga ponekad iskušate. Nama odvjetnicima vrlo često dodjeljuju ulogu sv. Jurja, barem privremeno. Pronađete lancima okovanu djevu koju se čudovište upravo sprema proždrijeti, spasite je, pa je sami uzmete. Tako to obično ide s djevama, zar ne? Neću reći da nisam pao u iskušenje. Tada je bila vrlo mlada i nježna; premda nedvojbeno ogrubjela od zatvorskog života.

Simon kašlje da prikrije gnjev. Kako nije prije zamijetio da čovjek ima usta poput pokvarenog starog pohotnika?

Pravi redovni posjetitelj provincijskih bordela. Proračunati razbludnik. - Nije nikada bilo nikakvih naznaka - kaže Simon. - U mojem slučaju. - Smatrao je da samo on sanjari, ali već počinje u to sumnjati. Što je Grace zapravo mislila o njemu dok je šila i pričala?

- Imao sam veliku sreću - kaže MacKenzie - a, naravno, i Grace, da je suđenje počelo s ubojstvom gospodina Kinneara. Svima je bilo očito da nije mogla pomagati McDermottu dok je pucao u Kinneara; a što se tiče Nancyna ubojstva - štoviše, obaju ubojstava - dokazi su se temeljili samo na indicijama. Osuđena je kao sudionica, ne

kao prvo-optužena, jer su joj mogli dokazati samo činjenicu da je unaprijed znala za McDermottove ubojite namjere i nije ga prijavila, i da, isto tako, nije prijavila njegovo djelo. Čak je i sudac preporučio da joj ublaže kaznu, pa sam joj, s nekoliko energičnih podnesaka u njezinu korist, uspio spasiti život. Tada su već oboje bili osuđeni na smrt i suđenje je završeno, jer se smatralo nepotrebnim ulaziti u pojedinosti drugog slučaja; i tako Grace nisu nikada sudili za ubojstvo Nancy Montgomery.

- A da su joj sudili? - kaže Simon.

- Ne bih je mogao spasiti. Javno bi mišljenje prevagnulo. Objesili bi je.

- Ali, po vašem mišljenju, bila je nedužna - kaže Simon.

- Naprotiv - kaže MacKenzie. Otpija gutljaj šerija, otmjenim pokretom briše usne, smiješi se, kao da je potaknut nježnom uspomenom. - Ne. Po mom mišljenju, bila je kriva, i te kako je bila kriva.

46.

Što li doktor Jordan radi i hoće li se vratiti? Doduše, mislim da sam pogodila što radi. Razgovara s ljudima u Torontu i nastoji ustanoviti jesam li kriva; ali neće to ustanoviti na takav način. Još ne shvaća da nisi kriv zbog onoga što si učinio, već zbog onoga što su ti drugi učinili.

Ime mu je Simon. Pitam se zašto ga je majka tako nazvala, ili je to možda bio njegov otac. Moj se otac nije nikada mučio s našim imenima, o tome su vodile brigu majka i teta Pauline. Naravno, tu je apostol Simon Petar kojega je Gospodin proglasio ribarom ljudi. Pa i glupi Simon iz dječjih pjesmica, koji je otišao na sajam i htio kušati kolač, ali nije imao ni penija. McDermott je bio takav, mislio je da može uzimati ne plaćajući; a takav je i doktor Jordan. Ne da mi ga nije žao. Oduvijek je bio mršav, i čini mi se da je još smršavio. Uvjerena sam da ga izjeda nekakva tuga.

Što se tiče mojega imena, *Grace*, koje znači *Božja Milost*, možda su me nazvali po crkvenoj pjesmi. Majka mi to nikada nije rekla, no mnogo toga mi nije rekla.

Milosti Božja, čudesna i blaga,

Što mene spasi bijednika,

Izgubljena, al' sada pronađena.

Slijep bijah, a sad pregledah ja.

Nadam se da su me nazvali po toj pjesmi. Htjela bih da me pronađu. Htjela bih progledati. Ili biti viđena. Pitam se je li to isto u Božjim očima. Kako kaže Biblija, *sad vidimo u ogledalu, nejasno, a onda ćemo licem u lice.* Ako je *licem u lice,* onda dvoje mora gledati.

Danas je dan kupanja.

Govorka se da ćemo se morati kupati gole, u skupinama umjesto po dvije, u podsuknjama; kažu da će time prištedjeti vrijeme i novac, jer će trebati manje vode, ali ja smatram da je ta zamisao nepristojna, i ako to pokušaju učiniti, požalit ću se upravi. Doduše, možda neću, jer nas time iskušavaju, pa bih se trebala pomiriti s tim bez pritužbe, kao što se većinom mirim i sa svim drugim. Kupaonice su ionako prilično neugodne, kameni je pod sklizak od prljavog starog sapuna, nalik na hladetinu, a nadzornica nas stalno promatra; to je možda i dobro, jer bi inače bilo prskanja. Zimi se smrzavate do kosti, ali sada, na ljetnoj vrućini, sa svim tim znojem i prljavštinom, koje ima dvaput više poslije rada u kuhinji, hladna mi voda toliko ne smeta, jer me osvježava.

Poslije kupanja čeka me obično šivanje. U zatvoru nedostaje kažnjeničke odjeće, jer primaju sve više i više zločinaca, osobito za pasjih ljetnih vrućina kad ljudi lako planu i postanu osvetljivi; stoga moraju iskoristiti i moje ruke. Dobili su naredbu i moraju ispuniti normu, baš kao u tvornici.

Annie Little sjedila je do mene na klupi, pa se prignula i prošaptala: Grace, Grace, je li zgodan, tvoj mladi doktor? Hoće li te izvući iz zatvora? Jesi li zaljubljena u njega, mislim da jesi.

Ne govori gluposti, šapnula sam joj, baš svašta lupetaš, nisam nikada bila zaljubljena ni u kakvog muškarca niti to namjeravam sada. Osuđena sam na doživotnu robiju i nema vremena za takve stvari ovdje, a ni mjesta, kad je već o tome riječ.

Annie je trideset i pet godina, starija je od mene, ali, osim što ponekad nema sve kotače u glavi, nije nikada ni odrasla. To se događa u kaznionici, neke u sebi zauvijek ostaju iste dobi, dobi u kojoj su ušle u kaznionicu.

Ne pravi se važna, rekla je ona i gurnula me laktom. Ne bi imala ništa protiv tvrdog komada u kutu, uvijek dobro dođe; a ti si tako lukava, šaptala je, pronašla bi vrijeme i mjesto za to kad bi htjela, Bertha Flood je to obavila s čuvarom u šupi za alat, samo su je uhvatili, ali tebe ne bi nikada, imaš tako sigurnu ruku, mogla bi ubiti vlastitu baku u krevetu i ne trepnuti. Zatim se nasmijala, frkćući poput konja.

Mislim da je živjela vrlo sramotno.

Tišina tamo, rekla je dežurna nadzornica, jer ću vas inače zapisati.

Ponovno su strože, jer je došla nova glavna nadzornica; ako te prečesto zapišu, odrežu ti kosu.

Poslije podnevnog obroka poslali su me u upraviteljevu kuću. Dora je ponovno bila ondje, jer se dogovorila s gazdaricom doktora Jordana da dolazi k nama u dane pranja posteljine; i, kao i obično, bila je puna tračeva. Kad bi ispričala pola onoga što zna, rekla je, neke bi malo spustile nos, i ima mnogo licemjerki u crnoj svili i s čipkastim rupčićima, koje poslijepodne legnu s glavoboljom kao da su djevičanski čiste; neka svatko radi što ga je volja, ali njoj neće nitko bacati pijesak u oči. Otkako je doktor Jordan otputovao, rekla je, njezina gospodarica satima šeće amo-tamo i gleda kroz prozor, ili sjedi kao obamrla; nije ni čudo, jer se sigurno boji da će joj pobjeći kao i onaj drugi. A tko će tada plaćati njezine hirove i sve to trčkaranje i njezino stalno donesi ovo, donesi ono?

Clarrie se uglavnom ne obazire na Dorine priče. Ne zanimaju je tračevi o višim slojevima; samo puši lulu i kaže samo hm. Ali danas je rekla da je ne zanima što takvi rade, kao što je ne zanima skakanje kokoši i pijetlova na dvorištu; njoj se čini da je Bog stavio takve na zemlju da prljaju rublje, jer ne vidi nikakve druge koristi od njih. A Dora je rekla: i u tome se svojski trude, moram reći, prljaju ga onoliko brzo koliko meni treba da ga operem, i ako istina iziđe na vidjelo, znat će se da ga prljaju zajedno.

Na to sam protrnula i nisam je pitala da objasni što time hoće reći. Nisam htjela da govori ružno o doktoru Jordanu, jer je ipak bio vrlo ljubazan prema meni, a i vrlo zabavna promjena u mom jednoličnom i mučnom životu.

Kad se doktor Jordan vrati, hipnotizirat će me. Sve je odlučeno; hipnozu će obaviti Jeremiah, ili bih zapravo trebala razmišljati o njemu kao o doktoru DuPontu, jer ne smijem zaboraviti da mu se tako moram obraćati, a ostali će promatrati i slušati. Sve mi je objasnila upraviteljeva žena i rekla mi je da se ne moram bojati, jer ću biti među prijateljima koji mi žele dobro, i morat ću samo sjediti na stolcu i zaspati kad mi to doktor DuPont kaže. Kad zaspim, oni će mi postavljati pitanja. Nadaju se da će mi na taj način vratiti pamćenje.

Rekla sam joj da nisam uopće sigurna bih li htjela da mi se vrati pamćenje, premda ću, naravno, postupiti kako žele. A ona mi je rekla kako joj je drago što pokazujem duh suradnje, da se uzda u mene i da će se sigurno ustanoviti kako sam nevina.

Poslije večernjeg obroka nadzornica nam je dala pletivo koje smo trebale

ponijeti u ćelije i dovršiti dok se ne smrači, jer im nedostaje čarapa. Ljeti je svijetlo sve do kasnih sati, pa na nas ne treba trošiti vosak svijeća.

I zato sada pletem. Pletem brzo i mogu to raditi ne gledajući ako su to samo čarape, a ne nešto finije. I dok pletem, razmišljam: što bih stavila u svoj album s uspomenama, kad bih ga imala? Resu s majčinog šala. Pramen crvene vune iz rukavica s cvjetićima koje mi je isplela Mary Whitney. Komadić svile s Nancyna lijepog šala. Rožnato puce od Jeremiaha. Tratinčicu s vijenca koji mi je napravio Jamie Walsh.

Ništa od McDermotta, jer ga se ne želim sjećati.

Ali, što bi trebalo biti u takvom albumu? Samo dobre stvari u životu ili sve? Mnogi stavljaju slike krajeva i osoba koje nisu nikada vidjeli, na primjer vojvoda i slapova Nijagare, ili događaja kojima nisu nikada prisustvovali, a za mene je to varanje. Bih li to radila? Ili bih se držala istine o svojem životu.

Stavila bih komad grubog pamučnog platna s moje kaznioničke spavaćice. Kvadratić okrvavljene podsuknje. Traku s rupca, bijelu s plavim cvjetovima. Cvjetovima mačkova brka.

47.

Sutradan ujutro, odmah poslije izlaska Sunca, Simon polazi u Richmond Hill na konju što ga je unajmio u konjušnici iza svojega hotela. Poput svih konja, naviknutih na niz nepoznatih jahača, životinja je tvrdoglava, opire se uzdama i dvaput ga pokušava očešati o ogradu. Zatim se smiruje te ustrajno i lagano kaska, a povremeno žustrije poskakuje. Premda je prašna i mjestimice izbrazdana kolotečinama, cesta je bolja negoli je Simon očekivao, pa nakon nekoliko prekida u krčmama uz cestu radi odmora i napajanja konja stiže u Richmond Hill ubrzo poslije podneva.

Richmond Hill kao grad nije bogzna što: trgovina mješovitom robom, kovačnica i raštrkane kuće. Gostionica je zacijelo ona ista koje se sjeća Grace. Simon ulazi, naručuje pečenu govedinu i pivo, te se raspituje za položaj bivše kuće gospodina Kinneara. Gostioničar nije iznenađen: Simon nije nipošto prvi koji postavlja takvo pitanje. Zapravo, bila je tada prilična gužva, kaže, u doba ubojstava, a otada stalno nailaze znatiželjnici. Gradu je dosta što je poznat samo po tome: mrtve treba ostaviti na miru, smatra on. No ljudi žele buljiti u tragediju; to je bestidno. Čovjek bi pomislio da hoće pobjeći od nesreće - ali, ne, oni žele sudjelovati u njoj. Neki čak odnose stvari sa sobom - šljunak s kolnog prilaza, cvijeće iz gredica. Gospodinu koji sada posjeduje kuću sada već manje smetaju, jer dolazi manje ljudi. Ipak, ne želi dokone znatiželjnike.

Simon ga uvjerava da nipošto nije dokoni znatiželjnik: liječnik je, i proučava Gracein slučaj. To je gubljenje vremena, kaže gostioničar, jer je Grace kriva. - Bila je lijepa žena - dodaje, pomalo ponosan što ju je poznavao. - Izgledala je kao da ne zna nabrojiti do pet. Gledajući njezino mirno lice čovjek nikada ne bi pogodio što se iza njega krije.

- Tada joj je, čini mi se, bilo tek petnaest godina - kaže Simon.

- Ali bi joj čovjek dao osamnaest.

Sramota, tako zla, a tako mlada. - Gostioničar kaže da je gospodin Kinnear bio fini gospodin, premda nemoralan, a Nancy Montgomery sviđala se većini, premda je živjela u grijehu. Poznavao je i McDermotta; pravi sportaš, i bio bi uspio u životu da

nije bilo Grace. - Ona ga je navela na to i stavila mu konopac oko vrata. - Kaže kako se žene uvijek izvuku.

Simon pita za Jamieja Walsha, ali Jamie Walsh je otišao. U grad, kažu jedni; u Sjedinjene Države, kažu drugi. Kad je prodano Kinnearovo imanje, Walshovi su se morali odseliti. Zapravo, ondje više nema mnogo ljudi koji su u to doba živjeli u tom kraju, jer se otada mnogo kupovalo i prodavalo, dolazilo i odlazilo; trava je uvijek zelenija s druge strane ograde.

Simon jaše na sjever i nije mu teško pronaći Kinnearovo imanje. Nije namjeravao prilaziti samoj kući - htio ju je samo pogledati iz daljine - ali voćke, koje su u Graceino doba bile mlade, narasle su, pa djelomice zastiru pogled. Već je na pola prilaza i prije negoli se snašao vezao je konja za ogradu ispred dviju kuhinja, te stao pred ulaznim vratima.

Kuća je manja i donekle trošnija negoli ju je zamišljao. Trijem na stupovima trebalo bi obojiti, a ružini su grmovi zapušteni, pa se na njima nazire samo nekoliko bolesnih cvjetova. Kakve li koristi od gledanja, pita se Simon; osim prostačkog uzbuđenja, zadovoljavanja morbidnog zanimanja? To je poput posjeta bojnom polju: nemaš što vidjeti osim u mašti. Takva su suočavanja sa stvarnošću uvijek razočaranje.

Ipak, kuca na prednja vrata, pa ponovno kuca. Nitko ne odgovara. Vrata se otvaraju baš kada se okreće da ode. Na njima stoji žena, mršava, tužna lica, ne stara, ali s tragovima godina, u jednostavnoj tamnoj haljini i pregači. Simonu pada na um da bi Nancy Montgomery sada ovako izgledala da je živa.

- Ovdje ste da pogledate kuću - kaže ona. To nije pitanje. - Gospodar nije kod kuće, ali me je uputio da vas provedem po njoj.

Simon je iznenađen: odakle su znali da dolazi? Možda još imaju mnogo posjetitelja, unatoč gostioničarovim riječima? Je li ta kuća postala nekakav sablasni muzej?

Domaćica - ona zacijelo to i jest - staje ustranu da propusti Simona u predvorje. - Zanimat će vas zdenac, pretpostavljam - kaže ona. - Svi uvijek pitaju za zdenac.

- Zdenac? - pita Simon. Nije čuo ni za kakav zdenac. Možda će mu se posjet ipak isplatiti zbog neke svježe pojedinosti koju nisu prije spomenuli. - Što je sa zdencem?

Žena mu dobacuje čudan pogled. - To je zatvoreni zdenac, gospodine, s novom pumpom. Valjda biste htjeli znati za zdenac ako želite kupiti imanje.

- Ali, ja ne namjeravam kupovati imanje - kaže smeteno Simon. - Zar je na prodaju?

- A zašto bih vam ga inače pokazivala? Prodaje se, naravno, ne prvi put. Oni koji žive ovdje ne osjećaju se nikada ugodno. Ne da ovdje ima nečega, duhova ili nečeg sličnog, premda bi se moglo pomisliti da bi ih moglo biti, i uvijek nerado silazim u podrum. No zato privlači dokone znatiželjnike.

Žena ga prodorno gleda: ako nije kupac, što radi ovdje? Simon ne želi da i njega smatra dokonim znatiželjnikom. - Ja sam liječnik - kaže.

- Oh - kaže ona i lukavo kima, kao da tek sada shvaća. - Znači, htjeli biste vidjeti *kuću.* Dolaze nam i mnogi liječnici koji je žele vidjeti. Više nego drugi, uključujući advokate. Pa, kad ste već ovdje, mogli biste je pogledati. Ovdje je salon i ovdje su, kako su mi rekli, držali glasovir, dok je gospodin Kinnear bio živ, koji je svirala gospođica Nancy Montgomery. Pjevala je kao kanarinac, tako barem kažu. Bila je vrlo muzikalna. - Smiješi se Simonu, prvi smiješak koji mu udjeljuje.

Obilazak je temeljit: blagovaonica, biblioteka, zimska kuhinja; ljetna kuhinja, staja i sjenik na kojemu je noću spavao onaj nitkov, McDermott, objašnjava žena. Spavaće sobe na katu - »Bog zna što se ovdje događalo« - i Graceina sobica. Pokućstvo je posve drukčije, naravno. Siromašnije, otrcanije. Simon pokušava zamisliti kako je prije izgledalo, ali ne uspijeva.

Domaćica ima smisla za privlačenje pozornosti, jer čuva podrum za kraj. Pali svijeću i silazi prva, upozoravajući ga da se ne posklizne. Vonja na vlagu, zemlju i pohranjeno povrće. - Pronašli su ga baš ovdje - kaže domaćica naslađujući se - a ona je bila skrivena tamo, iza onoga zida. Premda ne znam zašto su se trudili da je sakriju. Zločin se uvijek otkrije, pa su ga i tada otkrili. Šteta što nisu objesili tu Grace, a nisam jedina koja to kaže.

- Uvjeren sam da niste - kaže Simon. Dosta je vidio i želi otići. Na vratima joj daje novčić - to mu se čini ispravnim - i ona kima i trpa ga u džep. - Možete vidjeti i grobove na crkvenom groblju u gradu - kaže mu.

- Nemaju imena, ali vam ne mogu promaknuti. To su jedini grobovi ograđeni kolčićima.

Simon joj zahvaljuje. Osjeća se kao da se iskrada poslije nedoličnog zurenja. Kakav li je to voajer postao? Temeljit, očito, jer kreće ravno prema prezbiterijanskoj

crkvi; lako ju je pronaći jer je to jedini zvonik na vidiku.

Iza crkve je groblje, uredno i zeleno, mrtvi pod čvrstom kontrolom. Ovdje nema bujnog korova, uvelih vijenaca, nereda i zbrke; ništa nalik na europsku baroknu kićenost. Nema anđela, nema Kalvarije, nema besmislica. Raj prezbiterijancima zacijelo nalikuje na novčarsku ustanovu u kojoj je svaka duša etiketirana i evidentirana, pa stavljena u odgovarajući pregradak.

Grobovi koje traži upadaju u oči. Svaki je okružen ogradom od drvenih kolčića, to su jedine ograde na groblju; da zadrže stanare unutra, nedvojbeno, jer kažu da umoreni hodaju okolo. Ni prezbiterijanci, kako se čini, nisu pošteđeni praznovjerja.

Ograda Thomasa Kinneara obojena je bijelo, a ograda Nancy Montgomery crno, možda je to znak prosudbe mještana o njoj: žrtva umorstva ili ne, nije bila bolja negoli je trebala biti. Nisu pokopani u istom grobu - ne treba odobravati sablazan. Začudo, Nancyn je grob kod Kinnearovih stopa i pod pravim kutom na njegov grob, pa se doima poput prostirke ispred kreveta. Veliki ružin grm ispunjava gotovo cijeli ograđeni Nancyn grob - balada tiskana na letku bila je, znači, proročanska - ali na grobu Thomasa Kinneara nema vitica. Simon ubire ružu s Nancyna groba, razmišljajući ne bi li je odnio Grace, ali se zatim predomisli.

Te noći odsjeda u neuglednom svratištu na pola puta do Toronta. Prozori su prljavi, pa kroz njih ne vidi gotovo ništa, pokrivači vonjaju na plijesan; neposredno ispod njegove sobe skupina promuklih pijanaca dere se još dugo poslije ponoći. Na to treba računati kad se putuje provincijom. Podupire vrata stolcem da se zaštiti od neželjenih uljeza.

Ujutro rano ustaje i pregledava ubode raznih kukaca. Umiva se oskudnom količinom mlake vode u lavoru što mu ga je donijela sobarica, koja radi i u prizemlju kao sudopera; voda smrdi na luk.

Poslije doručka, kriške pretpotopne šunke i jajeta neodređene starosti, nastavlja put. Vani je malo ljudi; prolazi mimo jednih kola, muškarca koji sjekirom obara usahlo stablo na polju, nadničara koji mokri u jarak. Nad poljima lebde tu i tamo pramenovi magle, raspršujući se poput snova na sve jačem svjetlu. Zrak je magličast, korov uz cestu posut rosom; konj ga usput pase. Simon ga malodušno obuzdava, pa ga pušta trupkati. Osjeća se isprazno, potpuno besciljno i nemoćno.

Prije odlaska poslijepodnevnim vlakom želi obaviti još nešto. Htio bi posjetiti grob Mary Whitney. Želi provjeriti je li ona doista postojala.

Grace je spomenula metodističku crkvu u Adelaide Streetu; potražio je taj podatak u svojim bilješkama. Na groblju uglačani granit zamjenjuje mramor, a stihova je sve manje: razmeću se veličinom i solidnošću, ne uresima. Metodisti vole monumentalne spomenike; nalik na blok, bjelodane, nalik na debele crne crte ispod završnih računa u glavnoj poslovnoj knjizi njegova oca: *plaćeno u potpunosti*.

Hoda gore-dolje između grobova, čitajući prezimena - Biggs i Stewart, Fluke i Chambers, Cook i Randolph i Stalworthy. Naposljetku ga nalazi, u kutu: mali sivi grobni kamen koji izgleda stariji od devetnaest godina koliko je odonda prošlo. *Mary Whitney;* ime i prezime, ništa više. Doduše, Grace je rekla da je mogla platiti samo za ime.

Uvjerenje buja u njemu poput plamena - znači, njezina je priča istinita - ali zatim se gasi isto tako naglo. Koliko vrijede takvi fizički znakovi? Mađioničar vadi novčić iz šešira, i jer je to stvarni novčić i stvarni šešir, gledatelji vjeruju da je i obmana stvarna.

No taj je grobni kamen samo kamen. Prvo, na njemu nema datuma, i Mary Whitney koja je pod njim pokopana možda nema nikakve veze s Grace Marks. Mogla bi biti samo ime, ime na grobnom kamenu, koji je Grace ovdje vidjela i iskoristila da isprede svoju priču. Mogla bi biti nekakva starica, žena, dijete, bilo tko.

Ništa nije dokazano. Ali, ni osporeno.

Na povratku u Kingston Simon putuje prvim razredom. Vlak je gotovo pun, pa se trošak za prvi razred isplati kako bi se izbjegla gužva. Dok ga vlak nosi na istok i Toronto ostaje iza njega, kao i Richmond Hill i njegove farme i polja, počinje se pitati kako bi bilo živjeti ondje, u tom bujnom i mirnom seoskom kraju; na primjer, u kući Thomasa Kinneara, s Grace kao domaćicom. Ne samo domaćicom; njegovom nerazdvojnom i tajnom ljubavnicom. Držao bi je skrivenu, pod drugim imenom.

Bio bi to opušten, ugodan život sa svojim posebnim, mirnim radostima. Zamišlja je kako sjedi u salonu i šije, dok joj svjetiljka sa strane osvjetljava lice. Ali, zašto samo ljubavnica? Pada mu na um pomisao da je, od svih žena što ih je ikada upoznao, Grace Marks jedina kojom bi se oženio. To je iznenadna pomisao, ali pošto mu je sinula, promišlja o njoj, razmatra je. Razmišlja, s određenom zajedljivošću, da bi jedino ona mogla zadovoljiti sve, često natuknute uvjete njegove majke, ili gotovo

sve: na primjer, Grace nije bogata. No lijepa je, ali ne isprazna, posjeduje smisao i ljubav za dom, ali nije priglupa, jednostavna je, razborita i oprezna. Izvrsna je u ručnom radu i u tome bi nedvojbeno posramila gospođicu Faith Cartwright. Majka se na to ne bi žalila.

I on ima svoje uvjete. Negdje u Grace tinja strast, uvjeren je, premda bi joj trebalo ući u trag. I bila bi mu zahvalna, premda nevoljko. Zahvalnost ga sama po sebi ne očarava, ali mu se sviđa pomisao na nevoljkost.

Međutim, što je s Jamesom McDermottom? Je li mu rekla istinu u tom pogledu? Je li joj doista bio mrzak, je li ga se doista bojala kako je tvrdila? Dirao ju je, svakako; ali koliko, i koliko s njezinom privolom? Takve epizode izgledaju drukčije u retrospektivi negoli u žaru trenutka; nitko to ne zna bolje od njega i zašto bi to kod žena bilo drukčije? Ljudi se izmotavaju, traže isprike za svoje ponašanje, nastoje se izvući što bolje mogu. Ali, što ako mu ona jedne večeri, pri svjetlu petrolejke u salonu, otkrije više negoli bi volio znati?

Ali, on bi doista volio znati.

Ludilo, naravno; nastrano maštanje, oženiti se osobom osumnjičenom za ubojstvo. A što bi bilo da ju je upoznao prije ubojstava? Razmišlja o tome, ali odbacuje tu pomisao. Prije ubojstava Grace bi se zacijelo posve razlikovala od žene koju on danas poznaje. Djevojka, jedva oblikovana; mlaka, neugledna i bez ukusa. Dosadni krajolik.

Ubojica, *ubojica*, šapće sam sebi. Ima u tome čara, gotovo i mirisa. Poput gardenija iz staklenika. I nečeg sablasnog, ah i skrovitog. Zamišlja sebe kako ga udiše dok privija Grace k sebi, pritišće svoje usne na njezine. *Ubojica*. Utiskuje joj tu riječ na vrat poput žiga.

XIII.

PANDORINA KUTIJA

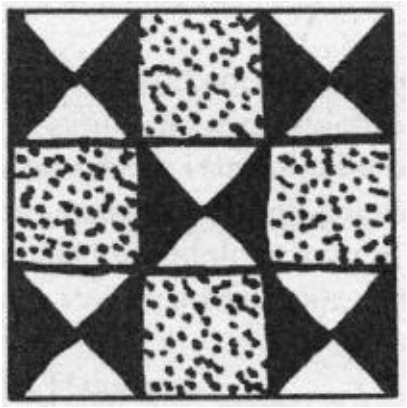

Moj je muž izumio vrlo domišljatu vrstu spiritoskopa... Uvijek sam odbijala stavljati ruku na tu dasku koja bi se micala osobama pod onostranim utjecajem i slovo po slovo izricala poruke i imena. No, kad sam bila sama, stavila sam ruke na tu dasku i upitala: »Diže li to duh moju ruku?«, a daska se pomaknula naprijed i sricala: »Da...«

Možda ćete misliti, kao što i ja često mislim, da je sve to djelo *mojega* uma, ali tada je moj um zacijelo mnogo pametniji nego što bih ja, njegova vlasnica, mogla uopće i zamisliti, ako može, sričući slovo po slovo, složiti cijele stranice povezanog i često zakučastog sadržaja, a da ja pritom ne znam ni riječi o tome, jer znam o čemu je riječ tek kad mi suprug pročita poruku, nakon prekida komunikacije.

Moja sestra, gospođa Traill, vrlo je jak medij za te komunikacije i prima ih na stranim jezicima. Njezini je duhovi često vrijeđaju i psuju vrlo pogrdnim riječima... No, nemojte me smatrati ludom ili opsjednutom zlim duhovima. Poželjela bih vam da vas opsjedne takvo veličanstveno ludilo.

SUSANNA MOODIE,

Pismo Richardu Bentleyju,

1858.

Preda mnom hita sjena,

Ne ti, ali nalik na te.

Ah, Kriste, kad mogao bih vidjet’

Pa makar i na sat

Duše što ljubljasmo, da nam kažu

Što su i gdje su sad!

Alfred Tennyson,
Maud, 1855

Osjetih rascjep u umu svom
K’o mozak da se dijeli
Sklopit’ ga - šav po šav - htjedoh
Uzalud trud mi cijeli.

Emily Dickinson,
oko 1860.

48.

Čekaju u biblioteci u kući gospođe Quennell, svi na stolcima s ravnim naslonom, svi okrenuti jedva primjetno prema pritvorenim vratima. Navukli su plišane zavjese kestenjaste boje, s crnim obrubom i resama, koje Simona podsjećaju na episkopalne pogrebe; zapalili svjetiljku s kuglastim sjenilom. Stoji nasred ovalnoga hrastovog stola; sjede oko njega, šute, čekaju, drže se dostojanstveno i oprezno, kao porota pred suđenje.

No, gospođa Quennell je opuštena i mirno je sklopila ruke na krilu; očekuje čuda, ali čuda je očito neće iznenaditi, kakva god bila. Drži se kao profesionalni vodič kojemu su čari, recimo, slapova Nijagare postale otrcane, ali se nada da će posredno uživati u ushitu novopečenih posjetitelja. Izraz na licu upraviteljeve žene odaje čežnjivu pobožnost ublaženu mirenjem sa sudbinom, dok velečasnom Verringeru uspijeva pokazati i dobrohotnost i negodovanje; oči mu svjetlucaju kao da nosi naočale. Lijevo od Simona sjedi Lydia u haljini od nekakve prozračne sjajne tkanine, svijetloljubičaste protkane bijelim, dovoljno otvorene da pokaže njezinu ljupku ključnu kost; oko nje se širi vlažni miris đurđica. Uzrujano gužva rupčić; ali, kad joj se pogled susretne sa Simonovim, smiješi se.

Sam Simon sluti da se drži sumnjičavo i neugodno podrugljivo; no, taj je izraz lažan, jer se iza njega krije radoznalost dječaka u pučkom zabavištu. Ni u što ne vjeruje, očekuje sljeparije i teži da dozna kako se one izvode, ali istodobno želi i ostati zapanjen. Zna da je ovakvo gledište opasno; mora sačuvati objektivnost.

Čuje se kucanje na vratima i ona se otvaraju; ulazi doktor Jerome DuPont vodeći Grace za ruku. Ona nema kapu, i njezina smotana kosa svjetluca crvenim sjajem pod svjetiljkom. Ima bijeli ovratnik koji još nije vidio na njoj; i doima se tako zapanjujuće mladom. Hoda oprezno, kao da je slijepa, ali oči su joj širom otvorene, uprte u DuPonta, pune plašljive, drhtave i šutljive molbe kakvoj se Simon - sada to shvaća - uzalud nadao.

- Vidim da ste se svi okupili - kaže doktor DuPont. - Zadovoljan sam vašim zanimanjem i, nadam se da to mogu reći, vašim povjerenjem.

Svjetiljku treba maknuti sa stola. Smijem li vas to zamoliti, gospođo Quennell? I prigušiti. I zatvoriti vrata.

Gospođa Quennell ustaje i bez riječi premješta svjetiljku na pisaći stolić u kutu. Velečasni Verringer odlučno zatvara vrata.

- Grace će sjediti ovdje - kaže doktor DuPont. Smješta je s leđima prema zavjesama. - Sjediš li udobno? Dobro. Ne boj se, nitko ti ovdje ne želi učiniti ništa nažao. Objasnio sam joj da samo mora slušati mene, a zatim zaspati. Shvaćaš li, Grace?

Grace kima. Sjedi ukočeno, stisnutih usana, golemih zjenica pri slabom svjetlu. Čvrsto stišće rukohvate stolca. Simon je vidio takvo držanje tijela u bolničkim odjelima - kod osoba koje osjećaju bol ili očekuju operaciju. Životinjski strah.

- Ovo je posve znanstveni postupak - kaže doktor DuPont. Obraća se ostalima, a ne Grace. - Odagnajte, molim vas, svaku pomisao na mesmerizam i ostale slične lažne postupke. Braidova metoda posve je logična i pouzdana kao što su nedvojbeno pokazali europski stručnjaci. Posrijedi je svjesno izazvano opuštanje i preraspored živaca radi induciranja neurohipnotičkoga sna. Ista se pojava može promatrati kod riba kad ih se pogladi po leđnoj peraji, pa i kod mačaka; premda su, naravno, kod viših organizama rezultati složeniji. Usrdno vas molim da izbjegavate nagle pokrete i buku jer oni mogu uplašiti ispitanika, pa i nauditi mu. Zahtijevam od vas potpunu tišinu sve dotle dok Grace ne zaspi, poslije čega možete tiho razgovarati.

Grace zuri u zatvorena vrata kao da razmišlja o bijegu. Vrlo je napeta, pa Simon gotovo osjeća kako titra, poput napeta užeta. Nije ju nikada vidio tako preplašenu. Što joj je DuPont rekao ili učinio prije negoli ju je doveo ovamo? Gotovo bi pomislio da joj je prijetio; ali, kad joj se on obraća, ona ga gleda s povjerenjem. Nečega se boji, ali ne DuPonta.

DuPont još više prigušuje svjetiljku. Zrak u sobi kao da se zgušnjava od jedva vidljivog dima. Graceino je lice sada u sjeni, pa se razabire samo staklasti sjaj njezinih očiju.

DuPont počinje s postupkom. Najprije sugerira tromost, pospanost; zatim govori Grace da joj udovi lebde, plutaju, da tone, tone, tone, kao kroz vodu. Glas mu je umirujuće jednoličan. Graceine se vjeđe sklapaju; diše duboko i ujednačeno.

- Spavaš li, Grace? - pita je DuPont.

- Da - kaže ona polako i tromo, ali joj se glas jasno čuje.

- Možeš me čuti.

- Da.

- Čuješ samo mene? Dobro. Kad se probudiš, nećeš se sjećati ničega. A, sada spavaj dublje. - Zastaje. - Digni desnu ruku, molim te.

Ruka se polako diže, kao da je netko vuče uzicom, sve dok se potpuno ne ispruži. - Tvoja je ruka - kaže DuPont - željezna šipka. Nitko je ne može saviti. - Ogledava se. - Želi li netko pokušati? - Simon osjeća iskušenje, ali ne želi riskirati; u ovom trenutku ne želi biti ni uvjeren niti razočaran. - Neće nitko? - kaže DuPont. - Onda, dopustite meni. - Stavlja obje šake na Graceinu pruženu ruku, naginje se naprijed. - Upirem svom snagom - kaže. Ruka se ne pregiba. - Dobro. Možeš spustiti ruku.

- Oči su joj otvorene - kaže Lydia uznemireno; doista, između vjeđa razabiru se dva bijela polumjeseca.

- To je normalno - kaže DuPont - ali nema nikakve važnosti. Po svemu sudeći, ispitanik je u ovom stanju sposoban razabrati neke predmete i zatvorenih očiju.

To je osebujnost živčanog ustroja koji zacijelo uključuje neki osjetilni organ što ga čovjek još nije uspio izmjeriti. No, nastavimo.

Nadvija se nad Grace kao da joj sluša srce. Zatim iz nekog skrivenog džepa vadi četverokutni komad tkanine, običnu žensku koprenu, svijetlosivu, i nježno je spušta na njezinu glavu, na kojoj se nabire, pa smiruje. Sada se razabire samo glava i nejasni obrisi lica pod koprenom. Slika jasno podsjeća na mrtvački pokrov. Sve je to previše teatralno, previše jeftino, razmišlja Simon; smrdi na predavaonice u malim gradovima prije petnaest godina i na njihovo slušateljstvo, lakovjerne trgovačke pomoćnike i šutljive farmere i njihove neugledne žene, i slatkorječive šarlatane koji su im prosipali transcendentalne gluposti i nadriliječničke savjete kako bi im olakšali džep. Htio bi se narugati, ali mu se potiljak ipak ježi.

- Izgleda tako... tako neobično - šapće Lydia.

- Kakve li nade u odgovor ili ispravljanje nepravde? Iza koprene, iza koprene - kaže velečasni Verringer glasom kojim obično navodi citate. Simon ne zna namjerava li se velečasni šaliti ili ne.

- Kako, molim? - kaže upraviteljeva žena. - Oh, da... dragi gospodin Tennyson.

- Pomaže koncentraciji - kaže doktor DuPont tihim glasom. - Unutarnji je vid oštriji kad je skriven od vanjskog pogleda. A sada, doktore Jordan, možemo slobodno putovati u prošlost. Što biste htjeli da je upitam?

Simon se pita gdje bi počeo. - Pitajte je nešto o Kinnearovoj kući.

- O kojem dijelu? - kaže DuPont. - Moramo biti određeni.

- O verandi - kaže Simon, uvjeren da treba početi obzirno.

- Grace - kaže DuPont - sada si na verandi, kod gospodina Kinneara. Što ondje vidiš?

- Vidim cvijeće - kaže Grace. Glas joj je tih, prigušen. - Sunce zalazi. Tako sam sretna. Htjela bih ostati ovdje.

- Recite joj - kaže Simon - da ustane i uđe u kuću. Recite joj da pođe prema podnim vratima koja vode u podrum.

- Grace - kaže DuPont - moraš...

Odjednom se čuje kucanje, glasno i jednokratno, gotovo nalik na malu eksploziju. Čuje se sa stola, ili možda s vrata? Lydia ispušta tihi krik i hvata Simona za ruku; bilo bi neotesano kad bi se odmaknuo, pa to ne čini, osobito zato što ona drhti kao list na vjetru.

- Tiho! - kaže gospođa Quennell prodornim šaptom. - Imamo posjetitelja!

- William! - čuje se tihi uzvik upraviteljeve žene. - Znam da je to moje zlato! Moj maleni!

- Molim vas - kaže DuPont ljutito. - Ovo nije spiritistička seansa!

Grace se pod koprenom nemirno komeša. Upraviteljeva žena prigušuje jecaj rupčićem. Simon baca pogled na velečasnog Verringera. U tami je teško razabrati izraz njegova lica; smiješak kao da mu je bolan, kao u djeteta kojega muče vjetrovi.

- Bojim se - kaže Lydia. - Pojačajte svjetlo!

- Još ne - šapće Simon. tapsa je po ruci.

Čuju se još tri oštra udarca, kao da netko kuca na vrata i hoće nasilno ući. - Ovo je pretjerano - kaže DuPont. - Recite im da odu, molim vas.

- Pokušat ću - kaže gospođa Quennell. - Ali, danas je četvrtak. Obično dolaze četvrtkom. - Spušta glavu i sklapa ruke. Trenutak poslije čuje se niz laganih *staccato* prasaka poput šake oblutaka što štropoću niz odvodni žlijeb. - Eto - kaže ona. - Mislim da je sada sve u redu.

Zacijelo ima saveznika, razmišlja Simon - nekakvog suučesnika ili napravu, iza vrata, pod stolom.

Na kraju krajeva, ovo je kuća gospođe Quennell. Tko zna što li je sve ugradila? No, pod stolom nema ničega osim njihovih stopala. Kako sve to radi? Sjedeći ovdje, osjeća se kao budala, glupi pijun, nasamaren. Ali, sada ne može otići.

- Hvala vam - kaže DuPont. - Doktore, oprostite na prekidu, molim vas. Nastavimo.

Simon je sve svjesniji Lydijine ruke u svojoj. Mala je i vrlo topla. Zapravo mu je cijela soba pretijesna da bi bila ugodna. Htio bi se odvojiti, ali ga Lydia drži željeznim stiskom. Nada se da to nitko ne vidi. Rukom mu prolaze trnci; prebacuje nogu preko noge. Odjednom mu se pred očima javljaju noge Rachel Humphrey, gola je, na sebi ima samo čarape, i vidi svoje ruke kako je pritišću dok se ona opire. Hotimice se opire, promatrajući ga kroz trepavice gotovo sklopljenih očiju da vidi kako to djeluje na nj. Uvija se poput prepredene jegulje. Moli poput robinje. Skliska, oznojena, od svojega ili njegovog znoja, vlažna kosa po njezinu licu, preko njegovih usta, svake noći.

Zarobljen. Koža joj sja poput satena na mjestima koja je polizao. Ne može dalje ovako.

- Pitajte je - kaže - je li imala ikakve odnose s Jamesom McDermottom. - Nije namjeravao postaviti to pitanje; svakako ne odmah, a niti tako izravno. No, nije li to - sada mu je jasno - ono što ga najviše zanima?

DuPont tihim glasom ponavlja pitanje Grace. Stanka; a zatim Gracein smijeh. Ili nečiji smijeh; ne zvuči poput Grace. - Odnose, doktore? Što hoćete time reći? - Glas je tanak, drhtav, bezličan; ali potpuno prisutan, potpuno priseban. - Uistinu, doktore, vi ste pravi licemjer! Hoćete znati jesam li ga ljubila, jesam li spavala s njim. Jesam li bila njegova priležnica! To hoćete znati?

- Da - kaže Simon. Potresen je, ali mora se potruditi da to ne pokaže. Očekivao je niz jednosložnih odgovora, niz nekakvih »da« i »ne« iščupanih iz nje, iz njezine letargije i obamrlosti; niz prisilnih i sanjivih odgovora na njegova energična pitanja. Ne takvu sirovu porugu. Taj glas ne može biti Gracein; no, čiji je onda?

- Jesam li činila ono što biste vi htjeli činiti s tom droljicom koja vas drži za ruku? - Opori smijeh.

Lydia hvata dah i povlači ruku kao da se opekla. Grace se ponovo smije. - To biste htjeli znati, pa ću vam reći. Da. Sastajala sam se s njim vani, na dvorištu, u spavaćici, na mjesečini. Stisnula bih se uz njega, dopuštala mu da me ljubi, a i da me dira, posvuda, doktore, po istim mjestima po kojima biste me vi htjeli dirati, jer mogu uvijek pogoditi, znam na što mislite dok sjedite u onoj zagušljivoj šivaonici sa

mnom. No, to je bilo sve, doktore. To je bilo sve što sam mu dopuštala. Vrtjela sam ga oko malog prsta, a i gospodina Kinneara. Obojica su plesali onako kako sam svirala!

- Pitajte je zašto - kaže Simon. Ne može shvatiti što se događa, ali možda mu je ovo posljednja prilika da shvati. Mora zadržati prisebnost i ne odstupati od izravnog ispitivanja. Njegov glas zvuči mu i samome poput promuklog graktanja.

- Ovako bih disala - kaže Grace, pa pohotno zastenje. - Izvijala bih se i ovijala oko njega. Poslije toga je znao reći da bi sve učinio za mene. - Cereka se. - Ali, zašto? Ah, doktore, uvijek pitate zašto. Zabadate nos, i ne samo nos. Takav ste znatiželjnik! Znatiželja je opasna, znate, doktore. Čuvajte se tog mišića do sebe; a i njezine dlakave mišje rupice!

Na Simonovo zaprepaštenje, velečasni Verringer hihoće; ili možda kašlje.

- Ovo je sablazan - kaže upraviteljeva žena. - Ne želim sjediti ovdje i slušati te opačine! Lydia, pođi sa mnom! - Napola ustaje; suknje joj šušte.

- Molim vas - kaže DuPont - budite strpljivi. Čednost mora ustupiti mjesto interesima znanosti.

Simonu cijela situacija izmiče kontroli. Mora preuzeti inicijativu, ili je barem pokušati preuzeti; ne smije dopustiti Grace da mu čita misli. Čuo je za vidovnjačke moći hipnotiziranih osoba, ali prije nije nikada u njih vjerovao. - Pitajte je - kaže strogo - je li bila u podrumu kuće gospodina Kinneara u subotu, 23. srpnja 1843.

- Podrum - kaže DuPont. - Moraš zamisliti podrum, Grace. Vrati se u vremenu, spusti se u prostoru...

- Da - kaže Grace svojim novim, sitnim glasom. - Hodnikom, podigni podna vrata; siđi stubama u podrum. Bačve, viski, povrće u sanducima punim pijeska. Ondje na podu. Da, bila sam u podrumu.

- Pitajte je da li je ondje vidjela Nancy.

- Oh, da, vidjela sam je. - Stanka. - Kao što vas vidim, doktore. Kroz koprenu. A i čujem vas.

DuPont kao da je iznenađen. - Neuobičajeno - mrmlja - ali ne i nepoznato.

- Je li bila živa? - pita Simon - Je li bila još živa kad si je vidjela?

Glas hihoće. - Ne baš živa, a ne baš ni mrtva. Trebalo joj je - visoki hihot nalik na cvrkut - prikratiti muke.

Velečasni Verringer glasno udiše. Simon osjeća kako mu lupa srce. - Jesi li pomagala pri davljenju? - kaže.

- Moj ju je rubac zadavio. - Ponovno cvrkut, hihot. - Kako li je samo lijep uzorak imao!

- Sramota - mrmlja Verringer. Zacijelo razmišlja o svim molitvama što ih je potrošio na nju, a i o svoj tinti i papiru. Pisma, molbe, vjera.

- Šteta što sam se morala odreći tog rupca; imala sam ga tako dugo. Bio je majčin. Trebala sam ga skinuti s Nancyna vrata. Ali, James mi to nije dopustio, niti da skinem njezine zlatne naušnice. Bilo je krvi na njemu, ali to bi se ispralo.

- Ubila si je - dahće Lydia. - Oduvijek sam to mislila. - U glasu joj se gotovo osjeća divljenje.

- Rubac ju je ubio. Ruke su ga držale - kaže glas. - Morala je umrijeti. Smrt je odmazda za grijeh. A tada je umro i gospodin. Kako jednom, tako i drugom!

- Ah, Grace - jauče upraviteljeva žena. - Imala sam ljepše mišljenje o tebi! Zavaravala si nas sve te godine!

Glas odaje likovanje. - Prestanite govoriti gluposti - kaže Grace. - Zavaravali ste sami sebe! Ja nisam Grace! Grace nije znala ništa o tome!

Nitko u sobi ne kaže ništa. Glas sada zuji, visok i sitan, kao pčela. - Vječna stijeno, što se nudi, utočište moje budi! Voda Tvoja nek' i krv...

- Ti nisi Grace - kaže Simon. Unatoč toploj sobi, osjeća hladnoću u cijelom tijelu. - Ako nisi Grace, tko si?

- Moraš odgovoriti - kaže DuPont. - Zapovijedam ti!

Čuje se još niz udaraca, teških, ritmičkih, kao da netko u klompama pleše po stolu. Zatim šapat: - Ne možeš mi zapovijedati. Moraš pogoditi!

- Znam da si duh - kaže gospođa Quennell. - Duhovi mogu govoriti kroz druge, u transu. Koriste se našim materijalnim organima. Ovaj govori kroz Grace. Ali, ponekad lažu, znate.

- Ja ne lažem! - kaže glas. - Ja sam iznad laži! Više ne moram lagati!

- Ne možete im uvijek vjerovati - kaže gospođa Quennell kao da govori o djetetu ili sluškinji. - Možda je to došao James McDermott da okalja Gracein glas. Da je optuži. Ovo mu je bio posljednji čin u životu, a oni koji umiru s osvetom u srcu često ostaju zarobljeni u zemaljskoj sferi.

- Molim vas, gospođo Quennell - kaže doktor DuPont. - Ovo nije duh. Zacijelo smo svjedoci prirodne pojave. - Zvuči pomalo očajno.

- Nije to James - kaže glas - ti stara varalice!

- Onda je Nancy - kaže gospođa Quennell, koju, čini se, ne smeta uvreda. - Često su nepristojni - kaže. - Nazivaju nas pogrdnim imenima. Neki su srditi, oni na zemlju vezani duhovi koji ne mogu podnijeti da su mrtvi.

- Nije Nancy, glupačo! Nancy ne može ništa reći, ni riječi, ne s takvim vratom. Lijepoga li vrata, nekoć! No, Nancy se više ne ljuti, ne zamjera, Nancy mi je prijateljica. Sada shvaća, želi sudjelovati. Hajde, doktore - kaže glas, sada laskavo. - Vama se sviđaju zagonetke. Znate odgovor. Rekla sam vam da je to bio *moj* rubac, onaj što sam ga ostavila Grace kad sam, kad sam... - Počinje ponovo pjevati: Ah ne, zbog istine u oku joj, zavoljeh Mary...

- Ne Mary - kaže Simon. - Ne Mary Whitney.

Čuje se oštar prasak, kao da dolazi sa stropa. - Ja sam rekla Jamesu da to učini. Ja sam ga potaknula na to. Ja sam stalno bila ondje.

- Ondje? - kaže DuPont.

- Ovdje! S Grace, gdje sam sada. Bilo je tako hladno, ležati na podu, i bila sam posve sama; morala sam se ugrijati. Ali Grace ne zna, nije nikada znala! - Glas više ne zadirkuje. - Gotovo su je objesili, ali to bi bilo pogrešno. Ništa nije znala! Samo sam privremeno posudila njezinu odjeću.

- Njezinu odjeću? - kaže Simon.

- Njezinu zemaljsku ljusku. Njezino tjelesno ruho. Zaboravila je otvoriti prozor, pa nisam mogla izići! No, ne želim joj zlo. Ne smijete joj reći! - Sitni glas sada zaklinje.

- Zašto ne? - pita Simon.

- Znate zašto, doktore Jordan. Želite li je ponovno vidjeti u ludnici? Isprva mi se ondje sviđalo, ondje sam mogla glasno govoriti. Mogla sam se smijati. Mogla sam reći što se dogodilo. Ali nitko me nije slušao. - Prigušen, sitan jecaj. - Nisu me čuli.

- Grace - kaže Simon. - Prestani s trikovima!

- Ja nisam Grace - kaže glas neodlučnije.

- Jesi li to zbilja ti? - pita Simon glas. - Govoriš li istinu? Ne boj se.

- Vidite? - jauče glas. - Isti ste, nećete me saslušati, ne vjerujete mi, hoćete da

bude po vašem, ne želite čuti... - Glas se gubi i nastaje tišina.

- Otišla je - kaže gospođa Quennell. - Uvijek se zna kad se vraćaju u svoje carstvo. To se osjeća u zraku; to je elektricitet.

Neko vrijeme nitko ne govori ništa. Zatim se pokreće doktor DuPont.

- Grace - kaže i naginje se nad nju. - Grace Marks, čuješ li me? - Spušta joj ruku na rame.

Ponovno duga stanka u kojoj čuju Grace kako diše, sada neujednačeno, kao u nemirnu snu. - Čujem - kaže ona napokon. Svojim uobičajenim glasom.

- Sada ću te dovesti na površinu - kaže DuPont. Oprezno diže koprenu s njezine glave i stavlja je na stranu. Lice joj je mirno i opušteno.

- Sada plutaš prema gore, prema gore. Iz dubina. Nećeš se sjećati ničega što se ovdje zbilo. Kad pucnem prstima, probudit ćeš se. - Odlazi do svjetiljke, pojačava svjetlo, vraća se i primiče ruku Graceinoj glavi pa pucne prstima.

Grace se miče, otvara oči, začuđeno se ogledava, smiješi im se. Smiješak joj je miran, nije više napet i ustrašen. Smiješak poslušnog djeteta. - Vjerojatno sam zaspala - kaže.

- Sjećaš li se ičega? - pita zabrinuto doktor DuPont. - Ičega što se dogodilo?

- Ne - kaže Grace. - Spavala sam. Ali sam zacijelo sanjala. Sanjala sam o majci. Plutala je u moru. Našla je mir.

Simon osjeća olakšanje; i DuPont, sudeći po izrazu njegova lica. DuPont je uzima za ruku, pomaže joj da ustane. - Možda ćeš osjetiti laganu vrtoglavicu - govori joj blago. - To se često događa. Gospođo Quennell, možete li se pobrinuti da je smjeste u spavaću sobu gdje bi mogla prileći?

Gospođa Quennell odlazi iz sobe s Grace, držeći je za ruku kao da je invalid. No ona sada hoda laganim koracima i doima se gotovo sretnom.

49.

Muškarci ostaju u biblioteci. Simonu je drago što sjedi; sada bi više od svega volio iskapiti čašu konjaka da smiri živce, ali u ovom društvu nema baš mnogo nade. Vrti mu se u glavi, pa se pita ne hvata li ga ponovno groznica.

- Gospodo - počinje DuPont - ja sam u nedoumici. Ovakvo nešto nisam još nikada doživio. Rezultati su doista neočekivani. U pravilu, ispitanik ostaje pod kontrolom ispitivača. - Doima se vrlo potreseno.

- Prije dvije stotine godina ne bi bili u nedoumici - kaže velečasni Verringer. - Bio bi to jasan slučaj opsjednutosti. Ustanovilo bi se da Mary Whitney prebiva u tijelu Grace Marks, te da je stoga odgovorna za poticanje na zločin i za pomaganje u davljenju Nancy Montgomery. Bio bi potreban egzorcizam.

- Ali ovo je devetnaesto stoljeće - kaže Simon. - Ovo je možda neurološko stanje. - Rado bi rekao *mora biti,* ali ne želi previše otvoreno proturječiti Verringeru. Osim toga, još je prilično nesređen i nesiguran je na vlastitom intelektualnom tlu.

- Već je bilo ovakvih slučajeva - kaže DuPont. - Još 1816. spominje se Mary Reynolds iz New Yorka čije je bizarne alternacije opisao doktor S. L. Mitchell iz New Yorka; znate li za taj slučaj, doktore Jordan? Ne? Wakley iz časopisa *The Lancet* pisao je poslije toga opsežno o toj pojavi; on je naziva *dvostrukom sviješću,* premda nedvosmisleno odbacuje mogućnost dopiranja do takozvane sekundarne ličnosti neurohipnotizmom, jer postoji prevelika mogućnost da bi ispitivač mogao utjecati na ispitanika. On je oduvijek bio veliki protivnik mesmerizma i sličnih metoda, jer je u tom pogledu konzervativan.

- Koliko se sjećam, Puysegeur opisuje nešto slično - kaže Simon.

- Možda je to slučaj pojave poznate kao *dédoublement* - ispitanik je u somnambulističkom transu pokazao posve drukčiju ličnost u odnosu na ličnost u budnom stanju, pri čemu te dvije polovice nisu znale jedna za drugu.

- Gospodo, doista je teško reći što je posrijedi - kaže Verringer. - No, događaju se i čudnije stvari.

- Priroda ponekad stvara dvije glave na jednom tijelu - kaže DuPont. - Zašto ne bi i dvije osobe u jednom mozgu? Možda ima primjera ne samo naizmjeničnih *stanja* svijesti, kako tvrdi Puysegeur, već i dviju zasebnih ličnosti, koje mogu zajedno živjeti u istom tijelu, ali s posve različitim skupom sjećanja i koje praktički mogu biti dva zasebna pojedinca. To jest, ako prihvatite mišljenje, o kojem bi se moglo raspravljati, da smo ono čega se sjećamo.

- Možda smo - kaže Simon - pretežno ono što zaboravljamo.

- Ako imate pravo - kaže velečasni Verringer - što je s dušom? Valjda nismo sklepani kao krpare! To je grozna pomisao koja bi, kad bi bila istinita, izvrgnula ruglu sve pojmove moralne odgovornosti, pa i sam moral kako ga danas definiramo.

- Onaj drugi glas, što god on bio - kaže Simon - bio je izrazito nasilan.

- Ali ne bez određene logike - kaže Verringer sarkastično - i sposobnosti viđenja u mraku.

Simon se sjeća Lydijine tople ruke i osjeća kako ga oblijeva rumenilo. U tom trenutku najradije bi vidio Verringera na dnu mora.

- Ako mogu biti dvije osobe, zašto ne i dvije duše? - nastavlja DuPont. - To jest, ako uopće treba uvoditi dušu u sve to. Ili, kad je već riječ o tome, tri duše i tri osobe. Sjetite se Trojstva.

- Doktore Jordan - kaže velečasni Verringer ne obazirući se na taj teološki izazov - što ćete napisati o ovome u svom izvještaju? Večerašnji postupak zacijelo nije bio uobičajen s medicinskog stajališta.

- Morat ću razmisliti o svom stavu - kaže Simon - vrlo pažljivo. Iako vidite i sami, ako prihvatimo premisu doktora DuPonta, da je Grace Marks razriješena krivnje.

- Prihvaćanje takve mogućnosti zahtijevalo bi doista pravi skok što se tiče vjere - kaže velečasni Verringer. - I sam ću se pomoliti da smognem snage za takav skok, jer sam oduvijek vjerovao da je Grace nevina; ili sam se, zapravo, nadao, premda moram priznati da sam donekle potresen. No, ako je ono čemu smo bili svjedoci prirodna pojava, tko smo mi da je dovodimo u pitanje? Temelj svih pojava je Bog, i on mora imati svoje razloge, koliko god oni bili nedokučivi u očima smrtnika.

Simon se sam vraća pješke kući. Noć je vedra i topla, a Mjesec, gotovo pun,

obavijen kolutom maglice; zrak odiše pokošenim sijenom i konjskim gnojem, uz primjesu pasjeg vonja.

Cijele je večeri uspijevao uvjerljivo sačuvati vlast nad sobom, ali mu se sada sve u mozgu prži i kvrči poput kestena ili životinje na vatri. U glavi mu odjekuju nijemi jauci; zbrkano i grozničavo gibanje, koprcanje, lutanje amo-tamo. Što se dogodilo u biblioteci? Je li Grace doista bila u transu ili je glumila, i smijala se u sebi? Zna što je vidio i čuo, ali možda je vidio obmanu koju ne može dokazati.

Ako u svom izvještaju opiše čemu je bio svjedok, i ako njegov izvještaj priloži nekoj molbi za pomilovanje Grace Marks, zna da bi time odmah upropastio sve moguće izglede za uspjeh. Takve molbe čitaju ministri pravosuđa i njima slični; oni su realni, praktični ljudi koji zahtijevaju čvrste dokaze. Kad bi se izvještaj objavio, službeno protokolirao i pustio u optjecaj, svi bi ga odmah ismijali, osobito afirmirani članovi liječničke profesije. To bi bio kraj njegovih planova za duševnu bolnicu, jer tko bi dao potporu takvoj ustanovi znajući da je vodi nekakav luđak koji vjeruje u mistične glasove?

Ne može napisati izvještaj što ga Verringer toliko želi, a da se ne izvrgne krivokletstvu. Bilo bi najsigurnije kad ne bi ništa napisao, ali Verringer ga zacijelo neće tako lako pustiti na miru. No, činjenica je da ne može ništa izjaviti sa sigurnošću i pritom ipak reći istinu, jer ne može dokučiti istinu. A ne može dokučiti ni samu Grace. Klizi pred njim, gotovo na domak ruke, i okreće se da vidi slijedi li je još.

Naglo je izbacuje iz misli i prelazi na Rachel. S njom se barem može uhvatiti ukoštac, zgrabiti je. Ona mu neće kliznuti kroz prste.

U kući je mrak; Rachel zacijelo spava. Ne želi je vidjeti, večeras je ne želi - štoviše, suprotno; pomisao na nju, na njezino napeto, koštanobijelo tijelo, njezin miris kamfora i uvele ljubice ispunja ga laganim gađenjem; ali, zna da će se sve to promijeniti čim prijeđe prag. Počet će se na prstima uspinjati stubištem kako bi je izbjegao. Zatim će se okrenuti, poći prema njezinoj sobi, grubo je probuditi. Večeras će je udariti, što ga je već molila; to još nije učinio, to je nešto novo. Želi je kazniti zbog vlastite ovisnosti o njoj. Želi je rasplakati; premda ne preglasno, jer će ih inače Dora čuti i razglasiti sablazan na sva zvona. Čudo je da ih već prije nije čula; sve su

neoprezniji.

Zna da se približava kraju repertoara; kraju onoga što Rachel može ponuditi; njezinu kraju. Ali, što će se dogoditi prije kraja? I sam kraj - kakav li će oblik poprimiti? Nekakav zaključak, nekakvo finale mora postojati. Ne može razmišljati. Možda bi se noćas trebao suzdržati.

Otključava vrata i otvara ih što tiše može. Ona je tu, odmah iza vrata; čeka ga u predvorju, u tami, u zgužvanom penjoaru koji svjetluca na mjesečini. Grli ga i vuče ga unutra, privija se uza nj. Tijelo joj drhti. On osjeća poriv da je grubo odbije, kao da je paučina na licu ili nekakva hladetinasta masa u koju se zapleo. Umjesto toga, ljubi je. Lice joj je mokro; plakala je. Plače i sada.

- Pst - mrmlja on gladeći joj kosu. - Pst, Rachel. - Upravo je to htio od Grace - to drhtanje i privijanje; često je to sebi predočavao, premda, sada to vidi, na teatralan način.

Te su scene uvijek bile vješto osvijetljene, a geste - uključujući njegove - spore i elegantne, s nekakvom bujnom ustreptalošću, kao u baletnim scenama smrti. Ta nježna tjeskoba mnogo je neprivlačnija sada kada se mora s njom suočiti izbliza i u stvarnosti. Brisanje srnećih očiju je jedno, a brisanje srnećeg nosa posve drugo. Traži po džepu rupčić.

- On se vraća - kaže Rachel prodornim šaptom. - Dobila sam pismo od njega. - Simon na trenutak nema pojma na koga ona misli. Ali, naravno, na bojnika. Simon ga je u mašti predao bezdanima razvrata, a zatim zaboravio.

- Ah, što će biti s nama? - uzdiše ona. Taj melodramatski izraz ne smanjuje emocije, barem ne njoj.

- Kada? - šapće Simon.

- Napisao mi je pismo - jeca ona. - Kaže da mu moram oprostiti. Kaže da se popravio, da želi početi novi život, to uvijek govori. Sada te moram izgubiti, to je nepodnošljivo! - Ramena joj se tresu, a ruke kojima ga grli grčevito stežu.

- Kada dolazi? - ponovno pita Simon. Prizor što ga je sebi znao predočiti, praćen ugodnim trncima straha - on usađen u Rachel, bojnik na vratima, bijesan kao pas, izvučen mač - sada mu se živo vraća pred oči.

- Za dva dana - kaže Rachel gušeći se. - Preksutra, navečer. Vlakom.

- Dođi - kaže Simon. Vodi je hodnikom u njezinu spavaću sobu. Sada, kada zna da može i mora pobjeći od nje, osjeća nadasve jaku žudnju za njom. Zapalila je

svijeću; zna što on voli. Sati su im odbrojeni; otkriće prijeti; kažu da panika i strah ubrzavaju otkucaje srca i povećavaju žudnju. Podsjeća sebe da to mora zapamtiti - *to je točno* - dok je možda posljednji put gura poleđuške na krevet i baca se svom težinom na nju, prekapajući po slojevima odjeće.

- Ne ostavljaj me! - stenje ona. - Ne ostavljaj me samu s njim! Ti ne znaš što će mi učiniti! - Ovaj put njezino je bolno previjanje stvarno. - Mrzim ga! Kad bi barem bio mrtav!

- Pst - šapće Simon. - Dora bi nas mogla čuti. - Gotovo se nada da ih čuje; u ovom trenutku osjeća veliku potrebu za publikom. Raspoređuje skup promatrača u sjeni oko kreveta: nije tu samo bojnik, već i velečasni Verringer i Jerome DuPont i Lydia. A prije svih, Grace Marks. Želi da ona bude ljubomorna.

Rachel se prestaje micati. Zelene su joj oči otvorene i gledaju ravno u Simona. - On se ne mora vratiti - kaže ona. - Šarenice su joj goleme, zjenice sitne rupice; uzima li opet laudanum? - Mogao bi doživjeti nesreću. Ako ga nitko ne zapazi. Mogao bi doživjeti nesreću u kući; ti bi ga mogao zakopati u vrtu. - Ona ne improvizira; zacijelo je skovala plan. - Ne bismo mogli ostati ovdje, netko bi ga mogao pronaći. Mogli bismo prijeći u Sjedinjene Države. Vlakom! Tada bismo bili zajedno. Ne bi nas nikada našli!

Simon je ušutkava ustima. Ona misli da to znači njegovu privolu. - Oh, Simone - uzdiše. - Znala sam da me nikada nećeš napustiti! Ljubim te više od svojega života! - Poljupcima mu prekriva lice; pokreti joj postaju epileptični.

I to je jedan od njezinih scenarija za pobuđivanje strasti, prije svega u njoj samoj. Odmarajući se uz nju ubrzo poslije, Simon nastoji sebi predočiti što ona zamišlja. Zacijelo nešto nalik na trećerazredni roman strave, Ainswortha ili Bulwer-Lyttona u najkrvavijem i najotrcanijem izdanju: bojnika kako pijano tetura uz prednje stube, sam, u sumraku, pa ulazi u predvorje. Rachel je ondje: on je tuče, a zatim obuzet pijanom pohotom grabi njezin šćućureni lik. Ona vrišti i moli za milost, on se smije poput đavla. No, spas je blizu: snažan udarac lopatom po njegovoj glavi, s leđa. On muklo pada, i Simon ga odvlači za noge hodnikom u kuhinju u kojoj čeka Simonova kožna torba. Brzo presijecanje vratne žile kirurškim nožem; krv klokoćući istječe u kantu za prljavu vodu; i sve je gotovo. Užurbano kopanje na mjesečini, i major nestaje u gredici s kupusom, dok Rachel, s lijepim šalom, grčevito drži svjetiljku i kune se da će vječno biti njegova nakon svega što se usudio učiniti za nju.

No, Dora sve to promatra s kuhinjskih vrata. Ona ne smije pobjeći; Simon je proganja po kući, dostiže je u kutu praonice posuđa i probada je kao svinju, dok

Rachel drhti i pada u nesvijest, ali zatim dolazi k sebi kao prava junakinja i pritječe mu u pomoć. Za Doru treba više kopati, dublje, a zatim slijedi orgijanje na kuhinjskom podu.

Toliko o ponoćnoj burleski. A što zatim? Zatim će on biti ubojica, a Rachel jedini očevidac. Bit će združen s njom; lancima prikovan za nju; stopljen s njom, a ona to i hoće. Neće se nikada osloboditi. No, nešto ona zacijelo nije zamislila: kad stignu u Sjedinjene Države, ona će biti *incognito.* Bit će bez imena. Bit će nepoznata žena, jedna od onih koje često nalaze kako plutaju kanalima ili drugim vodama: *Nepoznata žena nađena kako pluta u kanalu.* Tko bi na njega posumnjao?

Kakvu će metodu primijeniti? U krevetu, u trenutku delirija, kad joj se kosa smota oko vrata, samo lagani pritisak. U tome ima svakako nečega uzbudljivog, i dolikuje žanru.

Ona će do jutra najvjerojatnije sve zaboraviti. Simon se ponovno okreće prema njoj, sređuje je. Gladi je po vratu.

Budi ga sunce; još je uz nju, u njezinu krevetu. Sinoć se zaboravio vratiti u svoju sobu, a nije ni čudo: bio je iscrpljen. Čuje Doru kako zvecka i lupa posuđem u kuhinji. Rachel leži na boku, podbočena rukom, promatra ga; gola je, ali se umotala plahtom. Ima modricu na nadlaktici, ali se ne sjeća kad ju je napravio.

On se uspravlja. - Moram ići - šapće - Dora će nas čuti.

- Baš me briga - kaže ona.

- Ali tvoj glas...

- Nije važno - kaže ona. - Bit ćemo ovdje još samo dva dana. - Glas joj se doima praktično; ona to smatra riješenim, poput poslovnog dogovora. Pada mu na um pomisao - zašto tek sada? - da je ona luda, ili na rubu ludila; ili u najmanju ruku moralno propala.

Simon se šulja uza stube noseći u ruci cipele i jaknu, poput razuzdanog studenta koji se vraća s veselice. Obuzima ga jeza. Ono što je za njega bila tek igra, ona je pogrešno shvatila kao zbilju. Ona doista misli da će on, Simon, umoriti njezina muža iz ljubavi prema njoj. Što li će učiniti kad on to odbije? U glavi mu se kovitlaju misli; pod ispod nogu čini mu se nestvarnim, kao da će se ubrzo rasplinuti.

Odlazi k njoj prije doručka. U prednjem je salonu, na sofi; ustaje, pozdravlja ga

strastvenim poljupcem. Simon se odmiče i kaže joj da je bolestan; ponovno ga je zgrabila groznica od malarije kojom se zarazio u Parizu. Ako namjeravaju postići što su nakanili - izražava se na taj način kako bi je razoružao - morat će odmah uzeti pravi lijek, jer inače ne odgovara za posljedice.

Ona mu pipa čelo koje je on radi opreza još gore na katu navlažio spužvom. Uznemirena je, kako i dolikuje situaciji, ali se osjeća i prizvuk likovanja: sprema se njegovati ga, uživati u još jednoj ulozi. Simon vidi što smjera: skuhat će mu krepku goveđu juhu, mazati ga melemom od gorušice i umatati u pokrivače, poviti mu sve dijelove tijela koji strše ili bi mogli stršiti. On će oslabiti, on će onemoćati i biti bespomoćan, i bit će potpuno u njezinoj vlasti: to je njezin cilj. Mora se spasiti od nje dok još ima vremena.

Ljubi joj vrške prstiju. Ona mu mora pomoći, kaže joj nježno. Život mu ovisi o njoj. Stavlja joj u ruku pisamce adresirano na upraviteljevu ženu: u njemu traži ime nekog liječnika, jer on ne poznaje ni jednoga lokalnog kolegu. Čim dobije ime, mora se požuriti k tom liječniku radi lijeka. Piše recept, nečitljivu črčkariju; daje joj novac za lijek. Dora ne može poći, kaže on, jer joj ne vjeruje da će se žuriti. Vrijeme je bitno: mora se odmah početi liječiti. Ona kima, shvaća: učinit će sve, kaže mu gorljivo.

Blijeda lica i drhteći, ali čvrsto skupljenih usana, ona stavlja šeširić i hitro odlazi. Čim je gubi iz vida, Simon briše lice i počinje se pakirati. Šalje Doru po kočiju podmitivši je velikodušnom napojnicom. Dok je čeka, sastavlja pismo za Rachel, uljudno se oprašta s njom, ispričavajući se bolešću majke. Ne obraća joj se imenom. Dodaje nekoliko novčanica, ali se suzdržava od izraza nježnosti. On je svjetski čovjek i neće pasti u takvu klopku niti se dati ucjenjivati: ne želi nikakvu tužbu zbog kršenja obećanja ako joj muž umre. Možda će ona sama ubiti bojnika; i te kako je za to sposobna.

Razmišlja ne bi li napisao pisamce i Lydiji, ali se predomišlja. Dobro je da joj nije nikada davao nikakve formalne izjave.

Stiže kočija - više nalik na obična kola - i on baca svoja dva kovčega na nju. - Na željezničku postaju - kaže.

Kad bude na sigurnom, pisat će Verringeru, obećati mu nekakav izvještaj, odugovlačiti da dobije na vremenu. Možda će ipak uspjeti nešto smisliti; nešto što ga neće potpuno kompromitirati. No, iznad svega, mora toj katastrofalnoj epizodi zauvijek okrenuti leđa. Poslije kratkog posjeta majci i preraspodjele sredstava, otići će u Europu. Ako njegova majka uspije izlaziti nakraj s manje - a može - moći će si

to priuštiti.

Osjeća se sigurnim tek u vagonu iza čvrsto zatvorenih vrata. Umiruje ga prisutnost željezničkog konduktera u odori. Polako se uspostavlja red.

Čim dođe u Europu, nastavit će istraživati. Proučavat će mnoge glavne škole mišljenja, ali im neće ništa dodavati; još neće. Došao je do praga nesvjesnoga i pogledao preko njega; ili, zapravo, pogledao u dubinu. Mogao je pasti. Mogao je upasti. Mogao se utopiti.

Možda bi bilo bolje napustiti teorije i usredotočiti se na načine i sredstva. Potrudit će se kad se vrati u Ameriku. Držat će predavanja, privući sljedbenike. Izgradit će uzornu duševnu bolnicu s dobro uređenim terenom i najboljim sanitarnim i kanalizacijskim uređajima. Amerikanci u svim ustanovama najviše vole komfor. Duševna bolnica s prostranim udobnim sobama, prostorijama za hidroterapiju i brojnim mehaničkim napravama mogla bi biti vrlo unosna. Potrebni su kotačići koji zuje kad se pokreću, gumene sisaljke. Žice za pričvršćivanje na lubanju. Mjerni aparati. Navest će riječ »električni« u prospektu za ulagače. Najvažnije je da pacijenti budu čisti i poslušni - lijekovi će u tome pomoći - a njihovi rođaci zadivljeni i zadovoljni. Kao i u školama za djecu, treba ostaviti dojam na one koji plaćaju račune, a ne na korisnike.

Sve će to biti kompromis. No, sada je - prenaglo, kako se čini - stigao u pravu dob za to.

Vlak kreće sa stanice. Oblak crnog dima, pa dugo tužno zavijanje, prate ga prugom poput zbunjene sablasti.

Tek na pola puta do Cornwalla usuđuje se razmišljati o Grace. Hoće li ona misliti da ju je napustio? Možda izgubio vjeru u nju? Ako doista ništa ne zna o sinoćnjim događajima, imat će pravo to pomisliti. Zbunio ju je, kao što je ona zbunila njega.

Ona još ne može znati da je otišao iz grada. Zamišlja je kako sjedi na uobičajenom stolcu i šije poplun; pjevajući, možda; čekajući zvuk njegovih koraka pred vratima.

Počela je sipiti kišica. Poslije nekog vremena uspavljuje ga gibanje vlaka, prisiljava da klone na naslon. Grace mu sada prilazi širokom osunčanom livadom, sva u bijelom, s crvenim cvijećem u naručju: cvijeće se dobro vidi, pa razabire na

njemu kapljice rose. Kosa joj je raspuštena, noge bose; smiješi se. Zatim zamjećuje da ono po čemu ona hoda nije trava već voda; pruža ruke da je zagrli, ali ona nestaje poput sumaglice.

Budi se; još je u vlaku, a sivi se dim valja pokraj prozora. Pritišće usta na staklo.

XIV

SLOVO X

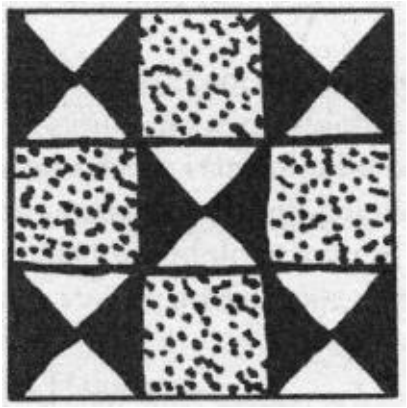

1. travnja 1863. Zatvorenica Grace Marks kriva je za dvostruko ili, mogao bih reći, biblijsko ubojstvo. Njezina drskost pokazuje da je bezosjećajna, a pomanjkanje zahvalnosti uvjerljiv je dokaz njezine nesretne sklonosti.

1. kolovoza 1863. Ta je nesretna žena postala opasno biće, i doista se bojim da će nam još pokazati za što je sve sposobna. Nažalost, ima osoba koje joj pomažu. Ne bi se usudila tako lagati da uza se nema osobe koje je podupiru.

Dnevnik glavnog nadzornika,

Pokrajinska kaznionica

Kingston, Zapadna Kanada, 1863.

... njezino primjerno ponašanje tijekom svih trideset godina zatočeništva u kaznionici, od kojih je kasniji dio toga razdoblja provela kao pouzdan član posluge u upraviteljevu domu i činjenica što tako veliki broj utjecajne gospode u Kingstonu smatra da zaslužuje pomilovanje pokazuju kako se može ozbiljno posumnjati u tvrdnju, u koju je McDermott pokušao uvjeriti javnost, da je ona strašno utjelovljenje demona.

WlLLLAM HARRISON,

»Sjećanja na tragediju Kinnear«

napisano za *Newmarket Era*, 1908.

Moja pisma! Sve mrtav papir, nijem i bijel!

A ipak živa i ustreptala tako
Dok drhteći, vrpcu skidam lako.

Elizabeth Barrett Browning,
Soneti s portugalskog, 1850.

50.

Gđi R. Humphrey od dr. Simona Jordana, Kingston, Zapadna Kanada

15. kolovoza 1859.

Poštovana gospođo Humphrey,

pišem Vam u žurbi zbog hitnog poziva kući, na koji se svakako moram odmah odazvati, radi jednog obiteljskog pitanja.

Mojoj se dragoj majci neočekivano pogoršalo zdravlje, koje je ionako bilo vrlo loše, pa je sada na pragu smrti. Molim Boga da barem stignem biti uz nju u njezinim posljednjim trenutcima.

Žao mi je što se nisam mogao zadržati da se osobno oprostim s Vama i zahvalim Vam na ljubaznosti koju ste mi ukazali kao stanaru u Vašoj kući; no, uvjeren sam da ćete, u dubini svoje ženske duše i s razumijevanjem, odmah shvatiti zašto sam morao trenutno otići. Ne znam koliko ću se ondje zadržati niti hoću li se uopće ikada moći vratiti u Kingston. Ako moja majka premine, morat ću se pobrinuti za obiteljske poslove; no, ako nam još neko vrijeme poživi, moje je mjesto uz nju. Tko se toliko žrtvuje za svojega sina, zacijelo zauzvrat zaslužuje žrtvu i od njega.

Malo je vjerojatno da ću se vratiti u Vaš grad; no, uvijek ću čuvati sjećanje na dane što sam ih proveo u Kingstonu - sjećanje u kojemu Vi zauzimate počasno mjesto. Poznato Vam je koliko se divim Vašoj hrabrosti u suočavanju s nedaćama i koliko Vas poštujem. Nadam se da ćete u srcu naći iste osjećaje prema

Vašem odanom

Simonu Jordanu

P. S. U posebnoj omotnici prilažem Vam sumu koja će, vjerujem, biti dovoljna za podmirenje mojih dugova.

P. P. S. Nadam se da će Vam se suprug ubrzo sretno vratiti.

S.

* * *

Od gđe C. Jordan, Laburnum House, Loomisville, Massachusetts,

Sjedinjene Američke Države gđi R. Humphrey,

Lower Union Street, Kingston, Zapadna Kanada

29. rujna 1859.

Poštovana gospođo Humphrey,

uzimam sebi slobodu da Vam vratim sedam pisama koja ste uputili mojemu dragom sinu i koja su se ovdje nakupila u njegovoj odsutnosti; sluškinja ih je zabunom otvorila, otuda moj pečat na njima umjesto Vašega.

Moj sin sada pohodi privatne duševne bolnice i klinike u Europi, i to je ispitivanje vrlo važno za posao kojim se sada bavi - posao od najvećeg značaja koji će ublažiti ljudske patnje i koji se ne smije prekidati zbog manje važnih razloga, koliko god oni bili važni drugima koji ne shvaćaju značajnost njegove zadaće. Budući da on stalno putuje, nisam mu mogla poslati Vaša pisma; stoga ih sada vraćam, jer će Vas zacijelo zanimati zašto Vam na njih ne odgovara; doduše, ako

smijem primijetiti, i nikakav odgovor nekakav je odgovor.

Sin mi je napomenuo da biste mogli pokušati obnoviti poznanstvo s njim; i, premda mi nije rekao pojedinosti, što smatram vrlo ispravnim, nisam ni tako bolesna ni tako otuđena od svijeta da ne bih znala čitati između redaka. Ako ste spremni prihvatiti nekoliko iskrenih ali dobronamjernih savjeta od jedne starice, dopustite mi primijetiti kako u trajnim vezama muškarca i žene razlika u dobi i imetku uvijek škodi; a pogotovu škodi razlika u moralnim gledištima. Nepromišljeno i nerazborito ponašanje uvijek je razumljivo u žene u Vašoj situaciji - potpuno shvaćam kako Vam je neugodno kad ne znate gdje Vam je suprug; ali, morate biti svjesni činjenice da se principijelni muškarac, u slučaju smrti takvog supruga, ne bi nikada oženio ženom koja predviđa takav događaj. Muškarcima je po prirodi i odlukom Providnosti dopuštena određena sloboda; no, vjernost bračnom zavjetu zacijelo je glavni uvjet koji žena mora ispuniti.

U prvim godinama poslije smrti svoga supruga ustanovila sam da me svakodnevno čitanje Biblije nadasve umiruje; a i malo ručnoga rada također pomaže da sebi nečim zaokupite misli. Uz te mjere, možda imate obzirnu prijateljicu koja bi Vas mogla tješiti u Vašoj nevolji ne pitajući za uzrok. Što u društvu vjeruju, ne odgovara uvijek istini; no, kad je posrijedi ugled žene, svodi se na isto. Stoga vrijedi poduzeti sve korake da se sačuva taj ugled ne razglašavajući vlastitu nevolju kako ona ne bi postala predmetom zlobna ogovaranja; i stoga bi bilo pametno izbjegavati izražavanje vlastitih osjećaja u pismima, jer ona moraju proći kroz javnu poštu i mogu pasti u ruke osobama koje bi mogle doći u iskušenje da ih pročitaju bez znanja pošiljatelja.

Molim Vas, gospođo Humphrey, da osjećaje koje sam izrazila prihvatite u duhu istinske želje za Vaš budući boljitak.

S osobitim štovanjem,

gđa Constance Jordan

* * *

Od Grace Marks, Provincijska kaznionica, Kingston,

Zapadna Kanada dr. Simonu Jordanu

19. prosinca 1859.

Poštovani doktore Jordan,

pišem Vam uz pomoć Clarrie, koja mi je oduvijek bila prijateljica i dobavila mi ovaj papir i poslat će ovo pismo, a ja ću joj zauzvrat dodatno pomoći s čipkama i močilom. Nevolja je u tome što ne znam kamo da ga pošaljem, jer nemam pojma kamo ste otišli. Ali, ako saznam, poslat ću Vam ga.

Nadam se da ćete moći pročitati moj rukopis, jer nisam baš naviknuta na pisanje; osim toga, mogu tome posvetiti samo malo vremena svaki dan.

Kad sam čula da ste otišli tako brzo i bez riječi poruke meni, bila sam vrlo nesretna, jer sam mislila da ste oboljeli. Nisam mogla shvatiti da ćete otići bez »zbogom«, poslije svih naših razgovora, pa sam se onesvijestila u predvorju na katu, a sobarica se prestrašila i bacila na mene vazu s cvijećem, sve, vazu, cvijeće i vodu; to me brzo osvijestilo, ali vaza se razbila. Mislila je da će me spopasti napadaji i da ću ponovno poludjeti; no, to se nije dogodilo, i dobro sam se pribrala, to se dogodilo samo zato što sam se zaprepastila kad sam to čula tako iznenada i zbog lupanja srca koje me često muči. Vaza me je porezala po čelu. Doista zapanjuje koliko krvi može isteći iz rane na glavi, čak kad je i površinska.

Bila sam nesretna što ste otišli, jer sam uživala u našim razgovorima; no, čula sam također da ste trebali Vladi poslati pismo u moju korist, da me oslobode, pa sam se bojala da to više nećete učiniti. Ništa toliko ne obeshrabruje koliko potaknute pa zatim potonule nade, to je gotovo gore nego nikakva nada.

Zbilja se nadam da ćete moći napisati pismo u moju korist, na kojem bih Vam bila vrlo zahvalna, i nadam se da ste dobro.

Vaša

Grace Marks

* * *

Od dr. Simona P. Jordana, kod dr. Binswangera, Bellevue,
Kreutzlingen, Švicarska dr. Edwardu Murchieju, Dorchester,
Massachusetts, Sjedinjene Američke Države

12. siječnja 1860.

Dragi Ed,

oprosti što Ti tako dugo nisam pisao i javio Ti svoju novu adresu. Naime, život mi je bio pomalo zbrkan, pa mi je trebalo nešto vremena da se sredim. Kako kaže Burns, »i najbolji planovi miševa i ljudi propadaju«, pa sam bio prisiljen navrat-nanos pobjeći iz Kingstona, jer sam se zapleo u mrežu neobičnih okolnosti koje su mi mogle nauditi, i meni i mojim budućim planovima. Možda ću Ti jednoga dana ispričati cijelu priču uz čašu šerija; premda mi trenutno nalikuje više na ružan san negoli na priču.

U elemente te priče ubraja se i činjenica da je moje proučavanje Grace Marks naposljetku skrenulo u vrlo nemirne vode, pa gotovo i ne znam jesam li bio budan ili sam spavao. Kad samo razmislim s kakvim sam velikim nadama krenuo u taj pothvat - uvjeren, u to možeš biti siguran, u velika otkrića koja će zapanjiti i zadiviti svijet - mogao bih zdvajati. Ipak, jesu li to doista bile velike nade, a ne možda puke sebične ambicije? S današnjega stajališta, nisam posve siguran; no, ako je posrijedi bila samo ambicija, možda sam dobio milo za drago, jer sam se u cijeloj toj priči možda upustio u jalov posao, ili beskorisnu potjeru za sjenama, i pritom gotovo pomutio vlastitu pamet upornim nastojanjima da prodrem u pamet drugih. Poput apostola, svojega imenjaka, bacio sam mreže u duboke vode; doduše, za razliku od njega, možda sam izvukao sirenu, ni ribu ni ženu, već odmah i jedno i drugo, a njezina je pjesma ugodna ali opasna.

Ne znam bih li sebe smatrao lakovjernim glupanom koji se nesvjesno dao nasamariti ili, što je gore, blesavom žrtvom samoobmane; no, i te sumnje mogu biti obmana, i možda sam cijelo vrijeme imao posla sa ženom koja je bila tako očevidno nedužna da u svojem pretjeranom cjepidlačenju nisam imao dovoljno pameti da to

prepoznam. Moram priznati - ali samo Tebi - da sam zbog toga došao na rub živčane iscrpljenosti. Strašno je *ne znati* - hvatati nagovještaje i kobne znakove, migove, primamljive šapate - strašno kao kad te progone duhovi. Ponekad noću njezino lice lebdi preda mnom u tami poput lijepog i zagonetnog priviđenja...

No, oprosti mi na ovim bolesnim riječima. Kad bih samo mogao jasno vidjeti put, čini mi se da bih ipak uspio doći do nekakvog velikog otkrića; no, za sada lutam u tami, vođen samo varavim svjetlima.

Da prijeđem na pozitivnija pitanja: ovdašnju kliniku vode vrlo jasno i djelotvorno, i istražuju razne metode liječenja, uključujući terapiju vodom; mogla bi mi poslužiti kao uzor za vlastiti projekt ako se on ikada ostvari.

Doktor Binswanger nadasve je gostoljubiv i omogućio mi je pristup zanimljivijim slučajevima. Na moje veliko olakšanje, ovdje nema slavnih ženskih ubojica, već samo »nedužnih luđakinja«, kako ih naziva cijenjeni doktor Workman iz Toronta: tu su i uobičajeni živčani bolesnici, te pijanci i sifilitičari; premda, naravno, imućni ne pate od istih tegoba kao siromasi.

Neobično me je obradovala vijest da ćeš uskoro podariti svijetu svoju minijaturnu presliku posredstvom Tvoje cijenjene supruge - kojoj, molim Te, izrazi moje duboko štovanje. Kako li to smirujuće mora djelovati, imati sređen obiteljski život, s pouzdanom ženom koja Ti ga može pružiti! Muškarci doista previše podcjenjuju mir, osim onih koji ga nemaju. Zavidim Ti! Ja sam, čini mi se, osuđen na samotno lutanje po zemlji, poput onih Byronovih tmurnih i turobnih izopćenika; no, doista bih se razveselio, dragi moj, kad bih ponovno mogao stisnuti ruku pravog prijatelja.

Ta bi se mogućnost mogla brzo ukazati jer, koliko mi je poznato, nema mnogo nade da se sadašnje razlike između Sjevera i Juga riješe mirnim putem, i južne države ozbiljno govore o odcjepljenju. Ako izbiju neprijateljstva, moja će dužnost prema domovini biti jasna. Kako kaže Tennyson na svoj pretjerano botanički način, došlo je vrijeme da se ubere »krvavocrveni cvijet rata«.

S obzirom na moje sadašnje burno i morbidno duševno stanje, odahnut ću i bit ću sretan sa svakom zadaćom koju mi dodijele, koliko god bio tužan povod za nju.

Voli Te, premda umorna duha i tijela,

Tvoj prijatelj Simon

* * *

Od Grace Marks, Provincijska kaznionica, Kingston signoru Geraldu Pontiju, majstoru neurohipnotizma, trbuhozborcu

i čitaču misli extraordinaire,

Kazalište »Prince of Wales«, Queen Street, Toronto, Zapadna Kanada

25. rujna 1861.

Dragi Jeremiah,

Tvoja je predstava bila na plakatu, i Dora se domogla jednoga i pričvrstila ga na zid praonice da je malo oživi; i znala sam odmah da si to Ti, premda imaš drugo ime i tu divlju bradu. Jedan gospodin koji se udvara gospođici Marianne vidio je predstavu u Kingstonu i rekao kako je točka o proricanju budućnosti plamenim slovima bila prvorazredna i vrijedna cijene ulaznice, jer su se dvije gospođe onesvijestile; rekao je također da Ti je brada jarkocrvena. Pretpostavljam, prema tome, da si je obojio, ako nije riječ o lažnoj bradi.

Nisam pokušavala stupiti s tobom u vezu dok si bio u Kingstonu, jer je moglo biti teškoća da su Te otkrili. Ali sam vidjela u kojem će se mjestu održati sljedeća predstava, i zato šaljem ovo u kazalište u Torontu, u nadi da ćeš ga primiti. Bit će da je to novo kazalište, jer nije bilo kazališta tog imena kad sam bila ondje; ali, bilo je to prije dvadeset godina, a meni se čini da ih je prošlo stotinu.

Tako bih Te rado ponovno vidjela i razgovarala o starim danima, u kuhinji kod gospođe Parkinson, žene gradskog vijećnika, gdje smo se svi tako zabavljali prije negoli je Mary Whitney umrla, a mene snašla nesreća! No, kako bi ovdje prošao pri pregledu na ulazu u kaznionicu, morao bi se više prerušiti, jer crvena brada ne bi izbliza bila dovoljna. A kad bi Te otkrili, mislili bi da si ih prevario, jer ono što se radi na pozornici nije toliko prihvatljivo kao to isto u biblioteci; i htjeli bi znati zašto više nisi doktor Jerome DuPont. No, valjda Ti se ovo drugo više isplati.

Poslije onog hipnotizma ovdje kao da bolje postupaju sa mnom, i više me poštuju, premda je to možda samo zato što me se više boje; ponekad je teško odrediti razliku. Ne žele razgovarati o onome što je rečeno tom prigodom, jer smatraju da bi mi to moglo poremetiti um; premda sumnjam da bi se to dogodilo. No, premda se ponovno slobodno krećem po kući, i čistim sobe i poslužujem čaj kao prije, to nije uopće utjecalo na moje oslobađanje.

Cesto se pitam zašto je doktor Jordan otišao tako iznenada, odmah poslije toga; no, jer si i sam ubrzo otišao, pretpostavljam da ne znaš odgovor. Odlazak doktora Jordana jako je pogodio gospođicu Lydiju, pa nije tjedan dana silazila na večeru, već su joj je nosili u sobu na poslužavniku; i ležala je u krevetu kao da je bolesna, pa je bilo teško spremati njezinu sobu, sva blijeda s tamnim podočnjacima, kao glavna junakinja u tragediji. Doduše, mladim se damama dopušta takvo ponašanje.

Zatim je počela odlaziti na zabave s više mladića no ikada prije, osobito s jednim mladim kapetanom, ali od toga nije bilo ništa; zatim se o njezinom ludovanju pročulo među časnicima; slijedile su svađe s majkom, a poslije mjesec dana objavljeno je da se zaručila s velečasnim Verringerom, što je bilo iznenađenje, jer mu se uvijek rugala iza leđa i govorila da nalikuje na žabu.

Datum vjenčanja bio je utvrđen mnogo prije no inače, pa sam imala pune ruke posla šivajući od jutra do mraka. Putna haljina gospođice Lydije bila je od plave svile, s dugmadi presvučenom istom svilom i s dvoslojnom suknjom, pa sam mislila da ću oslijepiti dok sam je obrubljivala. Za bračno putovanje odabrali su slapove Nijagare, za koje kažu da su doživljaj koji se ne smije propustiti; vidjela sam ih samo na slikama; a kad se vratila, bila je druga osoba, vrlo pokunjena i blijeda, bez nekadašnje živahnosti. Nije dobro udati se za muškarca kojeg ne voliš, ali mnoge to čine i s vremenom se naviknu na to. A druge se pak udaju iz ljubavi, a zatim se kaju, kako kažu.

Neko vrijeme mislila sam da joj se sviđa doktor Jordan; ali ne bi bila sretna s njim, niti on s njom, jer ne bi shvatila njegovo zanimanje za duševne bolesnike i njegovu znatiželju, i neobična pitanja o povrću koja je znao postavljati. Prema tome, možda je tako bolje.

Što se tiče pomoći koju mi je doktor Jordan obećao, ništa nisam čula o tome, niti o njemu; znam samo to da je otišao u rat na jug, što sam doznala od velečasnog Verringera; ali, ne znam je li živ ili mrtav. Uz to, čule su se mnoge glasine o njemu i njegovoj gazdarici, nekoj udovici; a kad je otišao, viđali su je kako rastreseno luta po obali jezera u crnoj haljini i ogrtaču i crnoj kopreni koja se vijori na vjetru, i neki su govorili da se namjerava baciti u jezero. Mnogo se govorilo o tome, osobito u kuhinji

i u praonici; Dora nam je time često punila uši, jer je nekoć služila u toj kući. Bilo je teško povjerovati onome što je pričala o to dvoje naizgled tako pristojnih ljudi, o vrištanju i stenjanju i užasnim gadarijama po noći, kao u kući opsjednutoj duhovima, a posteljina ujutro sva zgužvana i u takvu stanju da bi je od pogleda na nju oblilo rumenilo. Dora je rekla kako je čudno da nije ubio tu gospođu i zakopao je u dvorištu pred kućom, jer je vidjela već pripremljenu lopatu, i već iskopan grob, pa joj se krv sledila; jer on je poput onih muškaraca koji upropaštavaju jednu ženu za drugom, a zatim mu dosade, pa ih ubija samo da ih se riješi, a kad god bi pogledao tu gospođu udovicu, oči su mu strašno sijevale kao u tigra, kao da se sprema skočiti na nju i zagristi je. Tako je bilo i s Dorom, i tko zna nije li i ona mogla postati žrtvom njegove nezasitne mahnitosti? Imala je vjerno slušateljstvo u kuhinji, jer mnogi vole slušati sablažnjive priče, a moram priznati da ih je dobro pričala. Ipak, mislim da je pretjerivala.

U isto doba pozvala me u salon upraviteljeva žena i vrlo me ozbiljno upitala je li se doktor Jordan ikada nepristojno ponašao prema meni; a ja sam rekla da nije, te da su vrata šivaonice ionako uvijek bila otvorena. Tada je rekla da se prevarila u njegovu karakteru i da je krila guju u njedrima svoje obitelji; zatim je rekla da je on napastovao jadnu gospođu u crnini, jer je ostao sam u njezinoj kući kad je sluškinja otišla, ali da ja o tome ne smijem govoriti, jer bih izazvala više štete nego koristi; i, premda je ta gospođa udana, i premda je njezin suprug odvratan prema njoj, pa stoga sve to nije tako loše kao što bi bilo da je ona djevojka, doktor Jordan se ipak ponio vrlo nedolično, sva je sreća što se stvari s gospođicom Lydijom nisu nikada razvile do zaruka.

No, ne vjerujem da je doktor Jordan to ikada imao na umu; a ne vjerujem ni svemu što se govorka protiv njega, jer znam kako je kad se o nekome šire laži, a ne možeš se braniti. A i udovice uvijek nešto izvode sve dok ne ostare.

No, sve je to puki trač. Evo što bih Te htjela posebno pitati: jesi li mi uistinu pretkazao budućnost kad si mi pogledao u dlan i rekao »pet nosi sreću«, što sam ja shvatila kao da će na kraju sve ispasti dobro? Ili si me samo pokušavao utješiti? To bih vrlo rado znala, jer vrijeme mi ponekad prolazi vrlo sporo, pa jedva izdržim. Bojim se da ne padnem u beznadni očaj zbog svojega profućkanog života, i još nisam sigurna kako se to dogodilo. Velečasni Verringer često se moli sa mnom, ili bih zapravo trebala reći da se on moli, a ja slušam; ali, od toga malo koristi, jer me samo umara. Kaže da će prikupiti potpise za još jednu peticiju, ali se bojim da neće pomoći više od ostalih, pa bi možda bilo bolje da ne troši uzalud papir.

Drugo što bih htjela znati, zašto si mi htio pomoći? Je li to bio izazov za Tebe,

želja da nadmudriš ostale, kao pri krijumčarenju kojim si se nekoć bavio; ili si to učinio iz ljubavi i suosjećanja? Rekao si jednom da smo nas dvoje iste fele i često sam o tome razmišljala.

Nadam se da će ovo pismo stići do Tebe, ali ako stigne, ne znam kako ćeš se Ti meni javiti, jer će oni sigurno otvoriti svako pismo za mene. Ipak, mislim da si mi jednom poslao poruku jer sam prije nekoliko mjeseci primila rožnato puce, upućeno meni, ali bez potpisa, pa je nadzornica rekla: Grace, zašto bi ti itko slao jedno puce? A ja sam rekla da ne znam. Ali, na njemu je bio isti uzorak kao na pucetu koje si mi dao u kuhinji kod gospođe Parkinson, pa sam naslutila da si to sigurno poslao Ti kako bi mi rekao da nisam posve zaboravljena. Možda je u njemu bila još neka poruka, jer puce služi zatvaranju ili otvaranju, pa si mi možda htio reći da zatvorim usta, da šutim o nekim stvarima za koje oboje znamo. Doktor Jordan je smatrao da i obični i neugledni predmeti nešto znače, ili prizivaju u sjećanje zaboravljene stvari; možda si me samo podsjetio na sebe, što doista nije bilo potrebno, jer nisam nikada zaboravila Tebe i Tvoju ljubaznost, niti ću to ikada zaboraviti.

Nadam se da Te zdravlje služi, dragi Jeremiah, i da je Tvoja mađioničarska predstava veliki uspjeh.

Tvoja stara prijateljica,

Grace Marks

* * *

Od gđe C. Jordan, Laburnum House, Loomisville, Massachusetts,

Sjedinjene Američke Države gđi R. Humphrey, Lower Union Street, Kingston, Zapadna Kanada

15. svibnja 1862.

Poštovana gospođo Humphrey,

jutros sam dobila Vaše pismo upućeno mojemu dragom sinu. Sada otvaram sva njegova pisma, i ubrzo ću Vam objasniti zašto. No, prije svega, dopustite mi primijetiti kako bih željela da manje pretjerujete. Prijetnja da ćete sebi nanijeti zlo skačući s mosta ili nekakvog drugog povišenog mjesta mogla bi se dojmiti osjećajna i nježna mladića, ali ne i njegove iskusnije majke.

U svakom slučaju, morate napustiti nadu u razgovor s njim. Pošto je izbio taj naš sadašnji tužni rat, moj je sin stupio u vojsku Unije kako bi se borio za svoju zemlju kao vojni liječnik, pa su ga odmah uputili u poljsku bolnicu nedaleko od bojišta. Poštanska je služba na žalost prekinuta, a postrojbe tako brzo premještaju željeznicom, pa već nekoliko mjeseci nisam dobila od njega pismo, što nije nalik na njega jer mi je uvijek redovito i savjesno pisao; stoga sam se bojala da se dogodilo najgore.

U međuvremenu sam činila što sam mogla s obzirom na svoje ograničene mogućnosti. U tom je nesretnom ratu već ubijeno i ranjeno mnogo ljudi, i vidjeli smo svakodnevno posljedice, jer su sve više muškaraca i mladića donosili u naše improvizirane bolnice, sakate i slijepe ili poremećene zbog zaraznih groznica; a svi su oni bili nečiji ljubljeni sinovi. Gospođe našega grada bile su zaokupljene posjećujući ih i pružajući im domaće udobnosti koliko god su mogle; i ja sam im pomagala što sam bolje mogla unatoč svojemu lošem zdravstvenom stanju, i mogla sam se samo nadati da neka druga majka čini to isto za mojega dragoga sina ako negdje drugdje leži bolestan i pati.

Naposljetku, jedan ranjeni vojnik, koji se oporavljao u ovome gradu, izvijestio nas je kako je načuo da je mojega dragoga sina pogodila u glavu krhotina i da je, kad su posljednji puta čuli za nj, lebdio između života i smrti. Naravno, gotovo sam umrla od brige, pa sam pokrenula nebo i zemlju da otkrijem gdje je; sve dotle dok nam ga, na moju veliku radost, nisu vratili, živog, ali, nažalost, u vrlo jadnom tjelesnom i duševnom stanju. Zbog ozljede je djelomice izgubio pamćenje; naime, premda se sjećao svoje ljubljene majke i događaja iz djetinjstva, noviji događaji potpuno su mu izbrisani iz pamćenja, uključujući njegovo zanimanje za duševne bolnice i razdoblje što ga je proveo u gradu Kingstonu, pa i vezu, kakva god ona bila, koju je s Vama možda imao ili nije imao.

Govorim Vam ovo kako biste mogli spoznati situaciju u široj - i, dodala bih - manje sebičnoj perspektivi. Naši osobni interesi doimaju se doista sićušnima prema povijesnim burama i mukama koje će, tome se možemo samo nadati, poslužiti

boljitku.

U međuvremenu, moram Vam čestitati na činjenici što su konačno pronašli Vašeg supruga, ali i izraziti Vam žaljenje zbog nesretnih okolnosti. Otkriće da Vam je suprug preminuo zbog dugog pijanstva i delirija kao njegove posljedice nije nimalo moglo biti ugodno.

Drago mi je što čujem da nije potratio sav svoj imetak; stoga bih Vam predložila, iz praktičnih razloga, pouzdanu rentu ili - što je meni došlo posve dobro u danima mojih poteškoća - skromno ulaganje u željezničke dionice, ako je kompanija solidna, ili pak u šivaće strojeve koji će zacijelo biti veliki korak naprijed.

No, put što ga predlažete mojemu sinu nije ni poželjan niti izvediv kad bi on i bio u stanju razmisliti o njemu. Moj se sin nije s Vama zaručio niti ima prema Vama ikakve obveze. Ono što ste možda sami shvatili kao dogovor nije nikakav sporazum. Dužna sam Vas također izvijestiti da se moj sin prije odlaska praktički zaručio s gospođicom Faith Cartwright, mladom damom iz dobre obitelji i besprijekorna morala; jedina zapreka na tom putu bila je njegova čast, koja ga je spriječila da od gospođice Cartwright zatraži da se veže za muškarca čiji će život tako ubrzo biti izložen pogibelji; a ona, unatoč njegovu jadnu i povremeno grozničavu stanju, čvrsto poštuje želju dviju obitelji, kao i želju vlastitoga srca, pa mi sada pomaže u njezi s velikom odanošću.

On se nje još ne sjeća, već uporno vjeruje da se ona zove Grace, a to ime znači i »Božja milost« - ta je zabuna razumljiva jer je i ime Faith, koje znači i »vjera«, vrlo slično po smislu; no, mi ustrajemo u našim naporima, a kako mu svakodnevno pokazujemo razne stvarčice koje su mu nekoć bile drage i vodimo ga u šetnju i pokazujemo prirodne ljepote našega grada, sve se više nadamo da će mu se uskoro potpuno vratiti pamćenje, ili barem onoliko koliko treba, te da će ubrzo prizdraviti kako bi mogao ispuniti svoje bračne obveze. Gospođica Cartwright, kao i svi oni koji nesebično ljube mojega sina, zaokupljeni su molitvama za njegov oporavak i tjelesno i duševno ozdravljenje.

Dopustite mi da naposljetku dodam kako se nadam da će Vam budući život donijeti više sreće negoli nedavna prošlost, te da će Vam predvečerje života donijeti vedrinu koju, nažalost, tašte i burne mladenačke strasti tako često, ako ne i katastrofalno uništavaju.

S osobitim poštovanjem,

Constance P. Jordan

P. S. Svako Vaše buduće pismo bit će uništeno nepročitano.

* * *

Od velečasnog Enocha Verringera, predsjedavajućeg Odbora za pomilovanje Grace Marks, Metodistička crkva u Sydenham Streetu, Kingston,

Ontario, Dominion Kanada dr. Samuelu Bannerlingu, The Maples, Front Street, Toronto, Ontario, Dominion Kanada

Kingston, 15. listopada 1867.

Poštovani doktore Bannerling,

dopuštam sebi slobodu da Vam pišem, gospodine, u ime Odbora kojem predsjedavam glede vrijedne misije koja Vam ne može biti nepoznata. Znam da su Vam se - kao liječniku koji je liječio Grace Marks dok je bila u duševnoj bolnici u Torontu prije gotovo petnaest godina - obraćali predstavnici nekoliko prijašnjih odbora zaduženih za podnošenje peticija Vladi u ime te jadne i nesretne i, prema nekim mišljenjima, nepravedno osuđene žene, u nadi da ćete se i Vi priključiti tim peticijama - a Vaš bi potpis uz naše, čega ste, uvjeren sam, i sami svjesni - znatno utjecao na državne vlasti, jer su sklone poštovanju stručnih medicinskih mišljenja kakvo je Vaše.

Naš se Odbor sastoji od nekoliko gospođa, među kojima je i moja poštovana supruga, od ugledne gospode i od svećenika triju vjeroispovijesti, uključujući zatvorskog kapelana, čija Vam imena prilažem. U prošlosti takve peticije nisu bile prihvaćene, ali Odbor očekuje, a i nada se, da će ova peticija - s obzirom na nedavne političke promjene i osobito na uvođenje zastupničkog parlamenta pod vodstvom

Johna A. Macdonalda - naići na povoljan prijem uskraćen prethodnim peticijama.

Osim toga, danas nam u tome pomaže moderna znanost i napredak u proučavanju moždanih bolesti i duševnih poremećaja - napredak koji će zacijelo ići u prilog Grace Marks. Prije nekoliko godina naš je Odbor angažirao specijalista za duševne bolesti, doktora Simona Jordana, koji nam je došao s vrlo visokim preporukama. Proveo je u ovom gradu nekoliko mjeseci podrobno proučavajući Grace Marks i obraćajući posebnu pozornost prazninama u njezinu sjećanju na ubojstva. Kako bi joj povratio pamćenje, podvrgnuo ju je neurohipnozi, povjerivši je stručnom praktičaru te znanosti - znanosti koja, čini se, poslije duge stanke ponovno stječe naklonost i kao dijagnostička i kao kurativna metoda, premda je zasada popularnija u Francuskoj negoli na ovoj hemisferi.

Na temelju rezultata i zapanjujućih otkrića dobivenih tim ispitivanjem, doktor Jordan je izrazio mišljenje da je Grace Marks doista izgubila pamćenje i da ne simulira - da je toga kobnoga dana patila od posljedica histeričnog napadaja izazvanog strahom, što je pak potaknulo neki oblik *autohipnotičkog somnambulizma,* stanja koje se nije mnogo proučavalo prije dvadeset i pet godina, ali je otada dobro dokumentirano, te da ta činjenica objašnjava njezinu amneziju koja je uslijedila. Tijekom neurohipnotičkog transa, uz nazočnost nekoliko članova našega Odbora, Grace Marks nije pokazala samo potpuno vraćeno sjećanje na te prošle događaje već je dala i izrazite dokaze o somnambulističkoj *dvostrukoj svijesti* uz postojanje sekundarne ličnosti koja je mogla djelovati bez znanja prve ličnosti. S obzirom na dokaze, doktor Jordan zaključio je da žena, koju poznajemo pod imenom »Grace Marks« nije bila prisebna u vrijeme ubojstva Nancy Montgomery, pa stoga ni odgovorna za svoje postupke - jer je sjećanje na ta djela zadržalo samo njezino sekundarno i skriveno »ja«. Doktor Jordan također je izrazio mišljenje da se neprekidno postojanje toga drugog »ja« snažno manifestiralo u razdoblju njezine duševne poremećenosti 1852. godine, a na to ukazuju izvještaji očevidaca poput gospođe Moodie i drugih.

Nadao sam se da ću Vam moći dostaviti pismeni izvještaj i, očekujući ga, naš je Odbor odlagao podnošenje peticije iz godine u godinu. Doktor Jordan je doista namjeravao napisati takav izvještaj; no, morao je iznenada otputovati zbog bolesti u obitelji, a zatim su ga čekali hitni poslovi u Europi; zatim je izbio Građanski rat u kojem je služio kao vojni liječnik, što je ozbiljno omelo njegov trud. Koliko mi je poznato, ranjen je u ratu i, premda se nasreću sada oporavlja, još nije skupio dovoljno snage da dovrši svoju zadaću. Inače bi nedvojbeno dao iskrenu i ozbiljnu potporu našoj usrdnoj molbi.

Bio sam osobno nazočan prilikom navedene neurohipnotičke seanse, a i gospođica koja je poslije pristala postati mojom suprugom; oboje smo bili vrlo potreseni onim što smo vidjeli i čuli.

Ganut sam do suza kad se sjetim nepravde nanesene toj jadnoj ženi zbog pomanjkanja znanstvenog razumijevanja. Ljudska je duša duboka tajna koja pobuđuje strahopoštovanje, i njezina se dubina tek sada počinje ispitivati. Kao što se s pravom izrazio sv. Pavao, »sad vidimo u ogledalu, nejasno, a onda ćemo licem u lice.« Možemo samo nagađati namjere našega Stvoritelja kad je oblikovao čovječanstvo u takav složeni gordijski čvor.

No, što god mislili o stručnom mišljenju doktora Jordana - a svjestan sam činjenice da će onaj tko ne poznaje neurohipnotizam i tko nije vidio događaje što ih spominjem možda teško povjerovati njegovim zaključcima - Grace Marks doista je provela u zatvoru mnogo godina, više negoli dovoljno za ispaštanje svojih nedjela. Pretrpjela je neizrecivu duševnu, a i tjelesnu agoniju; i gorko se pokajala zbog svojega udjela, kakav god bio, u tom velikom zločinu, bila ona njega svjesna ili ne. Ona više nije mlada žena i slaba je zdravlja. Kad bi bila na slobodi, nešto bi se zacijelo moglo učiniti za njezin svjetovni, a i duhovni boljitak, i mogla bi joj se pružiti prilika da razmisli o prošlosti i pripremi se za budući život.

Hoćete li - možete li, u ime milosrđa - i dalje uporno odbijati stavljanje svojega imena na peticiju za njezino oslobađanje i time možda zatvoriti rajska vrata grešnici koja se pokajala? Jamačno nećete!

Pozivam Vas - molim Vas još jednom - da nam pomognete u ovomu hvalevrijednom nastojanju.

S osobitim poštovanjem,

Dr. theol., M. A. Enoch Verringer

* * *

Od dr. Samuela Bannerlinga, The Maples, Front Street,

Toronto velečasnom Enochu Verringeru,

Metodistička crkva u Sydenham Streetu, Kingston, Ontario

1. studenoga 1867.

Poštovani gospodine,

potvrđujem primitak Vašeg pisma od 15. listopada s prikazom Vaših djetinjastih ludorija u vezi s Grace Marks. Doktor Jordan me je razočarao; već sam se dopisivao s njim te sam ga izričito upozorio na tu prepredenu ženu. Kažu da nema veće budale od stare budale, ali ja kažem da nema veće budale od mlade budale, i zapanjen sam da se nekomu s diplomom medicinskoga fakulteta može nametnuti takav očigledni primjer nadriliječništva i nerazborite budalaštine kao što je »neurohipnotički trans« koji po gluposti zaostaje samo za spiritizmom, općim pravom glasa i sličnim bljezgarijama. To smeće, taj »neurohipnotizam«, koliko god ga ukrasili novim nazivljem, nije ništa drugo doli mesmerizam ili animalni magnetizam u novom ruhu; a ta je bolesna besmislica već odavno diskreditirana kao puka obmana svečana prizvuka kojom bi muškarci dvojbene prošlosti i pohotne naravi mogli steći moć nad mladim ženama postavljajući im drska i uvredljiva pitanja i naređujući im da izvode nepristojna djela bez, kako se čini, njihove privole.

Prema tome, bojim se da je doktor Jordan naivan i lakovjeran ili je i sam veliki nitkov, te da njegov tobožnji »izvještaj«, da ga je napisao, ne bi bio vrijedan ni papira na kojemu bi ga napisao. Slutim da je ozljeda, o kojoj govorite, zadobivena prije, a ne tijekom rata, te da je posrijedi snažan udarac po glavi, jer bi se jedino time mogla objasniti takva idiotarija. Ako doktor Jordan nastavi tako suludo razmišljati, ubrzo će mu biti mjesto u privatnoj duševnoj bolnici koju je, ako se točno sjećam, nekoć i sam tako žarko želio osnovati.

Pročitao sam takozvano »svjedočanstvo« gospođe Moodie kao i neke njezine druge drljotine, pa ih bacio u vatru gdje im je mjesto - i gdje su barem dale malo svjetla što inače zasigurno ne bi mogle učiniti. Kao i drugi njezina soja, gospođa Moodie sklona je prenakićenim izljevima i izmišljanju pogodnih bajki; a što se tiče istine, mogli bismo se osloniti i na »svjedočenje« nekakve guske.

Što se tiče rajskih vrata na koja se pozivate, nad njima nemam nikakve vlasti, i

ako Grace Marks zavređuje ulazak u raj, nedvojbeno će je onamo pustiti bez mojega upletanja. No, vrata kaznionice neće joj se nikada otvoriti mojim posredovanjem. Ja sam je pažljivo proučavao i poznajem njezin karakter i sklonosti bolje od Vas. Ona je biće bez morala i s vrlo razvijenom sklonosti prema ubojstvu. Ona je opasna, pa joj se ne mogu dati uobičajena društvena prava, i kad bi joj se vratila sloboda, moguće je da bismo time prije ili poslije žrtvovali druge živote.

U zaključku, gospodine, dopustite mi primijetiti kako Vama, kao osobi iz svećeničkog staleža, doista ne dolikuju aluzije na »modernu znanost« kao začin Vašim čituljama. Malo je znanja opasno, kako je, čini mi se, primijetio Pope. Vodite brigu o ljudskoj savjesti i o poučnim propovijedima radi poboljšanja javnog života i ćudoređa svakog pojedinca, jer to je, Bog mi je svjedok, potrebno ovoj zemlji, a mozgove degenerika prepustite specijaliziranim stručnjacima. A prije svega, molim Vas da me više ne gnjavite takvim nametljivim i smiješnim molbama.

Vaš smjerni i pokorni sluga,

dr. Samuel Bannerling

XV.

RAJSKO STABLO

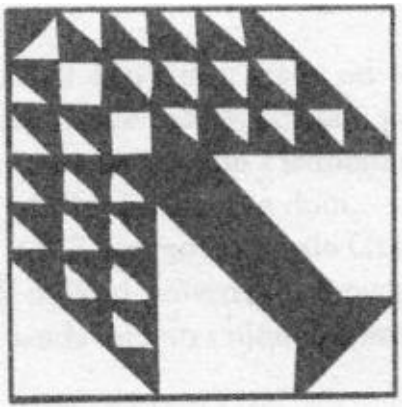

Upornost je naposljetku nagrađena. Vlada je dobivala jednu peticiju za drugom, a bilo je nedvojbeno i drugih utjecaja.

Ta gotovo jedinstvena zlotvorka pomilovana je i odvedena u NewYork, gdje je promijenila ime i ubrzo se zatim udala. Koliko je poznato piscu ovih redaka, još je živa. Nije poznato je li se u međuvremenu njezin ubojiti apetit ikada snažno očitovao, jer ona vjerojatno štiti svoj identitet drugim imenima.

Nepoznati autor,

Povijest Toronta i grofovije York, Ontario, 1885.

Petak, 2. kolovoza 1872. Bio sam u gradu od 12 do 14 sati u posjetu ministru pravosuđa radi Grace Marks, čije sam pomilovanje primio jutros. Sir John mi je naredio da zajedno s jednom svojom kćeri otpratim tu ženu u New York, gdje joj je osiguran dom.

Utorak, 7. *kolovoza 1872.* Ispitao i otpustio Grace Marks, pomilovanu poslije 28 godina i 10 mjeseci provedenih u ovoj kaznionici.

Sukladno naredbi ministra pravosuđa krenuo s njom i sa svojom kćeri u New York u 13 sati.

Bilješke iz dnevnika glavnog nadzornika kaznionice,

Pokrajinska kaznionica, Kingston, Ontario, Dominion Kanada

I s tim je rajem zemaljskim isto,
Tumačite li i opraštate pravo,
Što teži otoku blaženstva čistog
Dok more čelično i sivo
Svih ljudi srca baca krivo.

William Morris,
Zemaljski raj, 1868.

Nesavršenost naš je raj.

Wallace Stevens,
»Pjesme našega podneblja«, 1938.

51.

Često sam pomišljala na to da Vam pišem i obavijestim Vas o sretnom obratu svoje sudbine, i napisala sam Vam već mnogo pisama u mislima; a kad mi padne na um pravi način na koji bih izrekla što hoću, latit ću se pera, pa ćete tako dobiti novosti o meni ako ste još među živima. A ako niste, ionako ćete doznati sve o tome.

Možda ste čuli za moje pomilovanje, a možda niste. Nisam vidjela vijesti o tome ni u jednim novinama, što nije neobično, jer kad su me konačno oslobodili, to je već bila stara, otrcana priča i nitko ne bi htio čitati o njoj. No, tako je nedvojbeno bolje. Kad sam doznala za pomilovanje, bila sam sigurna da ste zacijelo ipak poslali pismo Vladi, jer je naposljetku postiglo rezultat, uza sve peticije; doduše, moram priznati da im je trebalo mnogo vremena, i nisu uopće spomenuli Vaše pismo, već su samo rekli da je to opći oprost.

Prvi put sam čula za pomilovanje od Janet, najstarije kćeri glavnog kaznioničkog nadzornika. To nije bio glavni nadzornik s kojim ste se Vi sastajali, gospodine, jer je poslije Vašega odlaska bilo mnogo promjena i jedna od njih bio je i novi glavni nadzornik, a otada su se promijenila i dva ili tri upravitelja, i toliko stražara i čuvara i nadzornica da ih nisam mogla ni popamtiti. Sjedila sam u šivaonici, u kojoj smo znali poslijepodne razgovarati, i krpala čarape - jer sam i dalje služila u kućanstvu novih upravitelja, kao i prije - kadli je u sobu ušla Janet. Bila je ljubazna prema meni i uvijek mi se smiješila, za razliku od nekih, i premda nije nikada bila ljepotica, uspjela se zaručiti s jednim uglednim mladim farmerom, i na tome sam joj najsrdačnije čestitala. Ima muškaraca, osobito onih jednostavnijih, kojima su ružne žene milije od lijepih, jer se takve primaju posla i manje se žale, i gotovo nema opasnosti da bi mogle pobjeći s drugim muškarcem, jer tko bi se mučio da ih preotme?

Toga dana Janet je utrčala u sobu, i činilo mi se da je vrlo uzbuđena. Grace, rekla je, imam izvanredne novosti.

Nisam ni prekinula šivanje, jer kad god bi mi spomenuli izvanredne vijesti, one bi se uvijek odnosile na nekoga drugog. Dakako, bila sam spremna čuti što mi želi reći, ali nisam zbog toga htjela propustiti ni jedan bod, ako shvaćate što hoću reći,

gospodine. Da? rekla sam.

Došlo je tvoje pomilovanje, rekla je. Od sir Johna Macdonalda i ministra pravosuđa, u Ottawi. Nije li to divno? Sklopila je ruke i u tom trenutku nalikovala je na dijete, premda veliko i ružno, koje se zagledalo u prekrasan dar. Ni ona nije nikada vjerovala da sam kriva jer je bila milostiva srca i sentimentalne naravi.

Kad sam to čula, prestala sam šivati. Odjednom me cijelu obuzela studen, kao da ću se onesvijestiti, što mi se već dugo nije dogodilo, otkako ste otišli, gospodine. Je li to doista istina? rekla sam. Da je posrijedi bio netko drugi, pomislila bih da se želi okrutno našaliti sa mnom, ali Janet nije voljela nikakve šale.

Da, rekla je, istina je. Pomilovali su te! Tako mi je drago za tebe!

Vidjela sam da smatra kako bi bilo u redu pustiti koju suzu, pa sam ih nekoliko i prolila.

Te večeri, premda njezin otac, glavni nadzornik, nije zapravo imao nikakav papir u ruci, već samo pismo o tome, nisu se smirili sve dotle dok me nisu preselili iz zatvorske ćelije u spavaću sobu za goste u kući glavnog nadzornika. Za to se pobrinula Janet, dobra duša, ali joj je pomogla majka, jer je moje pomilovanje bilo doista neuobičajen događaj u dosadnoj kolotečini zatvorskog života, a ljudi vole imati veze s takvim događajima, jer poslije mogu prijateljima pričati o njima; i zato su se svi usplahirili oko mene.

Pošto sam ugasila svijeću, legla sam u najbolji krevet, u jednoj Janetinoj pamučnoj spavaćici, a ne u gruboj, žućkastoj zatvorskoj spavaćici, i zagledala se u tamni strop. Bacakala sam se i okretala, i nisam se nikako mogla udobno smjestiti, valjda se čovjek mora naviknuti na udobnost, a tada sam bila više naviknuta na uski zatvorski krevet nego na spavaću sobu za goste s čistim plahtama. Soba je bila vrlo prostrana, gotovo zastrašujuća, pa sam navukla plahtu preko glave da bude veći mrak; a tada mi se učinilo da mi se lice rastače i pretvara u nečije drugo lice, pa sam se sjetila svoje jadne majke zamotane u plahtu, dok su je spuštali u more, i kako sam tada mislila da se već promijenila u tom pokrovu, da je druga žena, a sada se isto događalo meni. Nisam, naravno, umirala, ali sam se slično osjećala.

Sutradan za doručkom, cijela je obitelj glavnog nadzornika sjala od ganuća i promatrala me suznih očiju, kao da sam nešto rijetko i dragocjeno, dijete spašeno iz rijeke; a nadzornik je rekao da bismo trebali zahvaliti Bogu što je spasio izgubljeno janje, na što su svi gorljivo izustili »amen«.

Pa, tako i jest, pomislila sam. Spašena sam i sada se moram ponašati kao spašena osoba. Potrudila sam se da to učinim. Bilo je čudno shvatiti da više neću biti slavna zločinka, već da će možda u meni gledati nedužnu ženu, krivo optuženu i nepravedno zatočenu, ili osuđenu na predugu kaznu, i da ću za njih biti predmet samilosti a ne užasa i straha. Trebalo mi je nekoliko dana da se naviknem na tu predodžbu; dapače, još se nisam posve naviknula na nju. Ona zahtijeva drukčiji izraz lica; no, vjerojatno će mi s vremenom biti lakše.

Naravno, onima koji ne znaju moju povijest neću biti nitko posebno.

Toga dana poslije doručka bila sam neobično potištena. Janet je to zamijetila i upitala me zašto, a ja sam rekla: bila sam u ovom zatvoru gotovo dvadeset devet godina, izvan njega nemam ni prijatelja ni obitelji, i kamo ću i što ću? Nemam novca, ni mogućnosti da ga zaradim, ni prave odjeće, i teško bih dobila mjesto negdje u blizini jer je moj život i predobro poznat - jer, unatoč pomilovanju ni jedna gazdarica ni u jednoj poštenoj obitelji ne bi me htjela imati u kući jer bi se bojala za sigurnost svojih voljenih, tako bih barem ja učinila na njezinu mjestu.

Nisam joj rekla: a i prestara sam da se prodajem po gradu jer je kao dobro odgojenu metodistkinju nisam htjela zaprepastiti. Premda, moram Vam reći, gospodine, ta mi je pomisao pala na um. No, kakvih bih izgleda imala, u mojim godinama i s tolikom konkurencijom, morala bih to činiti u bescjenje s pijanim mornarima u zabitim uličicama, i za godinu dana umrla bih od bolesti; bilo mi je teško pri duši i na samu pomisao na to.

I tako mi je pomilovanje došlo kao smrtna presuda, a ne kao putovnica u slobodu. Izbacit će me na ulicu, samu i bez prijatelja, da umrem od gladi i studeni u nekom hladnom kutu, samo s odjećom na sebi, s onom u kojoj sam došla u zatvor; a možda ne ni s njom, jer nisam imala pojma što se dogodilo s njom; možda su je već davno prodali ili nekome poklonili.

Ah, ne, draga Grace, rekla je Janet. Na sve smo mislili. Nisam ti htjela odmah reći, jer smo se bojali da će te naglo uzbuđenje zbog tolike sreće, poslije tolike nesreće, previše uzrujati, jer katkada je učinak takav. No, za tebe je osiguran dobar dom u Sjedinjenim Državama, i čim odeš onamo, možeš ostaviti tužnu prošlost za sobom, jer nitko ondje ne mora znati za nju. Bit će to novi život.

Nije upotrijebila baš te riječi, ali to je bio njihov smisao.

Ali, što ću obući? rekla sam, još zdvojna. Možda sam doista bila poremećena,

jer bi se prisebna osoba najprije propitala o tom dobrom domu što su mi ga osigurali, i gdje se on nalazi, i što ću ondje raditi. Poslije sam razmišljala o riječima kojima se izrazila, »osiguran dobar dom«, kao što se kaže za psa ili konja koji su prestari za rad, a ne želiš ih zadržati ili dati nekome da ih ubije.

I na to sam mislila, rekla je Janet. Bila je doista spremna pomoći. Pogledala sam u skladište i, kao nekim čudom, sanduk koji si donijela sa sobom još je ondje s tvojim imenom na etiketi, vjerojatno zbog svih onih peticija u tvoju korist poslije suđenja. Možda su u početku zadržali tvoje stvari jer su mislili da će te brzo pustiti, a zatim su ih zacijelo zaboravili. Reći ću im da ga donesu u tvoju sobu, pa ćemo ga otvoriti, zar ne?

Malo sam se smirila, premda su me obuzele nekakve slutnje. Ne bez razloga, jer kad smo otvorile sanduk, ustanovile smo da su moljci pojeli sve vunene stvari, među njima i debeli vuneni šal moje majke, dok su neke druge stvari uglavnom izgubile boju i vonjale na plijesan jer su dugo bile zatvorene na vlažnom mjestu; niti su na nekima gotovo istrunule, pa sam mogla skroz provući ruku. Svaki odjevni predmet treba od vremena do vremena dobro provjetriti, a ova odjeća nije ni vidjela zraka.

Izvadile smo svu odjeću i rasprostrle je po sobi da vidimo što se može spasiti. Bile su to Nancyne haljine, vrlo lijepe kad su bile nove, a sada uglavnom uništene, pa stvari koje sam naslijedila od Mary Whitney; tada sam ih tako cijenila, a sada su se doimale otrcano i staromodno. Bila je tu i haljina koju sam sašila kod gospođe Parkinson, s koštanim dugmetima koje mi je dao Jeremiah, ali se od nje nije moglo ništa spasiti, osim dugmadi. Pronašla sam uvojak Maryne kose, vezan koncem i umotan u rupčić, onakav kakav sam ostavila, ali su se moljci dokopali i njega, jest će i kosu ako nemaju ništa bolje i ako je ne pohranite u kutiji od cedrovine.

Obuzeli su me snažni i bolni osjećaji. U sobi kao da se smračilo, pa sam gotovo mogla vidjeti kako Nancy i Mary ponovno poprimaju lik u svojim haljinama, no nije to bila ugodna predodžba, jer su se već i one zacijelo raspale kao i ta odjeća. Osjetila sam slabost, pa sam morala sjesti i zamoliti da mi donese čašu vode i otvori prozor.

I Janet se zaprepastila; bila je premlada da shvati kako dvadeset i devet godina provedenih u zatvorenom sanduku može djelovati na stvari, premda se svojski trudila, u skladu sa svojom naravi, da spasi što se spasiti dade. Rekla je da su haljine sada ionako, nažalost, potpuno izvan mode, i da me ne mogu pustiti u novi život kao strašilo, ali da bi se neke stvari još mogle nositi, na primjer crvena flanelna podsuknja i neke bijele podsuknje, koje bismo mogli oprati u octu da se riješimo smrada plijesni, a tada izbijeliti na suncu, pa će opet biti bijele kao nekoć. Uspjele smo ih izbijeliti samo djelomice, jer kad smo to učinile, bile su doista svjetlije, ali

nipošto bijele.

Za druge stvari, rekla je, morat ćemo se malo rastrčati. Trebat će mi garderoba, rekla je. Ne znam kako je to postigla - pretpostavljam da je izmolila jednu haljinu od majke, a zatim obišla znance i prikupila još odjeće, a vjerujem da joj je i sam upravitelj dao novac za čarape i cipele - no, naposljetku je skupila odjeće za cijelu trgovinu. Neke su mi boje bile previše kričave, na primjer, zelena boja pamučne tkanine s uzorkom, pa grimizno-ljubičaste pruge s nebeskoplavim rubom na crnoj pozadini; to je zbog tih novih kemijskih boja koje danas upotrebljavaju. Te mi boje nisu baš pristajale; ali, poklonjenu konju ne gleda se u zube, kao što sam mnogo puta imala prilike naučiti.

Sjele smo i stale prekrajati haljine po mojoj mjeri, kao majka i kći koje pripremaju miraz, prisno i prijateljski, pa sam se poslije nekog vremena razvedrila. Žalila sam samo za krinolinama; one su izišle iz mode, pa su sada ostali samo žičani podmetači i silni nabori tkanine navučeni straga, s čipkastim obrubima i resama, više nalik na sofu po mojem mišljenju; prema tome, neću više nikada moći nositi krinolinu. No, ne može se imati sve u životu.

Nestali su i šeširići. Sada su se nosili samo šeširi, vezani pod bradom i posve plitki i nahereni prema naprijed, kao da ti na glavi jedri brod, a iza njih koprene poput brazde broda. Janet mi je pribavila jedan, i osjećala sam se čudno kad sam ga prvi put stavila na glavu i pogledala se u zrcalo. Nije mi pokrivao sijede pramenove, premda je Janet rekla da izgledam deset godina mlađe, zapravo, gotovo kao djevojka; točno je da mi je ostao stas i većina zubi. Rekla je da izgledam kao prava dama, što je moguće, jer danas je teže po odjeći razlikovati sluškinju i gospodaricu negoli nekoć, a i kroj se lako kopira. Zabavljale smo se kiteći šešir svilenim cvijećem i vrpcama, premda sam nekoliko puta briznula u plač jer sam bila prenapeta. Promjena sreće, s lošeg na dobro kao i obrnuto, često tako djeluje u životu, kao što ste zacijelo i Vi zamijetili, gospodine.

Dok smo pakirale i slagale stvari, odrezala sam škarama komadiće tkanine s haljina koje sam davno nosila, a sada morala baciti; pitala sam također mogu li dobiti jednu zatvorsku spavaćicu u kakvoj sam bila naviknuta spavati, za uspomenu. Janet je rekla da joj se to čini čudnom uspomenom, ali je to zatražila za mene i zahtjev je odobren. Morala sam ponijeti i nešto svoje, znate.

Kad je sve bilo gotovo, zahvalila sam Janet od svega srca. Još sam se bojala onoga što me čeka, ali sam barem znala da ću izgledati kao normalna osoba i da nitko neće zuriti u mene, a to mnogo znači. Janet mi je dala par ljetnih rukavica, gotovo novih, ne znam gdje ih je nabavila. A zatim se rasplakala, a kad sam je

upitala zašto plače, rekla je da to čini zato što sam doživjela sretan završetak, kao u knjizi; a ja sam se pitala kakve li to knjige čita.

52.

Otišla sam sedmoga kolovoza 1872., i neću zaboraviti taj dan dok sam živa. Poslije doručka s obitelji glavnoga nadzornika, na kojem sam jedva nešto pojela jer sam bila tako uzrujana, odjenula sam haljinu u kojoj sam trebala putovati, onu zelenu, sa slamnatim šeširom ukrašenim tako da bude u skladu s haljinom i rukavicama koje mi je dala Janet. Moje su stvari bile spakirane, ali ne u Nancyn sanduk, jer je previše zaudarao na plijesan, već u kovčeg, kožnati i ne previše izlizan, koji mi je dala kaznionica. Vjerojatno je pripadao nekoj sirotici koja je ondje umrla, ali za mene su davno prošla vremena da poklonjenom konju gledam u zube.

Odveli su me glavnom nadzorniku; bila je to formalnost, i nije mi imao mnogo za reći osim da mi čestita na otpuštanju; on i Janet trebali su me ionako otpratiti do doma koji su mi osigurali, na posebni zahtjev samoga sir Johna Macdonalda, jer su htjeli da bez opasnosti stignem onamo i vrlo dobro znali da nisam naviknuta na moderne načine putovanja, s obzirom na to da sam tako dugo bila u zatvoru; osim toga, bilo je posvuda mnogo grubijana, otpuštenih vojnika poslije Građanskog rata, neki su bili bogalji, a drugi bez sredstava za život, pa bi me možda mogli ugroziti. Stoga sam bila vrlo zahvalna na društvu.

Prošla sam kroz kaznionička vrata posljednji put kad je na satu odzvonilo podne, što mi je odjeknulo u glavi poput tisuću zvona. Sve do toga trenutka nisam posve vjerovala osjetilima; dok sam se odijevala za put, bila sam sva obamrla, a predmeti oko mene doimali su se jednolično i bezbojno, ali sada je sve oživjelo. Sunce je sjalo, i svaki se kamen u zidu doimao čisto poput stakla i sjao poput svjetiljke, pa mi se činilo da kroz vrata Pakla ulazim u Raj; uvjerena sam da su smješteni bliže negoli većina misli.

Svaki list na kestenu pred vratima kao da je bio obrubljen vatrom; a na drvetu su sjedila tri bijela goluba i sjala poput anđela Duhova, i u tom sam trenutku znala da sam doista slobodna. U takvim trenutcima neobične svjetlosti ili tame znala bih se onesvijestiti, ali toga sam dana zamolila Janet za mirisavu sol, pa sam se uspjela

zadržati na nogama, premda naslonjena na njezinu ruku, a ona je rekla kako ne bi bilo prirodno da nisam ganuta u takvoj važnoj prigodi.

Htjela sam se osvrnuti, ali sam se sjetila Lotove žene i stupa soli, pa sam se suzdržala. Da sam se osvrnula, to bi značilo da žalim što odlazim i da se želim vratiti, a to svakako nisam htjela, što možete lako zamisliti, gospodine; no, iznenadit ćete se kad Vam kažem da sam ipak osjetila nekakvo žaljenje. Naime, iako kaznionica nije baš bila nekakvo toplo domaće mjesto, ipak je bila moj jedini dom gotovo trideset godina; a to je dugo, dulje od života mnogih na ovoj zemlji, i premda je kaznionica bila odbojna, mjesto tuge i kazne, barem sam znala kako se u njoj živi. Odlazak iz poznatog mjesta, koliko god ono bilo nepoželjno, u nepoznato uvijek izaziva strah, i pretpostavljam da se zato mnogi boje umrijeti.

Poslije toga trenutka našla sam se ponovno na običnom dnevnom svjetlu, premda sam osjetila laganu vrtoglavicu. Bilo je vruće i vlažno, takvo je vrijeme na jezerima u kolovozu, ali je s vode dopirao povjetarac, pa nije bilo previše sparno; na nebu je bilo nekoliko oblaka, ali onih bijelih koji ne najavljuju kišu ili grmljavinu. Janet je imala suncobran i držala ga nad nama dok smo hodale. Nisam imala suncobran, jer je ružičasta svila Nancyna suncobrana istrunula.

Odvezle smo se na željezničku postaju u lakoj kočiji kojom je upravljao nadzornikov sluga. Vlak je polazio u jedan i trideset, ali ja sam se bojala da ne zakasnimo, a kad smo stigli na postaju, nisam mogla mirno sjediti u čekaonici za gospođe, već sam šetala gore-dolje po peronu, jer sam bila vrlo uzbuđena. Vlak je konačno stigao, veliko sjajno željezno čudovište koje je rigalo dim. Nisam nikada vidjela vlak izbliza, i premda me je Janet uvjeravala da nije opasan, morali su mi pomoći da se popnem.

Odvezli smo se vlakom do Cornwalla, no premda je put trajao vrlo kratko, činilo mi se da ga neću preživjeti. Vlak je bio vrlo bučan i kretao se vrlo brzo, pa sam mislila da ću oglušiti, a bilo je i mnogo crnog dima; a kad je lokomotiva zazviždala, gotovo sam izludjela, ali sam se ipak sabrala i nisam vrisnula.

Osjećala sam se bolje kad smo sišli na postaji Cornwall i odande se lakom kočijom odvezli do pristaništa, te se ukrcali na trajekt za drugu obalu jezera, jer sam tu vrstu putovanja bolje poznavala i mogla udahnuti svježeg zraka. Isprva me odraz Sunca na valovima zbunio, ali sam se sabrala kad sam ih prestala gledati. Nadzornik je ponio u košari zakusku, pa sam uspjela pojesti malo hladnog pileta i popiti mlaki čaj. Dok smo se vozili trajektom zabavljala sam se promatrajući odjeću dama, raznoliku i jarkih boja. Kako sam sjedala i ustajala, imala sam poteškoća s podmetačem, jer je to trebalo uvježbati, pa mislim da nažalost nisam bila previše

ljupka, činilo mi se kao da mi je na pravu guzicu privezana još jedna, i da me obje slijede kao limeno vjedro privezano na svinju, premda, naravno, nisam bila tako prosta kad sam to spomenula Janet.

Na drugoj strani jezera ušli smo u carinarnicu Sjedinjenih Država, i nadzornik je rekao da nema ništa za carinjenje. Zatim smo se ponovno ukrcali na vlak, i bilo mi je drago što je nadzornik pošao s nama, jer inače ne znam što bih s nosačima i prtljagom. Dok smo sjedili u tom novom vlaku, koji je štropotao manje od ranijeg, upitala sam Janet za svoje konačno odredište. Putovali smo u Ithacu, u saveznoj državi New York - toliko su mi bili rekli - ali, što će biti sa mnom poslije? Kako će izgledati dom koji su mi osigurali, i hoću li u njemu služiti; i, ako je tako, što su ukućanima rekli o meni? Znate, nisam se htjela naći u lažnom položaju, gospodine, niti da moram prikrivati istinu o svojoj prošlosti.

Janet mi je rekla da me čeka iznenađenje, ali da je to tajna koju mi ne može otkriti; no, to je lijepo iznenađenje, barem se ona tako nada. Čak mi je odala da se tiče jednog muškarca, gospodina, kako je rekla; no, ona je taj izraz upotrebljavala za svakoga u hlačama iznad konobara, pa nisam bila ništa pametnija.

Kad sam upitala kakvog gospodina, rekla mi je da mi ne smije odati; no, rekla je da je to jedan moj stari prijatelj, tako su barem njoj rekli. Odjednom je postala vrlo suzdržljiva, pa više nisam mogla izvući iz nje ni riječi.

Razmišljala sam o svim muškarcima koji bi mogli doći u obzir. Nisam ih mnogo poznavala, jer nisam za to imala ni prilike, moglo bi se reći; a dvojica koje sam poznavala najbolje, premda ne i najdulje, bili su mrtvi, mislim na gospodina Kinneara i Jamesa McDermotta. Poznavala sam i pokućara Jeremiaha, ali mi se nije činilo da bi se mogao baviti osiguravanjem dobrih domova, jer mi nije nikada ostavljao dojam čovjeka sklonog obiteljskom životu. Sjetila sam se i bivših poslodavaca, gospodina Coatesa i gospodina Haraghyja, ali oni su zacijelo već bili mrtvi ili vrlo stari. Jedina osoba koje sam se još mogla sjetiti, gospodine, bili ste Vi. Moram priznati da mi je to palo na um.

I tako sam, obuzeta tjeskobom ali i nadom, napokon sišla na peron postaje u Ithaci. Mnogo je ljudi dočekalo vlak, i svi su govorili uglas; nosači su hitali amo-tamo, prenosili i prevozili na tačkama mnoge sanduke i kovčege, pa je bilo opasno stajati ondje. Držala sam se čvrsto za Janet dok se nadzornik brinuo za prtljagu, a zatim nas je izveo na drugu stranu kolodvorske zgrade, te se počeo osvrtati. Namrštio se kad nije našao ono što je tražio, pa je bacio pogled na svoj sat i na kolodvorski sat; a zatim je bacio pogled na pismo što ga je izvadio iz džepa, a moje su nade počele tonuti. No, tada je podignuo glavu i nasmiješio se, pa rekao: evo

našeg čovjeka - i doista je prema nama hitao neki muškarac.

Bio je natprosječne visine i nekako nezgrapan, ali istodobno i štrkljast, hoću reći da su mu ruke i noge bile duge, a trup zbitiji i okrugliji. Imao je riđu kosu i dugu riđu bradu, a nosio je crno odijelo, očito najbolje nedjeljno odijelo kakvo danas nosi većina muškaraca ako im je koliko-toliko dobro na ovom svijetu, s bijelom košuljom i tamnim štapom, te cilindrom koji je nosio u rukama i držao pred sobom kao štit, pa sam uspjela razabrati da je i on uzrujan. Nisam ga nikada prije vidjela, ali čim nam je prišao, prodorno me je pogledao, a zatim pao na koljena preda mnom. Zgrabio me za ruku, s rukavicom i svim, i rekao: Grace, Grace, možeš li mi ikada oprostiti? Štoviše, gotovo je uzviknuo te riječi, kao da ih je uvježbavao.

Pokušala sam izvući ruku, misleći da je nekakav luđak, ali kad sam se okrenula prema Janet da mi pomogne, vidjela sam da je sva oblivena sentimentalnim suzama, a nadzornik je sjao od zadovoljstva kao da se ničem ljepšem nije ni nadao; shvatila sam da sam jedina koja ni o čemu nema pojma.

Muškarac mi je pustio ruku i ustao. Ne poznaje me, rekao je tužno. Grace, zar me ne poznaješ? Ja bih te svugdje prepoznao.

Pogledala sam ga, i doista mi se nešto učinilo poznato, ali ga još uvijek nisam mogla smjestiti. A on je tada rekao: ja sam Jamie Walsh. I shvatila sam da je to on.

Zatim smo otišli u novi hotel u blizini kolodvora u kojem je nadzornik rezervirao smještaj, pa se osvježili jelom i pićem. Kako možete i zamisliti, gospodine, bilo je zatim potrebno dugo objašnjenje, jer sam posljednji put vidjela Jamieja Walsha kad su mi sudili zbog ubojstva i kada je njegovo svjedočenje potpuno okrenulo mišljenje sudca i porote protiv mene zato što sam nosila odjeću mrtve žene.

Gospodin Walsh - jer sada ću ga tako zvati - rekao mi je zatim kako je u to doba mislio da sam kriva, premda nije htio tako misliti, jer sam mu se sviđala, što je svakako bilo točno; no, kad je odrastao i razmislio, postao je uvjeren u suprotno, pa ga je obuzela krivnja zbog uloge koju je odigrao u mojoj presudi; no, u to doba bio je još posve mlad i nije bio dorastao odvjetnicima koji su ga naveli da govori stvari čije je posljedice vidio tek poslije. Ja sam ga pak tješila i rekla da se takvo nešto moglo dogoditi svakome.

Poslije smrti gospodina Kinneara, on i njegov otac morali su napustiti imanje, jer nisu bili potrebni novim vlasnicima, pa je u Torontu dobio mjesto zbog dojma što ga je ostavio na suđenju kao bistar i poduzetan mladić, kako su ga opisivali u novinama. Prema tome, moglo bi se reći da je zahvaljujući meni mogao postići nešto

u životu. Nekoliko je godina štedio, a zatim otišao u Sjedinjene Države, jer je smatrao da se ondje pruža više prilika za postizanje uspjeha vlastitim radom - primali su te prema sposobnosti, a ne prema podrijetlu, i nisu postavljali mnogo pitanja. Radio je na željeznici, a i na zapadu, stalno štedeći, pa je sada bio vlasnik farme sa dva konja i svim ostalim. Pazio je da odmah spomene konje, jer je znao koliko sam nekoć voljela Charleyja.

Oženio se, ali je sada bio udovac, bez djece; i stalno su ga proganjale misli o tome što sam pretrpjela zbog njega, i nekoliko je puta pisao u kaznionicu da čuje kako sam; no, nije pisao izravno meni, jer me nije htio uzrujati. I tako je doznao za pomilovanje i sve sredio s glavnim nadzornikom.

Naposljetku me zamolio da mu oprostim, što sam odmah učinila. Nisam se mogla dugo ljutiti na njega, i rekla sam mu da bi me nedvojbeno strpali u zatvor i da nije spomenuo Nancyne haljine. A kad smo porazgovorili o svemu tome, pri čemu mi je stalno stiskao ruku, zaprosio me je. Rekao mi je da mi svakako može ponuditi dobar dom, premda nije milijunaš, sa svim što je potrebno, jer ima nešto novaca u banci.

Pretvarala sam se da oklijevam, premda zapravo nisam imala mnogo drugih mogućnosti, i bilo bi doista nezahvalno od mene da sam rekla ne poslije toliko uloženog truda. Rekla sam kako ne bih htjela da se on oženi mnome samo zbog dužnosti i osjećaja krivnje, a on je porekao te razloge tvrdeći da sam ga uvijek privlačila i da sam se jedva promijenila od djevojačkih dana - još sam lijepo izgledala, tako se izrazio. A ja sam se sjetila tratinčica u voćnjaku gospodina Kinneara s panjevima, pa sam znala da doista tako misli.

Najteže mi je bilo gledati u njemu potpuno odraslog muškarca, jer sam ga poznavala samo kao nespretnog momčića koji je svirao večer prije Nancyne smrti i sjedio na ogradi kad sam došla raditi kod gospodina Kinneara.

Napokon sam pristala. Imao je već spreman prsten, u kutijici koju je izvadio iz džepa na prsluku, i osjećaji su ga tako svladali da mu je dvaput ispao na stolnjak prije negoli mi ga je nataknuo na prst; za to sam morala skinuti rukavicu.

Pripreme za vjenčanje obavljene su vrlo brzo, a u međuvremenu smo ostali u hotelu, gdje su nam svako jutro donosili toplu vodu, a Janet je odsjela sa mnom, kako dolikuje. Sve je to platio gospodin Walsh. Vjenčao nas je mirovni sudac, i obred je bio jednostavan; sjetila sam se kako mi je teta Pauline prije mnogo godina

rekla da ću se sigurno udati za nekoga ispod svojega društvenog položaja, pa sam se pitala što bi sada mislila; Janet je bila djeveruša i plakala je.

Brada gospodina Walsha bila je vrlo duga i riđa, ali sam samu sebe uvjerila da se to s vremenom može promijeniti.

53.

Prošlo je gotovo na dan točno trideset godina otkako sam, s nepunih šesnaest godina, prvi put hodala dugim prilaznim putem prema kući gospodina Kinneara, I tada je bio lipanj. Sada sjedim na svojoj verandi u svojem stolcu za njihanje; kasno je poslijepodne, i prizor pred mojim očima vrlo je spokojan, kao slika. Ruže pred kućom cvatu - vrlo su fine vrste, *Lady Hamilton*, premda ih često napadaju uši. Najbolje ih je, kažu, zaprašiti arsenom; ali ja ne volim držati takvo nešto u kući.

Cvatu posljednji božuri, bijeli i ružičasti, s mnogo latica. Ne znam ime vrste, jer ih nisam ja posadila; njihov me miris podsjeća na sapun kojim se brijao gospodin Kinnear. Pročelje naše kuće gleda na jugozapad, i sunce je toplo i zlatno, premda ne sjedim na suncu jer je to loše za ten. Za takvih dana pomišljam: ovo je kao u Raju. Iako nisam nikada mislila da ću doći u Raj.

Već sam gotovo godinu dana u braku s gospodinom Walshom, i premda to nije ono što većina djevojaka zamišlja dok su mlade, možda je ovako bolje, jer barem nas dvoje znamo kakvu smo nagodbu sklopili. Kad se ljudi žene mladi, često se promijene kad ostare, no s obzirom na to da smo nas dvoje već stariji, neće nas čekati mnogo razočaranja. Stariji muškarac već ima oblikovan karakter, pa se valjda neće odati piću ili drugim porocima, jer da su mu takve stvari na umu, činio bi ih već prije; tako barem ja mislim i nadam se kako će vrijeme pokazati da imam pravo. Nagovorila sam gospodina Walsha da podreže bradu i da puši lulu samo vani, a s vremenom će možda nestati i jedno i drugo, i brada i lula, ali ne valja gnjaviti muškarca i zapovijedati mu, jer tada biva samo tvrdoglaviji. Gospodin Walsh ne žvače duhan niti pljuje, kao neki, a ja sam kao uvijek zadovoljna i malim.

Naša je kuća obična seljačka kuća, bijele boje sa zeleno obojenim kapcima, ali dovoljno prostrana za nas.

Sprijeda je predvorje s nizom kuka na koje zimi vješamo ogrtače, premda se većinom koristimo kuhinjskim vratima, te stubište s običnom ogradom. Na vrhu stubišta je sanduk od cedrovine za poplune i deke. Na katu su četiri sobe - jedna mala namijenjena djeci, zatim naša spavaća soba i još jedna spavaća soba za goste, premda ih ne očekujemo niti priželjkujemo, te četvrta soba, koja je sada prazna. Obje

namještene spavaće sobe imaju stalak s lavorom i jajoliku pletenu prostirku jer neću teške sagove; preteško ih je vući niza stube i isprašivati u proljeće, a to bi mi s godinama bilo sve teže.

Nad svakim je krevetom slika koju sam sama izvezla križićima, cvijeće u vazi u najljepšoj sobi, i voće u zdjeli u našoj sobi. Poplun u najljepšoj sobi je »Kolo tajne«, a u našoj »Planinska kućica«; kupila sam ih na dražbi od ljudi koji su poslovno propali, pa su se selili na Zapad; no, bilo mi je žao žene, pa sam platila više nego što sam trebala. Trebalo se pobrinuti za mnogo stvari kako bi nam bilo udobno, jer je gospodin Walsh stekao samačke navike poslije smrti svoje prve žene, a neke su stvari doista bile neprihvatljive. Morala sam ispod kreveta očistiti gomilu paučine i mucica, a i dobro sve oprati i oribati.

Ljetne zavjese u objema spavaćim sobama bijele su boje. Volim bijele zavjese.

U prizemlju imamo salon s peći, te kuhinju sa smočnicom i praonicom posuđa; imamo u kući i pumpu za vodu, što je zimi velika prednost. Imamo i blagovaonicu, ali nemamo često takvo društvo. Uglavnom jedemo za kuhinjskim stolom; imamo dvije petrolejke, i ondje je vrlo udobno. Stol u blagovaonici služi mi za šivanje, a osobito je pogodan za krojenje. Sada imam šivaći stroj koji pokrećem ručnim kolom i radi čarobno, pa mi je svakako drago što ga imam, jer mi uštedi mnogo truda, osobito za šivanje običnih stvari kao što su zavjese i obrubljivanje plahta. Finije stvari još uvijek radije šijem rukom, premda mi oči više nisu kao nekada.

Uz ono što sam opisala imamo sve što je uobičajeno - povrtnjak ispred kuhinje sa začinskim travama i kupusom i korjenastim povrćem, te s graškom u proljeće; zatim kokoši i patke, kravu i sjenik, te kola i dva konja, Charleyja i Nell, koji su mi veliki užitak i ugodno društvo kada nema gospodina Walsha; doduše, Charley previše radi jer vuče plug. Čujem da će se ubrzo pojaviti strojevi koji će obavljati sve takve poslove, i ako je tako, jadni će se Charley moći odmarati na livadi. Ne bih nikada dala da ga prodaju za ljepilo i hranu za pse, kao što neki rade.

Imamo nadničara koji nam pomaže na farmi, ali ne živi s nama. Gospodin Walsh htio je zaposliti i jednu djevojku, ali ja sam rekla da bih radije sama obavljala kućne poslove. Ne bih htjela imati sluškinju u kući, jer previše njuškaju i prisluškuju na vratima; osim toga, mnogo mi je lakše sama obaviti posao kako treba prvi put nego da mi netko pogrešno sve obavi, pa ga zatim ponavlja.

Naša se mačka zove Tabby; šarena je i dobra je lovica, a pas nam se zove Rex, seter je i nije pametan, ali je dobroćudan i prekrasne crvenkastosmeđe boje poput uglačanog kestena.

Imena baš nisu originalna, ali nismo htjeli da nas susjedstvo smatra previše originalnima. Odlazimo u lokalnu metodističku crkvu, i svećenik je vrlo živahan i voli nedjeljom malo prijetiti paklenskom vatrom; međutim, mislim da nema pojma kako pakao zapravo izgleda, a nema ga ni pastva; ljudi su čestiti, ali uskogrudni.

No, smatrali smo da bi bilo najbolje ne otkrivati previše prošlosti, ni njima ni bilo komu drugomu, jer bi to samo potaknulo znatiželju i ogovaranje, a time i glasine. Natuknuli smo da je gospodin Walsh bio moja mladenačka ljubav, i da sam se udala za drugoga i da sam nedavno obudovjela; i da smo se, s obzirom na to da je supruga gospodina Walsha umrla, dogovorili da se ponovno sastanemo i vjenčamo. To je vrlo prihvatljiva priča, a njezina je prednost i u tome što je romantična i nikomu ne nanosi bol.

Naša je mala crkva potpuno usredotočena na naš kraj i starinska; no, u samoj Ithaci ljudi su moderniji, a ima i mnogo spiritualista, i slavni mediji dolaze i odsjedaju u najboljim kućama. Nisam za te stvari, jer nikada ne znaš što se iz toga može izroditi; ako pak želim komunicirati s mrtvima, mogu to lako i sama, osim toga, bojim se da tu ima mnogo varanja i obmanjivanja.

U travnju sam vidjela u novinama oglas jednoga od tih slavnih medija, sa slikom; i, premda je slika bila vrlo tamna, pomislila sam: to mora biti pokućar Jeremiah; tako je i bilo, jer smo gospodin Walsh i ja jednom otišli u grad da obavimo neke poslove i nešto kupimo, te smo se s njim mimoišli na ulici. Bio je elegantniji no ikada, ponovno crne kose i vojnički podrezane brade, što zacijelo ulijeva povjerenje, i sada se zove Gerald Bridges. Vrlo je dobro oponašao otmjenog svjetskog muškarca kojemu su misli ipak usredotočene na višu istinu; i on je mene ugledao i prepoznao me, te s poštovanjem dotaknuo šešir, ali tek toliko, da se ne primijeti; a i namignuo mi je, a ja sam mu mahnula rukom, tek toliko, u rukavici, jer uvijek nosim rukavice kad odlazim u grad. Nasreću gospodin Walsh nije opazio ni jedno ni drugo, jer bi ga to inače uznemirilo.

Ne bih htjela da itko ovdje dozna moje pravo ime; no, znam da Jeremiah dobro čuva moje tajne kao što i ja čuvam njegove. Sjetila sam se i trenutka kad sam mogla pobjeći s njim i postati ciganka ili iscjeliteljska vidovnjakinja, a moram priznati da sam gotovo popustila tom iskušenju; a u tom bi slučaju moja sudbina bila posve drukčija. Ali, samo Bog zna bi li mi tada bilo bolje ili gore, a sada mi je bježanja dosta za cijeli život.

Sve u svemu, gospodin Walsh i ja dobro se slažemo, i sve nam ide dobro. No, nešto me muči, gospodine, a kako nemam prisne prijateljice kojoj bih se mogla povjeriti, reći ću to Vama, i znam da nećete iznevjeriti povjerenje.

Evo o čemu je riječ. Gospodin Walsh katkada se rastuži; prima me za ruku i zagleda se u mene suznih očiju, te kaže: kad se samo sjetim koliko sam ti boli nanio.

Kažem mu da mi nije nanio nikakve boli - drugi su mi ih nanijeli, imala sam i nesreću i krivo prosudila situaciju - ali on rado zamišlja da je on tvorac svega toga, a uvjerena sam da bi svojatao i pravo na smrt moje majke kad bi smislio način na koji bi to učinio. Također voli sebi predočavati te patnje, pa mu stalno moram pričati o životu u kaznionici ili pak u ludnici u Torontu. Što je juha vodenija, a sir užegliji, što su grublje riječi i podbadanja čuvara, više mu se sve sviđa. Sluša te priče kao dijete bajke, kao da su prekrasne, a zatim me moli da mu još pričam. Ako ne dodam ozebline i drhtanje noću pod tankim pokrivačem, i bičevanje ako se potužiš, sav je u zanosu; ako pak ubacim nedolično ponašanje doktora Bannerlinga prema meni, opišem kako su me golu kupali u hladnoj vodi i umatali u plahtu, i stavljali mi luđačku košulju u tamnoj prostoriji, on gotovo pada u ekstazu; međutim, najviše voli slušati kako me jadni James McDermott vukao po kući gospodina Kinneara tražeći krevet na kojem bi iskalio svoje opake namjere, dok su Nancy i gospodin Kinnear ležali mrtvi u podrumu, a ja bila gotovo izvan sebe od straha; tada okrivljuje sebe što nije bio ondje da me spasi.

Ja bih radije zaboravila taj dio svojega života umjesto da se na njemu zadržavam na tako turoban način. Točno je da mi se sviđalo doba kad ste Vi bili u kaznionici, gospodine, jer mi je to bila promjena u odnosu na dane koji su mi dotada bili uglavnom isti. Kad sada razmišljam o tome, i Vi ste kao i gospodin Walsh gorljivo slušali o mojim patnjama i tegobama u životu; i ne samo to, Vi ste ih i zapisivali. Mogla sam osjetiti kad Vam zanimanje popušta, jer bi Vam pogled odlutao; ali, radovala sam se kad god bi mi pošlo za rukom iznijeti nešto što bi Vas zanimalo. Obrazi bi Vam se zarumenjeli i ozarili biste se, zasjali kao sunce na satu u salonu, a da ste nalik na psa, uši bi Vam se ušiljile, oči zablistale, a jezik ispao iz usta, kao da ste našli lještarku u grmu. Doista sam se osjećala kao osoba koja je od nekakve koristi na ovom svijetu, premda nisam nikada shvatila na što ste ciljali.

Što se pak tiče gospodina Walsha, pošto mu ispričam nekoliko priča o muci i bijedi, on me grli i gladi po kosi, pa mi počinje otkopčavati spavaćicu, jer to se često događa po noći; i kaže: hoćeš li mi ikada oprostiti?

Isprva mi je to išlo na živce, ali nisam ništa govorila. Istina je da vrlo malo ljudi shvaća istinu o opraštanju. Ne treba oprostiti krivcima, već žrtvama, jer one su izvor neprilika. Kad ne bi bile tako slabe i nepažljive, i kad bi bile dalekovidnije i pazile da ne srljaju u poteškoće, svijet bi bio pošteđen velike tuge.

Mnogo sam godinama u sebi bila gnjevna na Mary Whitney, a osobito na Nancy Montgomery; na obje, jer su dopustile da ih tako ubiju, a mene ostavile da nosim sav teret njihove smrti. Trebalo mi je dugo da im oprostim. Bilo bi mnogo bolje kad bi mi gospodin Walsh oprostio umjesto da je tako tvrdoglav, pa silom hoće obrnuto; no, možda će s vremenom sve shvatiti u pravom svjetlu.

Kad je počeo govoriti o tome, rekla sam da mu nemam što oprostiti i neka si time ne razbija glavu; no, on nije htio taj odgovor. Uporno traži da mu bude oprošteno, kao da bez toga ne može, a tko sam ja da mu uskratim nešto tako jednostavno?

I tako mu sada, kad god se to dogodi, kažem da mu opraštam. Polažem mu ruke na glavu, kao u knjigama, dižem pogled i držim se svečano, pa ga poljubim i malo zaplačem; a kad mu oprostim, sutradan je opet normalan, puše u sviralu kao da je opet dječak, a ja petnaestogodišnja djevojka, u voćnjaku gospodina Kinneara, i pletemo vjenčiće od tratinčica.

Ipak, muči me osjećaj krivnje zbog toga opraštanja, jer sam svjesna da mu pritom lažem. Doduše, pretpostavljam da to nije prva laž koju sam izrekla; no, kako je znala reći Mary Whitney, mala nedužna laž, kakvu izreknu anđeli, mala je cijena za mir i spokoj.

Ovih dana često razmišljam o Mary Whitney i o vremenu kad smo bacale koru od jabuka preko ramena; i sve se na određeni način obistinilo. Baš kao što je rekla, udala sam se za muškarca čije ime počinje s J; kao što je također rekla, morala sam prije toga tri puta prijeći preko vode, kako se i zbilo - dvaput trajektom do Lewistona i natrag, pa još jedanput dovde.

Ponekad sanjam da sam ponovno u svojoj maloj sobici u kući gospodina Kinneara, prije svih onih užasa i tragedije; i osjećam se ondje tako sigurnom, ne znajući što slijedi. A ponekad sanjam da sam još u kaznionici i da ću se probuditi i ponovno se naći zaključana u ćeliji, drhtureći na slamnatom madracu po hladnom zimskom jutru, dok se vani na dvorištu smiju čuvari.

No, doista sam ovdje, u vlastitoj kući, na vlastitome stolcu, sjedim na verandi.

Otvaram i sklapam oči, i štipam se, ali sve ostaje istina.

Evo još jedne pojedinosti o kojoj nikome nikada nisam govorila.

Kad su me pustili iz kaznionice, upravo sam imala četrdeset i peti rođendan, a za manje od mjesec dana bit će mi četrdeset i šest godina, pa sam smatrala da sam već odavno prešla dob za rađanje djece. No, ako se jako ne varam, već sam tri mjeseca trudna; ili je posrijedi to, ili promjena načina života. Teško mi je vjerovati, ali u mom se životu već dogodilo jedno čudo, i zašto bih stoga bila iznenađena ako se dogodi još jedno? U Bibliji se spominju takva čuda; možda je Bog odlučio da me malo nagradi za sve ono što sam prošla u mlađoj dobi. No, mogla sam lako dobiti i tumor, kao onaj koji je naposljetku ubio moju jadnu majku; naime, premda osjećam težinu, nema jutarnjih mučnina. Neobično je znati da u sebi nosiš život ili smrt, ali ne znaš što. Premda bi se sve to moglo riješiti odlaskom k liječniku, vrlo bih se nerado odlučila na takav korak; stoga mislim da će vrijeme pokazati svoje.

Dok poslijepodne sjedim na verandi, šijem poplun. Premda sam u životu izradila mnogo popluna, ovo je prvi što ću ga izraditi za sebe. Uzorak je poznat pod imenom »Rajsko stablo«, ali ga ja malo mijenjam kako bih ga prilagodila vlastitim zamislima.

Mnogo sam razmišljala o Vama i Vašoj jabuci, gospodine, i o zagonetki koju ste mi jednom postavili, kad smo prvi put razgovarali. Tada je nisam shvatila, ali ste me Vi zacijelo htjeli nečemu podučiti, i možda sam to sada pogodila. Kako ja shvaćam, Bibliju je možda zamislio Bog, ali su je napisali ljudi. I, kao u većini slučajeva kad ljudi nešto napišu, na primjer u novinama, glavnu priču prenesu ročno, ali neke su pojedinosti netočne.

Tko god je uzorku ovog popluna dao naziv »Rajsko stablo« očito je pogodio bolje negoli je znao, jer u Bibliji se ne spominju *stabla.* Doduše, Biblija spominje dva različita stabla, Stablo života i Stablo spoznaje dobra i zla, ali ja vjerujem da je bilo samo jedno stablo, i da su Plod života i Plod spoznaje dobra i zla bili isti. Ako ga pojedete, umrijet ćete, ali ako ga ne pojedete, također ćete umrijeti; doduše, ako ga ipak pojedete, bit ćete manje neuki kad vam kucne smrtni čas.

Čini mi se da bi to više odgovaralo životu.

Nisam o tome govorila nikome osim Vama, jer sam svjesna da to nije odobreno tumačenje.

Svoje ću »Rajsko stablo« obrubiti isprepletenim zmijama; drugima će one nalikovati na povijuše ili jednostavno na užad, jer će oči biti vrlo male; ali za mene će one biti zmije; bez pokoje zmije izgubio bi se glavni smisao priče. Neki koji primjenjuju ovaj uzorak prikazuju više stabala, četiri ili više u kvadratu ili krugu, ali ja ću napraviti samo jedno veliko stablo na bijeloj pozadini. Stablo će se sastojati od trokuta u dvije boje, tamne za lišće i svijetle za plodove; upotrijebit ću grimiznu za lišće i crvenu za plodove. Danas ima mnogo jarkih boja, s tim novim kemijskim bojama, i mislim da će poplun ispasti vrlo lijep.

No, tri trokuta na mom Stablu bit će drukčija. Jedan će biti bijeli, po podsuknji koju sam dobila od Mary Whitney i koju još imam; jedan će biti blijedožut, po zatvorskoj spavaćici koju sam izmolila kad sam odande otišla. A treći će biti od našivenog komada pamučne tkanine s ružičastim i bijelim cvjetnim uzorkom izrezanog s Nancyne haljine koju je ona imala na sebi kad sam došla u kuću gospodina Kinneara i koju sam nosila na trajektu za Lewiston kad sam bježala.

Obrubit ću ih sve crvenim vezom kako bih ih uklopila u uzorak.

Tako ćemo svi biti zajedno.

AUTORIČIN POGOVOR

Alias Grace je izmišljena priča, premda se temelji na zbilji. Grace Marks, središnji lik djela, bila je jedna od najozloglašenijih Kanađanki četrdesetih godina 19. stoljeća, i bilo joj je šesnaest godina kad je osuđena zbog ubojstva.

Ubojstvo Kinneara i Montgomeryjeve zbilo se 23. srpnja 1843., i o tom događaju opsežno su izvještavale ne samo kanadske nego i američke i engleske novine. Pojedinosti su bile senzacionalne: Grace Marks bila je neobično lijepa, a i vrlo mlada; Kinnearova domaćica, Nancy Montgomery, rodila je prije nezakonito dijete i bila je ljubavnica Thomasa Kinneara; na obdukciji je ustanovljeno da je u drugom stanju. Grace i drugi sluga, James McDermott, pobjegli su zajedno u Sjedinjene Države i novinari su pretpostavili da su ljubavnici. Sveza seksa, nasilja i prijekora vrijedne neposlušnosti nižih slojeva neobično je privlačila tadašnje novinare. Suđenje je održano početkom studenoga, ali sudilo se samo zbog Kinnearova ubojstva: s obzirom na to da je oboje optuženika osuđeno na smrt, smatralo se da je suđenje za ubojstvo Montogomeryjeve nepotrebno.

McDermotta su objesili u nazočnosti golema mnoštva 21. studenoga; međutim, mišljenja o Grace bila su podijeljena od samog početka, pa je, zahvaljujući naporima njezina odvjetnika, Kennetha MacKenzieja, i skupini ugledne gospode koji su potpisali peticiju - apelirajući na njezinu mladost, slabost ženskog spola i navodnu duševnu poremećenost - njezina kazna pretvorena u doživotnu robiju, te je 19. studenoga 1843. prebačena u Pokrajinsku kaznionicu u Kingstonu.

O njoj se i dalje pisalo tijekom stoljeća, i mišljenja o njoj ostala su podvojena odražavajući suvremenu nedoumicu o naravi žene: je li Grace bila demon i zavodnica, pokretačica zločina i prava ubojica Nancy Montgomery, ili pak žrtva protiv svoje volje, prisiljena na šutnju zbog McDermottovih prijetnji i zbog straha za vlastiti život? Nije joj pomogla ni činjenica što je navela čak tri verzije ubojstva Montgomeryjeve, dok je James McDermott naveo dvije.

Prvi put susrela sam se s pričom o Grace Marks u djelu *Život u divljini* Susanne Moodie (1853.). Moodijeva je već bila poznata kao autorica djela *Borba za život u divljini,* obeshrabrujućeg prikaza pionirskog života u ondašnjoj Gornjoj Kanadi,

današnjoj pokrajini Ontario. Nastavak toga djela, *Život u divljini,* trebao je biti prikaz civiliziranije strane »Zapadne Kanade«, kakva je tada već bila. U tom je nastavku bilo i začudnih opisa Pokrajinske kaznionice u Kingstonu i Duševne bolnice u Torontu. Takve su javne ustanove posjećivali kao zoološke vrtove, pa je Moodijeva u objema htjela vidjeti glavnu atrakciju, Grace Marks.

Moodijeva je prepričala ubojstvo na temelju opisa iz treće ruke.

U svom prepričavanju ona označava Grace kao glavnu pokretačicu zločina, opsjednutu ljubavlju prema Thomasu Kinnearu i ljubomorom na Nancy Montgomery, koja obećanjima seksualnih usluga huška McDermotta.

Moodijeva opisuje McDermotta kao muškarca kojega je Grace zaludila i kojim ona lako manipulira.

Moodijeva se ne može oduprijeti književnoj melodramatičnosti, a rezanje Nancyna tijela na četiri dijela nije samo puka izmišljotina već i čisto oponašanje Harrisona Ainswortha. Utjecaj Dickensova *Olivera Twista* - omiljenog pisca Moodijeve - očit je u priči o zakrvavljenim očima koje su, kako kaže, progonile Grace Marks.

Ubrzo poslije posjeta Grace Marks u kaznionici, Susanna Moodie susrela se s njom u Duševnoj bolnici u Torontu, u kojoj su Grace smjestili na odjel za nasilne bolesnike. Izravna opažanja Moodiejeve općenito su vjerodostojna, pa ako piše kako Grace vrišti i trza se, nedvojbeno je to i vidjela. Međutim, ubrzo poslije objavljivanja knjige Susanne Moodie - i neposredno poslije imenovanja humanog Josepha Workmana na mjesto ravnatelja Duševne bolnice - Grace je proglašena dovoljno duševno zdravom za povratak u kaznionicu; a ondje su, kako pokazuje evidencija, posumnjali da je u odsutnosti ostala u drugom stanju.

Bila je to lažna uzbuna, ali tko je u duševnoj bolnici mogao biti navodni počinitelj? Odjeli duševne bolnice bili su odijeljeni po spolovima; muškarci s najlakšim pristupom ženama u bolnici bili su liječnici.

Tijekom sljedeća dva desetljeća Grace se povremeno javlja u kaznioničkoj dokumentaciji. Bila je nedvojbeno pismena, jer se u dnevniku glavnoga nadzornika spominje kako ona piše pisma. Ostavila je doista dobar dojam na mnoge ugledne osobe - među njima i na svećenike - pa su se neumorno trudili da joj pomognu i podnosili brojne peticije zagovarajući njezino otpuštanje te pritom tražili medicinsko mišljenje kao potporu svojim zahtjevima. Dva pisca navode kako je godinama bila povjerljiva sluškinja u kući »upravitelja« - vjerojatno upravitelja kaznionice - premda se to ne spominje u zatvorskoj dokumentaciji, doduše nepotpunoj. Međutim,

u to doba u Sjevernoj su Americi običavali iznajmljivati zatvorenike za dnevne poslove.

Grace Marks su konačno pomilovali 1872. godine; prema službenim podatcima, otišla je u pratnji glavnog nadzornika kaznionice i njegove kćeri u saveznu državu New York gdje su joj »osigurali dom.« Kasniji pisci tvrde da se ondje udala, premda nema nikakvih dokaza o tome; poslije toga datuma nestaje joj svaki trag. Nije nimalo jasno je li i ona sudjelovala u ubojstvu Nancy Montgomery i je li bila ljubavnica Jamesa McDermotta; ne zna se ni to je li ikada doista bila »duševno poremećena« ili je samo glumila - poput mnogih - kako bi sebi osigurala bolje uvjete. Pravi karakter povijesne Grace Marks ostaje enigma.

Po svemu sudeći, Thomas Kinnear potjecao je iz obitelji nizinskih Škota iz Kinlocha nedaleko od Cupara u pokrajini Fife, i bio je mlađi polubrat nasljednika imanja; no, neobično je da je prema jednom izdanju popisa britanskog plemstva, *Burke's Peerage*, objavljenom potkraj devetnaestoga stoljeća, umro otprilike u isto doba kad se pojavio u Zapadnoj Kanadi. Kinnearova kuća u Richmond Hillu održala se do potkraj stoljeća i privlačila je turiste. Posjet Simona Jordana toj kući temelji se na prikazu jednoga od njih. Grobovi Thomasa Kinneara i Nancy Montgomery nalaze se na groblju prezbiterijanske crkve u Richmond Hillu, ali nisu označeni. William Harrison napisao je 1908. godine da su drveni kolčići oko njih uklonjeni u doba uklanjanja svih drvenih obilježja. Nestao je i ružin grm na Nancynu grobu.

Još nekoliko bilješki: za opise života u kaznionici i u duševnoj bolnici poslužila je raspoloživa dokumentacija. Pismo doktora Workmana uglavnom odgovara izvorniku. »Doktor Bannerling« izražava mišljenja koja su se pripisivala doktoru Workmanu poslije njegove smrti, ali nipošto nisu mogla biti njegova.

Tlocrt rezidencije Parkinsonovih ima mnogo zajedničkih crta s dvorcem Dundurn u Hamiltonu, pokrajina Ontario. Lot Street u Torontu nekadašnje je ime jednog dijela ulice Queen Street. Gospodarska povijest Loomisvillea i postupak prema tvorničkim radnicama podsjeća na povijest Lowella u saveznoj državi Massachusetts. Sudbina Mary Whitney ima paralelu u medicinskoj dokumentaciji doktora Langstaffa iz Richmond Hilla. Portreti Grace Marks i Jamesa McDermotta na početku ove knjige preuzeti su iz njihovih »Priznanja« koja je objavio *Star and Transcript* iz Toronta.

Spiritističko ludilo u Sjevernoj Americi započelo je u sjevernom dijelu savezne države New York s »lupanjem« sestara Fox koje su potjecale iz Bellevillea - gdje je

Susanna Moodie tada živjela i postala sljedbenica spiritizma. Premda je ubrzo privukao niz šarlatana, taj se pokret brzo širio i dosegnuo vrhunac potkraj pedesetih godina devetnaestoga stoljeća, a bio je osobito jak u sjevernom dijelu savezne države New York i u području Kingston-Bellevillea.

Spiritizam je bio jedna od kvazireligijskih aktivnosti toga doba u kojoj je ženama bio dopušten položaj na kojemu su imale nekakvu moć - premda dvojbenu, jer ih se smatralo pukim prenositeljicama volje duhova.

Mesmerizam se diskreditirao kao častan medicinski postupak već početkom stoljeća, ali su ga uvelike prakticirali sumnjivi zabavljači četrdesetih godina 19. stoljeća.

Kao i »neurohipnotizam« Jamesa Braida, koji je odbacio ideju »magnetskog fluida«, mesmerizam je ponovno stekao poštovanje, te je pedesetih godina imao nekoliko sljedbenika među europskim liječnicima, ali tada još nije široko prihvaćen kao psihijatrijska metoda kao u posljednjim desetljećima stoljeća.

Devetnaesto se stoljeće odlikovalo naglom pojavom novih teorija o duševnim bolestima te osnivanjem i javnih i privatnih klinika i duševnih bolnica. Pojave kao što su pamćenje i amnezija, somnambulizam, »histerija«, stanja transa, »živčane bolesti« i važnost snova pobuđivale su silnu znatiželju i uzbuđenje i među znanstvenicima i među piscima. Zanimanje liječnika za snove uzelo je toliko maha da je i seoski liječnik poput doktora Jamesa Langstaffa bilježio snove svojih pacijenata. »Disocijacija ličnosti«, ili *dédoublement*, opisana je početkom stoljeća; o njoj se ozbiljno raspravljalo četrdesetih godina, premda je bila mnogo više u modi u posljednja tri desetljeća 19. stoljeća. Nastojala sam temeljiti spekulacije doktora Simona Jordana na suvremenim idejama koje su mu najvjerojatnije bile dostupne

* * *

Naravno, ja sam pretočila povijesne događaje u prozno djelo (kao i mnogi izvjestitelji o ovom slučaju, koji su tvrdili da pišu povijest). Nisam promijenila ni jednu poznatu činjenicu, premda su pismeni prikazi vrlo proturječni, pa se mali broj činjenica može smatrati nedvosmisleno »poznatima«. Je li Grace muzla kravu ili brala vlasac kad je Nancy pogođena sjekirom? Zašto je na Kinnearovu tijelu bila McDermottova košulja, i od koga ju je McDermott kupio - od nekakva pokućara ili od prijatelja iz vojske? Odakle zakrvavljena knjiga ili časopis u Nancynu krevetu? Koji je Kenneth MacKenzie - od nekoliko odvjetnika istoga imena - bio onaj pravi?

Kad sam dvojila, nastojala sam izabrati najvjerojatniju mogućnost, a gdje je to bilo izvedivo, uzimala sam u obzir sve mogućnosti. Ako sam u službenim podatcima našla samo aluzije i očite praznine, uzela sam sebi slobodu da izmišljam.

ZAHVALE

Htjela bih najljepše zahvaliti sljedećim arhivarima i bibliotekarima, koji su mi pomogli popuniti neke praznine; bez njihove stručnosti ne bi bilo moguće napisati ovaj roman:

Dave St. Onge, kustos i arhivar, Muzej kanadskih popravnih ustanova, Kingston, Ontario; Mary Lloyd, bibliotekarka, Odjel za lokalnu povijest i genealogiju, Javna knjižnica u Richmond Hillu, Richmond Hill, Ontario; Karen Bergsteinsson, arhivarka, Arhiv pokrajine Ontario, Toronto; Heather J. Macmillan, arhivarka, Odjel za državni arhiv, Kanadski nacionalni arhiv, Ottawa; Betty Jo Moore, arhivarka, Arhiv za povijest kanadske psihijatrije i službi za duševno zdravlje, Centar za duševno zdravlje u Queen Streetu, Toronto; Ann-Marie Langlois i Gabrielle Earnshaw, arhivarke, Arhiv društva pravnika Gornje Kanade, Osgoode Hali, Toronto; Karen Teeple, viša arhivarka, i Glenda Williams, recepcionerka, Arhiv grada Toronta; Ken Wilson, Arhiv Ujedinjene crkve, Sveučilište Victoria, Toronto; Neil Semple, koji piše povijest metodizma u Kanadi.

Dugujem zahvalnost i Aileen Christianson sa Sveučilišta u Edinburghu, Škotska i Ali Lumsden, koja mi je pomogla otkriti podrijetlo Thomasa Kinneara.

Uz navedene materijale i arhive, služila sam se i tadašnjim novinama, osobito sljedećim listovima: *Star and Transcript* (Toronto), *Chronicle and Gazette* (Kingston), *The Caledonian Mercury* (Edinburgh, Škotska), *The Times* (London, Engleska), *British Colonist* (Toronto), *The Examiner* (Toronto), *Toronto Mirror* i *The Rochester Democrat.*

Pomogle su mi mnoge knjige, osobito sljedeće *(op. prev.: prevedeni su samo naslovi knjiga koje se citiraju u romanu):* Susanna Moodie, *Life in the clearings* (»Život u divljini«) (1853., pretisak Macmillan 1959.) i *Letters of a Lifetime,* ur. Ballstadt, Hopkins i Peterman, University of Toronto Press, 1885.; IV. poglavlje, anonimni autor, u *History of Toronto and County of York, Ontario* (»Povijest Toronta i grofovije York, Ontario«), 1. knjiga, Toronto, C. Blackett Robinson, 1885.; *Beetoris*

Book of Household Management, 1959. - 61., pretisak Chancellor Press 1994.; Jacalyn Duffin, *Langstaff: A Nineteenth-Century Medical Life*, University of Toronto Press, 1993.; Ruth McKendry, *Quilts and Other Bed Coverings in the Canadian Tradition*, Key Porter Books, 1979.; Mary Conway, *300 Years of Canadian Quilts*, Griffin House, 1976.; Marilyn L. Walker, *Ontario's Heritage Quilts*, Stoddart, 1992.; Osborne i Swainson, *Kingston: Buildingon the Past*, Butternut Press, 1988.; K. B. Brett, *Women's Costume in Early Ontario*, Royal Ontario Museum/University of Toronto, 1996.; *Essays in the History of Canadian Medicine*, ur. Mitchinson i McGinnis, McClelland &Stewart, 1988.; Jeanne Minhinnick, *At Home in Upper Canada*, Clarke, Irwin, 1970.; Marion Macrae i Anthony Adamson, *The Ancestral Roof*, Clarke, Irwin, 1963.; *The City and the Asylum*, Muzej službi za duševno zdravlje, Toronto, 1993.; Henri F. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*, Harper Collins, 1970.; Ian Hacking, *Rewriting the Soul*, Princeton University Press, 1995.; Adam Crabtree, *From Mesmer to Freud: Magnetic Sleep and the Roots of Psychological Healing*, Yale University Press, 1993.; *Ruth Brandon, The Passion for the Occult in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Knopf, 1983.

Povijest ubojstava na imanju Kinnear već je književno obrađena dva puta; *A Master Killing* Ronalda Hambletona (1978.) bavi se uglavnom potjerom za osumnjičenicima; televizijska drama *The Servant Girl* Margaret Atwood (CBC, 1974., redatelj George Jonas) oslanja se isključivo na verziju Susanne Moodie i ne može se sada smatrati definitivnom.

Na kraju, dugujem zahvalnost ovim osobama i ustanovama: Ruth Atwood, moja glavna istražiteljica, i Erica Heron, koja je kopirala uzorke popluna; Sarah Cooper, moja neprocjenjiva pomoćnica; Ramsay Cook, Eleanor Cook i Rosalie Abella, koji su čitali rukopis i dali dragocjene prijedloge; Phoebe Larmore i Vivienne Schuster, moje agentice; Ellen Seligman, Nan A. Talese i Liz Calder, moje urednice; Marly Rusoff, Becky Shaw, Jeanette Kong, Tania Charzewski i Heather Sangster; Jay Macpherson i Jerome H. Buckley, koji su me naučili cijeniti književnost devetnaestog stoljeća; Michael Bradley, Alison Parker, Arthur Gelgoot, Gene Goldberg i Bob Clark; dr. George Poulakakis, John i Christiane O'Keeffe, Joseph Wetmore, Black Creek Pioneer Village i Annex Books; Rose Tornato.

Notes

[←1] *U originalu Puss in the corner, nalik na hrvatsku dječju igru Brusim brusim škarice; narodna pjesma iz 1860. o odnosu između muškaraca i žena.*

[←2] *Godey's Ladies'Book (Godey's Magazine and Ladies'Book) - američki ženski časopis objavljivan prije Građanskog rata u Philadelphiji, od 1830. do 1870.*

[←3] *Florence Nightingale (1820. - 1910.) - britanska bolničarka; organizirala je vojne bolnice vrijeme Krimskog rata i primijenila nove metode njege ranjenika, zahvaljujući kojima je dramatično opala smrtnost u bolnicama. Autorica je prve knjige o medicinskoj njezi.*

[←4] *Mijazam - zarazna klica.*

[←5] *Lepton - starogrčki sitan novac.*

[←6] *Mesmerizam - nauk o navodnom animalnome magnetizmu, koje je uspostavio utemeljitelj hipnotizma austrijski liječnik i mecena Franz Anton Mesmer (1734. - 1815.) i provodio metodom sugestivnoga liječenja, polaganjem ruke na pojedinu osobu. Time joj je navodno ublažio tegobe, a učinak je tumačio tajanstvenom silom magnetizma. Takvo je liječenje napušteno, a mesmerizam je gdjekad prethodio hipnotizmu.*

[←7] *Bostonska čajanka - provokacija kojom su građani Bostona 16. prosinca 1773. izrekli svoje nezadovoljstvo britanskom ekonomskom politikom prema američkim kolonijama. John Hancock organizirao je bojkot kineskog čaja koji je u Ameriku uvozila Velika Britanija preko Istočnoindijske kompanije. Do 1773. godine, nakon dugotrajnog bojkotiranja čaja koji Amerikanci više nisu kupovali, kompanija je zapala u velike dugove, a ogromne zalihe čaja propadale su, jer mu je cijena bila viša od jeftinog krijumčarenog čaja koji se uvozio na crno, bez poreza. Britanska je vlada izglasala Odredbu o čaju kojom je dopustila Istočnoindijskoj kompaniji da čaj prodaje direktno kolonijama po cijeni nižoj od one na crnom tržištu. Iznervirani takvom politikom, Bostonci su se popeli na tri britanska broda koji su uvozili čaj i svu zalihu bacili u more. Incident je bio poticaj cijeloj američkoj populaciji za suprotstavljanje Britancima, što je naposljetku dovelo do Američkog rata za*

nezavisnost.

[←8] *Habeas Corpus (imaj tijelo) - zakon u kaznenom pravu koji štiti osobnu slobodu od samovolje izvršne vlasti; podrazumijeva načelnu zabranu uhićenja bez sudskoga naloga, zabranu duljeg zadržavanja u pritvoru bez ozbiljnih dokaza o krivnji kod teških kaznenih djela i nalaže brzo izvođenje pred sud te zabranjuje maltretiranje u istrazi. Zakon koji je štitio od kraljeve samovolje izglasan je 1679. u engleskom Parlamentu; u američki je Ustav uvršten 1789.*

[←9] *Sauve qui peut (fr.) - Nek' se spasi tko može!*